

249232

Рік IX.

Р. 1900 кн. III і IV.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

ТОМИ XXXV і XXXVI

містять реферати призначені на київський археологічний зїзд.

Друга половина: язик і історія літератури.

IX Jahrgang.

1900, III u. IV B.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

B. XXXV und XXXVI

enthalten die für den Kijever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate (siehe deutsches Vorwort).

II Hälfte: Sprachkunde und Litteraturgeschichte.

КНИГАРНЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

у Львові, ул. Чарнецького ч. 26.

має на складі між иньшими отсі книжки :

Байда П. (Ніщинський) Гомерова Одиссея 2 томи	2-20 зр.
Верхратський Ів. — Начерк соматології	1-50 "
Гнатюк Вол. Словацький опришок Яношік в народній поезії	0-25 "
Грушевський М. — Виймки з жерел до історії України-Руси, ч. I, до пол. XI в.	1-00 "
" Розвідки й материяли до історії України-Руси, I—III	3-50 "
" Останні романи Г. Сінкевича	0-20 "
" Вступний вигляд з історії давньої Руси	0-10 "
" Хмельницький і Хмельницщина	0-25 "
" Звенигород галицький	0-35 "
" Похоронне поле в с. Чехах	0-30 "
" Описи Ратенського староства	0-30 "
Драгоманов М. — Листочки до віпка на могилу Шевченка	0-10 "
" Рай і поступ 2 вид.	0-50 "
Етнографічний збірник т. I, II, III, IV, VII по 1-50 ар. т. V і VI по	2-00 "
Жерела до історії України-Руси, т. I. — Люстрації королівщин в землях Галицькій і Перемишльській	2-00 "
" т. II Люстрації королівщин в землях Перемишльській і Сяноцькій	2-00 "
" т. IV Галицькі акти з р. 1648—9	2-00 "
Житє і Слово, вістник літератури, історії і фолькльору, рік 1 і 2 по 5, р. 3	2-50 "
Заклинський Ром. — Чи можна Федьковича Косованом звати?	0-20 "
Заневич — Знесена панщини в Галичині	0-50 "
Записки наукового товариства імени Шевченка т. I—XXII і XXV—XXX XXXIII, XXXIV по 1-50, т. XXXIII—IV 2-50, т. XXXI—II, XXXV—XXXVI по 2-50, комплекти I—XX	24-00 "
Збірник фізіологічної секції т. I: Т. Шевченко, хроніка його життя, т. I, нап. О. Кониський, 1-50 зр., на лїпшм папері 2-00, в оправі	2-50 "
" т. II: Розвідки М. Драгоманова, про українську народню словесність і письменство, т. I. 1-50, на лїпшм пап.	2-00 "
Збірник історично-філософїчної секції т. I: Істория України-Руси, нап. М. Грушевський, т. I — 2-00, на лїпшм папері 2-50, в оправі	3-20 "
" т. II: Істория України-Руси, нап. М. Грушевський, т. II. — 2-00, на лїпшм папері 2-50, в оправі	3-20 "
Збірник математично-природописно-лікарської секції, т. I, II і III по 1-50 т. IV і V (кождий в звох окремих випусках) по	1-00 "
"Зоря" письмо літературно-наукове р. III, V, VI без Бібліотеки по	3-00 "
" " " " " р. VIII, IX, X і XI по	5-00 "
" " " " " літературно-наукове ілюстроване р. XII, XIII, XIV, XV, XVI і XVII по	6-00 "
Руська історична бібліотека :	
т. I. С. Качала — Коротка істория Руси	1-20 "
т. II. М. Костомаров — Дві рус. народности, Федеративні засновини, Нарис народ. історії	2-00 "
т. III. і IV. Д. Іловайський — Книжий період України-Руси	3-40 "

Рік IX.

Р. 1900 кн. III і IV.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

ТОМИ XXXV і XXXVI

містять реферати призначені на київський археологічний з'їзд.

Друга половина: язик і історія літератури.

IX Jahrgang.

1900, III u. IV B.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

BEDIGERT VON

MICHAEL HRUŠEVSKYJ.

B. XXXV und XXXVI

enthalten die für den Kiever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate (siehe deutsches Vorwort).

II Hälfte: Sprachkunde und Litteraturgeschichte.

Вийшло 11. III (24. III). 1900.

НБ ПНУС
249232

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного Інституту
Інв. 249232

Inhalt des XXXV—XXXVI Bandes.

I. 1. Vorwort (deutsch)	S. 5—6
2. Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Sprachkunde und Litteraturgeschichte (deutsch)	S. 7—23
3. Vorwort (ukrainisch)	S. 24—25
II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Communique (ukrainisch)	S. 1—14
1. Die Nasal-Vocale in den slavischen Sprachen, von A. Barvin'skyj	S. 3—5
2. Beiträge zur Geschichte der ungarisch-ruthenischen Sprache und Litteratur, von Dr. A. Kolessa	S. 6
3. Ein Beitrag zur Kenntniss der Entwicklung der Volkssprache in der Litteratur der galizischen Ruthenen, von E. Kokorudz	S. 7—8
4. Über den Accent in der ukrainischen Sprache, von Dr. V. Ochrymowyč	S. 9
5. Der litterarhistorische und der historische Hintergrund des Liedes von Ihors Heereszug, von Dr. V. Kocov'skyj	S. 10—12
6. Das Karpatho-ruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko	S. 13—14
III. Die in extenso mitgetheilten Referate:	
1. Über die Mundart der sogenannten Doly, von Ivan Verchratskyj	S. 1—128
2. Die Ruthenen der Eperies-Diöcese und ihre Dialekte, von V. Hnatiuk	S. 1—70
3. Das „Slovo über die Auferstehung Lazars“, ein altukrainisches Poem auf apokryphische Themen, von Dr. Ivan Franko	S. 1—57
4. Ein neuer Beitrag zu den Studien über Ivan Vyšenskyj, von demselben	S. 1—4
5. Das apokryphe Evangelium Pseudo-Matthäi über die Geburt und die Kindheit Maria's und seine Spuren in der ukrainischen Litteratur, von demselben	S. 1—32
6. Wer war der Verfasser der 'Αντίρρησις (1599)? von Dr. Cyrill Studyn'skyj	S. 1—20
7. Jakub Gavatovič (Gavat), Verfasser frühesten ukrainischer Intermedien aus dem J. 1619, von Michael Pavlyk	S. 1—44

Inhalt voriger Bände siehe letzte Seiten des Buches.

Зміст XXXV—XXXVI томів.

I. 1. Переднє слово (по німецьки)	с. 5—6
2. Резюме всіх зголошених рефератів з лінгвістики й історії літератури (по німецьки)	с. 7—23
3. Переднє слово (по руськи)	с. 24—25
II. Реферати подані в скороченю	с. 1—14
1. Носові звуки в словянських мовах, Олександра Барвінського	с. 3—5
2. Причинки до історії угро-руської мови і літератури, д-ра Олександра Колесси	с. 6
3. Причинки до пізнання розвитку народньої мови в пи- сьменстві у Галицьких Русинів, Ілі Коко- рудза	с. 7—8
4. Про наголос в українсько-руській мові, д-ра Во- лодимира Охримовича	с. 9
5. Історичне тло Слова о полку Ігоревім, д-ра Воло- димира Коцовського	с. 10—12
6. Карпаторуське письменство XVII—XVIII вв., д-ра Івана Франка	с. 13—14
III. Реферати подані в цілости:	
1. Про говор долівський, написав Іван Верхрат- ський	с. 1—128
2. Русини Пряшівської єпархії і їх говори, написав Володимир Гнатюк	с. 1—70
3. Слово о Лазаревѣ воскресеніи, староруська поема на апокріфічні теми, розвідка д-ра Івана Франка	с. 1—57
4. Новий причинок до студий над Іваном Вишен- ським — його ж	с. 1—4
5. Псевдо Матвієве євангеліє про уродження й дитство Марії та його сліди в українсько-руській літе- ратурі — його ж	с. 1—32
6. Хто був автором 'Αντίρρησις-а?, написав др Кирило Студинський	с. 1—20
7. Якуб Гаватович (Гават), автор перших руських інтермедий з 1619 р., написав М. Павлик	с. 1—44

Vorwort.

Umstände, welche die Entstehung dieser Referaten-Sammlung veranlassten, wurden im Vorwort des Doppelbandes XXXI—II der Mittheilungen dargelegt, welcher die erste Hälfte dieser Sammlung — die Referate aus der Archäologie, Geschichte und Ethnographie enthielt und im Dezember 1899 erschienen ist. Die Zahl der von den Mitgliedern der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften für den Kijever Archäologen-Congress im J. 1899 angekündigten und infolge der Ausschliessung der ukrainischen Sprache von dem Gebrauch bei jenem Congresse nicht vorgebrachten Referate betrug 30; wovon 17 auf die Archäologie, Geschichte und Ethnographie entfielen; davon sind 10 in dem Doppelbande XXXI—II der Mittheilungen in extenso gedruckt; von 4 Referaten, welche nicht für den Druck bestimmt waren, sondern nur den Charakter mündlicher Kommunikate hatten und ein Hervorrufen der Discussion auf dem Congresse oder eine Bekanntmachung der dort versammelten Gelehrten mit früheren Forschungen des Verfassers zum Zweck hatten, wurden ebenda kurze Inhaltsangaben mitgeteilt; von den 3 übrigen wurde das Referat M. Hruševskýj's über die Landgeistlichkeit im XVI Jahrh. wegen Raummangel bei Seite gelegt und im XXXIV Bde der Mittheilungen veröffentlicht, die Arbeit Vl. Šuchevyč's über die Huzulen erschien im zweiten Bande der „Materialien zur ukrainisch-russischen Ethnologie“ (erste Hälfte), das Referat des D. Koreneč über die Beziehungen Vyhovskýj's zu Polen in den J. 1657—8 soll im XXXVIII Bde erscheinen.

Aus dem Gebiete der philologischen Disziplinen wurden 13 Referate angesagt, nämlich:

Sprachwissenschaftliche:

1) Alexander Barvinśkyj, Die Nasalvocale in den slavischen Sprachen.

2) Dr. Alexander Kolessa, Beiträge zur Geschichte der ungarisch-ruthenischen Sprache und Litteratur.

3) Elias Kokorudz, Ein Beitrag zur Kenntniss der Entwicklung der Volkssprache in der Litteratur der galizischen Ruthenen.

4) Ivan Verchratskýj, Über die Mundart des sogenannten Doly (im mittleren San-Thale).

5) Vladimir Hnatiuk, Die Ruthenen der Eperies-Diöcese und ihre Dialekte.

6) Dr. Vladimir Ochrymovyč, Über den Accent in der ukrainischen Sprache.

Litterar-historische:

7) Dr. Vladimir Kocowskýj, Der litterar-historische und der historische Hintergrund des Liedes von Ihors Heereszug.

8) Dr. Ivan Franko, „Slovo“ über die Auferstehung Lazars, ein altukrainisches Gedicht auf apokryphische Themen.

9) Derselbe, Ein neuer Beitrag zu den Studien über Ivan Vyšenskýj.

10) Derselbe, Das apokryphe Evangelium Pseudo-Matthäi über die Geburt und die Kindheit Maria's und seine Spuren in der ukrainischen Litteratur.

11) Derselbe, Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh.

12) Dr. Cyryll Studynskýj, Wer war der Verfasser der *Ἀντιζήσις* (1599)?

13) Michael Pavlik, Jakub Gavatovič (Gavat), der Verfasser frühester ukrainischer Intermedien aus dem J. 1619.

Im gegenwärtigen Doppelbände geben wir davon sieben Referate in extenso (NN. 4, 5, 8, 9, 10, 12 und 13), und von den übrigen sechs nur die Inhaltsangaben. Die Abhandlung des Dr. Ochrymovyč (N. 6) wurde schon theilweise (Kap. I—IV) im XXXIII Bde der Mittheilungen veröffentlicht; das Referat des Dr. Franko (N. 11), obwohl schon gedruckt, konnte wegen Raummangel in diesem Doppelbände nicht Platz finden und erscheint im XXXVII Bde. Das Referat des Dr. Kolessa (N. 2) wurde von dem Verfasser für einen der nächsten Bände der Mittheilungen angekündigt.

M. Hruševskýj.

INHALTSANGABEN

aller angemeldeten Referate

aus dem Gebiete der Sprachkunde und Litteraturgeschichte.

I.

Die Nasalvocale in den slavischen Sprachen. Referat von Alexander Barvińskýj.

Referent hebt vor Allem hervor, das ausser den ausgestorbenen altslovenischer und polabischer Sprachen die Nasalvocale nur in der polnischen Sprache mit ihren verschiedenen Dialecten übriggeblieben sind, wogegen wir in anderen slav. Sprachen nur Überreste eines einstigen Nasalisums finden, so im Neuslovenischen und im Ukrainorussischen. Deswegen will Ref. die Nasale hauptsächlich in der polnischen Sprache und ihren Dialecten erforschen und dieselben mit dem Altslovenischen und Polabischen vergleichen. Zu dieser vergleichenden Forschung übergehend hebt er im Eingange den Umstand hervor, dass die Polen anfangs (bis zum XIII Jahrh.) keine besonderen Schriftzeichen für die Bezeichnung der Nasalvocale besaßen, da sie die Lateinschrift angenommen hatten, welche keine solchen Lettern aufweist. Um diesem Mangel zu steuern, wurden die Nasalvocale entweder mit reinem Vocal mit dem Nasalconsonanten **n** (vor Labialen **m**), oder gar nicht bezeichnet. Deswegen finden wir in den Documenten vor dem J. 1300 zur Bezeichnung der Nasalvocale: **an** (**am**) neben **a**, **en** neben **e**, **on** neben **o**, **un** neben **u** und **in**, **yn**. Reine Vocale wurden seltener gebraucht, um Confusionen vorzubeugen. Mit der Zeit kam es dazu, dass einzig **an** (**am**) als Bezeichnung aller Nasalvocale sich im Gebrauch festsetzte. Später wurde es durch Zeichen **ϕ** oder **ϕ** ver-

drängt, welche sich nahezu 150 Jahre behaupteten. Ref. giebt eine übersichtliche Darstellung verschiedener Bezeichnungen der Nasalvocale in den ältesten polnischen Denkmälern sowie in den ersten Handbüchern polnischer Orthographie aus dem XV und XVI Jahrh. und constatirt, dass die heutigen Zeichen **ą** und **ę** zuerst von Seklucyan im J. 1551 eingeführt worden sind. Weiter führt Ref. aus, wie Nasalvocale entstehen, und führt den Beweis, dass bis zum XVI Jahrh. es in polnischer Sprache nicht zwei, sondern drei Nasalvocale gab: **ą**, **ę** und **an̄** = französischen **an** (Parkoš schlug vor (1440) diesen letzten Vocal durch das Zeichen **⊖** auszudrücken). Dieses bestätigt auch der Verfasser der ersten polnischen Grammatik Statorius (1586), ein in Polen lebender Franzose; dies bestätigen auch heutige polnische Dialecte: das mazurische, das kurlandische und das karpatische; der oberschlesische und kašubische Dialect haben noch einen vierten Nasalvocal **in**, **im**. Später gieng der Vocal **an̄** verloren und **an** seine Stelle trat **ą** oder **ę**; nur im Dialecte von Opole und im Kašubischen lebt er bis heute.

Weiter beleuchtet Ref. das Verhältniß der polnischen Nasalvocale zu den altslovenischen, polabischen und zu den polnischen Dialecten und analysirt vorerst solche Formen, in welchen die polnische und die altslovenische Sprache Nasalvocale beibehalten hat, und dann solche, wo bereits reine Vocale vorkommen, schliesslich aber Formen, wo die Nasalvocale gleichsam wie Parasiten eingedrungen sind, und thut das a) in den Wurzeln, b) in der Wortbildung und c) in den Endungen der Nomina und der Verba dar. Auf Grund der Vergleichung dieser Formen kommt er zum Schlusse, dass das polnische **ę** = dem opolischen **ę** = dem polabischen **ǣ** = dem altslovenischen **Ɱ**, das polnische **ą** = dem opolischen **ɔ** = dem polabischen **σ** = dem altslovenischen **Ɑ**. Die polnische Sprache war anfänglich in Hinsicht der Nasalvocale mit der altslovenischen ganz übereinstimmend, erst in der weiteren Entwicklung der Sprache kamen Unterschiede zu Tage, einerseits infolge des Verlustes des Nasalvocals **an̄**, andererseits infolge der Steigerung der Vocale.

Zur Erläuterung giebt Ref. eine vergleichende Tabelle der Nasalvocale **ę** und **ą** mit opolischen, kašubischen, polabischen und altslovenischen. Schliesslich weist er reine Vocale nach, welche in Vertretung der ursprünglichen Nasalvocale erscheinen (in den Wurzeln, in der Flexion der Nomina und der Verba), und Nasalvocale, welche anstatt ursprünglicher reiner Vocale wie Parasiten eingedrungen sind, und beleuchtet zum Schluss die Veränderungen der Nasalvocale **ę** und **ą** (Zusammendrükung, Steigerung, Schwächung).

II.

Beiträge zur Geschichte der ungarisch-ruthenischen Sprache und Litteratur. Referat von Dr. Alexander Kolessa:

1. Überblick bisheriger Forschungen über die ungarischen Ruthenen auf dem Gebiete der Geschichte, Ethnographie, Sprache und Litteratur.

2. Munkač-er Fragmente von 2 Pergamenthandschriften a. d. XII—XIII Jhdte.

3. Materialien und Anmerkungen zur Geschichte der mittelbulgarischen Orthographie moldo-valachischer Redaction in liturgischen Büchern der ungarischen Ruthenen.

a) Psalter von Munkač, Pergamenthandschrift a. d. XV Jhdte.

b) Paläotypische Evangelia:

α) Brašever Evangelium,

β) Evang. des Philipp Moldavin.

4. Zwei ugro-ruthenische Handschriften des „Зерцало Богословія“ (Speculum theologiae) von Cyrill Tranquillion Stauroveckyj.

5. Bemerkungen über die Sprache der ungarisch-ruthenischen Sammelwerke (Збірники) a. d. XVII—XVIII Jhdte.

6. Ungarisch-ruthenisches Evangelium (Evangelie učitelnoje a. d. Dorfe Danylovo) a. d. XVII Jhdte, besonders im Bezug auf seine dialectologischen Eigenthümlichkeiten.

7. Eine Munkač-er Urkunde a. d. XVII Jhdte.

8. Ein ungarisch-ruthenischer Text des Alexander-Romans a. d. XVIII Jhdte.

III.

Ein Beitrag zur Kenntniss der Entwicklung der Volkssprache in der Litteratur der galizischen Ruthenen. Referat von Elias Kokorudz.

Ref. beleuchtet auf Grund eines handschriftlich aufbewahrten „Vorwortes“ zu Übersetzung eines Lehrbuches für die Volksschule vom J. 1840 die damaligen Ansichten der fortgeschrittensten Ruthenen über das Wesen und den Gebrauch der ruthenischen Volkssprache. Verfasser des Vorwortes war ein P. Pietruszewicz, Parochus Rudensis. Es war ein ziemlich gelehrter und belesener Mann; in seinem Vorworte citiert er Časopis českého Musea, die Arbeiten des Šafařík, Dobrovski's Institutiones linguae slavicae, Vostokow usw. In der Vorrede zu der von ihm gefertigten Übersetzung „des Lehrbuches für die zweite Klasse

der Volksschulen“ schreibt er über die Schwierigkeiten, welche er überwinden musste, und spricht seine Ansichten über die Stellung der galizisch-ruthenischen Sprache unter anderen slavischen Sprachen, sowie auch über ihr Verhältniss zur „lachitischen“ und „grossrussischen“ Sprache aus. Er behauptet, die galizisch-ruthenische Sprache zerfalle in zwei Theile: in einen ober-opolischen (westgalizischen) und einen „volynisch-galizischen“ Dialect, — dass in Galizien jeder Kreis seine besonderé Sprache hat, dass der „lachitische“ Dialect dem „Kleinrussischen“ am nächsten sei, dass die kirchenslavische Sprache zum „russischen Stamme“ gehört usw. Dabei aber nennt er die galizisch-ruthenische Sprache eine „kleinrussische“ und betrachtet sie als eine von der russischen und „lachitischen“ verschiedene, obwohl er über die Identität der Sprache in Galizien und in der Ukraine nirgends ausdrücklich spricht.

Merkwürdig ist, dass der Verfasser die „Rusalka Dnistrova“ mit keinem Worte erwähnt; offenbar kannte er sie nicht. Hätte er sie gekannt, so hätte er sich bei der Überetzung Schwierigkeiten erspart. Denn obwohl er selbst zugesteht, dass die „Slovesniki“ ihre Muttersprache aus dem Volksmunde lernen, Volkslieder, Märchen usw. sammeln, so macht er doch sich selbst Schwierigkeiten, indem er in seiner Schriftsprache diese beiden obenerwähnten Dialecte in eins verschmelzen will. Er bemüht sich aus denselben eine Schriftsprache zu bilden, indem er aus beiden das auswählt, was der Kirchensprache am nächsten ist. Den kirchlichen „Dialect“ nimmt er als „Muster und Regel“ an. Darum führt er in seinem Schreiben neue Schriftzeichen ein, wie sie weder Osip Levicki, noch „Rusalka Dnistrova“ gekannt hatten. Dagegen beseitigt er das Zeichen ъ, welches nach seiner Ansicht „eine Verschwendung an Arbeit, Zeit und Platz ist“.

IV.

Ueber die Mundart der sogenannten „Doly“. Referat von I. Werchratskij.

Die Mundart der sogenannten „Doly“ oder der Dialect der Ruthenen der Peremyšler und Jaroslavler Umgegend gehört zur Gruppe der Bylaken-Mundarten und zwar zu den Dialecten mit beweglichem Accente. Am meisten nähert sich die dolische Mundart der lemischen; von letzterer jedoch unterscheidet sie sich sowohl durch ihren beweglichen Accent, als auch durch besondere locale Eigenthümlichkeiten. In der Mundart der „Doly“ wird ähnlich wie in vielen lemischen Gegenden das ukrainisch-ruth. mittlere и (= asl. и,

pol. i, čech. i) weich wie i ausgesprochen z. В. ході́ти, psł. ходити, pol. chodzić, čech. choditi; бі́ти psł. бити, pol. bić, čech. біти, лі́па psł. липа, pol. lipa, čech. lípa; ма́ліна pol. malina, čech. malina; щети́на pol. szczecina, čech. štětina; зи́ма psł. зима, pol. zima, čech. zima; колі́ psł. коли etc. Das harte ы (= als. ѣ) kann ganz deutlich unterschieden werden, z. В. бы́ти psł. быти, pol. być, čech. býti; до́быток, вь́тіснути, бы́стрый, мы́сліти, обмы́ти. Wie bei den Lemken wird auch hier ө in ю umgelautet: люд́ genit. леду, мюд́ genit. меду; dann in Part. praet. act. gen. masc. einiger Verba der I. Kl. wie: пріві́юэ, пріні́юс, напю́к, лю́г. Dreifaches л wie im Lemkischen: 1) hartes z. В.: ла́ва, луска́, лы́та; 2) mittleres: лев, ліс (vulpes), ма́ліна 3) weiches: лы́с (silva), люд́, лекáти (лякáти). Ablativus sing. der Nomina gen. fem. auf ом: том дале́ком дорóгом neben то́у далéкоу дорóгоу. Bei den Verben der V Klasse werden oft Formen ohne Praesensvocal angetroffen, namentl. häufig in der 3. Pers. sing.: съпіват, гáдат, бі́гат, лы́тат; auch hört man oft Adverbialformen: ла́дны, ві́рны, досконалы́ so wie bei den Lemken. Jedoch

1) nach к, х zuweilen auch nach г steht і (im Lemkischen ы!): рукі́ (genit. von рука́), сокі́ра, гріхі́, му́хи, піро́ги (und піро́ги), но́ги neben но́ги. Nom. plur. von шéпка, гру́шка, кістка, ла́ска (= ла́сиця, Wiesel), рука́ lauten: шéпки́, грушкі́, кісткі́, ласкі́, рúкі́ (bei den Lemken: ру́кы, шапкы, сокыры, слівкы). 2) Im Auslaute hat ь seine Geltung: кінь, тéсть, тьнй, злість (bei den Lemken: кін, тест, тьн, зліст). 3) Die Nominativendung der vermitteltst des Suffixes -ыць gebildeten Substantive ist hart: хло́пец, баранéц, гребі́нэц, швец, doch im Genit.: хлопце́, баранце́, гребінце́, шевце́ (lemkisch: хлопец-хлопця, баранец-баранця, гребенец-гребенця, швец-шевця). 4) dem asl. Suffix -ниє entspricht є: весы́лэ, рі́зче, лі́ств, восóтв (bei den Lemken: я: весы́ля, рі́зча, лі́стя, осотя). 5) ө statt а in Wörtern wie: шéпка, чéс, счéствэ, душé (lemkisch: шапка, час, счастья, душа). 6) Statt gruth. я wird є gesprochen: пэть, тэ́жко, жеребэ́, вівце́ (lemkisch: пят, тяжко, жеребя, уця oder увця). 7) Der asl. Suffix -ница = gruth. ниця lautet hier meistens і́цы (ицы́), seltener і́це (ице́): пше́ніцы́, полі́цы́, ву́ліцы́, мо́лоді́цы́ seltener пше́ніце́ etc. 8) Dem anlautenden Vocal wird в, г, й, л vorgesetzt: вобá, во́ко, во́стрый, во́льй, вобла́к, вовéс, вона́, вонй́; від (psł. отъ), він (psł. онъ); гота́ва, гусі́ка; йгоўка, йнй́ (pruina, Reif an Bäumen); ястреб, я́струб, я́нгель, лі́гла́ (acus), лопаўка́ (vannus) [bei den Lemken: око, острый, она, они,

од. отава, астряб. ангеу! 9) **в**, namentlich betontes, wechselt oft mit **а** (ein Zwitterlaut: ǣ): Парéмышль, до́ Паремышле, вечáр'е, вечáрати, чарвóнный, шáстый, гра́чка, печáш, печá, печáм, печáте, жраш, він жра; жрáмо, жрáте, пес бра́ше, вонá хúсти перá; варатéно, съвачáнный. 10) **о** wechselt mit **а**: начувáти für ночувати. 11) **о** für **ө** im Pron. demonstr.: сой, сосá, сосóб, сой чоловік, сосá корóва, сосó телé. 12) **у** wechselt mit **о**: рубіті, кусіті; гурóд, вурубéц, вурубéль, кумáн, бучы́стый м. робити, косяти, город, воробець, воробель, коман, бочы́стый; 13) wenig erweichtes **р**: бóднар', бóднар'е, столéр', столер'é. 14) Genit. von три, штыри lauten трóх, штырóх Dat. трóм, штырóм (bei den Lemken: трі, штырі für masc. oft; трые, штырые, Genit. трыо́х, штырыо́х, Dat. трыом, штырыом); 15) **с** im Anlaute in: скрылó (скрылó) st. крыло, скáвка neben кавка, сплáвы f. плавы pinnae piscis; 16) Gruth. **що** lautet meistens **шо**: hie und da in der Nachbarschaft der Masuren: цо. 17) Ganz eigenthümlich und für diesen Dialekt charakteristisch ist die Erweichung der Labialen **п, б, в, м**, so wie auch der Dentalen **т, д, н** und Sibilanten **з, с** in gewissen Fällen. Diese in der Aussprache nur leise angedeutete Erweichung wollen wir mit' bezeichnen: п'ес psl. пьськ pol. pies; п'ерó pol. pióro; б'едрó pol. biodro; б'е р'áза psl. бр'кза pol. brzoza; б'ілы пsl. б'кльк pol. biały; в'эчір pol. wieczór; в'еснá pol. wiosna; м'істо psl. м'ксто pol. miasto; м'ет'é в'ітер pol. miecie wiatr; т'еб'é pol. ciebie; ст'е блó psl. ст'ьбло pol. źdźbło; д'é р'е во, д'é р'во psl. др'кво, pol. drzewo, čech. dřevo; ід'é local neben ідá pol. idzie; м'ен'é pol. mnie; м'едв'édік Gryllotalpa vulgaris cf. psl. медв'кдь, pol. niedzwiedz, oserb. mjedvjedź; з'érко pol. ziarko; з'érна (з'ерн'é) cf. psl. зр'кно et зрно, зрьно pol. ziarno; с'естрá pol. siostra; с'érна psl. с'рна et срына, сьрна.

In der dolischen Mundart werden einige Ausdrücke anders betont, wie im Gruth. z. B.: скурá gruth. скіра, ukr. шкүра; в'é р'ба gruth. вербá; жоўты́й neben жоўоты́й gruth. жóвтий; гóлова gruth. головá; рогі́ gruth. рóги; піроги gruth. пирогі́; з'вiзды́ nom. plur. gruth. з'вiзди etc.

Die Flexion bietet im Allgemeinen nur wenige Abweichungen dar. Der Ausgang Genit. plur. der Subst. gen. masc. **ів** (nach **с'ынов'к'**) scheint unregelmässige Weise immer mehr bei den Subst. gen. fem. (III Decl.) in Gebrauch zu kommen z. B. в'é р'б'ів, с'естр'ів für верб, сестер. Zuweilen findet man diesen Ausgang auch bei den Subst. gen. neutr. (II Decl.): болот'ів. Hie und da gehen die Stämme т'ымен, вымен in die Declination der t-Stämme über: т'ы́мнэ,

genit. ть́мнѣти, вь́мнѣ genit. вь́мнѣти (ebenso bei den Lemken). Nominativus sing. der Adjectiva gen. neutr. lautet auf **ое**. ква-сно́е молоко́, з'е́леное́ цбле, сѣ́ньюе н'е́бо. Nominativus plur. der Adjectiva für alle drei Geschlechter hat den Ausgang **ый**: сѣ́выйі ко́ны, молодѣ́йі жѣнкѣ, з'е́леныйі д'е́рева.

Imperativformen: несь, плеть, кось, возь, мель, роб, куп werden neben den Formen: несі́ (несѣ́), плетѣ́, ходѣ́, косѣ́, возѣ́, мелѣ́, робѣ́, купѣ́ gebraucht. (Bei den Lemken: нес, плет, ход, кос, воз, мель, роб, куп). Perfectum act. wird durch die Verbindung des Part. praet. act. II. mit dem Hilfsverbum есьм (ем) ausgedrückt: вора́ѣм (psl. *оралъ ѣсмъ*), вора́ла-м, вора́ло-м, вора́ѣ-сь, вора́ла-сь, вора́ло-зь, вора́ѣ, вора́ла, вора́ло; вора́лі-сьмо, вора́лі-сьте, вора́лі. Futurum act. wird hier meistens durch das Hilfsverbum б́ду und das Part. II. praet. act. ausgedrückt: б́ду пюк, б́ду пекла́, б́ду пѣкля́; б́ду гада́ѣ, б́ду гада́ла, б́ду гада́ло; seltener wird б́ду mit dem Infinitiv verbunden: б́ду плѣсти́, б́ду носѣти́.

Die Stammbildung hat einige interessante Suffixe aufzuweisen: дрыгѣ́ль, вурубѣ́ль, вытрику́ш, гала́йда, вступѣ́нь; шысч́ара, пляѓура, сы́кань; корóвско, па́ство; мо́ѣчкѣ́й, корóвскѣ́й, нашѣ́ньскѣ́й. Erwáhnungswerthe Zusammenrückungen sind: стрѣ́ліплѣ́т, лупѣ́кобы́ла, купѣ́телю́га; пѣ́дпáлистый, пѣ́дчервоня́вый. Der Superlativ wird von dem Comparativ vermittelt des Praefixes **на** gebildet: на́меньший minimus; на́більший maximus.

Von den Verbalthemem sind besonders zu erwáhlen: тѣс-ти, тѣснѣ́ти, тѣска-ти. тѣскова-ти in der Bedeutung: метати, кидати, iacere; пѣ́лѣти figere etc. Von Adverbien, die in der dolischen Mundart auftreten, führen wir an: тѣ́лько, іно́, но tantum; ю́ла, ќупа in der Bedeutung: viel und wie viel; нич = nihil; ла́пі celeriter; facile etc.

Die Syntax ist weniger eigenthümlich. Гада́ти, зна́ти, чу́ти о́ кімсь, о́ чѣм-сь entspricht dem ukrainischen говори́ти, зна́ти, чу́ти про кого oder про що — дѣ́ковати про що = дяковати за що; без, брез, през wird in der Mundart der „Doly“ in der Bedeutung „через, durch“ gebraucht. Statt des relativen Pronomens котрѣ́й, що wird öfters же gesetzt: чоло́вік, же приходѣ́в до нас вчѣ́ра; во́лы, же сьте купѣ́лі у сусѣ́да etc.

Von den localen Varietäten der dolischen Mundart verdient der Local-Dialect von Ма́скови́чи besonders hervorgehoben zu werden. Das ursprüngliche **о** wird in Ма́скови́чи in **ы** gedehnt z. B. плы́т,

мыль, кыт, сыль, вѣдпуст statt плѣт, мѣль, кѣт, сѣль, вѣдпуст, psl. плотъ, моль, котъка, соль, отъпоустъ. Statt ы wird in Ма ё-коруѣ ein gedehntes ē gesprochen z. B. рѣба, сѣр, бѣти, вѣскочит, баранѣ малѣйї, кѣны сѣвейї = in anderen Gegenden: рѣба, сыр, бѣти, вѣскочит, бараны малѣйї, кѣны сѣвейї. In der Infinitiv-Endung -ти wird der mittlere и-Laut gehört z. B. куѣти, рубѣти, писѣти = gruth. косити, робити, писати.

Die Ruthenen der Peremyšler und Jaroslavler Umgegend nennen sich selbst „Рѣсины“ „Рѣсины“ und ihre Sprache: „язык рѣскій“.

V.

Die Ruthenen in der Eperieser Diöcese und ihre Dialecte. Referat von Vladimir Hnatiuk.

Referent hat seine Arbeit in zwei Capitel eingetheilt. Im ersten giebt er eine kurze Skizze der Geschichte der Eperieser Diöcese seit ihrer Gründung, die Statistik des Wachstums der Bevölkerung, des Schulbesuches der Kinder und einige allgemeine Bemerkungen über das Territorium der Diöcese, ihre Bevölkerung und deren Eintheilung nach Nationalitäten und Glaubensbekenntnissen sowie diesbezügliche statistische Tabellen. Die Ruthenen theilt er in zwei Hauptgruppen ein: in Rusnaken und Slovjaken und giebt eine Charakteristik ihrer Mundarten. In der Beilage giebt er ein Verzeichniss aller Gemeinden der Diöcese mit einem Ausweise der in denselben gebräuchlichen Sprache, welcher auf die Bitte des Ref. von dem unlängst verstorbenen ungarisch-ruthenischen Geistlichen Julian Stavrovskij angefertigt wurde. Im zweiten Theile giebt Ref. Proben verschiedener ungarisch-ruthenischen Mundarten, welche von ihm selbst in 11 verschiedenen Dörfern der Diöcese aufgezeichnet wurden, mit einer kurzen Charakteristik jeder besonderen Mundart.

VI.

Über den Accent in der ukrainischen Sprache. Referat von Dr. Vladimir Ochymovč.

In dem ersten Theile dieses Studiums, welches das Thema des Referats bilden sollte und in breiterer Ausführung im Bde XXXIII der Mittheilungen veröffentlicht worden ist, giebt der Verfasser zuerst allgemeine Bemerkungen über die Accentuation und über verschiedene Erscheinungen des Accentus in den indoeuropäischen Sprachen und bezeichnet sodann als Gegenstand seiner Studie die Bestimmung der

Stelle, auf welche in verschiedenen Wort-Cathegorien in der ukrainischen Sprache der Accent fällt, und als das Ziel der Studie — die Erforschung, in welchen Wörtern die Wurzelsilbe, in welchen das Präfix und in welchen das Suffix betont wird und warum das geschieht; welche Wörter secundärer Formation den Accent des primären Wortes behalten und welche denselben verändern und warum; welche Wörter in ihren morphologischen Formen die Betonung verändern und welche nicht, und warum; welche Wörter einen stabilen und welche einen labilen Accent haben und warum, — oder, um es kurz zu sagen: welche Ursachen die Stelle der Betonung im ukrainisch-russischen Worte bedingen? Auf Grund zahlreicher Beobachtungen über die Accentuation der verschiedensten Wörtergruppen stellt der Verfasser den innigsten Zusammenhang zwischen der Bedeutung und der Betonung der ukrainischen Wörter fest und formuliert die These: im ukrainischen Worte fällt die Betonung entweder auf die Wurzelsilbe, oder auf das Suffix oder auf das Präfix nach Massgabe dessen, ob die Wurzel oder das Suffix oder das Präfix den grössten Einfluss auf die Bedeutung des gegebenen Wortes hat, folglich hat im ukrainischen Worte jene etymologische Partikel die Betonung, welche in Hinsicht auf die gegebene Bedeutung des Wortes das grösste Gewicht und die grösste Kraft hat. Diese These wird an zahlreichen Beispielen demonstriert, wo verschiedene Wörtergruppen auf ihre logische Bedeutung im Zusammenhange mit ihrer Betonung geprüft werden.

VII.

Der litterarhistorische und der historische Hintergrund des Liedes von Ihors Heereszug. Referat von Dr. Vladimir Kocovskýj.

1. Die Forschungen des Buslajev, Barsov u. a. haben über das Lied vom Heereszuge Ihor's bereits viel Licht verbreitet, namentlich was dessen Bedeutung als hervorragendstes Denkmal der altukrainischen Kunstdichtung, sowie als Denkmal der mittelalterlichen, altromantischen Litteratur überhaupt anbelangt. Entgegen den älteren Ansichten wird es nun immer mehr klar, das es keine strenge Grenze zwischen der altukrainischen Kunstdichtung und der traditionellen Volksliteratur gab. „Slovo o polku Ihorevi“ ist übervoll von Anklängen an die Volksdichtung, andererseits aber finden sich sowol in der Bylinen als auch in den Dumen und sonst im Munde des Volkes überaus zahlreiche und wichtige Spuren der Einwirkung der geschriebenen Werke (Jagić, Žytečkyj).

2. Es ist aber auch nicht zu verwundern, dass die altukrainische Kunstdichtung mächtig aufblühte und sich förmlich eine poetische Schule, mit besonderer reich entwickelter poetischen Sprache bildete. Die traditionelle Volksdichtung der Gothen und a. germanischen Nachbarvölker (Rugier, Heruler...; von den Rugiern rührt meiner Ansicht nach der Name Ruś her), das Culturleben der griechischen Colonien, die byzantinische und die südslavische Litteratur, das Christenthum mit seiner orthodoxen und apocryphen Dichtung, die politischen und die Handelsbeziehungen mit dem fernen Westen (Frankreich, Deutschland...; Jaroslavs des Weisen Tochter Anna war Königin v. Frankreich), der Orient — machten hier ihren Einfluss geltend. Auch bei den feindlichen Polovcern war Musik (kobza) und Dichtung nicht unbekannt, und die Kyjever Annalen haben uns das Fragment eines stimmungsvollen Liedes über zwei Polovcerchane aufbewahrt.

Es ist auch mehrmals die Frage aufgeworfen worden, welcher Art die Prosodie unserer alten Volksdichtung war: ich glaube nun, dass die Grundlage derselben der syntaktische Rhythmus bildete (Periodenbau), wie wir ihn in den Psalmen, kirchlichen Hymnen, sowie auch in unseren Dumen finden. Sonst hält sich die Musik (Accompagniament) an die Worte: bei uns hielten sich höchstwahrscheinlich die Worte mehr an die Musik, deshalb die Freiheit und scheinbare Formlosigkeit.

3. Der Verfasser des Slovo ist uns dem Namen nach unbekannt; dafür aber kennen wir die Namen zweier anderer altukrainischen Dichter: des in Slovo erwähnten Bojan und des in den Annalen erwähnten Mytusa (alle drei — Südrussen). Es ist nun gewiss merkwürdig, dass sie alle drei warme Anhänger der siverschen Fürstenfamilie der Olhovyči waren. Ihor selbst war ein Olhovyč, und sogar der „wehereiche“ Ahnherr der Familie, Oleh wird im Slovo mit viel Mitgefühl behandelt. Auch Bojan besang die Olhovyči: der Verfasser des Slovo nimmt sich ihn ausdrücklich zum Vorbild. War „Bojan“ aber der eigentliche Name dieses im Slovo so verherrlichten Dichters? Vergebens suchen wir nach ihm in den alten Denkmälern. Dafür finden wir aber in den Annalen den vielmals, und jedesmal mit Hochachtung, genannten Vojevoden, „sinnreichen Greis“ — Jan (1016—!106; auch Bojan wird in Slovo „sinnreich“ genannt). Dieser Jan nahm wirklich Antheil an allen von Bojan besungenen Geschnehnissen und entstamme einer den Olhovyči nahestehenden Familie. Bojan ist wahrscheinlich die poetische Umbildung des Namens Jan, wie sonst — Buj-Ihor, Buj-Svjatoslavyč, Rohnida Horyslava, Perajaslav-Horyslav, Ka-jala u. a. solche Benennungen.

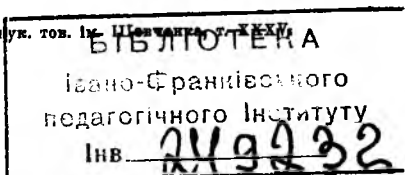
Dass auch Mytusa — dem der Annalist „bujest“ (Hochmuth) vorwirft — ein Anhänger der Olhovyči (ruthenische Welfen) war, erhellt daraus, dass er gegen den Fürsten Danylo für die Nachkommenschaft eben des Helden des Slovo, Ihors, eintrat (in Peremyšlj, 1243).

Der Stammantheil der Olhovyči Siverien, das Desna-Gebiet, nimmt überhaupt in der altukrainischen Litteratur einen hervorragenden Platz ein. Der auch in der scandinavischen Sage genannte Held der Bylinen Ilija von Murom ist ein Siverjanyn. Ausser dem Slovo führen uns auch zwei andere wichtige Denkmäler, die Izbornyky Svjatoslavs aus d. J. 1073 und 1076, nach Siverien. Ja auch die neuere ukrainische National-Litteratur (Kotlarevskyj, Kvitka) erstand in der linksseitigen, knapp südlich an Siverien angrenzenden Ukrajina.

4. Nach der üblichen Annahme wurde Slovo zwischen 1185—1187 verfasst. Man vergass da vor Allem die Thatsache, dass in Slovo die Flucht Ihors aus der Gefangenschaft ausdrücklich und ausführlich erzählt wird! Dieselbe fand nun im J. 1186 statt. Es wird aber in Slovo auch auf die Vermählung des Sohnes Ihors, Volodymyrs Ihorevyč, mit der Tochter des Polovec-Chans Končak ausdrücklich angespielt, und das konnte wohl erst nach der vollzogenen Heirat geschehen, also im Frühjahr 1187. Der ganze feierliche Inhalt des Slovo, der Aufruf an die Fürsten, das am Schlusse auf Volodymyr Ihorevyč ausgebrachte „Hoch“ (slava Volodymyru Ihorevyču), zusammengestellt damit, was uns die Annalen von der Rückkehr und der Vermählung dieses Sohnes Ihors erzählen, führen uns schliesslich zu der Vermuthung, dass Slovo zur Verherrlichung eben dieser Vermählung verfasst wurde.

5. Wodurch Slovo uns besonders wert und theuer und wodurch auch dessen Authenticität über jeden Zweifel gestellt wird, das ist dessen ganzer historischer Hintergrund. Wir sehen vor uns das ganze Leben und Weben jener Zeiten und die zahllosen Anspielungen werden uns nur mit Mühe verständlich. Am klarsten und sehr schön ist der leitende Gedanke ausgedrückt: die wehmütige Klage über die Fürstenzwietracht. Deshalb unterlagen wir ja so schnell den Mongolen. Die Kunst des Dichters wird am schönsten gezeigt durch die hochpoetische Einrahmung, die er der Klage der Jaroslavna, der Frau Ihors giebt, sowie durch seinen tiefen Sinn für das Volksthümliche. Dadurch wird Slovo zu einem Meisterwerke nicht nur der altukrainischen und der gesammten slavischen, sondern auch der Welt-Litteratur.

Записки Наук. тов. ім. Шевченка т. XXXV

VIII.

Das „Slovo“ von der Auferstehung Lazars, ein altukrainisches Poem auf apokryphische Themen. Referat von Dr. Ivan Franko.

Der Referent bespricht drei Texte dieses „Slovo“, deren einer in der Apokryphensammlung Pypins, der andere in der Porfirjevs, der dritte in der vom Ref. herausgegebenen abgedruckt sind. Durch seinen poetischen Styl war dieses „Slovo“ bereits dem Porfirjev aufgefallen, welcher darin Reminiscenzen des „Slovo vom Heereszuge Ihors“ erblickt hatte. Ref. vergleicht alle drei Texte und versucht nachzuweisen, dass wir hier keineswegs drei oder zwei Redactionen, sondern nur einen einzigen Text vor uns haben, von welchem verschiedene Abschriften bald grössere bald kleinere, mehr oder weniger corrumpierte Fragmente enthalten. Die Vergleichung dieser Texte und ihrer Sprachformen führt den Ref. zu der Ansicht, dass der Urtext in Südrussland geschrieben war und dass die von ihm herausgegebene aus einer Kijever Handschrift des XVI—XVII Jahrh. genommene Kopie, wenn auch die kürzeste, doch dem Urtext am nächsten ist, während die von Porfirjev edierte und einer Handschrift des Solovki-Klosters entnommene Kopie zwar den grössten Theil des Textes aufbewahrt hat, denselben aber so corrupt und confus überliefert, das der Ref. sich zu dem Gedanken gedrängt fühlt, diese Kopie sei aus dem Gedächtniss, und nicht nach einer geschriebenen Vorlage aufgeschrieben worden.

Als Quellen des „Slovo“ weist Ref. das Evangelium Nicodemi und eine apokryphe Predigt des Epiphanius Cyprius am Charsamstage nach. Daraus, dass das Ev. Nicodemi in der sogenannten „erweiterten Redaction“ in Russland erst zu Ende des XIII oder am Anfange des XIV Jahrh. bekannt wurde, andererseits aber daraus, dass unser „Slovo“ schon im XVI Jahrh. in verschiedenen weit von einander liegenden Gegenden Russlands bekannt, und zwar nur bruchstückweise bekannt war, sowie auch aus seiner alterthümlichen Sprache glaubt Ref. den Schluss ziehen zu dürfen, „Slovo von Lazars Auferstehung“ sei im XIV oder spätestens zu Anfang des XV Jahrh. geschrieben worden. Nachklänge des poetischen Styls des „Slovo vom Heereszuge Ihors“ beweisen, das auch unser „Slovo“ ein altukrainisches Originalwerk sei. Ref. weist ferner nach, „Slovo“ sei nicht in Prosa, sondern in Versen geschrieben, ebenso wie das „Slovo vom Heereszuge Ihors“. Schliesslich widmet der Ref. einige Bemerkungen dieser altukrainischen Verskunst und citirt auch andere ebenso versifizierte altukrainische Bruchstücke, wie das sogenannte „Lied vom Roman“ und einige Verse aus dem

Gedichte des Georgios Pisidas „Gottes Lob für die Schöpfung aller Geschöpfe“. In der Beilage sind alle drei Texte parallel abgedruckt und wird ein combinierter Text in versifizierter Form gegeben.

IX.

Ein neuer Beitrag zu den Studien über Ivan Vyšenskij. Referat von Dr. Ivan Franko.

Referent weist auf die bis jetzt allgemein (auch von ihm selbst) vertretene Ansicht hin, es sei von Vyšenskij's Schriften zu seinen Lebzeiten Nichts gedruckt worden. Diese Ansicht muss nunmehr verlassen werden. Ref. weist nach, dass in einem 1598 in Ostrog gedruckten Büchlein neben den Sendschreiben des Patriarchen Meletius Pegas an die Südrussen noch ein anonymes collectives Sendschreiben der Athosmönche veröffentlicht wurde, dessen Verfasser, wie der Ref. detaillirt nachweist, kein Anderer als Vyšenskij war. Dieses Sendschreiben muss zugleich als erste, kurze Redaktion des noch zu Ende desselben Jahres vom Athos nach Polen abgeschickten grossen Sendschreibens Vyšenskij's „An die vom Orthodoxismus entlaufenen Bischöfe“ betrachtet werden.

X.

Das apokryphe Evangelium Pseudo-Matthäi über die Geburt und die Kindheit Maria's und seine Spuren in der ukrainischen Litteratur. Referat von Dr. Ivan Franko.

Referent weist auf die Wichtigkeit des apokryphen Evangeliums Pseudo-Matthäi für die Anfänge der nationalen Litteraturen in Westeuropa hin, bespricht sodann die wechselseitigen Verhältnisse der drei Kindheitsevangelien, des sogenannten Protevangelium Jacobi, des Pseudo-Matthäus und des Evangelium de nativitate B. Virginis und charakterisiert das aus beiden letzteren mit Zuhilfenahme noch anderer Quellen compilierte mittelalterliche lateinische Gedicht „Vita B. Virginis et Salvatoris rhythmica“. Auf das slavische Litteraturgebiet übergehend unterzieht Ref. drei altböhmische Gedichte über die Geburt und Kindheit Marias und ein von ihm herausgegebenes serbo-ruthenisches Poem, welches in Kerestur in Südungarn gefunden wurde, einer eingehenden vergleichenden Analyse, deren Resultat ist, dass von den altböhmischen Gedichten keines direkt nach lateinischen Apokryphen gearbeitet, eines aber dem Pseudo-Matthäus, zwei hingegen dem Evang. de nativitate näher sind. Das Keresturer Gedicht, obwohl im Grunde auch auf westlicher, lateinischer Tradition (nicht auf dem bei orthodoxen Slaven seit jeher bekannten, in Westeuropa aber unbekanntem Protevangelium)

fussend, zeigt solche Abweichungen im Inhalt, welche den Referenten veranlassen, die unmittelbare Quelle desselben in jener Version der apokryphen Geschichten zu suchen, welche von südrussischen Schriftstellern des XVII Jahrh. aus einem Gemisch westlicher und orthodoxer Tradition ausgearbeitet wurde und ihren hervorragendsten und für die spätere Zeit entscheidenden Ausdruck in den *Četji Mineji* des Dymitr Rostowskij fand. Dies führt den Ref. zur Beantwortung der Frage, wo, wann und von wem das Keresturer Gedicht verfasst worden sein konnte. Trotz einer dünnen Schicht der Ruthenismen in der Sprache ist dieselbe ein mit Serbismen untermischtes Kirchenslavisch, wobei die Serbismen sich als primär, die Ruthenismen aber als späterer Anflug, oft als eine Corrupierung der Versform erweisen. Das führt den Ref. zur Ansicht, dass das Gedicht ein Product jener serbo-slavischer oder illyro-slavischer Schule sei, welche um das J. 1730 gegründet, längere Zeit besonders in Neusatz fungierte, deren erste Lehrer Kijever Südrussen waren, deren hervorragendste Zöglinge (Jovan Raić) später selbst in Kijev studirten. Diese Schule hat eben jenes kirchenslavisch-serbische Jargon zur Schriftsprache erhoben, welches erst durch Vuk's Reform und durch die moderne wissenschaftliche Erforschung der serbo-kroatischen Sprache endgiltig beseitigt wurde. Diese Schule hat aber auch den ersten Anstoss zu ernstem Studium der serbischen Geschichte gegeben und viel für die Aufklärung des Volkes gethan. Ref. hebt aus der Reihe der zu jener Schule gehörenden Schriftsteller eine kleine Gruppe, welche am Ende des XVIII und am Anfang des XIX Jahrh. in der Bacska (Neusatz, Zemlin) thätig waren und besondere Vorliebe für poetische Bearbeitung alter geistlicher Legenden zeigten, und neigt sich zu der Annahme, in diesem Kreise und in dieser Gegend werde auch das Keresturer Gedicht entstanden sein.

XI.

Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh. Referat Dr. Ivan Franko.

Ref. spricht zuerst einige allgemeine Betrachtungen über die Notwendigkeit geographischer Gliederung in dem Studium der Litteraturgeschichte aus, hebt die Verdienste neuerer Forscher auf dem Gebiete der ukrainischen Litteraturgeschichte hervor und bespricht die Lückenhaftigkeit unseres Wissens über die Litteratur des XVII und besonders des XVIII Jahrh., welche hauptsächlich dadurch verursacht wurde, dass wir über die schriftstellerische Thätigkeit in verschiedenen Territorien Südrusslands äusserst wenig wissen, besonders wenn die Produkte dieser

Thätigkeit wegen ungünstiger Verhältnisse nicht gedruckt wurden, sondern lediglich handschriftlich von Hand zu Hand giengen. Das Karpatho-ruthenische Territorium, welches sich längst der Karpaten und deren beiderseitigen Abdachungen von der Zips im Westen bis an die rumänische Grenze im Osten erstreckt, gehört zu jenen Territorien, deren Schriftthum bis jetzt am wenigsten bekannt war, und doch nach der Ansicht des Ref. sowohl sprachlich als auch stylistisch einen besonderen Typus in der gesammten litterarischen Entwicklung des ukrainischen Volkes bildet. Auf Grund zahlreicher, in jüngster Zeit von verschiedenen Forschern entdeckter Handschriften versucht es Ref. eine kurze Charakteristik dieses Karpathoruthenischen Schriftthums im XVII—XVIII Jahrh. zu geben. Er hebt vor allem dessen Volksthümlichkeit hervor: vor allem geistliche Themen, Predigten, Legenden, Apokryphen, Kirchenlieder, dann auch mehr weltliche: Novellen, Apologe, Romane (Alexanderroman), Zauber- und Wahrsagebücher wurden in eine dem localen Volksidiom nahe Sprache übersetzt oder eigentlich mit mehr oder weniger starker localen Färbung umgearbeitet. Ref. hebt auch das in diesen Schriften oftmals sich manifestierende Bewusstsein der nationalen Zusammengehörigkeit der Ukraine, besonders das liebevolle Andenken an Kijev auch in den in Nordungarn oder in den westlichen Karpathen geschriebenen Denkmälern hervor. Schliesslich beleuchtet Ref. den Verfall dieses Schriftthums, welches zu Ende des XVIII Jahrh. in Galizien durch die in den Schulen aufkommende todte und steife Kirchensprache verdrängt wurde und so in der späteren Wiedergeburt der nationalen Litteratur in Galizien fast keine bemerkbare Rolle spielte. In der Beilage giebt Ref. eine Beschreibung von circa 20 Handschriften-Fragmenten mit zahlreichen Excerpten und Sprachproben.

XII.

Wer war der Verfasser der „Αντιρρησις“ (1599)?
Referat von K. Studyński.

Im Jahre 1599 erschien in ruthenischer Sprache und ein Jahr später in polnischer Uebersetzung ein Buch unter dem Titel „Αντιρρησις“, als polemische Schrift gegen die orthodoxe Abhandlung des Christophor Broński „Apokrisis“ (1597).

Der Verfasser hat seinen Namen unter das Buch nicht gelegt. Stebelski in seiner Monographie „Dwa wielkie światła“ glaubt, der Verfasser der „Αντιρρησις“ wäre Arcudius und fügt hinzu, dass das erwähnte Buch ursprünglich im Jahre 1598 in lateinischer Sprache verfasst war. Stebelski's Ansicht galt als die richtige bei den späteren

Gelehrten. Erst Professor Skabalanovič in seiner ausgezeichneten Studie über die „Apokrisis“ (1873) bestritt diese Ansicht und bewies, dass der Verfasser der „Ἀντιρρήσις“ nicht Arcudius, sondern der Bischof Potij war. Hierbei bemerkte er, dass Stebelski nicht richtig urtheile, indem er sage, die „Ἀντιρρήσις“ sei in lateinischer Sprache niedergeschrieben worden, da in bekannten Exemplaren nur das Vorwort in lateinischer Sprache verfasst ist. Gegen die Ansicht des Professor Skabalanovič trat Professor Goluběv in seinen „Bibliographischen Bemerkungen“ (1876) auf und entschied die Frage des Verfasserthums wieder zu Gunsten Arcudius. Die Beweisführung des Prof. Goluběv war aber für die Gelehrtenwelt nicht überzeugend und bei vielen galt auch später Potij als Verfasser der „Ἀντιρρήσις“. Letzthin trat Emll Legrand (Bibliographie Hellénique III B. Paris 1895) für Arcudius in die Schranken, wobei er anführt, dass ihm ein lateinisches Manuscript aus dem XVII Jahrh. unter dem Titel „Petri Arcudii Corcyraei Apologia aduersus Christophorum Philaethem“ vorlag.

Trotzdem verfiicht K. Studyńskij die Ansicht, dass Potij der Verfasser der „Ἀντιρρήσις“ gewesen. Goluběv's Einwendungen gegen die Ansichten des Skabalanovič, speziell der Frage, wer der Verfasser der polemischen Broschüre „Исторія о разбойничомъ флорентійскомъ соборѣ“ war, entkräftet K. S. durch Citate aus dem Texte der „Ἀντιρρήσις“ selbst. Weiter bemerkt K. S., dass weder dem Skabalanovič noch Goluběv das Buch „Увiя“ von Potij (1595) bekannt gewesen sei, aus welcher Abhandlung der Verfasser der „Ἀντιρρήσις“ ganze Abschnitte wörtlich wiedergibt. Das konnte nur der Verfasser allein gethan haben, das hat auch Potij in seinen späteren Abhandlungen gethan. Auf Grund der Identität der Anschauungen in der „Ἀντιρρήσις“ und anderen Abhandlungen Potij's, auf Grund der Tonart, in der das Buch geschrieben ist, wie auch auf Grund der allgemeinen Charakteristik der Werke von Potij und Arcudius führt K. S. den Beweis, dass Potij und nicht Arcudius Verfasser der „Ἀντιρρήσις“ war.

Was den Titel des lateinischen Manuscripts anbelangt, welches Legrand aufgefunden und in dem ausdrücklich Peter Arcudius als Verfasser bezeichnet wird, bemerkt K. S., dass dieser Titel nichts beweise, da Potij die Gewohnheit hatte, seine Abhandlungen anonym oder sogar unter fremden Namen herauszugeben, wie es der Fall war bei „Obrona florentyjskiego Synodu“ (1603—4), die unter dem Namen Teodorowicz veröffentlicht worden ist, worüber Potij selbst in seinen Briefen an den Fürsten Sapieha berichtet.

Auf Grund eines Briefes von Potij konstantiert K. S., dass eine in lateinischer Sprache verfasste Polemik gegen die „Apokrisis“ wirk-

lich existierte. Wenn diese Ausgabe zur ruthenischen und polnischen Ausgabe der „Αντιόφησις“ in dem Verhältnisse stand, wie das Original zu Uebersetzungen, so darf man in dem Falle auch nicht bezweifeln, dass der Verfasser des lateinischen Textes Potij war, und nicht Arcudius.

XIII.

Jacob Gavathovič (Gawath), Verfasser frühester ukrainischer Intermedien vom J. 1619. Referat von Michael Pawlik.

Referent gibt zum ersten Male den authentischen Text der ersten ukrainischen Intermedien, welche i. J. 1619 in Lemberg zusammen mit der „Tragoedie über den Tod Johannes des Täufers“ von Gavathovič gedruckt wurden, heraus, worauf eine detaillierte Beschreibung dieser Publikation und dann die Biographie des Gavathovič folgt. Obwohl der Stoff der beiden Intermedien aus dem Volksbuche über den Ulenspiegel und den Gesta Romanorum entlehnt wurde (der Verkauf einer Katze im Sacke, das Zerschlagen eigener Töpfe, und eine Wette um den besseren Traum), so sind die handelnden Personen echte ruthenische Bauern, mit ihrer Sprache, ihrem Leben und ihrer Weltanschauung, welche treu und lebhaft geschildert werden. Gavathovič, von Geburt ein lemberger Bürger (geb. 1598), ein Pole, war ein Zögling der Krakauer Akademie, lebte längere Zeit inmitten des ruthenischen Volkes in Berežany und Kamionka Strumilova, wo er als Lehrer seine polnische „Tragoedie“ mit dem ukrainischen Intermedien geschrieben und während eines Jahrmarktes aufgeführt hat. Er wurde später ein Geistlicher und Pfarrer in Berežany, dann in Wyžniany bei Lemberg und zuletzt ein Gremial-Canonicus in Lemberg, wo er eine ziemlich bedeutende Rolle spielte und 1679 starb. Ausser den beiden Intermedien hat er nichts mehr ukrainisch geschrieben, dagegen schrieb und übersetzte er sehr viel polnisch und lateinisch, lauter Werthloses.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО.

Обставини, які привели до цього збірника рефератів, оповіджені були в передмові до подвійного тому XXXI—II Записок, що містив в собі першу половину цього збірника — з археології, історії й етнографії, і вийшов у грудні 1899 р. Всіх рефератів, заповіджених членами Наукового Товариства імени Шевченка на київський археологічний з'їзд 1899 р. і не предложених наслідком виключення українсько-руської мови від уживання на с'їм з'їзді, було тридцять, а з того до археології, історії, етнографії й фольклору належало 17; з них 10 надруковано *in extenso* в XXXI—II томах; з 4 рефератів, що не призначалися до друку, маючи характер усних комунікатів, призначених для викликання дискусії на з'їзді або для ознайомлення вібраних там учених з результатами попередніх дослідів авторів — подано короткі резюме там же; з трох інших — реферат М. Грушевського про сільське духовенство XVI в., відложений за браком місця, вийшов в XXXIV т. Записок, праця В. Шухевича про Гуцулів вийшла в II т. Материялів до українсько-руської етнології (перша половина), реферат Д. Коренця про вносини Виговського з Польщею в 1657—8 рр. має вийти в XXXVIII т. Записок.

З круга фільологічних наук, котрим присвячуєть ся сей другий подвійний том, заповіджено було 13 рефератів, а то:

Язикові:

1. Олександра Барвінського — Носові звуки в славянських мовах.
2. Дра Олександра Колесси — Причинки до історії угро-руської мови і літератури

2. Ілї Кокорудза — Причинок до пізнання розвитку народньої мови в письменстві у Галицьких Русинів.
4. Івана Верхратського — Про говір долівський.
5. Володимира Гнатюка — Русини Пряшівської єпархії і їх говори.
6. Дра Володимира Охримовича — Про наголос в українсько-руській мові.

Історично-літературні:

7. Дра Володимира Коцовського — Історичне тло Слова о подку Ігоревім.
8. Дра Івана Франка — Слово о Лазаревѣ воскресеніи, староруська поема на апокріфічні теми.
9. Йогож — Новий причинок до студий над Іваном Вишенським.
10. Йогож — Псевдо Матвієве евангеліє про уродження й дїтство Марії та його слїди в українсько-руській літературі.
11. Йогож — Карпаторуське письменство XVIII—XVIII вв.
12. Дра Кирила Студинського — Хто був автором 'Αντίρρησις-а?
13. Михайла Павлика — Якуб Гаватович (Гават), автор перших руських інтермедий в 1619 р.

З них в сїм подвійнім томі подаємо сїм рефератів *in extenso* (4, 5, 8, 9, 10, 12 і 13), а з иньших шести даємо резюме. З них реферат дра Охримовича (під ч. 6) розпочав ся вже друком в т. XXXIII Записок (глави I—IV); реферат дра Франка під ч. 11, уже видрукований, не вийшов з браку місця в сю збірку й вийде в XXXVII т. Записок. Реферат дра Колесси (під ч. 2) заповіджений автором для одного з дальших томів Записок.

М. Грушевський.

РЕФЕРАТИ

подані в скороченню.

Носові самозвуки в славянських мовах.

Реферат Олександра Барвінського.

Референт зазначає передовсім, що окрім вимерлих мов старословінської і полабської, з живих нині славянських мов збереглися носові самозвуки лише в польській мові і різних її говорах, а в інших знаходимо лише останки носової вимови, н. пр. в новословінській, українсько-руській. Задля того референт головною буде розсліджувати ці самозвуки в польській мові і її говорах, порівнюючи із старословінською і полабською. Переходячи отже до сих порівнюючих дослідів, зазначає на вступі, що Польяки не мали спершу (до XIII ст.) окремих знаків для означення носових самозвуків, бо прийняли латинське письмо, в якому тих звуків не було. Але щоб запобігти сій недостатці, означували носові самозвуки або чистим самозвуком з носовим шелестозвуком *n* (перед губними *m*) або зовсім не означували. Задля того в оригінальних документах до 1300 р. знаходимо для означення носових звуків: *an* (*am*) побіч *a*, *en* побіч *e*, *on* побіч *o*, *un* побіч *u* та *in*, *yn*. Чистих самозвуків рідше вживали, щоб не доводити до помішаня. Протягом часу вийшло *an* (*am*) в ужитанні для означення всіх носових самозвуків. Опісля замінено се знаками *φ* або *ϕ*, що удержалися коло 150 літ.

Далі подає автор спосіб означування носових самозвуків в старопольських пам'ятниках *Psalterz Małgorzaty*, *Biblia Zofii*, в псалмі *Miserere* (з 2 полов. XIV ст.), *Żywot Błażeja*, *Zabytek mowy polskiej* (з 1 полов. XV ст.), перекладу статутів з 1449 і 1450 (виданого Лелевельом), *Liber precarius* (с. 1480), в котрих появляється *ϕ*, *ϕϕ*, *ϕϕn*, *ϕ* і *a*. В *Ortyle Magdeburgskie* (с. 1500 і 1533) не бачимо вже знака *ϕ* а замість того *an*, *en*, *a* або *a*, *am*, *an*; в Псалтирі in 4° званім хибно *Psalterz królowej Jadwigi* (з кінця XV або почат. XIV ст.), уживається *ϕ* виключно в значінню нинішнього *a*, а *ϕ* замість нинішнього *e*. Се перший раз виступає різниця поміж *a* і *e*.

Із знака $\acute{a}$ виробив ся переходом знак a (książeczka Nawojki, Ortyle) а з поступом друкарства нинішне a , так як з $\acute{e}$ нинішне e .

Я. Паркош, що видав в 1440 р. першу розвідку про польську правопись, а властиво графіку, силкував ся завести якусь систему в писаню носових самозвуків і у него бачимо знаки $\acute{o}$, $\acute{u}$ і $\acute{e}$. Однак його правопись не вийшла ніколи в уживанє. Заборовський, що видав 1518 р. „Orthographia seu modus recte scribendi et legendi polonicum idioma quam utilissimus“, раів уживати знаків a і α . Але лише другий знак в виді a вийшов в уживанє. Нинішні знаки a і e завів ортограф Секлюциян у своїй розвідці „Orthographia etc“, виданій 1551 р., хоч вони появляють ся вже в першім друкованім творі Rozmowy Salamona etc. (1521 р. у Ветора в Кракові), як і в сучасних та пізнійших рукописах. Але з часів Секлюцияна сї знаки вийшли загально в уживанє і удержали ся до нинішнього дня.

Дальше виводить автор, як повстають носові самозвуки і доказує, що до XVI ст. було в польській мові не два а три носові самозвуки: a , e і $\widehat{an}$ = французькому an (Паркош раів на сей останній звук уживати знака O), на що вказує також автор першої польської граматики (1568) француз Статорій, що жив у Польщі. Се стверджують і нинішні польські говори (мазурський, курнський, карпатський; горішньоплезький і кашубський говори мають ще четвертий носовий самозвук in , im = i). Перегодом затратив ся звук $\widehat{an}$, а його місце заступило a або e , хоч зберіг ся в говорах опольським і кашубським до нині.

В дальшій виказує автор взаємини польських носових самозвуків до старословінського, полабського і до польських говорів і для того переходить наперед такі форми, в котрих польська і старословінська мова зберегли носові самозвуки, потім такі форми, що мають вже чисті самозвуки, а на останку форми, в котрих втиснули ся носові самозвуки наче паразити, а виказує се а) в коренях, б) в середині слів, в) в закінченнях імен і дієсловів. На основі порівняння тих форм доходить до виводу, що поль. e = опольському e = полабському $\acute{a}$ = старословінському ъ , а поль. a = опольському o = полабському ō = старосл. ж . Польська мова спершу зовсім згідна була що до носових самозвуків із старословінською, одначе в дальшій розвитку мови проявили ся різниці, з одного боку наслідком затрати носового самозвука $\widehat{an}$, з другого — наслідком стенована самозвуків.

Для наглядности дає автор порівнюючу таблицьку носових самозвуків *e* і *a* з опольськими, кашубськими, полабськими і старословінськими.

Далі виказує він чисті самозвуки в заступстві первістних носових самозвуків (в коренях, у відміні імен і дієслів) і носові самозвуки, що замість первістних чистих втиснули ся наче паразити, на останку переходить до переміни носових самозвуків *e* і *a* (стисненє, степенованє, ослабленє).

Причинки до історії угорсько-руської мови й літератури.

Реферат Д-ра Ол. Колесси.

-
1. Перегляд дотеперішніх дослідів про Угорську Русь у області історії, етнографії, мови й літератури.
  2. Мукачівські фрагменти XII—XIII в. — пергаментові дрібні відривки а) мінеї, б) євангелія.
  3. Матеріяли й замітки до історії середно-болгарської правописи молдавоської редакції в літургічних книгах Угорської Руси:
    - а) Мукачівська Псалтир XV в.
    - б) Старопечатні євангелія XVI в.
      - α) єв. Брашівське
      - β) єв. Филипа Молдавина
    - в) Рукописні євангелія й мінеї XV—XVII. в.
  4. Дві угроруські рукописі „зеркала Богословія“ Кир. Транквіліона Ставровецького.
  5. Угроруські збірники XVII—XVIII.
  6. Угроруське учительне євангеліє XVII в.
  7. Мукачівська грамота XVII в.
  8. Угорський текст Александрії XVIII.
-

Причинок до пізнання розвитку народної мови в письменстві у Галицьких Русинів.

Реферат Лі Кокорудва.

~~~~~

Дістало ся нам в руки рукописне „Предисловіє“ до „Книга оученага для второго оодѣла школ народныхъ, в земляхъ австрійскаго царства“, написане кирилицею, 1840 р.

Автор „Предисловія“ підписаний по латиньськи: P. Pietruszewicz, Parochus Rudensis. Як видно з „Предисловія“, був се чоловік освіченійший і досить очитаний; він наводить у своїй розвідці і покликує ся на *Časopis českého Museum*, на праці Шафарика, на *Institutiones linguae slavicae* Добровського, на Востокова і т. д. Можемо думати, що він займав ся ширше язиковими справами, коли саме йому поручив „превелебний надзиратель шкіл народних“, перекласти шкільний німецький учебник „*Lehrbuch für die zweite Klasse für Landschulen*“ на народню руску бесіду.

Автор прийняв сю задачу і з того приводу пише в „Предисловію“ з одного боку про трудности, які мусів поконувати при зладженю перекладу, а з другого боку висказує свої погляди на становище галицько-руської „бесіди“ поміж иньшими славянськими мовами і на відносини її до мови „ляхитської“ і „великоруської“. Його погляд і розумованя (розуміє ся, в великій части нині хибні) для нас інтересні яко відгомін тодішніх думок інтелігентних людей і яко наслідок мало ще тоді розвиненої славянської фільології.

Він, приміром, говорить, що галицько-руська мова розпадає ся на дві части: на „горноопольское“ наріче (в західній Галичині) і на „волинсько-українське“ наріче, — що в Галичині кождий округ має свою бесіду, — що „ляхитське“ наріче „малоручині“ найбільше, — що церковно-славянський язик належить до „руського конара“ і т. д.

Та при тім всім називає автор мову галицько-руську мовою „малорускою“ і уважає її відрубною від російської і „ляхит-

ської“, хоч нігде виразно не говорить про тожсамість мов у Галицькій Русі і на Україні. А вжеж повинен був автор про ту тожсамість знати, як не з розправи Івана Могильницького, уміщеної в „Czasopismie naukowym Księgozbioru im. Ossolińskich r. 1829, то бодай вже з „Gramatik der ruthenischen oder russischen Sprache in Galizien von Joseph Lewicki, Przemysl, 1834“, де виразно сказано: „In Russland erstreckt sich diese Mundart über Podolien, Volhynien, Kijow und Ukraina“. А прецінь тую граматику Левицького автор цитує кілька рази.

Ударяє незвичайно то, що автор ні слівцем не згадує про „Русалку Дністрову“; видно, не знав про ню. Бо, коли би був знав, то був би заощадив собі трудностей при перекладі. А так, хоч автор і говорить, що „словесники“ учать ся родинної бесіди з уст простого народа, збираючи його пісні, думки, казки і т. п., то таки робить сам собі труднощі, хочаби в письмі погодити з собою ті в горі згадані два наріччя: горноопольське і волинсько-українське. З тих двох галузей творить він одну бесіду письменну, вибираючи з обох то, що ближше церковщині. Церковне „наріччє“ бере він за „узір і правило“. Тому він вводить в письмо нові цікаві знаки, яких не знав ні Осип Левицький ні „Русалка Дністрова“. Тими знаками хоче він догодити обом „наріччям малоруської мови“. Замітне, що автор викидає з своєї азбуки знак з, бо сей знак по словам автора „успоряє труду, часу і місця“.

Дальше говорить автор про способи, якими би можна помочи розвиткови письменної рідної мови. І тоті способи, як на 1840 рік, не безінтересні.

Вкінци і те замітне, що автор уважає потрібним розвивати народню словесність лише релігійного характеру, о скільки вона подає духовий корм простому народови. Розвитку „гражданської“ себто нецерковної літератури в народнім язичі він не виключає вправді, але й не надіє ся його з тої причини, що з висших шкіл виключено „русчину“.

Так отже та рукопись руського сьвященника в Галичині кидає досить сьвітла на повстанє нових гадок і поглядів що-до заводин живої народної мови в тих часах, в котрих иньший руський сьвященик Венедикт Левицький, яко цензор, три роки ранші сконфіскував „Русалку Дністрову“ задля її народної мови і правописи.

Про акцент в українсько-руській мові.

Реферат Дра Вол. Охримовича.

В першій частині тої студії, що мала бути темою реферату в ширшій формі розвита, була уміщена в XXXIII т. „Записок“, подає автор поперед усього загальні уваги про акцентуацію і про різні прояви наголосу в індоєвропейських мовах і обмежує потім предмет своєї студії означенем місця, на яке в різних категоріях слів українсько-руської мови паде наголос, а метою своєї студії ставить дослід, у яких слова паде наголос на корінний склад, у яких на приросток, а в яких на наросток і чому се дієть ся; які слова другорядної формації задержують наголос первісного слова, а які переміняють його і чому; які слова в своїх морфологічних формах мають наголос змінний, а які незмінний і чому; які слова мають наголос постійний, а які хиткий і чому, — або, мовлячи коротко: від яких причин залежить місце наголосу в українсько-руським слові?

На основі великої сили обсервацій над акцентом у найрізнішших групах слів виказує автор тісний звязок між значінем і наголосом українсько-руських слів і доходить до виводу: в українсько-руським слові паде наголос чи то на корінний склад, чи на наросток, чи на приросток відповідно до того, чи корінь, чи наросток чи приросток має найбільший вплив на значіне даного слова; значить, в українсько-руським слові має наголос та частина, яка з огляду на дане значіне слова має найбільшу вагу і найбільшу силу. Сю тезу вияснює автор на масі прикладів, аналізуючи в різних групах слів їх значіне в звязку з їх наголосом.

Історичний і літературний підклад „Слова о Полку Ігоревім”.

Реферат Дра Волод. Коцовського.

~~~~~

1. Розсліди Буслаєва, Барсова і н. кинули багато світла на поему „Слово о полку Ігоревім“ головню що до її значіння як найзамітнішої памятки староруської артистичної поезії, а також як і памятки середньовічної, старої романтичної літератури взагалі. Супроти давних поглядів, прояснюють ся тепер раз-у-раз більше, що не було строгої ріжницї поміж староруською артистичною поезією і традиційною народною літературою. В „Слові о полку Ігоревім“ повно відгуків народної поезії, з другого знов боку в билинах і думах, а також в устах народа є багато виразних впливів писаних творів (Ягіч, Житецький).

2. Годі дивувати ся дуже, що староруська поезія розцвіла сильно, і що витворила ся фформально школа з особливою багато розвиненою поетичною мовою. Впливали на се традиційна народня поезія Іотів і иньших германських сусідніх народів (Ругів, Герулів, — від Ругів походить по моїй гадці назва Руси), культурне житє грецьких кольоній, византийська і полуднево-словянська література, християнство зі своєю ортодоксальною і апокрифічною поезією, політичні та торговельні зносини з далеким заходом (Францією, Німеччиною, — донька Ярослава Мудрого, Анна була королевою Франції) і схід. Також і ворожим Половцям не була незвісна музика (кобза) і поезія, а в київських памятках заховав ся ффрагмент настроєвої пісні про двох половецьких ханів. Виринали нераз питанє, до якого роду прозодії належить наша стариння народня поезія: на мою гадку її підставу становив синтактичний ритм (періодична будова), який стрічаєть ся в псалмах, церковних гимнах як також і в наших думах. Звичайно музика (супровід) приноворюєть ся все до слів: у нас слова тримали ся більше музики, відси свобода і позірний брак фформи.

3. Імя автора „Слова“ незвісне нам: одначе за те знаємо імена двох иньших староруських поетів — згаданого в „Слові“ Бояна і згаданого в літописи Митуса (всі три — полудневі Русини). Дивне лише те, що всі три були горячими приклонниками сіверської княжої родини Ольговичів. Ігор сам був Ольговичем, а про Гориславича Олега, предка родини, згадуєть ся в „Слові“ також з великим співчутем. І Боян сьпівав про Ольговичів, а автор „Слова“ йде виразно його слідом. Але чи „Боян“ було справжнє імя сього звеличаного в Слові поета? Дармо шукаємо його в старих памятниках. Натомісць знаходимо в літописях часто і все з пошаною згадуваного воеводу „смысленного старця“ — Яна (1016—1106; Боян називаєть ся в Слові також „смысленним“). Сей Ян брав справді участь у всіх осьпіваних Бояном випадках і походив з близької Ольговичам родини. Боян — се правдоподібно поетична переміна імени Ян, як зрештою Буй-Ігор, Буй-Святославич, Рогвіда-Горислава, Переяслав-Горислав, Каяла і т. и. назвища. Що також і Митуса — якому літописець закидає „буєсть“, був приклонником Ольговичів (руських Вельфів), показуєть ся з того, що він виступав проти князя Данила в справі наступництва потомка героя „Слова“ Ігоря (в Перемишли 1243).

Вітчина Ольговичів, Сіверщина, земля над Десною, займає взагалі в староруській літературі визначне місце. Також згаданий в скандинавськім переказі герой билин Ілія з Мурома був Сіверянином. Окрім „Слова“, ведуть нас дві иньші важні памяткы: Ізборники Сьвятослава з 1073 і 1076 р. до Сіверщини. Ба навіть і нова руська народня література (Котляревський, Квітка) повстала на лівобережній Україні, що граничила тісно з полуденною Сіверщиною.

4. По загально принятій гадці „Слово“ було написане між 1185—1187 рр. Але позабуто про те, що в „Слові“ розказуєть ся виразно про утечу Ігоря з неволі! Вона припадає на 1186 р. В „Слові“ натякаєть ся ясно також на подруже сина Ігоря, Володимира Ігоревича з донькою половецького хана Кончака, а се могло стати ся лише по згаданім факті, себто на весні 1187 р. Цілий сьвятотчний зміст „Слова“, поклик до князів, піднесене на кінці здоровля Володимира Ігоревича (Слава — Володимиру Ігоревичу) зіставлені з тим, що розказують нам літописи про поворот і подруже сього сина Ігоря, наводять нас вкінці на гадку, що „Слово“ було написане в цілі звеличання сього подружя.

5. Чим для нас „Слово“ особливо вартне і дороге і ізза чого уважаємо його без сумніву автентичним, то ізза цілого його історичного тла. Бачимо перед собою ціле жите і змаганя тих часів, а безчисленні натяки можемо лише з трудом порозуміти. Найяснійше і дуже гарно висказана провідня гадка — жалісні наріканя на незгоду князів: тому то піддали ся ми так скоро Монголам. Штука поета проявляєть ся найкрасше в високо поетичній рамці, в яку убрав він плач Ярославни, жінки Ігоря, як також і в глибокім почутю народности. Тому то „Слово“ є мистецьким твором не лише староруської і взагалі славянської літератури, але також і сьвітової.

Карпаторуська література XVII—XVIII віків.

Реферат Дра Івана Франка.

Референт висловлює зразу деякі загальні уваги про потребу географічного розкладу при студиях над історією літератури, підносить заслуги новітніх дослідників на полі української літературної історії і згадує про прогалини в нашій знаню літератури XVII, а особливо XVIII в., викликану головно тим, що про письменську діяльність по різних територіях України-Руси знаємо мало, особливо коли продукти тої діяльності задля неприхильних обставин не були друквані, а тільки ходили з рук до рук у рукописах. Карпаторуська територія, що тягне ся здовж Карпат і їх обочіного підгір'я від Спішу на заході аж до румунської границі на сході, належить до тих територій, яких письменство доси було найменше звісне, хоча по думці референта і з погляду на мову, як і з погляду на стиль воно творить осібний тип у цілому розвою літератури українського народа. На основі значного числа рукописів, недавнім часом повіднахджених ріжними дослідниками, пробує референт дати коротку характеристику сего Карпаторуського письменства в XVII—XVIII в. По перед усього він підносить його популярність: духовні теми, казання, легенди, апокріфи, церковні пісні, далі також більше світські оповідання, притчі, повісти (Александрія), чародійські і ворожбитські писаня — були перекладані на мову близьку до місцевих говорів, а властиво перероблювані з наданем їм більш або менше виразного місцевого кольориту. Референт підносить і те, що в тих писанях проявляє себе часто почуте національної або бодай церковної єдності всеї України; особливо радо згадуєть ся про Київ навіть у памятках писаних на північній Угорщині або в західніх Карпатах. В кінці показує референт упадок сего письменства, що при кінці XVIII в. в Галичині було виперте заводженою по школах мертвою і неугарною цер-

ковщиною, так що при пізнійшій відродженю народнього письменства воно не мало майже ніякого виднійшого впливу. В додатку подає референт описи 20 рукописів або рукописних уривків, що були основою його характеристики та наводить із них виписки і проби їх мови.

РЕФЕРАТИ

ПОДАНІ В ЦІЛОСТІ.

ПРО ГОВОР ДОЛІВСКИЙ.

Написав

ІВАН ВЕРХРАТСКИЙ.

„Дóлы“ місто Долина не зовуться у західно-галицьких руських гірняків жителі околиць Перемишля і Ярославля. Говор долівський належить до групи говорів так званих „Билаків“ і то до говорів з наголосом движимим. *Saltus non datur in natura* — так само і в говорах язика нема наглих перескоків, лишень повільний перехід одного говора в другий. Так має ся річ також і з говором долівським. На захід стикаючись з говором лемківським крок за кроком, поволі приймає бесіда Долів прикмети лемківські, на нівнічносхід поволі розпливає ся в говорі батьюцьким і ополянським, на полуднево-сході ж у бойківським. Саме те, що поодинокі говори стикаючись з собою многорако зливають ся і творять численні види переходні, утрудняє а навіть нераз унеможливає докладне означене границь поодиноким говорам. Коли-ж возьмемо на увагу самий середний пласт зайнятий Долами яко найбільше примітний, то признати мусим, що бесіда долівська найбільше зближена до говору Лемків, від котрого однакж різнять ся наголосом движимим, а також осібними примітами місцевими.

Находимо в бесіді Долів, як і в многих околицях заселених Лемками м'який виговор українсько-руського середнього и (= старословенськ. и, польск. i, чesk. i) отож: ходіти psl. ходити, pol. chodzić, čech. choditi; писати psl. писати, pol. pisać, čech. psáti, písati; відьіти psl. видѣти pol. widzieć, čech. viděti; біти psl. бити pol. bić čech. біти; зіма́ psl. зима, pol. zima,

čech. zima; ліпа psl. липа, pol. lipa, čech. lípa; ма́ліна pol. ma-
lina, čech. malina; щеті́на pol. szczecina. čech. štětina. Той виговор
подекуди — в місцевостях дальше на схід висунених міняє ся
з середнім и: принести і принести, припа́дком і припа́д-
ком, купі́ти і купі́ти, Рўсины (частійше) і Рўсины.
Декуди, пр. в Мацьковичах, говорять рубіти = робити, паліти =
палити; або в декотрих виразах чути в виговорі і: черні́цьї,
трё́сті, в других середне и: пірі́цьї, веза́ти, три, воні́.

Грубе ы (= старосл. ѣ) виразно чути в словах як: добы́ток,
бы́стрый, вы́тиснуті, мы́сліті, обмы́ті, бы́ти psl. кыти
pol. być čech. býti; грубе ы стоїть (подібно як в польскім)
часто також і по піднебесних ж, ч, ш, по котрих буває також
і середне и. жы́то і жі́то pol. żyto, psl. жито; чы́стый і чы́-
стый pol. czysty, psl. чистъ; шы́я і шы́я pol. szyja, psl. шия.

Рівно як в лемківскім е стісняє ся тут подекуди в ю: люд
genit. лё́ду; мюд genit. ме́ду; потом в причаснику II. мину-
шого часу д. ст. для мужеского рода у декотрих глаголів I. кл. як:
приві́з, прині́с, напі́к, лю́г. Се форми, котрі походять
з давнійшої доби розвитку українсько-руського язика а в Галичині
в говорі Долів і Лемків удержали ся до нинішнього дня.

Подібно як у Лемків єсть тут трояке л: 1) грубе пр. ла́ва,
луска́, лы́та 2) середне: лев, ліс (vulpes), ма́ліна 3) мякге:
лы́с (silva), лю́д, ляка́ти.

В творнику ед. ч. імен женського рода уживає ся місто за-
гально-руського накінчика ою побіч загально галицко-руської форми
оў також ом (як у Лемків) пр. том далёком дорóгом; ё́дном
велі́ком ры́бом.

Досить єще часто стрічають ся тут форми глаголів V, 1. без
голосівки теперішнкової, — в 3. лиці ед. числа: бі́гат, лы́-
тат, лў́пкат, сьпі́ват, ла́пат, га́дат, тож форми присловни-
кові: ла́дны, при́емны, доскона́лы, ві́рны так як на
Лемківщині. Однакож:

1) після к, х (часом і після г) стоїть і (а не ы як в лемківск.):
рукі́, сокі́ра, грі́хі, му́хі, пі́рогі (і пі́роги), но́гі побіч
но́ги. Іменяк многого числа від шєпка, гру́шка, кі́стка, ла́ска
(= ласиця, Wiesel), рука́ звучить: шє́пкі, гру́шкі, кі́стки,
ласкі́, рў́кі (у Лемків: соқыра, хыжа, гыбати; руки, слівки)
2) в визвуді ь не відпадає: кінь, тєсть, гусь, кість, тынь,
злість (у Лемків: кін, тест, гус, кіст, тын, зліст) 3) в іменяку
ед. ч. сущників утворених наростком -ьць єсть накінчик твердий
хлѡ́пец, бара́нець, гребі́нець, швец, але в ріднику: хлѡ́пце,

баранцѣ, гребінцѣ, шевцѣ. 4) старословенск. наросткови-
-иє відповідає є (у Лемків я): весьїлѣ, прѹтѣ, рїзче, лїстѣ.
5) місто а виступає е в словах як: ш'ѣпка, ч'ѣс, ш'ѣстѣ, душ'ѣ
(у Лемків: шапка, час, щастя, душа). 6) місто загально-руск. я
чути є. пѣть, тѣжко, жеребѣ, вївцѣ (у Лемків: пят, тяжко,
жеребя, уця або увця. 7) старосл. наросток -ица (= загальноруск.
-иця) звучить тут понайбільше їцьї (ицьї), рїдше їце (ице):
пшенїцьї, молодїцьї, полїцьї, вѹлїцьї, кїтїцьї, таблї-
цьї, попелїцьї рїдше пшенїце, молодїце etc. 8) і місто
визвучного я, коли воно не акцентоване: постѣльї, цибульї,
пекáрнї. 9) назвучній голосївцї придає ся придих в, г, й, л.
вобá, вóко, вóстрый, вольгїй, воблáк, вовес, вонá, вонó,
вонї (psl. она, оно, они); вузкїй, вуж, вѹлїцьї, вѹсеницьї,
ведвáб, вáрмія; від psl. отъ; готáва, гусїка, гїж; йї-
гóўка, йїнь (pruina), яптїка, янгель, ястреб, Яндрїй, ю,
юж; лїнь (= йней pruina, Reif, gefrorener Thau), лїглá (acus, игла),
лопáўка (vannus, Futterschwinge). 10) е особливо акцентоване
часто мїняє ся з а (переливний звук ǣ). вечáр'е, вечáр'атї,
чарвóный, шáстый, грáчка (= гречка), печáш (печеш), вїн
печá (пече), жрáмо (жремо), жрáте (жрете). п'ес брáше. вонá
хѹсты п'ерá. варатéно. да (= де місто куди) і дáш? quo vadis?
11) о мїняє ся з а. начувáти м. ночувати; барїх м. ворїх. 12)
о місто е в заїменнику вказнім сой, сосá, сосó. сой чоловік.
сосá жїнка, сосó телѣ. 13) у мїняє ся з о. рубїті, кусїті місто
і побїч: робїті, косїті; грѹбар м. гробар; вурубѣц. вурубѣль
м. воробец, воробель; кумáн м. коман trifolium, Klee. 14) мало
змягчене р, котре тут означимо р'; оно виступає а) у визвучї, де
в вїнших говорах слово кїнчить ся на -арь, -урь (наросток
-арїть, -урїть) пр. косáр', кáчур' б) у виразах, де старосл. ръ
(староруск. ѣ) замїняє ся на ер, вѣр'ба, вѣр'х, с'ѣр'це psl.
врѣка, врѣхъ, срѣдъце, palaeoruth. врѣка, врѣхъ, срѣдъце. в) де
старосл. рѣ замїняє ся на ере. б'ер'ѣза (бер'аза) psl. брѣза, сме-
р'ѣка г) в неопредѣленїку глаголїв І, 6 кл. (пнї закінченї на р)
дѣр'тї, тѣр'тї, простѣр'тї (psl. дрѣти, трѣти, прострѣти)
побїч: дѣрти, тѣрти. мáрти, жáрти, дáрти (льокально та-
кол форми як: умер'ѣти psl. оумрѣти) д) ря (= старосл. ѣа)
звучить найчастїйше р'е: бѹр'е, бóднар'е, сподар'ѣ, рїдко р'а:
бѹр'а; — рю звучить: р'у: бѹр'у. е) перед і (= старосл. ѣ).
р'їдкїй (psl. рѣдъкъ), р'їзати (psl. рѣзати) ж) ря (= старосл.
ѣа) змїняє ся на р'ї, рїдше на р'е. тр'їстї. тр'єстї (psl. трѣсти).
запр'їгчї (psl. запрашти), рїснїй (psl. рѣснь). з) перед на-

ростком -ьць. пѣр'ец 15) три, штыри мав genit. трох, штыр-рѳх, dat. тром, штырѳм (у Лемків: трѳх, штырѳх, трѳом, штырѳом). 16) е в назвці у словах: скрылѳ м. крило, psl. крило pol. skrzydło; скáвка побіч кавка psl. чáвкка serb. чавка pol. kawka, monedula; сплавы м. плавы pinnae piscis. 17) загально-руське що найчастійше звучить шо; в дек. трих місцевостях сусідних Мазурам: цо (у Лемків: што). 18) Дуже примітне, для того говору знаменне мягчене губних п, б, в, м а також зубних т, д, нісичних з, е в декотрих випадках. Те мягчене, в виговорі лишень легко слідне одмітимо тут значком ' пр. п'ес (старосл. пьсъ. польск. pies), п'ерѳ (польск. pięro), б'едрѳ (польск. biodro), б'ерáза (старосл. брѳза, польск. brzoza), б'ілыі (старосл. бѳлѳ, польск. biały), в'ѳчір (польск. wieczór cf. psl. вѳчера), в'еснá (польск. wiosna), м'істо (старосл. мѳсто польск. miasto). м'ет'ѳ в'ітер (польск. miesiąc wiatr старосл. мѳтѳтъ вѳтрѳ); т'еб'ѳ (pol. siebie старосл. тѳѳѳ), ст'е блѳ (старосл. стѳбло польск. źdźbło), д'ѳр'ево, д'ѳр'во (старосл. дрѳко, польск. drzewo, čech. dřevo), і д'ѳ місцево по при і дá (pol. idzie psl. идѳтъ), м'ен'ѳ (польск. mnie), м'едв'едік (Gryllotalpa vulgaris cf. psl. мѳдвѳдѳ, pol. niedźwiedz, oserb. mjedvjedž), з'ерко (польск. ziarko). з'ернѳ (зрив. старосл. зрѳно і зръно, зръно, польск. ziarno), с'естрá (польск. siostra) і с'ѳрна (зр. старосл. срѳна і срѳна, сѳрна).

В говорі долівським наголос подвижний; однакж находимо подекуди зовсім властивий спосіб акцентованя у декотрих виразів: екурá м. загально руск. скіра, укр. шкүра; в'ѳр'ба м. вербá; жоўтій попри жоўотій м. жѳвтий; рогіі nom. plur. м. рѳги, гѳлова м. головá; з'виздѳі nom. plur. від з'виздá, місто з'визди; пѳроги м. пироги; з'ернѳ, волѳсѳ, здорѳвлѳ (льокально) м. зѳрне, волѳсѳ, здорѳвле і пр.

В зачерку флѳксій находимо в цілости мало прикмет одмінних від загально-руських. Dat. sing. в I. склонї кінчить ся часто на у (пр. пану), хоть по при ті форми втискають ся форми з накінчиком ови взяті із склону IV. Гідні згадки dat. plur. конѳм (psl. конѳмѳ) і loc. plur. кѳных (psl. конѳихѳ); відтак genit. plur. на ѳй як жѳнцей, кѳрцей; loc. plur. на ох, як льѳсох; — волѳх. — Накінчик genit. plur. суцників мужеского рода (декл. IV.) мабутъ що раз більше неправильним способом втискає ся до декл. суцників жѳньского рода III декл.) пр. в'ѳр'бів, с'естрѳв м. верб, сестѳр. часом також і до суцників середного рода (II декл.): болѳтѳв. Декуди переходять пнѳ тѳмен, вымен до деклїнації

пнів на т, отож: тьїмне, тьїмнети, вьїмне, вьїмнети (подібно в говорі Лемків: тьїмя, тьїмяте, вымя, вымяте). Іменняк єд. ч. приложників середнього рода звучить на оє: дуббове д'єр'єво. з'елєное лісте. сїньое небо. рїмное поле. воловое воко = Troglodytes parvulus. грубое полотно. малєнькое (малєйков) з'єрко. Іменняк мног. ч. приложників для всіх трох родів визвучає на ьїї: сївьїї коны. молодьїї жїнкї. з'елєньїї д'єр'єва. Старословенск. формам: виждѣ, сѣждѣ, смрѣждѣ; влждѣ, брждѣ, бождѣ, глаждѣ, гождѣ, граждѣ, клждѣ, нождѣ, рождѣ, саждѣ, сждѣ, пждѣ (із: ѡждѣ) відповідають форми: вїджу, сьїджу, смєрджу; блуджу, брїджу, буджу, глїджу, гїджу, горїджу, кїджу, нуджу, рїджу, сїджу, суджу, їзджу; подібно і формам причасника минувшого часу страдного стану як: бождєнѣ, глаждєнѣ, граждєнѣ, клждєнѣ, рождєнѣ, саждєнѣ, сждєнѣ... відповідають форми: бїдженый (форма імениникова буджен тепер не уживає ся), глїдженый, горїдженый, кїдженый, рїдженый, сїдженый, судженый.

Загально-руск. формам: луплю, ставлю, люблю, кормлю в старослов. лупляѣ, ставляѣ, любляѣ, крѣмляѣ відповідають форми: лупю, ставю, люблю, кормю — загально-руск.: луплений, ставлений, люблений, кормлений, старосл. лупляєнѣ, ставляєнѣ, любляєнѣ, крѣмляєнѣ відповідають форми: луп'єный, став'єный, люб'єный, корм'єный.

В повельнику (imperativ.) уживають ся досить часто, побіч звичайних, також форми, у котрих наросток способовий и ослабляє ся на ь: несѣ, плетѣ, ходѣ, косѣ, возѣ, мель м. і побіч: несї, плетї, ходї, косї, возї, мелї (у Лемків: нес, плет, ход, кос, воз, мель). У глаголів, котрі перед и пня неопреділенника мають суголоску губну, наросток способовий и відпадає безслідно: роб, куп, лап, мов (так само як в лемківскім) місто: роби, купи, лапи, мови.

Минувшик найчастїше зложений з причасника минув. часу ст. дїйного II і помічного глагола їсмь: гадаў ем, гадаў єсь, гадаў; гадалисьмо, гадалисьте, гадали; рїдше — коли говорить ся з притиском, кладе ся заїменник личний з причасником одвітного глагола: я, ты, він рубїў; мы, вы, вони рубїлі (робили). Будущик найчастїше зложений тут із спомічника буду і причасника минувш. часу дїй. ст. II. бїду косїў, бїду робїў; також може для вираженя того часу лучити ся бїду з неопреділенником: бїду ворїті, бїду нєсті,

В творії пнів находимо тут декотрі вирази з примітними наростками як: (на) прода́й, дрыгѣль, вурубѣль, вытрику́ш, плуга́тыр', гала́йда, всту́пень; пысча́ра, плягу́ра, сы́кань, мура́йка, капу́лка; мышу́рко, коро́вско, па́ство. — мо́ўчкій, коро́вскій і пр. Deminutiva на ойко, ейко, ойка, ейка, ойкій, ейкій місто на онько, енько, онька, енька, онькій, енькій пр. хлібо́йко, сва́тойко, голово́йка, посты́лойка; подвіро́йко, сьніданейко; дрібо́йкій, сівѣ́йкій. Із звуков замітніші: стрілі́пліт, лупіко́была, купітелю́га — тож приложники злучені з приіменником під для означеня барвы спідної стороны пр. підчерво́нявйй, нідпа́листый; слова зложені з приставкою як: че-піри́цы, ка-чару́па, ха-ме́рде. Superlativus утворює ся з comparativ-a за помочю передростка на: на́меньший *minimus*, на́красшій *pulcherrimus*, на́більшій *maximus*.

З пнів глагольних заслугоють згадки: тіс-ті, тісну-ті, тіска-ті, тіскова́-ті в значеню: *iacere*; т́рхаві-ти *marcescere*; бартны́-ти *putrescere*; пілѣ-ти *figere*; талѣ-ти *volutari* і др.

З присловників примітніші для того говора: т́лько, іно, но в значеню лиш; сіла, ќупа в знач. много, скі́лько; д́уже в знач. много; тегом в знач. все, *in continuo*; — дива́рньі *mirabiliter*; ла́пі *celeriter*; facile; самовла́сны *accurate, plane*; ае́ке, парі́тер; eben, just.

Словолад в говорі долівскім оказує меньше визначних познач. Тут в короткості згадаєм про декотрі. Говорять: о чим памѣтати=памятати про що; гада́ти о кімсь, о чимсь=говорити про кого, про що; зна́ти о чим=знати про що; чу́ти о чим=чутти або слышати про що. — дѣковати про що=дякувати за що. — на скрі́пках, на сопілці гра́ти—в иньших сторонах Галичини на скрипку, на сопілку грати. — без, брез, през, уживає ся в говорі долівскім так, як загально-руск. через пр. без лы́с, брез во́ду, през дубро́ву. — Місто заіменника відносного котрый або що кладуть часто же пр. хусткі́, же купіу́ в містѣ=х., котрі купив в містѣ; пітелю́га, же на яри клі́че: купі́ телю́гу! =п., котра або що etc. — хлоп, же молотит ко́ло халу́пы =х., котрий etc.

Примітне уживанє вставної частиці та, однакож воно обмежене до певних і не многих місцевостій пр. нальі́й та водо́й! нальі́йте та водо́й!

Для вираження понятя: много, багато уживають тут при- словників дуже або також сіла, купа. дўже мѣду = много меду. — сіла птахів = багато птиць. — кўпа з'ѣрня = много зерна.

Примітний зворот: подавати до чого = подавати на що або здавати на що. м'їдиця подає до м'їши = мїдиця подобає на миш — або коротше подавати пр. скрогулец подає як ястреб = скригулец єсть подібний до яструба, єсть похожий на яструба, походить на яструба.

Вкінці осібно тут ще випадає нам згадати про говор в селі: Мацьковичі. Говор мацьковицький, мов би остров серед говору прочих Долів, виріжняє ся тим, що первістне о стїсняє ся тут на ы в словах як: плит (psl. плотъ) миль (psl. моль), сьль (psl. соль), дьл (psl. долъ), сныц (psl. снопъ), вїдпуст (psl. отъпустъ), мый брат (psl. мой братъ), дрыбный (psl. дробный) etc.; місто ы (часом і місто и) уживають часто протя- глого е. рѣба м. рѣба; сѣр м. сыр; дѣм м. дым; баранѣ малѣйі = баранѣ малѣйі; мотѣль м. мотыль; бѣти м. быти; вѣскочит = выскочит; пѣтат м. пѣтат; пречѣтам = пречѣтам, перечитаю; жѣто м. жѣто, psl. жито; pol. żyto; паучѣна м. паучына pol. pajęczyna psl. пажчина; жѣд м. жид pol. żyd psl. жиловинъ; выр брѣкає м. вѣр брыкає = огир брикає; прѣйти м. прийти psl. принти. В накінчику неопредѣленика глаголів - ти єсть и середне пр. косіти, рубіти, писати etc. Подібний виговор має також бути і коло Тешанова. У поодиноких виразів лучає ся стїснене пер- вістного о на ы також і в декотрых других селах як пр. в Борет- нїні: сѣйка, в Кусенчах: гырѣк і пр.

Жителів Мацькович зовуть сусїди „Гапунї“ або „Гарканї“.

Межи Былаками Перемисчини живуть в селі „Ляшки коро- лївскі“ коло Мостиск Булаки, котрих мабуть ще давними часами тут переселено із сходу. Жителї Ляшок королївських про того, що говорять: бути, буў, бўла, бўло, бўли, зовуть ся у доколичних Былаків „Буласї“.

Самі Доли зовуть себе „Рўсинны“ „Рўсины“ а язык свій „рў- ский“. На запитанє: який ви нарід? яка ваша бесїда? відповїдають: „мы Рўсинны, гадáємо по рўску“.

Знадоби тут подані зібрав я р. 1893. а то від 26. марта до 10. цвїтня. Села і приселки, котрі я тогдї об'їхав для дослїдів язикових, суть:

1. Нѣгребка 2. Малковичі 3. Дунковчки 4. Оріхївці (Ворїхївці)
5. Ву ковичі 6. Батичі 7. Мацьковичі 8. Кусеничі 9. Боретин

10. Няньковичі 11. Дубковичі 12. Заміхів 13. Острів 14. Лівці 15. Радимно 16. Сьвятоє 17. Сосниця 18. Барич 19. Стібно 20. Хотинець 21. Стубенко 22. Торки. Принагідно записав я також децю і з інших поближких околиць.

Ві Львові 25. вересня 1899.

Поясненє скорочень: Бар. = Барич. — Бат. = Батичі. — Бор. = Борётин. — Ву. = Вуйковичі. — Ду. = Дунковички. — Дуб. = Дубковичі. — З. = Заміхів. — Кус. = Кусеничі. — Л. = Лівці. — М. = Малковичі. — Маць. = Мацьковичі. — Н. = Негребка. — Нянь. = Няньковичі. — Ор. = Оріхівці. — Ос. = Острів. — Р. = Радимно. — Св. = Сьвятоє. — Сос. = Сосниця. — Ст. = Стібно. — Сту. = Стубенко. — Т. = Торки. — Х. = Хотинець.

А. ГРАМАТИКА.

І. До звучні (Lautlehre).

Голосівочня (Vocalismus).

і.

і (з о, е або ъ).

В говорі Долівскім, як і загально в українсько-рускім язиці стісняє ся первісне о на і в таких виразах як: пліт (psl. плотъ) genit. плота, віў (psl. волъ) genit. вола, стіў (psl. столъ) genit. стола, гріб (psl. грокъ) genit. гроба, ніч (psl. ношть) genit. ночи, рідный (psl. родьнь), вільный (psl. вельнь). гідный (psl. годьнь), від (psl. отъ), під (psl. подъ) і т. п. — первісне е на і пр. ячмінъ (psl. ѡчьмень) genit. ячмѣню, грѣбінъ (psl. грѣбень) genit. грѣбене, ѡсьбінъ (psl. ѡсьбень) genit. ѡсени, піре (psl. періе), ѡдѣж (psl. одѣжда) genit. ѡдежи, вѣчір (psl. вѣчеръ) genit. вѣчера, шість (psl. шестъ), сѣм (psl. седмь) і пр. Однакож в декотрих виразах лишились давнїйші форми стіснення е на ю або (рідше) о на у (гл. дальше під голосівкою е і о) — а місцево о на ы (гл. низше).

Старословенському ѣ відповідає, як в загальнорускім, і пр. дьїтіна (psl. дѣтина), в'їра (psl. вѣра), б'їдá (psl. бѣда), п'їсѡк (psl. пѣсѣкъ), р'їзати (psl. рѣзати), сѣчка (psl. сѣчька), сѣяти (psl. сѣяти), тѣмнѣ (psl. тѣмнѣ) і пр.

о стісняє ся на і (коли в загальнорускім нема стіснення).

біжий Д. м. божий. яглы або біжов прѡсо enthülste Hirssekörner. — сійка Ву. Eichelheher, Garrulus glandarius. — дрїтѣр' Кус. Ос. genit. дрїтѣр'ѣ Drahtbinder, дротяр, čech. drátař. — парібок З. Св. Бар. Knecht в укр. парубок отож форма давнїйша, де первісне о (паробок, psl. парѡвѡкъ) стіснило ся на у. — піяти Св. Ст. Т. м. пояти psl. пояти λαμβάνειν, παραλαμβάνειν,prehendere, sumere. піяў кобылу er fieng die Stute ein. іді піяти корѡву gehl'

die Kuh einzufangen. — стілець Св. м. столець, Stuhl. = топірсько Св. м. топориско, топорисце Stiel bei der Axt. — роспістєрти Б. м. розпостєрти. роспістрє = розпостре.

о стєсняє ся в оў, що повстало з старослов. лъ (приміта рідка і місцева).

жіўтій Нянь. Дуб. Св. psl. жльтъъ ξανθός, flavus. pol. żółty, жіўта пастушка Нянь. Л. gelbe Bachstelze, Motacilla flava. — жіўтобъ Бат. Кус. Дуб. З. Ос. Л. P. Eidotter pol. żółtko. дўже жіўтка Кус. viel Eidotter.

і що повстало з е задержує ся і в ускієних падежах.

нагнїт Ву. genit. нагнїту plur. нагнїты і нагнїтї м. нагнеты Leichdorn, Hühnerauge; Hautabdruck. нагнїты на скурї. Ву. — грєбїнь (грабїнь) genit. грєбїне побїч грєбене. — кáмїнь genit. кáмїня побїч каменя. чмїль genit. чмїлє Ву. Hummel.

ї, що повстало з о, ніколи не мягчить попередної суголоски л, н, с, т (як се часто буває в говорах бойківскім і гуцульскім).

лїй (в виговорі середне л, але не змягчене: лъїй) genit. лóю. плїт (плъїт) genit. плóта. — нїє (нъїє), genit. нóса. — сїль (сълїль) genit. сóли. — спосїбнїй (спосълїбнїй). — стїў (стълїл) genit. столá.

о стєсняє ся на ы (приміта місцева або вїймкова у поодиноких виразах).

кыт Маць. genit. котá м. кїт. — плыт genit. плóта Маць. м. плїт. — тхыр' genit. тхор'є м. тхїр. — пьїду Маць. м. пїйду. пóвнось там не пьїду wahrscheinlich werde ich dorthin nicht gehen. — ластївка Маць. = лáстївка Кус. — мьїцно Маць. = мїцно. — подьбнїй Маць. áhnlich. — кьїстка слївки Маць. Stein bei der Pflaume. — чьїўка Маць. = чївка, Schopf (von чолó gebildet; psl. члька von чело). — збьїже Маць. Getreide. — мый брат Маць. = мїй брат psl. мой вратъ v. братръ. — льїй genit. лóю Маць. м. лїй. — ныє genit. нóса Маць. м. нїє. — сьль genit. сóли Маць. м. сїль. — дўже вывса́ Маць. = много вївса. — выкнó Маць. м. вїкно; plur. вьїкна. — вывцє́ Маць м. вївця; plur. вьївцї. — вóстрый ныж Маць. = острый нїж. — черывнїцьї Маць. м. чарівниця. — Гóспыдь Маць. genit. Гóспода Herr Gott Господь. — крып genit. крóпу м. укрїп, окрїп siedendes Wasser, psl. оўкронъ aqua fervida. — снып genit. снóпа Маць. м. снїп, Garbe. — вьїдпуст Маць. м. вїдпуст. — рыв genit. ровá Маць. м. рїв. — кракьївка Маць. побїч кравївка = шапка острицевата, з вовняної матерїї, сивя

з червоною і білою обручкою. — ма кы́вка Маць. м. маківка Mohnkopf, Mohnkapsel. — пы ў́ Маць. м. пів psl. нолъ. — ды л genit. долу Маць. м. діл. — кы с genit. коса Маць. м. кіс. — вы р genit. ворá Маць. Hengst (в Кус. вір genit. ворá). — мыль Маць. м. міль, genit. молю. мыль дрыбненькій. — гы рне́к Кус. м. гірняк (в иньших словах в Кус. о стісняе ся в і пр. стіў = стіл, psl. столъ, віў = віл psl. волъ). — с ы́йка Бор. Garrulus glandarius, Eichelheher, сійка psl. соя *κίσσα*, піса.

ы, и, і.

Грубе **ы** виразно мож відріжнити від середного **и** (= старосл. и) і м'якого **і** (= старосл. и). Найчастійше середне в загально-руск. **и** (= старосл. и) звучить тут м'яко: бі ті (побіч: бити) psl. бити percutere, носіті, маліны, вытыгáті. Середне **и** чути в словах: ни хто, до ни кого, ни ч по при ні ч psl. ничъ. Старосл. быти esse звучить быті або і быти. Иноді чути в накінчику неопреділеника глаголів IV. кл. іти пр. рубіти (=робити), ходіти (=ходити) і пр.

е місто **ы** або **и** (приміта місцева: в Мацьковичах).

дем Rauch psl. дымъ *καπνός*, fumus. — мотéль в иньших околицях: мотыль, Schmetterling plur. мотéлы. — язéк м. язык psl. языкъ. — вéлизаў язéком в и. ок. вылизаў языком. — сер psl. сыръ *τύρος* caseus. продай пляскáнку сэра. — добéтокъ в иньш. ок. добыток, Vleli. — ре б́як в и. ок. рыбаk eine Gerstenart. — до пéска = до пыска (пысок, Maul, Mund). вéвірка в и. о. вывірка psl. вкѣрица et вкѣрица — рéба psl. рыба. — рéбка plur. рéбки Fischchen. карáска то шарóка рéбка. — вéка в иньш. ок. выка, Vicia sativa. — вéмне genit. вéмени Euter. велікое вéмне у корóвы. — по техъ полях в иньш. окол. по тых полях psl. по тѣхъ полнхъ. — в тех кра́йох не відно в и. ок. в тых краях не відно. — с тем = з тим, pol. z tym psl. съ тѣмъ. — баранé малéйі в иньш. ок. бараны малыйі. — б'ілейі в'ывцьі в и. ок. білийі вівцьі. — во́лы с'івейі = во́лы сивыйі psl. волокє сивии. — чóрнейі коны = чорныйі к. — дрібнэ́йі слівкі = дрібныйі с. — польовéйі пта́хи = польовыйі п. — молодéйі курéта = молодыйі к. — кваснэ́йі я́бка = квасныйі ябка. — тотé зелéнейі конóплы в и. ок. тоты зелéныйі конóплы. — бéтн psl. быти. тра́ба в сусы́да бéти = треба в сусы́да бути. беў ем в сусы́да. я беў в сусы́да. — він вéлуцет = він вылуцит. — пречéтам м. перечитаю. — вéводит = выводит. — жéти м. жити. — я во́лочéў м. волочив. — прéйду, прéйдиш м. прийду, прийдеш. —

ведéбе побіч выдéбе = відоб. — вéсепати м. высыпати. — вéльичити м. выльичити. — я вéльичиў в и. ок. вѣльичиў. — кынь брéкає = кінь брикає. — він пéтат в я. ок. пытат = питає. — греб в вьш. ок. грыб, гріб, іріб pol, grzyb, čech. hřib. — жед Jud. — озімоє жéто Winterroggen. — грéва pol. grzywa psl. грика χαίτη, iuba. — щéглік = щиглик, Stieglitz. — паучéна Spinngewebe, паучина, psl. пажчина. — крéла, скрéла = сплавці, Flossen (у других околицях зовуть: крїла у рїбы або пéра). — стрeж м. стриж, стриж, стриж, сриж dünner Eisgang; zerbröckeltes Treibeis.

е місто **ы** (в загальноноруск. і) іє стісненого о.

пóтек Маць. м. потік, genit. пото́ка. начáрнай воды в пото́ці.

ы звучить иноді як довге ъ.

вотыгáє сє Н. м. вытягає ся. — вообразіти собі Т. sich vorstellen, выобразити собі; впрочім зрив. старосл. вѣобразити формоу, formare.

а місто **ы** або и.

васóкій Св. вáсокій дуб hoher Eichenbaum; подібно декуди на Угорщинї кажуть: восóкій м. високий cf. polab vâisük psl. высокъ ѡψελός, altus. — шарóкій Маць. Св. шарóка рéба Маць. breiter, breit gedrückter Fisch. pol. szeroki psl. широкъ πλατύς, latus.

у місто **ы**.

вúострїті Ву. = виострити. вúостриў сокїру (повстало з вѣвострїти, бо тут говорить ся: востра сокїра).

середне **и** в декотрих виразах.

нихтó Н. Сос. niemand. — нич Н. побіч ніч Сос. nichts. psl. ничь. В вьшших виразах середне **и** (= старосл. и) заступає ся найчастїйше голосівкою і.

и часом не приставляє ся, хоть така приставка по фальшивїй аналогїї буває у нас часто.

пришóў с Черемышли Н. = psl. пришълъ єсть изъ Прѣмышля сїдно-гал. прийшов etc. (з при-и-шов). — однакож: ішóў Сос... зáшлыи чоловік Ст. Eingewanderter. — вставáй, бо юж трáнька зышлá Ст. steh' auf, denn der Morgenstern ist schon aufgegangen. — знáшóў Т.

і відповідає загально-норуск. и, старосл. и.

клїкати Н. клїчут Н. — малїны Н. — черні́цьи Н. — приході́ли Н. — пі́риг plur. пі́роги Н. — ру́біли (робі́ли) Н. —

хомік любіт б́ыті на р́имных полях Н. der Hamster pflegt auf ebenem Felde vorzukommen. — ѓа́дина Н. — лі́па Н. Linde. — коли́ Н. = коли. — з́имно Н. — слі́зкий Н. — ялі́ця Н. ст́еги ялі́цю. — ні́ч Н. psl. ничь, *оудѣн*, nihil. — ді́ка ќачка на Ві́срý Н. — леті́т Н. — ві́діт. — заклі́кати Н. — платі́ті Н. — пу́стіті Н. — в́ышли Н. *exierunt*. — і́ті Н. *ire*. — слі́на (убі́ч слйна) Н. — прот́іра́ло Н. X. *lindeum* psl. *протстиралло* *exsiccatio*. — слі́вка М. — купі́ті М. — зл́етіт М. — ві́діў М. — б́іті Ду. *schlagen* psl. *кити а быті sein* psl. *кыти*. — сві́ня Ду. — базні́к М. *Hollunder* (ѓным = с́ер'це *Hollundermark*). — ві́дно М. Op. — зі́рні́чка М. — кв́асіті М. — м́іса. м́іска М. *Schüssel* psl. *миса*. — пол́умісок М. — прів́езти ќнньмі Op. — лі́с Бу. psl. *лисъ* *Fuchs*. — по́живіті Бу. — таблі́цы Бу. — каплі́цы Бу. — самі́цы Бу. — хв́іля В. *Weile*. в т́ій хв́ілі *allsogleich*. — дь́гі́на Бу. Маць. Р. — молоті́ті Бу. — леті́ті Бу. — с́іто Бу. — запі́сувати Бат. ялі́цы Маць. — у ні́х Кує. — велі́кій Бор. Тв. Р. — і́ді Бор. = иди. — хвалі́т Нянь. *laudat*. — бі́ч Бор. *Peitsche*. — рубі́ті (робі́ті) З. — дупі́на З. Св. Сос. — лі́ст З. — слі́зко З. — пу́стіт д́ер'ево З. — підлі́ват З. — пі́ўмісок З. — запалі́т З. = запалить. — в осení Ос. — зробі́ў Л. — ві́тові́ Л. — лі́піна Р. *Linde; Lindenholz*. — кі́піт Р. — бара́ніна Св. *Hammelfleisch*. — Мі́ко́ла Св. — Мі́ха́л Св. — Пілі́п Св. — леті́т ні́зко Сос. — полові́на Сос. — щеті́на Сос. — малі́на Ст. — сті́ска́т Х. = стискає. — кі́т лові́т м́ыши Т.

і місто загально у нас уживаного и, польск. у.

бл́іска́вка Н. м. блиска́вка, *Laube, Uckelei, Alburnus lucidus* cf. psl. *кльскъ* *αυγή*, *splendor*; *кльсковати* *сѧ* *αυγαζειν*, *splendere*. — блі́щати́ Ос. *glänzen*. блі́щат на не́бі зв́ізда́ pol. *blyszczeć*.

у місто и.

жу́віт Бу. Маць. Св. *genit. жувотá* м. живі́т in der *Bedeutung: Bauch, κοιλία, venter* в старосл. *животъ* *ζωή*, *vita* (в угорекорук. має живі́т подекуди також значенє *vita*; натомість литовск. *zivatas corpus*. — чупе́ц Т. місто і побі́ч чипе́ц *Haube*.

ю місто и.

кі́люх Бар. м. кели́х, pol. *kielich* psl. *калежь* et *келихъ* *καλυξ*, *calix*. — dem. кі́люшо́к *Trinkgläschen*.

по к в виговорі і.

сокі́ра Н. psl. *сѧкыра* *ἀξίνη*, *securis* (ѧ сего слова переходять в нашім язичі майже всюди на о; лише місцево коло Старої

Соли заховав ся ще давний виговор: секіра). — сокірка Н. Bitterling, Rhodeus sericeus s. amarus. — вода кіпіт Н. Кує. — ш'епкі Н. nom. plur. — тріскі Н. — воўкі вьют Н. — Подолякі Н. Podolier. — коновкі Н. — лавкі Н. — буракі Н. — щупакі Н. Hechte. — кішкі М. — слівкі М. — жоўтобрушкі Ор. nom. plur. Goldammer. — ласкі Бу. Wiesel. — галузкі Бу. — коновкі Бу. — кавкі Бу. З. — слівкі Бу. — чарвоний буракі Бат. — куркі Бор. — скібка хльба З. — коровкі Дуб. Rosskäfer. — кідати З. werfen. кідас на зємлю. — тріскі З. — велікій базькі Р. Св. X. — крєкі Св. pol. krzaki. — співанкі Сос. — капшукі Бар. — п'іскі X. — чйколоткі X.

по г голосівка і (місцево; вплив польщини).

гінуги Бу. pol. ginać psl. гынџти et гынџти ἀπόλλυσθαι, perire. гіне сыніг. — стоногі Ос. plur. pol. stonogi, Asseln.

по х голосівка і.

воріхі Ор. Nüsse. — пупляхі Св. Knospen.

і не відкидає ся.

ігла, ігółка Н... Ст. Nadel ukr. голка в Коломийщині: ігла psl. игла ѣаѣс, acus.

й перед і.

йігла Бу. Nadel. — йінший Маць. йіншов д'ер'во Маць. — йінь Св. Ст. T. Reif. тотá йінь cf. йней, гйней.

л перед і.

лінь Св. Reif an Bäumen, Gras etc. (побіч: йінь). лінь Сос. Бар. item. лінь на д'ер'віні. — ліній X. = йней. дўже лінію на д'ер'вах die Bäume sind mit Reif reichlich überzogen.

г перед і.

гіж Маць. Igel psl. ѣжъ ѣжѣ, erinaceus. гіж подає як крет der Igel ist (einigermassen) dem Maulwurfe ähnlch.

Подекуди і одержує ся в назвуці.

ігółка Бар. ігółка Н. Nadel.

ы місто і (= ѣ).

горы́вка Маць. м. горілка, горівка (зовсім місцево, а то по фальшивій аналогії з огляду на слова, де о стїсняє ся на ы пр. стў, дў = стіл, діл).

йе місто **йі** (= **ѣ**).

прийѣдъ Н. прийѣдьте Н. м. приѣдъ, приѣдьте. — йедь. йедьте воба М. Бу. Маць. Ос. — в хлѣвѣ Бат. pol. w chlewie. в хлѣвѣ корміт свиню psl. къ хлѣвѣ in stabulo. — нагнѣты et нагнѣты Ос. Schwielen; Hühneraugen. нагнѣты повідіікат.

йі місто загально уживаного **і**.

обйїд. в обйїд Бат. Маць. Сос. X. м. обїд Mahlzeit; влас- тиво: об-йїд, обѣ+вдѣ cf. psl. обѣдати са gulosum esse; обѣдѣ δεῖπνος, соена; pol. objad. він занюс мойїм брѣтем вобйїд.

о місто загально уживаного **и**, старосл. **ѣ**.

вобїрка Бор. м. вивїрка psl. вѣвїрица cf. lt. vaivaras, vovėrė.

а місто загально-руск. **і** = **ѣ**.

волосѣнь Н. Ду. Rosshaar м. волосѣнь pol. włosień. тотѣ волосѣнь дѣўга. — цѣлком Н. pol. całkiem м. цѣлком (але: цѣлїй день; psl. цѣлѣ ѡлос, totus) в Сос. однакож правильно: цѣлѣом.

у місто **і**.

мухїр М. Бар. X. місто мїхир, мїхур psl. мѣхурь vesica; також пухїр М. м. пїхир, пїхур. мухїр у корѣвы, у свїнѣ. попарїў сѣ укїпетком і мухїрї му позбїгѣли.

ю місто **і** старосл. **ѣ**.

телїуга Ст. Т. м. тельїга cf. psl. тѣлѣга δίφρος, currus pol. telega.

і (= старосл. **ѣ**) не переходить в виговорї на **и**.

сѣдїти Св. sitzen; wohnen. він сѣдїт г мойї халўпї er wohnt in meiner Hütte psl. сѣдїти, сѣждѣ, сѣдїши, сѣдїть καθέσθαι, καθήσθαι sedere. — дїтїна. дїтїна Бу. psl. дѣтїна.

е.

е не стїсняє ся на **і**.

ящєрка Н. Сос. Eidechse psl. яшѣрица. — крѣсло Бу. З. Sessel, крїсло pol. krzesło. — рѣстрєпѣти З. рѣстрїпати. рѣстрє- паныйї пѣра zerschlossene Federn. рѣстрєпанный вѣгїн.

е стїсняє ся в **і**:

вѣчїр X. = вечер. — вчїра X. місто **і** побїч вчѣра psl. вѣчѣра χθές, heri.

е стісняє ся на ю (останки перезвуків з давнішої доби).

лю д Н. Сос. Ст. Т. genit. лёду м. лід psl. лёдъ. — мюд Н. Св. Р. Ст. Т. genit. мёду psl. мёдъ. — я приню е, принёсла, принёсло Н. psl. принёслъ ѳемъ etc. — привю з Н. — напю к, напекла, напекло Н. — він лю г на постёли Н. — матю рный і (матю рный і) коноплі Н. Сос. Ву. Samenhanf. — він плю ю кіш Н. er flocht einen Korb. вона плела. — пю к М. лю г М. (але завсїгда: побіг, польза). — селезю н genit. селезюна gen. masc. Ву. Бат. Сос. селезінъ, селезінка psl. слѣзѣна v. слезѣна σπλήν, lien. — попю к съ і Ву. er verbrannte sich. — привю з Ву. Р.; але в З. напк (від напечі). привіз Р. напю к Р. — лю г Р. — щюлы збірают мюд Р. — пю рю Св. м. перо (пірю cf. pol. піро). дві пюрі у когутá. — привю ю конё Св. — приню е сына Св. — напю к хлыба Св. — поню е Св. — (в X. м'їд, лїд). — підню е Т. — спю к крупник Т. — він плю ю капелю х Т. — перепю ю ка (Заболотці коло Радимна) = перепілка, Wachtel. — коноплі матю рный і або зелёный і Ор. Р. — матю р Ст. acc. sing. psl. матере (рідше матерь). я відю ю твою матю р ich habe deine Mutter gesehen.

е повстале з ъ удержув ся в ускісних падежах.

лен genit. лёну Н. Сос. Бар. psl. льнъ λίνον, linum. -- одна кож лев genit. льва Н. Ву. psl. львъ λέων, leo. — лен genit. лню Ву.

е переходить на о, причім суголоска перед ним м'ячить ся.

в сь о ёдно М. = все едно, alles eins. (все яко присловник в значеню: semper ніколи не змінює е пр. все сьпіват semper canit; — колиж уживає ся яко числовник в значеню omne, omnia перезвучає е на о, а с м'ячить ся пр. всьо збїже omne frumentum; всьо забрáю omnia sumpsit).

в перед е.

ведвáb X. Seide čech. hedváb pol. jedwab psl. ѳедвѣкъ et годовабель sericum. ahd. gotawebbi. — ведвáb на хусточка X. Seidentüchel. — в Ст. едвáb — в Бортятині коло Судової Вишні: ядвáb — у Лемків: гадваб. — загално в українсько-рускім уживане шовк в староруск. шелкъ et шейкъ походить з скандинавского; старосів. silki, англ. silk. англосакс. seolc. старогорнонїм. silecho = toга; пруск. silkas литовск. šilkai, šilkos.

старосл. наавучне ю не переходить на о.

ёлень Бор. plur. ёлены Hirschkäfer Lucanus cervus eigtl. Hirsch
psl. яленъ ἔλαφος, cervus ruth. олень, олінь. — ёден (рідше еден)
psl. єдинъ εἷς, μόνος, unus; τίς, quidam.

е стісняє ся на і, котре мягчить попередню суголоску.

пріятыль Бу. м. приятель genit. пріятыля pol. przyjaciel,
przyjaciela. — пом'іло Ос. (в виговорі майже як: помылó) м.
помело Strohwisch. костур до пом'іла = патик до помела. — в'і-
сьбілє Св. nuptiae psl. веселіє. ідій на в'ісьбілє Св.

є відповідає старосл. наросткови иє, укр. я.

пупє Бу. collect. Knospen. дуже пупє viele Knospen. — по-
рұч'є Бу. Lehne am Stuhle; Geländer. — колóєє Т. collect. psl.
класиє στάχυες, spicae. — пірє Св. psl. периє πτερά, pennae.

йї місто старосл. ю, загально-руського о.

йідєн Н. побіч ёден psl. єдинъ. йідво вікно ein Fenster.

і місто старосл. ю, загально-руск. ъ.

іщє Н. Бу. Т. м. щє psl. юштє ѣти, adhuc.

о місто загально-руск. е.

сой, сосá, сосó Ду. Сос. = сей (сесь), сеся, сесе. сой чоло-
вік, сосá корóва. сосó телє. psl. сь, си, се. — — — дóготь genit,
дíгтю М. дóхоть genit. дóхтю Бат. м. деготь, genit. дéгтю Theer.
čech. dehet pol. dziegieć.

о відповідає українському е, польському е.

містóчко Ст. Т. Marktflücken ukr. містечко pol. miasteczko
psl. мѣстѣчко. — хұстóчка Ст. Х. Tüchel лемк. хустечка польск.
chusteczka.

По піднебєнних стоїть о, рідко коли так як в старосл. е.

жонá Ст. м. жена psl. жена. — чорвóный Ст. (в иньших
околицях чарвонный) м. загально-руск, червонный. — чолó Н. Х.
psl. чело μέτωπον, frons. — вчóра Ду. psl. вьчѣра χθές, heri. — жо-
лұдь Св. psl. желѣдь βάλανος, glans: — але желұдок Кус. Р.
psl. желѣдькѣ stomachus. — щєка Бу. Kiefer ukr. щока. — вер-
шóчок Т. на вершóчку сйдіт сорóка Т.

^а (звук переливний межи е і а, ближший звукови а) місто е.

рамíнь Н. Х. Бу. Бат. genit. раméня м. ремíнь Riemen psl.
ре́мень ἱμάς, λῶρον, logum. — вечáр'є Н. вечáря Св. м. вечера,
вечера psl. вѣчера δεῖπνον, coena; але вєчєра Р. — вєчáреті Н.

Бу. Сос. psł. **вечерати** δεσπεύειν, coenare. — **клавáк** м. клевак. **клавáкí** свінный Н. Eckzähne (Hauer) beim Schweine. — **тра́ба** Н. м. треба. — **потра́ба** Н. м. потреба. **потра́бы** plur. Zubehör. **потра́бы** до світкі. — **гра́чка** Н. М. Heidekraut, Fagorumum esculentum. — **гра́ччаний хлѣб** М. однакож в Н. грѣччаний (грѣччаний). — **гра́ччана каша** М. — **тра́ба зрубіти** М. Маць. — **ша́ста годíна** М. — **брахáти** М. пес **бра́ше** Бат. Бор. — **варатéно** Ду. м. веретено psł. **вретéно** ἄτρακτος, fusus. — **счáзне** Ду. м. счезне. — **вечáрати** Ду. — **печáрицьи** Ду. Т. м. печериця, Champignon. — **чáшу**. ты чáшеш. він чáше (чáша) во́ну Сос. — **часáти** М. чáшу конé гребліцеў Ich striegele das Pferd. — **б'є-р'áза** М. Ст. Birke. — **чарáшныи** М. чарáшне Сос. = черешня, Süßkirsche. **дúже чарашéнь** = много черешень. — **храбéт** М. м. хребет psł. **хрѣвѣтъ**. **поскрóбай** конé по храбты. — **щáка** М. = щéка Бу. Kiefer. — **парепіўка** Ор, Ос. Л. Т. Wachtel. — **парáпеліцьи** Ст. item. — до **вечáра** Бу. = до **вечера**. — **чарúпа** побіч черúпа Бу. Schale; Kruste. — **парáпіўкí** Бу. Маць. Св. Сос. побіч **перепіўкí** Wachteln. — **чарвóный** Бот. Сос. Маць. Св. Бар. Т. roth. **чарвóное пірэ** Св. **чарвóна корóва** Т. — **жарабé** побіч **жеребé** Бат. Маць. Fohlen psł. **жрѣкá** et **ждрѣкá** pullus. — **жарабéц** Бат. м. **жеребець** psł. **жрѣкыць** et **ждрѣкыць** pullus. — **жáрти** м. **жерти** psł. **жрѣкти**. — **паравéртат** Кус. = **перевертае**. — **шаршáн** Кус. = **шершень**. — **паравéсло** З. Т. м. **перевесло**. — **Парéмышль** З. до **Парéмышлэ** і до **Парéмышлэ** З. — **мар'віста солóма** З. м. **мервиста** mit halb verfaulten Halmen gemischtes Stroh. — **паравертáти** Св. — **печá** Св. = **пече**. — **клавáкí** Св. Бор. мiсто і побіч: **клевакí**. — **чарствýй хлѣб** Св. = **черствýй** Сос. — **вчáра** Св. Стр. Т. м. **вчора**, **вчера**. — **муталіцьи** **лы́ча** Сос. der Schmetterling fliegt (м. **лы́че** von **лы́тати**). — **ворáл** Сос. Т. м. **орел**, psł **орьль**. — **дúжа** Сос. = **дуже**. — **тра́тй кiнь**. Сос. = **третй к.** **тра́тя годíна** Сос. = **третья година**. — **встань рáньша** Сос. = **раньше**. — **прáцынь** Сос. = **предся**, doch. — **паревізнiк** Сос. Х. Бар. Ст. **порóм iде** с **паревізником**. — **гра́бiнь** Бар. Х. Т. **гра́бiнем чáше** сe X. — **попáред двéрий** Бар. = **поперед дв.** — **парáмiнiти** Бор. м. **перемiнити**. „з **зззу́лы** по **трох** **лы́тах** **парáмiнюе** **сы** в **канюкá**“. — **б'єрá** Бар. Х. Т. = **бере**. — **рáтязь** Бар. м. **ретьязь** gen. fem. psł. **ретьязь** gen. masc. catena. — **п'єс бра́ше** Бар. — **шáраг** Бар. Glied, Reihe. — **пáстракí** Ст. **прици** пр. у **коровы** на **вимиени** cf. ukr. **пiстряк** psł. **пiстрѣ**. — **вчáный** Ст. = **вчений**. — **зাপрá двэри** Ст. = **запре дв.** — **вечáр'є** Ст. X. Abendmahl. — **чáрап** Ст. м. **череп**, Schä-

del. чарап з гордѣ Ст. Topfscherbe. — кр а с ло Ст. Sessel (в иньших окол. кресло). — пар е став л ѣ ти Ст. = переставляти. — ш а с та годіна Ст. X. — печ а X. = пече. — стриж а X. = стриже. — п' е р а сорбчкy X. = пере сор. — кінь стриж а вухами Стр. = стриже ухами, das Pferd spitzt die Ohren. — як вод а прибер а Т. — в сарадінні Т. = в середині. — на раменці гр а бінь Т. = на ремінці гребінь. — пар а сад іти Т. = пересадити. — ш а с т е р о Т. = шестеро. — жан іти сь і Т. = женити ся. — за ткач а м Т. = за ткачем. — х ца Т. = хце = хоче. — сь в ач а н ый Т. = свячений. — ж а р д ка Т. = жердка. —

чисте а місто е.

з а л ь і з о Св. м. желіао psl. желѣзо σιδηρος, ferrum.

О.

о в назвуці удержує ся (приміта дуже рідка).

о в а д Н. Tabanus, Rinderbremse, Viehbremse (найчастійше : в о в а д). psl. окадъ cf. кости жевтеѣн, pungere; оттак властиво овад = insectum pungens, ein stechendes Insekt, Viehbremse, Tabanus, deren Weibchen sowol Hornvieh, als auch Pferde durch empfindliche Stiche plagen, um Blut dieser Hausthiere zu saugen. Im Ruthen. wurde die eigentliche Bedeutung beibehalten, indem овади die Fliegenfamilie Tabanidae bezeichnet; im Poln. wurde der Ausdruck owad auf alle Insekten (ruth. комахи) überhaupt übertragen.

назвучне о одержує приди х в.

в о г о н. в о г і н Н. польск. ogon. маслѣнка вогоном кѣває die weisse Bachstelze wippt mit dem Schwanze. — в і н, в о н а, в о н о, в о н і psl. онъ, она, оно, они. — в і к н о Н. psl. окно. — в о р а т і Н. Св... psl. орати. — в і д д а т и Н. psl. отъдати ἀποδιδόναι, reddere. — в о б а Н. psl. оба ἀμφότεροι. — в о с т р ы й Н. Маць. Ор. Бу. psl. остръ ђзѣс, acutus. — в о р і х Н. Ор. Бу. З. psl. орахъ et орѣхъ. χάρου, пух. — в о б л а к Н. З. Сос. Wolke. — в о з е р о Н. м. озеро psl. љзєро λίμνη, lacus. — в о с о б а Ду. = особа, Person. — в о т а в а М. Бар. Grummet. — в о с м ы й М. psl. осмъий ογδοος, octavus. — в о в е ч к а Маць. Л. plur. вовечкі Assel, Oniscus (eigtl. вовечка Schäfchen). — в о г і н о к З. genit. вогінка pol. ogonek Blattstiel, Fruchtstiel. — в о т е ц Маць. psl. отыць. — в о д ь і н е Кує. З. Ос. psl. одѣннє ἀμφίεσις, vestimentum. в о б ы д в а З. = оба, обидва ἀμφότεροι, οἱ δύο. — в о л ь і я р' З. Oriolus galbula. — в о л ь і й З. Маць. Бор. = олій. — в о б ы і д З. Ос. = обід. — в о б у х З. Р.

Axtrücken. — вóшідь Ос. = ошідь, шаделина. — вóкунь Л. Flussbarsch. — вістр'є Р. psl. **остриє** acies. — вóзір Св. genit. вóзора abl. вóзором Rindszunge = озор, лизень. — восóт Сос. Distel psl. **осътъ**, **осътъ** et **осотъ** ruth. osot et oset. — водьіне або водѣжа Бар. psl. одѣжда ѣвора, vestis. — вóгрывок Ст. Kerngehäuse des Apfels, der Birne... — вотворіти Ст. psl. **отворити** aperire. — вóвад X. stechendes Insekt; Viehbremse. вóвад тне худбóу = die Bremsen stechen das Vieh. — восúга Т. Satz in einer Flüssigkeit. — Волéна Т. = Олена psl. **Юлена** Helena.

назвучне о з придиховим л.

лопáўка Т. vannus, Futterschwinge, опалка. — допаўчэк Т. item м. опалчак. — лопушénка (М. Борятин) leichter Pelz; dünnes Häutchen an einer Flüssigkeit м. опушанка.

о не стісняє ся в і.

кос Н. М. Ду. Amsel. — сок Н. Св. — в X. сiк genit. соку. (в ивнших говорах звичайно: сiк). psl. **сокъ** χυμός, succus. — дрозд Ду. Drossel namentl. Singdrossel. (в ивнших говорах: дрізд). — вóйско Св. — достáти X. = дістати.

о стісняє ся в і в словах з наростком -сть.

пакість Т. Schabernack psl. **пакость** ἐνόχλησις, molestia. — злість М. Schlechtigkeit; Aerger.

Инколи прокидають ся давнійші форми, де о стісняє ся на у.

гуль Н. побіч гіль psl. **голь**. вилováета гуль Gabelast. — скурá М. Ду. Кус. Т. Haut, Leder psl. **скора**. дай скурú. — diminut. однакож: скірка Ду. Кус. скурá М. також cortex, Rinde. — в Маць. скіра́. — конúпка Ву. м. коніпка Buschwindröschen, Anemone nemorosa, конопелька. квiнé конúпка = цвітé конопелька. —

о повстале з ъ удержує ся в усіх падежах.

боз genit. бóзу Бар. з бóау с'єрд'єчко Hollundermark (в старосл. було би *бъзъ).

Через стісненє голосівки о повстале і задержує ся в усіх падежах.

кріль Ор. Ос. Kaninchen, cuniculus genit. крiл'є etc. (у Лемків: крiль genit. кроля). — тхір' Бар. genit. тхір'є (у Лемків: тхір genit. тхоря).

ы місто загально-руск. **о** (приміта місцева).

а бы Маць. Св. Сколошів м. або. быстра вода абы рвача Маць. reissendes Wasser. го́лый люд абы голéдицы Св. — а́льбы Т. pol. albo, oder. зирні́цы а́льбы днёвна а́льбы веч́рня Т.

е місто загально-руск. **о**.

репúха Ду. Бор. м. ропуха, ропавка Kröte, pol. ropucha ёsch. ropucha, zemská žaba (е тут первітнійше cf. герере, ἔρπειν, serpens). — — — червёный Ву. м. червоный ёsch. ёrvený; однакож в З. червоный. psl. чрѣвнѣ et чрѣмнѣ ёруѢрос, ruber.

е місто загально-руск. **о**, старосл. **а**.

ледé Т. м. лодя́ psl. ладна плоѢон, navls lit. eldija.

е (ё) місто **і**, що повстало з **о**.

нэ́здо Х. нэ́здо Сту. м. ніздо plur. нэ́дры, нэ́дры (місто сподіваного: нэ́дра, нэ́дра) = nares, Nüster psl. ноздри nom. sing. ноздри et ноздрь.

е місто загально-руского **о** з **ъ**.

леб Ду. genit. леба́ м. лоб, лоба psl. лѣкъ pol. leb. genit. łba ёsch. leb genit. lbu (в Н. однакож: лоб, лобá, по лобí).

а місто **о**.

начувáти Н. М. Маць. Сос. м. ночувати; ночовати psl. ноштивати pernoctare. — пласкáч Н. м. плоскач zweizeilige Gerste, Hordeum distichon cf. psl. пласкъ platt. — варíх Сос. м. опих, psl. орахъ et орѣхъ. варíх лысковый Haselnuss.

а (ѡа) місто **о** (ѡо).

Ярдáнь З. м. йордан psl. Йорѣданѣ (meistens in der Bedeutung: Jordansfest).

а місто **і** з **о**.

гарнйáк Маць. м. гірняк Bergbewohner nom. plur. гарнякі.

а місто старосл. **о**.

галу́зь Н. в східногал. голу́за, галу́за psl. голь ѣзос, клáзос, gamus.

я місто **о**.

пляскáтый Кус. = плоский. пляскáта му́ха Pferdelausfliege, Hippobosca equina.

ам або **ом** місто старосл. **о**.

ца́мпель М. Св. Сос. Ст. Т. сб́мпель Ву. psl. 'сопль. сб́мплы вісыт лёду Ву. ца́мплы лёду Ст.

у місто неакцентованого о.

рубіті Н. З. Св. м. робити, arbeiten. — рубітнік Н. Arbeiter. — кумар' Н. З. Св. genit. кумар'е = комар, Gelse. — зрубі мені Н. = зроби м. — зрубіт Н. = зробіть. — вуроб'ец М. вуроб'ец Св. Сос. Бар. Ст. горуб'ец Т. = воробець, Sperling. — куман М. Klee, Trifolium, команиця, конюшина cf. palaeoruth. комонь ἵππος, equus, čech. komoň also: куман, команиця etwa: Pferdekraut, Pferdefutter. — руса М. Св. м. роса. — фотография М. Photographie. — вукуляры М. окуляры, Augengläser, Brille. — бучістый М. м. бочыстый mit anders gefärbten Seiten. бучіста корова. — гурод М. Ву. Сос. Ст. м. город hortus, Garten. в якім гуроды. — вуроб'ец або вуроб'ій Ву. (рідше) = Sperling, Spatz. — мускаль Ву. Бат. Бор. З. м. москаль Küchenschabe, Periplaneta orientalis. мускалы шкарадны сы зв'ели die Küchenschaben vermehrten sich auf grässliche Weise. — тункій Ву. м. тонкий psl. тьнькъ tenuis. — пурохно Ву. м. порохно Moder. спурохнавіе пнек В. der Baumstrunk wird vermodern. — куса Ву. = коса, Sense. — худіті Маць. м. ходити. худ'ї до м'ене. = ходи домене. — Матруна Маць. Матрона. — живутá genit. від живіт (= живіт, Bauch). пастракі у коровы пид живутóm Маць. — вуробель Бор. З. вуробель Нянь. Р. pol. wróbel. — вурона З. Krähe. — хрубак З. Wurm — коруна З. м. корона, corona psl. короуна. — Фурбст Р. Reisig. — будак Сос. м. бодак Distel cf. бости в plur. же найчастійше виступає о: бодакі. ukr, будак. — куральї Бар. м. коралі. — вусіка Ст. вусика Н. гусіка Бар. = осика, Aspe, Espe, Zitterpappel. вусиковое д'ерево. — грубар' Ст. грубар' Т. м. гробар „шо гріб б'ерá“ Gräber, Todtengräber. — ярмарук Т. genit. ярмарка. — пуйіу Т. = поїв.

у місто о з старосл. ѣ (вторична творба голосівки у).

вуш Н. м. вош psl. вѣшьк ѣдеір, pediculus. — вушіль Св. plur. вушелы = Insekten ans der Familie der Pelzfresser (Mallophaga) wie z. B. die Gattungen: Haarling (Trichodectes, волосяк) Federling (Philopterus, пуховуш), Haftfuss (Liotheum, воха).

в місто загально-руського о.

впір Ст. м. опир, упир. Gespenst. він відыіу впіра psl. оупирь pol. upior.

а.

првдихове й перед а.

яптіка Ву. Бат. Св. Т. Apotheke. іду до яптікі. — янгель Н. Св. X. Т. plur. янгелы. янгел Ст. plur. янгелы psl. ангель

ἀγγελος. — Яндрій Св. м. Андрей, Андрій pol. Jędrzej. ходь Яндрёю! Св. — Янтін Сос. Ст. genit. Янтонé. коло Янтонé стоа́ў. Янтóшко Т. Anton. — ятра́мент Св. Ст. Tinte, atramentum. — Яда́м Т.

придах в перед а.

вака́ція М. З. Robinia pseudacacia, falsche Akazie. — ва́рмія Сос. Armee.

придах г перед а.

гадоват. гадукат Св. Advocat. — гапéтик Бу. Appetit. гапéтик до йдженя. — га́рак Бу. Arak. — Ганка Т. Anna.

придихове л перед а.

лятра́мен. лятра́мент genit. лятраменту Бат. Tinte, atramentum.

е місто а.

серенчé Ду. Р. м. саранча́, Heuschrecke, Oedipoda migratoria; але шаранчé Бат. Бу. — те́бліцьі Бу. м. таблиця psl. та́бла, та́блиця τάβλα, πλάξ, tabula. на те́блиці auf der Tafel. — гендлёр' Д. м. гандляр, Händler. — гендлюва́ти Р. handeln.

йе (е) місто йа (я = psl. ѿ).

éйко Н. Ei, яйце psl. ѿе et ѿйце ѿόν, ovum pol. jajko, jaje, oserb. jejo. лупіна на éйку Eischale. принюс д́уже éйок er brachte viele Eier. — пéвка Ду. psl. пивница βδέλλα, sanguisuga. — свинé М. psl. свиння χοῖρος, sus.

о місто загально-руск. а.

го́мор Н. genit. го́мору м. гамір, Lärm cf. ukr. гам. — жо́воронок Сос. Ст. жо́воронóк Св. м. жаворонок, жайворонок, Lerche. жо́воронкі сьпівajúт ладні. —

о місто українського а.

крóпльі Н. psl. кропля ukr. крапля. східногал. капля (в польскім кро́пла під впливом ручини місто кро́па, так як ziemia руск. земля). éдна крóпльі дощú (дорщú) ein Regentropfen.

я місто а.

па́лямáр' Маць. Св. Kirchendiener, паламар, панамар, пономар psl. пономарь. пономонарь. панамонарь. парамонарь παραμονάριος, mansionarius, custos ecclesiae.

і місто я (старосл. ѿ).

сьі Н. м. ся psl. сѧ. я вчиў сьі ich habe studiert. — еденна́йцьі (едена́йцьі), двана́йцьі. трина́йцьі, два́йцьі, трі́й-

ць і Н. psl. юдинъ на десате, два на десате, три на десате, два десати, три десати (два десате etc). — р'існѣй Н. Св. in der Bedeutung: reichlich, dicht, locuples, densus; psl. расьнѣ fimbriatus. р'існа слівка ein mit Früchten reichlich beladener Pflaumenbaum. р'існа грúшка reichliche Früchte tragender Birnbaum. — рóбьит Р. = роблять. рóбьит шкóду вовчкѣ в жѣты die Kornwürmer verursachen Schaden im Roggen. — сьвѣтѣй Ду. М. З. Св. Сос. psl. свѣтъ. — сьвѣтояничик Ду. Johannismwürmchen, Leuchtkäfer. — зьвѣздѣ сьвѣтыт Ву. psl. звѣзды свѣтѣть. — м'ізіá З. Mark cf. psl. мѣздра corticis pars interior. — тр'ісѣябѣа Сос. psl. трасѣть лѣлъка. — кúр'ита М. nom. pl. курята psl. коурѣта. — зѣйц Ст. genit. зѣйце Hase,; заяць psl. зѣяць. — м'ісѣць Ос. psl. мѣсаць.

і місто старосл. ж або л.

тѣсьч Н. čech. tisíc psl. тысьшита et тысьшита. сóрок тѣсьч Н. vierzig Tausend.

і місто визвучного я, коли на него не паде наголос; старосл. наросток ица загально-руск. иця звучить тут іцьї (ицьї).

картóфльї Н. м. картофля. картóфльї забóлена krankhafter Knollen der Kartoffelpflanze. — вúлицьї Н. м. улиця psl. оулицѣ платѣа čech. ulice. тотá дóўга úлицьї diese lange Gasse (genit. тóйї дóўгої úлицьї). — блощїцьї Н. Wanze, čech. plöstice. — голéдицьї Н. Сос. Glatteis. — постéльї Н. Бат. м. постеля, постѣль psl. постѣли стрóмлѣ, lectus; стрóмѣ, stratum. — зазúльї М. м. зазуля, Kuckuck. — цибу́льї Ду. м. цибуля, Zwiebel čech. cibule. — іщицьї Ду. Ву. Nachtfalter, phalaena. — кѣтицьї М. Strauss, Blumenstrauss; kleiner Garben. čech. kylice. кѣицьї горóху. — вѣшнѣї М. м. вишня. — тресовѣцьї Ву. Morast. — маглівнѣцьї Ву. Mangebrett. — гусенѣцьї З. Р. — попелѣцьї З. Р. поп'єлѣцьї Сос. Kohlenblattlaus, Aphis brassicae. — черéшнѣї Р. черéшнѣї заквѣтѣла. — пекáрнѣї Св. „де сѣи хлѣб п'єчá“. — м'ідицьї Св. Бар. Spitzmaus. — каплѣцьї Св. Capelle. — таблѣцьї Св. — пшенѣцьї Св. — шѣбеницьї Сос. (побѣч шѣбенице). — молодѣцьї Ст. — ч'єплѣї Р. psl. чапла; однакож чáпля Св. чáплѣ Сос. ч'єплѣ Т.

є місто я (а).

кúрчѣ Н. кúрѣ Н. psl. коурѣ plur. кúрчѣта, кúрѣта. — птáш'є Н. plur. птáшѣта і птáшѣта. — до професóрѣ Н. = до професора. — ч'єйкѣ Н. Маць. Op. Kiebitz, Vanellus cristatus psl. чайка palaeoruth. чайчица. — ж'єбѣ Н. З. Маць... Frosch psl. жаба. —

притрефлѣе сы Н. притрафляе ся. — гівнѣк Н. stercus. — стѣти Н. psl. сѣтати. — зазѹлѣ Н. — шѣпка Н. М. З. Ос. Св. Бар. Ст. Ду. Маць. psl. шапѣка cucullus, Карпе љech. karice, љerice, љарка. — вѣвцѣ Н... psl. овьца љech. ovce. — ж'ѣворонѣк Н. М. Lerche. — кáчур' genit. качур'ѣ Н. = качуря. — до ко-сар'ѣ Н. до бóднар'ѣ Н. — гýсета Н. — запрѣчи Н. psl. запрашти. — кúче Н. in der Bedeutung: suile, Schweinstall, куча psl. кжшта σκηνή, tentorium. — ч'ерувáти Н. чарувати psl. чаровати. — бр'ѣчка Н. бр'ѣшка Ду. Schnalle, пряжка љech. p̄eska, p̄aska. pol. sprzączka. — жѣднѣй Н. жаднѣй. в жѣднѣй. — пѣтнѣнька Н. Freitag psl. пáтница παρασκευή, dies Veneris. — пищѣýка Н. пищѣýка Св. cf. psl. пишталь σύργυξ, fistula. — гор'ѣчий борщ Н. = горячий б. — качѣта М. = качата. — ж'ѣба рѣхкае Ду. — ч'ѣсто Ду. м. часто psl. часто συχνάκις, saepe. — крич'ѣт совы Ор. = кричать совы. — серенчѣ Ду. саранч'ѣ Св. Бар. Ст. шараньчѣ Бу. pol. szarańcza ruth. саранчá. — лотѣтоє листѣ Ду. = лотѣтоє л. — гѣрнѣк Бу. Bergbewohner, гѣрняк. — ягнѣта З. psl. агнѣта. (але вѣвцá З. psl. овьца). — полѣдице Бу. — ж'ѣлѣ Бу. Маць. Stachel psl. жало. — лѣнч'ѣ Бу. Linse psl. лашта φακός, lens. — коч'ѣн Бат. Ос. = качан. коч'ѣнѣ у капúсты. — лѣжѣт Маць. = лежать. — бýр'ѣ Маць. Ст. psl. воура ζάλη, procella. — ковалѣми З. = ковалями. — тýче З. iris pol. tęczą (в руск. тýча так як в старосл. тѣча властиво значить: заливний дощ). — тѣжко З. psl. тѣжко. — часѣм З. zuweilen гал. часѣм, часѣм, укр. часѣм zuweilen. — шѣфа Л. м. шафа, Schrank. — мѣсч'ѣ Св. kleiner Sack. — лѣш'ѣ Св. — жѣребѣ Св. psl. жрѣва et ждрѣва. — землѣ Св. — часѣ genit. часý Св. в винш. ок Гал. час часý, в Бродщинѣ чáсу, на Укр. чáсу. — ж'ѣлюю Св. = жалую. — ж'ѣль Св. Т... = жаль. — ягльнá кáш'ѣ Ду, gemahlene Hirse, Hirsegrütze. — вѣшнѣ Сос. = вишня. — пшенѣце Сос. — рѣжѣ Сос. Ду. rosa. — душ'ѣ Сос... = душа. — грúш'ѣ Ду. psl. гроуша ἄπιος, pyrus. — нáш'ѣ мати Бу. — наша мати. — Инодѣ по пѣднѣбнѣх стоить і пр. нѣшѣ Св. м. ноша Tracht. — водѣжѣ Св. м. одежда Kleidung. — Завсѣгди я стрѣчає ся в формах: моá, твоá, своá psl. моя, твоя, своя. — тож: тѣя Ду. Sturmhut, Aconitum, сѣя М. Eichelheher psl. сѣя.

старосл. ѡ відповѣдає е, котре инодѣ стѣсняє ся в і.

ѣстреб Н. М. Ор. Сос. astur, Habicht genit. ѣстреба nom. plur. ѣстребы psl. ѣстрѣль pol. jastrząb љech. jestráb. — ѣстріб З. в Сос. ѣстреб і ѣструб. — в Ст. ѣстреб побѣч ѣстріб.

йін відповідає старосл. **ѣа**.

йінчѣті Ду. psl. **ѣчати** gemere. кумар **йінчѣт** die Gelse summt (oder wie man sich auszudrücken pflegt: „singt“) eigtl. **ячати** stöhnen.

старосл. **л** відповідає ен.

лѣнч'е Бу. psl. **лѣшта** Linse. — **вѣнцѣй** Н. pol. więcej lemka. **вѣце** čech. více nsl. **вѣце** psl. **лѣштѣ**.

старосл. **л** відповідає он.

зайонц Бу. pol. **zajac** psl. **злѣцѣ** genit. **зайонци** pol. **zajaca**.

йе відповідає загально-руск. **я** старосл. **ѣа**.

йечмінь Н. Gerste, **ячмінь** psl. **ѣчъмъ** v. **ѣчъмєнь** pol. **jęczmień**, čech. **ječmen**.

ан відповідає старосл. **ж**.

пантлѣця З. у коня часть ноги понад копитом (cf. ruth. путо Fessel psl. **пжто** пѣдѣ, compes).

йан відповідає старосл. **ѣа**.

заянець Р. м. **заяць**, psl. **злѣцѣ**. genit. **зайанци** [повстало з огляду на польск. **zajac** і по фальшивій аналогії на рускі слова в роді: **хованець** (хова-нѣ-ць), genit. **хованця**].

не місто загально-руск. **я**, старосл. **ж**

(**й** в **йа** перемінює ся на **нѣ**).

імнє Ос. genit. імені psl. **имѣ**. -- **сѣімнє** Ос. genit. **сѣмені** psl. **сѣмѣ**. — **вѣімнє** Ос. Euter genit. **вѣмені**. — **роспнѣті** Св. розіпнѣті Х. psl. **распѣти** σταυρωθῆναι, crucifigere; в руск. має також значенє: **εκτείνειν**, extendere. — **мнєсо** **Маць**. = **мясо**, psl. **мѣсо** **хрѣас**, саго однакож в Св. **мѣсо**.

й місто **йа** (= старосл. **ѣа**).

зайць X. genit. **зайця** м. **заяць** Nase. в Ст. **зайіц** genit. **зайце** nom. plur. **зайци**. в Т. **злѣцѣ** genit. **зайце**. nom. plur. **зайци**.

ун м. старосл. **ж**, польского **а**, руского **у**.

кункіль Бу. Kornraden, Agrostemma githago, **кукіль**, psl. **кжколь** pol. **kałol**. — **бунчѣти** Бу. **summen**, **бучати** cf. pol. **bak**. **хрущ** **бунчѣт**.

У.

у удержує ся в назвуці (приміта рідка).

усеніцьї Бор. Raure, усільниця.

придихове в перед у.

вуж Н. м. укр. уж, pol. wąż. — вугір Н. ἔγγελος, anguilla psl. жгрь. я злѣпаў в Вігрю єдного вугре, а він так мѣче сї. — вусїка Н. осика, Espe, Populus tremula. — вўлицьї Н. удиця. — вўхо Н. ухо. — вўста Н. psl. оўста стѣма, os. — вўзкій Бат. укр. узкий, psl. жзъкъ στενός, angustus. — вўсеницьї З. eruca.

придихове г перед у.

гусенїцьї Н. psl. жсѣница et гжсѣница κάμπη, eruca. — свербігўз Н. м. свербиуз Hundsrose, namentl. Früchte sog. Hagebutten. — гусїка Бар. м. осика, Espe psl. осина.

придихове й перед у.

ю Т. schon. psl. оў ждѣ, iam. ю бўде або дось ю бўде! = schon genug! — юж П. Ст. pol. już psl. оўже ждѣ, iam. — ютрїнка Св. Morgenröthe pol. jutzenka cf. psl. оўтрїна ѓрѓрос, diluculum. —

ю місто загально-руск. у.

паючїна Ву. pol. pajęczyna psl. пажчина et пажчина (однакож паўк Ву. psl. пажкъ). паюк М. Spinne pol. pajak.

ы місто загально у нас уживаного у.

бїти Н. М. Ву. Св. Сос. Ст. Х... м. бути psl. вѣти. мы бїлі. — забїти Ду. Св. Сос. Х. Р... м. забути. я забїў ich habe vergessen psl. завѣти ἐπιλανθάνεσθαι, oblivisci.

ы місто у. польск. е.

спрыжїна Св. м. пружина pol. sprężyna. сталѣва спрыжїна. мосяндзѡва спрыжїна = мосяжна пружина.

ы місто у.

фїра Маць. м. фура, Fuhre в иньших окол. галицких: фїра, ukr. хура ѓsch. fūra.

ы місто у.

щыпак Л. Т. м. щупак, Esch lucius, Hecht.

і місто загально-руск. у.

хріщ Кус. м. хруц Maikäfer, Melolontha vulgaris psl. хржштѣ κάλθαρος, scarabaeus. хріщї лїтѣют. — шївар Ст. м. шувар Kalmus. — трїськом Т. м. труськом. ідѣ трїськом або сїбро Т. er geht schnell (halb laufend).

ен місто загально-руск. у.

венж Маць. genit. вѣнжа = вуж, укр. уж pol. wąż, genit. węża Schlange, Natter.

а місто звичайно у нас уживаного у.

ш а в а́р М. Маць. м. шувар Kalmus, Acorus calamus.

і місто у.

ф і́ра Н. м. фура, Fuhre.

і місто загально уживаного ю.

т ы́т ы́н З. Ос. genit. т ы́т ы́н ы́. т ы́т ы́н Св. Бар. м. тютюн
Tabak, Rauchtabak.

о місто у.

л о́на Н. м. лунá, Licht, Schein, Feuerschein. лона на не́бі,
як погóда, як лáдні мáє б́йти. лона пожáрна. — шóтка Т.
Kätzchen der Bäume. éдна шóтка в 'в'ер'б́ї = шутка. nom. plur.
шóткі Т.

о місто загально уживаного у.

п áзop Op. м. пáзур, Kralle. ястреб (ястре́п) ма́є пáзopы
вóстрыйі der Habicht hat scharfe Krallen. čech. pazour sive dráp.
пазур scheint für паздр, паздор zu stehen cf. дрáкти et дрáти rad.
др. пазор das zum Kratzen Dienende, die Kralle.

у місто ю.

б р у х Н. Бор. м. брюх cf. russ. брúхо. čech. břich, břicho,
lemk. брiх, pol. brzuch. — жоўтабру́х Н. М. Бор. Goldammer,
Emberiza citrinella. — — — шеленџу́ Ду. genit. від шеленџ м.
шаленець, шаленџю. — пшени́цу accusat. від пшени́це Сос. м.
пшеницю psl. пшени́цџ nom. sing. пшени́ца. — вiтцý Сос. dat.
від отец м. отцю (отцеви) psl. отьцоу nom. sing. отьць. — смáльцу
Сос. м. смальцю. дуже смáльцу viel Fett, viel Schmalz. — пéр'цу
Т. genit. від пéр'ец Pfeffer. — працува́ти М. м. працювати. він
працу́є = він працює.

в місто у.

в ч́йти Н. м. учити psl. оу́чити. — влові́ти Бу. psl. оу́ло-
вити ζωυρεῖν, capere; θηρεύειν, venari. я влові́ў éдного чмілé ich habe
eine Hummel gefangen. — я шчóра бы́ в него З. = я вчóра бы́
в него Ос. = я вчера був у него. — в нiх Ос. = у них. — в су-
сб́ды Т. = у сусiди.

г місто в з у (= psl. оу).

г на с Н. побiч в нас, у нас. — гмéрти Бу. Ст. м. вмерти,
умерти psl. оу́мрџти αποθνήσκειν, mori; в Т. гмéрти і вмéрти. —
г на с Бу. = у нас. — гломі́ти Бат. м. вломити, уломити psl.
оу́ломити απορρήγνυσι, defringere.

Х місто в з у (= psl. оу).

хпѣти сѣ Н. М. = упити ся psl. оупити сѣ μαθῆσθαι, inebrlari. — хпáсти З. Р. Ву. Бар. Т. м. впасти, упасти, psl. оупасти decidere. уважáй, бо хпáдеш. сьныг хпаў. сорбчка хпáла на мене. — хпáрити Маць. уварити. хпáрит молоко. — хпечѣ З. м. впечи, упечи. мы хпеклѣ хлѣб. — нахчити сѣ Бор. м. научити ся. пѣлно сѣ на́хчит = скоро ся навчить.

Ъ.

старословенск. ъ відповідає ы.

обыѣти Х. psl. обѣяти συλλαβάνειν, complecti.

старословенск. ъ відповідає о.

зо землѣ Св. psl. изъ земля.

старословенск. ъ заникає зовсѣм (не переходить на о
яє на пр. в укр.).

схнѣти Ст. укр. сохнути, psl. сѣхнѣти ξηραίνεσθαι, siccarl. зісхнѣти. зісхнѣ д'ѣр'во Ст. — збѣти сѣ Т. zerschlagen werden. збѣ сѣ горн'ец der Topf wird zerschlagen = збѣ ся, зібѣ ся cf. psl. сѣкнѣти percutere.

О побіч а.

кбждый і кáждый Н. Сос. psl. кѣждо.

Ь.

(ѣ удержує ся в декотрих виразах і то лиш місцево).

пѣзньный Н. м. пѣзний, spät. psl. поздѣнь et позьнь ἄψμος, serus. pol. późny, čech. pozdní. adv. пѣзно. — на́прісьный М. Ву. прієний, psl. прѣсьнь ἄζυμος, non fermentatus.

Ь заникає зовсѣм.

псѣй Н. З. м. пєсѣй psl. пѣсний caninus. — пєя муха Hippobosca equina, Pferdelausfliege (kommt an Pferden und Dorfhunden öfters vor) psl. пѣсна моуѣ хлѣбѣма. — йіжі псѣйі і свѣньскійі З. псѣѣ молоко Св. Wolfsmilch, Euphorbia cyrarissias. — пєя Маць. пєє Бар. psl. пѣса хлѣаріон, catellus. — вбзму Н. м. возьму psl. вѣзьмѣ (з вѣзьмѣмѣ, вѣзмѣмѣ).

старосл. ь відповідає і (зовсѣм локально).

тѣнкѣй Ос. м. тонкий pol. cienki psl. тѣнькѣ tenuis, λεπτανικός; в Св. Сос. і других місцевостях: тонкѣй.

старосл. рѣ відповідає ре.

крет Н. Маць. З. psl. крѣтъ *ἀσπαλαξ*, talpa pol. kret, čech. krt, krték. — кретовіна Op. З. vom Maulwurfe aufgeworfene Erdhaufen.

старосл. рѣ відповідає ра, що повстало з ре.

крат Сос. X. T. Maulwurf. nom. plur. краты́. крѣтина Сос. Maulwurfshaufen — грамѣти Бар. X. psl. грѣмѣти *βροντᾶν*, tonare. зачѣло грамѣти. грамѣт. — храет X. м. хрест psl. крѣстѣ. храет съвітій X.

старосл. рѣ відповідає рн.

брыви Н. = брови psl. брѣви, обрѣви. lemк. обырві. — дрыва́ Н. plur. psl. дрѣва *ξύλα*, ligna. — грывит Н. psl. грѣмитъ tonat.

старосл. рѣ відповідає ыр.

мырдати Бу. wedeln. пее мырдає воіоном Бу. der Hund wedelt mit dem Schwanze. psl. мрѣдати *κινεῖν*, movere. — вырчати Кус. knurren. пее вырчѣт der Hund knurrt. psl. врѣчати sonum edere, murmurare.

старосл. рѣ відповідає ер'.

д'ер'ва М. psl. дрѣва cf. pol. drzewo. сухѣе д'ер'во Ос. — цѣр'ков Бу. psl. црѣкы genit. црѣкве. ходыме до цѣр'кви. — в'ер'ба Н. вер'ба́ Ст. psl. врѣва *ἰτέα*, salix, pol. wierzba. — с'ер'це Сос. с'ер'д'ѣчко Сос. Hollundermark cf. psl. срѣдыце *καρδία*, cor. —

старослов. рѣ відповідає ар' місто загально-руск. ер.

чар'ва́к Маць. X. Wurm; Made cf. psl. чрѣвъ *σκόληξ*, vermis et чрѣвакѣ.

старосл. рѣ відповідає ор або ар.

вѣркоч або вѣркоч Н. Haarzopf. psl. врѣкочъ *τρίχαπτον*, crines plexi pol. warkocz. čech. vřkoč. — гартань Н. Кус. Р. гортань psl. грѣтань et крѣтань *ψάρυξ*, guttur. pol. krtań. гартань велыка grosser Kehlkopf.

старосл. рѣ відповідає ро.

тростинá Бу. тростіна Маць. Schilf, Rohr, Phragmites communis psl. трѣстѣ *κάλαμος*, arundo. — кров genit. крові́ Бар. psl. крѣвъ genit. крѣве cf. lat. cruor. дѣже крові viel Blut.

старосл. рѣ відповідає ру (місцеве).

друва́ Бар. psl. дрѣва Holz; Holzscheite.

старосл. лъ відповідає **лм**.

лѣжка Н. psl. лѣжка на Укр. і в Бродщині: ложка. берé лѣжком. — глыбóкій М. tief psl. глѣбокъ βαθύς, profundus. в иньших околицях: глубóкій psl. глѣбокъ.

старосл. лъ відповідає **ло**, котре найчастійше переходить на **лу**.

блoхá Н. plur. блóхи psl. влѣха. блухá Бу. Ст. X... plur. блúхи (блúхи).

лу місто загально-руск. **ов** = старосл. лъ.

слуп Н. psl. слѣпъ et стлѣпъ, стлѣкъ στήλη, columna загально-руск. стовп, стовб. pol. słup čech. sloup. — тлúстый Н. товстий, fett psl. тлѣстъ παχύς, pinguis pol. tłusty čech. tlustý.

ŷ (= л) в оŷ з старосл. лъ заникає.

дóбати Н. м. добати. надобáти сѣра з дѣжки Н. cf. psl. длѣвсти γλύφειν, scalpere. — добáч' Сос. genit. добач'е Specht добач. — стоп Бу. Бат. Св. psl. стлѣпъ. plur. стóпы. — стóпок Н. м. стовпок. стóпец Бар. psl. стлѣпць columella. — стóпчик Бар. sehr kleine Säule. — кубасá З. м. ковбаса psl. клѣбаса χορδαίμια, farcimen pol. kielbasa. жонá Р. Св. Т. м. жовна psl. жлѣна Grünspecht, Gecinus. — мóвiтi Сту. sprechen. psl. млѣвити tumultuari; loqui. čech. mluviti. pol. mówić (з *молвити *моŷвити повстало: мовити).

л випадає в лъ по цѣлковитім заглухненю ѣ.

я́бло Н. Бу. pol. jabłko psl. авлѣко et явлѣко nom. plur. я́бка, dat. я́бкам etc., але в genit. plur. я́блок. дúже я́блок viel Äpfel; дúже богáто я́блок sehr viele Äpfel.

Повноголосє (Vollant).

В говорі долівскім форми повноголосні всюди уживають ся, проте: мóлот (psl. млатъ), колóда (кладá), головá (глава), молодýй (младýй зложена форма), бородá (врадá), городýти (градити), вóрог (врагъ), поверéсло (поврѣсло), верéчи (врѣшти), перед (прѣдъ), полóва (плѣва), молóти (млѣти), волочýй (влѣшти), селезýн (слѣзна) і пр. Лише вѣймово лучають ся льокальні вирази, в котрих не виступає повноголосє пр. млѣчéй Euphorbia, Wolfsmilch cf. pol. mleko, psl. млѣко.

ере м. загально-руск. ер, старосл. рѣ.

умер'éти Н. м. умерти psl. оумрѣти (але: дер'ти Н. psl. дрѣти).

старосл. рѣ відповідає ер (зовсім льокальне).

в'єршчи Бар. м. веречи psl. врѣшти, врѣгж, врѣжши, врѣжеть βαλλειν, iacere.

вторичне повноголосє (secundärer Volllaut)

жоўотый М. Маць. Т. (жовотый) = жовтий psl. жлѣтъ ξανθός, flavus. — голова жоўотá Маць. gelber Kopf. жоўотыйи мотылы Ду. gelbe Schmetterlinge. пастушок жоўотый Т. gelbe Bachstelze. (однакож в Ор. в Ду. жоўтый). — жоўоток М. Св. Сос. Ст. Eidotter. дуже жоўоткú viel Eidotter. — жоўстобрушок Т. Goldammer nom. plur. жоўотобрушки.

Приставка і всує голосівок.

приставне у.

укіпєток Х. aqua fervida, кипяток.

вставне е місто загально-руск. о.

огень. вогень Н. Бат. Бар. Т... = огонь psl. огнь. — вугель М. м. уголь, psl. жгль άνθραξ, carb. ёден вугель. ёдного вугле; в Маць. вставне е стїсняє ся в і: вугиль nom. plur. вуглы. — вікён Н. genit. plur. місто вікон pol. okien, psl. окнѣ fenestrarum. двое вікён Н. zwei Fenster. — волокён З. genit. plur. від волокнó (в значеню: волоть, Rispe, panicula).

вставне е.

цампель М. м. сопель, psl. сопль.

втручене о.

св'єкор Ст. genit. св'єкра psl. свєкрѣ πενθερός, socer.

Заннє голосівок.

внєт голосівки е.

почкай Ву. imperat. місто почевай.

о, що повстало з ѣ, викидає ся в усіх падежах поодинокого числа (з внємом 4. пад.) і у всіх падежах многого числа.

мох genit. мху Ву. принєсі дуже мху bringe viel Moos, ukr. мох genit. моху у Шевченка: А сєрце мохом поросло. psl. мѣхъ pol. mech. genit. mchu.

відпад наконечного е у приложників, числовників і заїменників в 1., 4. і 5. падежі середного рода ёд. числа.

квасной молоко Ву. м. квасное молоко. — такóй стрóмной телé Ву. м. такое стромное теля ein so schlankes Kalb. —

дру́гой з'є́рко Ву. = друге зерно. — вóўчой лы́ко Ву. Seidelbast, Daphne mezereum. — вели́кой сьвє́то Ву.

вiдпад назвучного йо.

Сафа́т Ст. м. Йосафат.

назвучне о (у) вiдпадув.

кльі́я Сос. plur. кльі́й м. оклї́я (уклї́я) Uckelei, Laube, Alburnus lucidus.

вiдпад наконечного о.

нбі-на́-щ Х. м. нына́що, zu nichts. нына́щ не а́дало се es ist zu nichts tauglich, nicht anwendbar. — барз Н. pol. bardzo, sehr.

вiдпад голосівеи а.

зно́в З. м. знова psl. изъ нова iterum, denuo.

у наконечне губить ся.

чом Н. чем Маць. м. чому, warum.

стяганє і вiдпад складів.

сподáр' Н. Ду. З. Ос. Сос. Ст. частїйше побіч господáр, го-сподáр'. vocativ. сподарé Н. vgl. im Russischen: государь et сударь. — тра Н. Св. м. треба. — голéдицьи Н. Р. м. гололедаця pol. gołodędz в Ст. гололедицьи. — присє́сто Боже! Н. Ву. = присясти Тобі Боже! bei Gott! — дóпір М. Ду. Бат. м. доперва pol. dopiero psl. топръво nunc primum (топеркъ. топерь). — окетї́ти Ву. М. Л. окетї́ти Р. охрестити cf. psl. крѣстити через впад ть: крестити; через впад р: кстити. — обекетї́ти Т. охрестити. — чось Кус. Маць. Т. = чогось. — крест, genit. кету Маць. до кету (з кресту повстало кресту, кету). — возь Маць. м. возми pol. weź. возь нибудь кресло, нибудь столец. — жоронóк Бар. м. жоворонóк Св. = жайворонок, alauda. — чо Бар. м. чому. чобї не? warum denn nicht? — чо Т. м. чого, чос (чось) зашбóу до халупы? = чогось зайшов до хати? — чо-ж побїг есь за ним? М. = чого-ж etc. — чо ты не жраш? warum isst du nicht? — дось Бар. Ст. і дось побіч дость Т. м. досыть genug. — трї́нка Бар. дрї́нка Х. м. ютрї́нка pol. jutrenka. — на́ знак Ст. Х. psl. на вѣзнакъ гл. суголоска в. — трáнька Ст. pol. jutrenka Morgenröthe, Morgenstern. вставáй, бо юж трáнька зышла! — тра Т. (дра) побіч трáба Т. дра сї підголї́ти = треба підголїти ся.

Н а г о л о с .

В говорі Долівскім наголос движимий, як в переважній частині говорів червоно-руського наріччя, та не в однім відмінний від загально у нас уживаного.

то́го птахá Н. — луску́ ма́в рýба Н. — судина́ Н. Gefäss. в судини́. — вóрел, вóрла Н. м. оре́л, вірла́. — Пере́мишль. genit. Пере́мишльи́ et. Пере́мышльи́ Н. — для чо́го Н. — пливáв в води́ Н. — птах лы́тав і лы́тав Н. — весы́лэ Н. — волосé Н. = волосé Сос. — до́йт корóву Н. = до́йт к. — щедрýй вéчер' Н. = щедрый в. — здоро́вэ Н. = здоро́вла. — Рýсиньы Н. М. Ву. Бар. — ма́хати Н. Ву. кинь ма́хае о́ноном Н. — пяте́ро. девяте́ро Н. — птахі́ Н. nom. plur. — па́мятаю́ Н. — скура́ М. Т. = скі́ра укр. шку́ра. — рыло́ М. Rüssel, ріло. — со́ва (Ду. Ор. З. місцево) = сова́. — роги́ Ду. М. З. nom. plur. = ро́ги Св. Ст. — пливáв Ду. Бар. — гади́на́ Ду. — во́са жоўта́ Ду. = о́са жо́вта. — хлопе́ц М. genit. хлопце́ (льокально). — во́да Ву. (льокально). — ко́новка Ву. м. ко́новка. — звы́зда́ nom. plur. звы́зди́ Ву. — три се́стры́ Ву. — лежéт тру́бы Ву. — б'і́ды nom. plur. і б'і́ди́ Ву. — галу́зэ Ву. — в'есі́лэ Ву. — (але: во́лосэ Ву.). — лові́т. ловéт Ву. — на́-в'есну Ву. zur Frühlingszeit. — припо́вiдь Ву. Sprichwort. — лéтит Ву. = леті́ть, volat. — ласті́вка Ву. Р. nom. plur. ласті́вкі. — гади́на́ Ву. М. = га́дина Маць. — кусы́ nom. plur. Ву. Senses, ко́си. — сам'е́ц З. — кланéти́ Ву. м. клáяти — бры́кати Ву. кинь бры́кае = укр. брика́, брика́е. — жоўто́ый Маць. жоўто́ый Ду. З. Р. — соломе́ный Маць. укр. солóмянный. — ка́валок. ка́валочок Маць. — вы́года Маць. кúрчета́ Бор. — лускá Дуб. — застрéлиў З. = за́стрілив. — гусе́нцэ́ nom. sing. З. Raupе = гусе́ниці́ Б: — до Пере́мышле́ З. — му́равник З. в Тернопільщині: муравні́к, Rasen, caespes. — зерне́ З. collect. Getreide; Getreidekörner; Samen. — борода́вка З. plur. бородавкí. — жмека́т кошу́лю З. Сос. — се́реда́ З. = середá. — пі́риг З. Св. Сос. Бар. Ст. Т. м. пирі́г. plur. піро́ги. — во́да З. — сара́нче́ З. — сло́та́ З. = слотá. — го́лова́ З. Ос. м. голова́. — бо́рона́ З. м. боронá. — зу́бы́ З. м. зу́би. — ша́раньче́ Ос. — жиўта́ый Л. flavus. — до Пере́мышле́. — ка́чята́ Р. — жоўта́ па́стушка́ Р. Motacilla flava. — гны́здо́ Р. м. гніздо́. — кві́ты́ Р. Blumen, flores. — дýже більшы́й Р. о́ мно́го більший. — сто́нога́ Р. Св. Ст. nom. plur. сто́ноги. — донькá́ Св. — бло́ха́ Св. Т. = блоха́, Floh. — пцо́ла́ Св. м. пчола́. — пeть годíн

Св. — досыть Св. — зоря Св. — гру́бар Св. Todtengräber. — пе́кар' Св. Bäcker в укр. також пе́карь; в галицько-руск. переважно: пека́рь. — зага́дка Св. = загадка. — лупа́ на скурі ри́би Сос. Fischschuppe. — весі́ле побі́ч весі́ле Сос. — скúпый Сос. = скупій. — пáліт в пéцу Сос. = паліт в пéцу Бар. = палити в печі на Укр. — барані́на Ст. коло Станиславова і на Укр. барани́на. — каплі́це Ст. таблице́ Ст. — жме́кає сорóчку Д. — льі́нивый X. = лiнiвий. — зьвiздý сьвiтет Т. — лёгков Т. pulmo, Lunge. — п'ерó лёгков Т. = перó легкé, leichte Feder. — гардýй Т. in der Bedeutung schön (eigtl. гáрдий stolz; was die Relation der Bedeutungen anbetrifft, vergleiche: пы́шный und пы́шный stolz, superbus; im Huzulischen: пи́шный schön, prächtig, magnificus. — глúпый Т. — скúпый Т. — гнвiздит сьi Т. — вóвкi С. = вовкi.

Суголосочня (Consonantismus).

Плавні л, р.

В говорі долівскім мож відрізнити трояке л: 1) грубе л пр. в словах: ла́ва Brett, ла́ска Wiesel, ла́пі schnell; лоза́, ломі́ти, лопáта; лускá psl. лоу́ска. луб, лупі́ти psl. лоу́пити; луг psl. лúгъ, лукá psl. лúка; лы́ко psl. лúко, лы́та Wade, sura cf. psl. лы́сть Schenkel, tibia; лы́жка psl. лúжка, глы́бóкій psl. глúбокъ; — 2) середнє л: лемі́ш psl. лемешъ, летѣ́ти psl. летѣ́ти, по́ле psl. по́ле; лев psl. левъ; лен psl. льнъ, лёгкiй psl. льгккъ; лёнча psl. лашта; ліе psl. листъ vulpes, лісте psl. листиє et листиє folia, ліпа psl. липа tilia, слiзкiй psl. слизккъ lubricus, елі́на psl. слина saliva, ма́ліна Rubus idaeus; лі́й psl. ло́й adeps, плі́т psl. плоть, лі́м genit. лому Waldbruch; мы́ пеклі́ psl. пекан ъемъ, вы́ ході́лі, воні́ (воні́) пісáлі. — 3) м'яке л (ль) в словах як: лы́е psl. лѣсь, лы́то psl. лѣто, лы́чiти psl. лѣчити; любі́ти psl. любити, людскiй psl. людскъ, лю́тый psl. лють; лю́дъ psl. ледъ; лякáти schrecken, terrere cf. psl. лашти biegen, flectere, Лях psl. Лухъ; пляскáтый м. плескатый; ля́пкати; ча́пля і ча́пле psl. чапла.

Наконецне грубе л переходить в причаснику минувш. часу дiйного стану II. на ý (звук посередний межи в і у): писáў psl. писалъ, пивѣў psl. палъ, быў psl. бълъ, плюў psl. плелъ, летѣў psl. летѣлъ, мовіў psl. мълвилъ etc. Тож у тих виразах, в котрих старосл. лъ замiняє ся в старо-руск. на ол переходить л на ў: воўк palaeoruth. волкъ psl. вълкъ, доўг palaeoruth. долгъ

psl. дългъ, вѣѣна palaeoruth. волна psl. вълна; жоўтѣй palaeoruth. желтый psl. жълтый (зложена форма). Наконечне л по стѣненіи в і переходить в тѣи говори на ѣ: стіѣ Кус. З. Св. Сос... psl. столъ, віѣ psl. волъ, діѣ psl. долъ, кіѣ psl. колъ.

лъ місто л.

янгель Н. м. ангел psl. аггелъ (після грецкої правописи), ангелъ v. ангелъ ἄγγελος. — свѣрделъ Бар. genit. свѣрдле Bohrer м. свердел genit. свердла, сверла.

н місто л (рід уподобненя).

манѣнькій З. м. маленький. злп того манѣнького птаха З.

легко змягчене р.

б'ер'езовый палъ Ду. М. — кáчур' Ду. влáпиѣ єдногo кáчур'е. — ольіар' Ду. genit. ольіар'е Goldamsel. влáпиѣ єдногo ольіар'е. — р'інь М. Schotter, Rollsteine psl. р'ѣнь. — косáр' Л. З. Маць. Ос. Бар. Р. X. 2. 4. пад. косар'е. З. косар'евн. 5. косáр'у. 6. косар'ем. 7. косар'и. — в'ісп'ер', в'ісп'ер'е М. Impfungsarzt. — в'ер'ба М. — кр'ек М. pol. krzak, Strauch; frutex cf. psl. кърь radix. — р'ідкѣй М. pol. rzadki, čech. řidký psl. р'ѣдкѣ. р'ідкѣе молоко. — см'ер'ека Ву. Fichte, Picea vulgaris cf. psl. смр'ѣча хѣдрос. — п'ер'ец Ву. Pfeffer. — мул'ер' Ву. Maurer. — дер'тi Ву. psl. др'ѣти pol. drzeć. — тер'тi Ву. psl. тр'ѣти pol. trzeć, čech. třítí. мак тер'тi в дѣйніци. — зв'ер'ха Ву. на вер'ху Ву. — м'ер'ва Ву. З. Св. Wirstroh pol. mierzwa. — с'ер'це Кус. Ст. psl. ср'ѣдце et ср'ѣдце καρδία, сог. — б'однар', б'однар'е Маць. Ст. — чир'ек Бар. = чирак, укр. чыряк. — паламар' З. genit. паламар'е. з'ор'а З. м. зор'я. з'ор'а зшлá. — стол'ер' З. Св. ідѣй до столар'е Св. ідѣ до столер'е Сос. — гор'ечий З. гор'еча водá. — до м'ор'е Св. — гонч'ер' Ст. — школ'ер' Ст. genit. школер'е Schüler. — вер'бá X. — комáр' Т. genit. комар'е. — б'ур'е Т. м. б'уря, pol. burza čech. bouře.

р-р остае т. в. не знеподобляе ся.

ярмарок Маць. Jahrmarkt в укр. ярмалка, в Журавні коло Жидачева: ярмарка. — р'екрут Маць. Rekrut на Укр. і декуда на Буковині: некрут.

л місто р.

помлáка Т. м. помрáка in der Bedeutung: Sprühregen. лет'іт помлáка. — лев'ольвер Ду. м. револьвер Revolver, Drehpistole.

знеподобнене р—р на р—л (р—ў).

срібло Н. psl. сребро *ἀργύριον, ἄργυρος, argentum* (але ребро Н. psl. ретро *πλευρόν, costa*). — перепіўка Нянь. Wachtel з перепірка pol. przepiórka.

Сичні с, з, ц.

легко змягчене с.

с'ер'це Оу. psl. сръдъце. сръдъце *καρδία, cor.* — с'ереть Ву. psl. сръсть et сръсть pol. sierść. — с'естра Ву. pol. siostra psl. сестра. — с'ерна Маць. = серна psl. сръна (сръна et сръна). — с'елó Ву. pol. sióło, sieło psl. село. — в'е Сос. = все, psl. все. — с'ер'дэчко Св. X. Hollundermark. — с'éma годіна X. pol. siódma godzina psl. седмый часъ *ἑβδόμη ὥρα, septima hora*.

сь так як в старословенськѣм місто загально у нас уживаного с.

напрісьный М. psl. прѣсьнь, *ἄζυμος, non fermentatus, прісний.* — красьны Сос. psl. красьнѣ. [в польск. *kraśny* psl. красьнѣ, але *cielesny* psl. т'клясьнѣ].

сь місто старословенського с.

с'півати Н. М. Т. psl. спѣвати. — с'вятый, с'вітій Н. psl. сватъ. — с'ніг Н. Св. Т... psl. снѣгъ. — с'віт Н. Ву... psl. свѣтъ. цылій с'віт die ganze Welt.

с неправильно мягчить ся (міцеве).

лѣкарство Маць. м. лікарство; тут в значеню: лік: psl. лѣкарство *medicina*. В українсько-руск. лік Heilmittel, *medicamentum*; лікарство Heilkunde, *medicina*.

старословенському с відповідає сь.

с'віеть Ст. „жінкі с'естра“ genit. с'ѣсти psl. свьсть *soror uxoris*.

ц місто с.

цвѣркати Н. м. сверкати von dem Geräusche, das die aus den Zitzen der Kuh beim Melken spritzende Milch verursacht; in übertragener Bedeutung auch: melken. нацвѣркати молока = надоўти молока. „корóва бáрзо мáло нацвѣркала молоко“ die Kuh gab beim Melken sehr wenig Milch. — пóцьвѣрок М. plur. пóцьвѣркі Ammer, Emberiza cf. pol. *poświerka*. — ціцка Ду. Ву. Zitze lemk. ціцок в східно-гал. ціцка, ціцька psl. сьськь et сьсьць *μαστός, mamma*. — цáмпель М. Св. Сос. м. сопель psl. сопль. цáмплы з леду Eiszapfen. — дрібнь'цькый З. м. дрібніськый. дрібніцьковé пóте

ein ganz kleiner Vogel. — мальцькій Т. м. малуський, малесенький але adv. мальсько.

ш місто е.

шпінник Н. місто спинник. cf. спинати zuschnallen, heften psl. сьпиннати ἐμποδίζειν, impedire. — шпобник Х. м. споник, спиник, Schnallenzahn. — шка́рупа М. Сос. м. скарупа pol. skorupa. — шара́ньчэ Бат. м. саранча́, сарана́ Wandérheuschrecke, Oedipoda migratoria.

е удержує ся (не переходить на ш).

скі́ра Н. psl. ско́ра. то́рба скі́рна́ Ledertasche; ску́ра М. скі́ра Маць. Leder; Haut. в східній Гал. звичайно: шкі́ра, на Укр. шу́ра. — се́рсть Н. Св. (форма правильна) psl. сръ́стьъ тръ́хъ, pili; в многих околицях Гал. і на Укр. тож в угорско-руск.: шерсть. — сква́рок Н. nom. plur. сква́рки в східно-гал. шква́рок. шварки.

суголоска не мягчить ся ніколи перед і, що повстало з первісного о.

сі́ль Н... Salz. — спосо́бный fähig. — сті́л, сті́у Tisch etc. [в бойківській і гуцульск. часто неправильно: сьіль, спосо́бний, стьі́л (сьтьі́л)].

сплив звуків сьє на с.

ру́скій Н. Ду. Св... psl. роу́сьскъ.

сплив звуків етс (сьтс) і дс (дьс) в ц.

м'і́цкій Н. м. містекій. м'і́цков по́ле = містекє по́ле. — лю́цкій = людский psl. лю́дскъ.

з місто с.

стоко́ло́за Ду. м. стокосо́ла Bromus secalinus, Roggentrespe.

змягчене легко з.

з'е́рно Маць. Св. pol. ziarno psl. зръ́но хъ́хъс, granum; в остромиров. еванг. зъ́но. — з'е́рко Кус. pol. ziarko. — з'е́льний Св. pol. zielony. ропу́ха з'е́льна Сос. Bufo viridis. — з'е́рне Сос. Ст. gen. neutr. coll. Getreide; Körner; Samen. — во́з'єро Бар. pol. jezioro.

зь місто звичайно уживано з.

пíзьній Т. місто і побіч пі́зній psl. позда́нь (позынь) ἔψικος, serus. ч'єс пі́зній Т. годі́на пі́зня Т.

зъ місто старосл. з або сѣ.

звѣір' Н. genit. звѣір'ѣ звѣірѣ. — звѣірина Ст. Wild (в старосл. звѣірина caro ferina, Wildpret, дичина). — зѣісти et зѣіісти Н. psl. сѣисти et сѣиісти *κατεσθῆεν, comedere*.

дз місто з.

дзюб Ду. м. дзюб, зоб, pol. dziób (правильна форма властиво: зоб від кор. зоб cf. psl. зобати *ἐσθῆεν, edere*; дзюбати, дзюбати mit dem Schnabel picken; властиво: зобати]. — гудзік М. м. гузик Knopf pol. guzik.

з місто загально у нас уживаного дз.

звін Н. М. Ор. Бор. Х. м. дзвін, Glocke, sampana čech. zvon, pol. dzwon. (в старосл. звонъ значить sonus; tintinnabulum; cymbalum а класколь sampana). — звоніти Н. Ор. Св. Ст.... läuten, дзвонити. зазвоні Ст. = задзвони. — збáнок Н. Бу. Бор. Св. Ст. Krug psl. чѣванъ v. чванъ *ξέστης, sextarius*. — звінніцьи М. Glockenthurm čech. zvonice. — звеньіти Ст. klingen. psl. звнѣти *ἠχεῖν, sonare*. звеніт струна Ст.

ж місто загально уживаного з.

жѣвы Ор. Бу. м. зевы cf. lit. žioti, žioju, žiovauti. let. žāvāt ahd. gī-ēn.

г місто загально-руск. з.

бояглівый Сос. м. боязливый furchtsam. psl. боязанѣ *δειλός, timidus*. натрикѣ кінъ бояглівый вѣха. бояглівыйи кóны Сос. (cf. боягуз ein Furchtsamer).

дз місто ц.

дзюбка Маць. = цяпка. капка Turfen. прутáйка мáв дзюбки по сóби die Turteltaube hat kleine Flecken oder Turfen.

к місто загально-руск. ц.

квітнути Н. Бу. З. = цвести. д'ѣр'ева квітнут. pol. kwitnąć. — квіт Н. = цвіт. pol. kwiat. квітóк З. = цвіток, plur. квіткі pol. kwiatek ukr. квітка. — квітѣ Бу. collect. Blüten, цвітѣ. кумán мáв червóный квіт Trifolium pratense hat einen rothen Blütenkopf. psl. цвести *ἀνθεῖν, florere*. цвѣтѣ *ἄθος, flos*. — квітна недѣіле Бу. Palmsonntag.

ц місто цѣ.

Гриц Ду. Св. м. Гріць.

ец або иц місто ець (наросток -ьць).

воробец (вуробец) Н. genit. воробце nom. plur. воробцы. — швец Н. genit. шевце. — хлопец М. genit. хлопце. — паданиц Маць. genit. паданце Blindschleiche, sog. Bruchschlange, Anguis fragilis (під ящирки). — столец Т. genit. стільце.

старословенск. наросткови -лиць відповідає -янец.

заянец М. Р. Св. Сос. Бар. Х. psl. заяць λαγώς, lepus pol. жајас. застрілює єдного заянці. (форма „заянец“ повстала з форми заяць, зайанць genit. зайанця мабуць по фальшивій аналогії з огляду на такі слова як: ламанец Bruchstück (= лама—нь+ьць) genit. ламанця, обірванець, genit. обірванця, опіханець, genit. опіханця, сіпанець, genit. сіпанця і пр. гл. стор. 26.

Піднебenni (понебні) й, ж, ч, ш.

ль місто й в середозвучі.

вільско Ст. Т. м. войско, військо psl. войска gen. fem. et войско gen. neutr. στρατός, exercitus.

в місто й в середозвучі.

дівниче Бар. м. дійниця čech. dojačka Melkgefäß, Melkgelte. дівниче до ростіраня маку = в иньших сторонах: „макітра“. — надывати си Т. Бортиян коло Судової Вишні м. надіяти ся psl. надкати сѧ ἐλπίζειν, sperare. як вийдут дожджовійи хробакі з землі, то надывати си слогы Т. wenn Regenwürmer auf der Oberfläche der Ackerkrume erscheinen, so ist regnerisches Wetter zu erwarten — м'ен'є си він надывас er erwartet mich; er hofft, dass ich komme.

В йе (= йа, я повст. з старосл. ѡ або старосл. ѡ) й заміняв ся на нь.

йимнє Н. genit. йимнє psl. има (імѡа, імѡе, імнѡе, імнѡ, йимнѡ). — распнєті Н. psl. распати. — мнєті Н. мну, мнеш, мнѡ psl. мати, мнѡж, мнѡши, мнѡнѡть. — мнѡгкій побіч мѡгкій Н. Л. Бу. psl. макъкъ. — вѡмнѡ Ду. — мнѡсо Ду. — хомнѡк М. м. хомяк Hamster psl. хомѡкъ Cricetus frumentarius. — камнѡный М. м. камяний psl. камѡнъ et камѡнъ λίθινος, lapideus.

старосл. жд удержує ся (не замінює ся ні на дж, ні на ж).

тружда́ти си Бар. sich abhärmen, sich plagen; sich abmühen; sich bemühen: тружда́у си за ґру́нтом psl. троуждати fatigare, vexare.

старословенск. жд відповідає дж.

хóджу Н. Ву. Ст... psl. хóждаж. — віджу Ду. Ст. psl. виждаж. — меджé Ду. Rain psl. межда et междина μέσον, medium; διάστημα intervallum; μετόριον terminus. по меджéх. — в Ст. однакож: межé загально-руск. межа́. — рáджу Ст. радиш, радит psl. раждаж, радиши, радить. — чуджы́й Ст. X. fremd, чужий psl. чоужда, штоужда et тоужда ἀλλότριος, alienus. (в Ду. чужий). — рдж'е Ст. psl. ржда́ і́с, rubigo; але заржéвѣти verrosten. залызо заржéвіло Ст.

щ відповідає старосл. ждъ.

дощ Н. psl. дъжда pol. deszcz βροχή, pluvia.

дж або ч відповідає старосл. ждъ.

додж Св. genit. доджý Regen. — доч Св. Coc. Бар. genit. доджý. доч іде Св. es regnet. доджі ідýт Бар.

з місто ж.

рóздество В. м. рождество psl. рождьство γεννησις, generatio; τέκος partus. Бóжов рóздество. — залызо Св. м. желізо psl. желѣзо σίδηρος. ferrum (подібно і на Угорщині пр. в Ясеню вижнім говорять: залызніця, в Новім Давидкові: залызніця або желызнік = Eisenbahn).

ч місто ж.

бр'éчка Н. м. пряжка (правильно: спряжка cf. psl. съпрашти συζευγύναи, coniungere). — стріч X. м. стріж. стріч стьскат се до кúпы X. — вічки Св. м. віжки Lenkseile, Lenkriemen = віджі Ст.

ш місто ж.

брéшка Ду. Coc. X. м. пряжка, Schnalle.

ц місто ч.

ци Н. Бар. м. чи. ци быў вчэра? быў ту Бар. — пец Н. gen. masc. з польск. piec, лемк. пец, чesk. pec місто: піч, печ gen. fem. psl. пашть. — іна́цы Н. = інакше psl. иначе ѣт, adhuc. — скóцны́й лен X. м. скочний лен, скочень Springlein, Linum usitatissimum var. serpitans. — непóцтивы́й X. м. непочтивий pol. niepoczciwy. — віц X. pol. ніс м. нич, ніщó, нічó psl. ничь et ничьто оудéу, nihil.

ц місто загально у нас уживаного щ,

до Бор. Нянь. м. що pol. co psl. чьто ті, quid. цо там чýти? was hört man Neues? по цось ту прішоў? = по щось тут прийшов? warum bist du hleher gekommen?

ш місто ч.

штýри М. Ву. м. чотыри pol. cztery psl. чэтырыіе. чэтырэ.—
рушнік Св. psl. ржчньникъ mantile, ручник. — хробáшны й Св. =
хробачный. хробáшна грушка wurmstichige Birne.

щ місто ч.

пщолá Н. М. Маць. Бар. Т. plur. пщóлы. пщóла Св. м.
пчола psl. бгъчела. пчела μελιττα, apis, pol. pszczoła, čech. včela nsl.
čbela, čmela, čela cf. ruth. чміль, джміль = bombus pol. trzmiel;
джмолá, чмолá Хуlocopa Holzbiene. gad. бгък бучати, бучати also:
stark summende Insekten.

сь місто ш.

трóська Св. Сос. Бар. Ст. Т. м. трoшка, etwas.

ч місто ш.

і́нчий М. = инший. і́нчийі лю́де. — мéньчий Ор. м. мéнь-
ший. — мура́чка Бор. м. мурашка, Ameise, formica.

ч місто щ.

чо м. що. — чо́бы м. щoбы. чо́бы не гада́ли X. = щoби не
говорили.

ш місто щ.

шо Кус. Бар. Ст. м. що. в Р. шо побіч що.

Зубні т, д, н.

легко змягчене т.

ст'еблó Бат. З. Св. genit. ст'еблá pol. źdźbło psl. стьблo
καυλός, caulis. — т'ернь Маць. pol. cierń. — т'еркí Маць. Schlehen-
früchte. — поло́т'énце Св. Schwimnhaut (z. B. bei der Ente, bei der
Gans etc.). — т'елу́шка Сос. Färsenkalb. — т'еля́ pol. cieleę. —
т'éплы й Ст. pol. ciepły psl. тoпáль et тeпáль θερμός, calidus. —
т'есть Ст. або свекор Ст. psl. тьсть πενθερός, socer. — т'éще Ст.
теща, свекра, свекруха psl. тьшта πενθερά, socrus. — до т'еб'е X.
pol. do ciebie.

т не викидає ся.

кві́тнути Кус. Маць..., pol. kwitnąć. гру́ша кві́тне. д'ёр'ева
кві́тнут.

ц місто т.

цьóта Маць. Ст. м. тета pol. ciotka psl. тетта amita у Лемків:
тета, тютка, у східній Гал. тьт́тка = psl. тетт́тка (форми: тета,
тїтка суть єдино можливі в язиці літературнім, українсько-

рускім). — по хребці Ду. м. по хребті pol. po grzbiecie. — сцьїбати М. м. стїбати. — цьмук З. м. тьмук *Nachtfalter*, *phalaena*. — цьма Р. м. тьма *Nachtfalter*.

Д місто т.

н'едопыр' genit. недопыр'е nom. plur. недопыр'і Soc. Бар. X. н'едоп'ір' Бор. T. *Fledermaus* pol. *niedoperz* *Fledermaus* psl. **недопыр** *νοχτερίς*, *vespertilio*.

Б місто т.

скренáдель Бат. nom. plur. скренáдлы. скрeнадeль Бор. nom. plur. скрeнадлы *Goldammer*, *Emberiza citrinella* pol. *trznadel*, *čech*. *strnad* ruth. стeрнюк, стeрнадка.

легко змягчене д.

д'е Ор. Бу. X. pol. *gdzie* russ. гдѣ. — ид'эш, ид'е, ид'ем, ид'ет'е pol. *idziesz*, *idzie*, *idziemy*, *idzecie*. поросѣтко не ид'е. — д'ень Маць. pol. *dzień* psl. **днь** *ήμέρα*, *dies*. — д'ер'ево Soc. Ст. psl. **дрѣво** *δένδρον*, *arbor* pol. *drzewo* *čech*. *dřevo*. в д'ер'еви = psl. **въ дрѣвк** pol. *w drzewie*.

д не викидає ся.

згáднути Н. pol. *zgadnąć*, *errathen*. згадні́ pol. *zgadnij* = відгадай.

заміна дь на й.

пeтьнáйцьї Н. двáйцьї Н. X. (з пaтьнáдeсaтe повст. пятнадeсять, пятнадeцять, пятнайцять, пeтьнaйцeть, пeтьнaйцьїть, пeтьнaйцьї; подібно в укр. з молодьці повстало: молодьці).

т місто д.

труд Бу. plur. труды м. трут, трутень *Drohne* pol. *traď*, *čech*. *troud*. — туга Кус. Ст. м. дугá psl. **дуга** *τόξον*, *arcus*; *iris*. (В Кус. ріжниця в наголої викликує ріжницю в значеню: туга *iris*, *Regenbogen* а тугá *desiderium*, *Sehnsucht*. тугá чось сї с'ерце чепла). — тугá Р. Св. Бар. м. дугá, *iris*.

Г місто д.

гя тóго Бу. м. для того. — гно X. м. дно psl. **дгно** *πυθμήν*, *fundus* але *deminut*. денцe X. — грóфа X. побіч дрóфа X. *Otis tarda*, *Trappe*, *дрохва*. — Гмíтро Т. м. Дмитро psl. **Димитрий** *Demetrius*.

легко змягчене н.

горн'eц Бу. *Topf* psl. **гpньць** *λέβης*, *χούτρα*, *olla* cf. pol. *garniec*. — підн'еб'eнє Бу. pol. *podniebienie*, *Gaumen*. — до н'eго

Бат. Т. pol. do niego. — зн'єсті З. znieść. — н'є Св. м. не, pol. nie. н'є купїѣ. — баран'єц Сос. kleiner junger Widder. — н'емá Сос. pol. nie ma es giebt nicht. — н'эбо Сос. pol. niebo. — н'єсти Ст. pol. nieść. н'єсу. pol. niosę.

НЬ місто Й.

мнѣсвчок Т. luna, Mond. дзисъ (= pol. dziś) н'є вїдно мнѣсвчка heute sieht man den Mond nicht (з м'ксаць, м'ісвць, мїсвць cf. pol. miesiąc повстало: мнѣсвць, мнѣсвц).

Й часто місто нь у виразах вменшительних на енько, енька, онько, онька, онький і пр.

зазулѣйка Ду. м. зазуленька. — сторонойка Ду. м. сторононька. — коротойкій Маць. ganz kurz. — бурейкій Маць. — червонейкій Маць. — малейкій Маць. Т. — дрібнейкій Маць. Сос. дрібнейкій доч Сос. ganz feiner Regen. — сівейкій і во́лы Маць. — голово́йка Маць. м. головонька. — пѣтноїка З. Ст. Freitag. — малейкій Р. — спáтойкі Т. schlafen м. спатоньки.

НЬ місто загально вживаного Н.

тонькій Н. м. тонкий comp. тóньший м. тонший. — psl. тѣнькѣ tenuis. — сóньце Ос. psl. сѣньце ἥλιος, sol, сонце (але в Св. сóнце).

Н місто Н.

Микóлай Н. м. Никола psl. Никола, Νικόλαος pol. Mikołaj. — ма́хта М. побіч на́хта Naphtha, Bergöl, νάρφα. — ма́рциз Ду. м. нарцыз, Narcisse, Narcissus.

знеподобненє нн на вн.

конóплѣ поскóвннѣй Н. побіч: поскóвннѣй або пѣршнѣй Staubhanf (конóплѣ дрúгнѣй Н. Samenhanf).

знеподобненє нн на мн.

носкóмннѣй Ву. пѣршнѣй конóплѣ, поскóвннѣй конóплѣ, Staubhanf.

Гортанні в, г, г', х.

г' місто в.

вѣ́га Н. м. вѣ́ка, Wicke, Vicia. — гúдзый М. гúзый Х. м. кусый. гúдза кúрка Henne mit sehr kurzem Schwanze. — вѣльгій Ор. м. великий pol. wielki dial. wielgi. — базьгї Ст. базьгї Т. м. базьки Kätzchen der Bäume. — хо́ўзгїй Т. м. ховзкий schlüpfriг.

хоўзатій люд Т. — лѣжка Т. м. ложка. — набр'азінути Т. м. набряскнути. набр'азілоє молоко = „як привітне“. — різга Ву. м. загално уживаного різка *virga, Ruthe, psl. розга κλημα, palmes.*

г не переходить на ж.

сьнѣгніце Ву. *Schneewitterung* сьнѣжниця, *čech. sněžnice* cf. *psl. сн'кгъ χιων, піх. снѣжнѣ χιονεος, niveus.*

зь місто г.

язьнѣ Ву. Маць. м. ягня *psl. агня агня агнос, agnus. nom. plur. язьнѣта. язьнѣта молодѣї Маць. junge Lämmer.*

й місто г.

біяй М. Ву. Ос. м. бігай в Гал. — на Укр. бігай (форма повельника) б'ей Ву. *laufe, laufe schnell! flugs!* — біяй до мене! *laufe zu mir!* — б'ей, сь поклоні! Ву. *flugs! erstatte deinen Gruss!* б'ей тоў дорогоў З. = біяй том дорогом *laufe diese Strasse entlang.*

к місто г.

кусеніцы Ду. М. Бат. Л. кус'еницы Маць. м. гусениця, усениця, Raure.

г місто г.

гвізд Ду. Бар. *genit. гвозда. гвіздъ З. Ос. Бар. genit. гвѣзда м. гвізд, гвіздъ psl. гвѣздъ ἄλος, clavus (в Р. гвіздъ).*

к місто загално у нас уживаного г.

четвер' *genit. четвер'ка Т. м. четверга psl. четврѣтъкъ genit. четврѣтъка pol. czwartek genit. czwartku.* — четвер'ковый день Т. м. четверговый день *pol. czwartkowy dzień.*

д місто г.

гардѣнка З. м. гарѣнка, Gurgel. — щідлик Бор. м. щиглик *Stieglitz, Fringilla carduelis.*

ф місто х.

роздрѣфати сьї Ву. розрухати ся *in Bewegung gebracht werden; rührig werden* cf. *psl. раздрѣфати καταρεῖν, evertere: καταλύειν, destruere.* — фурѣнтѣв З. *plur. фурѣнтѣ pol. chorągiew plur. chorągwie psl. хорѣгѣ хоругѣ, хоругва, укр. короѣв.* — в Св. коругѣ, коругѣ et фѣрѣнта.

ф місто х.

фѣрѣнт Сос. *psl. хѣрѣнтъ (v. хѣрѣнтъ).*

ф місто х з к.

фто Ву. Маць. м. хто *psl. кѣто τις, quis, фто ту пришѣу Маць. = хто тут пришѣв? — ни фто Ву. м. нѣхто psl. никѣто οὐδεις, nemo.*

Губні п, б, в, м.

По губній суголосці й преїотованої голосівки не переміняє ся на ль.

рббю Ву. — топ'еный Ву. м. топлений (з топи-е-нъ). тó-п'ена солоніна або шмалец. — сьпю. сьп'еш. сьп'е З. — лóбю З. — зрбб'ено З. — насьп'е сьі З. — деревеный Св. деревена лопáта Св. — рббю Св. Т. — зрбб'енов Св. — де сьі здьб'е Сос. (змягчене б ледви чутне). — сьпю. сьпют Бар. — стáвю. стáвет Бар. — лóбю. лóбст Бар. — хрáпю. хрáпют Бар. — спюх Ст. eigtl. Schläfer, scherzhafter Name des Hasen. — кóрм'еный і свіньі Ст. gemästete Schweine.

п легко м'ягчить ся.

п'ечі М. З. pol. pies. він п'ечé. сп'ечі. — п'ісбк М. Маць. X. pol. piasek psl. п'кськъ *áμμος*, sabulum. — п'ес М. Ор. Ву. Бат. pol. pies psl. пьськъ *κίων*, canis. п'ес л'істит сьі. — п'есé Ор. psl. пьса plur. п'есéта. — п'рїти Ву. schwitzen. — хлбп'ец Ву. pol. chłopiec. — п'ер'эд Ву. на п'ер'эд З. Сос. psl. пр'эдъ pol. przed, čech. před. — п'ень Ву. pol. pień psl. пьнь. — п'іяти Бат. З. когút п'ів. — скуп'ец Сос. Geizhals pol. skąpiec. — в пбп'ельі Сос. pol, w ropiele. — п'ершый Сос. pol. pierwszy psl. пр'въ (пр'въ) primus. — П'етрб Бар. pol. Piotr. — зап'ертї Бар. psl. запр'кти. — п'ередбк Т. Vordertheil.

б місто п.

розбáцькати Бат. м. розпацькати aufrühren und unrein machen cf. паця Ferkel. розбáцькувати. не розбáцькуй. — бр'éшка Ду. бр'éчка Н. м. пражка, спряжка Schnalle čech. přeska, přaska pol. sprzączka (в Борятинї коло Судової Вишні: брэжка).

к місто п.

клебáння Н. pol. plebania.

ф місто п.

ш'ефурка Ву. м. шафурка Hut bei Pilzen. ш'ефурка у грибів cf. шапка.

т місто ф.

трéнзльі З. nom. sing. трéнзле Fransen pol. frendzle nom. sing. frendzla fr. frange. доўгийі трéнзльі З. lange Fransen.

х місто ф.

мáхта, нáхта М. м. нафта, Naphtha. — вухнáль В. Ст. м. гуфналь Hufnagel, клинець до підкови, підковник. — картбхльі Бор. м. картофля, Kartoffel, ital. tartufo.

Ф місто хв.

Ф ор б е т Н. Х. Сос. в східногал. в многих окол. хворост psl. *χραστή* et *χραστή* samentum, pol. chróst, čech. chrastí. дуже ф о р о с т у viel Reisig. — Ф і л я. Ф і л ь к а Кус. м. хвила, хвилька Weile. за Ф і л ь к у = за хвильку gleich, allsogleich, in einer Weile.

Ф місто д (= грецк. θ).

Ф е д ь к о Н. Св. psl. *θεοδωρ* Theodorus. — Ф е с ь к а Св. Theodora.

б легко змягчене.

б' е р' е з а М. Birke. — б' і д а М. Бу. Маць. pol. bieda psl. *ἀνάγκη*, necessitas. — за б' і р а т и М. pol. zabierać. — х р е б' е т Ор. Бат. pol. grzbiet psl. *χρῆβητή*. — б' е р е с т Бу. brzost. — в у р о б' е л ь Бу. Маць. Sperling. — б' е р' а з а Бу. Маць. pol. brzoza psl. *βρῆζα*. — в у р у б' е ц Св. Сос Ст. Sperling. в у р о б' е ц і (рідше) в у р о б' е й Бу. Sperling psl. *βραβίη* στρουθός, passer (руській формі „воробець“ відповідає в старослов. *βραβύцъ*). — б' е р' і г. б' е р' е г З. psl. *βρῆγ* *ἔχθη*, гіра З. — б' е д р о З. Hüfte, бедро pol. biodro. — щ е б' е ч е Ос. pol. szczebioce. — б' е р' у́, б' е р' е ш, б' е р' е Св. bioreę, bierziesz, bierze. — п і д б' е р' е ж и ц ь і Т. Uferschwalbe, Cotyle riparia. — р о б' і т Т. imperat.

в місто б.

в о б а д (рідше б о а д) Tabanus, Viehbremse psl. *овадъ* гл. на стор. 19.

змягчене легко в.

м' е д в' е д і к Ду. В. (м' е д в' е д и к) Maulwurfsgrille, Gryllotalpa vulgaris. — в' е р' б а М. — в' і т е р М. pol. wiatr psl. *в'ітръ*. — в' і н' е ц Н. pol. wieniec psl. *в'іньць* *στέφανος*, sertum genit. вінцє. — п о в' і д ь і т и М. pol. powiedzieć psl. *пов'ід'іти*. я пов' і д ь і л а = я сказала, я говорила (а відьити = sehen, psl. *вид'іти*). — в' е л і к і й Бу. pol. wielki. — к р а в' е ц Бу. genit. кравцє. — ш в' е ц Бу. Маць. Кус. psl. *швъць* *ῥάπτης*, sutor genit. шевцє. — в' е ж' і Бу. Thurm, pol. wieża psl. *в'ѣжа*. — в' е с н а́ Бу. Сос. pol. wiosna. — з в' е с і Бу. Св. Маць. — к у н і ч і н а для в о в' е ц ь Бу. gen. plur. pol. owiec psl. *овъць*. — в п о л о в' і Бу. pol. w plewie psl. *в'ь п'л'в'к*. — в' с е Маць. З. psl. *в'се*. — в' і д р о́ Маць. pol. wiadro čech. vědro Wasser-eimer psl. *в'ѣдро* *ὕδρια*, hydria. — в' е р б а́ З. psl. *в'р'ва* *ἰτέα*, salix pol. wierzba. — в' е р б о в ы́ й З. — ч е т в' е р о Св. — в' е р с т в а́ Сос. Schichte cf. psl. *в'р'ста* et *в'р'ста* *ἡλικία* aetas. — в' е р Ст. в' е р г л а Ст. в' е р ж у Х. cf. psl. *в'р'шти* в о с т р о м. Св. *в'р'г'ж'ть* (місто *в'р'г'ж'ть*). — с в' е к о р Ст. Schwiegervater pol. swiekier. —

св'єкрѡха Ст. Schwiegermutter. — вов'єс Т. pol. owies, psl. оръсѣ.

в не переходить на у (ў).

вдовѣц Н. psl. вѣдовѣць viduus. — вдовиця Н. (вдовиця) psl. вѣдовница vidua. — внук М. psl. вѣноуѣкъ nepos.

л місто в у назвуці).

лапнѡ Бат. Сос. Судова Вишня м. вапно psl. вапно calx. serb. јапно et вапно čech. вѣрно pol. warно (тут може віднести би сербське апа odor, Geruch гл. Сербскорусекій словарь сост. П. Лавровскій. Санктпетербургъ 1870. апа запахъ). — лапніті побіч вапніті Бат. Сос. mit Kalkmilch bestreichen, kalken. čech. vápeniti vápniti. лапніті халұпу.

л місто в у середозвуці.

дрілцѣ Т. м. дрівецє pol. drzewce cf. psl. дрѣкѣцє arbuscula. корұтва на дрілци Т. хоругов на дрівци.

г місто в у назвуці.

гурубѣц Т. Sperling, воробець, psl. вракний et вракѣць.

в (= старосл. вѣ) заміняє ся часто перед звучними суголосками на г, перед глухими на к.

г вѣчір Н. = в вечір, Abends. — г містѣи Н. = в містї. — г льбты Н. = в лѣтї. — г зймныі М. — г ныім М. = в нїм. — г вївсыі М. — г льсыі М. — г ночї Бу. — г жѣтыі Маць. = в житї. — г мѡйїй халұпи Св. — г водѣі Т. — — х пѡлю Ду. — х пѡли (Заболотцї, Т.). — х пѣред Бат. м. вперед. — йедь х пѡле с кїньми ворѣти Маць. — х Перѣмышли З. — х твѡйїй халұпи Св. — х кѡрени Т.

м місто в.

рїмный Н. Маць. Св. Сос. X. м. рївний. рїмноє пѡле (рїдне : рїмне пѡле) ebenes Feld. — — мѡрма М. м. мѡрва Maulbeerbaum, morus. — прѣмнук Ст. м. прѣвнук psl. прѣкѣноуѣкъ pronepos.

ф місто в.

фѡбра З. м. вчора, вчера. фѡбра цысь быў в ньѡго?

м легко мягчить ся.

м'єрзнұти М. Бу. Св. Сос. psl. мѡрѣзнѣти congelari. зам'єрзла травѣ, ажь сы бїльїє. банкї нам'єрзлі лѣду Сос. es froren Eiszapfen an. — я зам'єрз М. Сос. — м'єсти М. pol. miesć. — в'їтер м'єт'є = pol. wiatr miecie. — м'їтлѣ Св. pol. miotła. — м'їсто

Бу. pol. miasto, Stadt. до м'іста. — сам'ець Бу. З. = сáмець, Männchen, mas; pol. samiec, psl. самыць. — зм'ель Бу. imper. v. змолоти, pol. zmiel. — см'етáна Маць. pol. śmietana. — м'ед'ведіє Маць. Кус. Maulwurfsgrille. — м'едв'ідь Маць. Бу. psl. медв'ідь pol. niedzwiedz. oserb. mjedźvjedź Bär (eigtl. медв'ідь = Honigfresser). — м'эле Кус. pol. miele. м'эле п'ес воіоном der Hund wedelt mit dem Schwanze pol. pies myrda ogonem. — ім'е Св. plur. ім'енá Св. — рум'етáти Сос. wiederkauen, ruminare. рум'етáє корóва або жв'ячку жв'е Сос. — м'етáти Сос. pol. miotać. — зам'іть Ст. Schneverwehung. — воні лóмьіт Т.

у преіотованої голосівки н переходить на й.

я лóмню Н. місто я ломлю (від: ломати).

н місто м.

возне М. Бу. м. возне, возьме psl. в'зметь cf. masur. weznie. — н'едв'едіє Ор. м. медведиє Maulwurfsgrille, Gryllotalpa vulgaris.

Уподобненє суголосок.

нн з гн.

пáяность Бар. з пагность, пагнозь, пазногы psl. пазногыть.

Здвоєнє суголосок.

солoméнный Н. м. солóмянный psl. сламыньий (форма зложена). солoméнный капелюх Strohhut. — їнный побіч їный З. pol. inny psl. инъ.

Прибавка суголосок.

назвучне с, коли єго в загально-руск. нема.

сплáвы у рýбы Сос. Ст. Flossen, плави, плавці. — спружýна Х. м. пружина pol. sprężyna, Feder. — спорýчки Х. Johannisbeeren, виннички, порічки pol. porzeczki. — скрогулэц Н. Sperber, Nisus communis pol. krogulec, кригулець (скригулець) psl. крагоўй. — скáвка М. З. Dohle, Monedula turrium кавка. — скрилó М. Ор. Бу. Нянь. З. Ос. Р. крило psl. крило πτέρυξ, ala pol. skrzydło (тут с належить до коріва: скри: lit. skrėti, skrajāti. skrėlas. lett. skrēt fliegen. — [подібно говорить ся: скригуляти і кригуляти (про голос хижих птиц); пєс кáвка, кавучіть або скавучіть, скавуляє der Hund winselt].

приставне г.

гверéчи Н. Т. м. веречи psl. в'р'шти. гвэржу = кину. гверж на зéмлю = кинь на з. — гнýздрó Т. Nüster. ёдно гнýздрó. вобі гнýздрý (sic!) Т.

загально-руск. г перед н не приставляє ся.

в'їздó М. Сос. м. гнїздо psl. гн'їздо *νοστία*, nidus ai. nīda aus nīda (часом говорять в М. також: мнїздó — есть то рід не-совершенного уподобненя, де гн переходить в мн).

неправильно всунене г перед чи (з г-ти).

б'ігчи Л. м. бічи (з біг-ти). — за пр'ігчи Сос. за пр'егчи Л. м. запрячи (з запряг-ти psl. запрягннті. — могчї Л. м. мочи (з мог-ти psl. мошти).

приставне х.

хп'єный Н. п'яний psl. п'янн'ь et п'янн'ь *μεθύων*, ebrius (може бути, що тут х місто у, а adject. хп'єный властиво particip. уп'є-ный, упитый).

втручене р.

марш'їна Т. м. машина. — дорщ Т. = дощ, дождж psl. д'ждь (в нв'ших околицях: доч, додж) genit. дорщ'у. не б'їло дорщ'у. genit. дордж'у Бат. — слім'арк Бу. м. слімак = слимак Schnecke namentl. Helix pomatia Weinbergsschnecke. слім'арк великій, сід'їт в скар'упі. genitiv. слім'арк'а nom. plur. слім'арк'ї [подібно втручуєсь р також в словах: гал. дост'а-р-чити = укр. достачити, в Чернівцях: достатчити (від достаток'ь; достат'ьк'ь+ити cf. psl. достат'ьчн'ь sufficiens); укр. копи-р-с'ати cf. psl. коп'ьсати *ἀνορύττειν*, effodere].

втручене е.

доскон'а л'ї Бу. Св. Ст. vollkommen; vortrefflich; ausgezeichnet. доконалий, довершений. pol. doskonały, čech. dokonaly. доконало́в молокó В. vortreffliche Milch. докона́лов п'їво Ст. vortreffliches Bier. докона́лы-м сы перекона́ў Бу. ich habe mich vollständig überzeugt. — докона́лы! так є! Ст. wahrhaftig; sehr gut, so ist es!

всунене й.

п'ляйстер Бу. м. п'лястер, genit. п'ляйстру psl. п'л'астыр'ь *ἐμπλαστρον*. п'ляйстер м'еду Honigwabe, Honigscheibe. čech. plást. ко-мірк'ї в п'ляйстрах.

всунене т.

п'єре-т-и Т. м. п'єрси psl. пр'єси *στέρον*, pectus. він слаб'їйї п'єрети м'ає er hat eine schwache Brust. — с-т-рыж Н. с-т р'їж Сос. — с-т-р'їч Х. nsl. srěž pol. śreż, srysz, śryz. zerbröckeltes Treibeis.

втручене д.

в'др'їти Н. праес. в'др'у (в'дру), в'дриш, в'дрит psl. оу'зр'к'ти, оу'зр'ж, оу'зриши, оу'зрит'ь *θεωρεῖν*, spectare; *εἶδεν*, videre. — роздр'у-

фати сь і Ву. Св. Т. розрухати ся cf. psl. **раздрюшати** в знач. *φθειρειν*, perdere. **роздрұфай** егб. Т. *wecke ihn auf*. — **обыздріти** сь і Х. psl. **объзрѣти** *περιβλέπειν*, *circumspicere*. **обыздріў** сь і Х.

всуене н.

янгрес Н. Ст. Х. **єнгрус Маць.** *Stachelbeere, Ribes grossularia*, **веприна** nsl. *agres*, pol. *agrest* ukr. *атрус* nhd. *osterreich. agras*. — **Кóндро Ст.** = **Кіндрат** psl. **Кодратъ**, *Quadratus, Konrad*. — **брухнатый Маць.** м. **брюхатый**, pol. *brzuchaty*.

всув голосівки м.

гймбель Сос. м. **гибель** Nobel. **гймбловати** Сос. *hobeln*.

почіплене й.

втодый Н. **побіч втогды** pol. *wtedy damals, dazumal*. — **тамдый Н.** **побіч тамтуды** lemк. *тамады*. — **тудый Н.** **туди** psl. **тжда** *et тждѣ* *δὲ ἐκείνης*, illac. — **вчорай Н.** = **вчера, вчора** psl. **въчера** *χθες*, heri pol. *wczoraj*. — **пóтий Н.** **поти** *bisher, bisda*. — **тұтай Ву.** З. Р. ukr. **тута** pol. *tutaj*. — **тáмай Ву.** psl. **тáмо** *ἐκεῖ*, illic. — **всюдый Кус.** = **всюди, всюда.** — **запрежийй кóнь і З.** = **запряжи к.** — **ідый З.** Св. = **іди.** — **пишый лист З.** *schreibe einen Brief*. — **полоыйй пшеницю З.** = **полови п.** — **тамдейкай Св.** **тамдейкий Св.** = **тамтуди.** — **дóкий Св.** *bis, доки*. — **пóкий Св.** Т. *bis* **поки.** **дóкий, пóкий** *so lange bis*. — **закудый давати Сту.**

Заник суголосок.

назвучне г губить ся.

листа Т. м. **глиста**, *Spulwurm, Accaris lumbricoides* psl. **глиста** *ταίνια, taenia*.

назвучне х (= г) губить ся.

рубáк М. **місто і побіч хрубак** = **хробак**, укр. **гробак** pol. *gobak, vermis, Wurm*.

назвучне х губить ся.

ребёт побіч хребёт Р. psl. **хрѣвьтъ** *αὐχμή*, *cervix* pol. *grzbiet*. **ребетйна, репетйна** = **хребетина**.

назвучне в заникає.

счóбра Бар. З. м. **з вчора, з вчора** psl. ***изъ въчера, із вчера, із вчора, з вчора, счора, шчора** cf. **сночи.** — **віторок Ст.** = **віторок** білоруск. **оторок** psl. **въторьникъ** *τρίτη*, *dies martis*. — **назнак Св. Ст. Х.** м. **на-вз-нак** psl. **на възнакъ. възнакъ. възначъ** *ὀπίως*, *supine, retro*. **плыў назнак.**

л губить ся в середозвуці.

поскониъ Н. конѡплы поскѡнный Н. Ду. конѡпля поскѡнна Т. в старосл. поскониъ [вважаючи на форми галицко-руські плоскинъ, плоскінка гл. Початки до уложення номенвлятури і термінольоїні природописної народної П. 1869. стор. 29. — на вираз у Замишанців пляскуры гл. Про говор Замишанців у Львові 1894. стор. 49. — випадає виводити „поскинъ“ від плоскъ (die lockere, gipfelständige Rispe der Staubblüten erscheint flach im Vergleiche mit dem dichten, buschigen Fruchtstande des Samenanfes. обрідна, наверхкова волоть цилякових цвітів видає ся плоскою в порівнаню з густим, хихлатим овочестаном матерних конопель)] — в Бор. і З. конѡплы бѡлыи або плоскѡнный і берѹт сѡ на перед. — конѡплы зелѡныйи або мѡтырныйи З. Samenanf. — конѡплы плоскѡнный Р. Staubhanf. конѡплы мѡтюрныйи Р. Samenanf [коло Львова пр. в Завадові, Жашкові: поскинницѡ Staubhanf].

ѹ = л зникає в середозвуці.

хѡзкій Т. побѡх хѡѹзкій schlüpfriг, хѡзакый psl. слизѹкъ. хѡзо adv. psl. *слизѹцѹк.

Заник ѹ (= л) в оѹ з старосл. лѹ і випад л в лѹ по заглухненню ѹ гл. стор. 31.

р в середозвуці губить ся.

ганьчар' З. гончѡр' Р. гончѡр' Бор. Ст. genit. гончер'ѡ. pol. garniearz psl. грѹньчѡрѹ. ѡech. hrnѡй.

т випадає в середозвуці.

пѡсвѡско Н. М. Маць. пасвѡско Р. pol. pastwisko ѡech. pastva, pastvina, pastvištѡ psl. паствина *ωρηѹ*, pascuum ruth. пасѡвище cf. psl. паствити et пастокати βѡσκεν, pascere. — мѡснѡсть М. Fett з мастьнѡсть cf. psl. мастьнѹ pinguis. — квѡнути Ву. pol. kwitnѡć. плющ квѡнѡ сѡно die Gundelrebe (Glecoma hederacea) blüht blau. ѡблѡнѡ квѡлѡ Ву. pol. jablѡnѡ kwitlѡ. грѹши квѡнѹт. дѡрѡво заквѡло Ву.

випад тѹ.

пѡдѡсѡть Н. Св. Сос. ѡech. padesѡt(e) psl. пѡть десѡтъ πεντήκοντα, quinquaginta, пятьдѡсѡть. — шѡдѡсѡть Н. ѡech. šedesѡt(e) psl. шѡсть десѡтъ. — дѡвѡдѡсѡть Сос. ѡech. devadesѡt psl. дѡвѡть десѡтъ.

випад суголоски д.

бѡрознѡ Ву. Furchе. psl. брѡздна et брѡзда *αδλαξ* sulcus. — рѡствѡ З. Ст. з рѡдство cf. psl. рѡдѡство τοχετѡς, partus.

н випадає.

гор'ч'ер' Бу. Ос. Töpfer psl. гр'ньчарь κεραιεύς, figulus. — горн'ець Бу. genit. горцѣ. — горно́к Ос. Р. genit. горка́ pol. garnek genit. garnka (dialect. garka). — кашы́ з горка́.

г випадає.

па́знот Н. Бу. Нянь. Ос. па́знит З. psl. пазног'кътъ ἐπλή, ungula; ἔνυξ, unguis. ёден па́знот nom. plur. па́зноти pol. raznogieć, raznokieć plur. raznogcie, raznokcie. — нітик у бр'ёчки Св. нітик в бр'ёщці Бар. Schnallenzahn м. нігтик. — жоўтор'удка Х. м. жовтогрудка, Goldammer (в тім зложенім виразі губить ся властиво назвучне г другого слова).

ль випадає в визвуді.

Яросла́в Ст. Х... genit. Яросла́вле староруск. Я́рослакль scilicet городъ. іду́ до Яросла́вле. село́ за Яросла́влем.

відпад наконечного з.

те́ра Н. М. Бу. Маць. Св. Сос. Ст. pol. teraz, jetzt (повстало із ть разъ = той разъ). — за́ра Н. = зараз, gleich.

відпад ть в назвуді.

води́на́йцьи Сос. м. одина́йцять з одина́дцять psl. є́динь на де́сатє рідше є́динь на де́сатъ pol. jedenaście čech. jedenácte. — трийцьи Н. Х. м. трийцять з три́дцять psl. три де́сати et три де́сатє pol. trzydzieści čech. třicet.

в у визвуді губить ся.

чер Нянь. м. черв Wurm; Engerling. nom. plur. черы́ psl. чр'ькь.

звучні суголоски стають глухими.

по́т труби Т. м. подро́би. — ф'чо́ра З. м. вчора.

глухі суголоски стають звучними.

лу́зга Бу. = луска́ Н. Schuppe. — р'ізга Бу. м. укр. р'ізка virga psl. розга κλήμα, palmes. — стоко́ло́за Ду. м. стокосо́са. — збр'я́чка Бу. м. спряжка, Schnalle cf. psl. сь'п'ражъ ζεύγος, iugum. — вор'о́зга Ст. м. вор'о́зка Schlinge bei der Peitsche. — лы́жга Т. м. лы́жка. — роздра́па Т. м. розстра́па = розхри́стана жінка. — відж'і́ Ст. м. ві́жки. — іу́зый Х. м. кусый. — я́б'го. (Старява) м. я́бко, я́блоко. — коло́ Ляшок коро́лівських говорять: м'и́зга м. миска. — гру́шга (гру́жга) м. гру́шка. — Фе́ды'о́ м. Фе́дько.

Переставка.

місто л—р кладуть р—л.

тарель З. Teller, pol. talerz čech. talíř.

місто л—р кладуть р—ў (в).

курáстўа Ву. кураства, colostrum, Biestmilch.

п—к місто к—п.

покрíва З. Brennnessel = кропіва Х. у Лемків: копріва, psl. копрнка.

гн місто вг.

сто́гна Ду. X. Assel, Oniscus м. стонга-із стонога.

лг місто гл.

леголе́дице Х. з логоледіца, гололедіца Glatteis.

г—з місто з—г.

па́гност genit. па́гноста nom. plur. па́гности з пагнозт, пагногт cf. psl. ногъть. пазногъть et пазнокъть pol. raznogieć, raznokieć.

рв місто вр.

скарвінок Ду. Бор. Л. однакож в Нянь. Дуб. і Р. скарвінок pol. skowronek psl. скворанць хорубалός, alauda, жаворонок.

ір місто рі.

на́пірсный хліб Сос. м. напірсный хліб.

чепе місто пече.

чеп'ері́цы М. м. печериця Champignon, Agaricus campestris. чеп'ерицы мож сп'ечы. п'ечут чеп'ерицы і йідѣт. gad. пек.

гри місто гир.

гриза́ти Т. м. гирзати, ирзати, рзати wiehern psl. ръзати. ръжж, ръжши, ръжеть χρῆμετίζειν, hinnre. гризав кобыла до коный.

2. До пнетвору (Stammbildungslehre).

Деко́трі замітні́йші наростки.

Суццники (Substantiva). а) мужского рода.

-ъ. прода́й Ву. Verkauf čech. prodej. на прода́й Ву. = на про́даж Т.

-йъ. палъ Х. Heizmaterial. — труц Х. Reisigabfälle. (труськъ+йъ). — по́сьвірж Л. Ammer.

-ѣйъ. зводьѣй Ву. Zaunkönig, Troglodytes parvulus.

-аръ. конáр Св. nom. plur. конáры et конары́. Ast, dicker Ast (vielleicht mit кін, конецъ zusammzubringen; dieser Ableitung zufolge wäre конар eigtl. „Endast“).

-ярьъ. віспѣр М. Impfungsarzt.

-оръ. кáчир Св. genit. кáчора [звичайно в україньско-руск. есть наросток -уръ: кáчур, genit. кáчура або місцево в Гал.: -уръ (-урйъ): кáчурь. genit. кáчуря].

-уръ. піскúр Бор. Wetterfisch, Schlammpeitzger, — коцúр З. Kater. — лóбур Х. Gassenbub, Galgenstrick.

-ырьъ. пухýр' Ву. Blase.

-лйъ. рыль М. Св. Grabscheit, Spaten. ёден рыль. ёдним рыльом копáти = одним раскалем копати.

-алйъ. квичáль Ду. Krammetsvogel, Turdus pilaris, genit. квичалé чех. kvičala pol. kwiczoł в иньших околицях Галичини: квич).

-елйъ. дрыгѣль М. genit. дрыгелю Sulze, Gallerte. — вурубѣль З. passer, Sperling.

-ъць. мерлѣц Ст. genit. мерцѣ (мръ-ль+ъць).

-ушйъ. сорокúш Св. Lanius (excubitor) Würger, Dorndreher. — вытрикúш (Яксманичі) Lampenputzer (вы-тр-ик-уш).

-отъ. лапóтъ genit. лапóта М. Stück, Fleck, Fetzen.

-тырьъ. плугáтыр' genit. плугáтыр'е М. = що плуг тримає при вóраню; дрýгий, що погоняє, зве ся „погонич“.

-да. галáйда alter, schlotternder Mann.

-анйъ. лóтань Маць. Schmalzblume, Butterblume Caltha palustris.

-ень. встúпень Сос. Бар. „що пристаў до грúнту“ der durch Heirat sich zum Grundeigenthümer (Bauer) emporgeschwungen. — кúтень Сос. Magen.

-ъкъ. трúсок Ст. Reisigabfälle. — невíдок Ст. (невидок) Finsterniss. — пóховок М. Begräbniss.

-ъко. гіпко Н. Wiedehopf.

-ъкъ. воўчóк Н. Getreiderüsselkäfer (влькъ+ъкъ).

-икъ. хомік Ду. Hamster. — майік Ду. Pflasterkäfer, Cantharis vesicatoria „тільки г маю быват, пóтим счáзне“. — майік Ст. Kuhblume; — пúпик Ву. Knospe. — гúдик Нянь. Wiedehopf.

-якъ. рыляк З. Rüssel nom. plur. рылякі.

-ыхъ. пúпых М. Knospe. пúыхі пущѣв д'ѣрево г лысы.

б) женьського рода.

-ь. попліть З. — потріб Н. (потріб') — приповідь Ву. — приповідь Ву. — шідь Т. (м. сідь = сідь + ь).

-ыра. бандыра З. Klumpen.

-ъра. пысчара М. Maul cf. пысок (genit. пыска). маъ велику пысчару коро́ва.

-ура. плягу́ра З. nasses Schneewetter (пл + яга + ура).

-уля. зьвіздúль Ву. чо́рна або черво́на коро́ва з біло́у плямо́у на чо́лы. — райду́льи ein schwatzhaftes Weib.

-ица. пирі́цьи Бар. Schmetterling (rad. пер volare).

-та. хорóта Ву. Krankheit. — пыхóта М. Stolz, Hoffart.

-ута М. Ляху́та Pole (verächtlich, sonst Поляк).

-сть. масність М. Св. Fett.

-на. вúйна Х. жена вужа — стрійна Х. жена стрія.

-ни. деревні́ Н. collect. Bäume.

-ань. сьікань Кус. Нянь. Бар. Häckerling, січка.

-ень. тльінь Сту. Schmetterling; Nachtfalter, Motte

-ина. мокрїна Маць. Sumpf, nasses Feld. — живинá Кус. Thier, Vieh. — вітчїзняна Ст. vom Vater Ererbtes (вітчїзна eigtl. das väterliche Gut; vom Vater Ererbtes. вітчїзна + яна). — дьідїзняна Ст. vom Grossvater Ererbtes. — матерїзняна Ст. von der Mutter Ererbtes. — б|а|бовїзняна Ст. von der Grossmutter Ererbtes.

-уня. маму́не Маць. Mutter.

-ика. пéтнпка Ву. Freitag. тамтоїі пéтннкі vorigen Freitag тамтої пятниці (пятноньки, пятнойки).

-ъка (-айка). тутáйка Ву. Turteltaube, Turtur auritus. — прутáйка Маць. item (від голосу: тут! прут! — утворено: тутати, прутати, відтак тута-ъ, прута-ъ = тутай, прутай а погом: тутай + ька, прутай + ька). — мура́йка Н. Ameise (від мур = braun, мурий; мур-ай. — мурай + ька). — (-улка) капúлка Бор. Pilzhut (cf. шазка, шапура; капелюх. — кап-ула + ька). — куку́лка Л. Ос. Дуб. З. Kuckuck. (-урка) (ура + ька) дымúрка М. Rauchzwiebel. — (-ушка) (уха + ька) тéлушка Св. Бар. „малá телічка“.

-аха. драпа́ха З. мігла стара, драпака, драпачка.

-оха. св'єкро́ха Ст. Schwiegermutter ukr. свєкруха. — райдо́ха Бор. schwatzhaftes Weib. — галóха Ст. Küchenschabe. — біло́ха Т. кличка білої корови.

-упа. черу́па Ву. Св. Scherbe, череп.

в) середного рода.

- ие. зерне З. collect., genit. зерне = зерня (зрно+ие). -- съвечене Т. geweihtes Osterbrod, geweihtes Osterei cf. psl. сваштиние (сваштинъ+ие) ἀγιασμός sanctificatio. — хамерде Бар. Reisigabfälle (*хамерда. ха-мер+да+ие). — хирде Ос. item (*хирда. хир+да+ие). — ламате Х. item (лама-ть+ие). — трусче Ст. item (трусък+ие). — гвозде Р. Nägel, Zwecke psl. гвоздие.

- ьце. болотце Ду. kleiner Sumpf, kleiner Morast. plur. болотцѣ. такіи там болотцѣ.

- ат. ж'ебѣ (к. Р.) — р'ѣбе (к. Р.) — шаранчѣ (к. Р.) junger Karpfen. nom. plur. шаранчѣта (шаръ+анъ+ькъ+ат); cf. psl. шаръ χρῶμα, color; шаран = eigtl. schön gefärbter Fisch, ein Fisch von schöner Farbe. — з'ерне Св. genit. з'ернети. з'ерне З. — букартѣ Бат. Fratz, Balg, Kind. — сукне Св. genit. сукнѣти Band, стяжка, застяжка, бинда (сук+но+ат). — добытча Ву. (добытькъ+ат) Vieh.

- ько. з'ерко Н. Ду. Ор. Ву. З. Ос. Kern. з'ерка в ябку, в грушци. — ёйко Н. Еі. яйко З. — сонько Бор. = сонце pol. słonko, russ. солнышко. — мышурко Ду. Spitzmaus. — кольнко у травѣ З. Knoten beim Grashalme. — польнко З. kleines Scheit pol. polanko ruth. полнце. — човенко Т. kleiner Kahn, pol. czólenko ukr. човник. — п'орко Ву. pol. piórko.

- иско. назвіско Н. — п'асвіско Н. М. Р. Weide, Trift. — дворіско Н. подворіско Н. Hof. — бічеліско Н. Peitschenstiel. — ставіско М. — згаріско М. Brandstätte. — д'івчатіско М. Mädcl, дівча. — льиновіско Ву. — хрубачіско Маць. Wurm. — телетіско Маць. Kalb. — кап'усніско З. Kohlfeld.

Примітне стягане наростка -иско на ско в декотрих виразах: корівско Маць. Kuh (місто сподіваного: корівско). — ворівско Бор. Peitschenschlinge cf. psl. в'рвѣ σπάρτιον, σχοινίον funiculus; в остроміров. еванг. в'рвь ukr. верівка = Schnur, Strick.

- ище (= иште). млачіще М. Morast, Sumpfundgrund.

- во. п'аство Т. pascuum Weide.

Иньший рід декотрих суцників нїж в загально-рускім.

женьского рода :

віхра З. Sturmwind, в иньших околицях Гал. віхор мужеск. рода старосл. вихръ. — льіторость Т. gen. fem. genit. льіторости в иньших околицях льіторост genit. льітороста gen. masc.

в старосл. лѣторасль gen. fem. — стріж Бар. тотá стріж; в иньших околицях: той стріж, той стриж. — баділька Ву. gen. fem. = бадильце gen. neutr. — нѣздра М. gen. fem. nom. plur. нѣздрі. натрі́ ёдну нѣздру конёви. — в иньших околицях gen. neutr.: ёдно нѣдро З. нѣдро Бар. plur. нѣзра. ёдно нѣдро Ор. двѣ нѣзра Ор. в старосл. нѣздрь gen. fem. nom. plur. нѣздри.

мужеского рода:

селезюн Ву. Бат. З. genit. селезюна́. gen. masc. вѣльгій селезюн Ву. = велика селезінка; селезѣна в старосл. слезѣна. слѣзѣна gen. fem. — вѣлот Сос. Бар. М. genit. вѣлота Rispe, panicula. волотѣк Бат. Р. прѣсо маѣ волотѣк. в иньших сторонах: волоть, genit. волоти; волотка, genit. волотки. — міль Н. Ду. Ву. Сос. Ст. Х. Т. ёден міль, ёдного мѣля gen. masc. в иньш. окол. Гал. тая міль gen. fem. в старосл. моль gen. masc. — майїк Ду. Pflasterkäfer, Cantharis vesicatoria, майка лїкарска. — пѣломинь Св. Х. Н. Т. genit. пѣломиня Н. або пѣломени Ву. Сос. gen. masc. той пѣломинь; той пѣломень Х. в иньших окол. Гал. тотá пѣломинь gen. fem. в старосл. пламень gen. masc. — квѣтѣк З. gen. mascul. pol. kwiatek, в укр. квѣтка gen. fem. — сїкор Бор. Meise в иньш. ок. сикора pol. sikora ruth. синиця. — бадиль Ст. той бадиль gen. masc. в иньш. ок. бадилѣ, бадиль gen. neutr.

середного рода:

чівнѣ Т. gen. neutr. pol. czóлно в укр. чѣвен gen. masc. в старосл. члѣнъ. — чѣвѣнко Т. в укр. чѣвник. — зѣнко В. Pupille. ёдно зѣнко в старосл. зѣнниця. — зрѣнко З. Р. Pupille. тотѣ зрѣнко gen. neutr. в загально-руск. зрѣниця gen. fem.

Зложені слова.

Зсувка (Zusammenrückung).

Сполуки імени з іменем: скоро-дѣнь Бар, bei Tagesanbruch. — скоро-сѣвіт Т. item. — піўтопѣрок З. піўлáнок З.

Зсувки, в котрих перший член повельник (imperativus), другий імя: купїтельюга Т. Goldamsel. — лупїкобѣла Бат. nasses Schneewetter. — стріліпліт З. Zaunschlüpf. — косїногá Н. Ду. косїногá Т. Afterspinne.

при виражає в зувці з приложниками вменшене (deminutio): приквасный Ду. etwas sauer. — присолодкій Т. süsslich; — часом подібний наряд обнимає і в зложеню з глаголами: приквас-

снѣти Маць. трохи квасним стати. — пристыдати Ву. трохи застидати.

Дуже примітне зложенє приіменника під з приложником для вираженя барви споду (спідної сторони) зьвірят пр. птиць і проч. під червонявий Т. unten röthlich. — підпалыстый Т. unten brennend roth. — підласыстый Ву. unten weiss (wie das Wiesel ласка). підласыста коро́ва. — підбілый Св. unten weiss. — піджоўтый Ор. unten gelb.

Зложенє (Composition).

Зложня определна (determinative Composition). В зложенях: че-пірі́цы Бар. (або пірі́цы), ка-чару́па Ву. (або чару́па) ха-ме́рде Бар. уважаю приставлені ка, ха, че яко належні до пня заіменникового къ.

Зложня зависимостна (Abhängigkeitscomposition). мишо-гри́б (Сколошів) Zaunschlüpfer. — — червоногніда́вий Ст. — червонобурéвий Бат.

Зложня привластна (possessive Composition). криво-б'э́дрый З. — рідкозу́бый Ву.

Із зложенъ, де виступає приіменник і імя, згадаємо: потелю́жник Бар. Pirol eigtl. „der nach seinem Rufe „телю́га!“ „купи телю́гу!“ Benannte“.

безба́рвый Т. in der Bedeutung: unbereift. (von Pflaumen; ба́рва = Reif an Pflaumen). — безязы́кий К. stumm (wörtl. zungenlos). — безво́кий, безву́хий, беззу́бый; безко́стый Knochenlos, ohne Knochen etc.

Приложники (Adjectiva).

-ий. кúпчий Н. käuflich, чого у купців мож дістати. кúпчий капелю́х ein Hut, welcher in Gewölben verkauft wird. — коро́вий Ву. Kuh-. коро́ва пасту́шка Kuhbachstelze. — ры́бий Х. Fisch-. чарвакі то ры́бья па́ш'е Х. = черваки то ры́бья паша.

-аць. подоўга́тый Маць. länglich, oblongus. — брухна́тый З. bauchig, mit dickem Bauche.

-яць. сыменя́тый Ду. getüpfelt (сыменá ist beim Volke terminus technicus für kleine runde Fleckchen, Tüpfel, guttae).

-асть. прозора́стый З. pellucidus. прозора́стое скло. — ви́лкастый Ст. Сту. (ви́лк-асть) furcatus, gabelig. — ви́ластый Ст. item.

-и сть. кривѣстый Н. gekrümmt. брел мае дзьоб кривѣстый der Adler hat einen hackenförmig gekrümmten Schnabel. — см аглѣстый Н. gebräunt, bräunlich. смаглѣста корова. — красѣстый Маць. bunt. — вилчѣстый Ст. виўчѣстый Т. gabelig. виўчѣстое д'ѣр'ево (вилч-ясть = вилчаст; вилчастый). — барвѣстый Т. bereift. барвѣстийі слівкі (blau) bereifte Pflaumen.

-и сть. засадѣстый М. stämmig, untersetzt. — бучѣстый М. бочѣстый Ву. з боками иначе убарвлеными. корова бучѣста пр. червона (червонобура) з білими боками. — волотѣстый З. Х. mit grossen Rispen versehen, vielrispig. волотѣстое прѣсо (вѣлот прѣса Rispe der Hirse). — прозорѣстый Св. durchsichtig, pellucidus. прозорѣстое скло. — дуплѣстый Х. Т. hohl; inwendig verfault. дуплѣстое д'ѣр'ево Х. hohler Baum. — мар'вѣстый З. = мервистый. — вѣчѣстый Л. ewig dauernd. на вѣкі вѣчѣстийі auf ewige Zeiten. — замчѣстый Ду. mit (festen) Schössern versehen.

-нйъ. сѣннй Н. З. Оѣ. Р. Сос. psl. сннь.

-ьнъ. стрѣмнй Ву. schlank.

-инъ. жѣбин Н. жѣбиний Frosch-. жѣбина колыска Н. Schalen der Teich- und Flussmuschel (трут жѣбинийі колыскі; порохом засипают білымѣ худбі).

-ѣнъ. кожущанй Сос. Pelz-, dem Pelz gehörig. скурá кожущана Haut mit Haaren, besonders Schafsfell, aus dem gewöhnlich Bauernpelze verfertigt werden.

-ькь. моўчкй Ос. schweigsan (*млѣкъ+ькь. vgl. мовенути, schweigen, verstummen; змовк subst. Verstummung; Schweigen).

-ьскь. корѣвскй Бат. Kuh-. г нас двѣ пастушки: пастушка корѣвска — жоўтá і пастушка кіньскá — б'іла. — крамскй Т. що в краму купує ся. крамскѣ простѣрало.

-ливъ. уродлѣвй Н. ergiebig, fruchtbar. уродлѣва землá Н. — памѣтлѣвй М. gutes Gedächtniss habend, mit gutem Gedächtniss begabt (мѣн. памѣн-ть = памѣть+ливъ).

-овъ. гусѣовй Н. Gänse-. гусѣова вуш. — грушѣовй Н. Birn- грушѣовое д'ѣр'ево Birnholz. — озѣмовй М. Winter-озѣмова пшеницьы М. Winterweizen. — сьнѣгѣовй Т. Schnee. сьнѣгѣовийі бáлты.

-ивъ. сѣвѣвй Бар. сѣвѣвй Ор. сѣвѣвй Д. graulich, сивавий. скрѣла сѣвѣвйі grauliche Flügel. — жоўтѣвй Ду. жоўтѣвй М. gelblich. — красѣвй Маць. bunt, variegatus.

Степенованє (Gradation).

Замітити випадас, що третій степенъ утворює ся з другого передростком на. на́меньший Бор. — на́богатший Бор. — на́дрібныйший Бор. — на́гірший Св. — на́молодший Св. на́красший Св.; — декуда на приймає форму як і в загально-рускім най. найм́еньший і птахі Сос. найдо́уша дорбга Бар.

кѣпскій schlecht, gering, niederträchtig має в сопратат. кѣпший Сос подібно і присловник кѣпско має в сопратат. кѣпше Сос.

Яко форми сопратат. присловників тут еще згадають ся: бліже Маць näher, — вѣже З. höher, — ніже З. niedriger.

Глаголи (Verba).

Дівпрложники теп. д. ст. (причасники теперішника дійного стану склоняємі) уживають ся рідко а иноді мають значенє приложника. пекúщий Р. brennend. горс́йка пекúща starker Branntwein. — спѣчий Бар. schlafend. він дúже спѣчий Бар. er ist sehr schláfrig. — терпѣчий Н. duldend; geduldig. нетерпѣчий ungeduldig. нетерпѣчий кінь Н. feuriges Pferd. — рв́ачий Маць. (місто сподіваного: рвучий) reissend. рв́ача водá. -- гомотѣчий Маць. Ekel erregend, ekelhaft, abominosus, обридливий, гидкий. — колѣчий Бар. stechend; stachelig. колѣчов лѣств Бор.

Причасник минувшика страдного стану на -ть. загн́ата корова Бар. — в́сю сыно забр́атов Бар. Ст. — розд́атов з'ѣрно Бар. — вже пшени́цы забр́ата Т.

Причасник минувшика страдного стану на -нть від неперехідних глаголів. забл́ений Н. durch Krankheit verkümmert від: заболы́ти erkranken. карто́флы забл́ена. — заны́джений Ст. verkümmert від заны́дыти verkümmern. заны́дженоє телѣ verkümmertes Kalb. — пересто́яный Бат. в значеню: überreif. пересто́яна слівка Бат. від пересто́яти wörtl. länger, als es nöthig ist, stehen; überdauern.

Декоتری примітніші пні глагольні.

I. тис-ти Ву. werfen (від пня тис лишень infinitivus, imperat. тись і part. praet. act. II. тис, тисла, тисло).

II. вт́кну-ти Н. entfliehen, втечи. — згáдну-ти Н. enträthseln. — зост́гну-ти Ос. die Reife erlangen. — кв́тну-ти Кус. blühen, — па́цну-ти Ос. mit einem Klatscher anschla-

gen. — прискарúпну-ти T. sich mit einer Kruste überziehen. — т́йсну-ти M. werfen.

III. а. т́ырхавіти T. elend werden, verkümmern. — бар-тн́й-ти Bar. modern. — баршн́й-ти Bor. morschen.

III б. брунч́а-ти H. (брунк-ѣ-ти) summen. — брун́й-ти H. item. — ворч́е-ти T. knurren (ворк-ѣ-ти) — гаркот́й-ти Sv. item. — кругуч́а-ти Bu. grunzen (кругук-ѣ-ти).

IV. влап́і-ті Soc. улап́і-ті. злап́й-ти P. fangen. — гомот́й-ти. згомот́й-ти Маць. Unwohlsein verursachen, Übelkeit hervorrufen. — занамул́і-ти Soc. mit Schlamm bedecken. — м́ислі-ті H. denken. — смотр́й-ти Bu. schauen, forschen.

V. втаўќа-ти H. утаўќа-ти eindrücken, stampfen. — гаркот́а-ти Sv. knurren. — гомоќа-ти Маць. lärmern. — тал́ай-да-ти Z. wackelig machen. — дрохот́а-ті Z. zerschmettern. — з́япа-ти Sv. keuchen. — крив́а-ти X. hinken. — натруч́а-ти. наструч́а-ти Bor. schütteln, herabschütteln. — піл́е-ти. напіл́е-ти Bar. spiessen, aufspiessen. — пущ́е-ти M. lassen. — тал́а-ба-ти H. stampfen. — тал́е-ти St. wälzen. — т́иска-ти M. werfen. — фортот́а-ти P. schnauben.

VI. мінов́а-ти Bu. dem Namen nach anführen. — розмі-тува-ти Z. — роспустув́а-ти T. dem Laster fröhnen. — ска-зув́а-ти Сту. erzählen, erklären. — т́ысков́а-ти Z. werfen.

Деякі глаголи з иньшим значенем, н́ж в загально-рускім.

ж́арті (= жерти pol. жр́ѣти; — жрати) має тут в многих околицях значене edere, тим часом загально тепер уживає ся в значеню vorare, deglutire; подібно у церковнослав. мало жр́ѣти; жрѣти значене незѓрдне пр. день ѡпр́ѣснобквкѣ, въ ѡнь же подов́аше жрѣти п́схъ. Єв́ане Ѡ Лвкн. Гл. ѣв. — не хцеш ж́арті? Бат. = не хочеш їсти? —

т́йснути. т́искати M. werfen cf. pol. cisnąć, ciskać. т́искати Z. т́істі Bu. Z. т́исковати Маць. в́итисни гн́й зі ста́йны M. = викинь гн́й із ста́йні. т́искай б́орше M. = кидай борше. — втис ем або вт́йснуў ем солóмы M. = вкинув ем соломи. — стисн́й с́йна з гор́ы M. = скинь с́йна з гори. — т́існе до стол́а Z. = кидає до стола. — я т́існу Z. = я кидаю. — вт́іс солóмы на в́із Z. er schleuderte Stroh auf den Wagen. — я т́іс ногó на з́емлю Z. ich warf ihn zu Boden. — т́ісь тотó Bu. = кинь тотó, верх тотó лемк. шмар тотó. — в́ітиснути hinauswerfen, wegwerfen. вóгрызок с́є

вы́тисне Ву. das Kerngehäuse (des Apfels, der Birne) wird wegge-
worfen. — вы́тисковати Бат. = викидувати. — я вы́тисковала Бат. =
я викидовала. — вони тьіскують Маць. = они кидають. — ростіскати
гній Р. = розметати гній, розкидати гній (в загально рускім: ти-
снۇти = drücken).

мóвити Св. в значеню: meinen, glauben putare (місцево;
в иньших околицях тут як і в загально рускім: мóвити = sprechen,
loqui; замітити випадас, що і „казати“ = sprechen, reden подекуди
пр. коло Тернополя уживас ся в значеню: гадати, putare пр.
я казáў = putavi).

гадáти Н. в значеню: говорить, sprechen, loqui lemк. гадати,
гадати пол. gadać (в загально-рускім: гадати так як в старосл.
гадати = putare). — погадáли Н. = поговорили. іна́цы гадас Н. er
spricht anders. — гáдат сы Ду. es wird gesprochen, man spricht. —
гадáймо по рýску Ву. sprechen wir ruthenisch. — розгáдувати сы
с кім Маць. mit jmd. sprechen. — розгáдуйте сы з ним = розма-
вляйте з ним. — гадас сы Ст. es wird gesprochen.

гахувáти Св. уживас ся яко глагол перехідний: гахувáти
худóбу = шанувати, плекати худóбу (в загально-руск. гахувáти
неперехідн. гл. = гахом бути; зворотн. гл. гахувáти ся = пусто
строїти ся).

Присловники (*Adverbia*).

Присловники походження іменного.

singul. nominat. сі́ла Н. wie viel. viel. сі́ла ма́вш грóшій?
wie viel Geld hast du? — сі́ла хоміків я побіў! Ду. wie viele
Hamster habe ich erschlagen! — сі́ла грóшій М. viel Geld. — страх
Х. sehr; grauslich. страх богáтый sehr reich. страх діві́ти сы graus-
lich anzuschauen. — кúпа Ст. viel. кúпа грóшій viel Geld.

accusat. дóбре gut. — зелéно grün. — весéло lustig. —
бóрзо schnell. — жівó Ву. schnell. живо запр'іга́йте ко́ньі spannt
schnell die Pferde an. — дúже Н. Т. viel дúже вівса́. viel Hafer.
дúже мху viel Moos. — пільно З. schnell. — іна́че Ву. anders. —
ті́лько Н. nur, solum psl. то́лько tantopere (accus. gen. neutr. від
ті́лький psl. то́ликъ). — іно Н. nur. іно петь або ті́лько петь nur
fünf. (від инъ). — скóро Бар. sobald, als.

ablativ. вер'хóм oben. — сподóм unten. — төгóм З.
in einem fort.

locat. слúшньі Н. Cos. richtig. — розмаі́тьі Н. auf ver-
schiedene Weise. — дивáрньі М. Ву. Св. wunderlich, auf wunder-
liche Weise. — рі́жньі М. verschieden, auf verschiedene Weise. —

ладныі Ор. Soc. schön. жбворонок съпват ладныі. — пѣвныі
Маць. gewiss. — паскўдныі Ву. hässlich. — красьныі Soc
schön. — лапі Св. leicht; schnell. не лапі nicht leicht; nicht schnell
cf. psl. лапъ. лапы iterum; էր, amplius від приложника лапъ,
лапый? hastig).

plural. ablat. моўчкі [від млъчкъ = моўчкій Ос. —
староруск. молчкы (млъчкы)].

Присловники зложені з пріменника і імени.

знову-сь Н. Бар. Soc. wiederum. — втѣж Ст. in einem
fort. — счѣра З. gestern. — нѣзвѣк Св. rücklings.

3. До словотвору (Wortbildungslehre).

Склоненя сущимкѣ (Declination der Substantive).

Число єдиничне (numerus singularis, єднота). іменѣк (no-
minativus): звѣн. рѣдник (genitivus): звѣна. дайник (dativus):
звѣну. пересмник (accusativus): звѣн. зовник (vocativus): звѣне.
творник (ablativus): звѣном. мѣстник (locativus): звѣныі.
Число многе (numerus pluralis, многота). іменѣк: звѣны. рѣд-
ник: звѣнів. дайник: звѣнам. пересмник: звѣны. зовник: звѣ
ны. творник: звѣнамн. мѣстник: звѣнах.

леб genit. лебѣ Ду. лоб genit. лобѣ Н. — locat. по лобѣ. —
сыр genit. сыра Н.

вѣрел aquila. genit. вѣрла Н. — вѣрел genit. вѣрлѣ. nom.
plur. вѣрлѣ М. вѣрел. два вѣрлы Ст. вѣрал. два вѣралы Х.
сусьѣд Н. genit. сусьѣда. іду до сусьѣда. dat. сусьѣдови
і сусьѣду. nom. plur. сусьѣды і сусьѣде. —

зѣмок Бар. genit. зѣмка. доробѣті ключ до зѣмка.

вѣтѣрок Бар. Dienstag genit. вѣтѣркѣ. — четвѣр' Бар.
genit. четвѣр'гѣ. — четвѣр' genit. четвѣр'кѣ Т.

Накінчик ови в дайнику єд. числ. виступає часто мѣсто у.
хлѣпови Ст. зѣтеви Ст. звѣнови, але також доволѣ часто
лучають ся і форми на у пр. дай мѣму брѣту кнѣжку Н. —
кажѣ хлѣпу йѣхати. — продѣу пѣну вѣз Ву. —

лев (psl. львѣ) має в рѣднику льва, в дайнику льву або
львови, в пересмнику: льва etc.

лен (psl. льнѣ) генит. льну Ву. dat. льнови etc. лишень
вѣйково тут і там лучають ся форми: лѣну, лѣнови etc. дѣже
лѣну Н.

мох (psl. мѣхѣ) genit. мѣху Ву.

чѣс genit. чѣсу Н. в иныш. околицѣх чѣсу.

Містник ед. ч. кінчить ся на ї або на у. г л ь і с ь і. — по л ь і с ь у. — в плу́з ь і Н. im Pflug. — в пéц ь у Н. im Ofen. — в тім ч е с ь і і в тім ч е с ь у. — на б ó ц ь і і на б ó к ь у — д ь і т и по б р а т ь і і по б р а т ь у Н. X.

л ó к і т ь genit. л і к т ь (в старосл. л а к ь т ь після V. 1.).

к р і л ь Ор. Kaninchen, cuniculus genit. к р і л ь (у Лемків: к р і л ь genit. кроля). — в у р у б е л ь genit. в у р у б л ь, але д р ь г е л ь genit. д р ь г е л ь ю.

т х і р' Бар. genit. т х і р' é Ptis (у Лемків: т х і р genit. т х о р ь а).

ч е с н ó к Маць. (psl. ч е с н ь к ь) genit. ч е с н о к ь у. ч і с н ó к Сос. genit. ч і с н о к ь у. ч і с н і к Ду. genit. ч і с н и к ь у.

б і ч Н. Peitsche genit. б і ч' é. abl. б і ч е м (б і ч о м). —

о т е ц genit. в і т ц ь dat. в і т ц ь у Сос.

с т о л ь ц ь genit. с т і л ц ь. — х л о п ь ц ь. х л о п ц ь Ст. (в в и н ь ш. стор. пр. в Сос. загально: х л ó п ь ц ь, х л ó п ц ь).

м е р л ь ц ь. у м е р л ь ц ь genit. м е р ц ь. у м е р ц ь.

т к а ч genit. т к а ч ь Ст. abl. т к а ч е м (т к а ч о м).

м і х ь і р' Blase genit. м і х ь і р' é Н. plur. м і х ь і р і.

б ó д н а р' genit. б ó д н а р' е. — с п о д а р' genit. с п о д а р' é abl. с п о д а р' é м. dat. plur. с п о д а р' а м.

б р а т nom. plur. б р а т ь і Н. або б р а т ь Н. Сос. б р а т і Ву. Маць. genit. б р а т і в Н. Ву. Сос. б р а т і й Маць. dat. б р а т ь м Маць. Н. б р а т ь і м Ву. loc. б р а т ь х Н. — м о ї б р а т і Ву. м о ї б р а т ь і Н. м о ї б р а т ь Сос. — м о ї х б р а т і в Ву. Сос. м о ї х б р а т і й Маць. — в і н з а н ь о с м о ї м б р а т ь м в о б і ї д Маць. д а ь т в о ї м б р а т ь і м п е т ь к ó р ц е й п ш е н і ц ь і Ву.

к і н ь genit. к о н ь dat. к о н ь в и accus. к о н ь voc. к ó н ь ю abl. к о н ь м Бат. (psl. к о н ь м ь) loc. к о н і (к о н і). plur. nom. к ó н ь і genit. к ó н ь і й dat. к ó н ь і м Ву. к ó н ь м Н. (psl. к о н ь м ь). loc. к ó н ь і х (psl. к о н ь і х ь).

в о ь к nom. plur. в о ь к і. accus. plur. в о ь к і і в о ь к і в (форма в о ь к і psl. в л ь к ь т ь то форма accusat., котра втиснула ся також і в nominat. місто воўці psl. в л ь ц и, а в о ь к і в то форма genit., котра у сущників, що означають живі ества, уживає ся майже скрізь в українсько-руск. місто форми accusat.).

genit, plur. на ей. п е т е р о ж е н ц е й Н. — п е т ь к ó р ц е й Ву. — з у б ь і Ву. (= зубів).

locat. plur. на о х (ex) по л ь і с ó х Ву. X. по к о м а р' é х Ву. при к о р ч ь х Н. (корч, frutex, Strauch).

д ь е н ь genit. plur. д н ь і в. п ь я т ь д н ь і в fünf Tage.

в у с nom. plur. в ь с ь Ст.... et. в ь с а X. Т.... (гл. стор. 70).

Форма abl. plur. б́ереги (psl. брѣгы) захова́лась в піснi:

Мѣжи дв́ома б́ереги,
Стоя́т ко́ній три ре́дѣ.

В звичайній бесі́ді тепер скрізь уживають: берегами. — При-
сяга́ў Івасе́нько три ра́зы перед вобра́зы (psl. прѣдъ образы).

У сущників II. кл. дайник (dativ.) ед. ч. кінчить ся правильно
на у. селу́, камі́ню, весьі́лю, по́лю, мо́рю, се́рцю (старосл.
селоу, каменію, веселію, полю, морю, сръдъцю) — містник (locat.)
на ї: в селы́ (старосл. селѣ), на ю: в камі́ню (старосл. каменни),
весьі́лю (старосл. веселни). на и: х по́ли Т. (старосл. полни), мо́ри
(старосл. морни) побі́ч мо́рю, в се́рци (старосл. сръдъци) побі́ч
серцю.

abl. sing. по́лем (psl. полѣмъ, весьі́лем (psl. веселиємъ)
мо́р'ем (psl. морѣмъ), се́р'цем (psl. сръдъцьемъ) etc.

genit. plur. по́лей (psl. полѣ), мо́рей.

dat. по́лям (psl. полемъ), мо́рям, весьі́лям.

abl. по́лями (psl. полни), мо́рями, весьі́лями.

locat. по́лях. мо́рях. весьі́лях.

я́бко Apfel має в locat. я́бцьї. в солóдкім я́бцьї Х.

я́йце nom. plur. я́йцьї Ст.

вікно́ genit. plur. вікѣн Н.

коло має в genit. ко́ла Ву. і зовсім склоняє ся по II. скл.
(в иньших говорах уживає ся: колесо, genit. колеса).

пупѣ genit. пупѣ, dat. пупію etc. лісте́ genit. лісте́ dat.
лістю́ etc.

Сущники III. кл. мають в abl. sing. накінчик оў або ом. тоў
дорóгоў Ду. і том дорóгом Ду. — том дорóгом Н. Бор. —
дорóгоў Ос. — за том халúпом Н. — лы́жком Н. — гу́неў
Ст. — сві́тоў Ст. — гу́ньоў Ст. — по́рхавкоў Ст. — над
водо́ў Ву. — стоў сві́неў Ву. — тоў дорóгоў йхати Ву. загально-
руск.: дорого-ю per viam psl. драгъ vel драго-ѣх per vallem.

1. каплі́цьї. 2. каплі́цьї. 3. каплі́ци. 4. каплі́цу.
5. каплі́це. 6. каплі́цеў. 7. в каплі́ци. plur. 1. каплі́цьї.
3. каплі́ць etc.

таблї́цьї (таблї́ци) accusativ. таблї́цу. — пше́ніцьї,
accus. пше́ніцу. треба пше́ніцу по́лоти Ст.

genit. plur. петѣ баб Св. — д́уже рыб М. — сі́ла коро́в Ду.

genit. plur. має часто накінчик ів (взятий із IV. скл. сынóвъ).
сестрї́в Н. — вільхї́в Н. (однакож в Т. вільх). — березї́в
Н. — вільхї́в і вільх Сос. — дуже зьвіздї́в дрі́бні́х Ву. —

дуже вер'бів я си насадїў Бу. — з іных травів Бу. von anderen Kräutern. — різїв Бу. virgarum — місто форм загально-руск. сестёр (сестр), вільх, берез, зьвїзд, верб, трав, різок (psl. розгъ).

вдовá склоняє ся jako substant. в genit. вдовы́ Ст. або jako adjunct. genit. вдовой́и Бу. Св. genit. plur. вдовы́х пр. три вдовы́х Бу. подібно і в старосл. вдова, genit. вдовы́и і jako приложник вдовама, genit. вдовы́ма, dat. вдовы́и etc.

Накінчики plur. dat. ам, abl. ами, loc. ах втиснули ся до першого і другого склону: сусьїдам, сусьїда́ми, сусьїда́х (psl. сжсѣдо-мъ, сжсѣд-ы, сжсѣд-ѣ-хъ) — поля́м, поля́ми, поля́х (psl. поле-мъ, поли, поли-хъ) після рьба-мъ, рьба-ми, рьба-хъ.

Сущники IV. склону відміняють ся тепер по I. а: сын, сы́на, від, вола́ plural. nom. сыны́, волы́; заховали ся лишень декотрі форми як dat. sing. сы́нови, во́лови (psl. сыннови, колони), vocat. sing. сы́ну (psl. сынноу); genit. plur. сыны́в, во́лів (psl. сынновъ, волокъ), locat. plur. во́лѣх Бу. (psl. волъхъ).

В пісні: столóве місто звичайно тепер уживаного: столы́.

Однакож декотрі форми склону IV. втиснули ся в иньші де-клїнації. Сюди належать форми в склоні I. а., а то: genit. sing. на у: льну, тóку, трóску, чесóу, мху, чіснїку́ і пр. (після: сынноу) — dat. sing.: льсо́ви, плóгови, хлóпцеви (після: сыннови); genit. plur.: збо́нів, братів, во́йків, прия́тельів (після сынновъ); в тім говорі часто також і у сущників женського рода III. скл.: вербів, сестрїв — loc. plur. I. ск. льсо́х. корчѣх (після сыннъхъ) а инодї також у сущників II. скл. пр. болотів Маць. місто: болот (болото in der Bed. Sumpf. болотá Sumpfe, kothige Stellen). пан має nom. plur. паны́ а також іменно в промові: панóве (після сыннове) в піснях стрічають ся форми: пташейкóве, боярóве, сватóве, дружбóве.

Сущники з V. 1. по части склоняють ся по I, 3 (як: кїнь) на пр. бїль, гїсть, зять, лóкїть, медвїдь, тєсть,... або декотрі після I, 1 (як: звїн) пр. пáзнот (psl. пазногътъ), черв (psl. чръвъ), ястреб (psl. астръвъ), гóлуб (psl. голъвъ) або змінивши рід мужеский на женський після V, 2 пр. печáть, жолóдь, гартáнь, тьїнь (psl. стъкнь). V. 2. sing. 1. гусь (psl. гъсь). 2. гúси (гъси). 3. гúси (гъси). 4. гúсь (гъсь). 5. гúси (гъси). 6. гúсеў (гъсињ). 7. гúси (гъси). plur. 1. гúси (гъси). 2. гусей (гъсий). 3. гúсем (гъсьмъ). 4. гúси (гъси). 5. гúси (гъси). 6. гусьми (гъсьми). 7. гúсех (гъсьхъ).

В genit. dat. і voc. sing. понайбільше чути середне и, рідше і : гусі: в plur. же і : гусі (часом середне и: гуси)

Місто гусею́ говорять також гусею́ і гусьом. місто гусем також гусьом (рідше гусям після рьма-мъ) місто гусех частійше гусьох (рідше гусях після рьма-хъ).

галу́зь genit. галу́зи. еднóй галу́зи Н.

пóстіль Н. genit. dat. постéли loc. на постéли.

vocat. sing. о мо́я гуси! Н. — о тверда́ кóсти! Бат.

abl. sing. чвѣртею́ Т. — кóстею́ Бар. — під ть́гнею́ Н. (sic! місто ожида́ної форми: ть́ньом — так як говорять: халу́пом Н. лы́жком Н.).

abl. plural. мышми́ Ду. — мышми́ Бар. — дверми́ Бар.

locat. plur. мышех Бар. — дв'ѣрех Ст. Бар. — на риньох бывають ді́кі гусі Н. (ринь Gerölle; Rollsteine; hier: Ufer, wo das Gerölle abgelagert wurde also: рівище, oder mit Rollsteinen bedecktes Flussufer: зарінок cf. изкерже и (Перуна) вѣтръ на рѣнь, и отъ толѣ прослоу Первни Рѣнь, такоже и до сего дьне словеть, Chronica Nestoris edidit Fr. Miklosich. Vindobona 1860. pag. 71).

но́ши plur. tant. Траgbahre. loc. на но́шох Ву.

місто „бров“ (psl. връвъ) говорять брѣва і склоняють після III, а. plur. 1. 4. 5. брѣвы. 2. брѣвів. 3. брѣвам. 6. брѣвами. 7. брѣвах (в genit. брѣвів місто бров, подібно як травів місто трав).

VI. (пні суголоскові) 1. пні на в.

цер'ков (psl. црѣкы) genit. цер'кви (црѣкк-ѣ) Бар. Ст. — genit. plur. цер'кóв (црѣккѣ-ѣ).

Часто уживався цѣрква і склонявся по III. genit. цѣрквы dat. цѣркві abl. цѣрквоу́ або цѣр'квом loc. цѣр'кві plur. nom. цѣрквы, genit. цѣрквів etc.

Місто коругóв, коругві́ (фурѣнѣв, фурѣнѣві) говорять: коругва́ Св. X. або форѣнта́ Св. (після III. 1.) genit. plur. коругві́в.

кров (psl. крѣвъ місто сподіваного *кръ nsl. kri) genit. крові́ Ст. Бар. крові́ Р. крві́ Бат. Ву. dat. крові́, крві́ abl. крѣвоу́ Бар. крвіом Бат. Ву.

Про бров (брыва) гл. вище. —

2. пні на н.

Сущники мужеского рода склоняються тепер, як загально в українсько-руск. по взору: кинь. — камінь genit. ка́міне гребі́нь genit. гребі́не plur. ка́міні, ка́мін'їв; гребі́ньї, гребі́нь'їв. По при ті́ форми лучаються однаковж в ч. вдинич. і форми давні ка́мінь genit. ка́мени або ка́мене, dat. ка́мени

etc. psl. камы, камен-є, камен-и etc. — гребінь genit. гребени і гребене dat. гребени etc. psl. грєвень, грєвен-є, грєвен-и etc. — пóломєнь genit. пóломєни або пóломєнє. велікого пóломєни Ву. велікого пóломєнє X. psl. пламы, пламен-є

Суцники, що в старосл. мають рід середній, дають пять випадків розрізнити α) склоняють ся по VI, 2, б. β) пєнь рамен переходить до деклїнацію мужеских суцників отожд по VI, 2, а. γ) по фальшивій анальогії склоняють ся пнї на н як пнї на т по VI, 4. δ) склоняють ся по III, 3. ε) наконецне н пня принимає у декотрих для охорони о, а склонєнє відбуває ся по II, 1.

α. тѣмя genit. тѣмене Сос. тѣмени Ор. (psl. тѣма, тѣмен-є). — сѣмє genit. сѣмени Ву. дѣже сѣмени viele Hanfkörner (psl. сѣма, сѣмен-є). йімнє genit. йімени Ор. nom. plur. йімена; імнє Бар. genit. ім'єні nom. plur. ім'єна, genit. plur. ім'єн (psl. има, имен-є; plur. имена). — вѣмнє genit. вѣмени Т. вѣмени Ст. вѣмене Сос.

β. рáмень Ор. genit. рáмени. abl. рáменем. до єдного рамени Ор. бер на рáмень. на вобба рáмені. до вобѣх раменів Ор. загально-руск. рамя, рамени plur. рамена, рамен) [сюди належить зачислити гудульске стрємень gen. masc. = загально-руск. стрємя gen. neut. в староруск. стрѣмень. в старослов. стрѣмень staria. Слово о плѣкоу Игорєвѣ. Стоупаетъ къ златѣ стрѣмень къ градѣ Тьмоутороканѣ. гл. Знадобі до словаря южно-руского Нап. I. Верхратский. У Львові 1877. стор. 67].

γ. тѣмнє genit. тѣмнєти (тѣмєти) Ос. тѣмнєті Ву. — вѣмнє genit. вѣмнєті. (єт вѣмені. вѣмени) Ву. вѣмєти Бат. велікого вѣмєти Бат. лос. на вѣмєту. nom. plur. вѣмнєта. По фальшивій анальогії пнї тѣмен, вѣмен склоняють ся подекуди після взору жрѣка, жрѣкат-є.

δ. йімнє genit. йімнє X. — вѣмнє genit. вѣмнє X. вѣмнє єт вѣмени Бар. веліковє вѣмнє, велікого вѣмнє. — стрѣмнє Ву. genit. стрѣмнє (psl. стрѣмень genit. стрѣмен-є gen. masc.).

ε. іменó X. genit. іменá nom. plur. іменá. — раменó X. єдно раменó. вобі раменá X. — стрѣмено M. Ор. Steigbügel plur. стрєменá.

3. пнї на є склоняють ся по II, 1. (неохоронєнє є відпадає, відтак визвучнє є степенує ся на о — і склонєнє відбуває ся так як у пнїв на ѳ).

не́бо genit. не́ба; дѣво genit. дѣва; чѹдо genit. чѹда; ко́ло genit. ко́ла Бу.; тѣ́ло genit. тѣ́ла (psl. не́ко, не́кес-ε; дико, дикес-ε; чо҃до, чо҃дес-ε; коло, колес-ε; т'кло, т'клес-ε).

4. пні на т.

1. телé 2. телéти (psl. теллат-ε). 3 телéтю (psl. теллат-и) 4. = 1. 5 = 1. 6. телéтем 7. в телéтю (psl. теллати). plur. 1. 4. 5. телéта 2. телéт 3. телéтам (psl. теллатъ-мъ) 6. телéтами (psl. теллаты) 7. телéтах (psl. теллатъ-хъ). [3. телéтю після полю; та форма втиснула ся також в 7. падеж; plur. 3. телéтам 6. телéтами 7. телéтах після р'ыба-мъ, р'ыба-ми, р'ыка-хъ].

качé, качéти; пацé Ferkel, пацéти; дывч'é, дывч'éти; трумéнче, труменчéти (трумéнч'е, труменч'éти); сукнé, сукнéти; шаранчé, шаранчéти; жебé, жебéти; р'ыбе, р'ыбети; жеребé, жеребéти. кобы́ла рже за жеребéтем Н. (psl. жрѣватъмъ), добы́тча, добытчáти etc.

ды́та склоняє ся в мног. числі як гусь. 1. 4. 5. ды́ти, 2. ды́тій, 3. ды́тем (також ды́тьом і ды́тям) 6. ды́тьмі 7. ды́тех (також ды́тьох, ды́тях).

5. пні на р.

1. ма́ти 2. ма́тери (psl. матер-ε) 3. ма́тери 4. ма́тьир Бу. ма́тюр Ст. (psl. матер-ε) 5. = 1. 6. ма́тьирьоў (ма́тьирьом psl. материнъ) 7. матерн. plur. 1. ма́тери 2. ма́тер Ст. ма́тери Бу. (материй psl. матер-ъ) 3. ма́тер'ем. ма́терям, ма́тьирям (psl. матеръ-мъ) 4. = 1. 5 = 1. 6. ма́тер'ми, ма́терями, ма́тьирями (psl. матеръ-ми) 7. ма́тер'ех Ст. ма́терях, ма́тьирях Бу. (psl. матеръ-хъ).

Старосл. дѣшти, genit. дѣштере звучить дочка́, донька́ (властво deminut. від доч = дѣшти) і склоняє ся по III, 1. genit. дочкí, донькí etc.).

Форми двойного числа (Dualformen).

Слiди двойного числа проявляють ся лише в поодиноких і то нечисленних формах: 1. 4. 5. в́уса X. T. Schnurrbart дальше вже форми plur. genit. вусів, dat. вусам etc. — дві чéйцьи M. zwei Kiebitze. — дві грúщцьи M. — дві нозьи X. — дві руцьи X. — дві верб'и Ду. — дві стьиньи Бу. zwei Wände. — дві простíралы 3. — дві ябцьи Бу. (побiч форми plur. ябка). — дві пюрі Св.

в́ухо Ohr, auris має завжди форму plur. в́уха Ohren, aures. (в́уши значить pediculi, старосл. къши).

Форми сын́и не належить уважати формою двойного числа (psl. nom. dual. сынъ), але формою accusativ-а (psl. accus. plur.

сынны), котра втиснула ся місто форми nominat. сынове (psl. nom. plur. сынове), подібно як форми accusat. звѣны, хлопы уживають ся тепер по найбільшій часті виключно місто форм nominat. звоні, хлопі psl. хлани, виключно рогі м. розі (psl. рози).

Форма двойного числа кладе ся иноді неправильно також при числовниках три, штыры. На пр. три ябцьі Ву. штыры лабі Т.

Слїди іменного склоненя приложників (і причасників).

Sig. nominat. вільхів гай Сос. = вільховий гай. — пániv дїм Х. = пановий дїм. — Павлїв кожух Ву. = павловий кожух, кожух Павла. — Марїсин посąg М. — — восьмѣтreno Ву. — подрохѣтано З. — забрáто Бар. — роздáто Бар.

genitiv. від мѣлоду Н. = з молодих лїт. — не с-пѣўна Ву. не спѣўна штыри кѣрцьі або не цылы́х штыри кѣрцьі. — не-з-дебѣла Т. в значеню: недобре; слабо, млаво, cf. psl. дѣбѣльъ παχύς, crassus; εἰσχυρός, corpulentus; μεγαλόσχημος; asper. — здебѣленька (коло Яворова) в знач. нагально, напрасно, несподївано, знечевя. — з-рївна Л. з-дрїбна Л.

dativ. по рýску Ор. Ву. Сос. Бар. Х. — по мáлу З. — поедїнчу Н. einzeln.

accusativ. сїньо. — прудко. — высѣко (яко присловники)

locat. дивáрныі М. — розмаїтыі Н. — слўшныі Сос. — покѣрныі Ву. — лáдныі Ву. — досконáлыі Ву. (яко присловники).

Plural. — ablat. мѣўчкї Ос. (присловн.).

Займенники (Pronomina).

Личні (pr. personalia). форми genitivi sing. м'ен'ѣ, т'ебѣ, с'еб'ѣ уживають ся також в accusat. місто мя, тя, ся (psl. мѣ, тѣ, сѣ). все до м'ен'ѣ хѣдїт Р. — для т'ѣб'ѣ зрѣбїў. — коло сѣбе полѣжу кожух. — — пїзнáў м'ен'ѣ. — вїджу т'ѣб'ѣ. — борѣнїт с'еб'ѣ.

в dat. і loc. місто тоб'ї, соб'ї говорять місцево: теб'ї, себ'ї Х. (psl. тѣк'к, сѣк'к).

в dat. sing. но при меньї, тоб'ї, соб'ї уживають ся також енклїтичні форми мї, тї, сї (ми, ти, си). він мї то повѣст Сос. він тї казáў. — найшѣў сї слўжбу.

abl. sing. звучить: мноў, тобѣў, собѣў (рїдко коли: мноm, тобѣm, собѣm).

Вказні (pr. demonstrativa) той, та, то (psl. тѣ, та, то) частіше тот, тотá, тотó genit. тóго, тóйі, тóго dat. тóму, тій (ті) тóму. асс. той, ту (тогу), то abl. тѣм, тоў, тѣм (psl. тѣ-мѣ, то-ѣ, тѣ-мѣ) loc. в тѣм, в тій, в тѣм (psl. то-мѣ, то-й, то-мѣ) plur. nom. тоты́ (psl. ти. — форма accusat. psl. ты і тут всунула ся місто форми nominat.) для всіх трох родів, genit. тѣх, dat. тѣм abl. тѣми, тѣх (psl. тѣ-хѣ, тѣ-мѣ, тѣ-ми, тѣ-хѣ).

Старосл. съ, си, се звучить тут сой, сосá, сосó genit. сóго, сóйі, сóго, dat. сому, сій, сому etc.

він, вона, вонó (заступає давне и, я, ю) genit. вóго, йóго; ейі, ей (psl. ѣа); вóго, йóго, dat. емý, йомý; ній; емý, йомý; accus. вóго, йóго, го; ейі, (рідше ю psl. ѣ) abl. ним; неў, ньоў; ним. loc. в ньім; в ньі; в ньім. plur. nom. вони, genit. йіх. dat. йім. асс. йіх. abl. нійми (німі) loc. них (ніх) такій, такá, такóе solcher psl. такъ тоюбто, talis. — сякій, сяка, сякóе psl. сѣкъ talis. — тількій, тілько, тількое psl. тоюбто, tantus. (той зелéної вёрбы Р. — на тій зелéній вёрбі Р. — іді тоў доро́гоў Ст. — до тóйі халу́пы Ст. — до тóйі вдовы́ Ст. — за тоў халу́поў Р. тотá корóва Сос. — тотó село́ Ст. — тоты́ вікна Н. — сой кінь Бар. Т. — сосá корóва Р. Т. Бат. Д. Ву. — сосó телá Сос. Бат. Р. — до сóго чоловіка М. — до сóйі жінкі М. — вона́ рóбіт Ст. — вони́ іду́т М. — до ньóго Ву. — віджу ейі Ву. — до не́го Ву. — я быў в ньóго вчóра Св. — быў есь у не́го Н. — ейі ма́ти Сос. — при ній Сос. — до ньóго Сос. Ст. Х. — повідж емý Ст. Х. — що такóе? Н. — такійі морóзы Н.).

Привластні (pr. possessiva). мій, мо́я, моé (мо́я, моé) genit. мóго, мóйі, мóго dat. мóму, мóйі, мóму ablat. мóйім, мóйоў (мóйом), мóйім loc. в мóйім, в мо́йі, в мо́йім. plur. nom. мóйі, genit. мóйіх, dat. мóйім, abl. мо́йіми, loc. мóйіх. — твій, твóя, твóе genit. твóго, твóйі etc. — свій, свóя, свóе, genit. свóго, свóйі; etc. — від pron, poss. наш утворює ся adject. нашійньскій Л. (нашь + инъ + ѣскъ) cf. psl. нашинъ nostras (нашь + инъ) et нашъскъ ѣмётос, poster (нашь + ѣскъ).

Питальні (pr. interrogativa). хто, що (місцево шо, чо а під впливом польщини тут і там також цо). — якій, якá, якóе. — чій, чія, чіе. — котрій, котра́, котрóе.

Відносні (pr. reflexiva). хто, що (шо). якій, якá, якóе. чій, чія, чіе. — котрій, котра́, котрóе.

Опреділені (pr. definita). сам, самá, самóе (самó, самé) всьо́й, всьа, всьо psl. всьъ, всьа, всье.

Неопреділені (pr. indefinita). хтось, щось; хто будь, що будь; дехто (дефто), дещо; ніхто (нифто), нищоб; якій-сь; котрій; якій будь; котрій будь, чий будь; чийсь, ничій, ниякій. — інчий М. — інакший М. — кождый, каждый, всякій.

(до моїї халупи З. Сос. Бар. Х. — ході до своєї халупи Св. — він сидіт г моїї халуп'ї Св. — в твоїї халуп'ї Сос. — до мого брата Сос. — до твого вітця Бар. — даў твоєму вітцеві Бар. — в моїї халупі Х. — — що таке? Н. — такії люде М. — якій чоловік Н. — ны до чоґо Бар. — — забраў весь збіже Р. — купіў весь овес М. — — котрій будь хлбец З).

Зложене склонене (Zusammengesetzte Declination).

Накінчик приложників в 1, 4 і 5. над. єдин. числ. середного рода майже виключно ов. малбе теле Н. — приємное житє Н. — солóдкоє молоко Н. — квасно́є я́бло Н. — дубо́вое д'єр'єво Н. Eichenholz. — осико́вое д. Н. Espenholz. — яло́вое д'єр'єво Н. Tannenholz. — манéнькоє пташ'єтко Н. winzig kleines Vögelchen. — зелéное д'єр'єво Ву. grüner Baum, grünender Baum. — черво́ное теле Кус. rothbraunes (wörtl. rothes) Kalb. — сухо́е теле Р. Сос. mageres Kalb. — слабо́е місце Х. — польско́е с'єло Сос. — вели́кое сьвєто Х. — рыба́цкое чивно́ Н.

Рівно також у заіменників, числівників і причасників як: та́коє сча́сте Н. — іна́кшоє зєло́ М. — пéтоє жеребé З. — ко́лєчоє лєсте́ Бар.

Декуда нарештє е відпадає: висо́кой д'єр'єво Ву. — со́лодко́й молоко́ Ву. — черво́ной теле́ Ву. — сівой котé Ву. dat. et loc. sing. gen. fem. до́брій, вели́кій, висо́кій, зелéній побіч до́бри, зелéньї, вели́кі, висо́кі (форми до́бри, зелéні пригадують іменні форми старосл. добръ, зеленъ; однакж здає ся, що то зложені форми, у котрих нарештє й відпало).

nom. plur. майже завсєґди в формі зложєній: до́брыї люде́ Н. psl. добрини людие. — чо́рныї гавороны Т. — бѣлыї голубы Н. — сѣвыї коны Н. — черєныї зубы Н. Nat. Backenzähne. — передныї зубы Н. Vorderzähne. — здо́ровыї дыти Н. — молодыї ворлы М. — лысовыї мыши М. — рѣжныї д'єр'єва Ду. — малыї муравлы Ду. — коно́плы ма́тєрныї Ву. — чєрво́ныї квіты Бат. — лю́быї приятели́ Сос. — чєрво́ныї пєра́ Сос. — була́ныї коны́ Сос. — гны́дыї жеребѣта́ Сос. —

[nom. vocat. i accusat. sing. форми зложеної у приложників, заіменників, числівників і причасників для женьск. рода стрічають ся лиш в піснях: річѣйка бѣстрая, водѣйка зѣмная; каліноўка зсычѣная, Марыся звѣчѣная, бітая дорожѣнка; збрѣнько в'ечѣрняя, косо жоўтѣнская, сѣвая зазўленько, красная Марўсенько; на дорѣгу пісчаную, на цѣр'ков сѣвітўю, за дѣбрую агѣду, за студѣную вѣду, на яруку пшѣнѣченьку; кўройку печѣную, юшеўку перчѣную, солѣму жѣтнўю; чи бўду я така́я, як каліноўка тая; цѣр'шая ягѣдонька; дрўгая, пѣршўю, дрўгўю etc.]

Рѣдко коли лучають ся також форми як: чѣрны кѣны Н. — б'ѣлы голубы Н. Формы тѣ мож уважати або яко повсталѣ через стягненє з „чѣрныѣ, б'ѣлыѣ“ psl. чѣрны, в'ѣлы або радше яко форми accusat. іменного склонѣня psl. чѣрны, в'ѣлы, котрѣ втиснули ся мѣсто форм nominat. чѣрны, в'ѣлы подѣбно як сущників: воўкі psl. вѣл'кы мѣсто воўці psl. вѣл'цы.

сѣнѣй, сѣня, сѣньѣв Н. З. Ос. Р. Сос. psl. сѣнѣй, сѣняма, сѣнѣю (злож. форм.) сѣнѣй (сѣнѣй) птах. сѣня хўстка, сѣньѣв нѣбо.

порѣжнѣй, порѣжня, порѣжнѣв Сос. psl. праздѣнѣй, праздѣнама, праздѣнѣю (злож. форм.) порѣжнѣй горн'ѣц. порѣжня комѣра. порѣжнѣв нѣздѣ leeres Nest.

Числівники (Numeralia).

Основні (n. cardinalia). ѣден (ѣдѣн), ѣдна (ѣднѣ), ѣдно (ѣднѣ), два, три, штыри, пѣть, шѣсть... дѣвѣть, дѣсѣть (дѣсѣт Кус.) оди́найцѣ (ѣдени́айцѣ), двана́йцѣ, трина́йцѣ, штырна́йцѣ, пѣтна́йцѣ, шѣсна́йцѣ, сѣмна́йцѣ, вѣсьмна́йцѣ, девѣтна́йцѣ, два́йцѣ, двѣ́йцѣ ѣден, два́йцѣ два... трѣ́йцѣ, сѣрок Н. Т. *τεσσαράκοντα* або штырд'ѣсті Ву. Р. Кус. pol. czterdzieści čech. čtyricet lemk. чѣтырдѣсѣт psl. чѣтыри дѣсѣти (чѣтыри дѣсѣтѣ), пѣд'ѣсѣть, Бар. (пѣд'ѣсѣтъ Кус.) шѣдѣсѣт Кус., сѣмдѣсѣть, сѣмдѣсѣт, вѣсьмдѣсѣть, вѣсьмдѣсѣт, дѣвѣтьдѣсѣть Н. девѣтдѣсѣт X. дѣвѣдѣсѣтъ Бар. Ст., девѣдѣсѣт, сто, двѣста Н. Маць. Р. Сос. Ст., трѣста Н. Ос. штыриста Н. Ос. пѣтѣот Н. Ву. Ос. Т. Р. тѣсьч Н. тѣсьч Св. тѣсяч Маць. Р. тѣсьѣнѣц Ву. pol. tysiąc, čech. tisíc psl. тѣсьшѣта et тѣсьшѣта gen. fem. — в гов. дол. gen. masc. ѣден тѣсьч. два тѣсьчѣ Н.

також: двѣсто Св. X. Т. zweihundert. трѣсто Св. X. Т. dreihundert. пѣтьсто Св. X. fünfhundert. дѣвѣтьсто Св. X. neunhundert.

двісті Ос. pol. dwieście есть формою двойного числа (num. dualis).

пéдесет, пéтьдесетъ, шéдесет, шéстьдесетъ, сьíмдесет, вісьíмдесет, дéвятьдесет відповідають старословенск. формам: пѣтъдѣсѣтъ, шѣтъдѣсѣтъ, сѣдмѣдѣсѣтъ, осмѣдѣсѣтъ, двѣѣтъдѣсѣтъ, польск. pięćdziesiąt, sześćdziesiąt, siedmdziesiąt, ósmdziesiąt, dziewięćdziesiąt, в котрих старосл. дѣсѣтъ польск. dziesięć есть genit. plur. від дѣсѣтъ, dziesięć (в говорі долівским: десет. genit. plur. від десетъ).

У формах: пéдесетъ, пéтьдесетъ, шéстьдесетъ... дéвятьдесетъ вираз десетъ став мовби заціплий і не склоняє ся.

(В літературнім язиці уживають ся лише форми другі: пятьдесять, шістьдесять etc.)

1. 5. три (для вѣх родів psl. gen. masc. тринє gen. fem et neutr. три) 2. трох (psl. тринь) 3. тром. (psl. трьмъ) 4. три (psl. три) 6. трóма (psl. трьми) 7. трох (psl. трьхъ).

подібно: штýри 2. штýрох 3. штýром etc.

пять 2. пятóх 3. пятбм etc.

(трох хлопців Ст. -- трох волів Сос. — тром волám Сос. — в трох волáх Бар. — штýрох косарів М. — пятóх коній Бар.).

Порядкові (n. ordinalia). пéрший, пáрша, пéршов; дрýгий, дрýга, дрýгов; трéтий, трéтя, трéтьое [pol. trzeci, trzecia, trzecie psl. третий, третия (третия), третие (третинє)], четвэ́ртый, -а, -ое, пéтый, пéта, пéтоє, шéстый, -а, -ое, сéмый, -а, -ое, вóсьмый (восмый), девéтый, десéтый etc.

Збірні (n. collectiva) двóє пр. двóє вікén Н. zwei Fenster. двóє ліця Н. zwei Wangen. — двóє вóзера М. zwei Seen. — вобóє, трбэ, вóба, вóбі, вобýдва, вобýдві 3. сой кінь не відіт на вóба вóка. М. dieses Pferd ist an beiden Augen blind. — четвэ́ро. пэ́тэро. девэ́тэро. десэ́тэро. пэ́десэ́тэро etc.

обóє genit. обóйх. dat. обóйім etc. вас обóйх Ст. вам обóйім Ст.

Умножні (n. multiplicativa). дво́стый Ву. тро́стый Ву. пэ́терістый Ву. — дво́якій Св. тро́якій Св.

Роздільні (n. distributiva) по два. по двóє. — по три. по трох. по трóв. — по штýри. по штýрох. по четвэ́ро etc. — рóбимо у два Ву.

Дробові (n. proportionalia) пíўтора (= пів втора psl. полъ вѣтора) пíўтретя, пíўчетверта etc.

Тут також яко числівники неопределені уживані прислівники походження іменного: сíла, кúпа, дýже в значеню: много, богато.

Глаголи (*Verba*).

Спряжене з наростком теперішниковим (Conjugation mit dem Praesenssuffix).

Теперішник (Praesens). Накінчик 3. лица єдиного і мно-гого числа твердий: хóдіт, сьідіт, рóбіт, мóвіт, летіт, звеніт, называт, прильігат; хóдет, сьідёт, рóбет (рó-біт Н.) мóвет, летёт, звенёт, называють, прильігають; ест; еут; даст, дадут etc. В 3 л. єд. ч. теперішника кляс I., II., III. 1, V. 1. 2. 3. 4. VI накінчик відкидує ся: ведé. везé. скубé. тоўчé. вёрже. тне. гниé. п'іе. стаé. пóле. жрé (жрá). — т'існе. тóне. квітне (квинé). — т'ырхавіе. бартньіе. — лытáе (і лытат) кóле. ліже. зве. тче. в'іе. лы́е. тáе. — скáзуе. розмітуе. ростіскýе.

Декуда терпить ся роззів (Hiatus) в 1. л. єд. ч. теперішника пр. ма́у Св. Бар. = маю, habeo; знáу 3. = знаю, scio.

В 1. лица мног. числа в старосл. накінчику мъ замінює ся звичайно ъ на о, дуже рідко ъ відпадає. плетéмо. гадáемо. пущéемо. рóбімо. вéжемо. йімó. плетém. гадáем. пущéем. б́удем. знáем, н'ес'ém.

поло́ти, полову́. половéш. половé psl. плáкти. плáвкѣ. плáквешн. плáкветь.

стр'ішчи Бар. psl. стріштити. стрижу́ (psl. стрігж) стрижеш etc. стрыжу́т (psl. стрігжть) староруск. стріци. стрігоу́ etc. воўну устр'ішчи.

запр'ішчи Бар. запр'éшчи Л. запр'ігчи Сос. psl. запраштити. запр'іжу́ (psl. запрагж), запр'іжéш (psl. запражешн) etc. запр'іжу́т (psl. запрагжть) староруск. запріци. запрігоу́. etc.

бігчи, біжу́, біжиш, біжіт; біжимó, біжитé, біжу́т (praesens. приймає форми від біжати psl. б́жжати, б́жж, б́жжешн, б́жжеть після III. 2.).

помогч'і, помóжу, поможеш, поможе. 3. per. plur. помóжут psl. помóшти, помóгж, помóжешн... 3. plur. помóгжть.

вёрщи Бар. вёржу, вёржеш etc. psl. вр'штити. вр'гж etc. староруск. вр'шци. вр'гоу́ etc.

вты́чи. вты́чу, вты́чеш, вты́че. вты́чемó. вты́чете, вты́чут загально-руск. втеч'і, утеч'і psl. оутштити, оуткж, оутчешн, оутчеть. оутчémъ, оутчете, оуткжть.

п'еч'і. в Бар. п'екý і п'ечý. в Сос. я п'ечý, ты п'ечáш' він п'ечá; мы п'ечáмо, вы п'ечáте, вони п'ечýт.

кльєти. кльну, кльнеш, кльне; кльнємо, кльнєте, кльнут. Ву. psl. клати. клънж, клънети, клънеть etc. — клєсті. клєну, клєнеш, клєне. клєнем, клєнете, клєнут. Бар.

жарті edere. (жарті) жру, жраш, жра; жрамо, жрате, жрут Сос. Т. psl. жрѣти deglutire, vorare, жрж. жрши, жреть.

марті побіч мєрти. мру, мраш, мра; мрамо, мрате, мрут. він мра з голоду Сос. = він мре з голоду. psl. мрѣти. мрж, мрши, мреть.

парті побіч частійшого пєрти. прру, пращ, пра psl. прѣти. прж, прши, преть etc. fulcire (запра двєрі Бар. — як сьї напра Сос. = як вапре ся. — напрамо сьї Сос. = напремо ся)

вїдбїті. вїджу, вїдиш, вїдіт psl. вїждж, вїдиши, вїдить.

свїдбїти. (свїдбїті). свїджу, свїдиш, свїдіт. psl. сѣдити. сѣждж, сѣдиши, сѣдить.

смердбїти. смєрджу, смєрдиш, смєрдіт. psl. смрѣти. смрѣждж, смрѣдиши, смрѣдить.

згáднути Н. згáдну, згáднеш, згáдне etc. pol. zgadnąć, zgadnę, zgadniesz, zgadnie etc.

квітнути Кус. Маць. квітну, квітнеш, квітне etc. квінути Ву. д'єрево квіне. pol. kwitnąć. kwitnę, kwitniesz. kwitnie etc.

роснўти Ву. wachsen pol. rosnąć. росне д'єр'єво Св. = росте дерево. — роснўт дудкі цибулі Ву. = ростут трыбухі цибулі die Zwiebelblätter wachsen.

хотбїти. хбчу psl. хштж, хочеш... хбчємо psl. хштемъ... хбчут psl. хотать — місцево: хцу, хцеш, хце; хцємо, хцєте, хцут — не хцеш жарті? Бат. — не хцємо сьї годїті Ву. — не хце гадати Ос.

летбїти. лєчў, лєтіш, лєтіт. лєтімб, лєтігє, лєтєт Св. psl. лєтѣти. лєштж, лєтиши, лєтитъ etc.

втьїкнути Н. entfliehen. втьїкну, втьїкнеш, втьїкне etc. pol. ucieknąć, ucieknę, uciekniesz, ucieknie etc.

ходїті Кус. (ходїти) хбджу, хбдиш, хбдіт; ходїмо, ходїте, ходєт psl. ходити. хсждж, хсдиши, хсдить; хсдинъ, хсднть, хсдять.

радїти Ст. раджу, радиш, радит; радимо, радите, радят psl. радити. раждж, радиши, радить etc.

трудїти. трўджу, трўдиш, трўдит; трудимб, трудите, трўдет Маць. psl. трсудити. трсуджж, трсдиши, трсднть etc.

рубїті. рббю, рббіш, рббіт; рббімо, рббіте, рббят (рбб'ит) Кус. Н...

любі́ти. лю́блю, лю́біш, лю́біт; лю́бімо, лю́біте, лю́бят (лю́біт) psl. лю́бити. лю́бляж. лю́биши. лю́бять etc.

ла́піти fangen. ла́плю, ла́піш, ла́піт. etc. вла́піти, ула́піти Op. einfangen.

ку́піти. ку́плю, ку́піш, ку́піт etc. psl. ко́упити. ко́упляж, ко́упиши, ко́упить.

мо́віти. мо́вю, мо́віш, мо́віт etc. psl. ма́ввити. ма́вляж, ма́вениши, ма́ввить.

ко́рміти. ко́рмю, ко́рміш, ко́рміт. psl. ко́рмити. ко́рмяж. ко́рмиши, ко́рмить etc. він ко́рміт сви́ні er mäset Schweine. вони́ ко́рмят (ко́рміт) ко́ни sie füttern Pferde.

ми́сліти Ст. ми́шлю, ми́слиш, ми́сліт. psl. ма́слити, ма́шлаю, ма́слиши, ма́слить.

В клясі V. 1. голосівка топерішникова (Praesensvocal) з виїмком 3. лица многого числ. нераз викидаєся: сьпі́вам, сьпі́ваш, сьпі́ват; сьпі́вамо, сьпі́вате, сьпі́вають. Іменно часто се буває в 3. лиці ед. ч. га́дат loquitur. — споды́ват сьі Маць. — назы́ват. — начерпа́т Бар. — пові́дат. — сьы́дат.

выбі́рат. — б'і́гат. — запр'і́гат. — ужы́ват Бу. — ко́пат Бу. — збі́рат Бу. — хо́ват. — наскре́бат Н. — тіска́т З. iacit. — він нім теле́пат З. er schüttelt ihn heftig. — д'ер'ево розві́ват сьі Маць. — кынь фо́ркат Ос. das Pferd schnaubt.

В цілости однакож форми з голосівкою теперішниковою уживають ся далеко частіше: ховáв. пові́дав. пуще́в. споды́вав сьі. лы́тав Маць. volat. збира́в Маць. — гада́в etc.

В Кус. уживане: плы́вати має в теперішнику: плы́ваю, плы́веш, плы́ве (плы́вет); плы́ваємо, плы́ваєте, плы́вають. — плы́веш, плы́ве то стягнені форми місто: плы́ваш, плы́ває (місто загально-руск. плести, пливу́, пливеш тут уживають: плы́нути, плыну, плынеш).

надывáти сьі graes. надывáю сьі після V. 1. = в загально-руск. на́дйати ся graes. на́дью сьі після V. 4. psl. на́дкати ся graes. на́дкж ся.

пам'етати Маць. пам'етаю, пам'етаєш, пам'етас etc. після V. 1. [в укр. пам'ятувати. пам'ятую Основяненко. psl. пам'атовати. пам'атоуж після VI.]

пуще́ти. Бар. пуще́ю, пуще́еш, пуще́є; пуще́ємо, пуще́єте, пуще́ють. psl. по́штати. по́штаж, по́штаєши etc.

рза́ти спрягає ся після V. 1. рза́ю, рза́єш, рза́є, рза́єм, рза́єте, рза́ють або також так як в старослов. після V. 2. рза́ти, ржу, ржеш, рже, ржемо, ржете, ржут psl. рзати. рзжж,

рѣжши, рѣжуть etc. — рзав кобыла на полі Маць. — кобыла рже за жеребѣтем Н.

ворати Бат. вор'у (майже: вору), вор'еш, вор'е; вор'емо, вор'ете, вор'ут. psl. орати. орж, ориєши, ориеть.

клікати. клічу, клічеш, кліче Т. після V. 2. (в иньших говорах також після V. 1. кликаю, кликаеш, кликає psl. кликати, кликаж, кликаєши, кликають.

лытати найчастійше іде після V. 2. отож: лычу, лычеш, лыче (лыча) etc. рідше спрягає ся так як в загально-руск. лытаю, лытаєш, лытає старосл. лѣтаж, лѣтаєши, лѣтають. — лыче хрущ Св. der Käfer fliegt. — худоба лыче Св. das Vieh läuft. — пірицьи лыче Св. der Schmetterling fliegt. — хрущі лычут Сос. die Käfer fliegen. — вуробель лытає Маць. der Sperling fliegt.

звати. зву, звеш, зве; зvéмо, зvéте, звут.

прати. п'еру, п'ераш, п'ера; п'ерáмо, п'ерáте, п'еру́т. — вона́ п'ерá кошулю Сос. Бар. X. sie wäscht das Hemd. — вони́ п'еру́т. — psl. прати. перж, перєши, переть pol. prać. pierze, pierzesz, pierze.

лѣти. лыю, лыєш, лыє; лыѣмо, лыѣте, лыют. psl. лиати. лѣж, лѣєши, лѣють. — налѣти водѣ Ду. — сок лыє сы М. — вони́ налыют водѣ Бар.

сподывати сы. після V. 4. сподыю сы, сподыєш сы, сподыє сы (також після V. 1. сподываю сы, сподываєш сы etc.

ропустувати Т. sich dem Laster ergeben, ein lasterhaftes Leben führen. ропусту́ю, ропусту́єш, ропусту́є.

ростісковати З. (ростіскувати, розтіскувати) auseinanderwerfen ростіску́ю, ростіску́єш, ростіску́є.

розм'ітовати З. auseinanderwerfen. розм'іту́ю, розм'ітуєш, розм'ітує.

м'іновати Ву. dem Namen nach anführen; benennen. м'іну́ю, м'іну́єш, м'іну́є. psl. именовати. именуѣж, именуѣєши, именуѣють.

скáзувати Сту. erzählen, erklären. скáзую, скáзуєш, скáзує.

вїдувати Ву. öfters sehen, oftmal sehen. вїдую, вїдуєш, вїдує. psl. видокати. видоуѣж, видоуѣєши, видоуѣють.

Повельник (Imperativus). В говорі долівскім переважають форми уживані в більшій частині говорів галицьких: наросток и не ослабляє ся на ъ, а в числі многім тих глаголів, у котрих єсть в старосл. ꙗ̑ кладе ся і; в накінчику і. лица мн. ч. иъ замінює

ся старосл. ч на о або ъ відпадає безслідно, а в 2. лиці в накінчику те визвучне е відпадає. веді, ведьімо або ведьім, ведьіт; м'елі, м'ельімо або м'ельім, м'ельіт.

[запрі, запрімо або запрім, запріт. — зм'елі, зм'ельімо або зм'ельім; зм'ельіт Маць Сос. — полові (полові), половіт Н. Ст. — ополові пшеницю Ву. — леті, летьіт Ву. — ході, ходьіт Св. — робі, робіт Бар. Т. Н. (рубі, рубіт Маць.) — ворі, воріт Бар. (від: ворати). — косі Л. косіт Ст. косіт Л. Ст. — вотворі. вотворіт Ст. — б'ері, б'еріт Ст. etc.].

Досить часто лучають ся також форми повельникові, в котрих и ослабляє ся на ь. Се особливо буває у глаголів IV. кл. ходь, ходьмо, ходьте Н. Р. Т. (ходьте сюда Н.). — кось, косьте М. — нось, носьте З. — зроб, зробіте З. — лап, лайте Ду. З. Маць. (inf. лапіти після IV. в чеськ. lapiti) — возь, вобьте З. (від: возити). — розмысьль (си) Т. розмысьльте Т. — попар, попарте Т. (попар полóву). — —

змель. змельте Ву. — піднысь. піднысьте З. (піднесь, піднесьте pol. podnieś, podnieście).

По голосівках наросток и переходить на й (подібно як і в других говорах): підійма́й, підійма́йте; начерпа́й, начерпа́йте; льй, льйте; ска́зуй, ска́зуйте etc.

від ве́рщи (= веречи psl. врѣшти) звучить повельник: верж, ве́ржмо, ве́ржете Бар.

від тиснути werfen (кор. тиск) Imperat. тисни, тисніт; або також inf. тис-ти, тисті; Imperat. тись, тисьте. — тиска́ти Imperat. тиска́й, тиска́йте.

від бігати Imperat. бія́й або місцево б'ей (місто бігай), бія́йте, б'ейте (м. бігайте).

від здойміти, підойміти (здымити, підымити) уживають ся місцеві форми повельника здым, здымте, піддым, піддымте місто: здойми, здойміт; підойми, підойміт. — здым полотно́ зо землі. З. — піддымте ко́ло З.

Іноді почіпляє ся й до 2 л. ед. ч. повельника: іди́й. за́пр'ежій. полові́й. пишій З. = іди, запряжи, полови, пиши.

Неопре́дленник (Infinitivus) кінчить ся виключно на ті (ти). нести́ (нести), плы́нути, синьті́, рубі́ти, гада́ти, рості́сковати. У глаголів З. клася I, 4. гортанні перед т заміняють ся на піднебенні і потім спливають із суголоскою т в ч. (пек-ти, пиш-ти) п'ечи або місцево в щ: стрі́щи (стрі́шчи),

за пр'іщи (запр'ішчи) або мимо звукової переміни гт на (шт) ч в накінчику неправильно втискає ся г перед чи: б'ігчи, могч'ї.

Причасники (Participia). Причасники в тім говорі взагалі уживають ся не часто і то як дієприложники, так і дієприсловники. Декотрі дієприложники теперішного часу ст. дійного звичайн'їші в розговорній бесіді: п'єкущий brennend. пр. п'єр'ець п'єкущий Ву. brennend scharfer Pfeffer. — смалєщий М. пр. смалєщий в'їгер sengender Wind. — спєчий Бар. schlafend; schläfrig. — стоєчий і стоєщий stehend. стоєча вода stehendes Wasser. кіпєчий siedend. кінєчий вольїй siedendes Öl. — смердєчий stinkend. смердєча р'їба stinkender Fisch. — ходєчий. cocá жінка як ходєча смерть wörtl. dieses Weib ist wie der wandelnde Tod (d. i. das Weib sieht aus wie ein Todtengerippe).

Дієприсловники теп. ч. д. ст. стрінути мож в піснях, іменно обрядових пр.

Там за сьгінб'ї,
За камбн'ї
Там Івасєйко
Картат Марисєйку:
Мар'їсю душєйко!
Шєв'ї мого б'атєйка!
Бо я тв'ого шєнов'ї,

*

Ой в'їдопта'ї стєженьку
Молод'їй Івасєнько
З вєчєра ходєч'ї,
Подар'ївки носєч'ї. —

Як до тебе поїзджє'ї.
Больїли мє ножєйк'ї
У пор'їга стовч'ї;
Больїли мє ручєйк'ї
Ш'єпочку трим'їючи
Больїла мє голов'їйка
Н'їзко с'ї кл'їяєючи.

*

Я п'їду ступ'їючи,
Два дв'їри мин'їючи. —
Там Мар'їся в'їду бр'їла,
А беруч'ї потап'їла.

Причасники II. минувшого часу стану дійного:

прискар'їпл'ї Ду. mit einer dünnen Kruste überzogen. прискар'їпл'ї бол'їто ein Koth, welches bereits an seiner Oberfläche etwas erhärtete. — стєрпл'їй М. starr geworden, estarrt. стєрпл'їй р'їк'ї. — ст'їхл'їй Бар. X. (cf. тхнути, дохнути rad. д'їх) in Folge des Faulens einen widrigen Geruch habend, übel riechend, stinkend. ст'їхл'їє в'їцє. — прикв'їтл'їй Р. verschimmelt, mit Schimmel überzogen. прикв'їтл'їй сыр. — завєл'їй Т. eigtl. verwelkt; welk. завєл'їй чолов'їк verkümmerter, schwacher Mensch. — обл'їзл'їй Ву. verschossen. обл'їзл'їє сукн'ї. — оп'їхл'їй, сп'їхл'їй. нап'їхл'їй М. angeschwollen. оп'їхл'їй н'їс. — натрудов'їтл'їй Сос. aufgedunsen. натрудов'їтл'їє л'їцє у п'їяк'ї aufgedunsenes Gesicht beim Trunkbolde. — осп'їл'їй. засп'їл'їй Л. verschlafen; schläfrig. — мєрл'їй. умєрл'їй, змєрл'їй verstorben; todt. (Про причасники II. м. ч. ст. д. в формах описаних гл. низше).

Причасники І. мпнувшого часу ст. д. лучають ся тут дуже рідко в розговорній бесіді; рідко також і в піснях яко дїспри-словники :

Там на воды, на шумі	Ковала зизулєйка в садбійку,
Купали сї дві кумі,	Прихїлївши головбійку к лїстбійку.
Купавши сї тонїлі	Що же вона куючі сказала?
А тонїчи сплынулі. —	

Причасники минувшого часу страдного стану на -ть: брѣтый, гнѣтый, взѣтый, дѣртый, клѣтый, тѣтый etc.

Причасники минувшого часу стр. ст. на -нѣ уживають ся часто: м'ет'єный, н'ес'єный, п'ечєный, знѣный, тїснєный, замкнєный, хвалєный, трїдженєный, гѣшенєный, осыдланный, кблєный, сыѣный, ростїскованный. Про тїї-ж причасники на -нѣ утворені від глаголів неперехїдних гл. стор. 61.

Сцїпенїла форма аориста „бы“ уживає ся для означеня условника (Conditionalis) пр. sing. ходїѹ бым, ходїла бым, ходїло бым, 2. ходїѹ бысь, ходїла бысь, ходїло бысь, 3. ходїѹ бы, ходїла бы, ходїло бы. plur. 1. ходїлі (ходили), бысьмо 2. ходїлі бысьте. 3. ходїлі бы (також: я бым ходїѹ, я бы ходїѹ або я ходїѹ бым, ты бысь ходїѹ etc.).

бы приняло також наряд (функцію) сполучника: він гадаѹ му, бы до нбго прийшоѹ; подїбно: абы, жєбы, кббы, яебы.

Условник давноминувшика (Plusquamperfectum): я быѹ бым ходїѹ, я бїла бым ходїла, я было бым ходїло, ты быѹ бысь ходїѹ etc. — також: я бым быѹ ходїѹ etc.

(я быѹ бым купиѹ Н. жєбысь быѹ знаѹ Н.).

Спряженє без наростка теперїшникового.

(Conjugation ohne das Praesenssuffix).

(вѣд) praes. sing. 1. повїм 2. повїш 3. повїст. plur. 1. повїмо 2. повїсте 3. повїдет. Замїтити випадає форму неопредїленика: повїдыїтї (psl. повѣдѣкти) pol. powiedzieć, загально-руск. повїсти) і причасника минувш. ст. д. повїдыїѹ (psl. повѣдѣлъ, pol. powiedział, загально-руск. повїѹ повстале з повѣд-лъ). [я повїдыїѹ Ду. pol. ja powiedział. вона повїдыїла Ду. ona powiedziała].

(дад) praes. sing. 1. дам. 2. даш. даст. plur. 1. дамб. 2. дастє 3. дадѹт psl. дамь, даси, дасть; дамь, дастє, дадѣть. — причасник минувш. ч. ст. страдного: дѣный, дѣна, дѣнов або частїйше: дѣтый, дѣта, дѣтов.

(гад). praes. sing. 1. йім. 2. йіш. 3. йіст. plur. йімó, йістé, йідéт. повельник: йідж, йіджмо, йіджете pol. жадъ, жадимъ, жадите.

причасник минувш. часу страд. творить ся неправильно по IV. кл. йіджений (йіда-е-нъ) місто правильної форми йідений psl. жаденъ. Від йідженъ утворює ся наростком -ние суццик глагольвий (Verbalsubstantiv): йіджене місто правильного йідъне psl. жадение Essen.

Иньші форми як звичайно.

(юс). Тут находимо більше відмін і неправильностей.

I так пр. в 3. спрягають: я ест, ты ест, він ест; мы ёстме, вы ёсте, вони сут. Місто естме говорять в 3. також сўтме пр. сўтме зо селá = єсьмо з села. в Т. спрягають: ёстем (pol. jestem), ёстесь (jesteś), ёст; естёсьмо (jesteśmy), есте-сьте (jesteście) або єсьте, сут. форми ем, есь, єсьмо, єсьте прилучені до заімеників приложників або і иньших слів приймають вид: м, сь, сьмо, сьте. я-м в stodóлі. ты-сь в гурóды. — мы-сьмо в халупі. вы-сьте в селы. — такій-сьте люде. — дóбры й-сь чоловік. — такóй-сьте пришлі.

Форма сут (= psl. сжтъ) уживає ся в Н. 3. Бар. Ду. Т. і инде.

Описані форми глагольні (Umschriebene Verbalformen).

Минувшик стану дїйного (Perfectum g. act.) складає ся з причасника минувш. ч. ст. дїйного II. і з теперішника спомічного глагола юсмя. В першім лиці єд. ч. для мужеского рода спомічник приймає вид ем; для женського і середного рода же стягає ся на м (т. є. а-ем, о-ем стягає ся на а-м, о-м); ем стягає ся на м також, коли спомічник стоїть перед причасником і притулює ся до иньших слів закінчених на голосівку. В другім лиці спомічник звучить для мужеского рода есь, котре в женськім і середнім роді зводить ся на сь. В другім лиці мн. ч. для всіх трох родів єсьмо (старосл. юсмя) стягає ся на сьмо, в другім лиці єсьте (старосл. юсте) на сьте. В третім лиці єд. і мн. числа спомічник відпадає.

sing. 1. гадáў ем, гадáла-м, гадáло-м 2. гадáў есь, гадáла-сь, гадáло-сь 3. гадáў, гадáла, гадáло. plur. 1. гадáлі-сьмо (гадáлисьмо) 2. гадáлі-сьте (гадáлисьте) 3. гадáлі (гадáли).

(мóвиў ем. мóвила-сь. мóвилисьмо. мóвилисьте Н. — быў-ем дóма Н. — быў-йісь (быў-есь) дóма Н. — жінко, бýла-сь

вдо́ма Н. — б́́ла-м в м́́стѣ Ор. — в лысы-м рубі́ў Ву. — підне́ў ем сніп зо землі Ву. — о́ тим ем не чу́ў Х. — гуро́д ем купі́ў М. — ко́лі-м прийшо́ў до халу́пы Бор. — він покосі́ў лу́ку Св. — він ході́ў Кус — вона́ ходіла Кус. — він побі́ў хло́пце Бар. — він запалі́ў св́́чку Бар. — він зожа́р цілі́й хлі́б Сос. — пліт е́сьмо городі́лі Л. (пліт і́сьмо городі́ли). — гні́й е́сь рості́сковала М. — коро́ву-м осмо́три́ла Сос. — же́бы-сьте зна́ли М.).

Випадає тут згадати про причасник мнн. ч. д. ст. II. для муж. рода у глаголів I. кл. як: вю́ў (кор. вед, ве́сти psl. вєсти), плю́ў (кор. плет, плéсти) вюз (кор. вез, ве́зти psl. вєсти), нюс (кор. нес, не́сти), пюк (кор. пек. печі́), люг (кор. лег, легчі́ psl. лєшти).

Глаголи II кл. творять часто причасник минушого часу д. ст. II. від коротшого пня пр. загрéзнути, загрéз; застрéгнути, застрéг; пахну́ти, пах; прискарúпнути, прискарúп; привы́кнути, привы́к etc.

Деко́трі глаголи то́ї же кляси творять згаданий причасник лише від повного пня: кр́́кнути, кр́́кнуў; ша́рпнути, ша́рпнуў; па́льнути, па́льнуў; ха́ркнути, ха́ркнуў; па́цнути, па́цнуў і пр.

Деко́трі знов творять той причасник від повного пня а також і від скороченого: прилі́пнути, прилі́пнуў і прилі́п; зме́рзнути, зме́рзнуў і зме́рз; дві́гнути, дві́гнуў і дві́г; ті́снути, ті́снуў і ті́с.

Давноминувшик ст. д́́йного (Plusquamperfectum act.) зложений з причасника минув. ч. ст. д. II. відповідного глагола і з минувшика спомічника быти: 1. я бы́ў ході́ў, я б́́ла ході́ла, я б́́ло ході́ло 2. ты бы́ў ході́ў, ты б́́ла ході́ла, ты б́́ло ході́ло 3. він бы́ў ході́ў, вона́ б́́ла ході́ла, вонó б́́ло ході́ло. plur. 1. мы б́́лі ході́лі 2. вы б́́лі ході́лі 3. вони́ б́́лі ході́лі. Також: ході́ў ем бы́ў, ході́ла-м б́́ла etc. ході́ў е́сь бы́ў, ході́лась б́́ла і бы́ў ем ході́ў, б́́лам ході́ла etc.

Будущик д́́йного стану (Futurum act.) у глаголів довершених (verba perfectiva) виражає ся теперішником: за́йду, в́́тєгну, відбе́ру, привéсу, попрéшу, діста́ну, в́́плыну, напі́шу, наса́джу.

Від глаголів недовершених (v. imperfectiva) творить ся будущик найчасті́ше з причасника минушого часу стану д́́йного II. відносного глагола і з теперішника глагола б́́ти завсе кладеного перед причасником: sing. 1. бу́ду ході́ў (ході́ла, ході́ло)

2. б́удеш ході́ї (ході́ла, ході́ло) 3. б́уде ході́ї (ході́ла, ході́ло) plur. 1. б́удемо ході́лі 2. б́удете ході́лі 3 б́удут ході́лі — або також з теперішника глагола б́їти і неопреділеника даного глагола: sing. 1. б́уду сьпівáти, 2. б́удеш сьпівáти, 3. б́уде сьпівáти. plur. 1. б́удем сьпівáти, 2. б́удете сьпівáти, 3. б́удут сьпівáти.

(б́уду уваж'е́ї Бат. — б́уду рубі́ти і б́уду рубі́ї Бар. — д'е б́удут ла́зили 3. — б́уде ві́ї Св. — н'е б́уде йі́ї Св. — б́уду бі́ї Кус. — б́уду молоті́ти Н. — Молодая Марисе́йко! десь льото льігува́ла, там б́удеш зимова́ла. — Чим б́удеш там жи́ла.

Стан страдний (Genus passivum). Стан страдний уживає ся взагалі рідше а виражає ся 1) сполукою форм ст. дійного з заіменником сьі у всіх лицах єдиничного і многото числа. п́їшу сьі (wörtl.: ich werde geschrieben) ich heisse. — лóмїш сьі du wirst gebrochen. — гада́є сьі у нас Ст. es wird bei uns gesprochen. — же́то збира́є сьі Маць. der Roggen wird gesammelt. — му́чимо сьі wir werden gequält (також wir quälen uns). — перáте сьі ihr werdet gewaschen (перáте сьі дóбре хусты́). — сноп́ї молóтєт сьі die Garben werden gedroschen. — сноп́ї молоті́лі сьі die Garben wurden gedroschen. — сноп́ї змолоті́лі сьі die Garben sind gedroschen worden. — сноп́ї б́удут сьі молоті́ти (або: б́удут сьі молоті́лі) die Garben werden gedroschen werden. 2) сполукою причасника минув. ч. ст. страдного з формами спомічника ем (сьем), б́уду, бы́ї, бывáї. — кр́ївдженый ем ich werde beeinträchtigt, ich werde beschädigt. — хва́лена-сь. — б́їты́ї сьмо. му́ченый-сьте. — б́уду мы́ты́ ich werde gewaschen werden. — б́удеш варéный. — вовéс б́уде кóшеный. — пшени́ці б́уде зáбрата. — б́удемо стрі́женый. — б́удете ма́шеный. — сноп́ї б́удут молóченый. — я бы́ї зогнáты́ ich bin vertrieben worden. — я бывáї гнáты́ ich wurde (öfters) getrieben. — б́їла-м взéта. — бы́ї-сь калы́ченый. — він бы́ї клі́каный. — б́їлисьмо везéный. — б́їлисьте лáяный. — ймы б́їли засы́панный. — хлопці́ б́їли б́їты́ї. В піснях уживають ся форми стану страдного ще рідше, н́ж в звичайній бесіді. Тут приводим для приміру одну пісню весільну:

Мóвила б'ер'éза дубрóві:
Не стій дубрóво, шумі́,
На мене сьі б'ер'éзу не діві́,

Бо я днe-ька б'ер'éза зелéна,
А зáвтра б́уду зр́убана!

У глаголів довершених в стані страднім теперішник даного глагола з заіменником сьі виражає час будущий. пáлиці

зломит сѣи der Stab wird gebrochen werden. — сьвѣтло сѣи zgasit das Licht wird gelöscht werden. — сьно сѣи зvezé das Heu wird eingeführt werden. — крѡмплы сѣи зварѣт die Kartoffeln werden gekocht werden. — жнивá сѣи начnúть die Ernte wird begonnen werden (die Erntezeit wird beginnen). — д'ѣрева сѣи постíнають die Bäume werden gefällt werden. — снопы́ змо- лѡтѣт сѣи die Garben werden gedroschen werden.

4. До словоладу (Syntaxlehre).

Присудок кладе ся инколи в числї поєдинчїм, коли підметови в числї многім придатї числовники основні два, три etc. пр. хѡдїт два тесѣльчикі — там стоїт і рáйдає три бáбі. — ідѣ штýри корѡві. — В подібних випадках льогїчний підмет може стояти в рїднику: ідѣ штýрѡх хлопїв. Присудок в минувшику кладе ся в таких випадках в родї середнїм: в льсы на яворї сидѣло два я́нгелы. — купáло сѣи дві кумї. — пришлѡ до халúны пять жінѡк. — выйшло на лúку десятьѡх ко- сарїв.

В пїснях часто уживає ся глагол і предмет або сущник і єго придаток (attributum) утворенї від того самого пня пр. Івася тесѡйко любїт, смý мостѡйкї мостїт с кáменя дорогѡго, с пѣрстєня зо- лотѡго der Schwiegervater hat Hãnschen gerne, er baut ihm Brücken aus Edelsteinen und goldenen Ringen. — прийшла́ до нѣї мáтынєка сїй с пѡўвними пѡўвнѡйками ihr näherte sich ihre Mutter mit vollen Bechern.

Марысю, Марысейко!
Дєсь дýла сьїй вїнѡйко?
Дáла-м го оковáтї,

До скрїноўкї сховáтї
На зáмкї доўгїйї,
На вѣкї вїчнѡйї.

Marie, Mariechen! wo ist dein (Jungfern-) Kranz? Ich liess ihn beschlagen und in eine wohl verschlossene Kiste auf ewige Zeiten bewahren.

Там за гурѡдом прѡсо,
Сховáй сѣи жѡўта кѡсо

До скрїны замчїстѡїї,
На вїкї вїчїстѡїї!

Hinte'r'm Garten auf dem Felde da reift das Hirsekorn — o ihr blondene Harflechten! berget euch in die mit Schlössern wohl ver- wahrte Kiste, berget euch auf ewige Zeiten!

Инодї через зїставленє рївнопенних виразів степенує ся понятє: молодый молодѣць ganz junger Mann. молодый молодчик ganz junger Bursch.

Приложник може класти ся сперед і після сушника пр. великій лїс grosser Wald. — б'їлийі г'їлубы weisse Tauben. — пташок мацьїцькій winzig kleines Vögelein. — панї старїїй alte Herren. — слўжба Б'їжа Gottesdienst. іді на слўжбу Б'їжу geh' dem Gottesdienste beizuwohnen. — даў на слўжбу Б'їжу er stiftete einen Gottesdienst. Також так і в пісни: б'їтейко п'їред мїлым Б'їгом служит, ясноў с'ївїченкоў горїг, мїлому с'ї Б'їгу м'їліт: пусгї-ж мен'ї Б'їжейку с ч'їрноў хм'їроў на с'їла, з дрїбнїм дордж'їм на з'їмлю, з ясным с'їнцьом вїк'їнцьом. — Ої зн'їти Марїєю зн'їти, що є рїдна я мати, що кр'їяла хусточкї, з бїлої кїт'їйочкї. — — В в'їчер в субот'їню вп'їли ягодонькї вїннїїй, з'їел'їнїї а до того дрїбн'їнїїй. — Россїп'їла с'ї р'їточка з золотїстого к'їбочка; р'їтко-ж моя дрїбн'їа, зел'їна с кїм же я те позбїраю? та ходї б'їтейко зо мн'їю, позбїраї р'їтку дрїбн'їю. — За г'їры выс'їкїїй голос'їюко зах'їдїг. — Заг'їна-м не дож'їла, сноп'їйка-м не зв'їз'їла, заг'їна шїр'їкого, сноп'їйка велїкого. — Стїха бо'їре й'їд'їте, явора не ломїте, явора з'їел'їного, 'в корїнях глїб'їкого, в лїстойках шїр'їкого. — Ч'їрез сел'ї Радох'їньское йїдут купцї чужоз'їмцї, вез'їт пїт'ї дорог'їв, все мед, вїн'ї з'їел'їнов.

Іноді в пісни кладе ся приложник перед сушником а потїм ще раз послї сушника пр.

Сївїїї с'їколы, сївїїї!
Полетїт с'їколы в долїну
Наберїг з'їлота на крїла,
Золотїти Марїєю, кн'їгїню.

O ihr Falken, ihr grau gefärbte! flieget hinüber in das Thal, nehmet Gold auf eure Schwingen, um Mariechen, die Braut, zu schmücken.

Прїм'ївник прї сушнику з приложником послї положенїем часто повторяє ся так, що кладе ся ще раз і перед приложником н. пр. тис тр'їхи травї на гал'їзь на тонк'ї Сос. er schleuderte einige Grashalme auf den dünnen Ast. — б'їд'їа зазїр'їв до хал'їп, до н'їших Т. Noth stellt sich in unsere Hütten ein (w'їrtl. die Noth guckt in unsere Hütten hinein). — на луд'ї на зел'їнїй auf der grünen Wiese. — за гор'їў за выс'їкоў hinter dem hohen Berge. — іду до хал'їпы до с'їб'її ich gehe nach Hause (ich gehe in meine Hütte); також і в пісни пр. перед слезами перед р'їснїїми м'їт'їнкі не пїзн'їла = в укр. за рїснїїми сл'їзами матерї не пїзнала vor dichten Thränen erkannte sie ihre Mutter nicht. — п'їпїд дубр'їву, п'їпїд зел'їну тамтудїїй

хóдит два тесельчакі unterhalb des grünen (Eichen)Waldes da wandeln zwei Zimmerleute. — пóпід садóйко, пóпід вишнєвий, барвинóйко зелєний Unterhalb des Weichselgartens wächst das Singrün.

енклітичний дайник сп служить в формі сь яко частиця по-чипна до декотрих присловників пр. знову-сь. wiederum, vom neuen; пóно-сь. пóвно-сь wahrscheinlich (поно уважають яко стягнений вираз: „подóбно“).

Місто заіменника відносного котрый або що, уживають иноді же пр. хлóпец, же пасє корóвы М. der Knabe, welcher die Kühe hütet. — заробіў добре на тых волóх, же вýchоваў er hat ein schönes Geld erworben beim Verkaufe der Ochsen, die er aufgezogen. — сьвітóйничк то такá мўха, же сьвїтит гночі Маць. das Johanniswürmchen ist ein Insekt, welches in der Nacht leuchtet. Мікльосіч прыводячи яко примір пословицю: „дóбре томў ковалєви, же на обі рўки кўє“ уважає же = зложеному заіменнику и+же (иже, иже, иже). В такім випадку сам заіменник згубив ся, а лише удержала ся частиця же.

Заіменник зворотний сьї (= psł. са) може стояти так як і в старо-руск. сперед і послї глагола: мы сьї не сподывали Н. = ми не надїяли ся. — як сьї продáсть солóма М. = як продáсть ся etc. — як сьї напрá Сос. = як напре ся. — збирáє сьї Маць. — у нас гадáє сьї Ст.

староруск. иже си створи се въ роусьсткїи земли. — то се мало си насытилъ крове моею. — азъ хоцѣ си остати самъ. — остаткѣкъ разъиде си. — оутѣшоу си о Бозѣ. — да не вознесетси мысль моя сѣетою мїра сего.

При ни́хто (ніхто) і тут рідше уживанім ни́що (ніщо) приіменник кладе ся межи частицею а заіменником пр. ні до кóго Сос. ні до кóго З. — ні за кім. — ні по кім. — ні перéд кім. — ні на́ що Сос. ні до чо́го Сос. З. Бар. Ст. — Однакож перед уживанім тут часто ни́ч (ніч повстало з ни+чо=ни+чѣто) кладе ся приіменник на перед частицею: на ні́ч З. zu nichts. на ні́ч сьї не придало Ос. es gereichte zu keinem Nutzen.

гадáти о кімсь Н. Т. über jemanden sprechen, говорити о кімсь або про когось. — я гадáю о сусьїдѣи Н. ich spreche von meinem Nachbar — гадáти о чимсь З. worüber sprechen.

знáти о чимсь wovon wissen, знати про що. не знáю о тім Ор. — він о тым знає Маць.

мѣслити о кім = думати про кого.

на́метати о чим Маць. einer Sache eingedenk sein; einer Sache gedenken.

чу́ти о кімсь, о чимсь über jemanden, wovon hören, чути про кого, про що. — о тім ем не чуў ніко́ли X. davon habe ich nicht gehört.

подава́ти (до чо́го) Z. ähnlich sein, ähneln. тельпа́н подае́ до оскі die Silberpappel ähnelt der Espe.

про мае инколи таке значене, як загально-руське за пр. де́ковати про що H. wofür danken.

на скрі́пках гра́ти Ву. auf der Geige spielen.

вдо́ма H. zu Hause місто в иньших говорах уживаного: до́ма.

заб́ыти vergessen з accusativ. пр. заб́ыў кóсу Св. Cos. er vergass seine Sense, er vergass die Sense mitzunehmen.

іде о то́е M. пр. ему́ іде́ о то́е, щобы́ відкупі́ти по́ле у жи́да es ist ihm daran gelegen das Feld dem Juden abzukaufen. — мены́ не іде́ о то́е es ist mir daran nicht gelegen, es ist mir gleichgiltig.

ро́сходіт сьі о то́е уживае́ ся в подібнім значеню, але виражае́ понайбільше ріжницю пр. ро́сходіт сьі о то́е, ци куші́ті халу́пу с полем, ци без по́ля.

З лице́ ед. ч. теперішника глагола му́сьіти уживае́ ся присловниково пр. му́сит бу́де доч па́даў wahrscheinlich wird es regnen.

Форма повельникова бу́дь кладе́ ся послі заіменника або присловника: шо бу́дь, чим бу́дь, на чим бу́дь, хто бу́дь, якій бу́дь, як бу́дь (у Лемків бу́дь кладе́ ся вперед: бу́д што, бу́д чим, бу́д яє́ый, бу́д як etc.).

же́лайник (optativus) виражае́ ся приіменником же́-бы, ко-бы і минувшиком глагола: же́бы віди́ў möchte er sehen! ко́бы прии́шоў möchte er kommen! — або через присловник ня́й (= най, нехай властиво повельник від нехати) в злуці із союзником бы (властиво зниділа форма давного аориста быхъ) та з минувшика відповідного глагола: ня́йбы я зна́ў möge ich wissen, ня́й бы відрі́ў möge er sehen або (рідко) через присловник ня́й і будущик глагола пр. ня́й мы бу́демо зна́ли! lasst uns wissen, mögen wir wissen! ня́й бу́демо робі́ли! lasst uns arbeiten! — ня́й бу́демо жи́ли! sollen wir leben! mögen wir das Leben geniessen! — ня́й бу́демо й́ли! mögen wir essen.

та уживае́ ся подекуди яко частиця втрутна пр. на́льі́й та воді́ Ву. — на́льі́йте та воді́ Ву.

ду́же уживае́ ся в значеню „мно́го“ пр. ду́же ло́бу H. viel Talg. — ду́же ле́ну H. viel Lein. — ду́же я́блок H. viele Äpfel. — ду́же шеле́ньцý Ду. viel Taumelloch. — ду́же чи́снику́ Ду. viel Knoblauch. — ду́же сьіме́н Ву. viele Hanffrüchte (sog. Hanfsamen). — ду́же в'ер'бі́в Ву. viele Weiden. — ду́же

грóбий Ву. viel Geld. — дўже крóве Сос. viel Blut. — дўже тóку Т. viel Schmalz. — дўже мéду Ст. viel Honig. — на д'éр'евах дўже лїни Бар. die Bäume sind mit Reif stark überdeckt. — дўже є З. = єсть богато es ist in Menge. — было дўже доджў Св. es waren häufige Regengüsse.

При приложнику або присловнику дўже значить sehr пр. чоловік дўже богáтый Т. Ву. sehr reicher Mann. — дўже богáто яблок Н. sehr viele Äpfel.

При comparativ-ах має дўже значене viel, um vieles, weit, bei weitem. дўже бїльший Р. viel grösser. — дўже дорóбше Ву. viel theurer. — дўже бóрше viel schneller, weit schneller.

В подібнім значеню стрічає ся також і кўпа, та далеко рідше пр. кўпа грóбий Ст. viel Geld. — кўпа бїльший viel grösser. — я відіў кўпа гóлубів на полі ich habe auf dem Felde eine Menge Tauben gesehen.

сіла в значеню „много“ і „скільки“. пр. летїт скáвок сіла es fliegt eine ganze Menge von Dohlen. — сіла він заплáтит тї? wie viel wird er dir zahlen?

Після завїкуваня (нетації) кладе ся рідник (genitivus) пр. єйї не знáю. — такїх птахїв у нас не відáти; в пісни: стїха боáре йéдте, явора не ломїте. — заперты воротóйка, не впўщай князятóйка — не пий сїнойку пёршого напóвнку. — ой не дáйте менї догáнойкї, моєму бáтеньку не-слáвонькї — — або і перєзмник (accusativus) пр. не молотїў горóх. — не взєв кожўх. — не купўйте боáре на жéны стрóйї. — ой не кажї сїну тэстьови всю прáвду.

Применник до з рідником для означеня напряду пр. ідў до Н'éгрєбкї ich gehe nach Nehrebka. — поїхаў до м'їста Н. er fuhr in die Stadt. — іді до Перéмышльї Н. (або до Перємышльї) geh' nach Peremyśl. — пішóў до Сенў (Сєн = назва ріки) купáти сї Н. er gieng um im Sanfluss zu baden. — підў до Рáдимна ich werde nach Radymno gehen.

Применник по пáред (поперед) з рідником пр. попáред дверїй Бар. vor der Thüre (в „попáред“ а звук переливний межї є і а: ъ).

Применник нáсеред з рідником пр. нáсеред м'їста, нáсеред селá, нáсеред лыса mitten in der Stadt, mitten im Dorfe, mitten im Walde.

Рідник частний (genitivus partitivus). сп'єчї хлўба Н. — дай коньм куманў Ду. = дай коням конюшины. — дала конєви зєлєного сїна а молодóму і мéду і винá.

Примїтний спосїб вираженя мїсто: штыры повні кїрцї — пóв-ных штыры кїрцї. — подїбно: цїлїх три золотїйї і пр.

По числівнику три, штыры стоўт ь инодї рідник (genitivus) пр. три вдовѣх Ву. drei Witwen. — штыры золотѣх vier Gulden.

просто яко применник з рідником значить: напротив, vis a vis пр. стаў з вóзом прóсто цѣркви er hielt mit dem Wagen gegenüber der Kirche.

хороніті сьї з рідником пр. сѣнца сьї хорѣню = від сонця хорѣню ся.

Дайник приналежности. така менѣ платá! solch ein Lohn gebührt mir! so werde ich bezahlt! — така вам дяка! solchen Lohn erntet ihr! В пісни весільній:

Коровáй сьї краснѣй вдаў:
Підѣшва й о м у зальзна,
Обручї й о м у срібнѣй,
А на вершѣчку жѣўтѣй цвѣт —
Слáвнѣй наш коровáй на весь сьвѣт!

*

Мѣ люде дорѣжнѣй,
На м животѣ порѣжнѣй.

*

Жѣбы на м бѣли обрѣсы,
А все на м бѣли леннѣй.

*

Жѣбы на м бѣли хлѣбѣ,
А все на м бѣли пшеничнѣй.

*

Жѣбы на м бѣли мѣсойкѣ,
А все на м бѣли цинѣвѣй.

*

Жѣбы на м бѣли лѣжкойкѣ,
А все на м бѣли цинѣвѣй.

*

Жѣбы на м бѣла горѣўка,
А все на м бѣла не гѣрка.

*

про з пересмником в значеню: спричини, задля, ради пр. Ой та Бігме не пѣду, бо про жáлейко не мѣжу, про слѣзойкѣ не вѣджу bei Gott ich werde nicht gehen, da mich der Schmerz überwältigt und ich vor Thränen, die meinen Augen entquellen, nicht sehen kann.

без, брез уживає ся в значеню загально-русского через і править тогдї пересмником пр. побіг без пѣле Сос. er lief

durch's Feld. — пройшбў без халўпу T. er gieng durch die Hütte (durch's Zimmer). — поплынуў без вóду er schwamm über's Wasser. йéдьге брез пóле Coc. fahret über's Feld.

В такім же значеню уживають през (pol. przez, psl. прѣзь). іді през лѣс Маць. gehe durch den Wald. — през р'іку über den Fluss.

брез з рідником уживає так, як загально-руск. без. брез головї sine capite.

Творник містний (Ablativus loci). ходїў сьвітáми er reiste in fernen Ländern. — блукаў вертѣпами er irrte in unwegsamen Gegenden umher. — в пісні: Марысю-дывойко! іді до домоўку ой лѣсом, лѣсом, зеленым барвінком!

Творник порівнательний (Ablativus comparationis) для означеня порівняня, способу в порівнянню з иньшим яким предметом. пр.

Зетъ сї до тѣщи стѣліт
Під горойку хмѣльом, (= як хміль)
Попід сїнь єчмѣньом, (= як ячмінь)
По сїнех барвінком, (= як барвінок)
По сьвітлóйці васільком (= як васильок)
А за столóм сóколом (= як сокіл).

Иноді творник виражає субстанцію (Ablativus substantiae), з якої що дѣє ся пр. сад пахне вїшнями, черешнями, грúшами, яблонями... Тїі творники не виражають порівняня, лишень субстанцію; в саду много вишень, черешень. . отож з них розливає ся приятний, примітний запах.

на з містником (locativus) служить до означеня часу. на тім роцьї я сї ожениў T. in diesem Jahre habe ich geheiratet. — на тамтїм тѣжнї приходїў до нас vorige Woche hat er uns besucht (kam er zu uns).

Пень містоіменний є в зложеню з пнем містоіменним нъ: гін M. гїна T. dort, dort in der Ferne.

Пень містоіменний є в зложеню з пнем містоіменним въ: гев M. гѣва (гѣ-ва-й) Маць.

Пень містоіменний къ яко частиця почіпна: гїна-кі T. — тáма-кі T. — гѣва-кі T. — днѣсь-ка — днѣсь-кі — всюды-ка — всюды-й-ка — вчóра-ка T. — тáмды-й-кїй — тáмде-й-ка-й — тáмды-й-ка-й.

В. КІЛЬКА ВЗОРЦІВ БЕСІДИ ДОЛІВСКОЇ.

К а з о ч к а.

Про перепелицю і деркача.

Перепелиці старá з молодóу̇ мали переднівок. Старá до молодóй̇ мовіт: підемо до деркач'е позычити петь корцей пшениці. Деркач позычиў. Пришло до віддаваня. Молодá стару̇ пытає сы: ма-ма! петь корцей? а він борозноў забігат і повідат: шість! шість! І мўсьили віддати шість корцей деркачєви. (Вўйковичі).

Шло дваїцї людїй і малі зо собоў дваїцї грейцарів. Хлопї (sic!) пілі по три грейцары, а бабы по два, а дывкі по піў — тєра тра зраховати, сіла было хлопів, баб і дывок? — Хлоп еден вышїў за три грейцары, баб петь выпіло за дєсять грейцарів, дывок штирнаїцї пілі по піў грейцара, то было сым грейцарів, разом дваїцї людїй і дваїцї грейцарів. (Сьвятосє).

З а г а д к и.

Червоний когут по-під зємлю п'їє (бурак) М.

Лежїт під плотом, накрыте лапотом і соли! кліче (вогірки) М.

Насеред лыса лежїт золотá мїса (сонце) М.

Насеред лыса лежїт срїбна мїса (мїсяць, мїсячок) М.

Ішла з гїр, несла на собі сым скїр, як її розбїрали, всї за неў плакали (цибулы) М.

Дзяд (місто дьїд = pol. dziad) в халўпі, а борода в сыпєх (драґар (Tragbalken) М.

Доўший засык, ныж комо́ра (соро́ка: доўший має во́гїн, выж сама́) М.

Твєрдо вісіт, дооко́ла оброслоє, в середїніні лы́сый (орїх лы́сковый) М.

Поўна пєр'ква людєй, брез вікєн, брез дверєй (гарбўз) М.

Червона корова чорное телє ліже (вогонь в пєцў) Св.

Ід'є по солóm'ї а не шелєстїт (тынь) Св.

Стоїт стрїла́ насеред сєла́, а в тїй стрїлї́ сымсот і двї (маківка) Св.

Насеред сєла́ забїлі волá, до ко́ждой̇ хáты кішка сы тєгла́ (толкувано: криниця) Св.

В. СЛОВАРЧИК.

- а.** а к. Пер. doch. він обіцяў прийти, а не прийшоў er versprach zu kommen, doch kam er nicht.
- а бы** Маць. oder, або.
- альбо** Н. З. oder, pol. albo альбо Ву. = альбы Бар. Т. = люб Ор. Ву. cf. psl. **ЛЮБО. ЛИБО. ЛИБО.**
- ані-ані** Ву. weder — noch.
- ба!** Н. ja.
- бавка** Маць. Spielzeug, забавка.
- бадылька** Ву. gen. fem. Stengel. пріє бадылька, як підточат м'єдв'єдікі.
- базыінка** plur. бавыінкі Ос. Weidenkätzchen.
- базєта** Бор. Kätzchen der Bäume, amenta. базє = amentum.
- балван пороху** Ос. Staubwolke. вітер крутіт балваном der Wind wirbelt eine Staubwolke auf. балваны пороху Staubwolken.
- балємкати сы** Сос. hin und her geworfen werden; hin und her schwingen. балємкає сы вожик.
- баўт** Т. Rispe, panicula. у проса вєлєты альбы баўты.
- балта** Т. Klumpen. балта сынігу Schneeklumpen.
- балта** Бар. in der Bedeutung: Flocken. сыніг іде велікімі кудєлямі альбы велікімі-балтамі.
- бандыра** З. Klumpen. веліка груда З. бандыра землі.
- баравінок** М. pervinca, Singrün, бервінок, барвінок, бервінець.
- бартныіти** Сос. faul werden, morschen. солєма бартныє = стає гнилоў cf. борт = дуплаве дерево.
- баєтер** (Жуків коло Тешанова) plur. баєстры Kind. eigtl. баєтер dasselbe, was ukr. байстрюк, байстря Bastard lit. bostras.
- баєхор** Маць. Kind, Fratz cf. russ. баєхарь після Мікльєсіча від кор. ба (= *фари*, *fari*) за помєчю г розширеного. По Вінеру (Leo Wiener) се слово походить з жидівського (Archiv für slav. Philologie. Her. v. V. Jagić XX. Band S. 620).
- безбарвыі** Т. unbereift. безбарвыіі слівкі = еще непристальїіі слівкі unreife Pflaumen, die noch keinen „Reif“ (dünnen Wachsüberzug) haben, unbereifte Pflaumen.
- безконцá-міри** Бар. endlos.
- бекєшка** М. верхня одежа для сєлян з тоньєкого сукна (сєвяточна одїж).
- бєрежниця** Св. Uferschwalbe, Cotyle riparia.

- б е т а́ р н ы́ і (= бетарня) plur. бетарны́ Маць. = грушкі жалейкі, червонейкі.
- б ж у н ч а́ т і Ду. бзевнчати. бжучати Ос. бждунчати Ву. бзак бжунчат або бзевнчат Ду. хрущ бждунчат Ву. хр. бжунчат Ос.
- б з а́ к Ду. Сос. Dasselfliege, Rinderbremse Hypoderma bovis. бзак лыча в червци Сос. die Rinderbremse fliegt im Juni. — бзакса ся худоба Ду. das Vieh flieht mit in die Höhe gerichteten Schweifen vor den Dasselfliegen, die es an dem eigenthümlichen Summen (sog. Bissen) erkennt.
- б з а́ ю к Св. X. Rosskäfer, Geotrupes stercorarius.
- б з ю н ч а́ т и Сос. Ст. бзюнчати Бар. summen. хрущ бзюнчат.
- б і́ з е gen. neutr. Сос. Holunder; blauer Holer. на бізю дук сидіт. cf. боз, укр. бузина.
- б ы́ л і́ н а Ст. в значеню: пати́на, пать у бульби. быліне Т. Stengel sammt Blättern der Kartoffelpflanze.
- б ы́ с т р о́ е д ы́ в ч е́ Т. Blitzmädel.
- б і́ г а́ й т е з д о р о́ в і! Ву. seien Sie gesund! leben sie wohl! (Abschiedsgruss).
- б і́ з т о́ г о М. = без того.
- б і́ л а в у с і́ к а Х. Silberpappel, Populus alba.
- б л и́ ж н і́ т а З. Zwillingstöpfe (властво: близнята Zwillinge).
- б л е ш е́ н ч е́ Н. genit. блешенчати Blechbüchse.
- б о́ б і́ к Н. бобік Св. Zaunkönig, Zaunschlüpfer, Troglodytes parvulus (від того, що маленький; каже ся н. пр.: хлопець малий, як біб).
- б о́ г а́ ю́ з (Бортянн к. Судової Вишні) ein Furchtsamer, Nasenfuss, що боїть ся, боягуз.
- б о́ н к Ду. Viehbremse. Tabanus.
- б о́ р о́ з д е́ н и́ к Ст. Engerling plur. бороздєники.
- б о́ р о́ н а З. Egge.
- б о́ р ш е Н. Op. schneller (comp. von борзо schnell).
- б о х е́ н о к З. Laib Brot. pol. bochenek, бохонєць. — скравок хлыба = звер'ху, що скроїт Ranft Brot; дальші крімкі nom. sing. крімка. крімка хлыба.
- б р е́ з Ву. 1) in der Bedeutung durch pol. przez praep. cum accusativo iungenda. брез черепаху = через черепаху 2) ohne cum genit. брез дека. cf. psl. брезъ v. брезъ ѡуе, sine загально-руск. без ohne cum genit. н. пр. без хлыба, без воды.
- б р е́ н ь к а́ т и М. klirren; klimpern. брєнькат струна die Saite klirrt.
- б р ы́ л а л е́ д у З. Eisklumpen.
- б р и́ т о́ в к а Н. мала бритва.
- б р о́ с к в а́ Н. plur. бросквы Pflsich. Persica vulgaris.
- б р о́ с т ь Н. Knospen, junger Auschlag der Bäume namentl. der Buche. тотá брость пушєє.
- б р у н ы́ т и Н. summen. хрущ брунат der Käfer (Maikäfer) summt cf. брєніти.
- б р у н ч а́ т и Н. pol. brzęczeć summen. брунчат кумар'.
- б р у х н а́ т ы́ й Маць. „що має великій живіт“ mit grossem Bauche, bauchig.
- б у́ з ю́ м к і́ М. бazyнкы Х. Erdbeeren, з польск. poziómki.
- б у́ к а́ р т М. Bat. gen. masc. або букартє М. Bat. gen. neutr. genit. букартєти Kind, Fratz cf. pol. bękart = Bastard. franc. bâtard.
- б у́ л а́ в а або шлґга до розбиваня камня З. Keule zum Zerschlagen der Steine.
- б у́ л ь б е́ н и́ к Т. „піріг з бульбоў“.
- б у́ л ь к а́ т и́ М. plumpen, plumpsen. булькає вода.

бúсьок Cос. Storch.

- в.** в а л а ш н í к З. що валашить, що чистить свиньí и зьв. домашні.
- в а п н í т и З. P. mit Kalk bestreichen, kalken. вапніти халúду.
- в а р З. або гор'єча вода З. siedendes Wasser, heisses Wasser.
- л ь í т н я вода З. laues Wasser.
- в а р г í Н. pol. wargi зр. лемк. вóрги Lippen nom. sing. várġa, лемк. вóрга.
- в а р е н í к Ву. З. або гор'нєц Ву. Kochtopf ösch. vařak. — в укр. вареник Mehltasche, декуда в гал. варениця.
- в а р í л ь н í к Ву. Kochtopf, вареник Ву.
- в а р ч é т и Т. knurren ворчати. пєс варчít.
- В а с ь к ó Бар. Василь.
- в в í р и т и с ь í Бор. науприкрити ся. ввíрило сьí = наприкрило ся.
- в д о в á Ву. Sv. Witwe. genit. вдовóйí. бьú у тóйí вдовóйí. тры вдовých drei Witwen. тоты вдовы́йí.
- в д о м á р и т и с ь í Т. вдомашнити ся sich einbürgern; sich ein nisten.
- в е р' б á ч а р в ó н а Cос. Purpurweide Salix purpurea. в е р' б á в í т л о в á Cос. Bandweide, Korbweide Salix viminalis. — в е р' б á к р у х á або круш Fieberweide, Bruchweide Salix fragilis. в е р' б а б' í л а Silberweide Salix alba.
- в е р' б í н к а Ду. Laubvogel.
- в е р' б ó в о е м о л о к ó Ву. etwas saure Milch. cf. осиковое молоко.
- в е р' х в í к М. Oberkleid, Ueberzieher.
- в е с ь Бар. цілий ganz. по всьím мнєсьí.
- в ь в ь в í з д í т í с ь í Ву. Бар. (о небí, коли хмари пересунуть ся а зьвíзди заблєстятъ) von Sternen erglänzen (vom Firnament). вьзвívídíло сьí пé'бо

der Himmel erglänzte von Sternen.

- в ь з н а к Т. Kennzeichen.
- в í л а X. gen. fem. Gabel. єдна вíла dem. вилка.
- в и л о в á с т ь í. в и л о в á т ь í Н. furcatus. виловáста або вилóвáта галúзь. вилóвáста гíль (гуль) Н. gabeliger Ast.
- в ы м ы ш л é н к í З. ersonnene Sachen, вишисленí рíчи.
- в ы р а з Н. Ausdruck. немá на тóє жéдного вьразу dafür giebt es keinen Ausdruck.
- в ь с к í к (к. Пер.) Finne, Blasenschwanz, Hydatide, Cysticercus cellulosae.
- в ы с п а Ву. „як нанесé волá рíни, то стáне выспа“. Schotterbank.
- в ь т и с н у т и Ву. M. in der Bedeutung: hinauswerfen, wegwerfen. вóгрызок сьє вьтисне = качан викине ся.
- в ы т ь í г á ч к а (Заболотцí) fallende Sucht.
- в ы т р и к ú ш (Яксманчí; Медика) Lampenputzer; Kirchendiener, dem die Pflicht obliegt die Kerzen in der Kirche anzuzünden und nach abgehaltenem Gottesdienste zu löschen—so wie auch die Heiligenbilder von Staub zu reinigen. cf. терти, витерти; витр-ик-уш. — **Í там скарбниця загор'єлася з неосторожности витрикúша, же (= котрýй, що, иже) тамъ св'єчи клавъ на полиц'к; не загасивши добре (Л'єтопись Самовидца). К. Шейковскíй думає, що имовíрно вкралась тут похибка печатна: „вытрикушъ“ мíсто „вытрикутъ“ (гл. Филологическія Записки. Воронежъ. 1884. Библиографія — критика на Словарь Пискунова вид. 1882 р. в Кíвí, стор. 7 відбитки). Що однакож в згаданíм мíсци немá похибки**

печатної, показує се, що слова: „вытрикуш“ „утрикуш“ і доси живуть в декотрих місцевостях Перемисчини в устах галицько-руського люду.

в і ч к а Бу. Wicke, Vicia. діка вичка.

ві ва Сос. Бар. Augenlid. єдна віва. plur. вівы. Augenlider. cf. ukr. вія plur. віі = повіки з рісницями, рісниці.

В і г о р Н. назва ріки. у Вігрú купати сї.

в і д к и л ь М. відкіль Кус. відки. відкиля, woher.

в і д н і с т ь Бат. відомий спосіб. plur. відности.

в і д п а д Сос. дрїбне (н. пр. ріще), що відпадує. Abfall.

в і д п о с а г а т и М. посаг давати для дівчини, що іде за муж.

в і д р о Бат. Eimer psl. вѣдро ѿдрѣз pol. wiadro.

в і д т а ж т и Н. von dort her.

в і д у в а т и Бу. pol. widywać. не відую тых птахів. psl. видова-ти contemplari pol. widywać.

в і д'я р у в а т и Бат. на весну покладати.

в і л ь г а Л. Goldamsel, Oriolus galbula, pol. wilga, psl. вѣлга.

в і л ь г а З. Св. P. Thauwetter pol. odwilż. cf. wilgotny psl. вѣлгѣтны ѿмѣз humog. вѣлгѣкъ ѿмѣлес, humidus.

в і л ь д о с ь і н а Маць. Heugabel.

в і р' genit. вор'є Н. вір З. Нянь. genit. вора Hengst.

в і с п е р' М. Impfungsarzt (cf. віска Pocke).

в і т к а л ю б в і т ь З. на пліт звязка.

в і д ж і і Ст. вічкі Св Lenkseile, Lenkriemen ukr. віжки cf. поводи gad. вед.

в к у п і т і Сос. купити. вкупіть дай-гáрок er hat eine Taschenuhr gekauft.

в л а п і т і Сос. вхопити; злупати. влупіть мороз.

в о б р а з і т и (Бортятин коло Су-дової Вишні) виобразити. вобра-зїт собі stellen Sie sich vor.

в о ў ч о к в ж и т ь і Н. schwarzer Kornwurm, Calandra granaria.

в о д ь і н а я щ е р к а Ду. водяна ящїрка Wassermolch, Triton.

в о л а т и с ь і З. benannt werden, heissen. вóлат сьї пьмук.

в о л ь г а Св. Pirol, Goldamsel, Oriolus galbula. вольга кліче: „ходь дьду до обїїту!“

в о л о в і г а Бу. або суровіга Бу. Goldamsel, Oriolus galbula (кричать: „посьїру гьїру! по-сьїру гьїру!“).

в о л ó в о в о к о М. волóвое вóчко X. St. Zaunkönig, Troglodytes parvulus.

в о л о к н ó З. in der Bedeutung: Risper. волокнистий mit grossen Rispern. волокнисте прóсо (тут к мїсто т cf. вóлоть, вóлот = Risper; проте: волотнистий, волотистий).

в о л о с а н ь З. Rosshaar, волосїнь čech. vlašeni.

в о л о т ó к Бу. Risper. єдєн воло-тóк вівса.

в ó н к і р М. злїсть, завзяток, жаль, гнїв. на мєне має вóнкїр.

в о р ó з а у б и ч а Сос. Бар. в о р ó з к а З. Св Peitschenschlinge, Peitschenschleife. в у р ó з а X. item. б у л а в к а X. = галин-коватий кóнець бичиска, перед котрим увязана вороза батога.

в о с і к а б і л а Р. Silberpappel.

в р і д Маць. ergiebiger Früchtertrag, урожай. як немá врóду г жєты wenn die Kornernte misslingt.

в с е Бу. або з á в д ы Б. immer. — всьо Бу. alles.

в с т ú п е н ь Т. вступїнь Ст. що пристав до грунту, присташ; пришляк, adventa.

в таўка́ти Н. бити легко, щоби улягло ся, втолочувати. втаўка́е полотно́.

втінок Маць. польно́ коротко́е (де инде; утинок, в білорускім: уру́бок).

втра́фити сьі Т. sich zutreffen; vorkommen. втра́фит сьі і гро́фа auch Trappen kommen vor.

вте́ж Ст. Т. in einem fort, immer während pol. wciąż.

вудко́ Св. Бор. вутко́ Р. фў́тко Св. вудок Сос. Wiedehopf, Urupe erops вудкало́.

вуйна́ Х. жінка вуйка́.

вуло́ха або га́дзя́ Х. Küchenschabe, Periplaneta orientalis. вургі́нья М. Georginie, Dahlia variabilis.

вумель Т. една вумель. plur. вумелы́. вумі́ль Ст. gen. fem. вумі́ль Н. або гусьова́ вум Н. вумі́ль Р. gen. masc. ёден вумі́ль, genit. ёдного вумі́лэ. — одён вумі́ль Р. plur. вумелы́.

воші́ль Х. ёдна воші́ль plur. вошелы́ Federling, Philopterus.

вшы́стко Ос. pol. wszystko, alles.

вэ́занэ́ Ву. ремінь, котрím вэ́же сьі держёк (у цьіпа) в біяком; „капиці“ звут ся „га́цкі“.

Г. га́ворон Т. Ст. га́врон Н. Сос. Бар. Saatkrähe, Corvus frugilegus pol. gawron. га́вронь гвядэ́т сьі у нас.

гада́ти Н. sprechen. lem. гада́ти, гада́ти pol. gadać — ruth. гада́ти = meinen, glauben.

гади́на́ Ву. „як паресу́не гади́на́ по цьіцка́х коро́ві, як лежит, надую́т сьі цьіцкі; треба пёред сходо́м со́нця, як зб́рат сьі на водо́у „гомівка́ мі́ны“, обмы́ти цьіцкі, бо іна́че цьіцка́ відпа́де“. (забобон).

гадь Т. collect. in der Bedeutung: Läuse (ekelhaftes Unge-

ziefer). гадь го присы́ла Läuse haften an ihm. телёта гадь присы́ла die Kälber sind von Läusen behaftet.

галагі́вка М. Св. plur. галагі́вкі = гагилка, гагулка, гаівка.

Гала́йі Св. nom. sing. Гала́й — так прозивають у Св. селян в Дрого́ва so werden in Swiatyje die Bauern von Drohojiv benannt.

га́лка́ З. яйце крашене, не писане, крашанка. пісанка́ крашене яйце, писане. „галкі́ і пісанкі́“ лада́ть на Великде́нь.

гало́ха Ст. plur. гало́хі Küchen-schabe, Periplaneta orientalis. ёдна гало́ха.

галу́зь З. Ast. східногал. галу́за.

гаркота́ти. гаркотьі́ти Св. knurren. гарко́че або гаркоті́т п'ес.

гасі́льник М. Löscher, ein Werkzeug zum Löschen der Kerzen in der Kirche.

Га́сьі́ Бар. Агафія́.

ге́в М. Ву. Сос. Ст. Т. hier; her, herda! ходь ге́в! або ході́ ге́в! komm her! (коло Старе́ви, Мално́ва, Мостиск... ході́ сула́!)

ге́вай. ге́вакі́ Маць. тут, hier.

гі́на або гі́накі́ Т. там, тамки dort; та́макі́ Т. dort. телёта гі́на сут die Kälber sind dort.

ги́ньо́к Маць. рід „вёкі“, eine Wickenart, Vicia.

гі́дны сьвё́та М. Weihnachten. гі́дны́й пі́ст М. Fastzeit vor den Weihnachten.

гі́кати́ Бар. wiehern. кобы́ла гі́кае.

гі́н М. Сос. Ст. dort; dort in der Ferne.

гі́най Ву. dort weit hin.

гі́пко́ Н. Urupe erops, Wiedehopf. гі́нко́ гу́лка́е.

гі́рковáтый М. etwas bitter, гі́ркавий.

гіря Св. довге волосє, гира lan-
ges Haar.
глиниці З. лавкі (= дошки),
що на возы в боку.
глинник Маць. глинник Бар.
яма, звідки б'єра́ (= бере) гліну,
Lehmgrube, глинище.
глинений Ст. aus Lehm, Lehm-
— абанок глинный Lehmkrug.
глинєр' (Задуброва коло Св.)
гончар, Töpfer.
глу́ный Н. X. dumm, pol. głupi,
čech. hloupy sl. глупы stultus.
глупа́к Х. Dummkopf.
гнѣвны́й З. zornig.
гнѣды́й Бор. braun. гнѣды́й
коны́ braune Pferde. про́со
гнѣдѣ die Hirsekörner sind
braun.
го́ды Т. Weihnachten.
го́лый лыс Сос. ein Wald, der
(im Herbst) seinen Blätter-
schmuck verloren oder (im Früh-
ling) dessen Bäume ihre Laub-
knospen noch nicht entwickel-
ten. влѣ, коли́ кўкає зачўде на
го́лый лыс Сос.
голова́ткі Ос. дрўгвы́й ково́плы
Samenhanf. плоско́вкі З.
пѣршвы́й коно́плы Staubhanf.
голова́ч Н. Kaulquappe, Frosch-
larve.
голове́нка Бу. Getreidebrand.
голо́ледь. З. гололе́дицы́
або го́лый лы́д З. pol. goło-
ledź, Glatteis.
голу́зь Бат. Ast.
голе́нка З. (= голянка) unreife
Pflaume.
гомо́кати Маць. гам робити,
lärmen, Lärm schlagen.
гомотѣ́ти сы́ Маць. βελοῦττες-
θα, abominari. гомотѣ́ти сы.
згомотѣ́т сы es wird mir übel. —
згомотѣ́ло=занўділо (згомотѣ́ти).
гомотѣ́чий, гомотлѣ́чий
Ekel erregend, ekelhaft. гомо-
тѣ́чий хрубачы́ско ekelhafter
Wurm.

горáк Т. Gebirgsbewohner, гір-
нєк čech. horák.
горно́к Ос. Topf. кашы́ з горка́
= каша з горшка.
горноста́й Л. Св. Hermelin,
Foetorius ermineus.
гра́бати сы́но Бор. Бар. Св.
гра́бати і грѣбати Бу. =
сыно грести. грабати сыно на
покосах rechnen.
грѣб бра́ти Т. грѣб копати.
губа́ plur. гўбы́ Св. Lippen (губа
дуже ріко в значеню: рот. пан
на всю губу Укр.)
гўдик Нянь. гўдик або гы́пко
Маць. Wiedehopf, Uruра ерорс.
гук Бор. гукóвско Т. Botaurus stel-
laris, Rohrdommel, Moorochse.
гукóвско г воды́, г лабазáх.
гўля-на! Т. так гонит гўся.
гў́пко М. Ор. Wiedehopf, Uruра
ерорс.
гусѣ́ка Бар. Espe, осика. гусѣ́ка
кїває сы die Espe zittert.
гў́ска Т. Semmel, булка.
гусяткі́ Бар. Kätzchen der
Bäume.
Г. гала́йда З. „стары́й чоловїк,
що завѣртат“, ein alter, wackelnd
gehender Mann cf. ukr. галайда́.
гахувáти Св. verb. trans. in
der Bedeutung: schonen, gut
pflegen, гахўє худóбу (eigtl.
гах = Geck. гахувати buhlen.
гахўє сы парібок).
гац Н. М. Св. Л. Ор. Ст. =
пыргáч Н. = лєлік Н. Fleder-
maus, vesperilio pol. gacek.
гачáла Бор. Peitschenschnur.
гдáчка Х. Т. Gurgel; Adams-
apfel.
гдў́лы М. велика грушка. укр.
і подільск. дуля.
гѣ́гавка Х. Luftröhre; Gurgel.
гѣрше́вны́цы Кус. Raupе, erusa.
cf. гѣршун (коло Бродів) =
Hornisse Vespa crabro.
гиль Н. Gimpel pol. gil čech.
hejl.

г і г а т и Ву. schnattern. гусь г і г а е.
г л у б З. pol. głąb, głąbik = качан.
г л у б капúсты.

г н ó т о к у сьв і ч к и Н. Kerzen-
docht. з старогорнонїм. chnoto.
г р е ц plur. г р е ц ы Л. Spitzmaus,
sorex , čech. rejsek.

г ў з ы й Юрко к р ў т и т X. der
Wind wirbelt Staubwolken auf,
der Wirbelwind weht.

г ў л а в ы й (коло Мостиск) з від-
битим рогом, без рога. г ў л а в а
к о р о в а , г ў л а або г ў л а в к а
= корова без рогів, eine Kuh
der die Hörner abgestossen
wurden.

Д. даймо на то Бат. gesetzt
den Fall.

д а т и с ь і в о з н а к і Т. = укр.
дати ся знати.

д в о я к або р і б ь я к Бат. zwei-
zeitlige Gerste - ивший „вóр-
к і ш чотырегранній Бат.
д в о я к и й Св. zweifach. двоякого
рóла у нас сьють ячмїнь: д в о -
я к (Hordeum distichon) і ш і -
с т ь я к (Hordeum hexastichon).

д в о я ч к і Бар Zwillingstöpfe.

д е ж а - н а ! Т. гóнит свіны (дежа
= дейжа, дїжа).

д ' е р ' е в н і к Маць. Holztaube,
Columba oenas.

д е р е в н я Н. collect. Bäume.

д е р е ш З. кїнь сивавобїлий.

д з в і н н и к Н. Glückner (коло
Дрогобича пр. в Доброгостові,
в Стебнику: п а л а м а р ' , в К о -
р о в н и к а х : п а л а м а р ' , в Д о -
р о ж е в і коло Луки: д з в о н а р ' ,
в Бортятині коло Судової Вишні:
п о д з в і н н и к або п а л а м а р ').

д з ы г а р о к Св. д з і г а р Т. Uhr.
д з ы н і г р а X. д з ы н г р а д р і б н е й к а
idé es fällt ein Sprühregen.

д з і р і а З. alte Mähre, стара
шкапа.

д з і с ь Н. Ву. Р. д з і с я Ст. д з і -
с я й Ву. польск. dziś руск. нині,

н и н і к а , н и н ь к а , н и н ь к и , н и н е ч к и ;
с е г о д н я ; д н е с ь , д н е с ь к а , д н е с ь к и .
д з ь ó м б а Бат. Specht, Baum-
hacker, Picus.

д з ь в о л ь і т и Op. winseln. д з ь -
в о л і т п ' е с е .

д з ь і д и к і Маць. „кóльки лопуха“
die reifen Fruchtköpfe der
Klette.

д з ь ó б а к М. Schnabel.

д з ь о р а Н. Р. pol. dziura psl.
д ' к р а et д и р а сцїсма, scissura ;
в и н ь ш и х о к о л и ц я х Гал.: д ь і р а ,
д е р а , д и р а .

д и в а р н ы й М. Ву. Св. wunder-
lich. у Лемків: чударный в укр.
ливовижній, чудний, чудернаць-
кий.

д і к и й с ь р Бор. Mutterkorn,
Claviceps purpurea.

д ы м ў р к а М. димлена цибуля
plur. д ы м ў р к и .

д і к і м у з ы к і Ву. Schlammflie-
gen (Eristalis; wegen des star-
ken Summens im Flug so ge-
nannt).

д і к и й п ' е с Л. Wolfsmilchraupe.

д ь і р а З. Loch, psl. д ' к р а et д и р .

д ь і т и н а Ву. Kind (в и н ь ш и х
о к о л . пр. на Поділю: д и т и н а)
psl. д ' к т и н а .

д ó б а н ы й ў л е й З. aus einem
ausgehöhlten Baumstamme ver-
fertigter Bienenstock. д ó б а -
н ы й ў л и й .

д о б ы т ч а Ву. gen. neutr. Vieh,
pecus, добыток psl. д о к ы т ' к ь к
facultates; pecus.

д о б р ы д е н ь Маць. guten Tag!
дай Бóже добрýдень!

д о к о н а т и Ву. звершити, совер-
шити, довершити.

д о л ó н ь Т. flache Hand. на до-
л ó н ь .

д о п а м е т а т и Op. mit dem Ge-
dächtniss erfassen. н е д о п а м е -
т а ў в с ь ó г о .

д о р і д л и в ы й З. locuples. д о -
р і д л и в о е п ó л е ergiebiges Feld.

дрáпалый Ву. рапавий, rauh.
дрáпалый язык у корóвы.
дрéнь З. genit. дрéню (місто сподіваного: дреню) Baummark pol. rdzeń, drzeń, zdrzeń cf. серце, середний fr. le coeur d'un arbre).
дрóбина X. collect. Brocken, окрушкі.
дружáк Т. другий рій. трóяк Т. третій рій.
дубéнка Т. Gallapfel.
дúды у цибу́льї Н. (nom. sing. дúла). дудкí Ду. (nom. sing. дудка) die röhrenförmigen, bauchig aufgeblasenen Blätter der Zwiebelpflanze. цибу́льї пушéе дудкí.
ду-днé Ос. = до дня bis zum Tagesanbruch.
дúдок Т. Wiedehopf, Urupe erops.
дúжий Сос. gesund, stark. як ем дúжий бы́ als ich gesund war.
дюк Ву. in der Bedeutung: Engering.
дєк або рє́нтий Св. Kirchen-sänger.
жа́бєча ікра Сос. Frosch-laich.
жвэ́чка З. Ос. = жвачка. жвэ́чку жв'є корóва vacca ruminat.
ж'є́ба велéна Ду. Laubfrosch, Nyala arborea. ж'бба зелéна воды прóсят (як рєхкає).
ж'є́берина Св. 1) Froschlaich 2) Wasserpflanzen namentl. Algen.
жэ́бы Маць. pol. żeby. я му мóвиу, жэбы пришóу до м'єне.
ж'є́б'ийі корáлы Н. Frosch-laich.
ж'є́б'ийі лыжкí З. Kaul-quarren.
ж'є́бé Ду. kleiner, junger Frosch. малóе ж'єбé.
ж'є́бéк Бор. Froschmännchen, самéц ж'єбы.
желы́зце Т. Bügeleisen.
желúдок Кус. P. Magen.

жýво Ву. in der Bedeutung: schnell.
жигáти X. stossen; stechen штуркати; колоти; він ся жигáє = він штуркає cf. psl. жешти. Микльосіч подає з огляду на російск. изгaga cholera sicca яко корíнь гег. В галицко-руск. пр. к. Львова: згáга = Sod-brennen.
жидик М. Ду. Mutterkorn, Claviceps purpurea. обира́ют жидики з зérна.
жýлавец або нáнприсный плáцок М. „п'ечýт жылавцы у вступный поведылок з самóйї мукí і воды“ М. жылавец або нáнприсный хлы́б Сос. „п'ечýт хлы́б без дрéжджéй, щóб бы́ жылавый без п'єт“. Сос. psl. хл'кы пр'ксынь.
жмэ́кати Ор. Бар. Ос. ausdrücken, drücken, kneten. жмэ́кає помежи рука́ми хусты́ (при праню) Ор. жмэ́кат кошúлю Ос. жмэ́кає кошúлю Бар. cf. жати, жму, жмеш. жмэ́кати кошúлю Сос.
жоўна́. жонá Сос. in der Bedeutung: Kropf (Krankheit). укр: жовна = Scropheln.
жоўтúрка або жоўторúвка X. Goldammer, Emberiza citrinella.
жолúдок Ву. Magen psl. жé-лúд'кы.
жрídло Ос. pol. źródło, бéч. з'йдло ruth. жерело.
жу́жиль. Н. Küchenschabe, Pteriplaneta orientalis. ёден жу́жиль. два жу́жлы. cf. psl. жоу-жэница insectum. russ. жу́жель, жу́желица; жу́жжать = summen. nsl. жу́жанка geotrupes ruth. жу́к = geotrupes ruth. жу́желиця = sarabus гл. Початки до уложення номенклатури і термíнологíи природописной, народной нап. I. Верхратский IV.

р. 1872. стор. 11. (Властиво значить „жужелиця“ комаху сильно в лету жучачу а відтак перенесено тоту назву і на комахи не брєнячі сильно в лету як Pteriplaneta, або навіть і зовсім не літуці як Carabus).

з. за́биў се горн'єц X. = забився горнець.

за́боленый Н. kränkelnd, krankhaft. заболєне д'єрево. — карто́фль заболєна.

за́в'єр'б Сос. Св. P. gen. masc. за́верба X. eine Weidenart. gen. fem. зав'єр'б в Р. „гнучка вєр'ба, має білаве лістє Salix alba. завєр'б в Св. має червоноє галу́вє Salix purpurea.

за́волока або заво́льїка Сос. Hergelaufemer; Eingewanderter.

за́втр'є Ву. З. morgen, cras cf. psl. за́втрєне πρωιον, tempus matutinum. завтр'є єсть accus. temporis: загально уживанє „завтра“ повстало із „за-утра“. — до за́втр'є З. = до завтра укр. до за́втр'єго; форма укр. єсть genitiv-ом від adj. завтрый (scilicet: день). cf. psl. о́втрний crastinus, завтрїшний.

за́гай X. або за́пуст X. молодий ліс, junger Wald.

за́гинєц Бар. genit. за́гинєц Nase, Lepus timidus. злїпїў єдного за́гинєц er hat einen Hasen gefangen,

за́головак Ву. Kopfkissen.

за́дымка Бар. Ос. P. Schnee- verwehungen (cf. заду́ло сьнігом).

зазу́лєйка Ду. Sonnenkäfer, Puccinella (найчастїше septempunctata). Дівчата того хрущика кладуть на руку, щоби ліз і приговорюють: „куку-куку! зазулєйко: в котру піду стороно́йку, ци там, ци там, ци на зелєный цмїнтар?“ Коли відтак зніме ся і полетить, ворожать про свою

долю, а як паде на землю то мов віщує дівчинї скору смерть. зазу́лька Св. Kuckuck, Cuculus canorus; в иньших околицях звичайно: зазу́ля.

за́к Н. — пок Н. bis заки, поки. за́каза́ти сьї Ос. за́каза́вати сьї Сту. sich ansagen, verkündet werden. весна́ вчас за́каза́ла сьї. весна́ за́каза́є сьї добре.

за́ка́ла Н. Schande, Schmach. не має за́калы або га́ньбы.

за́каліти Ву. калом обмазати, завалети.

за́кручки у скри́пкї Св. Сос. за́кручки у скри́пок З. Wirbel (an der Geige).

за́куліти Ор. krümmen. ястреб має дя́убак за́куленый der Habicht hat einen gekrümmten Schnabel.

за́ку́лєти Н. захромати. за́ку́лєє вивє.

за́ку́тик Ст. або за́га́тка Ст. „де мєчут збїтыйї горцы“ ein hinter der Hütte hinter'm Zaune gelegener Ort, wo Scherben und allerlei unnütze Sachen ausgeworfen werden.

за́мєтьїль Т. genit. замєтєли Schneegestöber.

за́мотылєти сьї Ду. sich verwickeln. як замотылєє сьї в грїві, то ка́жем: „пєлєх“. cf. мота́ти; моты́ль = papilio so genannt nach dem unsicheren, hin und her flatternden Fluge cf. мотавїльник кор. мет.

в старосл. моты́ль значить: гвїй, гївно; проте Мікльосїч зїставляє руск. „мотиль“ з старосл. словом приводячи для скріпленя своєї думки нїмецкый людовий вираз на білого мотїля (білюха капустанїка): Kraut-scheisser.

за́му́скати М. beschmieren; bestreichen. заму́скалась сьїгнү.

примускати ein wenig be-
streichen, ein wenig beschmic-
ren.
з а н а м у л і т и Coc. verschlammern.
Сєн нанесє дуже мады, занамуліт.
з а п а д в з е м л і Н. Einsturz des
Erdbodens.
з а п а л е н ь і т и с ь і Coc. roth
werden, erröthen. запаленьї
сї з гнїву, зо злости, зо стїду.
з а п ь і р і т и с ь і Э. Oc. vor Zorn
entbrennen. запьїрив сї як
когїт.
з а п о р о х а т ь і т и Т. verküm-
mern. запорохатїє дїтїна. за-
порохатїї в малаька (запоро-
хатїти) cf. парх, паршивий.
з а с ь і Coc. hingenen, aber.
з а с и л і т и Ву. aufhängen. жє-
воронок якбї засїлений в по-
вїтр'у die Lerche ist gleichsam
in der Luft aufgehängt.
з а с т р у п і т и с ь і Т. (von einer
Wunde)sich mit einer Kruste
überziehen.
з а т ь м Н. deshalb, deswegen.
з а т ь м крик = deshalb erhebt
man so ein Geschrei.
з а т ь р х а в і т и Т. Bar. verküm-
mern. затьрхавїло поросє.
з а т ь к Э. в ь м у к Э. (cf. мо-
кнути, вимокнути) Mutterkorn,
Claviceps purpurea.
з а т о р ы Oc. = затоки cf. терти.
з а т о р о в а т а д о р о г а Oc. =
дорога, що має много вибоїв
ї заток або заторів.
з а х л а н н ь і е t з а х л а н н и й Т.
habgierig, habsüchtig.
з а х о ў з н а т і к о н е Oc. „дає сї
конєви вудїло до пїска“. ко-
нєви узду заложити; в иньших
околицях (пр. Борятин) нахоў-
статї конє, заложити хоўстало.
з а х ы т Oc. Wolfsmilchraupe,
eruca Deilephilaе euphorbiaе.
бден захыт. дуже захытїт.

з а ч е р с т в і л ь и й х л ь і б М.
trocken gewordenes Brot.
з а ш л ы й Ву. St. aus fremdem
Land gekommen, eingewandert.
з а ш л ы й ч о л о в і к . з а ш л і л ю д е .
з а б а р т н ь і т и Бар. St. morsch
werden, vermodern. з а б а р т н ь і л а
с о л о м а Бар. vermodertes Stroh.
з а б а р т н ь і л о є д ' е р ' в о Ст. morsches
Holz.
з а б а р ш н ь і т и Мадь. З. X. morsch
werden, sporoxnaviti. з а б а р ш н ь і є
д ' е р ' е в о . з а б а р ш н ь і л ы й v e r -
modert. з а б а р ш н ь і л о є д ' е р ' е в о —
н ь і н а щ о д о р о б о т ы , і н о д о
п а л ю Бар. vermodertes Holz ist
zum Bearbeiten untauglich ;
es kann nur als Brennmaterial
verwendet werden
з в ь і з д н ь и й Ву. St. besternt,
mit Sternen besäet. д в і с ь з в ь і -
з д н о h e u t e l e u c h t e n a m F i r m a -
ment Sterne. з в ь і з д н о є н ' е б о
Ст. besternter Himmel. а л е т о
з в ь і з д н о ! = м н о г о з в ь і з д н а
н е б і .
з в і л ь г а Кус. Н. Thauwetter.
з в і л ь ж і л о Coc. = стала звільга
Thauwetter ist eingetreten.
з в і р ' а Н. з в і р е Ву. junges
Thier. plur. з в і р ' а т а Н. з в і -
р е т а Ву. „дїти старого звїра“
(значєнє первїстнє; в книжках
уживають у нас звїрїята в знач.
Thiere, pol. zwierzęta, по руски
властиво звїрї; декуда на Угор-
щинї: звїрєта = серни).
з в о д ь і й Ву. genit. зводий Zaun-
schlüpfer, Troglodytes parvulus
cf. lemк. зводитель, зводительик
= Zaunkönig cf. зводити, зве-
сти.
з г а р а ч и т и с ь і Мадь. zerbrö-
ckelt werden und sich aufthür-
men. згарачит сї стрєж на
рїцї = як сї покрушєт (= по-
к р і ш и т ь) .
з д е б е л ь н ь к а (Чернилева коло
Яворова) напрасно, несподївано.

зёрва або зломаний пнек Маць. abgebrochener Baumstrunk.
 зерня, зерне З. collect. Getreide gen. neutr.
 зйгар З. Бор. Uhr pol. zegar, nsl. cegar nhd. Seiger (v. sigen = sinken; ursprüngl. Sanduhr, Wasseruhr).
 зыльга Маць. Thauwetter.
 зылы у рыбы Бор. Ст. X. Сту. Fischkiemen. зывы або вуда Т. item. гл. зявы.
 зізўлька Бор. Kuckuck, Cuculus canorus palaeoruth. зэгзнца (в Слові о полку Игоревім); čech. žežulka, pol. gżegżółka.
 зильжло Н. der Frost hat nachgelassen, Thauwetter ist ein getreten.
 зымакі Св. зімакі (Гнатковичі) вузімакі Бат. = бульбы Ор. Kartoffeln (зімак pol. ziemniak Erdapfel).
 зыяка Бат. зынька М. Pupil, Sehloch. вобі зывькі beide Pupillen.
 злапйти Р. fangen, злапати. я злапйў выдру ich habe eine Fischotter gefangen.
 знакомітый Т. bekannt. знакомітыйі люде bekannte Leute.
 зновусь Н. Бар. Soc. wieder, wiederum.
 зор'е вечірня Ст. Abendstern.
 зорка Бар. Abendstern, зоря вечірня. трінка Бар. Morgenstern pol. jutrzeńka.
 зостіглы Ос. reif. недостіглы unreif.
 зяваті Ву. gähnen; keuchen. пєс зяват.
 зявы Ос. Kiemen, branchiae.
 зяпати Св. keuchen. здушйў сй пєс і зяпає = зогрив ся пєс і дихать (на Україні: хєкає).
 зєбрó plur. зєбра Сту. Т. Rippe masur. ziobro, ruth. ребро.
 зєнгра. дзєнгра Св. намерзлыи на галузах лід, що топля-

чысь під час відлиги спадує з деревини. „дзєнгра з дєр'є-вйвы падає“.
 зєпати (Яворів) schreien. зєпає дьтіна = кричить напрасно cf. russ. зяпать (cf. зяпати).
 і. івы Бат. Augenbrauen, брыва Бат. Augenwimpern; Auglider гл. віва.
 йїдженє З. Бар. Св. pol. jedzenie Essen місто: йїднеє psl. їдєннє. до йїдження.
 йїдь М. genit. йїди gefrorene Eiszapfen an Bäumen місто: льїдь? або йїнь?
 ікрáк Н. Rogener, Rögling pol. ikrzak čech. jikrnáč.
 іменій Ву. Hausthiere, Vieh cf. іміне = Habe, Gut, Vermögen; Vieh.
 іміне Бар. in der Bedeutung: Vieh eigentl. Habe psl. имѣннє хрѣматє, opes.
 іначе Ву. инакше, anders. psl. иначе єтї, adhuc; pol. inaczej. — інацп Н. інады гадáє.
 іньй Ву. иньший. що іного = що иньшого, etwasanderes psl. инѣ.
 іно́. йіно́ Ву. Т. тільки Т. nur. іно́ прівюз пєть снопів Ву.
 іщєвицьї Маць. іщєрицьї Маць. Nachtfalter, phalaena.
 іщицьї Х. Schmetterling, papilio. іщицьї Н. Nachtfalter, phalaena. малá іщицьї лытáє.
 и. кабáти сьї Св. Soc. sich herumwälzen, sich umwerfen; Purzelbäume schlagen. кабáє сьї або кáбле сьї хлóнец der Knabe schlägt Purzelbäume „паравєртат сьї хлóнец“ Св.
 кавўзит Ву. = на дворї плюта, плютить.
 какарўдза або какарўза саморїцна Ву. какарўзка Маць. Claviceps purpurea, Mutterkorn (Sclerotium).
 калáтка Ву. прилад до калатаня в великий тиждень, коли

- не дзвонять, якби молоток; в інших околицях: калатавка. калачут калатками.
- ка ўд́а́нок Х. каўда́нками падае сьніг — падае кудэлями der Schnee fällt in grossen Flocken herab.
- калі́вы М. Т. „панчо́хи с полотна́; шійот для вмерца́; іглу́, що шіе, застро́мит в калівы, не відорва́вши нітки а то щоби маў небіжчик на другім сьвіті чим собі зашіти. До тру́ни даю́т також кўсник хлы́ба“ (обряд забобонный) cf. psl. калігы пé-δ:λα, calcei.
- калі́та М. Tasche, Geldtasche (у Бойків: каліта́ Hirtentasche).
- калі́на Т. „чарво́ну коро́ву так клічу́т“ Namen einer rothbraunen Kuh (властво: калина Schneeball, Viburnum opulus).
- ка́лька Н. eine Pflanzenart. кáлька кві́тне ме́жи збі́жем.
- ка́нюк Ор. Gabelweihe. dem. каню́чок Ор.
- ка́нцю́ Бу. трошки, капку, дрі́бку ein bischen, etwas.
- ка́піце́ Т. Kitchenschabe, Periplaneta orientalis cf. коба́ля, коба́лька.
- ка́пу́лка Бор. Pilzhut.
- ка́пу́снсько́ З. „де садéт ка́пу́сту“ ein Feld, wo Kohl gebaut wird, Kohlfeld.
- ка́пусне́к З. Бар. „тихі́ський дощ“ З. „дощ дрі́бний і рі́сний, до́брый на ка́пу́сту“.
- ка́пу́стени́к Т. пі́ріг с ка́пу́стоў.
- кара́гу́лька Н. runder Kopf, kugelige Verzierung. па́лиці с кара́гу́лкоў ein Stock mit rundem Kopfe.
- кара́кін Л. Blatta germanica, deutsche Schabe а муска́ль Periplaneta orientalis Kitchenschabe, Kakerlak, карако́ны жоўти́й а муска́ль чорни́й.
- ка́спер plur. каспры́ Ду. Cypripus carpio, Karpfen.
- ка́ча-на́! Т. (го́внит качкі) Treiberuf der Enten.
- кача́н Сос. качéн das nach dem Abnagen des Fruchtfleisches zurückbleibende Samengehäuse des Kernobstes; Axe (Strunk) des Maiskolbens; der untere Theil des Stengels beim Krautkopfe.
- кача́рупа Бу. vel чару́па Schale. в качару́пі (в чару́пі, в скару́пі) сиді́т сліма́рк.
- кваско́вое́ молоко́ Маць. кваско́вое́ або восико́вое́ молоко́ З. Бат. кваскува́тое́ молоко́ М. etwas saure Milch.
- квóчка Бу. Alkyone (звизда́ найбольша́ плеяд)
- ке́ды Бор. Нянь. (кеды) pol. kiedy, wann, коли.
- ке́рноз Бор. Eber, корноз, кабан.
- кі́ба (Б. Сколошів) Kiebitz, Vanellus cristatus.
- кігі́чка Бар. Т. кігі́чка Св. кигі́чка Сос. = кы́биска (Глиновичі) Kiebitz, Vanellus cristatus. кі́чка лы́че = чайка летить, pol. czajka leci.
- кй́кіть Сос. Stummel; verstümmelter Finger.
- кй́черенок Сос. Stummel; Fingerstummel; Fingergelenk = кичеленок.
- кі́ля раз М. einige Male. кі́ля (місто: ты́ля) Маць. є кі́ля вовечóк es giebt viele Asseln (властво кй́ля wie viel, ты́ля so viel.)
- кі́петок Св. = вода́ кипю́ча Св. кі́піток Ст. кі́петок Ос. або кі́пча вода́ siedendes Wasser. — трéба кі́п'ітку.
- кі́янка Бу. пра́ник Waschbläuel. čech. kuj, pol. kijanka. ruth. кий, genit. кия́ Prügel, Stock.

клававу́хий, клавову́хий
 M. mit herabhängenden Ohren.
 свиня клавову́ха.
 кло З. X. Маць. — клевак. Eck-
 zahn plur. кла. клевакі.
 кльоб Т. „має трицять повисем“.
 клончи Бат. nom. sing. клонч
 gen. mascul. клонче Ос. collect.
 gen. neut. in der Bedeutung:
 Blutfedern cf. pol. kłazce et kłazce
 = Stiel, Strunk, Wurzelstock.
 Was die Relation der Bedeutungen
 anbetrifft, vgl. палкі eigtl. Stöcke
 in der Bedeutung: Blutfedern,
 пишки.
 клу́чки у скри́нках Маць.
 Wirbel (an der Geige).
 клес Маць. Op. Bu. genit. клеса
 Kernbeisser, Kirschfink. Cocco-
 thraustes vulgaris. дуже клесів
 прилетіло до гурода. влипу
 єдного клеса Op. дуже клісів
 Бу. (клис = клес).
 кнор Бу. Eber. в укр. кнур. —
 dem. кнорик.
 ко́бчик Дуб. Falco aesalon,
 Zwergfalk.
 кова́ль З. Küchenschabe, Peri-
 planeta orientalis.
 козє́нька Сос. Feldrittersporn,
 Delphinium consolida; де внде:
 сорочки, сорочі липкі.
 кокочка Маць. eine Pflanzenart.
 кольнцє́та Св. nom. sing.
 колынцє́. Knoten des Halmes,
 Halmknoten (колыно + тєце + ят)
 колодачик З. Kneipmesser,
 Kneif.
 колоти Сос. in der Bedeutung:
 mit den Hörnern stossen. коле
 вїу der Ochs stösst mit den
 Hörnern.
 колє́да або свїтнїй в'єчїр
 Ст. Weihnachtsabend.
 колє́чий Бат. stehend, stachelig.
 колє́ча роже die stachelige
 Rose.
 команїчина Св. Сос. Б. X.
 Klee, Trifolium.

комар Р. genit. комара plur
 комары Geise, Stechschnacke.
 кондосити сї Бу. — плакати
 сї. кондосит сї дїтїна —
 плаче сї.
 конопльї посконнїй або
 бїлїйї В. Staubhanf. ко-
 нопльї матюрнїй або
 чорнїйї Бу. Samenhanf.
 Кондро Ст. Kinrat, Konrad.
 копїсть Ос. Ruhrscheit, Knet-
 scheit. копїстєу мїшат. cf. psl.
 копчєсати $\alpha\nu\rho\rho\rho\tau\tau\epsilon\upsilon$, effodere.
 корм'єннїй або пас'єннїй
 свїньї Ст. gemastetє Schweine.
 корм'єна або пас'єна
 свиня Mastschwein.
 косинога Т. Phalangium pa-
 rietinum, Weberknecht.
 косьїта Маць. косята, косицї
 die mittleren Schwanzfedern
 des Hahnens.
 космата (Болестрашичї коло
 Малкович). як вродит полож-
 ницї дїтїну, то справляють
 гостїну: „космату“. — їду на
 космату.
 косарї Бу. Orion (Gestirn).
 коцю! коцю! Н. (кличка до
 свинї).
 кошулякі М. обряд: молода
 посылє молодому чєрез пїслан-
 цї кошулю, що сама йїї вї-
 шила для молодого; — також
 ї тї люде, що урочають кошулю
 (сорочку) молодому звуть ся:
 „кошулякі“.
 крєгулєц Бу. Sperber, Nisus
 communis.
 кривак Маць. Hase, Lepus ti-
 midus „за то, што заднїй ноги
 довшїй, перєднїй коротшїй,
 то сї кривит“.
 кривоб'єдрїй З. eigtl. mit
 krummen Hufften „чоловїк, що
 має єдно рамє вїже, єдно нїже“.
 кривати Х. hinken. кобыла кри-
 вє. кривала кобыла.

крі́на dem. крѣ́пка або лóд-
ка Ос. Kahn (у Вишатичах:
ледá = лода).

крівáк Н. Hungerzwetsche.

крі́п Бар. siedendes Wasser nsl.
krop psł. оу́кропъ aqua fervida
ukr. укрі́п.

крі́осати сьі́ Бу. = пла́кати
сьі́. крѣ́осає сьі́ дьі́тна = пла́че
сьі́ дьі́тна.

кро́к Св. Schritt.

кро́пля вóды Бу. Wasser-
tropfen, кáпля або крáпля вóдї.

кро́пльї́ Т або карто́фльї́.
nom. sing. кро́плья Krumm-
birne, pomme de terre, Kar-
toffel.

кросенцѣ́та до рѣ́зання д'ѣ-
р'ева Св. Schneidebock.

кру́гучáти Бу. grunzen, хрю-
кати, кругунькати. сві́не кру-
гучїт.

кру́к Н. Namen eines ganz
schwarzen (rabenschwarzen)
Hundes.

кру́кати Бор. (про голос жу-
равлїв). кру́кают журавлї́.

кру́повый сьні́г Т. Schnee-
graupen.

кру́пенї́к Т. aus Grützen ge-
backener Kuchen. сню́к з грѣ-
чаныхъ кру́п кру́пенї́к; — грѣ-
чаний хлѣ́б.

кру́ц З. кличка чорного пса cf.
кру́к. завóлай кру́ца.

кру́чáти М. krächzen, girren,
gellen. журавлї́ кру́чѣт.

кру́х Бу. Р. Faulbaum, Rham-
nus frangula. кру́хїй Бу. brü-
chig, mürbe. кру́хоє д'ѣр'во.

кудѣ́льї́ сньї́гу Сос. Schneeflocken.
кудѣ́льї́ сньї́гу летѣ́т
Сос. кудѣ́льї́ми сньї́г падѣ́ Ст.
= „падѣ́ грúбый сньї́г“ Ст.

кукúлка Л. Ос. Дуб. З. Cucu-
lus canorus, Kuckuck, pol. ku-
kułka. — на Лемківщинї́ декуди:
кукучка.

кульпáк З. друк, що підпірає
люшню.

куля́вка Бат. Hungerzwetsche
cf. килавка, келавка.

куля́стра Х. Biestmilch, colo-
strum.

куля́чкі́ Т. Blutfedern (cf. киль-
че, кульча, кильчити сє).

ку́манї́ч або ку́манї́чї́на З.
Klee, Trifolium.

ку́пїтелю́га або ку́пїте-
лю́жник Т. Goldamsel, Pirol,
Oriolus galbula. Спів тої птїцї́
віддають словами: „ку́пї те-
лю́гу!“

ку́пля́ Бу. Kuppel.

ку́пно́ Ст. Бу. Kauf.

ку́р'авї́це́ Т. Schneegestöber,
курави́ця.

ку́рнáк Бат. Baumstrunk cf.
psł. кърк = radix; pol. kierz
čech. кеґ = frutex.

куропáтвa Н. Rebhuhn.

куськóв! клі́чут конѣ́ Т. цьі́сь-
цьї́в! клі́чут лошакá Т.

ку́та свїно́граду́ М. = гровно
винограду́ укр. кїтаґа вино-
граду́.

ку́тень Сос. ку́тьї́нь genit.
ку́тьї́ Ст. Magen namentl. Kuh-
magen.

куць-куць! куцькó! Т. клі́-
чут свї́ні.

л. лáва М. лáвка Ст. in der
Bedeutung: Brett. сьтї́нá врó-
б'ена з лав. cf. russ. лава Brett;
Steg. — ruth. лава, лави́ця,
лавка gewöhnlich: 1) Bank 2)
Steg.

лакóмый́ Бу. gierig, habsüchtig.
лакóмый́ хлопáк.

ламáтє́ Х. abgebrochene Zweige,
Reisig або трущ́ Х. = дрї́бнє
рї́ще нї до чо́го, іно́ на паль.
ла́пї́ Св. М. leicht, schnell. ла́пї
не дасть сьї́ забїті́ М. = легко
не дасть ся убити. — не ла́пї
тотó зробю́ М. = не скоро́ тотó
зроблю́ cf. psł. ла́пты. ла́пць.

ла́ска М. Л. Св. Ду. Маць. Сос. Ст. Бу. Р. Т. Wiesel. Putorius vulgaris. plur. ласкі. „ласка залазйт в мы́шу дяю́ру і як залы́зе, го́нит за мышы́ а, як повыгры́зе ім каркі, повыйй́дат, то вты́че від мышей“ Ду. — „ласка по найб́льшій часті на віну́ стае́ біла“ М. (тверджене хибне: ласка рідко коли біліе на зиму; завжди однакож біліе на ту пору року горноста́й Putorius ermineus).

ле́гкое М. Бат. Сос. Lunge, pulmo.

ле́йбік Св. Leibchen. лейбік полотна́ный.

лы́та Н. Сос. Wade, литка.

лы́тва Л. psl. литва литá, sup-
plicatio.

лы́дніцы Ос. Glatteis. лы́д-
ны́цы злапала.

лы́сковый ворі́х М. Hasel-
nuss.

лы́онд М. Бу. Ос. Land, festes
Land; Ufer. по́під лы́онды =
по́під береги.

лы́ондик Бар. беріг, Ufer, Land.
по лы́ондиках = по берегах.

лы́ондува́ти Т. рівно в бере-
гами іти. вода́ лы́ондуе = при-
було води нпр. в ріці так много,
що рівно іде в берегами.

лопа́ўчек Т. лопа́ўка Т. Fut-
terschwinge, опалка.

ло́пкати Н. Бат. Р. knallen.
ло́пкае батогом Н. лопкат з биче́
er knallt mit der Peitsche.

ло́пнути з бича́ Св. mit der
Peitsche knallen.

лопу́шенка М. dünnes Haut-
chen an einer Flüssigkeit, dünne
Kruste; in Bortiatyn die eigentl
Bedeutung: ко́жушок leichter
(schlechter) Pelz (опуша́нка);
в інших окол. Гал. говорять:
„старка“ на молоці, „кожушок“
на сметанці.

ло́тань Маць. Sumpfdotter-
blume, Caltha palustris. лóтань
квіне́ жоуотым квітом.

лупа́ ворі́хова Т. Nuss-
schale. — лупа́ а́льбы шка́р-
піна на яйці́ (яйці́) Т. Ei-
schale. під шка́рпіноу́ біло́к
і жоуото́к.

лупа́ у ры́бы Бор. лупа́ у
ры́бы Х. Fischschuppe.

лупі́кобыла Бат. сьны́гніце
з дорджем Schnee mit Regen.

лупка́ти Кус. knallen. лупкат
або па́літ з биче́ er knallt mit
der Peitsche.

луспа́ на скуру́ ры́бы Т.
Fischschuppe psl. лоу́спа э́лутров,
squama.

лю́б З. Сту. pol. lub, oder.

лю́цкі́й (люде́кій) Н. в значеню́:
селянам належний. лю́цке (або
лю́цкоє) поле den Bauern ge-
hörendes Feld.

лю́шоф Бат. genit. лю́шофа —
цебрик без вухів на висо́ких
нога́х, де мьют на́чине.

лушпа́ Х. Hülse; Spreu, Spel-
zen. лушпа́ у горо́ху cf. psl.
лоу́спы пше́нничны́я.

ма́гельніце́ Бор. Mangeb-
brett.

ма́гулова́тый кіне́ць яйце́ Х. =
грубшій ко́нець яйця́. — тоншій
ко́нець яйця́ = шпильо́ва-
тый або шпильче́стый Х.

ма́да Сос. З. Schlamm; sum-
pfige Stelle, Morast. „Сен наню́с
лу́же ма́ды“ Сос. der Sanfluss
hat viel Schlamm abgesetzt. —
„ма́да гей тряса́вицы; ро́сне, як
дріжджі; ко́лі во́ре та на ма́ду
натра́фит, не мо́же бра́ти глү́бше“.

ма́зе́р' Бар. Сос. Ст. Т. Ross-
käfer, Geotrupes stercorarius. —
ма́зе́р' Бу. Mondhornkäfer,
Coprils lunaris.

ма́зе́ркі́ Н. великі, чо́рні чере́хи.

ма́їк Ст. Kuhblume, Taraxacum
offinale.

маковінкї Ст. грушкі малыйї, солóдкійї.
маковѣник Н. Mohnkuchen.
макольóмба Н. Бор. Hänfling, Fringilla cannabina pol. makolagwa. ruth. макопій, макопійка, колопенник, конопельник.
малѣньцькій Ву. Бар. дуже маленький, sehr klein ganz klein.
мáры plur. tant. Ст. in der Bedeutung: Todtenbahre.
Марúшка Ст. тепер понайбільше Марйна.
мáсличка Т. Butterfass čech. máselnice.
маслюк Св. Schnecke.
мáслѣнка Н. weisse Bachstelze, Motacilla alba. звѣрка сѣва, під спóлом біла, во́гопом кѣває.
мацьїцькій М. sehr klein. мацьїцькоє пташенé М. sehr kleines Vögelchen.
мáцьок Бар. груба кішка, Dickdarm. мáцько Ос. 3. gen. masc. Magen der Säugethiere, namentl. des Schweines.
мáчка. мачѣнка М. Sauce.
м'ѣдв'ѣдок Н. plur. м'ѣдв'ѣдкі м'ѣдв'ѣдік Маць. plur. м'ѣдв'ѣдікі Maulwurfsgrille, Gryllotalpa vulgaris.
мекелѣвини Н. Бар Ст. Сос. лускá від прóса, як опыхáют на яглы М. лускá в ячмѣню Бар. лупá, що відлытáє від ячмѣню, як опихáют на панцáк або від прóса, як рóблят пшонó Сос. cf. psl. макъкъ gad. мѣн nsl. mekina furfur. serb. мекинје Kleien. bulg. мекина Wirrstroh.
ментрúжити. мінтрúжити Маць. die Zeit müssig verbringen, Zeit verlieren. звінтрúжитý день. pol. mitręzyc.
мерголїти (коло Дубецка під Перемишлем). мерголїт = es fällt ein Sprühregen, мерчить cf. čech. mrholiti.
мерлѣц Ст. Todter. при мерці.

мѣліны Ву. Seifenwasser, милловине. čech. et pol. mydliny.
Мѣсьько Ст. Микола.
мѣслїті Н. meinen, denken. я мѣслїў. я мѣслїла.
мѣшити сьї Ву. „крвіом мочїти“ (о коровї). корóва мѣшит сьї = мочить кровію.
мышогрїб (Сколошів) (genit. мышогрóба) Zaunschlüpfer, Troglodytes parvulus. два мышогрóбы.
мышúрко Ду. gen. neutr. gemeine Spitzmaus, Sorex vulgaris. мѣньчоє, як крет; то схóват ся г землі, то знов в дыры шурнѣ; йїст мұхі.
м'їдлицьї Р. = мїдиця, Spitzmaus Sorex.
м'їновáти Ву „намѣслити“ verb. trans. aus dem Gedächtnisse anführen, dem Namen nach anführen, nennen cf. pol. wymienić. wymieniać.
Міськó Бор. Микола, Николай.
місечóк Бор. в тїй вменшительній формї вживає ся мїсто у нас уживаного: місяць.
м'їтелицьї або зáдымка 3. Schneege störber
Міхаў Ду. Михайло pol. Michał psl. Мїхалъ et Мїхалъ Michaël.
млачїще М. Morast. sumpfiger Grund.
мльїчѣй Ву. Euphorbia, Wolfsmilch. на мльїчѣю сїдїт прїмїт auf der Wolfsmilch lebt die Raupe von Deilephila euphorbiae.
мóўчкїй Ос. schweigsam. моўчкїй чоловік = „що удає, ласїт сьї“ Ос. властиво: мовчаливий.
молодїцьї Маць „дывка пóки до шлїбу; як нїде за муж то не вїста“ (в иньших околицях: молодїця = молода жінка, молода замушниця, молода мужата).

мóнчар' Бор. Mutterkorn Claviceps purpurea, мучар.
мóрска ворóна Св. Бар. Mandelkrähe, Blaurocke, Coracias garrula.
мóрска свинé Ор. Meer-schweinchen, Cavia sobaya.
москаль (к. Р.) мускаль Л. Маць. Periplaneta orientalis, Küchenschabe. москалі в ночі лізят в хати; скоро бы за-світїї, все сї попрече".
мотавільник Ду. Schmetterling, papilio plur. мотавільнікі.
мотыль Н. Schmetterling; гл. замотылєти сї.
мóчор М. Sumpf, мочар. ёден мóчор.
мрáчно Св. düster, nebelig
мрóчка З. Р. Ameise, formica. plur. мрóчки = masur. mrocki.
мрúкати М. murren; spinnen (von der Katze). кит мрúкає або мурчїт die Katze spinnt, кит моркстїть в укр. мурлікає.
мурáйка Н. Ameise, formica.
мурчáти Кус. Ву. murren. кит мурчїт die Katze spinnt.
мýсит Бар. мýсит Ст. als adv. wahrscheinlich. мýсит бýде доч пáдаў wahrscheinlich wird es regnen.
муталїцьї Сос. Schmetterling. муталїцьї бїла weisser Schmetterling.
мýха свїтлéча Н. Leuchtwurm, Lampyris noctiluca.
мухїр' genit. мухїр'é Бар. Blase.
мýцко Св. (муцкó) Mops.
мученик З. (= мучаник) муч-ник Ст. Mutterkorn, Claviceps purpurea (Sclerotium). мучнікі мóкрого рóку бывáют на жїтьї.
мýшка свїтлáча Бар. Leucht-käfer, Lampyris noctiluca. мушкі свїтлáчїї.
н. набїти Т. in der Bedeutung: in reichlicher Fülle häu-

fen. набїў маéтку дость er sammelte Vermögen genug.
нагарáчити Маць. aufthürmen, hoch aufschichten. нагарáчит д'ёр'ева cf. гора.
на-дýх Св. sehr eilig, sehr schnell.
навіть Ву. Бор. sogar.
на-á-знак Бар. на-á-знач Ву. rücklings ukr. на-взнич.
наївнцей Бар. pol. najwięcej, am meisten.
на перїд М. Бортятин коло Су-дової Вишні = наперед vorwärts. zuerst; vor. psl. напрédъ ante.
напїлэти Бар. aufspießen. йїж натручэе в садý яблòк, як дость тóго натручэе, талéе сї по них і напїлэют сї (наберúт сї) яблка на колькі тай несé йїх до ямы.
напрїсьный пляцòк Ву. ungesäuertes Brod, ungesäuert-ter Fladen.
наріжницї Н. свóпики, шо даòт на роги при пошїваню хати.
на сáмый п'ёр'ед Т. zuerst, zuvorderst.
настигáти Сос. ankommen, heranziehen. настигáє бýр'е es zieht ein Sturm heran.
натрикáти. натрїкувати М. Сос. spitzen. натрикáє кїнь вýха М. das Pferd spitzt die Ohren. натрикýс кїнь боягливый вýха Сос. ein scheues Pferd spitzt seine Ohren cf. стирчати, на-сторч.
натручэти Т. schütteln. натру-чэти грушòк. настручáти яблка Бор. настрасувати. на-стрúчит яблка.
находжэти сї X. vorkommen, sich vorfinden. у нас находжэют сї гáянцьї bei uns kommen Nasen vor.
начерáти вóду Ст. Wasser schöpfen, начерпати води.

пашинський Л. uns angehörig, unserig, насський. нашинський еґомосьць unser Geistlicher. нашинські люде (cf. psl. нашинь et нашьскъ).

наёмник Сос. робітник, що наймає сьї за денну плату Tagelöhner.

наёмниця Н. Dienerin, die gemiethet wird, Miethmensch ukr. наймичка.

невідок Ст. Finsterniss, невидок. великий невідок grosse Finsterniss.

нема́ З. Р. = лемк. і угорсько-руск. не є, нѣт es giebt nicht.

нема́ль Маць. fast. beinahe.

непо́дтивий Х. pol. nieposzcіwy, unehrlich. непо́дтивий хлопець schlechter Bube.

несповна́ З. fast. не-сповна́ три корці.

не́тльї Х. Nachtfalter, phalaena, нетля. („нетля“ scheint für „метля“ cf. мотиль zu stehen.

не́ччєта Ву. жа́бі неччєта Muschelschalen cf. нещкі, pol. niecki, ruth. нічви psl. ньштвы plur. mastra.

нибу́дь-нибу́дь Маць. entweder-oder. возь нибу́дь кресло, нибу́дь столєць nimm entweder einen Sessel oder einen Stuhl. ні́гды Ву. ніколи, pol. nigdy. ні́ва З. „zágin pólya“. в Тернопільщині: нива́.

ні́здре Н. єдно ні́здре. два ні́здря.

ні́ма Бор. Ос. pol. niema ruth. нема́, не є, нѣт.

ніч Сос. nichts psl. ничь сѣдєв, nihil (на Поділю частійше уживаному: нічо́ і ньщѣ відповідає старосл. ничьто).

норові́ти сьї Бат. stützig werden. норováт сьї ківь.

но́ши Ст. Бар. = шайды Ос. = коромисло Schulterjoch.

о́. обжі́рний Ст. gefrässig. обжі́рний або нена́йсний чоловік. обжі́рний Т. in der Bedeutung: sättigend. обжі́рне йдженє.

облє́сний З. gleissnerisch; schmeichlerisch. „що стріже́ і гóлит; в вóчи гáдат мило, а поза вóчи пєстьо́у грóзят“.

облє́стїти сьї Сос sich einschmeicheln.

обрі́жка у баторá Ос. Peitschenschleife.

обцѣ́нї Н. Zange pol. obcegi. ukr. обцєньки.

(в)обши́вка Св. Kragen beim Hemd — а в плахтє́нцї і в кожусі́: кѣ́мір.

о́вощ Т. plur. о́вощи = овоч, овочі.

(в)уга́рі (вога́рі) Х. Dasselbeulen.

о́грызок М. (вогрызок) кочє́н з я́блок, грушо́к das häutige Fruchtgehäuse des Kernobstes.

(в)о́гінєц Маць. о́гѣнок Н. З. pol. ogonek Blattstiel, Blütenstiel. Fruchtstiel. во́гінєц у грушкі, слівкі. я́бло, гру́шка вісіт на о́гя́ку.

(в)о́цьї ж. (в)о́дє́жа або (в)о́дьїє Сос. Anzug, Kleider.

(в)о́зір Ву. язýк у коровы́ (імєнно за́битої). genit. вѣ́вора, abl. вѣ́вором. озор.

окла́док (вокла́чок) З. єно околє́нений снїп. — прѣ́колоток З. снїп вѣ́сїм вѣ́молє́нений.

окла́чок (коло Любачєва) околє́ток.

(в)оклѣ́щїни Ву. при хѣ́мутї, що затѣ́гат посторо́нок і при-снѣ́вє сьї до вѣ́рчика.

окра́йчик або скі́бка хлѣ́ба З.

округлє́к З. plur. округлє́кі Rundholz. кругле дерево, облякі́,

окру́шок Х. Brocken.

- (в)о лья́р' Маць. чоловік, що вольїй робит Ölpresser; Öl-händler.
- о лья́р' З. Сос. Ду. genit. олья́рє.
- (в)о лья́рник Х. Борятин коло Судової Вишні Goldamsel, Pirol, Oriolus galbula. Der Gesang des Vogels wird mit den Worten: дьїду до обїду! Сос. oder вольїю! вольїю! Борт. nachgeahmt.
- о шцкнѹ́ті сьї Н. скинути ся, зверечи ся. омицкнѹ́ сьї cf. метати.
- Вонѹ́сько Т. Онуфрій.
- о пасáти сьї М. sich umgürten.
- о пихáти Сос. stampfen.
- (в)о́ркїш Н. твердос, грѹбоє зерно іде на два рядї; так як йечми́нь-пласкач. во́ркїш-пляскач Ву. двугранний. во́ркїш-сосняк Ву. 4—5 гранний.
- о сёлка ма́сла Н. Butterwecken.
- (в)о сі́ка Р. Silberrappel, Populus alba; в иньш. окол. осика = Zitterrappel.
- о слы́шáти сьї Бар. ослы́шети сьї Сос. überhören, in Folge schlechten Hörens irren. ослы́шеў сьї (ослышаў ся) або перечеў сьї = учув щось не так, як оно було cf. psl. ослу́шати сá non obedire.
- (в)о смотрѹ́ти Ву. (в)о смотрѹ́ти З. besichtigen; versorgen, versehen. восмотрѹ́ худобу. восмотрѹ́ корову, коньї.
- (в)у стьї́нкї Бор. (остянки) Federn ganz junger Nestlinge, Blutfedern.
- (в)о стрѹ́цьї Ву. Riedgras, carex (остриця).
- (в)у́стрик Сос. plur. вѹ́стрикі. острѹ́к Сос. plur. острѹ́кі.
- (в)о стр'ѹ́к Бар. Stichling, Gastrosteus aculeatus. в Сєвѹ бьвáют вѹ́стрикі Сос. острѹ́к як палец, має ко́льци Сос. востр'ѹ́кі, мѹ́сит, тілько в Сєвѹ = der Stich-

ling kommt wahrscheinlich nur im Sanflusse vor.

(в)о́сух Т. хліб пшеничний.

(в)о́тирок Т. свїп іно на два боки молочений (отирок gal. тртерти). отрубїны з мукї Бат. Kleien. оттак Св. so, auf diese Weise (verstärktes так, hinweisend: оть—такъ) ukr. оттак.

о хы́тіти Ву. fangen; fassen. охы́тили егó sie haben ihn gefangen genommen psl. хы́тити garere,prehendere.

(в)о́шідь Ву. genit. во́шеди Reif an Bäumen cf. шаделина cf. psl. с'ѹдъ πολіος, canus.

п. павѹ́к А. Spinne, паук psl. павкк, aranea.

пáгір З. Ву. Hügel. горб, горбок čech. pahorek, pol. pagórek. пáгір вельгїй = горб великий.

пáданец Ду. genit. пáданце Blindschleiche, Bruchschlange, Anguis fragilis (хвіст тої ящїрки дуже легко ломить ся або „падає на кѹснї“).

павдерó (Борятин) Acheln, Hanfabfälle. має кѹпа павдерá er hat eine grosse Menge Acheln. принесї трóхи павдерá, бѹде запалїти в пѹцу bringe ein wenig Hanfabfälle, um im Ofen einzuheizen.

Пáзька Бар. Пелагия.

пáйда або пáлка хлы́ба Сос. Brotschnit. дай пáйду або пáлку хлы́ба. зрївнай подільске: бáйда, байдїта.

пáкльон Ву. Feldahorn, Acer campestre.

пáль Бат. gen. masc. Brennmaterial; Brennholz. дѹже пáлю viel Brennholz.

пáўкі у чїсноку́ Н. nom. sing. наўка die (linearen) Blätter des Knoblauches.

пáльцáт (Вїрко під Черемшлем) кий, Stock pol. palcat, čech. palcat.

палямар Х. Kirchendiener.
 паморока Ву. Ос. eigtl. Nebel,
 Finsterniss. паморока го напала
 es rappelte in seinem Kopfe
 cf. заморока. замороки впали на
 него er wurde ohnmächtig.
 павп'ак Маць. pol. pęsak
 enthülste und gestampfte (ge-
 graupte) Gerstenkörner. ячм'нь
 охорóстат в ст'упц'и, в'їд'абе,
 в'есеппе на п'єц'к'и і в'еопапат,
 п'отем с'єппе до ст'упк'и, м'ачет
 в'одоm і товч'є.
 п'ару раз Н. einige Male.
 п'ац'нути Ос. mit Geräusch an-
 schlagen; ungestüm anfallen.
 к'ит п'ац'не на мыш' альбо л'апат.
 пандр'ак Сос. P. Dasselfliegen-
 larve, Larve von Hypoderma
 bovis. (в иньших окол. Гал. пан-
 драк = Engerling).
 пар'ухи Т. Backenbart. б'єдн
 п'арух.
 п'ас'ємник Т. шнурок, що с'ї
 зв'єзує п'ас'ма на мотов'їльї.
 п'аство Т. Weide; Viehfutter.
 б'єch. pastva, rasení. їде худ'оба
 на п'аство альбы на п'асв'їско.
 паст'ушка Ву. Бат. Bachstelze.
 кор'оя паст'ушка Б. = паст'ушка
 кор'овска Бат. gelbe Bachstelze,
 Kuhscheisse, Motacilla flava.
 паст'ушка к'їньска Зат. к'їньска
 паст'ушка weisse Bachstelze, Mo-
 tacilla alba. „вер'х'ом б'їл'ав'її
 і ч'орн'її п'юрка, спод'ом б'їла“.
 пауч'їнє Ду. Spinnengewebe. в
 иньших околиц'ях Гал.: паучина,
 паучипа, пайончина. паутина,
 паутинє, паутиня psl. п'ажч'нна
 et п'ажч'нна др'ах'ун, tela aranea.
 п'ах'ї у кор'овы Ду. Gedärme
 der Kuh.
 пац'орк'и на рос'об'ї. на п'о-
 ливц'ї Св. Fettagen.
 пач'їти с'ї Ву. sich werfen.
 пач'їт с'ї л'авка.
 п'єлех Бар. Ду. Büschel Haare;
 Zotte в угорско-руск. коструб.

пелех'атый Бар. St. büschel-
 haarig; zottig; buschig. пеле-
 х'атый óгін выв'їрки Ст. buschi-
 ger Schwanz des Eichhörnchens.
 п'єндр'ак Ос. Engerling, Larve
 des Maikäfers pol. pędrak (по-
 встало з: по-нр-ак cf. понур
 гл. Знадоби до словаря южно-
 руского. Написав І. Верхрат-
 ский. У Львові 1877. ст. 53).
 п'єнтл'їна Ву. побіч п'єтл'їна
 у ков'є в'їже коп'їта, т'амай, де
 л'уґає cf. psi. п'ажтє п'єдл, compes
 pol. pęcina.
 п'єрєп'їўка Н. М. або п'єрє-
 п'єл'їцьї Wachtel plur. п'єрє-
 п'їўк'и, п'єрєп'єл'їцьї.
 п'єр'їльн'їк'и Сос. людє, що
 нєс'ут п'їд час в'їдб'уван'я вєс'їля
 п'єр'їну, п'одушку, п'л'ахту і пр.
 з х'ати молод'ї до х'ати моло-
 д'ого.
 п'єрун Бат. Donner psl. п'єроу'н'т
 б'роч'тї, tonitrus.
 п'єрш'єє м'олок'о Ву. Biest-
 milch.
 п'єс'л'їк'їй Ду. Raupe des Wolfs-
 milchschwärmers.
 п'єстр'ак у худ'обы Ву. Dassel-
 beule.
 п'єч'їнка Х. лєгк'а або б'їла п'є-
 ч'їнка Х. Lunge, pulmo. -- ч'єр'на
 або т'язк'а п'єч'їнка Х. Leber,
 hepar. п'єч'єнка Ву. Leber.
 п'їльн'ю З. in der Bedeutung:
 schnell. с'в'їрок п'їльн'ю с'ї
 в'їтрє der Schmetterling reibt
 sich schnell ab. в'ин п'їльн'ю с'ї
 н'ахч'ит Бор. er wird schnell
 erlernen.
 п'їр'їв'атка (Явор'їв) пар'ї-
 в'атка М. Queckengras, Triti-
 cum repens б'єch. р'уї, р'уїацка.
 п'їр'їцьї Ст. п'їр'їчка Бар.
 Schmetterling, papilio. п'їр'їцьї
 л'їче над кап'уєтоў der Schmet-
 terling fliegt über dem Kohlfeld.
 п'їск З. Ос. Maul. Schnauze
 вагальн'о-руск. писок.

пѣта З. або пѣга З. Peitsche.
 підберезник М. підберез-
 ка Р. підберіжка Р. Ufer-
 schwalbe, Cotyle riparia. під-
 беріжки мають в льондах гнізда
 die Uferschwalben nisten im
 Ufer.
 підбівка Т. „дасть тріська воды
 і мукї.“ ein wenig Mehl im
 Wasser gerührt und eingekocht;
 dünner Rührbrei.
 підвуста Т. підустов, Chon-
 drostoma nasus, Näsling.
 підгартане М. Wamme.
 підгузья кішка Т. Mastdarm,
 intestinum rectum.
 підейма З. підойма у воза.
 підкропівка М. Sylvia, Gras-
 mücke.
 підпалистий Бар. unten roth.
 птах підпалистий.
 підсібі З. (підсіб) etwa: un-
 mittelbare Nähe. поле на під-
 сібю = поле напротів халуны.
 підскібіцьи Н. (підскібіця)
 Kiebitz, Vanellus cristatus.
 підчервонійвий Бар. unten
 röthlich.
 піжйне Т. тріна, detritum. самбе
 піжйне з соломы.
 пійка Бу. Pieper, Anthus.
 пільга Ст. Thauwetter.
 пильний Бу. (пильний) schnell.
 дыхат п'ес пільно = пес дыхае
 скоро. — загально-руск. пильний
 fleissig укр. дивити ся пильно =
 starr ansehen; eindringlich
 blicken.
 пільх Ду. Nurdadaeus, Wühl-
 maus. пільхи на полю робыт
 шкodu, підійдають єчмїнь.
 піўланок З. „дальше від дому
 поле“; властво: пів лану.
 піўмісок Т. полумісок.
 піўтопорок З. менче о веле
 (pol. o wiele) від топорá, має
 дві бородкі.
 піріжок З. plur. піріжки Hun-
 gerzetsche.

пірйцьи Св. Schmetterling, pa-
 pilio, пиріця. здає пірйцьи. дві
 пірйцьи. — пірйцьи в день лыче
 der Schmetterling fliegt bei
 Tage.
 пірйчка Сос. plur. пірйчки. пі-
 рйчка Т. Schmetterling.
 піскор. піскур. пйскір Сос.
 піскур' Бор. Wetterfisch,
 Cobitis fossilis. — квичит пі-
 скур'. — pol. piskorz čech.
 piskoř. Das Wort wurde mit
 piscis Fisch zusammengestellt
 — doch hat es mit piscis nichts
 gemein. Пйскір, пйскірь
 ist mit asl. пйскати αὐλεῖν, tibia
 canere ruth. пйскати asl. пи-
 штати = sonum edere ruth.
 пйцати [rad. пйск (пи)] zusam-
 menzustellen. Der Wetterfisch
 lässt nämlich aus dem Wasser
 gezogen durch Zusammenpres-
 sen und Wiederauseinander-
 schnellen seiner Lippen, wobei
 die verschluckte Luft mit Ve-
 hemenz herausgestossen wird,
 ein lautes Geräusch wie ein
 Schmatzen oder Piepen
 von sich hören. Diese bei den
 Fischen seltene Erscheinung
 musste auffallen und gab dem
 Wetterfisch, Schlammpeitzger
 oder Schlammbeisser seinen
 Namen im Slavischen (пйскір,
 бо пйцать). Der bei den Deut-
 schen hie und da gebräuch-
 liche Namen „Bisgurn“ ist dem
 Slavischen entlehnt. Hier sei
 noch erwähnt, dass die Lem-
 ken in manchen Gegenden (z.
 B. Smerekowec) die Spitzmaus,
 sorex mit dem Namen пйскір
 (genit. пйскора, plur. пйскоры)
 bezeichnen und zwar ebenfalls
 wegen des Piepens, die dieser
 Insektenfresser oft von sich
 hören lässt. Der Wetterfisch
 fehlt den gebirgigen Gegenden
 von Smerekowec gänzlich und

ist deshalb dem dortigen Volke unbekannt. In anderen Gegenden Galiziens wird die Spitzmaus „піскучка“ genannt. (гл. Початки до уложення номенклатури і терминології природописної народнєї. Нап. I. Верхратский. V. У Львові 1872. стор. 18).

пістрáк Н. X. Geschwür, Beule. пістрáк на хребті у худобі Dasselbeule plur. пістраки гл. пестрак.

пітелю́га (Старява) Oriolus galbula, Pirol (імовірно по-встало із: купітелюга).

піхотá Бар. так кажуть на фасолю, що не тичить ся — горóх Бар. = фасоля тична. — піхотá Э. піша фасоля, фасоля, що не тичить ся. карто́флі с піхотóу готують = бульби з фасолею варять.

планіта або фі́лька Маць. Stunde; Wetter; gutes Wetter. під такóу планіту bei solchem Wetter. під фі́льку zur gelegenen Stunde, zur gelegenen Zeit.

пла́ха Св. Э. велике, широке поліно, Scheit.

пласка́нка се́ра Маць. = плеска́нка сы́ра Н. Käsewecken.

плахте́нка М. Св. або кахта́н (за Сенóм) „вєрхна одєжа до стану“, кафтан довший.

плащеві́дь Бу. пляц, муравник. на тій плащевіді cf. плоский, площа psl. площтадь.

плєкати Н. Св. Бар. X. Сос. плєкáти Ст. pflegen, hegen, ziehen; nähren плєкаю пьвіты. плєкана худоба, плєкас дьліну.

плєско́нóса качка У. Löffelente Spatula clypeata. плєско́нóснїй качкі прьлїтáют до нас.

плывакі́ Бу. Flossen beim Fische, pinnae nom. sing. пльвák.

плы́нннй в мóві Р. im Sprechen gewandt, flüssig sprechend.

плóтка Бор. Plötze plur. плóтки = плотиці.

плющ або котє́чі б́ўлки Бу. Gundelrebe, Glecoma hederacea.

пльгýра Э. снйг мóкрый nasser (d. i. leicht zu Wasser zerfließender) Schnee.

пльска́ч Ст. zweizeilige Gerste. побере́жниці́ Бор. Uferschwalbe, Cotyle riparia.

побі́льше Э. etwas mehr.

поверє́сло Бу. psl. поврѣсло trutina. Strohseil, Strohband ðsch. povřislo, в укр. з переставкою: перевєсло.

повє́р'ха Бат. oberhalb.

повідьбі́ти Ду. повідьбіти Сос. sagen pol. powiedzieć psl. повѣдѣти. ἔγγυεῖσθαι narrare. повѣ́мь, повѣ́си, повѣ́сть в східногал. повісти. я повідьбіу = я сказав pol. ja powiedział, powiedziałem. повідьбіла = сказала, powiedziała.

повіднї́к М. Totanus Strandläufer cf. гуц. коловодник.

повідóк Э. Lenkseil, Lenkriemen. єден повідóк cf. укр. поводи = Lenkriemen, Lenkseile.

пові́й Бу. Convolvulus arvensis, Ackerwinde.

пові́льннй Э. що помáлу рóбят, langsam.

пóвно-сь Бор. Маць. — коло Бортятина: пóно-сь wahrscheinlich, wie es scheint. пóвнось (пóўнось) б́ўде = здає ся б́ўде, імовірно б́ўде. пóўнось прьїде = здає ся прьїде зр. польск. podobó, ропо, котре уважають = podobno; в руск. коло Львова: подóбно.

пóгрїб Бу. Bestattung psl. погрѣ́тъ тафѣ, sepultura.

погудіти когось M. jmd. schelten. погудіў йогó перед людьми.
 пудéнок люб пúміст З. дошка спідна у воза (поденок, поміст).
 Подолéк Н. житель Поділя. Podolier. гірнéк Bergbewohner.
 подрохотáті З. in kleine Stücke brechen; zermalmen. подрохотаныйй ґрунтá in kleine Stücke (Parcellen) getheilte Felder.
 позира́ти Ор. nachschauen, Acht geben.
 пок Н. Бат. поки, bis.
 покалі́ті (в Тисові) mit Kalk bestreichen. покаліла халúпу.
 поколóток Маць. сніп соломы вымолочений, оклепанець.
 покрі́ва і кропі́ва Бу. Nessel pol. pokrzywa.
 покрі́вка Ду. покропівнік Н. Sylvia, Grasmücke, plur. покривкі, покропівнікі.
 пола́коміті сьі Бу. lüstern werden. пола́коміт сьі на що.
 польóване З. Jagd, pol. polowanie.
 положні́цьї М. Wöchnerin lemк. положкыня.
 полúпит Т. = полу́кп (полу́питок = полу́кпик). ёден полúпит.
 поў́х Бор. Nurdadaeus, Wühlmaus гл. пільх.
 помáлу З. langsam.
 по́менчий З. Бу. kleiner. по́менчийй покривкі З. die Grasmücken sind kleinere Vögel. ліс піщит звьіряну по́мевьчу der Fuchs vertilgt kleinere Thiere.
 понéже М. (рідко уживане) weil.
 по́ныр' Бар. Colymbus, See-taucher.
 понóва Ст. „на го́лу зéмлю па́дає сьныг“ erster Schneefall, frischer Schneefall.

по́нур' Сос. genit. по́нур'е Colymbus, Taucher.
 по́пеліце Н. Kohlblattlaus, Aphis brassicae. на капу́сты по́пеліцы auf den Kohlblättern leben Blattläuse.
 по́пліть З. genit. по́плети plur. по́плети. часть плóта від ко́ла до ко́ла Theil des Zaunes von einem Pflock zum anderen.
 по́пецýх Маць. Uferschwalbe, Cotyle riparia (в иньших околицях: пе́цýх, пе́цушок = Zaunkönig, Zaunschlüpfer).
 порості́скувати З. порозкидати. порості́скуваное́ по́ле = порозмітуваное́ по́ле, ґрунт, котрого части далеко порозкидувані.
 по́рткі Бу. in der Bedeutung: Spelzen, Spreu. пше́нцьї х по́ртках = пше́нця в полові (властиво портки = Hosen).
 по́рхавка Л. Kröte, Bufo. ви́бе собі яму в порхкій земліці.
 по́сьві́рж Л. Emberiza, Ammer cf. сьві́ргати, сьві́ргати.
 посё́ранкі М. мо́лола спрóшує собі своїй прія́телькі і гості́т хльбóм, сýром і горівко́у, при чім сьпівáют.
 потель́жник Н. Сос. потель́жник Бар. Oriolus galbula, Goldamsel, Pirol. высві́тує потель́жник Н. на я́рї сьпівáє: „фю-фю! прода́й сáні, купи́ телю́гу!“
 по́тріб Н. Gebrauch. Bedürfniss. на по́тріб zum Gebrauche.
 по́трост Н. Rohhammer. Embergiza schoenicius. по́тросты на тросты́ні бывáют.
 по́тяш Н. plur. по́тяши = сьні́йї грі́бы.
 по́тетта Бор. eigtl. kleine Vögel, auch kleine junge Mäuse. „мýшета малéньцьї назывáют по́тетта“.

пóха X. Kröte, Bufo. (так звана від лукастого тіла).
 пóхівок Бу. пóховок M. Leichenbegräbniss, Beerdigung (в Яворові: похоронок).
 пóс М. dem. пóсók Gürtel, пояс, поясок.
 прáві або мáло не Ст. З. fast. прéндко З. pol. pędko, ruth прудко.
 приголовкі Св. „кінці двох пóлей, що стикають сý“ в Тернопільщині кажуть: сýголовки.
 придáne Сос. дари для молодої, що дають гості весільні.
 приюватка Бу. (періюватка) Queckengras, Triticum repens.
 приквасніти Маць. etwas sauer werden. приквасніло молоко.
 приколоток солóмы Н. Strohgarnen.
 при́міть Бу. gen. fem. et при́міт gen. masc. Бу. 1) Raupe von Deilephila euphorbiae, Wolfsmilchraupe 2) ein Geschwür „як приступит ногóm тоту гусéлницю, то б́уде мáти при́міт“ (болéк). прéміть genit. прéметé gen. masc. Маць. item.
 при́міть X. gen. fem. et gen. masc. З. Bärenraupe.
 прі́мова Н. прóмова Н. Anrede.
 припáмятати М. припáмєтати Кус. припáмятати Бу. merken. не припáмєтаю сý ich erinnere mich nicht.
 припóвідь Бу. Sprichwort.
 припóнец Маць. Convolvulus arvensis, Ackerwinde.
 прирóда Н. in der Bedeutung: angeborene Fähigkeit. має прирóду до тóго.
 прыск Н. M. glühende Kohlen. гл. Шевченка Гайдамаки. Титарь. Мершій же прыском поспай!
 прируменіті сý Р. прирумянити ся. прируменію сý хлѣб.

прискарúпло Т. (прискарúпнути пр. о леді) sich mit einer Kruste überziehen.
 прі́солодкий Т. etwas süß, süßlich. прі́солодкоє молоко.
 прі́стай X. або встúпень X. що „пристаю до ґрунту“.
 прі́трут Дуб. Bärenraupe, прозорістий Бу. durchsichtig. прозорістоє скло.
 протáк Н. pol. przetak Bastsieb, решето.
 прутáйка Маць. Turteltaube, Turtur auritus.
 прутні́цьї Маць. подоўгáтєнькї слівкї.
 пташкї М. таке зьїле, листє має як петрушка.
 пúга З. Peitsche. бичі́ско З. Peitschenstiel. роспустію сý, як двідівєска пúга або пúга З.
 пúтє Бу. „що сý худóба напóват“ Wassereimer.
 пухір' Бу. Blase; Harnblase pol. pęcherz єsch. puchůř = Hautblase. — вельгий пухір', вельгого пухір'є.
 пщóлы - в ы й і д а ч і Маць. Raubbiene.
р. рáйдати. рáйдáкати (Бóртятин коло Судової Вишні) schwatzen, plappern. рáйдáкуют бáбьї. порáйдати plaudern, laut sprechen. ідї, порáйдаї трóхи. — рáйда, рáйдачка і рáйдáчка. рáйдóха ein schwatzhaftes Weib.
 рáньо Сос. in der Frühe, früh в час. вúдок рáньо сý озывáє der Wiedehopf lässt früh zur Morgenzeit seinen Ruf erschallen.
 рáптúх. рáбтúх (Поздяч) або тóрба для кóний Futterschwinge.
 ратичкї Бу. Afterklauen.
 рвáчий Маць. reissend, schnell. б́їстра аб́ї рвáча водá reissendes Wasser.

рédька З. Rettig psl. рѣдѣкы.
 рѣдѣкы.
 репій З. die Klettenköpfchen.
 „репій на лопуху“ cf. ріплѣх.
 рец Ос. рѣцок Ву. Spitzmaus,
 Sorex plur. рѣцы. рѣцкі čech.
 rejsek.
 рѣхкати Св. quacken. рѣхае
 жаба.
 рыбáк Р. Seeschwalbe, Sterna.
 рыбáк Ву. ячмíнь другранній.
 рыль Ст. Spaten.
 рылѣк свíнечий Ву. Schweins-
 rüssel.
 ріпниця в отóны коня Н.
 Schwanzwirbel des Pferdes.
 рицkáль М. рискаль.
 рицkáль Ву. Spitzmaus, Sorex
 cf. рецок. česk. rejsek.
 рýхлы́й Бат. schnell čech. rychlý
 pol. rychły. юж не рýхло es ist
 schon spät.
 рíдóнькíй Н. дуже рíдкий.
 рíзаўка (рíзавка) М. дизентерия.
 рíзе (Судова Вишня) Reisisg cf.
 psl. рожднiє.
 рíле Сос. Grundstück, Acker.
 „рíле має двáйцы штýри кóр-
 цыв“.
 рíжно Бар. = рíвно. девтдѣсєт
 рíжно die runde Zahl neunzig,
 die volle Zahl neunzig.
 рога́чка Бар. Сос. Т. вiвцѣ
 рога́та gehórntes Schaf, в угор-
 ско-руск. корнута.
 розгáлáйдати З. розхóлiтати.
 розгáлáйданий нóжик З. = що
 хóдит на всьí стóроны cf. га-
 лáйда.
 розмíтувати З. розкидати. роз-
 мiтуют гвiй.
 рознѣсти Ву. в значеню: роз-
 пустити breiten, entfalten. як
 орел рознесє скрýла = як орел
 розпустить крила.
 ропáвка Ву. Kröte, Bufo.
 росíти Св. in ganz kleinen Trop-
 fen fallen. дощ рóсит der Regen
 sprüht.

роспíрити сьí З. розгiвiтати
 ся. роспíрiў сьí = розжарiў
 сьí er entbrannte vor Zorn, er
 wurde roth vor Zorn.
 роспустувáти Т. розпустне
 житѣ вѣсти. молóдыж роспустýє
 Т.
 рóтман Т. „що провáдить дѣ-
 рево“ (при сплавлюваню) Loths-
 mann.
 рукóвинны Св. зарúчины.
 румѣгати Р. ruminare, wieder-
 kauen. румѣгає корóва.
 Рýсин Н. М. З. Т.... Ruthene.
 plur. Рýсини; — statt Рýсника
 = Ruthenin wird gewöhnlich;
 „рýска“ gesprochen (hie und
 da z. B. in Bortiatyn accentuirt
 man im Nom. plur.: Русинý).
С. самовлáсны Т. verstärktes
 влáсны: eben.
 сванунѣнька. сванунѣйка
 Л. свáнойка deminut. v. сваха.
 свербиўз plur. свербиўзы Т.
 Hagebutte.
 свистáчка Т. Pfeifente, Anas
 penelope.
 свiня мóрска Ду. Meer-
 schweinchen, Cavia sobaya
 plur. свiнi мóрскiй.
 сьвiрок Бор. З. in der Bedeu-
 tung: Schmetterling, papilio.
 жоўтýй сьвiрок. бiлы́й сьвiрок
 (man denkt an: schwirren)
 cf. psl. скрýчати sibilare,
 canum edere. скрýчь. скрý-
 чькъ ἀττάλης, gryllus. скрýшть
 cicada. сьвiрki сiвiйi, бiлы́йi
 i жоўтýйi.
 сьвiрк Р. Н. genit. сьвiрка plur.
 сьвiрki Grille, Zirpe cf. pol.
 świerk.
 сьвiрчóк Бар. genit. сьвiрчкá.
 сьвiршок Н. plur. сьвiршкi або
 сьвiрki. Zirpe, Grille.
 сьвiтоя́нчик Маць. Johannis-
 würmchen, Lampyrus noctiluca.

свѣчѣльник Бу. ein Werkzeug zum Anzünden der Kerzen (z. B. in der Kirche).

свѣченѣ Т. посвячена пасха (паска, яйця і пр.).

селѣдѣц Н. plur. селѣдѣци (в Дрогобичи: оселѣдец) Häring pol. селдь pol. sledź, russ. сельдь, čech. sled'.

сіва Ядвіга (коло Радимна) Pirol, Oriolus galbula.

сівицьи по драчѣю Х. Haferbeeren, blau bereifte (beinahe graue: сивѣи) Früchte an den derb stacheligen Stengeln der Ackerbrombeere (Rubus caesius) nom. sing. сівицьи = сивця.

сівѣый Н. graulich. сівѣвое телѣ.

сіла Сос. сіла З. adv. wie viel, кѣлько. сіла-сѣте дѣли кѣме за шкѣпу? wie theuer haben Sie, Gevatter, das Pferd (eigtl. die Mähre) bezahlt?

сімерѣстѣй кѣп Ду. Grauschimmel.

сіра Н. М. З. Сос. Т. Ос. genit. сѣры Biestmilch, colostrum. першоє молоко назывѣє сѣ сѣра. дѣй менѣ сѣры pol. siara, szara.

сімра Н. або сѣмрѣста кобыла weissgraue, braungrau gefleckte Stute.

сірогіра Бор. Р. Goldamsel, Oriolus galbula (кричить: по-сіру гѣру!).

січка Т. сѣкань Кус. Нянь. Бар. Häcksel, Häckerling pol. сѣчка neuma.

сіткѣице Бат. що сѣткѣє сѣ капѣста, шаткѣицьи.

сішки Бу. Gestell.

сказувати Бат. Сту. sagen, Erklärungen geben, aussagen, erläutern. сказуваѣ ем до тѣбе ich habe dir mitgetheilt. сказуй панови erläutere es dem Herrn.

сказувати ся Ос. sich ausdrücken; benannt werden. як хлѣпавка в зимѣ, як лѣд топнѣє, сказує ся: „лѣд скашѣ“.

скакарѣдзѣти Бу. какарѣдзою стати. з'ѣрко жѣта скакарѣдзе statt der Roggenfrucht bildet sich das Sclerotium des parasitischen Pilzes Claviceps purpurea.

скалѣ Св. in der Bedeutung: трѣска, Splitter; тому: відскалѣти einen Splitter loslösen, відщепити; заскалѣти пр. палець einen Splitter in den Finger einrennen, sich mit einem Splitter am Finger verwunden.

скальзовати Бу. подати до суду cf. казувати.

скарѣна З. Св. Сос. скарѣпка Р. Ст. Schale, Kruste скаралѣпа, скорлѣпа, шкаралѣпа, скаралѣша, шкаралѣпа, шкарубѣ. скарѣпка яйцѣ Ст. Eischale.

скашѣти Ос. стати гѣй кашѣ. лѣд скашѣ = розтопив ся на половину, став мов би рѣдка кашѣ.

скѣбка або окрѣйчик хлѣба Сос. Brodranft.

(скѣкі). бѣй скѣкі З. бѣгай скокаши laufe sprungweise (in Sprüngen).

скѣро-д'ѣнь Бар. wenn der Tag anbricht, bei Tagesanbruch.

скочѣнѣти Св. erstarren. скочѣнѣу на морѣви.

скрѣвок хлѣба З. „звѣр'ху. що вкрѣит“ коло Львова: цѣлушка. дѣльшѣ крайники = крѣмки (nom. sing. крѣмка).

скрилакѣ у гѣпа Бу. die vermittelst der Flughaut verbundenen Extremitäten der Fledermaus cf. скрилѣ Flügel.

скрѣто к тѣюну Бат. eine Rolle Tabak.

скупд (Чемеровичі к. Пер.) woher, pol. skąd. що робіш? скупд прийшов єсь?

скупд сьє пришлі З. звідкись пришли.

скурá Р. 1) Rinde 2) Leder. (слати паучину) пр. стэле паучину паук Ву. = снує паучину паук.

слізкій Х. schlüpfzig. слізкá сележінка.

слічакі Ву. nom. sing. слічак зимовій ябка, твердій, вінний.

слóвік Дуб. Nachtigall pol. słowik ruth. соловій, соловейко.

сломе́ц Ву. Waldschnepe, Scoloraх rusticola.

сломо́к Ву. Nacktschnecke, Limax et Arion. genitiv. сломока. здьбаў два сломоки (велікії, що сидіт в скарупі: „слімарк“ Ву. = Helix pomatia).

слонéц Ву. Sonnenblume Helianthus pol. słonecznik.

сма́глий Н. in der Bedeutung; biegsam, elastisch. сма́глий бич cf. смагати pol. smagać = stäupen, lit. smogti schlagen.

смаркúльі Т. Bitterling, Rhodeus sericeus.

смотрі́ти Маць. доглянути, подівіти сьі. — осмотрати Маць. осмотраї худóбу cf. psl. сьмаштраіти *καρανοειν, ὄραν spectare.*

сму́к З. замішка в муки.

сьніговá ворóна Т. Nebelkráhe, Corvus cornix (коли з лса прилітає до села, зима починає ся, сніг).

сьнігові́цьі Кус. Schneege-stöber.

сокі́рка Л. Bitterling, Rhodeus sericeus (Rhodeus amarus, Cyprinus amarus).

солóдуш(ь) М. Claviceps purpurea, Mutterkorn.

сонг З. сяг, Klafter. піўсónжок З. півсяжок halbe Klafter, pol. sąg, półsążek.

сорока́ч Ор. Lanius excubitor, grosser Würger cf. ruth. со-рокач; сорока psl. сврака serb. сврака ruth. сверчок, slovak. sorčkač, ruth. сьвіркати et скви-рінець, сквершок, скверчати.

сорока́ч Р. Lanius, Würger.

сорока́ч Х. eine Art Mohnkuchen. на sóрок сьвітých печу́т гускі (булкі) в ма́ком: сорокачі.

спанці́р Н. Spenser, Spenzer. сьнцій спанці́р genit. сьнього спанці́ра.

спача́ти сьі Р. sich werfen. спача́т сьі дошкі.

спóрзнити сьі М. або спор-тіти сьі М. в піст скóромно (мáсно) зїісти.

спорі́й (Яворів) genit. спорі́ю Mutterkorn, Claviceps purpurea.

спрй́чка Ву. (Заболотці) fal-lende Sucht. выты́гáчка (Заболотці) спр́чка М. fallende Sucht. спрй́чка (коло Яво-рова) Convulsion.

спрй́жник Ву. Compagnon, спрй́жник, спільник plur. спрй́ж-никі = спільники.

спр́кі ілúт по воды́ З. dünner Eisgang, zerbröckeltes Treibeis cf. стрыш, сереш.

спрй́ж Ос. pol. sryż zerbröckeltes Treibeis.

старушóк Ву. Greis.

ст'эгна́ З. у вoза на переді, що підпірають „підеймы“.

стер'э́ти Т. стеряти, стратити.

стерні́цьі Ду. трава на стерни кошена auf dem Stoppelfeld abgemähntes Gras.

стерні́вкі або печарі́цьі Ду. Agaricus campestris, Feldblätterpilz.

сты́лькй Бор. so gross psl. тoликъ тoсoбoтoс, tantus.

стіранка або галушкі Сос. стіранка З. затирака, тісто щипане, кидане на горячу воду.

стіранка на небі М. малійі, крученийі облячки (в иньшх околицях: баранчики).

стогна Н. pol. wstęga, Wand.

стоніжка Бу. стоніжка або вовечка Бор. Assel, овечка, стонога, стогна Ду. X. Oniscus угорскоруск. стоніжка чеш. stonožka, берушка cf бирка, берулька, берулька чеш. берушка Lamm.

стопок або гурманок соли Т. Hurmane Salz (стопок = стоупок).

страх дівіті се Х. furchtbar zu schauen.

стриж Н. стріж Сос. Св. Т. dünner Eisgang; zerbröckeltes Treibeis.

стрічки (місто: стрижкі) або грівка у молодіць Н. eine Art Frisur der verheirateten Frauen, bei der die Stirnhaare in gerader Linie etwas gestutzt werden.

стрык Маць. брат вітця.

стрілпліт З. Zaunschlüpfer, Zaunkönig Troglodytes parvulus.

стромний Бу. schlank. стромний чоловік schlank gewachsener Mensch cf. psl. стръмьнь хатωφερής, praeruptus ruth. стрімкий.

стрімки Бу. Griffelbeine des Pferdes, stabförmige Mittelfussknochen, welche sich an die oberen Seiten des grossen Mittelfussknochens der kräftig entwickelten dritten Zehe anlegen. — стромочок Kastanie (beim Pferde), haarlose, hornige Stelle an der Innenseite der Hand- und Fusswurzel. — „по петліны смотрит, чи має кінь

добрі стромки; до тегу сильний кінь з добрим стромками“.

стручє бобу (Болозов) Bohnenhülsen.

супротивный Ст. stützig, trotzig; conträr. супротивный чоловік = упрямий чоловік psl. сЖПРОТИВНЪ ἐναντίος, adversarius.

сухár' В. in der Bedeutung: dürrer Zweig. сухарі verdorrte Zweige.

сухий Р. mager. сухое телé mageres Kalb.

сцукати сьі Т. stützig werden. сцукæ сьі кобыла = не хце іті.

сюды Маць. hieher. туды Маць. dorthin. Зайшлу з иньших сторон жінку. котра казала по своєму: сюдá... прозвали: „сюдáчка“.

сцьібати М. стібати, нипати, щось робити, липнати.

счару́пка З. скарупка, Schale, Gehäuse. счару́нку має слимак.

сю-сю-сю! Н. кличка до гусей.

сєповійско (Вышатиці коло Перемішля) дóлы, в котрых збирає сьі водá, колі повіде; саповище, саповина.

Т. такляти сьі Р. таклєти сьі Х. таклєти се Т. sich herumwälzen, таряти ся, таляти ся, качати ся. йіж такляє сьі по землі і набірат ябка (cf. тачати, катуляти).

тáкрік Ду. des vorigen Jahres.

талá бати Н. stossen, stampfen, талáбана або мбета бульба gestossene Kartoffeln.

талу́пка Р. Schale, шалупка, скарупка.

талєти се Ст. талєти сьі Бу. sich wälzen, pol. tarzać się. йіж по ябках талєє се або таклєє се Ст. кінь талєє сьі або паревэртат сьі.

тáмай Бу. dort. тáмай єго здыбаў ем dort habe ich ihn angetroffen.

тамакі Маць. тамыкі Ву. тамки dort. ходьмо тамаки gehen wir dorthin.

тамдэйка Р. таштуды psł. тждаillac.

тар'эці сы Ду. sich wälzen. йіж тар'эс сы по ябках — пoтiм втыче.

Та́цка = Таці́на = Танька Бар. та́чанка Бар. валок до тачаня тыста.

твердосло́ды Ву. (твердосло́ды) солодкі, зимові яблока.

тебличка або чéплыі Н. Reiher, Ardea. plur. тебличкі.

телéпати Сос. unsanft schütteln, stark schütteln. телéпас ням. нiм телéпат З.

теміпан З. Silberpappel, Populus alba „нодаѣ до оскі“ cf. телéпати, тельіпати. Die langgestielten Blätter zittern ähnlich wie Espenlaub. Vielleicht ist hier auch die sogen. Volksetymologie im Spiel, indem das Volk das Wort туліпан pol. tulipan = Tulipa an das ähnlich klingende Verbum тельіпати denkend auf diese Baumart bezog.

телю́га Бар. Т. Goldamsel, Oriolus galbula сыпiвас: продáй сани, куй телю́гу! (телю́га eigtl. zweirädriger Wagen).

тэраз Ст. Р. тэразкі. тэракі Т. jetzt pol. teraz (з тэ разъ = той раз).

теркі М. Schlehenfrüchte.

теркічка Ву. зазубрене колісце до дирканя в великий тиждень, коли не дэвонят; в нiнших околицях: дерквч. теркічками тырчат“.

тыж М. тож Ву. auch. pol. też, беш. též.

ты́ка Н. Stange cf. psł. натычы φραγμός, sepes uti putamus. стрѣляюще въ насъ яко въ

натычы bus. 547 = стріляючи в нас, як в пліт.

тылькати сыі Бор. тылькати сыі Св. sich wälzen. качати ся, катуляти ся, катулькати ся. йіж тылькас сыі (тач'эс сыі, тылькат сыі) по ябках.

ты́льо Ву. nur. ты́льо два кoрцы.

ты́ран З. кличка пса сорокатога (тыркатога).

ты́рхавый Ст. тырхавый Р. elend, verkümmert. ты́рхавый чоловік. ты́рхава корова. ты́рхавос телé.

ты́лько Кус. Т. nur.

ты́цько Кус. тiцько Ву. nur so wenig. ты́цько, що пан тришают в руды.

ты́мечко Бор. genit. ты́мечка Stirnfontanelle, fonticulus (в Борятині коло Сулової Вишні: ты́меч. на ты́мцi).

ты́йіі Сос. (= тля) kleiner Nachtfalter, Motte, tineä. тляйіі летiт до сывiчки die Motte fliegt dem Lichte zu psł. тля стс, tineä.

ты́йивь Сту. genit. тляйивь Nachtfalter, phalaena; Schmetterling, papilio neben: мотыль.

тля Ст. plur. тляй Nachtfalter, phalaena. бодайсь тля зыў! (так проклинають думаючи, що хто выпе молоко, в котре тля упала, той все буде голоцний).

тoва М. genit. тoвы Morast, Sumpf. „тoва ныгда не высьне“.

товарыстый Р. Hausirer.

ток Т. genit. току Schmalz (cf. течи, гад. тек). с солонiны топит ток — с куркі, з гускі смалец. дуже току. дуже смальцу.

тормо́сити М. schütteln, rütteln. потормoсиў нiм сiльво er schüttelte ihn heftig. польск. termosic. угорско-руск. ты́рмати, тёрмати (в старосл. бу-

лоби *трѣмати). — вѣтормосити heftig rütteln, schlagen, heftig stossen. вѣтормоси́у го на вси бѣки.

трачі́на II. Ос. трачі́на́ З. трачі́не Сос. трачі́не Ст. тра́чка Н. Sägespäne, Sägemehl.

тре́бувати Маць. пробувати, probiren huzul. трібувати. трі́буют пан = пробують.

трева́лий Т. dauerhaft. трева́лоє полотно́.

тре́тїны Маць. Sägespäne besch. drtiny pol. trocinu.

тре́тєк Т. „мюд перевареный три разы“.

трі́бель Т. трі́блом побива́є обручі́.

трі́ська М. трохи, ein wenig. трі́скат пуго́у З. er knallt mit der Peitsche.

тростѣ́ник Ст. Rohrammer, Emberiza schoeniclus.

тру́мкати Х. tönen. тру́має струна́ = звучить.

трумковáтый Св. schlank. трумковáтый кінь schlankes Pferd cf. стрі́жкий, стрі́жний, строманистый.

тру́на Н. Бу. тру́мна Х. Sarg. вложеноє тѣло в тру́ны Бу. труме́нч'є Х. genit. труменч'єти kleiner Sarg. труме́нч'є малѣє.

тру́сок gen. masc. або тру́сче gen. neut. Ст. = хамарде, дрібне рісче. — дуже тру́ску. дуже рісче. дуже тру́сче viele dünne Reisisabfälle cf. трусити, трясти.

тру́т Св. Drohne.

труч'є́ти Бат. друляти stossen. в староруск. Слово о полку́ Игорєкѣ: тоу са саблямъ потроучати pol. trasać.

трушнѣ́к З. горнець, Topf cf. Truhe, Trog.

трєскові́це (Бортятин к. Судової Вишні) Morast.

ту Бар. хто ту бы́? wer war da? psl. тоу єкєі, ibi palaeoruth. тоу в. Слово о полку́ Игорєві.

ту́га або ту́че З. Regenbogen, iris pol. tęcza.

тук Сос. Schmalz. натопі́у туку с солонини. — в гуси і с куркі с малец.

ту́кавка (ту́каўка) Op. plur. тукаві Turteltaube, Turtur auritus.

тульї́йкі Бу. Blutfedern (коло Бортятини: паўкі, палкі на Укр. палкі́).

ту́рківка Бу. Schwarzspecht, Picus martius (sic!). „по сухих конарєх в лєси“ (в ивських околицях Галичини: турківка = гѣрлиця, Turteltaube).

туркѣ́чка М. туркї́чка (Дунковичі) ту́тавка Х. Turteltaube, Turtur auritus.

ту́тайкі Бу. hier.

тютюн Т. Tabak, Rauchtabak.

У. (в)у́гор genit. вугора Маць. Dasselbeule має корѣва вугоры.

(в)у́да у рї́бы Бар. Сос. вуда або зї́вы Н. вуда або жє́вы Бу. Fischkiemen. єдно вудо. єдна зї́ва. рї́ба має двї вуды.

укї́нєток Х. genit. укїнєтку siedendes Wasser.

умы́слїті Н. (умы́слити) erdenken.

утрикúш. вутрикúш (в Малнові коло Мостиск) eigtl. Lampenputzer; Kirchendiener, що втирає свїчкї гл. вытрикуш.

Ф. фї́глики Ст. Scherze, Schwánke; Sachen von geringem Werthe nom. sing. фї́глик.

фї́цкати М. ausschlagen. кінь фї́цкає нога́ми.

флисáк Ст. Flösser сплавник plur. флиса́кі.

фѣ́льга Т. Thauwetter.

фóркати Ор. schnauben. кінь фóркат.
 фóр кач Т. Futterschwinge.
 фoрoстьянка М. Preisselbeere, Vaccinium vitis idaea. plur. фoрoстьянкi = хворoстьянкi.
 фýга Св. Unwetter, Schneegestöber, Sturmwind. фýга в'eл'ка: сьнiгом кýрит.
 фувiя Ду. Flute pol. fuzyja franc. fusil.
 фуркoтятьти Н. flattern. сфуркoтятьти aufflattern сфуркoтятьтiу гóлуб die Taube flatterte auf.
 фýтко Бор. Wiedehopf. Urapa erops.
 ж. хaбiвнé Р. або хaмaрдé Р. dünner Reisig дрiбнéнькe рiсчe, щo сi вьтiскýе (= щo вькидae ся), вьi до чoгo, iнó на пaль.
 хaбiна Бaт. або гaлúзь Ast; Stock; Reis plur. хaбiнy.
 хaбiнкi Сoс. або хaмaрдé Сoс. дрiбнe рiсчe, вiдпaд.
 хaлúпа Н. Бар.... Hütte.
 хaмaрдé Св. Р. Сoс. хaмéрдé Бaр. пoкрúшeнe, дрiбнé рiсчe, тiлькo спaлiтi. хaмáрдe Oc. вeрбoвé прýтe, дýжe дрiбнé, бeрýт на пaль.
 хaрaшiти Св. castrieren. бьк хaрaшeнiй; нe хaрaшeнiй бyгай.
 хiрдé Oc. (хiрдe). вiдпaд вiд хoрoстý. ganz dünne, nur zum Verbrennen bestimmte Reiser.
 хитрiй З. (хiрiй) in der Bedeutung: schnell, hurtig „щo рóбит скoрo“; in der Bedeutung: neugierig (in anderen Gegenden: in der Bedeutung: klug, listig; — habsüchtig).
 (хлaнь) Ст. бiйi там до хлaни = счeз бьсь. — нaжéр бьсь сi хлaни = юж сi нe нaйiш! cf. захлaннiй.
 хмeлiнe y кaртóфлi З. Stengel sammt Blättern der Kartoffelpflanze.

хóма Сoс. Ор хoмiк Р. Hamster, хомяк.
 хoрoст З. Reisig, хворoст, фoрoст pol. хрaстъ et хрaстъ sарmentum.
 хoрoстaти Мaць. enthülsen. хoрoстaтy в стýпi ячiнi.
 хрeстéнция Л. pol. krestencya.
 хрeсткa Н. Kreuz, Schulter. на хрeстцi = на крiжax.
 ц. цáлкoм Х. ganz, цiлкoм, зoвсiм pol. calkiem; aлe: цьi-лbй дeнь Х.
 цáнкi З. Afterhufe, Afterklauen. пo цáнкi.
 цьвeк Бaр. genit. цьвéка Zwecke, Zwecknagel, цьвaк uкр. пьвax.
 цeбér М. Zuber dem. цeбр'é; — жартýют: цeбér, цeбér пeрeпoлyцeбр'éтa (von nutzloser Haarspalterei).
 цьпрiти (к. By.) in ganz kleinen Tropfen niederfallen, sprühen. дoщ цьпрiт der Regen sprüht cf. germ. sickern.
 цiбúх Мaць. Нянь. Pfeifenrohr, y Гyцyлiв: чyбúк. цiбyх Нянь. plur. цiбyхi = листe цьбyлi.
 цьiркaти Ду. zwitschern. цьiркae вyрoбéц.
 цiцкa Ду. Zitze. вyж пiдé зa кoрoвoý сьiм миль; вiн сeе кoрoвy, вce eднý цiцкy (Aberglaube).
 цьóнгeм Св. цьóнгiм пoбiч тeгóж З. in einem fort, immerwährend вce, вae iнo, вaece pol. dial. cióngiem (ciągiem).
 цýпкaти М. leicht stampfen. цýпкaют нoгáмi.
 цeпúньи З. цeпúнeчкiй З. ganz klein, winzig klein. cf. капкa, цяпкa.
 ч. чáлyх Св. Сoс. Bub, Balg, Fratz, бyбeц, бaxop „зo мiстъ лiт дьтiнa“ (vielleicht mit asl. чeлaдь familia zusammenzubringen).

чапай З. plur. чапай (так прозивають селян, що живуть на Арлавівській Воли к. Мостиск).
чапрага З. dem. чапражка = підкладка жельвіна, на капицю ся закладає на вося.

чарка Ву. Trinkbecher.

чаруп Х. Бар. Т. gen. masc.

чарупа Бар. gen. fem. Schädel.

чарупа Бар. Бор. Св.

черупа Св. Scherbe. черупа

з горці Св. cf. череп psl. чоркль

џстржхов, testa. — черупка

Ос. Schale. слимак в черупці.

чарупка М. Кус. Маць. Schale.

чарупка з яйця, з слимака etc.

челюсть Ос. в челюсти пригнѣтат сы хлыб.

чепергавый Сос. gabelig ver-

ästelt, чепергавое д'ер'ево

Gabelholz.

чепіріцьи Бар. Schmetterling,

papilio. чепіріцьи Сос. 1)

Nachtfalter. phalaena 2) papilio

Schmetterling (Tagschmetter-

ling), dem. чепірічка = Nacht-

falter. чепірічки лятають pha-

laenaе volans (cf. піріцьи; die

Vorsilbe че ist Pronominal-

stamm кк).

червонобуревый Бат. roth-

bräunlich.

червоногныдавый Ст. roth-

bräunlich. вѣвїрка червоногны-

дава, сподом біла; оїн має пе-

лехатый das Eichhörnchen ist

rothbräunlich, unten weiss; es

hat einen buschigen Schwanz.

черка Ст. plur. черкі Knäckente,

Anas querquedula.

червіця Н. Brombeere, Rubus

fruticosus (коло Львова: чер-

ниця = Vaccinium myrtillus).

чеснок Маць. чісник Ду.

Knoblauch, Allium sativum psl.

чеснѣк укр. часвик.

четвертачка Т. „четверта

часть чвѣрткі“ ein Sechszentel

Koretz.

чкѣнка Бар. Schlucksen. чкѣс

му сы Бар. = має чикавку.

чоловічок Сос. Pupille (тому,

бо коли в зріницю другого дивити ся, то видить чоловік себе

самого).

чорна ластівка Н. Mauer-

segler, Mauerschwalbe, Cypsel-

lus arus. plur. чорны ластівкі.

■. шайды Бор. Л. Schulterjoch,

коромисло.

шалапотати сыі (Бортятин к.

Судової Вишні) rauschen. ша-

лапаче сыі сукне.

шандар Бат... Gendarm. післаў

по шандара.

шараг Н. З. Кус. Т. шараг

Бар. Reihe; Schar. pol. szereg

nsl. šereg russ. шеренга. пилый

шараг людей ein ganzer Haufen,

eine ganze Schar von Leuten.

гуси дікії летят шарагом die

Wildgänse fliegen in geradli-

niger Reihe (die > förmigen

Reihen der Wildgänse und der

Kraniche werden ключі ge-

nannt).

шаруга Сос. „шарый доч“ „доч

з вітром“ Gewitterregen.

шаршан Кус. plur. шаршані

Hornisse, Vespa crabro.

шведік Маць. Blatta germanica,

(Phyllodroma germanica, deut-

sche Schabe — а мускаль

(москаль) Маць. Periplaneta

orientalis, Kitchenschabe.

шеленец Ду. З. Маць. Taumel-

loch, Lolium temulentum, ша-

левець (в Бортятині коло Су-

дової Вишні: шельїй genit.

шельїю).

ш'єпірка Х. ш'єпірка Ду.

Hut (bei Pilzen), шапка у грибів.

шєпчына Св. Сос. Вар. Hunds-

rose, Rosa canina укр. шашина

psl. шип'к'к' et шип'к'ца р'одов,

rosa.

шєршун Ву. plur. шєршуны

Hornisse.

ш'етр'їти Бу. ш'етр'єти З. шетрувати З. beobachten, merken, schauen, forschen, шатрити. дошетр'їти ausforschen. ш'етр'ємо wir merken. не шетр'єю або не дівлю сї ich schaue nicht. не ш'етр'юю ich forsche nicht.

шідь genit. шеди Т. (= вошідь, шовідь) сьніг і неї на деревині, від чого деревина посїдіє cf. psl. с'к'д'к'.

шіст'ак Ст. шісн'як Бат. шост'ак Н. (с'чм'нь-шостак) sechszeilige Gerste, Hordeum hexastichon.

шіалец Бу. см'алец Сос. Schmalz.

шімір З. Wagenschmiere. д'уже шміру.

шіб'удра Бар. шинка, передна шинка. Schinken cf. germ Schulter.

шік'ольвек Сос. was immer, pol. cokolwiek.

шільов'атый Ст. dünn zugespritzt. шпильов'атый п'ысок міддиць die gestreckte Schnauze der Spitzmaus.

шіп'онк у бр'єшки Х. Schnalenzahn.

шірт Бу. dünner Eisgang, шереш, сереш. п'лыне д'уже шріту.

шіуба М. Pelz; mittelhochdeutsch: schübe.

шіўер Сос. Sturmwind; Ungewitter cf. заверуха.

шіу'лек Бор. Stossvogel, Sperber, Stossfalk cf. ukr. шульїка, шуліка.

шіўрнути Ду. emporhuschen. м'шўрко шуріє з д'їрї.

шіўрок Ду. genit. шўрка Immenvogel, Bienenfresser, Merops apiaster.

шіўр'є Ст. = „бўр'є, доч з вїтром“ Sturmwetter. така шўр'є б'їла. (шус). даў шўса З. даў сўса.

ш'д. шар'упа В. Schale z. В. der Nuss.

щ'єдрый в'єчїр Х. вечер перед Йорданом (празником Богоявленя).

щ'єдрачкі (Бортятни коло Судової Вишні) дівчєта, котрі щ'єдрують (с'пївають щ'єдрівкі на щ'єдрый в'єчїр). — Щ'єдрачкі дїстають в кождїй хатї, де щ'єдрують, по пару центів або кїлька пирогів. З того що нащ'єдрують, відтак „справл'єют щ'єдрак'а“.

щ'єтин'а Н. Blätter der Coniferen, Nadeln. сосн'ова щ'єтин'а Kiefernadeln. щ'єтин'а у соснї а свїнє м'єє серсть die Kiefer trägt Nadeln, das Schwein hat Borsten. щ'єтин'а З. = чатина, четина pol. setyna. щ'єтин'а у сосны Ос. Nadeln der Kiefer. Im Gruth. щ'єтина Borste, Schweinsborste; серсть gewöhnliches Thierhaar.

щипав'їцьї або к'бр'ец З. Ohrwurm, Forficula auricularia.

щип'ар' Н. Impfungsarzt.

щїця Бор. Nachtfalter, Phalaena. „як ся з'ощят на в'ар'гу, в'ар'га слўхне“. Мимо того об'ясненя даного селянином думаю однакож, що слово „щїця“ мїсто „їщїця, вїщїця“; може бути, у старовину уважалась т'ма (Phalaena) вїшункою нещастя, х'ороби, смерти. Декуда зовуть у нас т'му також „смерть“ „смерт'ка“. В старосл. к'їштин'ца тага; — впрочїм зрївний також на Лемкївщинї уживанє: „вїщїцьї“ прищї на липи, „вїщїчник“ вїле від „вїщїцьї“.

щїпа Х. Scheere (beim Krebse) рак м'єє щїпы.

щось-кольвек Бу. pol. соś-kolwiek.

я. яблїнь Сос. Бу. Apfelbaum укр. яблуня, яблунь psl. ябл'ань ябл'ань et ябл'онь.

я́бруд Н. М. Св. Ст. (також в Черняві, Старяві) я́бронд Т. *Populus alba*, Silberpappel cf. каš. brzod, obrzad = Frucht; brzadza = Obstbaum. висо́кій я́бруд hohe Silberpappel.

я́вний Бу. offenbar, deutlich, unzweifelhaft. в я́вних рі́чех in allbekanntnen Sachen. я́вна річ selbstverständlich, natürlich.

я́глы Св. я́глы Бу. пше́но pol. jagły, čech. jáhly enthülste Hirsekörner.

я́гнїця. я́гнїчка Сос. вівця, ко́тра ще не мала я́гнати psl. агни́ца агнї, агна.

я́ліве́ геніт. я́ліве́ти Бар. gen. neutr. einjährige Kalbe.

я́рмо́ Т. (в Меди́ці: ко́ромысло) Schulterjoch.

я́рубéц Бу. Haselhuhn, Bonasia silvestris pol. jarzabek. plur. я́рубцы́.

я́скі́ўка Ос. Schwalbe, Hirundo pol. jaskółka.

я́сне́ц Св. Сос. Бар. reines, durchsichtiges Eis. genit. я́сне-пý. „пéрший люд з осení, чý-стий, прозóрый“ — „го́лый люд; по я́снеці влe ході́ти“. ю́ж я́сне́ц на Сeнý.

я́чмінь шeснї́к Маць. sechszeilige Gerste. чвoра́к vierzei-

lige Gerste. пляска́ч або дві́йня́к zweizeilige Gerste [реба́к (= рыба́к) бiльше на во́ркіш вда́є].

я́щeрка водeна́ Н. Wassermolch, Triton, ири́ця.

є́. є́два́б Ст. Seide (в Бортя́тині к. Суд. Ви́шні: я́два́б) дýже є́два́бу viel Seide psl. годo-ка́кль ahd. gotawebbi.

є́жeлі́ Н. wenn pol. jeżeli. ruth. є́сли (є́сть + же + ли) čech. jestli, jestliže.

є́льні́чoк Бу. Hirschkäfer, Lucanus cervus plur. є́льні́чки cf. pol. jelonek.

є́чмі́нь Н. (йeчмі́нь) Gerste, я́чмінь psl. я́чмeнь et я́чмeль хрeдї, hordeum pol. jęczmień.

ю́. ю́ Бу. Маць. schon, вже psl. оу́ s. ю́ = ἤδη, iam. ю́-м при-шо́ў ich bin schon gekommen.

ю́ж-цьі́ З. pol. już ci natürlich, selbstverständlich.

ю́пка́ М. верхна одежа для дівчат і для жінок з гранатового сукна гарасівками вишивана.

ю́рeнка́ З. ю́трінка́ З. pol. jutrzeka, Morgenröthe, ден-ни́ця.

ю́ха б'єр'а́зова́ Бу. Birkensaft. на вeснy т'єчe ю́ха б'єр'а́зова.

Похибки і доповнення.

стор.	стр.	Напечатано:	Має бути:
31.	11 в дол.	голова́	го́лова
33.	17 в гори	сподарé	сподар'é
49.	14 в гори	возне́	возне́
49.	10 в дол.	скрило́	скрило́ (скрыло́)
55.	по наростку -икъ належить додати: -укъ. цмук З. <i>Nachtfalter</i> .		
56.	12 в гори - уга М. Ляху́та належить перенести на стор. 55. по наростку -отъ [Сущники а) мужеского рода].		
66.	8 в дол.	в каплиці	в каплиці.
67.	13 в дол. належить дописати: вúхiv Бат. genit. plur. від вúхо auris місто: ух.		
72.	16 в гори	ті́лькiй, ті́лько, ті́лькоє	ті́лькiй, ті́лька, ті́лькоє.
74.	17 в гори	синiй,	синiй,
77.	11 в гори належить дописати: жiти. жию́, жиéш, жиé pol. żyć. żyje, żyjesz, żyje psl. жити. живѣ, живѣши, живѣть.		
78.	5 в гори	куплю	купю
97.	стовб. II. 11 в дол. дописати до вoрoзa: cf. psl. повpазъ čech. provaz pol. powróz, ruth. повороз.		
102.	стовб. I. 26 в дол. temporis: temporis;		
103.	стовб. II. 7 в дол. zerbrö-ckelt zerbröc-kelt		
109.	стовб. II. 20 в дол. Schneegestörber. Scheegestöber.		

Русини Пряшівської єпархії і їх говори.

Написав

Володимир Гнатюк.

I.

1. Нарис заснованя Пряшівської єпархії. Число греко-католиків у ріжних часах. Гр. кат. народні школи.

Пряшівська єпархія існує не дуже давно, бо лише від двадцятих років нашого віку. Перед тим належали усі Русини Угорщини до одної, Мукачівської єпархії, що ще залежала від латинських єпископів. Повний свій розвій завдячує Мукачівська єпархія аж цїсаревій Марії Тересї, бо за її посередництвом і помочю відновив її папа Климент XIV канонізаційним декретом 1771 р. До того часу правила єпархією звичайно апостольські вікарії, що не мали правильної єпископської власти. Перший, що почав правити незалежно цілою єпархією, яка розтягала ся аж на 13 комітатів північної Угорщини, був Андрій Бачинський, світський духовний, вибраний духовенством і народом, іменований Марією Тересою і потверджений папою Климентом XIV. Велика розтяглість єпархії спонукала наслідника Марії Тереси, цїсаря Йосифа II до того, що крім Сиготського і Сатмарського вікаріату установив ще вікаріат в Кошицах, і сей став початком нинішньої Пряшівської єпархії.

Кошицький вікаріат установив цїсар Йосиф II 1787 р. з виразною волею, аби вікарія вибирано все з поміж крилошан Мукачівської капітули і предложувано цїсареві для потвердження. Вікарій мав побирати крім звичайної крилошанської платні ще річний додаток в сумі 1200 зр. з релїгійного фонду, а перебувати мав постійно в Кошицах. Місто мало подарувати на мешканє вікарія монастир

Домініканів; що однак тим часом мусіли ще вести ся в сій справі переговори, визначено йому на мешканє монастир знесеного закону Францісканів.

Першим кошицьким вікарієм іменовано Івана Ковача де Пастель; він однак на ділі не заняв ніколи свого становища і не перебував ніколи в Кошицях, хоч що правда і не міг перебувати, не маючи відповідного дому на пробуток, бо монастир Францісканів був тоді повний військових багажів. Зрештою він прийняв той уряд лише з неохотою, і небавом на власне бажанє увільнено його від нього.

На місце Ковача іменовано вікарієм крилошанина Михайла Брадача, що дуже ревно сповнював вложені на нього урядом обовязки. Проживав зразу в своїх посіlostях Якубянах і Камінці, а хоч 13 січня 1790 визначено йому на мешканє три кімнати в монастири Францісканів, то місто не хотіло їх відступити, домагаючись привернення закону Францісканів. Вкінці на усильні свої просьби одержав на мешканє (декретом цісаря Леопольда II з 1792 р.) монастир знесеного закону Міноритів і заняв його зараз, хоч мав численні перешкоди, які ставляли йому вороги на кождому кроці. Та не дуже тішив ся він добутим мешканєм, бо монастирські будівлі були все повні військових річей та збіжа, ба навіть пробували в них вояки, що неустанним стукотом, гамором, криками та зухвалостию непокоїли вікарія. Крім тих елопотів мав він ще иньші неприємности, а зі своєї скромної платні мусів удержувати сотрудника, писаря, дяка і церковного слугу, купувати для монастирської церкви світло, оплачувати значні видатки поштові, відновляти чимало річей н. пр. двері, вікна, печі і и. Аж по довгим часі удалось йому виклопотати з релігійного фонду за всі репарації 250·46 зл. звороту. Завдяки його енергічному протестови ухилено також несподіваний зазив до оплати чиншу за заняті три кімнати та намір — віддати частину монастиря на поміщенє суду, а площу перед монастирем та сусідній город приділеню до городської лічвиці. Однак в 1800 р. без уваги на протести вікарія закваторовано до монастиря величезне число рекрутів, що мали йти на французьку війну, а багато кімнат заповнено військовими причандалами. Покликаний 1802 р. як відпоручник Мукачівської капітули на сойм, добув Брадач від цісаря наказ, аби йому відновлено монастир і приспособлено до вимог резиденції вікарія (того самого року іменовано його також абатом сьв. Андрія de Saári). Однак до того не прийшло і небавом призначено вікарієви на постійний пробуток монастир Міноритів у Пряшеві, де перетворено також мона-

стирський костел у церкву і установлено вікаріятський консистор з двох асесорів та нотаря. Визначено надто з релігійного фонду кошти відновлення резиденції, урядження церкви і платню на церковні потреби (1807 р.). 1808 р. іменовано Брадача дорильським єпископом і суфраганом мукачівського єпископа. Тоді й розпочалися приготування до перебудови монастиря і урядження церкви. Виготовлено пляни і поручено виконати їх будівничому Бретербаверови. Але що той шукав у всьому лише власної користи і поводився так, мов би хотів не перебудувати, але радше руйнувати, тож за старанням вікарія його засуспендовано (1809). Та коли він не хотів видати плянів і найшов так зручних оборонців, що при їх помочи був навіть увільнений від відповідальності, будова резиденції мусіла перервати ся. Тимчасом умер мукачівський єпископ Андрій Бачинський (1809 р.), а капітула вибрала генеральними вікаріями Івана Кутку і Михайла Брадача, що став тоді рядити єпархією зовсім самотійно.

1810 р. повстала гадка поділу занадто просторої Мукачівської єпархії на три єпископати: Мукачівський, Сиготський і Пряшівський. Сю гадку приймила також королівська рада і предложила її цісареві, покликавши вперед на нараду в тій справі до Буди дисцезальних відпоручників, між ними Кутку, Брадача і Тарковича. Заким одначе справу порішено помер капітулярний вікарій Іван Кутка, а на його місце вибрала капітула Брадача; знеохочений у Пряшеві розпрощався зараз і то на все з пряшівською резиденцією, та удав ся до Унівара, аби обіймати уряд вікарія. Пряшівським вікарієм іменовано 1813 р. крилошанина Григорія Тарковича. Коли одначе два роки пізнійше умер Брадач (1815 р.), Таркович став генеральним вікарієм мукачівським, а на його місце прийшов Іван Ольшавський, крилошанин Мукачівської єпархії і парох сьв. Варвари у Відні. Він був останнім вікарієм і займав свій уряд до 1821 р. коли врешті Мукачівську єпархію розділено на дві і введено до Пряшева нового єпископа.¹⁾ Від того часу було доси у Пряшеві всього чотирох єпископів. Першим був Григорій Таркович (1821—1841, єпископом був номінований ще 1817 р.), другим Йосиф Гаганець (1842—1875), третім Микола Товт (1876—1882), четвертим теперішній Іван Валі.

¹⁾ Отсі відомости подаю на підставі статі „Brevis historia dioecesis Eperjesiensis“ надрукованої в „Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperjesiensis pro anno Domini 1898. Eperjesini, 1898.

Думаю, що не від річи буде тут приглянути ся теж числу вірних греко-католиків нової епархії, як воно росло і упадало почавши від 1823 р. аж до 1898 р., та числу дітей в народніх школах (за час 1851—1898 р.), які стоять під зарядом духовної власти. Подаю в тій цілі статистичні таблички, витягнені з шематизмів за відповідні роки (шематизми у Пряшеві не виходять що року). Число греко-католиків¹⁾ в епархії представляєть ся так :

<i>Комітати:</i>	<i>1823</i>	<i>1826</i>	<i>1827</i>	<i>1828</i>	<i>1833</i>
Шарош	58.727	61.421	62.349	63.277	61.137
Абауй-Торна	21.648	22.623	—22.938	23.419	21.533
Боршод	11.791	11.932	11.999	11.992	10.794
Спіш і Гемер	26.682	27.945	28.724	29.069	28.851
Земплин	42.413	43.727	44.110	44.796	41.321
	<u>161.261</u>	<u>167.648</u>	<u>170.120</u>	<u>172.553</u>	<u>163.636</u>
	<i>1838</i>	<i>1839</i>	<i>1841</i>	<i>1846</i>	<i>1848</i>
Шарош	65.881	65.842	68.487	69.533	61.160
Абауй-Торна	22.335	22.538	22.698	21.816	21.696
Боршод	11.000	11.297	11.364	12.217	11.301
Спіш і Гемер	30.453	30.582	31.640	31.328	31.892
Земплин	42.353	42.750	44.037	44.746	37.166
	<u>172.022</u>	<u>173.009</u>	<u>178.226</u>	<u>179.640</u>	<u>163.215</u>
	<i>1851</i>	<i>1853</i>	<i>1855</i>	<i>1857</i>	<i>1859</i>
Шарош	61.160	52.738	53.393	49.002	48.880
Абауй-Торна	21.696	20.419	21.064	19.654	20.719
Боршод	11.301	11.533	12.020	11.739	12.124
Спіш і Гемер	30.276	27.808	28.433	26.840	27.819
Земплин	37.166	35.221	34.765	31.244	30.742
	<u>161.599</u>	<u>147.719</u>	<u>149.675</u>	<u>138.479</u>	<u>140.284</u>
	<i>1861</i>	<i>1863</i>	<i>1865</i>	<i>1868</i>	<i>1870</i>
Шарош	49.654	50.791	52.473	53.740	55.604
Абауй-Торна	20.539	20.367	21.376	21.381	22.187
Боршод	12.192	11.963	12.229	12.112	12.246
Спіш і Гемер	28.408	28.209	28.751	29.203	29.807
Земплин	31.437	32.009	33.049	33.835	34.782
	<u>142.230</u>	<u>143.339</u>	<u>147.878</u>	<u>150.271</u>	<u>154.626</u>

¹⁾ Не кажу Русинів, бо не всі греко-католики Русини, як то покажуть ся в дальшого.

	1873	1876	1878	1880	1882
Шарош	56.899	53.528	56.383	54.763	53.639
Абауй-Торна	22.680	21.807	18.904	18.156	18.173
Боршод	12.701	11.730	12.682	12.493	11.973
Спіш і Гемер	30 144	27.757	30.549	29.441	29.084
Земплин	36.806	33.838	34.131	34.058	32.099
	<u>158.630</u>	<u>148.660</u>	<u>152.649</u>	<u>148.411</u>	<u>144.968</u>
	1884	1889	1895	1898	
Шарош	53.782	57.000	59.040	60.815	
Абауй-Торна	18.081	19.608	19.906	20.618	
Боршод	12.246	14.065	16.206	16.667	
Спіш і Гемер	29.786	30.881	31.637	32.957	
Земплин	31.688	34.007	36.726	38.197	
	<u>145.583</u>	<u>155.561</u>	<u>163.615</u>	<u>169.254</u>	

Як видно, ці дати незвичайно інтересні. Від 1823 р. коли вийшов перший шематизм нової епархії число греко-католиків росте стало аж до 1828 р., в якому доходить до цифри 172.553 душ. По найблизших пяти літах число людности спадає до цифри 163.636 душ. Причин того зменшеня не знаємо; воно одначе не поступає дальше, але звертаєть ся і по дальших пяти літах доходить число вірних до давньої цифри (з перед 10 літ) 172.022 душ. Від тоді росте знов стало до 1846 р. в якому доходить до такої величини (179.640), якої більше вже не досягнуло і до нині, хоч від того часу минуло авиж 50 літ і хоч в тім часі повинна людність при правильнім розвою бодай подвоїти ся. Два роки пізнійше число людности спадає нагло до цифри 163.215 душ. Шематизм 1848 р. пояснює так сю причину на ст. 149: *Combinato itaque anni 1845 numero animarum per annum 1846 et 1847 decrevit numerus impopulationis 18.041 — cuius enormis decrescentiae causa fuit fames, ac deinde erumpentes diversae infirmitates.* Зауважу, що число зменшеної людности між 1846—1848 р. виносить 16.425, а не тільки, як тут хибно подано. Від того часу число вірних епархії дуже непостійне і зміняєть ся раз у раз; одного року підносить ся, другого спадає. Найбільші різниці заходять тут між трьома найблизшими датами з рр. 1846—1848—1853. В першім виносить число греко-католиків 179.640 душ, в другім спадає нагло до цифри 163.215, а в третім знов аж до 147.719 душ. В 1857 році спадає число людности до небувалої ніколи цифри 138.479 душ. Від тоді росте поволи до 1873 р.; в рр. 1876—1882 раз підносить ся, другий раз спадає, а лише від

1884 росте знов поводи до тепер, хоч не доходить ніколи до тої цифри, яка була 70 літ тому назад 1828 р. Поясненє такої змінчивості населеня трудно подати задля браку жерел; щож до самого зросту, то йому в першій мірі стоїть справді на перешкодї голод та звязані з сим хвороби, про що згадуєть ся раз і в шематизмі. Комітати з руського і переважно греко-католицькою людністю лежать майже усі в горах, де земля нераз буває така лиха, що навіть не вертає засіву. Не диво ж, що наслідком того являєть ся друга причина зменшуваня людности, еміґрація, якій достарчують головного контіненту комітати: Земплин, Шарош і Спіш. Вправді еміґрація та також не постійна; еміґранти пробувають звичайно пару літ на чужині і призбиравши дещо гроша вертають назад на родину, та всеж якесь число їх лишаєть ся в чужині на завсїгди. Третя врешті причина зменшуваня вірних — е денационалізація, не знати лише, кільки вона на рік потягає жертв за собою. Звичайнож дієть ся так, що із зміною народности зміняють новонаційники віру, і се очевидно мусить впливати на зменшеня — в тому разі — греко-католиків.

Ми не маємо доси подібного зіставленя числа греко-католиків другої і головної руської єпархії — Мукачівської. Колиб показало ся, що і там такі самі відносини що до вірних, як у Пряшівській єпархії, тоді було би явним, що Угорські Русини призначені на загладу, раз через денационалізацію, другий раз через недостачу природного зросту числа людности.

Пригляньмо ся ще другій статистичній табличці, що представляє нам розвій народньої просвіти у Пряшівській єпархії:

Consignatio generalis prolium scholas triviales frequentantium.

In districtu:	В літах:				
	1851	1855	1865	1876	1889
Bartfensi	238	442	910	1277	1642
Bukóczensi	243	124	457	735	1067
Eperiesiensis	394	371	701	1076	1677
Makoviczensis	360	—	692	942	1778
Popradensis	272	412	1246	1507	2878
Szvidnikensis	74	61	431	551	845
Cassoviensis	68	171	292	419	903
Cserhátiensis	391	406	680	882	777
Szántóviensis	90	212	210	242	410
Borsodiensis	567	540	896	860	1823

Scepusii Inferioris	837	842	720	1127	1998
Scepusii Superioris	393	897	1561	1799	1817
Homonnensi	38	55	221	439	438
Hosztoviczensi	170	462	642	1045	1363
Laborczensi	831	573	780	1447	1857
Sztropkoviensi	256	278	368	617	826
Varanoviensi	201	221	505	810	801
Granensi	—	—	334	524	759
	<u>5.423</u>	<u>6.067</u>	<u>11.646</u>	<u>16.299</u>	<u>23.659</u>

In Districtu:

1889

Eperiessiensi (місто)	. . .	211
„ „ (округ)	. . .	750
Bartfensi	. . .	1647
Bukóczensi	. . .	1370
Kis-szebeniensi	. . .	897
Makoviczensi	. . .	1731
Popradensi	. . .	2871
Szvidnikensi	. . .	494
Kassaviensi	. . .	705
Cserekatiensi	. . .	771
Szantoviensi	. . .	374
Alsó-Borsodiensi	. . .	900
Felső-Borsodiensi	. . .	627
Alsó-Scepusiensi	. . .	1233
Felső-Scepusiensi	. . .	1976
Lőczensi	. . .	537
Granensi	. . .	812
Homonnensi	. . .	414
Hosztoviczensi	. . .	1925
Mező-Laborczensi	. . .	2324
Sztropkoviensi	. . .	1161
Lomnensi	. . .	486
Varanoviensi	. . .	557

24.773

Перші цифри маємо тут ледви з 1851 р. З того, як вони тоді представляли ся, можемо додумувати ся, як вони могли представляти ся в перших роках заснованя нової епархії. На 161.599 греко-кат. душ у 1851 р. належало до школи ледви 5.423 дітей. Незвичайно мізерна ся цифра говорить сама про себе. Одначе в про-

тягу 15 літ зростає число школярів майже в двое і виносить 1865 р. цифру 11.646, хоч zarazом число греко-католиків спадає до 147.878. Далше потрібувало се число, аби подвоїти ся, часу 25 літ і в 1889 р. воно виносить 23.659 усіх школярів, хоч число людности піднесло ся в тім часі лише незначно (155.561), а не дійшло до того, яке було 1851 р. Коли возьмемо те під увагу, то побачимо, що процент шкільних дітей значно збільшив ся. За останні 9 літ число учеників не збільшило ся; вправді воно виносить більшу цифру, бо 24.773, але треба зазначити, що в тім часі збільшилася ся також загальна цифра людности. Сей факт вказує на те, що з одного боку стали відповідні власти спускати з ока народню школу і не докладати старань до нових улїпшень в школі, з другого боку, що нарід зрозумівши денационалізацію школи, де звертаєть ся більше уваги на те, аби дитина навчила ся цвенькати як найбільше мадарських слів, які пізнійше забуває в житю, ніж на зміст науки, став до школи більше пасивний. І колиб не шкільний примус, злучений з усякого рода карами, то хто знає, чи число дітей призначених до науки в народніх школах не спало би знов до давньої цифри з перед кільканадцяти літ. З того показуєть ся також, що коли просвіта має справді сповнювати свою задачу між руським народом на Угорщині, то нинішня едукацийна система мусить до ґрунту змінити ся.

2. Національні відносини на території Пряшівської єпархії.

Пряшівська єпархія розтягаєть ся на отсих шість жупаній: Гемерську (Gömör megye), Спішську (Szepes m.), Шарішську (Sáros m.), Абауй-Торнянську (Abauj-Torna m.), Боршодську (Borsod m.) і частину Земплинської (Zemplén m.). Із Земплинської жупанії належить до неї лиш північна часть, з виїмком 23 громад, що лежать на границі Унгарської (Ужанської) жупанії і входять в склад Мукачівської єпархії. Ціла полуднева часть Земплина належить до Мукачівської єпархії, з виїмком двох приходів полуднево-західних, Комлошка і Мікогаза, що входять в склад Пряшівської єпархії.

Під заряд пряшівського єпископа належать ще ті греко-католики, що живуть спорадично, як урядники, робітники, вояки в усіх жупаніях словацьких, які лежать від Спішської і Гемерської жупанії на захід, як і ті, що живуть в задунайських жупаніях, які не межують з греко-католицькою єпархією Крижевацькою. Сюди належить і столиця Угорщини, Будапешт. Я одначе не буду займати ся тими греко-католиками, до якої нації вони не належали б, тому,

що вони не приписані до ніяких парохій, що число їх все змінюється і не може тут бути ніякої евіденції.

Всі статистичні дані, що дотикають цілої території Пряшівської епархії і вказують великість, число політичних громад (сіл і міст), уживану в них мову, число душ по народности і вірі, я подаю далі в окремих таблицях I, II і III. Таблиці ті уложені на підставі офіційальної народньої переписи з 1891 року. Вони вказують проте стан території по кінець 1890 року.

Із тих таблиць видно, що ціла територія виносить 20.858.52 квадратних кілометрів та що на ній живе в 1535 громадах 986.742 душ.

По народности зачисляють ся ті жителі до трьох головних племен: Славянського, Германського і Малярського. І так:

Усіх Славян в	483.674	душ
„ Німців	74.566	„
„ Малярів	428.602	„
<hr/>		
Разом	986.742	душ

Із Славян репрезентовані тут три нації: Русини, Словаки і Поляки:

Русинів в	383.395	душ
Словаків	75.498	„
Поляків	24.781	„
<hr/>		
Разом	483.674	душ

Русини поділяють ся в Пряшівській епархії (по діалектам) на дві головні групи: на Русинів, що говорять чистою українсько-руською мовою, яких буду називати Руснаками і Русинів, що говорять більше або менше пословаченою мовою, яких буду називати Словаками. Усіх

Руснаків в	97.436	душ
Словаків	285.959	„
<hr/>		
Разом	383.395	душ

По релігії поділяють ся жителі згаданої території на:

Латинників	502.984	душ
Греко-католиків	166.454	„
Лютеранів	113.816	„
Кальвінів	148.936	„
Жидів	54.552	„
<hr/>		
Разом	986.742	душ

Тут зауважу, що Жиди в Угорщині зачисляють ся по народности або до Німців (в північних жупаніях), або до Малярів (в полудневих жупаніях).

Для ліпшої орієнтації подаю ще понизше IV статистичну таблицю, де зібрані дані про самих греко-католиків Пряшівської єпархії. Всі греко-католики живуть в 188 парохіях і ділять ся на:

Руснаків	97.436	душ
Словяків	43.553	„
<hr/>		
Усіх Русинів греко-кат. є проте	140.989	душ

Дальше:

Словаків	5.136	душ
Малярів	20.329	„
<hr/>		
Усіх разом	166.454	душ

Заки скажу тепер дещо про самих Русинів, зроблю перше кілька заміток про инші нації Пряшівської єпархії, що живуть разом з Русинами або побіч них.

Словаки живуть на території Пряшівської єпархії лише в одній жупанії, Гемерській. Їх в разом 75.498 душ, з чого припадає на греко-католиків лише 5.136 душ. Всі инші або латинники або лютерани. Греко-католики живуть в північно-східнім куті жупанії (на границі Спіша) в трьох парохіях: Шумяц, Тельґарт і Вернар. Здаєть ся, що колись всі Гемерські Славяни були Русинами, але з протягом часу, особливо від реформації, коли зміна віри вплинула сильно не лише на духове, але й політичне житє, ті Русини почали словачити ся і нині говорять вже чистою словацькою мовою такою як пр. Словаки Літовської або Тренчанської жупанії. Словаки важні для нас особливо тому, що їх мова мала сильний вплив на виріб того руського диялекту, яким говорять Словяки. В диялекті Руснаків є також багато елєменту, що вплинув зі словацької мови.

Поляки живуть на території Пряшівської єпархії також лише в одній жупанії, Спішеській і то в тій північній її части, що межує з Галичиною, а називаєть ся Магурою. Звідти звуть Поляків на Спішу також Магурянями. Вони числять 24.781 душ і всі без виімку латинники. Говорять польським диялектом, в яким є дуже багато словацького і руського елєменту. Вони оселили ся там правдоподібно в часі, коли Спіш був у заставі у польських королів. Поводи мішають ся вони зі Словаками і з часом винародовлять ся зовсім в користь останніх. Поляки важні для нас рівнож тому, що польська мова мала великий вплив на говори Словяків.

Мадяри, крім Спіша, живуть у всіх жупаніях, що входять в склад Пряшівської епархії. Їх живе найбільше в Боршодській жупанії, Абауй-Торнянській і Гемерській; там становлять вони компактну масу. В згаданій часті Земплинської жупанії і в Шарішській вони живуть лише спорадично, по містах. На Спішу, крім урядників і кількох дідичів, їх нема зовсім. Усіх їх є 428.502 душі. По релігії з них лиш 20.374 душі належить до греко-католицької віри. Інші латинники, кальвіни, лютерани і жида. Греко-католики живуть в Абауй-Торнянській і Боршодській жупанії. Так греко-католики Мадяри, як і Словаки не взяли ся звідки инде, як з Русинів. Звістно, що з нинішних греко-католиків Угорщини були в історичних часах православними лише Русини і Румуни. І лише про них знаємо з історії, що приймали унію (Русини прийняли її остаточно 1648 р.). Всі проте греко-католики Пряшівської епархії, що зачисляють ся до чужих націй — се денационалізовані Русини. Нинішні греко-католики Мадяри Пряшівської епархії омадарили ся остаточно ще не давно, бо в першій половині нашого століття. Між ними подибують ся ще й тепер старі люди, що знають по трохи говорити по руськи. Молодша генерація не знає одначе вже инакше говорити, як по мадярськи. Мадярська мова мала незначний вплив на руську і то лише в тім, що руська мова побрала з неї досить значне число (як до яких околиць) виразів. Мадярська мова навпаки приймила до себе багато слів руських, найбільшеж старо-славянських.

Німці живуть компактною масою лише на Спішу, а рідше на пограниччю Спішу і Абауй-Торни. В інших жупаніях живуть спорадично. Їх є 74.566 душ. По релігії вони латинники, лютерани і жида. Німецька мова не мала великого впливу на славянські, хіба в лексиці. За те й сама прийняла дуже багато славянських слів, що найліпше видно на саксонськiм діалекті спішеських Німців. Німецькі селяни говорять зрештою майже всі на Спішу діалектом Словаків і очевидно денационалізують ся.

3. Русини. Поділ на Руснаків і Словаків. Чому Словаків належить уважати за відломок Русинів? Спільні прикмети і різниці говорів Руснаків і Словаків. Статистичні таблиці. Реєстр сіл і вказ уживаної в них мови.

Переїду тепер до Русинів. Усіх Русинів є в Пряшівській епархії 383.395 душ. З того 140.989 душ припадає на греко-католиків,

решта-ж, 242.406 душ в більшій частині латинники, в меншій лютерани.

Найбільше компактною масою живуть Русини в Шарішській жупанії. На Спішу переривають їх декуди Німці. В північній частині Земпліна живуть вони також компактною масою. В значній числі живуть ще в Абауй-Торнянській жупанії, але там переривають їх Мадяри, а в однім місці Німці. Найменше Русинів є в Боршодській жупанії; там живуть вони вже помішані з Мадярами.

Усіх Русинів — як я вже сказав вище — ділю на дві групи: Руснаків і Словяків.

Руснаками називаю тих Русинів, що мають *infinitivus* на -ти і не дзekaють. Їх діалект, де буде того треба, буду називати для докладности руснацьким.

Словяками називаю тих Русинів, що *infinitivus* мають на -ц і дзekaють. (Подібно як Бачванські Русини. Диви мою статтю в XXII томі „Записок Наук. Тов. ім. Шевченка“ п. н. Руські оселі в Бачці). Їх діалект буду називати для докладности словенським.

Назв Руснаки — руснацький, Словяки — словенський уживаю тому, що Русини самі їх уживають¹⁾. Правда, що Словяки латинники на питає, як вони говорять, відповідають подекуди „по католицьки“, але ця назва не може входити в рахунок тому, що вона занадто локальна. Дехто називає Словяків також Сотаками. Назва ця однак не може обніматися усіх Словяків тому, що її і Руснаки і Словяки уживають лише до означення одного відлону Словяків, що живе в північній Земплінській жупанії і говорить *so* в місці руснацького *што* і словенського *цо* (словацьке *šo*). Скорше Словяків можна би назвати Цотаками, а Руснаків Штотаками, але тих назв ніхто не уживає і я не чув їх нігде. Назву Словяки — словенський треба все відріжнювати від назви Словаки — словацький.

Руснаків є в Пряшівській єпархії 97.436. По релігії вони всі греко-католики. Найкомпактніше живуть вони в Шарішській жупанії, менше компактно в Земплінській, а ще менше на Спішу. В Боршодській і Абауй-Торнянській жупанії живуть лише в дуже незначній числі.

¹⁾ В літературі приходила ся назва теж. Пор. Ев. Сабовь, Христоматія, Унгвар, 1893. Ст. 231. — Назвою Словяк — словенський хочу надто зазначити виразно аденационалізоване Русинів в користь Словаків. Денационалізація поступає дуже скоро і за якийсь час не буде певно вже підстави зачисляти Словяків до Русинів, лише до Словаків. Доки однак така підстава існує, то нема ніякої потреби затирати її.

Словяків є 285.959 душ. По релігії є їх лише 43.553 греко-католиків. Решту становлять латинники і лютерани. Найбільше і найкомпактніше живуть вони в Шароши, менше на Спішу, а ще менше, хоч доволі компактно, в Абауй-Торні. В Земплині (розумію тут все лиш ту часть, що належить до Пряшівської епархії) їх мало а в Боршодї лише незначне число.

Тут замічу мимоходом, що поділ Русинів на Руснаків і Словяків має свою силу і в Мукачівській епархії, лише що там Словяків дуже мало супроти Руснаків. В Мукачівській епархії живуть Словяки по більшій часті в полудневім Земплині і декуди в Унгї. Крім того в Мукачівській епархії належить одна частина Руснаків до латинської віри — зрештою маленька — чого в Пряшівській епархії нема зовсім.

Із сказаного до тепер видно, що я і Руснаків і Словяків уважаю за Русинів. Що Руснаки дійсно належать до Русинів, про те не може бути ніякого сумніву. Не так стоїть справа зі Словяками, про яких існує не лише в Угорщині, але і в иньших Славян (особливо Чехів і Словаків) велика етнографічна помилка. Вона лежить в тім, що Словяків уважають Словаками і зачисляють їх до чесько-словацького племені, а їх діялект до словацької мови. В наслідок того уважають Словяків і офіціяльно і неофіціяльно Словаками (Slovaken, tótok) та відріжняють їх від західних Словаків лише тим, що називають їх „шарішськими або кошицькими Словаками“ (Schároscher або Kaschauer Slovaken, Sárosi або Kassai tótok), а діялект їх називають „шарошською або кошицькою словацькою мовою“ (Scharoscher або Kaschauer slovakische Sprache, sárosi або kassai tót nyelv). А тимчасом проти такого погляду протестують найліпше самі Словаки, коли кажуть: „Мі гуторіме по словенські, а нє по словацкі“ або: „Наша реч йє словенска реч, а нє словацка“. Та хто приглянеть ся ближше Словякам, запримітить певно, що вони і що до типу і що до мови і що до звичаїв не Словаки, але Русини; їх словенський говор, хоч без сумніву сильно пословачений, то діялект не словацької, але руської мови, як то побачимо з дальшого.

Ми знаємо, на скільки се вказують історичні жерела, що ціла північна Угорщина від Буковини до Татрів і від галицької границі аж за Тису була залюднена все Русинами. Мавмо згадки також про те, що від приходу Мадярів в Угорщину аж до короля Людвика Великого († 1382 р.) повтаряли ся все почастні еміграції галицьких Русинів на Угорщину. Знаємо також, що в своїому часі емігрували на Спіш і в Абауй-Торну Німці; щоб одначе і Словаки оселяли

ся коли будь у більшому числі в комітатах залюднених Русинами, про те не маємо ніяких звісток. З того показується, що найішні Славяне Пряшівської єпархії — з виїмком Поляків — се потомки Русинів, а не Словаків.

Що до типу, звичаїв, навичок, характеру — словом всього того, чим відрізняється один народ від другого — нема між Руснаками і Словаками різниці, а за те велика подібність, яка впадає кожному дослідникови в око. Очевидно, що сей факт свідчить також за тим, що Руснаки і Словаки приналежать до одного народу. Ї між обома групами і різниця, але вони лиш другорядної натури і вплили з місцевих обставин, що подібність ся у всіх народів, хоч би й маленьких, в різних країнах. На поділ мови угорських Русинів вплинув найбільше неприступний, гористий терен; ним лишень можна пояснити те величезне число говорів, якого не знаходимо ніде більше на землях, залюднених Русинами.

Між обома групами панує на цілій лівні обопільна прихильність, з чого також можна додумуватись одноплемінности обох груп. Правда, що одна група любить з другої поіронізувати собі часом, пр. Руснаки прозивають Словаків „Ляхами“ або „Їбурами“ і висьмівають ся з них так: „Словак — католик, сів на колик, а скочив на рам, став сьа з нього баран, ростріпав миску, достав по пьску“; і навпаки, Словаки висьмівають ся з Руснаків так: „Руснаці бортаці, предалі органи, за корец сметані“, або „Руснак з бука спаднул, а ешчік себе отпочьнул“. Але всі ті і подібні жарти не можна уважати виразом обопільної ненависти. Вони подібують ся всюди; ми знаємо, що навіть селяни двох сусідних сіл — в якій будь околиці — придають собі придирливі назви, ба що більше, навіть одні другим в тім самим селі.. Про обопільну прихильність свідчать найліпше ті кумівства, сватівства, шуринства і иньші родинні звязки, які існують всюди між Руснаками і Словаками, а в які Руснак або Словак вдається рідко з Поляками, Німцями або Мадярами. Руснаки і Словаки входять в родинні звязи навіть тоді, коли відрізняють ся від себе релігією, але одні і другі сторонять в подібнім випадку від иньших народів. Крім того Словаки латинники і лютерани дуже прихильні до віри і церковних обрядів Руснаків, уважають руський обряд за вищий від свого, що навіть самі висказують в словах: „Руска віра є оправдзіва і тверда, католицька віра є мехка, лютеранска легка“, або „Католицьке пості, а лютеранске набоженство, то є вшціко блаженство“. Про руську віру не висловить ся одначе так Словак ніколи. Словаки — якої вони не були би конфесії -- приносять посв'ячувати в руські церкви воду

(на Богоявленє), сьвічки (на Стрітенє), поживу (на Великдень), бо — як самі говорять — „Руска подлїтба моцнєйша, як наша“, або „Рускі пуп льепші пошьвеці, як наш“. Щож тикаєть ся відносин Словяків до Словаків, то кождий може зауважати, що Словяки не показують такої прихильности до Словаків і дивлять ся на них так, як і на всі иньші, чужі народи.

В диялектах, якими послуґують ся Руснаки і Словяки, нема також ніякої сильної ріжницї. Оба диялекти мають той самий внутрішний склад і майже ту саму лексику. Найліпше видно се з того, що Руснак зовсім докладно розуміє Словяка, а Словяк Руснака, що Руснак дуже скоро і легко навчить ся говорити по словенськи, а Словяк по рунацьки. Дїєть ся се тому, що в виучуваню обох диялектів не треба властиво вчити ся виразів, лише відмінного виговору. Тимчасом і Руснак і Словяк лише на силу порозуміють Словака, а ще тяжше навчать ся говорити по словацьки. Так само Словакови трудно зрозуміти Словяка, а ще труднїйше навчити ся говорити по словенськи. Словяк і Руснак не годні ніколи вимовити самогласних *l* і *r*, які так часто приходять в словацькій мові, пр. *v'k*, *v'na*, *m'č*, *st'p*, *sl'za*, *pr'st*, *kr'k*, *tv'r'dy*, *hr'b* і т. д. Слова ті перемінює Словяк на: *вільк*, *волна* (воўна), *молч* (моўч) або *мелч*, *слуп*, *селза* (сільза, солза), *перет* (перец), *карк*, *тварді*, *горб*. Словяк або Руснак зовсім не годні вимовити звисного словацького реченя: *Str'č pr'st skr'z kr'k* (просунь палець через карк). Отся нездатність до виговору так характеристичних словацьких звуків вказує також дуже добре, що Словяки не належали ніколи до словацького племена, але до руського. Натурально, що між рунацьким і словенським диялектом є також ріжницї — на тих ріжницях і я опираю свій подїл на обі ґрупи — але вони не тикають внутрішнього складу мови. З них можна лишень вивести, що словацька і польська мова мали сильнїйший вплив на диялект Словяків ніж Руснаків.

Обі ґрупи, про які мова, належать до громади Лемків, значить, і Руснаки і Словяки найбільше споріднені з галицькими Лемками, що живуть з ними як раз під тим самим географічним меридіаном і уживають того самого злучника лем, лѣм. Правда і Словаки мають злучник *len*, що часто звучить також *jen*, але ніколи не звучить *lem*.¹⁾

¹⁾ Виймок становлять тут лише ті словацьки говори, в яких усюди в місце *n* або *ñ* приходить *m*, пр. *kõñ* — *kõm*, *dlañ* — *dlaam*, *len* — *lem* і т. д.

Словяків не можна зачислювати до Словаків і тому, що вони не мають словацького наголосу (акцентуації). Словяки — а в Пряшівській єпархії переважно і Руснаки — акцентують слова за всігди на передостаннім складі, як галицькі Лемки на пр. вѣда, віно (віно), жѣна і т. д. В словацькій мові натомість є власний наголос, відмінний від руського, який не-Словакови досить трудно приходить ся вивчити. Коли Словяки були б потомками Словаків, вони, а по крайній мірі ті, що межують зі Словаками, були би заховали якісь сліди словацького наголосу, чого одначе ніде не видно. Натомість сліди руського наголосу — не лемківського — подібують ся ще в обох групах. Лемківський наголос треба очевидно пояснити лишень впливом, і то значним, польської мови.

Між словацькою мовою і словенським діалектом заходить ще та помітна різниця, що в словацькій мові говорять ся до другої особи або ти (тикане), або ви (викане); иньшого способу альюкуції не знає словацька мова. Тимчасом в словенським і руснацьким діалекті (і взагалі у всіх українсько-руських гірських говорах) ви уживають селяни тільки в розговорі з собою; в розговорі з „паном“, для означеня більшого поважання, вони уживають, як Німці, заіменника они (оні, вони)¹⁾ н. пр. „А оні з откаль? А они з'утки?“ Такий спосіб альюкуції називаєть ся „ониканем“ або „троенем“²⁾.

Споріднене руснацького і словенського діалекту показуєть ся ще і в тім, що в них буває метатеза в тих самих словах і то в таких, в яких у Словаків звичайно її не буває. Так н. пр. і Словяки і Руснаки говорять: коприва і покрива, гавран і гарван, Гаврило і Гарвидло, порвас і повраз, повересло і порвесло (порвісло), піпасарь (цибух) і піпараз; Словаки натомість говорять: pokriva, havrán, povráz, povrieslo, pipasár.

Що словенський діалект споріднений з руснацьким більше ніж зі словацьким видно також із того, що оба, підлягаючи сильному впливови чужих мов, особливо словацької, польської, мадярської і німецької, потратили спільно багато таких руських елементів, які в иньших українсько-руських діалектах існують до тепер, а з другого боку прийняли спільно багато таких чужих елементів, які в иньших українсько-руських говорах, а по крайній мірі в таким самим виді не уживають ся. Наслідком того різняться ся оба ті

¹⁾ В деяких околицях можна почути і між Словаками „оникане“, але воно трапляєть ся дуже рідко і з'явлюєть ся безперечно під чужим впливом.

²⁾ Назва „троене“ уживана лише між інтелігентними людьми, „оникане“ між народом.

діялекти виразно від інших українсько-руських говорів. Крім згаданої вже акцентуації і оникання, я наведу ще тут такі страти і напливи, спільні обом діялектам:

Оба діялекти потратили багато таких українсько-руських виразів, які в інших українсько-руських діялектах загалом уживані, н. пр. гаразд, бураки, булка, гід (год), гречка (гречиха), жорна, керниця, коровай, крісло, люлька, майно, могила подушка, сорок, сніданє (сніданок), чемний, штўка, швецї і т. д.

В обох діялектах, під впливом словацької мови, виговорюєть ся співзвук ч м'яко, як чь, а не твердо, як у нас в Галичині. Руснаки і Словяки говорять все так: чьас, чьекай, чьудо, качька, почькай, чьій і т. д. Лише деякі Спішські Руснаки, що живуть в суєдстві з Поляками, виговорюють ч твердо.

В обох діялектах — під впливом словацької і польської мови — при відміні дїєслів на -ати не уживаєть ся форм: аю, аеш, ає, аєм (аємо), аете, ают (ають), але скорочених: ам, аш, ат (ать, у Словяків а), аме, ате (у Словяків аце), ают (ають, у Словяків аю); н. пр. знам, знаш, знат (знать, у Словяків зна), знаме, знате (у Словяків знаце), знают (знають, у Словяків знаю). Особливо характеристичне тут закінченє першої особи мноного числа аме, що ніколи не виговорюєть ся аєм або аємо, як у інших Русинів.

В обидвох діялектах уживаєть ся багато таких чужих слів, взятих зі словацької, польської, німецької, мадярської мови, які не приходять в інших українсько-руських говорах; для прикладу наводжу деякі такі слова в V таблиці¹⁾.

Перейшовши так найважніші спільні признаки обох діялектів, перегляну також ті ріжницї, які між ними заходять. З них легко пізнати, що вони по найбільшій часті дотикають самого виговору слів.

В загалі належить зауважати, що руснацький діялект далеко чистїйший від словенського; останній приймив в себе вже за багато чужих елементів. Що до формальної сторони то треба пригадати, що Руснаки уживають в письмі славянських букв і так званої „етимольогічної“ правописи, Словяки-ж латинських букв і мадярської правописи, хоч зрештою не всі.

Ріжницї між обома діялектами такі:

Словяки дзекають і цекають, Руснаки ні, то значить: Словяки виговорюють в складах **де, ди, дї, дя, дь** співзвук **д** як **дз** (дзекає),

¹⁾ Розумієть ся, що їх в кожній хвилі можна подати більше.

а в складах те, ти, ті, тя, ть співзвук т як ц (цекане) і в складах чи, чь співзвук ч як ц (цекане), пр. Руснаки говорять: іде, диво, дїдо, дяка, ходь; тепло, тихо, тіло, тягай, кість; Словяки говорять: ідзе, дзиво, дзедо, дзека, ходз; цепо, ціхо, цело, цагай, косц; руснацькі слова печы, влечы, пічь, помічь — виговорюють Словяки: пец (пец), влєц, ноц, помоц.

Найвиразнійше обявляють ся цекане в infinitiva-х дїєсловів; Руснаки закінчують їх все на -ти, Словяки на ц: читати — чітац; писати — пісац; ходити — ходзіц; мести — месц; терти — трец; умерти — умрец.

Деякі інтелігентні Русини Пряшівської епархії думають, що дзекане і цекане з'явило ся не наслідком впливу чужих мов на українсько-руську, але що воно було питомою руською прикметою. Для сього покликують ся вони на часті еміґрації Русинів за часів давних королів угорських і доказують, що між еміґрантами були також Білоруси, які й мусли принести сю прикмету з собою, а потому перелляти її і на иньших Русинів, що сусїдували з ними. Ся теорія могла би вправді мати підставу, але лише тоді, коли можна б було документами виказати, що справді на території нинішньої Пряшівської епархії були колись Білоруси. На жаль сього зробити не можна, а через те треба й уважати так дзекане, як цекане наслідком довголітнього впливу польської і словацької мови на руську, в яких подібні появи також існують. Пор. польське: dziesięć, piśać, śięć, piś, piś і словацьке: sadzát', nievädze, nos, ovos, romos і ин.

Всі Словяки, без виїмку, жекають і шекають, Руснаки переважно ні: значить, Словяки виговорюють в складах зе, зи, зї, зя, зві, зли, злі, зні співзвук з так, як м'яке ж (жь, жекане), а в складах се, си, сї, ся, сві, свя, сли, слї сні співзвук с так, як м'яке ш (шь, шекане); пр. Руснаки говорять: зелено, зима, зівкати, зять, звірь, везли, злі, грозні; седляк, сила, сїно, ся, світ (і сьвіт), свято (і сьвято), сливка, слїпий, сніг (і сьніг); Словяки виговорюють ті самі слова: жьельєно, жьїма, жьївкац, жьєц, жьвір, вежьльї (і вежьлі), жьље, грожьньє; шьєдьяк, шьїла, шьєно, шьє, шьвет, шьвето (і шьвято), шьльївка, шьльєпі, шьньєг (і шьньїг). В деяких околицях можна чути між Руснаками в повисших складах по співзвукх з і с дуже слабенький півголос й (j) пр. зйать, сйа, вйівкати, сйїно і т. д.

Руснацьке святїй (і сьвятїй) звучить у Словяків святї (без шеканя); Бачванські Русини говорять одначе і шветї, побїч сватї і сйатї), а руснацьке звїзда звучить у Словяків гвєзда або гвїзда.

Я сказав, що Руснаки переважно не жекають і не шекають. Я умисно зазначив те, бо у деяких Руснаків на Спішу і в часті Шаріша чути і жеканє і шеканє, але воно ніколи не заходить в складах *зе, зи, зли і се, си, сли*, лише в інших, вчислених в горі, значить там, де безпосередно, або посередно, наступає по співзвучку *з і с* самозвук *ї* або *я*.

У Словяків, що живуть в поблизу Мадярів, обявляють ся жеканє і шеканє трошки інакше. В них співзвучки *ж і ш* не мягчать ся, як повисше, але виговорюють ся зовсім твердо, як у нас в Галичині. В Абауй-Торнянській, Боршодській і полудневій часті Земплинської жупанії говорять Словяки так: *желєно, жівкац, жец, жвір, вежлы, жље, грожньє; шедлак, шено, швет, швето (і швято), шльівка, шльепі, шньєг (і шньіг)*. Ся увага дотикає також по більшій часті говору Бачванських Русинів.

Руснаки виговорюють співзвучки *л і н* перед самозвуками *е і и* твердо, Словяки виговорюють їх мякко, при чім руснацький самозвук *и* переміняєть ся' в них в *і*. (Взагалі самозвук *и* не знаний Словякам). Руснацькі склади *ле, ли, не, ни* виговорюють Словяки проте так, що *л* переходить у них в *ль*, а *н* в *нь*. Пр. руснацьке: *лем, липа, небо, нитка* — звучить у Словяків: *льем, лыпа, небо, ньітка*. Очевидно що се змягченє мусить бути також наслідком впливу словацької і польської мови, в яких *н і л* перед самозвуками *е та і* все мягчить ся.

Руснаки, крім звичайного нашого, галицького, самозвука *и* (в словах: *диви, ходи, роби*) мають ще твердий самозвук *и*, який я означую знаком *ы*. Словяки в обох разях виговорюють його, як чисте галицьке *і* (в словах: *біжи, рідко, звідти*). Руснаки виговорюють проте слова: *сын, бык, мотыль, рыба, рыти, колыска* твердо, Словяки мякко: *сін, бік (галицьке бік-боку), мотіль, ріба, коліска*. Руснацьке дієслово *быти, быў* вимовляють Словяки *біц* (так само, як *біц = бити, schlagen*), або *буц, бул*. Слово *кобыла* звучить у Словяків *кобула*. Самозвук *ы* се єдиний з руснацьких звуків, який Словякови справляє трудність у виговорі.

Старославянську букву „ѣ“ заступають Руснаки, так як і решта Русинів, через звук *ї* або *і*. Словяки заступають *ї* так як Словаки, через *іе, або е*. На примір: Руснаки кажуть: *літо, місто, гніздо, сіно, палінка (або палюнка), вітер, білий*; Словяки: *льето, место, гньєздо, шьєно, пальєнка, ветер (або вітер і вітор), бйелі (або білі)*. Сей виговор перенятий очевидно від Словаків.

Руснаки вимовляють старославянський самозвук *я* завжди, як латинське *ja*, Словяки заступають його або через *е*, або через *а*. (Так само Словаки). Пр. руснацькі слова: *пять*, *мягко*, *вїмя*, *кряк*, *ряд*, *прятати*, *тягати*, *теля*, *гуся*, *дітя* (або *дитя*) звучать у Словяків: *пейц*, *мєгко*, *шьєме*, *крак*, *ред* (або *рад*), *пратац*, *цагац*, *цєльє*, *гушьє*, *дзєцє* (або *дзіцє*).

Тут зауважаю, що руснацькі слова окінчені на *я*, як: *курчья*, *мачья*, *гачья* (лошак) (інакше *курчя*, *мачя*, *гачя*) кінчать ся у Словяків також на *е*: *курчье*, *мачье*, *гачье*. Одначе і у Словяків заходить чистий звук *я* (*ja*) в многих разах, пр.: *язік*, *ярец*, *вязац*, *які*, *ядро*.

У Руснаків заходить всюди повноголос (в деяких випадках його нема, пр. *крава*, *злато*, *драга*, пор. Етногр. Збірник, т. III—IV, але тут очевидно є вже вплив словацької мови), у Словяків його нема (хоч сліди з нього полишали ся). Пр. руснацькі слова: *борона*, *солома*, *голова*, *полова*, *сорока*, *молоток*, *молоко*, *порося*, *порожній*, (або *порожньий*), *колоти*, *молоти*, *молотити* — звучать у Словяків: *брана*, *слама*, *глава*, *плєва*, *страка*, *млатек*, *мльєко* (або *млїко*), *прашьє*, *празні*, *кляц*, *мльєц*, *млаціц*. Руснацьке пороти вимовляють Словяки *парац*, де обявляєть ся також рід повноголосу.

Брак повноголосу у Словяків треба також пояснити впливом словацької і польської мови, в яких його нема.

У Руснаків переменяєть ся корінне *о* на *і*, у Словяків переходить воно лише на *у*. Пр. руснацькі слова: *кінь*, *віл*, *міст*, *піст*, *ластівка*, *ялівка*, вимовляють Словяки: *кунь*, *вуд*, *муст*, *пуст*, *ластѣка*, *ялуѣка*.

У Руснаків на вишнім Спішу переменяєть ся *о* на *и*, пр. *кінь*, *вил*, *міст*, *піст*, *ластівка*, *ялівка*. Декуди має давати ся чути там в тих самих словах тверде *и* = *ы*, пр. *кынь*, *выл*, *мыст*, *пыст*, *ластывка*, *ялывка*. Я одначе особисто не міг проте переконати ся, а факт сей подаю з другої руки, іменно за інтелігентними угорськими Русинами¹⁾. В Мункачівській єпархії переменяєть ся корінне *о* у Руснаків на *у*, *і*, *ї* (мадарське *ї*, близьке до нашого *і*). Порів. Етногр. Збірник, т. III—IV.

Є одначе в Пряшівській єпархії і такі околиці, де і Руснаки і Словяки затримують первісне *о* в давнім його виді. Вони говорять там: *конь*, *вол*, *моєт*, *пост* і т. д.

Сюди належуть і отсі снєцняльні звукові переміні:

¹⁾ Порівнай також: Сабовъ, Христоматія. Уягвар. 1893. Ст. 229.

руснацьке вовк	вимовляють	Словяки	вільк :
” увця (вівця, вівця)	”	”	овця ;
” дождьджь (доджь, дишчь)	”	”	даждьджь, діждьджь ;
” дошька і дочька	”	”	деска ;
” брюх і бріх	”	”	брух.

Вставний самозвук **о** в руснацьких окінченнях на -ок, -оть, -ог, -ол, -он, який в скісних відмінах випадає, перемінюеться у Словяків на **в**. Пр. руснацькі слова: колок, замок, крячок, бучьок, нохоть, дехоть, локоть, мозок, угол, сон — звучать у Словяків: колек (тут *д* перед *е* не мягчить ся), замек, крачък, бучьек, нохец, дзехец, локец, мозек, угел, сен (але і сон). Сюди належить також вставне **о** в genit. plur. пр. руснацьке: ігол, лавок, дївок, у Словяків: ігел, лавек. дзівек. Руснацькі слова: чьорт, чьорний звучать у Словяків: чьорт, чьарні. — Така переміна **о** в **в** у Словяків з'явилися також під впливом словацької і польської мови.

Іменники, закінчені в першій відмінку у Руснаків на -ло, кінчать ся у Словяків на -дло. Пр. руснацьке: крило (крыло), шило, мотовило, кропило вимовляють Словяки: крідло, шідло, мотовідло, кропідло. Руснацьке слово молитва виговорюють Словяки: модлытба.

Деколи уживають також Руснаки окінчення -дло, пр. мидло (мыдло), жрідло.

У Руснаків переміняється в деяких околицях буква **л** перед самозвуками **а**, **о**, **у** і перед співзвуками в півзвук **й**, або **в**. У Словяків не діється сє. Руснаки говорять: шкова, вата, вовос, вуца, соков; Словяки лише: школа, лата, влас, лупа, сокол. Так само задержало ся у Словяків **л** в дієсловах минулого часу, хоч у Руснаків перейшло воно всюди в співзвук **й**, пр. бул, пісал, пльел, тлукол, робіл, ходзіл.

У Руснаків заходить поляризація звуків; у Словяків її нема. У Руснаків дається часто чути: кісто (тісто), скіна (стіна), кіло (тіло), розгілити (розділити), сварьба (свадьба), неборе (небоже). У Словяків звучать ті слова: цеста, сцена, цело, розделіц, свадзба. Поляризація не заходить у Словяків тому, що там, де вона мала би бути, виступає дзеканє і цеканє.

У відміюванню іменників і дієслів заходять між руснацьким і словенським діалектом лише незначні різниці. В іменниках вони такі:

Іменники, закінчені на -арь, мають у Руснаків м'яке окінчене (-рь, -рья, -рю), у Словаків все тверде. У Руснаків: писарь, писарья (-ря), писарью (-рю) і т. д. у Словяків: пісар, пісара, пісару.

Іменники середнього роду, закінчені у Руснаків на е, кінчать ся у Словяків дуже часто на о, пр. руснацьке: поле, серце, море, яйце, лице, соньце, місце — вимовляють Словяки: польо (але і полье), моро (і море), вайцо, лыцо, слунко, месцо (або место).

Іменники, утворені з дієслів, кінчать ся у Руснаків на я (ья), у Словяків на є (ье), як у Словаків і Поляків. Пр. писанья, купанья, шитья, митья, житья — звучать по словенськи: пісанье, купанье, шіце, міце, жіце. Здасть ся, що аналогічно до сих іменників дістали і иньші середнього роду на я у Словяків закінчене е, пр. суменьє (р. сумінє або сумлїня), каменье (р. каміня), лысьце (р. листя), шьмеце (р. сьмітя).

Іменники, уживані лиш у багатьох числі, а закінчені у Руснаків на и або і, кінчать ся у Словяків на е. Пр. руснацьке: граблі, ножницї, окуляри, гусли (або гуслї) звучать по словенськи: грабльє, ножныце, окуляре, гушльє.

Прикметники у Руснаків закінчують ся в мужеськім роді на ый, ого, ому, рлг. і; у Словяків на і, его, ему, рлг. е. Пр. руснацьке: добрый, доброго, доброму, добрі; словенське: добрі, доброго, доброму, добре. В женськім роді: руснацьке а, ойї, рл. і, словенське а, ей, рл. е; пр. добра, добройї, добрі — словенське: добра, добрей, добре.

Подібна різниця заходить і в відміні заіменників. У Руснаків: його, йому; того, тому, тоти (тотї); мойого, мойому, мойї; твоего, твоему, твоеї. У Словяків: його, йому; того, тому, тоте; мойего, мойему, мойо; твоего, твоему, твоео (руснацьке: мойї волы; словенське: мойо волї; твоеї брата — твоео браца).

Руснацькі скороченя: мого, мому, твого, твому, свого, свому — звучать у Словяків: мего, мему, твего, твему; свого, свему.

В дієсловах заходять між руснацьким і словенським діалектом такі різницї:

В 1. особі однинного числа у Руснаків є все закінчене у або ю, у Словяків м; пр. руснацьке: пишу, несу, гоню, будую, кричю, гребу, стелю; словенське: пішем, ньешьєм, гоньєм, будуйєм, кричьїм, гребем, сцельєм. Як вже вище сказано, закінченє м заходить і у Руснаків, але виключно лиш у дієсловах на -ати; пр. чьитати — чьитам.

Руснаки мають в третій особі одиночного числа у більшій часті, а в третій особі мноного числа заведи окінчене -т або -ть, Словяки не мають його. У Руснаків: чытат (і -ть), ходит (-ть), спят (-ть); чытают (-ть), ходят (-ть), спят (спяты). У Словяків: чыта, ходзі, шпї; чытайу, ходза, шпїа. У Руснаків приходять подібні форми в одиночнім числі: бреше, несе, гребе, пише; в числі многім одначе мають вони вже: брешуть, несуть, гребуть, пишуть. У Словяків вони звучать все: ньешье, гребе, пішьє; ньешью (і ньесу), гребу, пішьу.

Значна ріжниця заходить тут при відміні помічного дуслова быти (словенське біц або буц). Руснацьке: ем, есь, в (вєть); сме, сте, суг (суть); быў; буду; сучый (в значіню спосібний); бывши. Словенське: сом (або жьмі), шы, ње, зме (або жьме), сце, су; бул; будзем; суці (спосібний); бівалі (= бывший). Та відміна зовсім подібна до словацької: som, si, je, sme, ste, sú; bôl; búdem; súci; bývali.

Зауважати ще належить, що Руснаки говорять што, Словяки все цо (деякі со). Те цо могло виробити ся під впливом польської мови, бо в словацькій в ёо.

Руснаки уживають применника про, Словяки (як і Словаки) пре; пр. руснацьке: продати, про брата; словенське: предац, пре брата. Руснацький применник через заступають Словяки применниками през або скерз.

Оба диялекти ріжнять ся вкінци по трохи і лексикою; Руснаки уживають таких слів деколи, яких нема у Словяків, і навпаки. Такі слова, записані на скоро мною (натурально, що при помочи словаря чсло їх могло б багато побільшити ся), подані на VII таблиці.

З усього того виходить, що обі групи і Руснаки і Словяки віддалили ся від себе значно в мові. В другій часті отсеї праці буде одначе виказано, що мова Словяків повстала власне з мови Руснаків, що ствердять численно ілюстровані переходові говори, яких тексти позаписував я в ріжних околицях Пряшівської епархії літом 1899 р.

Подам тепер таблиці, про які згадувано вше:

I. Мова в громадах Пряшівської єпархії:

Столиця (жупанія)	Великість в квадрат. кілометр.	Число всіх громад	Яка і в якому числі громад уживається мова:														
			руськ.- црва	руськ. і польс.	руськ. і мад.	руськ. слов. і мад.	словен.- срва	словен. і мадяр.	словен. і німець.	словен. мадяр. і нім.	словен.- црва	словен. і мадяр.	словен. і німець.	польс.- срва	мадяр.- срва	мадяр. і німець.	німець.- црва
Гемер . . .	4275.40	280	—	—	—	—	—	—	—	—	98	34	1	—	147	—	—
Спіш . . .	3605.00	219	20	1	—	—	101	—	40	—	—	—	—	38	—	—	19
Шарош . . .	3821.81	382	134	—	—	—	244	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Абауй-Торна	3260.06	265	—	—	1	—	46	58	4	1	—	—	—	—	153	—	2
Боршод . . .	3427.77	177	—	—	1	1	—	11	—	1	—	—	—	—	162	1	—
Земплин (частина)	2468.53	212	99	—	—	—	104	5	—	—	—	—	—	—	4	—	—
Разом . . .	20858.57	1535	253	1	2	1	495	75	47	2	98	34	1	38	466	1	21

II. Нації на території Пряшівської єпархії:

Столиця	Число всіх душ	Русини			Словаки	Поляки	Мадяри	Німці
		Руснаки	Словяки	Разом				
Гемер . . .	174.810	—	—	—	75.498	—	96.766	2.546
Спіш . . .	163.291	20.314	71.676	91.990	—	24.781	—	46.520
Шарош . . .	168.021	44.900	111.418	156.318	—	—	3.457	8.246
Абауй-Торна .	179.884	177	47.862	48.039	—	—	117.487	14.358
Боршод . . .	216.794	284	7.906	8.190	—	—	205.708	2.896
Земплин (частина)	83.942	41.761	47.097	78.858	—	—	5.024	—
Разом . . .	986.742	97.436	285.959	383.395	75.498	24.781	428.502	74.566

III. Віра жителів Пряшівської епархії:

Столиця	Число всіх душ	Латиняни	Греко-католики	Лютерани	Кальвіни	Жиди
Гемер	174.810	73.197	5.136	58.486	33.419	4.572
Спіш	163.291	103.346	27.821	25.548	481	6.095
Шарош	168.021	83.805	60.815	12.579	—	10.822
Абауй-Торна	179.884	102.018	20.103	6.630	39.051	12.082
Боршод	216.794	109.412	12.322	5.373	75.807	13.880
Земплин (частина)	83.942	31.206	40.257	5.200	178	7.101
Разом	986.742	502.904	166.454	113.816	148.936	54.582

IV. Греко-католики Пряшівської епархії по народности:

Столиця	Число греко-катол. парохій	Число всіх греко-католіків	Русини			Словаки	Мадяри
			Руснаки	Словаки	Разом		
Гемер	3	5.136	—	—	—	5.136	—
Спіш	17	27.821	20.314	7.507	27.821	—	—
Шарош	74	60.815	44.900	15.915	60.815	—	—
Абауй-Торна	22	20.103	177	7.459	7.636	—	12.467
Боршод	11	12.322	284	5.206	5.490	—	6.832
Земплин (частина)	61	40.257	31.761	7.466	39.227	—	1.030
Разом	188	166.454	97.436	43.553	140.989	5.136	20.329

V. Чужі слова, яких уживають спільно-Руснаки і Словяки.

Слова прийняті із словацької мови:

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Словацька форма	Увага
бошькати	бошь(чь)кац	цілувати	boskáť	
бочькори	бочькорі	постоли	bočkory	
варкочь	варкочь	коса	vrkoč	
відлічька	відлічька	вилки	vidlička	
вшитко	вшіцко	все	všetko	
ґачьі	ґачьі, ґачье	штани	gatie	
ґомбик	ґомбік	ґузик	gombik	з малярського
ґодинка	ґодзінка	ґодинник	hodínka	
гурка	гурка	рід ковбаси	húrka	
ґрацька	ґрацка	ґостинець (мурована дорога)	hradská	
дедина	дзедаіна	село	dedína	
згігнути	згігнуц	умерти	zgebnuť	з малярського
калап	калап	капелюх	kalap	з малярського
кондаш	кондаш	свинар	kondáš	з мад. (?)
копов	копов	хорт	kopov	з мад.
кочиш	кочиш	візник	kočiš	з мад.
кошеля	кошуля	сорочка	košelá	
кофа	кофа	перекупка	kofá	через мад. з нім.
криж	кріж	хрест	kríž	
краль	краль	король	král	
крайчьирь	крайчьирь	кравець	krajčír	
кратохвилити	кратохвільці	гуляти (жартувати)	kratochvilít	
лапай	лапай	злодій	lapáj	
мачька	мачька	кіт	mačka	з мад.
нукати	нукац	просити	núkat'	
облак	облак	вікно	oblok	
озда, оздай	оздай, оздаль	може	ozdáj	
{оначити	оначіц	—	onáčít'	Тих двох дієслів уживають в місці кожного іншого, який не прийде вскорі на гадку.
{ондыти	ондзец	—	ondiet'	
пальінка, пальунка	пальника	ґорівка	pálenka	
пінка	пінка	люлька	pipka	з мад.
пльуґа	пльуґа	повійниця	plínka	
покрейдка	покрейдка	китиця, букет	bukrietka	
седлак	шьедлак	селянин	siedlak	
сполок	сполек	товариство	spolok	
столицьа	стольціа	жупанія	stolíca	
сипанец	сіпаньці	шихлїр	sypaniec	
тераз, теперь	тераз	тепер	teráz	
топанка	топанка	череви́к	topanka	з мад. (?)
трусяти	трушы́ц	росі́ти (про дощ)	trusiet'	

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Словацька форма	Увага
фалат	фалат	кусок	falat	з мад.
чѣжма	чѣжма	чобіт	čizma	з мад.
чѣжмарь	чѣжмарь	швець	čizmar	з мад.
чѣсарька	чѣсарка	бита дорога	čisárka	
шак	шак, ша	та, таже	všák	
шугай	шугай	парубок	šuhaj	
йугас	йугас	пастух овець	juhás	

Додаю тут ще титулятури, спільні Руснакам і Словакам, взяті зі словацької мови. Їх степеноване з долини до гори таке:

У Руснаків: Младий пан, Пан уродзений, Їх милость, Пан велькоможний, Пан осьвічений, Пан найяснійший. Для духовних осіб: Пан велебний, Пан превелебний, Пан превелебнійший.

У Слов'яків: Младі пан, Пан уродзені, Їх мілощ, Пан велькоможні, Пан ошьвічені, Пан наййашнійші. Для духовних: Пан вельибні, Пан превельибні, Пан превельибнійші.

З польської мови:

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Польська форма	Увага
бути	бути	чоботи	buty	
бидло	бідло	товар	bydło	
гадати	гадац	говорити	gadać	
гамба	гамба, гемба	губа, уста	gęba	
джьад, дзяд	джьяд	дід	dziad	
джьура, дыра	джьура, дзіра	діра	dzióra	
допіро	допіро	що лиш	dopiero	
пльантро, пйинтро	пльинтро	поверх	piętro	
скрентний	скрентні	запобігливий	skrzątny	

З мадярської мови:

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Мадярська форма	Увага
багов	багов	бага, тютюн	bagó	
беретинец	береціньиц	до жваня	börtön	
біров	біров, ріхтар	арешт	biró	
бучьори	бучьорі	начальник села		
валушний, валушний	валушні	меблі	butor	
вармецький	вармецькі	гідний, родом звідкись	való	
вармешчына	вармешчіна	повітовий публичні ро-боти в повіті	vármegeye	

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Мадярська форма	Увага
гайтап	гайтап		hajtás	
гарнадь	гарнадз	начальник о-пришків	hadnagy	
доган, дуган	доган, дуган	тютюн	dohány	
живан	живан	опришок	zsvány	
капура	капура	ворота	kapu	
кельчык	кельчык	видаток	költség	
кируль	кируль	польовий	kerülő	
кісасонка	кішасонка	панночка	kisasszony	
олдомаш	олдамаш	могорич; по-частунок	áldomas	
орсацкий	орсацкі	начальник по-віту, повітовий	ország	
ортовати	ортовац	пасічничити	irtani	
піпасарь	піпасар	цибух	ipaszár	
пулька	пулька	індичка	pulyka	
пантлик	пантлык	лента	pántlika	пор. нім. Band
сабол, сабоў	сабол, сабоў	кравець	szabó	із старослав.
серенчья	серенчья	щастє	szerecse	
сомарь, самар	сомар, самар	осол	szamár	
шерпинка	шерпінка	риночка	serpenyő	
йалчь	йалчь	тєсля	ács	
єзрѣа, азрѣа	єзра	тєсяча (гонт)	ezer	
солгабіроў	солгабіроў	начальник по-віту	szolgabíró	

З німецької мови:

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Німецька форма	Увага
бахтарь, вах-тарь	бахтар, вах-тар	сторож	Wächter	
брушьляк	брушлык	камізелька	Brustkleid	
ганок	ганек		Gang	
ґрати	ґраті	кухонна посудина	Geräth	
герок	герок	кабат	Gehrock	
івер, флынта	івер, флынта	стрільба	Gewehr, Flinte	
дуфарт	дуфарт	сіни	Durchfahrt	
кухин, кух	кухин, кух	пиріг	Kuchen	
лекварь	льєвар	ласощі	Leckwaare	
лайбик -лик	лайбик -лык	кафтаник	Leibchen	
мантел	мантель	плащ	Mantel	
пляц	пляц	ринок	Platz	
рункля	рункля	ріпа	Runkelrube	

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Німецька форма	Увага
рихтарь	ріхтар	начальник села	Richter	
фрас	фрас	падачка	Frass	
ферталь	ферталь	чверть	Viertel	
фара	фара	приход	Pfarre	
форшпон-онт,	форшпонт	підвода	Vorspann	
фриштик	фріштік	сніданок	Frühstück	
цуг	цуг	продув	Zug (Luftzug)	
шваблік	шваблїк	сірник	Schwefelholz	
шпайз	шпайз	комора	Speise(kammer)	
шустер	шустер	швець	Schuster	
швейност	швейноса	отруби для свинь	Schwein-obst	
шанц, шанец	шанц, шаньиц	рів, фоса	Schanze	
шувікс	шувікс	шварц	Schuwichse	
шерблік	шерблїк	нічник	Scherbe	
йагир	йагир	стрілець	Jäger	

З и н ь ш и х м о в :

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Увага
амбрела	амбрела	парасоль	umbrella
виргас	віргас	різка	virga
гальір	гальір	ковнір	
дзіяк, дьак	дзіяк	ученик, дьак	diaconus
каламар	каламар	чорнильниця	calamarium
комісний	комісні	простий, зви- чайний	commis
мериндѡ	мериндѡ	пожива взята в дорогу	merenda(?)
паразолка	паразолка	парасоль	parasol
первата	первата	нічник	privata
планїта	планьта	уживаєть ся при сварці пр. пла- ньїта би тѡ	planeta
		взѡала	

VI. Деякі інші слова спільні Руснакам і Слов'якам.

Руснаки	Слов'яки	
бандурки	бандуркі	бараболї, кар- топлї
бурковец	бурковец	камінь до шу- трована улиці
бурковати	бурковац	

Руснаки	Слов'яки		
бурт, буртниц'я	бурт, буртн'ица	дерев'янна під- лога	
гей	гей	так	
ґарґала	ґарґала	коновка	
ґальайстра	ґальайстра	ґалайстра	
ґнобн'и	ґнобіц	докучати, мо- р'ити	
ґинцлик	ґінцльік	ґицель	
ґрульі	ґрульи	картофлі	
ґудльати	ґудльац	ґуздрати ся (ро- бити і нічого не зробити)	
ґуштак	ґуштак	передмісте	
дзьвередло	дзьвередло	зеркало	
кира	кира	крива дорога	
крокомірец	крокомерец	інжівір	
курастра	курастра	кулястра	
лавдякати	ландікац	волочити ся	
обаґрити с'я	обаґріц ш'є	оженити ся	
приклет	прікльят	с'їни	Ladestock,
рамачь	рамаш		
ч'юрапей	ч'юрапей	плац проти дощу	
шкв'ірда	шкв'ірда	підросток (дів- чина)	
умерш'чина	умарш'чина	наслідство	

VII. Деякі слова уживані виключно Руснаками і деякі уживані виключно Слов'яками.

Лише Руснаки уживають:	Слов'яки кажуть намість того:	Лише Слов'яки уживають:	Руснаки кажуть намість того:
біс	черт	аспон	хоц лем, хо'лем
більше, бівше	веце, вецей	вец, вецка	пак, потім
більший, бівший	векті	врец	кипіти
гроші	пеньижі	дцера	донька, дівка
грудь, груди	першы	вельмі	барз, дуже
донька	дцера	гуторіц	говорити
д'їло, д'їлать	учінек, ч'їныц	заврец, завірац	заперти, запе- рати
ждати	ч'єкац		
журити с'я	старац ш'є	зльикнуц ш'є	перестрашити с'я
змій, змий, змийа	гад		
ім'я, ім'ня	мено	обез, обезні	село, громада -ський
ім'ати, й'ати	лапац, улапіц		
хрест	кріж	обзв'лашн'я	найбарже, най- паче
кстити, с'я	кресціц, ш'є		
од'їти, од'ївати	обльикац, об- льисц	ошкльіві	брідкий, мер- зкий

Лише Руснаки уживають:	Словяки кажуть намість того:	Лише Словяки уживають:	Руснаки кажуть намість того:
празник	шъвето, шъвіато	пітац	просити
село	валал, дзедзіна	пекньи	красні, гарды
стежка	дражка	тегда	та, тай, та так
тьамити	паметац	цеста	дорога, драга, путь
честь, честний	поцльівосц, поц- цдвіві, ста- течьні		
царь, цариця, царство	краль, кральоў- на, кральоў- ство		

Бажаючи причинити ся як найбільше до виясненя питаня про Словяків і до визначеня етнографічних границь між Русинами і Словаками, подаю ще отут реєстр сіл з виказом уживаної в них мови з пяти жупаній. Спис сей зроблений на мою просьбу пок. о. Ю. Ставровським в Чертежи (Земплин); може бути, що не одно в ньому буде хибно подане, всеж він може становити вихідну точку при дальших студиях в тому напрямі і спонукати людей до докладнійших дальших дослідів.

I. Земплинська жупанія (Zemplén megye).¹⁾

Повіти:

1. Гуменянський (Homonnai járás)
2. Уйгельський (Sátor-alja-ujhelyi járás)²⁾
3. Синський (Szinnai járás)
4. Стропковський (Sztropkói járás)
5. Токайський (Tokaji járás)³⁾
6. Вороновський (Varannói járás)

Городів з власним магістратом на території, що належить до Пряшівської епархії, нема. Всіх політичних громад на сій території 212, з чого:

I.	в 99	громадах	уживаєть ся	руснацька мова;
II.	" 104	"	"	словенська мова;
III.	" 5	"	"	словенська і мадярська мова;
VI.	" 4	"	"	мадярська мова.

Подаю спис громад по тим групам:

¹⁾ Тут мова лише про ту часть Земплинської жупанії, що належить до Пряшівської епархії.

²⁾ і ³⁾ Лише мала часть сих повітів належить до Пряш. еп.

I. Громади з руснацькою мовою:

1. Чертижне (Csertész)
2. Габура (Habura)
3. Боров (Boró)
4. Видрань (Vidrány)
5. Полата (Palota)
6. Межилабірци (Mezőlaborcz)
7. Каленов (Kalenó)
8. Рокитовец (Rokitócz)
9. Красний Брод (Krasznibrod)
10. Нягов (Nyágó)
11. Чабаловци-Стерковци (Csabalócz-Szterkócz)
12. Рошковци (Roskócz)
13. Суков (Szukó)
14. Вишні Чабини (Felső-Csebinye)
15. Нижні Чабини (Alsó-Csebinye)
16. Горб-Чабини (Horbok-Csebinye)
17. Волиця (Volicza)
18. Біла-Валентовци (Béla-Valentócz)
19. Радвань (Izbugya-Radvány)
20. Горб Радванський (Horbok-Radvány)
21. Берестов (Izbugya-Bresztó)
22. Вирава (Virava)
23. Ольшинков (Olsinkó)
24. Виляги (Világh)
25. Збойня Гуменянська (Номпна-Zbojna)
26. Збойня Ізбудська (Izbugya-Zbojna)
27. Рокитов Гуменянський (Номпна-Rokitó)
28. Рокитов Ізбудський (Izbugya-Rokitó)¹⁾
29. Вижня Яблонка (Felső-Jablonka)
30. Нижня Яблонка (Alsó-Jablonka)
31. Телеповци (Telepócz)
32. Гостовици (Hosztovicza)

33. Чукаловци (Csukalócz)
34. Паригузовци (Parihuzócz)
35. Нехваль-Полянка (Nechvaly-Polyánka)
36. Пчолине (Pcsolina)
37. Пихне (Pichnye)
38. Зубне (Zubne)
39. Валяшковци (Valyaskócz)
40. Звала (Zvella)
41. Остружняца (Osztruznicza)
42. Смольник (Szmolnik)
43. Старина (Sztarina)
44. Ялова (Jalova)
45. Стацин (Sztakcsin)
46. Стацин-Ростоки (Sztakcsin-Rosztoka)
47. Дара (Dara)
48. Великі Поляни (Nagy-Polena)
49. Руське (Orosz-Ruszka)
50. Прислоп (Prijzlop)²⁾
51. Дрічна Земплинська (Zemplén-Dricsna)
52. Дрічна Шарішська (Sáros-Dricsna)
53. Вижня Владича (Felső-Vladicsa)
54. Нижня Владича (Alsó-Vladicsa)
55. Микова (Mikova)
56. Поляна (Sztropkó-Polena)
57. Сташковци Земплинські (Zemplén-Sztaskócz)
58. Сташковци Шарішські (Sáros-Sztaskócz)
59. Маковец (Makócz)
60. Буковец Земплинський (Zemplén-Bukócz)
61. Буковец Шарішський (Sáros-Bukócz)
62. Гавай (Havaj)
63. Бистра (Sztropkó-Bisztra)
64. Сальник (Szálnik)
65. Старов Село (Puczákfalva)
66. Войтовци (Vojtócz)
67. Велькроп (Velkrop)

¹⁾ Громади від 1—28 належать до Гуменянського повіту.

²⁾ Громади від 29—50 належать до Сининського повіту.

68. Вариховци (Varechócz)
69. Репеїв (Rerejő)
70. Правровци (Pravrócz)
71. Мала Березниця (Kis-Breznice)
72. Поточкн (Potocska)
73. Завада (Zavada)
74. Брусниця (Brusznica)
75. Якушовци (Jakusócz)
76. Олька Стрпковська (Sztropkó-Olyka)
77. Олька Гуменянська (Homonna-Olyka)
78. Олька Крива (Kriva-Olyka)
79. Поруба (Orosz-Poruba)
80. Притуляни (Pritulyán)
81. Миньовци (Minyócz)
82. Мразовци (Mrazócz)
83. Токаїк (Orósz-Tokaj)
84. Ломне (Lómna)
85. Кручов (Orosz-Krucsó)
86. Бжяни (Bodzás)
87. Детрик (Detrik)
88. Валків (Valkó)
89. Бовша (Boksa)
90. Шандал (Sandal)
91. Нижня Ольшава (Alsó Olsva)
92. Вишня Ольшава (Felső-Olsva)
93. Колбовци (Kolbócz)
94. Крижльовци (Kriszlócz)
95. Рафайовци (Rafajócz)
96. Пискаровци (Piszkarócz)¹⁾
97. Комлошка (Komlóska, Токаїський округ)
98. Кажімір (Orosz Kázmér)
99. Стефановци (Stefanócz)²⁾

II. Громади із словенською мовою.

1. Длуге (Izbugya Hosszúmező)
2. Грабовец (Izbugya Hrabócz)
3. Яблонь (Tót-Jablonya)
4. Крива (Tót-Kriva)
5. Кошковце (Koskócz)
6. Дзедашовце (Dedasócz)

7. Машковце (Maskócz)
8. Агідовце (Agyidócz)
9. Нижня Ладішковце (Alsó-Ladiskócz)
10. Вишня Ладішковце (Felső-Ladiskócz)
11. Ганковце (Hankócz)
12. Любіша (Lyubise)
13. Вельпополе (Velopolya)
14. Грушов (Felső Körtvélyes)
15. Ровне (Rovna)
16. Удавске (Udva)
17. Брестов (Homonna-Bresztó)
18. Грозовце (Grozócz)
19. Волове (Tót-Volova)
20. Лесковце (Leczkócz)
21. Мішліна (Mislyina)
22. Карне (Kárna)
23. Оградцаї (Göröginye)
24. Сопковце (Szopkócz)
25. Башковце (Baskócz)
26. Турцовце (Turezócz)
27. Церніна (Czernina)
28. Лукашовце (Lukasócz)
29. Янковце (Jankócz)
30. Грубов (Hrubó)
31. Топольовка (Topolóka)
32. Завадка (Zavadka)
33. Гусовце (Hegedűsfalva)
34. Кудловце (Kudlócz)
35. Кохановце (Kochanócz)
36. Лацовце (Láczfalva)
37. Гажина (Házsina)
38. Велька каменїца (Nagy-Kemenecze)
39. Модра (Modra)
40. Мала Каменїца (Kis-Kemenecze)
41. Пціче (Peticse)
42. Хомец (Helmeczke)
43. Яшенов (Jesenő)
44. Порубка (Porubka)³⁾
45. Папіна (Papina)
46. Сніна (Szinna)
47. Цірока Бела (Cziróka-Béla)

¹⁾ Громади від 51—96 належать до Стрпковського повіту.

²⁾ Громади від 97—99 належать до Вороновського округу.

³⁾ Громади від 1—44 належать до Гуменянського округу.

48. Пірока Длуге (Cziróka-Hosszúmező)¹⁾
49. Гоча (Hocsa)
50. Стропков (Sztropkó)
51. Велька Брежніца (Nagy-Breznice)
52. Туряни (Zemplén-Turány)
53. Петейовце (Petőfalva)
54. Грабовец (Sztropkó-Hrabóc)
55. Гігльовце (Giglóc)
56. Голчіковце (Holesikócz)
67. Келча (Kelcse)
58. Велька Домаша (Nagy-Domása)
59. Рогожнік (Rohozník)
60. Кошаровце (Kosarócz)
61. Ніжня Шітніца (Alsó-Sitnyice)
62. Вішня Шітніца (Felső-Sitnyice)
63. Гіровце (Girócz)
64. Дяпаловце (Gyapalócz)
65. Кайня руська (Orosz-Kajnya)
66. Петровце (Petrócz)
67. Пакастов (Pakasztó)²⁾
68. Реґецке Гуті (Regécz Huták)
в Токайськiм окрузі.
69. Товарне (Tavarna)
70. Товарна Полянка (Tavarna-Polyánka)
71. Шедліска (Szedliszke)
72. Матяшовце (Matyasócz)
73. Майоровцка (Majoróczka)
74. Беньковце (Benkócz)
75. Длуге (Varannó-Hosszúmező)
76. Вранов (Varannó)
77. Чічава (Csicsóka)
78. Комаровце (Komarócz)
79. Кручов (Magyar Krucsó)
80. Мернік (Mernyik)

81. Скрабске (Mogyorósa)
82. Жіпов (Tapoly-Izsép)
83. Бстрєб (Tót-Iesztreb)
84. Чемерне (Varannó-Csemernye)
85. Юскова-Воля (Iuszkó-Volya)
86. Вехец (Vehécz)
87. Чакльов (Csákló)
88. Суль (Sókut)
89. Гліне (Agyagos)
90. Рудльов (Rudlyó)
91. Замутов (Zamutó)
92. Златвічек (Aranyos-Patak)
93. Чарне (Feketepatak)
94. Генцовце (Henczócz)
95. Кладзани (Kladzán)
96. Добра (Nagy Dobra)
97. Бєновце (Ieszpenőcz)
98. Мала Домаша (Kis-Domása)
99. Кваковце (Kvakócz)
110. Міхалко (Mihalkó)
101. Петковце (Petkócz)
102. Кайня (Tót Kajnya)
103. Трепец (Terepecz)
104. Жалобіна (Zsalobina)³⁾

III. Громади із словенською і мадярською мовою.

1. Гуменне (Homonna, в Гуменян. окр)
2. Сейпгалом (Széphalom)
3. Ніжні Реґмец (Alsó-Regmecz)
4. Вішні Реґмец (Felső Regmecz)
5. Мікогаза (Mikóháza)⁴⁾

VI. Громади з мадярською мовою.

1. Матяшгаза (Mátyás-háza)	} В Уйгельськiм окрузі
2. Віль (Vily)	
3. Вітань (Vítány)	
4. Erdőhorváti, в Токайськiм окр.	

¹⁾ Громади від 45—48 належать до Снинського округу.

²⁾ Громади від 49—67 належать до Стропковського округу.

³⁾ Громади від 69—104 належать до Вороновського округу.

⁴⁾ Громади від 2—5 належать до Уйгельського округу.

II. Шарішська жупанія (Sáros megye).

Повіти:

1. Нижньо-Ториський (Alsó-tárczai járás)
2. Вишньо-Ториський (Felső-tárczai járás)
3. Широцький (Sirokai járás)
4. Топлянський (Tapolyi járás)
5. Секчовський (Szekcsői járás)

Городи:

1. Пряшів (Прешов, Eperjes)
2. Бардиїв (Bártfa, Bartfeld)
3. Собинів (Kis-Szeben, Zeben).

В сій жупанії є всього 382 політичні громади (городи і села)
в чого:

I.	у 134	громадах	уживаєть ся	руснацька мова
II.	" 244	"	"	словенська мова
III.	" 1	"	"	словенська і мадярська мова
IV.	" 3	"	"	словенська і німецька мова.

Подаяю реєстр усіх громад, що належать до тих поодиноких груп:

I. Громади з руснацькою мовою:	
1. Блажов (Balásvágás)	21. Орлов (Orló)
2. Штельбах (Stelbach)	22. Старина (Sztarina)
3. Баровци (Bajorvágás)	23. Уяк (Ujak)
4. Шамброн (Feketekút)	24. Суля (Sáros-Szulin) ¹⁾
5. Чірч (Csires)	25. Бенядиковци (Benedikócz)
6. Ястреб (Jesztreb)	26. Фіаш (Fias)
7. Кіїв (Kijó)	27. Кобульница (Kobulnicza)
8. Обручне (Obrucsnó)	28. Матовци (Mátévágás)
9. Воля (Orosz-Volya)	29. Шапинець (Sapinecz)
10. Пустополька (Pusztamező)	30. Шавник (Scsavnik)
11. Ренчишов (Rencsisó)	31. Штефуров (Stefuró)
12. Шома (Som)	32. Собош (Szobos)
13. Ганїговци (Hönigh)	33. Вальковци (Valykócz)
14. Луцина (Litinye)	34. Матяшка (Mátyáska)
15. Олейник (Olejnok)	35. Руська Воля (Orosz-Volya)
16. Громош (Gromos)	36. Просяч (Proszács)
17. Гайтівки (Hajtóka)	37. Ременїни (Remenye)
18. Малий Липник (Kis Lipnik)	38. Вавринець (Vavrincz)
19. Лейнава (Lagnó)	39. Влача (Vlacsá)
20. Матісова (Matiszova)	40. Брезівка (Brezovka)
	41. Кожяни (Kózsán)

¹⁾ Усі громади від 1—24 належить до Вишньо-Ториського повіту.

42. Липова (Lipova)
43. Ортутова (Ortutó)
44. Пашова (Sassova)
45. Нижній Тварієц (Alsó-Tvaroszcz)
46. Вишній Тварієц (Felső-Tvaroszcz)
47. Андрейова (Andrejova)
48. Біловежа (Belovezsa)
49. Цігелка (Czigelka)
50. Фрічка (Fricska)
51. Куров (Kuró)
52. Пітрова (Pitrova)
53. Луков (Lukó)
54. Грабське (Hrabszke)
55. Кружльов (Kruszlyó)
56. Лівов (Lívó)
57. Мальцов (Malyczó)
58. Снаков (Sznakó)
59. Венеція (Veneczia)
60. Боглярка (Boglyarka)
61. Криве (Krive)
62. Криже (Krizse)
63. Ряшов (Ressó)
64. Городиско (Hradiszkó)
65. Лівівська Гута (Lívó Hutta)¹⁾
66. Нижні Полянки (Alsó-Polyánka)
67. Вишні Полянки (Felső-Polyánka)
68. Чарне (Czarnó)
69. Церніна (Czernina)
70. Цігла (Czigla)
71. Дубова (Dubova)
72. Нижній Мірошов (Alsó-Miroszó)
73. Вишній Мірошов (Felső-Mirosso)
74. Гутка (Hutka)
75. Єдлінка (Jedlinka)
76. Вишній Свидник (Felső-Szvidnik)
77. Нижній Свидник (Alsó-Szvidnik)
78. Вишня Ядлова (Felső-Jadlova)
79. Нижня Ядлова (Alsó-Jadlova)
80. Вишній Орліх (Felső-Orlich)
81. Нижній Орліх (Alsó-Orlich)
82. Белейовци (Belejócz)
83. Долгоня (Dolhonyá)
84. Куримка (Kurimka)
85. Никльова (Niklova)
86. Ондавка (Ondavka)
87. Варадка (Váradka)
88. Гавранець (Gavranecz)
89. Юркова Воля (Jurko-Volya)
90. Капішова (Kapisó)
91. Кечковци (Kecskócz)
92. Кружльова (Kruzslýova)
93. Ростокі (Rosztoka)
94. Свиднички (Szvidniczka)
95. Вапеник (Vapenik)
96. Ладомірка (Ladomér)
97. Нижній Комарник (Alsó Komárnik)
98. Вишній Комарник (Felső Komárnik)
99. Нижня Писана (Alsó-Piszana)
100. Вишня Писана (Felső-Piszana)
101. Водружал (Bodruzsál)
102. Доброслава (Dobroszlava)
103. Гунківци (Hunkócz)
104. Корейвци (Korejócz)
105. Кожухівци (Kozsuhócz)
106. Крайня Бистра (Krajna-Bisztra)
107. Крайня Чарне (Krajna-Csarnó)
108. Крайня Полянка (Krajna-Polyánka)
109. Крайня Порубка (Krajna-Porubka)
110. Медвеже (Medvezse)
111. Мироля (Mirolya)
112. Прикра (Prikra)
113. Шарбов (Sarbo)
114. Шеметковци (Semetkócz)
115. Ваґринець (Vagrinecz)

¹⁾ Усі громади від 25—65 належать до Секчовського повіту.

116. Грибов (Gribó)
117. Грабівчик (Hrabovcsik)
118. Крушинець (Krusinecz)
119. Мергешка (M-rgeska)
120. Млинарувци (Mlinarócz)
121. Вільшавка (Olyšavka)
122. Потоки (Potoka)
123. Пестрина (Psztrina)
124. Раковець Rákócz)
125. Рівне (Rovno)
126. Суха (Szuha)
127. Тишинець (Tisinecz)
128. Вишківци (Viskócz)
129. Вислава (Viszlava)
130. Бехеров (Becheró)
131. Комлоша (Komlósa)
132. Регетов (Regettő)
133. Стебник (Sztebnik)
134. Стебницька Гута (Sztebnik-Hutta)¹⁾

II. Громади із словенською мовою.

1. Богдановце (Bogdány)
2. Абрановце (Abrány)
3. Нижнє Мерковце (Alsó Mérk)
4. Віжнє Мерковце (Felső-Mérek)
5. Брестов (Boroszló)
6. Плоске (Lapispatak)
7. Варганьовце (Várgony)
8. Жегня (Zsegnye)
9. Кецеровські Пекляни (Keczer Peklin)
10. Болярів (Bolyár)
11. Буняціце (Bunyita)
12. Ордички (Erdőske)
13. Гувас (Huvész)
14. Кецеровські Косцоляни (Keczer-Kostolán)
15. Кецеровський Липовець (Keczer-Lipócz)
16. Мудровце (Mudrócz)
17. Опина (Ofalu)
18. Птачковце (Pataczkő)
19. Цижаніце (Tizsite)
20. Тугрина (Tuhrina)
21. Червєніца (Vörösvágás)

22. Кендзіце (Kende)
23. Злата Баня (Aranybánya)
24. Гульвас (Gulyvész)
25. Гаршаг (Harság)
26. Какашовце (Kakasfalu)
27. Мочармани (Macsórmány)
28. Дриновська Новавес (Somos-Ujfalu)
29. Петровяни (Szent-Pérer)
30. Кисак (Kőszeg)
31. Квачани (Kavcsán)
32. Постредня Вєс (Kis-Ladna)
33. Ложина (Nagy-Ladna)
34. Ружин (Ó-Ruzsin)
35. Косцеляни (Szent-István)
36. Соколяни (Szokoly)
37. Цеплічани (Tapolcsán)
38. Требейов (Terebő)
39. Лямешани (Lemes)
40. Обишовце (Abos)
41. Брецейовце (Berettő)
42. Габжани (Böki)
43. Будзімір (Budamér)
44. Яновик (Iánoska)
45. Личартовце (Licsért)
46. Шеняковце (Senyék)
47. Дринов (Somos)
48. Маловеска (Kisfalu)²⁾
49. Лияни (Héthárs)
50. Брезовіца (Berzevicze)
51. Нижнї Славков (Alsó-Szalók)
52. Гамборг (Hamburg)
53. Високе (Viszoka)
54. Здравце (Darócz)
55. Кривяни (Krivány)
56. Ольша (Olysó)
57. Полома (Polom)
58. Шєнвіж (Schönviz)
59. Торша (Tárca)
60. Дубовица (Dobó)
61. Дячов (Décső)
62. Лучка (Harcász-Lucska)
63. Люботиня (Lubotin)
64. Каменіца (Tarkó)
65. Оркуцани (Orkuta)
66. Бодолак (Bodonlaka)

¹⁾ Усі громади від 66—134 належать до Маковицького округу.

²⁾ Усі громади від 1—48 належать до Нижньо-Ториського округу.

67. Чіпкеш (Csipkés)	108. Мереціце (Szent-Imre)
68. Гомбошовце (Gombosfalu)	109. Бертоговце (Bertót)
69. Якубовяни (Magyar-Jakabfalu)	110. Андрашовце (Andrásvágas)
70. Няршани (Nyárs-Ardó)	111. Далеціце (Deléte)
71. Ратвай (Ratvaj)	112. Гедриховце (Hendri)
72. Святий Юр (Свати Дзур, Szent György)	113. Штефановце (Istvanvágás)
73. Толчемеш (Tolcsemes)	114. Яровиціце (Iernye)
74. Усовські Пекляни (Úsz-Peklin)	115. Лажани (Lászka)
75. Шалтов (Úsz,-Salgó)	116. Хминяни (Mochnya)
76. Гусовце (Úszfalu)	117. Мочидляни (Mocsolya)
77. Печовська Новавес (Péché-Ujfalu)	118. Німецькі Якубовяни (Német-Jakabvágás)
78. Воля (Jakab Volya)	119. Крижовяни (Szent-Kereszt)
79. Яковяни (Jakoris)	120. Швіньска Новавес (Свинське Новесело, Szinye-Ujfalu)
80. Рошковяни (Roskovány)	121. Гермаковце (Sztanka-Hermány)
81. Червеніца (Vörösalma)	122. Малі Шарош (Kis-Sáros)
82. Плавніца (Plavnicza)	123. Гертеляк (Gergelylaka)
83. Плавеч (Palocsa) ¹⁾	124. Медзани (Megye)
84. Велькі Шаріш (Nagy-Sáros)	125. Островяни (Osztropatak)
85. Нижні Шебеш (Alsó-Sebes)	126. Мигальяни (Szent-Mihály)
86. Вішні Шебеш (Felső-Sebes)	127. Швіня (Свиня, Szinye)
87. Фінціце (Finta)	128. Жунчани (Zsebfa)
88. Келемеш (Kellemes)	129. Піроке (Siroka)
89. Шебешські Луки (Sebes-Kellemesi rétek)	130. Фрічовце (Frics)
90. Подградзік (Sebes-váralja)	131. Грабков (Hrabkó)
91. Рокицани (Berki)	132. Овче (Kis Vitéz)
92. Баїровце (Bajor)	133. Віцеж (Nagy-Vitéz)
93. Бзенев (Berzenke)	134. Лачков (Lacskó)
94. Буяк (Buják)	135. Липовець (Szinye-Lipócz)
95. Жіпов (Izsép)	136. Швінгляр (Singlér)
96. Янов (Janó)	137. Ганїска (Enyiczke)
97. Кояціце (Kajata)	138. Шоварські Шваби (Német-Sóvár)
98. Клембарк (Klembérek)	139. Шовар (Sóvár)
99. Квачани (Kvacsán)	140. Шоварська Новавес (Sós-Ujfalu)
100. Любовець (Lubócz)	141. Шалтовик (Salgó)
101. Лужани (Luzsánka)	142. Теряковце (Terjekfalu) ²⁾
102. Міклушовце (Miklósvágás)	143. Гіралтовце (Girált)
103. Гута (Phoenix-Hutta)	144. Калніст (Kálnás)
104. Пілеровські Пекляни (Piller-Peklin)	145. Округле (Kerekkrét)
105. Радачов (Radác)	146. Лужани (Long)
106. Суха Долина (Szárászvölgy)	147. Мичаковце (Micsák)
107. Шедліце (Szedlicze)	

¹⁾ Усі громади від 49—83 належать до Вишньо-Торнського округу.

²⁾ Усі громади від 84—142 належать до Шіроцького округу.

148. Брезов (Nyirjes)
 149. Радома (Radoma)
 150. Жележнік (Vaspataka)
 151. Ганушовце (Hanusfalva)
 152. Бабе (Bábfalu)
 153. Дзурдзош (Györgyös)
 154. Капушаньске Павловце (Кари-Пálvágás)
 155. Кецеровске Павловце (Keczer-Pálvágás)
 156. Медеш (Megyes)
 157. Петровце (Pétervágás)
 158. Радвань (Radvány)
 159. Бистре (Tapoly Bisztra)
 160. Германовце (Tapoly-Hermány)
 161. Капушани (Кари)
 162. Фулякка (Fulyán)
 163. Немцовце (Кари-Németvágás)
 164. Вагашик (Кари-Vágás)
 165. Кокиня (Kökény)
 166. Керештвей (Kőrösfő)
 167. Лада (Láda)
 168. Тулчик (Töltészék)
 169. Кручов (Krucsó)
 170. Ганковце (Hankócz)
 171. Гаргай (Herhej)
 172. Копривніца (Kaproneza)
 173. Кохановце (Kohány)
 174. Лопухов (Lapos)
 175. Ласцов (Lászczó)
 176. Маргана (Margonya)
 177. Ольшавце (Orsócz)
 178. Порубка (Porubka)
 179. Німцовце (Tapoli-Németfalva)
 180. Стуляни (Varjufalu)
 181. Курима (Kurima)
 182. Дубине (Dubine)
 183. Гайжлін (Hazslin)
 184. Грабовец (Hrabócz)
 185. Кучин (Kucsin)
 186. Поляковце (Polyakócz)
 187. Кукова (Kükemezó)
 188. Нижні Гажтут (Alsó-'Azsgut)
 189. Віжні Гажтут (Felső-'Azsgut)
 190. Чельовце (Csselfalu)
 191. Дуковце (Dukafalu)
 192. Крачуновце (Karácsonmező)
 193. Хмельов (Komlós-Keresztes)
 194. Хмельовик (Komlós)
 195. Надфей (Nádfő)
 196. Пушовце (Pósfalu)
 197. Прочани (Prócs)
 198. Лучка (Tapli-Lucska)
 199. Желмановце (Zsalmány)¹⁾
 200. Злате (Arany-Pataka)
 201. Бардийовська Новавес: (Bártfa-Ujfalu)
 202. Габолтов (Gáboltó)
 203. Длуге Луки (Hosszúrét)
 204. Комаровце (Komarócz)
 205. Рокітов (Rokitó)
 206. Мокролуг (Sárpatak)
 207. Швіржов (Szverzso)
 208. Тарнов (Tarnó)
 209. Герляхов (Gerlachó)
 210. Ленартов (Lenartó)
 211. Рихвальд (Richvánd)
 212. Ніжня Воля (Alsó-Volya)
 213. Вішня Воля (Felső-Volya)
 214. Гертнехт (Hertnek)
 215. Бартошовце (Bartosfalva)
 216. Гервартов (Hervartó)
 217. Ключов (Klyussó)
 218. Кобиле (Lófalva)
 219. Лукавіца (Lukavicza)
 220. Шіба (Siba)
 221. Терня (Ternye)
 222. Мошуров ('Adamfölde)
 223. Балпоток (Balpataka)
 224. Демята (Deméte)
 225. Гералцик (Gerált)
 226. Малі Шлівнік (Kis-Szilva)
 227. Велькі Шлівнік (Nagy-Szilva)
 228. Шедзікарт (Szedikert)
 229. Завадка (Zavadka)
 230. Жатковце (Zsetek)
 231. Раславіце (Tót-Raszlavicza)
 232. Раславіце мадярке (Magyar-Raszlavicza)

¹⁾ Усі громади від 143—199 належать до Топлянського округу.

233. Абрагамовце (Abrahámfalu)
 234. Яновик (Bérczalja)
 235. Буцловяни (Buczló)
 236. Фрічовце (Fricske)
 237. Ошіков (Ossikó)
 238. Тройчани (Trocsán)
 239. Ванішковце (Vanyiskócz)¹⁾
 240. Сорочін (Szorocsin)
 241. Дуплїн (Bányavölgy)
 242. Месціско (Mesztiszkó)
 243. Зборов (Zboró)
 244. Шмільне (Szmilnó)²⁾

III. Громада із словенською і мадярською мовою:

1. Прашів, місто; в ньому говорять ще по німецьки і по руськи, але лише невелике число душ.

IV. Громади із словенською і німецькою мовою:

1. Шоварська Баня (Sóvár) в Широцькім окрузі.

2. Бардиїв, місто } в них говорять
 3. Собинів, місто } дехто і по мадярськи.

III. Спішська жупанія (Szepes megye, Zipser Comitát)³⁾.

Жупанія поділена на 8 повітів; крім того є в ній 8 городів з власним магістратом (rendezett tanácsu város).

Повіти:

1. Старовеський (Szepes-Ófalvi járás)
2. Любовенський (Ó-Lublói járás)
3. Кежмарський (Kézsmárki járás)
4. Суботський (Szepes-Szombati járás)
5. Левочський (Lőcsei járás)
6. Нововеський (Iglói járás)
7. Подградський (Szepes-váraljai járás)
8. Гнилецький (Gölniczbányai járás)

Городи:

1. Левоча (Lőcse)	5. Влахи (Szepes-Olaszi)
2. Кежмарк (Késmárk)	6. Гнілець (Gölniczbánya)
3. Спішска Новавес (Igló)	7. Любіца (Leibitz)
4. Подградз (Szepesváralja)	8. Попрад (Poprád).

У Спішській жупанії є 219 політичних громад, з того:

I. в 20 громадах уживається руснацька мова:

II. " 1	" "	руснацька і польська мова;
III. " 101	" "	словенська мова;
IV. " 40	" "	словенська і німецька мова;
V. " 39	" "	польська мова;
VI. " 19	" "	німецька мова.

Подаю реєстр громад поодиноких груп:

¹⁾ Усі громади від 200—239 належать до Секчовського округу.

²⁾ Усі громади від 240—244 належать до Маковицького округу.

³⁾ Руснаки і Словяки називають сю жупанію Спіш, Шпіш або Шьпіш, Німці: Zips, Мадяри: Szépasség.

I. Громади з руснацькою мовою:

1. Остурня (Oszturnya)
2. Великий Липник (Nagy-Lipnik)
3. Фольварк (Folyvárk)¹⁾
4. Сулин (Szulin)
5. Кремпах (Lubló-Krempach)
6. Орябина (Jarembina)
7. Літманова (Littmanova)
8. Камюнка (Kamjonka)
9. Якубяни (Szepes-Jakabfalva)²⁾
10. Годермарк (Hundetrmart, в Кежмар. ок.)
11. Ториски (Toriszka, в Левоч. окр.)
12. Нижні Репаші (Alsó-Répás, в Левоч. окр.)
13. Порач (Porács) } в Ново-
14. Завадка (Zavadka) } вьєськім
15. Ольшавиця (Olsavicza) } окрузі.
16. Подпроч (Lazonpatak)
17. Нижні Словінки (Alsó-Szlovinka)
18. Вишні Словінки (Felső-Szlovinka)³⁾
19. Гельцмановці (Nagy-Kunchfalva)
20. Койшов (Kojso)⁴⁾

II. Громада з руснацькою і польською мовою.

1. Гранастов (Granasztó, в Любобов. окр.)

III. Громади із словенською мовою:

1. Лацкова (Laczkova)
2. Форбас (Forbasz)
3. Нова Любовня (Uj-Lubló)
4. Колачков (Kolacsó)⁵⁾
5. Кріжова Вес (Keresztfalu)
6. Юрске (Szent-György)

7. Малі Славков (Kis-Szalók)
8. Кріг (Krih)
9. Лендак (Landok)⁶⁾
10. Батиовце (Batizfalu)
11. Ніжня Шунява (Alsó-Sunyaava)
12. Вишня Шунява (Felső-Sunyaava)
13. Герлаховце (Gerlachfalu)
14. Менгусовце (Menguszfalu)
15. Штола (Stóla)
16. Кубахи (Kubach)
17. Кравяні (Kravján)
18. Грановіце (Szepes-Véghely)
19. Вікартовце (Vikartócz)
20. Швабовце (Svábócz)
21. Філіце (Filefalu)
22. Гановце (Gánócz)
23. Гожелєц (Hozelec)
24. Примовце (Primfalu)
25. Щавнік (Szavnik)
26. Свати Андрей (Szent Andras)
27. Тепліца (Szepes-Teplicz)⁷⁾
28. Градіско (Hradiszko)
29. Іляшовце (Illésfalu)
30. Вільковце (Kis-Kunchfalu)
31. Курімяні (Kurimján)
32. Ленгварт (Lengvart)
33. Дравце (Szepes-Darócz)
34. Ченціце (Csontfalu)
35. Штвартек (Csütörtök hely)
36. Яновце (Szepes-Jánosfalu)
37. Немешані (Nemesán)
38. Домановце (Domán)
39. Гаргов (Görgö)
40. Ямнік (Jamnik)
41. Колчов (Kolesó)
42. Кончані Доляні (Koncsán-Dolyán)
43. Рошковце (Roskócz)
44. Вишне Репаші (Felső-Répás)

¹⁾ Громади від 1—3 належать до Старов. ок.

²⁾ Громади від 4—9 належать до Любобенського ок.

³⁾ Громади від 15—18 належать до Подград. ок.

⁴⁾ Громади від 19—20 належать до Гнилецького ок.

⁵⁾ Громади від 1—4 належать до Любобов. ок.

⁶⁾ Громади від 5—9 належать до Кежмар. окр.

⁷⁾ Громади від 10—27 належать до Суботського ок.

45. Уложа (Ulozsa)
46. Завада (Zavada)¹⁾
47. Штілбах (Lassúpatak)
48. Храстне (Haraszt)
49. Малі Гнілец (Kis-Hnilecz)
50. Котерббах (Kotterbach)
51. Матейовце (Matejócz)
52. Грабушіце (Káposztafalu)
53. Імріховце (Imrichfalu)
54. Стефановце (Istvánfalu)
55. Страцена (Sztraczena)
56. Відернік (Vidernik)
57. Данушовце (Dénesfalu)
58. Лесковяні (Leszkovján)
59. Одорін (Odorin)
60. Гаріковце (Pálmalfalu)
61. Теплічка (Teplicska)
62. Томашовце (Tamásfalu)
63. Гарнутовце (Arnótfalu)
64. Гадушовце (Hadusfalu)
65. Летановце (Letánfalu)²⁾
66. Калява (Kalyava)
67. Колєновце (Kolinfalu)
68. Ольшавка (Olysavka)
69. Слатвін (Szlavín)
70. Войковце (Vojkfalu)
71. Бегаровце (Beharócz)
72. Дубрава (Dubrava)
73. Вішні Славков (Felső-Szallók)
74. Гранч-Петровце (Grancs-Petrócz)
75. Гараковце (Harakócz)
76. Корітняні (Korotnok)
77. Біяновце (Szepes-Mindszent)
78. Поляновце (Polyanócz)
79. Понґрацовце (Pongráczfalu)
80. Яблонов (Almás)
81. Колбах (Kolbach)
82. Лучка (Lucska)
83. Павляні (Pavlyán)
84. Ордзовяні (Ragyócz)
85. Брутовце (Szepes Sz. Lőrincz)

86. Вельбах (Wellbach)
87. Балдовце (Baldócz)
88. Бугловце (Göbölfalu)
89. Катунівце (Kattuny)
90. Грушов (Körtvélyes)
91. Ольцнава (Olcznó)
92. Теретяні (Szepes-Nádasd)
93. Вітковце (Vitfalu)³⁾
94. Опака (Opáka)
95. Жакаровце (Zakárfalu)
96. Марґедані (Margitfalu)
97. Грішовце (Hrisócz)
98. Яклівце (Iekelfalu)
99. Клуковна (Kluknó)
100. Велькі Фольмар (Nagy-Folkmár)
101. Ріхнава (Richnó)⁴⁾

IV. Громади із словенською і німецькою мовою:

1. Тварожна (Durand)
2. Вербов (Ménhard)
3. Бела (Szepes-Béla)
4. Маєрки (Majerka)
5. Топорц (Toporc)
6. Гунсдорф (Hunfalu)
7. Словенска Вес (Tótfalu)
8. Стражка (Nagy-Eőr)
9. Ракуєі (Rókusz)
10. Віборна (Viborna)⁵⁾
11. Велька (Felka)
12. Матейовце (Mateócz)
13. Снішка Субота (Szepes-Szombat)
14. Стража (Sztrázsa)
15. Лучівна (Lucsivna)
16. Горка (Horka)
17. Кішовце (Kissócz)
18. Міклушовце (Miklósfalu)⁶⁾
19. Рускіновце (Ruszkín)
20. Дворці (Dvovecz)
21. Махальовце (Mahalfalu)

¹⁾ Громади від 28 — 46 належать до Левочського ок.

²⁾ Громади від 47 — 65 належать до Новов. ок.

³⁾ Громади від 66 — 93 належать до Подградського ок.

⁴⁾ Громади від 94 — 101 належать до Гнілецького ок.

⁵⁾ Громади від 1 — 10 належать до Кежмар. ок.

⁶⁾ Громади від 11 — 18 належать до Суботського ок.

22. Абрагамовце-Піковце (Abrahamfalu-Pikfalu)
23. Фаркашовце-Левковце (Farkasfalu-Lökfalu)¹⁾
24. Вондрішель (Merényi)
25. Бетляновце (Betlenfalu)
26. Маркушовце - Чепановце (Márkusfalu-Csepánfalu)
27. Шміжани (Szepes-Sümeg)²⁾
28. Кромпах (Krompach)
29. Готковце (Zsegra)
30. Капігуля (Szepeshely)³⁾
31. Малі Фолкмар (Kis Folkmár)
32. Пракендорф (Prakfalu)
33. Старавода (Óviz)⁴⁾
34. Гнілец (Gölniczbánya)
35. Спішска Новавес (Igló)
36. Кежмарк (Késmárk)
37. Левоча (Lőcse)
38. Попрад (Poprád)
39. Влахи (Szepes-Olaszi)
40. Подградз (Szepesváralja)⁵⁾

V. Громади з польською мовою :

1. Фрідман (Fridman)
2. Нижні Лапш (Alsó-Lápos)
3. Чарнагура (Csarnagura)
4. Кремпах (Dunajecz - Krem-pach)
5. Дурштін (Durstin)
6. Вишні Лапш (Felső-Lápos)
7. Юргов (Jurgó)
8. Репіско (Repiskó)
9. Тріпш (Tribs)
10. Нова Бяла (Uj-Béla)
11. Недець (Nedecz)
12. Гати (Hági)
13. Ганушовце (Hanusfalu)
14. Єзерско (Iezerszko)

15. Кацвін (Kaczvin)
16. Лиса Гора (Kahlenberg)
17. Мала Франкова (Kis-Frank-vágás)
18. Велька Франкова (Nagy-Fránkvágás)
19. Лапшанка (Kis-Lápos)
20. Рельов (Relyó)
21. Стара Вес (Szepes-Ófalu)
22. Гібель (Gibely)
23. Гафка (Hafka)
24. Галітовце (Helivágás)
25. Лехніца (Lechnitz)
26. Лешніца (Lesnitz)
27. Суб-Лехніца (Sub-Lechnitz)
28. Матяшовце (Mátyásfalu)
29. Стари Маїр (Ómajor)
30. Ріхвальд (Richvald)⁶⁾
31. Ніжне Ружбахі (Alsó-Ruzs-bach)
32. Вишне Ружбахі (Felső-Ruzs-bach)
33. Стара Любовня (Ó-Lubló)
34. Мнішек (Mnisek)
35. Пільхов (Pilhó)
36. Садек (Szadek-Lublóvár)⁷⁾
37. Яворіна (Iavorina)
38. Ждзяр (Zsdjár)⁸⁾

VI. Громади з німецькою мовою :

1. Гнязді (Gnezda ; Kniesen)
2. Подолінець (Podolin, Pudlein)
3. Мала Ломніца (Kis-Lomnitz)
4. Гобгарт (Hobgart, Hopfen-garten)⁹⁾
5. Бушовце (Busócz, Banschendorf)
6. Голомніца (Holló-Lomnitz)
7. Малдур (Maldúr)

¹⁾ Громади від 19—23 належать до Левочського ок.

²⁾ Громади від 24—27 належать до Новов. ок.

³⁾ Громади від 28—30 належать до Подград. ок.

⁴⁾ Громади від 31—33 належать до Гнілецького ок.

⁵⁾ Від 34—40 городи.

⁶⁾ Громади від 1—30 належать до Старовеського ок.

⁷⁾ Громади від 31—36 належать до Любвенського ок.

⁸⁾ Громади від 37—38 належать до Кежмар. ок.

⁹⁾ Громади від 1—4 належать Любв. ок.

8. Вішня Лєсна (Felső-Erdőfalva, Ober-Lesna) 9. Форберг (Forberg) 10. Жаковце (Izsákfalu, Eisdorf) 11. Велька Ломніца (Nagy-Lomnitz)¹⁾ 12. Велькі Славков (Nagy Szalók, Gross Szlagendorf) 13. Ніжня Лєсна (Alsó-Erdőfalva, Unter-Lesna)	14. Міленбах (Mühlenbach)²⁾ 15. Піведляр (Svedlér) 16. Маїшек (Szepes-Remete) 17. Смольнік (Szomolnok, Schmelnitz) 18. Смольніцка Гута (Szomolnok-Hutta)³⁾ 29. Любіца (Leibitz), город.

IV. Абауй-Торнянська жупанія. (Abauj-Torna megye).

Повіти:

1. Кошицький (Kassái járás)
2. Фізерський (Füzéri járás)
3. Гінчанський (Gönczi járás)
4. Черегатський (Cserehádi járás)
5. Сиксовський (Sziksoói járás)
6. Торнянський (Tornai járás)

Города:

1. Кошиці (Кошице, Kassa, Kaschau).

В сій жупанії є 265 політичних громад (города і села), з чого :

I. в 1 громадї уживаєть ся руснацька і малярська мова; II. „ 46 „ „ словенська мова; III. „ 58 „ „ словенська і малярська мова; IV. „ 4 „ „ словенська і німецька мова; V. „ 1 „ „ словенська, малярська і німецька мова; VI. „ 2 „ „ німецька мова; VII. „ 153 „ „ малярська мова;	

Подаю реєстр поодиноких громад:

I. Громада з руснацькою і малярською мовою: 1. Солнок (Szolnok) в Сиксовськім повіті. — Деякі старші люди говорять дещо ще по руснацьки і в отсих громадах:	1. Вишній Вадас (Felső-Vadász) в Сикс. пов. 2. Гадня (Orosz-Gadna) в тім самім пов. 3. Кейть (Kéty) в тім самім пов. 4. Кань (Kány) в Торн. пов. 5. Гачава (Falucska) в Черегатському пов.

¹⁾ Громади від 5—11 належать до Кежмар. ок.

²⁾ Громади від 12—14 належать до Субот. ок.

³⁾ Громади від 15—18 належать до Гнплицького ок.

гат. пов. Одначе число тих, що говорять по руснацьки, так незначені, що вчислені громади мусить зачислювати ся до иньших груп.

II. Громади із словенською мовою:

1. Кральовце (Királynép)
2. Грастне (Haraszt)
3. Беняковце (Benyék)
4. Цагановце (Tihany)
5. Розгановце (Rozgony)
6. Рашовік (Rás)
7. Кошицка Новавец (Kassa-Uj-falu)
8. Ніжня Олчвар (Alsó-Olcsvár)
9. Вішні Олчвар (Felső-Olcsvár)
10. Здоба (Zdoba)
11. Опацке (Szilvás-Apáti)
12. Полянка (Lengyelfalva)
13. Сіплак (Széplak)
14. Бакша (Koksó-Baksa)
15. Гінюві (Gönyű)
16. Бочард (Bocsárd)
17. Сокаль (Szakaly)
18. Польов (Polyi)
19. Лорінчик (Lőrinczke)
20. Башка (Baska)
21. Мішльава (Miszlóka)
22. Мала Іда (Kis-Ida)
23. Буковец (Bukócz)
24. Ніжни Текіш (Alsó-Tőkés)
25. Вішні Текіш (Felső-Tőkés)
26. Гільов (Hilyó)
27. Кошицка Бела (Kassa-Béla)
28. Кошицке Гамрі (Kassa-Hamor)¹⁾
29. Ранковце (Ránk)
30. Жіровце (Zsír)
31. Бачковік (Bátyok)
32. Чекановце (Csákány)
33. Вішня Каменіца (Felső-Kamenecze)

34. Клячунов і Борда (Kalecsény-Borda)
35. Терсцані (Nádaska)
36. Вішня Гутка (Felső-Huttka)
37. Саланцка Гута (Szaláncz-Huta)
38. Ніжня Мішля (Alsó-Mislye)
39. Шомпотоцка Велька Гута (Sompataki-Nagy-Huta)²⁾
40. Злата Ідка (Aranyidka)
41. Подіроц (Jászó-Mindszent)
42. Руднік (Rudnok)
43. Опака (Opáka)
44. Гатковце (Hatkócz)
45. Шемша (Semse)
46. Гачава (Falucska)³⁾

III. Громади із словенською і мадярською мовою:

1. Валковце (Vajkócz)
2. Бестер (Beszter)
3. Ападь (Széplak-Apáti)
4. Барца (Barcza)
5. Жебеш (Zsebes)
6. Бузафальфа (Búzafalva)
7. Бернатовце (Bernátfalva)
8. Чонтошфалу (Csontosfalva)
9. Геча (Gecse)
10. Чань (Csány)
11. Белжа (Bölzse)
12. Пеня (Szina)
13. Кеньгец (Kenyhéc)
14. Мегліс (Migléc)
15. Ганіска (Enyiczke)
16. Бузінка (Buzínka)
17. Шаца (Sacza)⁴⁾
18. Ніжня Каменіца (Alsó-Kemenecze)
19. Дюрдьошік (Györgyi)
20. Бідовце (Böd)
21. Швініца (Pető-Szinye)
22. Дюрков (Györke)
23. Ольшва (Ólysva)
24. Русков (Regete-Ruszka)

¹⁾ Усі громади від 1—28 належать до Кошицького округу.

²⁾ Усі громади від 29—39 належать до Фізерського округу.

³⁾ Усі громади від 40—46 належать до Черепатського округу.

⁴⁾ Усі громади від 1—17 належать до Кошицького округу.

25. Вішні Чай (Felső-Csáj)
26. Ніжні Чай (Alsó-Csáj)
27. Ніжня Гутка (Alsó-Huttka)
28. Бологд (Bologd)
29. Гарбовце - Богдановце (Gárbócz-Bogdány)
30. Малі Саланц (Kis Szaláncz)
31. Велькі Саланц (Nagy-Száláncz)
32. Ракош (Rákos)
33. Кальша (Kalsa)
34. Уйварош (Ujváros)
35. Уйсалаш (Ujszállás)
36. Вішня Мішля (Felső-Mislye)
37. Жадаць (Zsadány)
38. Скарош (Szkáros)
39. Надаж (Nádasd)
40. Вішні Кікедз (Felső-Kéked)
41. Гологаза (Hollóháza)
42. Фізір (Fúzer)
43. Фількогаза (Filkeháza)
44. Ковач Ваґаш-Гута (Kovács-Vágás-Huta)
45. Шомпогца Мала Гута (Sompataki-Kis-Huta)¹⁾
46. Новочані (Jászó-Ujfalú)
47. Паньовце (Pány)
48. Біцеш (Büttös)
49. Мокранец (Makrancz)²⁾
50. Сіледь (Hernád Szőlled)

51. Сантічка (Szánticska)
52. Гадня (Orosz-Gagna)
53. Вішні Вадас (Felső-Vadász)
54. Форов (Forró)³⁾
55. Горвацік (Horvát)
56. Кань (Kány)
57. Переча (Perecse)
58. Баракони (Barakony)⁴⁾

IV. Громади із словенською і німецькою мовою:

1. Кокшов - Міндсент (Koksov-Mindszent) в Кош. ок.
2. Герляні Герляну (Herlány) в Фіз. ок.
3. Река (Réka) в Чер. ок.
4. Вішні Мецензейф (Felső-Meczenzéf) в Чер. ок.

V. Громада із словенською, німецькою і мадярською мовою:

1. Кошницї, місто.

VI. Громади з німецькою мовою.

1. Ніжні Мецензейф (Alsó-Meczenzéf) в Черг. ок.
2. Штос (Stoós) в Черг. ок.

VII. У всіх інших, невчислених тут (153) громадах уживаєть ся сама мадярська мова.

V. Боршодська жупанія (Borsod megye).

Повіти:

1. Егерський (Egri járás)
2. Меґечатський (Mezőcsáti járás)
3. Мішколцький (Miskolczi járás)
4. Оздський (Ózdi járás)
5. Сендревський (Szendrői járás)
6. Сентпетерський (Szentpéteri járás).

Город:

1. Мішколц.

¹⁾ Усі громади від 18—45 належать до Фізерського округу.

²⁾ Усі громади від 46—48 належать до Черегатського округу.

³⁾ Усі громади від 50—54 належать до Сиксовського округу.

⁴⁾ Усі громади від 55—58 належать до Торнянського округу.

В сій жупанії є 177 політичних громад, з чого:

I.	в	1	громаді	уживаєть	ся	руснацька і мадярська мова;
II.	"	1	"	"	"	руснацька, словенська і ма- дярська мова;
III.	"	11	"	"	"	словенська і мадярська мова;
IV.	"	1	"	"	"	словенська, мадярська і ні- мецька мова;
V.	"	1	"	"	"	мадярська і німецька мова;
VI.	"	162	"	"	"	мадярська мова.

Подаю реєстр громад з мішаною мовою:

I. Громада з руснацькою і мадярською мовою: 1. Iрота (Irota) в Сендревськiм окрузі. II. Громада з руснацькою, словенською і мадярською мовою: 1. Вислава (Viszló) в Сендревськiм окрузі. Дехто зміж старших людей говорить трохи по руснацьки ще в низше поданій громадi Ракаці. III. Громади із словенською і мадярською мовою: 1. Нїжні і Вішні Гампi (Alsó s Felső Hamor) 2. Стара Гута (Óhuta) 3. Нова Гута (Ujhuta)	4. Sajó-Pálfalva 5. Szirma Besenyő 6. Besenyő¹⁾ 7. Ózd в Оад. ок. 8. Мучонь 9. Галвач (Galvács) 10. Суха Каллов (Szuha-Kálló) 11. Ракаца²⁾ IV. Громада із словенською, мадярською і німецькою мовою: 1. Dios Győr, в Мішк. окрузі. V. Громада з мадярською і німецькою мовою: 1. Рудобаня (Rudóbánya) в Сендр. окрузі. VI. У всіх иньших громадах уживаєть ся лише мадярська мова.

²⁾ Громади від 1—6 належать до Мішколцького округу.

¹⁾ Громади від 8—11 належать до Сендревського округу.

II.

Доси вказував я на найбільше характеристичні прикмети, відмінні, або спільні двом говорам поставленим найдалше від себе, чистому руснацькому і чистому словенському (шаришському). З матеріялів, поданих далше, переконав ся кождий, що крім тих двох головних говорів є в Пряшівській єпархії ще цілий ряд иньших, що почавши від чистого руснацького змінюють ся крок за кроком, втягаючи в себе щораз більше чужих елементів, а затрачуючи свої власні, аж стають в кінці подібними — бодай на вид — більше на словацькі говори, ніж на руські. Отсе поступенне словаченє нашої мови мав для нас вагу особливо тому, що вказує наглядно на винародовлюванє Русинів у користь Словаків, а тим самим валить усї гіпотези тих, що думають, мовби то Словаки декуди русчили ся. Через те мусить також упасти гадка, висловлювана особливо словацькими ученими, що „Словаки“ — то порусчені Словаки.

Для виробленя собі повного образу язикових відносин на Угорській Русі не вистануть одначе матеріяли, оголошені тут мною. До порівняня треба взяти ще доконче чисто руські говори Мукачівської єпархії (пор. Етногр. Збірник т. III -IV) і чисто „шаришський“, найбільше відсунений від руснацького — говор бачванських Русинів. Супроти них покажуть ся отсї говори усї посередними. При такім порівняню вдарить зараз кождого в очи приміром така ріжниця, яка заходить між говорами уживаними в селі Збую і Чертежи (оба Земплин. стол.): обидва говори безперечно українсько-руські, але коли в першім акцент рухомий, властивий більшости українсько-руських говорів, у другім він уже нерухомий, лемківський, подібний до польського. Сей акцент розширений на цілу Пряшівську єпархію і від Чертежа на захід иньшого не можна вже почути.

Подібна поява переходових говорів існує не лише на пограничю Русинів і Словаків, але також в інших околицях, де стикають ся Русини з іншими націями, пр. з Білорусами. Книжка М. Довнара-Запольского (Бѣлорусское Полѣсье. Сборникъ этнографическихъ матеріаловъ. Вып. I. Пѣсни Пинчуковъ. 1895.) подає в тому напрямі дуже цікаві причинки. Так само існують переходові говори на пограничю Русинів і Поляків, Русинів та Роспан, хоч до тепер вони ще майже зовсім не досліджені, коли не брати в рахубу коротких і несистематичних заміток.

Подаючи отут взірці поодиноких говорів у таким порядку, який вказує найліпше на поступенне їх словаченє, полишаю решту записів, які я поробив в часі свого побуту у Пряшівській епархії, до Етногр. Збірника т. IX. З отсих взірців видно, що у кожному селі, де я був, інший говір. Чи в багатьох іще селах існують окремі говори, того на разі я не міг сконстатувати, та вже і се число повинно звернути на себе увагу фільольогів.

Що до графіки, то зазначую, що співзвукки *ж*, *дж*, *ч*, *ш*, звучать завсїгда м'яко (дождьж, чьас, шья); з практичних причин я не давав по них знака ь. Самозвук *ѣ* треба читати як наше *и* (літературне): *йѣй* = *ийй*, *кѣд* = *кид* і т. д.

І. Говір села Чертежа,¹⁾ Землин. стол.

Важніші прикмети сього говору такі: Звук *о* переходить у ньому звичайно в *і*, пр. під, піп, бік, він, пішóў; деколи одначе полишаєть ся *о* незмінене, пр. старóсть. В *е* переходить *о* рідко, пр. на чéлы. Звук *л* перемінюєть ся деколи в півзвук *ў*, пр. ты́ўко (тільки). Звук *т* переходить рідко в *ц*, пр. цаньістра. Так само звук *ч* перемінюєть ся рідко в *ц*, пр. пец. Приіменник *е* (*ў*) переходить раз в *ѣ*, пр. х полозыі, хпаў, раз в *ѣ*, пр. ѣтыкат, хоч не часто. Приіменник *від* полишаєть ся декуди в старшій формі *от*, пр. отписáў.

Акцент всюди нерухомий (на другому складі від кінця слова). Слідів давнішого акценту, рухомого, полишало ся одначе значне число, особливо в дієсловах, пр. говорáў, помагáў, одишóў, попхáў, припрóшáў, продáў, здогонáў, перешóў, потóўк, кормáў, набрáў, охабáў, захорáў, пришлá, дорогáй і инь.

¹⁾ В місцевому говорі зветь ся село Чертіжне.

Повноголос жие ще в говорі в повній силі, пр. чéрез, сторóнні, говоріт, бороніти, поверéсло, солóми, дорогій, голóву, волóсок, пéред, голóду, чоловіка, солоніна, берéжок, молóдий, волóсья. Побіч нього подибуєть ся одначе вже значне число й таких форм, як: чловéку, гваріт, за драгоў, страну, краль, подражний.

При відміні іменників подибують ся такі форми: віца (gen. sing. від отець): Петрóві, попóві (dat. sing.) побіч Хрiстови; драгоў (abl. sing.); войáци (nom. pl.); пирóги, дýти (gen. pl.), але жебракіў і т. д. Деякі іменники приходять у подвійних формах, пр. пéрстынь і пéрстень. На деякі назви є подвійні вислови, руський і словацький, пр. сéло і вáлал.

При відміні прикметників і числівників подибують ся також деякі характеристичні форми, пр. йéдно́й (gen. sing.), трéтьо́й; о де-ўйаты години; пйáни (nom. pl.), намашчéни, дайáки звйіри, шўмни шáти; трьóми і трйóме (nom. pl.); штйіри і штйіри; йéден (один) уживаєть ся дуже часто в значіню родівника (Artikel), пр. йéдну веліку йáму (= велику яму), де без нього можна обійти ся.

В заіменниках найважнійше те, що зворотний заім. в 4 відм. звучить все *сья* (як у нашій літерат. мові), а вказ. заім. і присл. *що* звучить все *што*. Зрештою не багато характеристичного можна зазначити: тот (nom. sing.); той (gen. sing.); тій (dat. sing.) але йі (не йій); ней (gen.); мі (dat.); йей (acc.); свойей (dat.); нйі (подвійна форма; уживаєть ся, коли мова про дві особи або річи).

В прислівниках найхарактеристичнійше те, що по дўже кладеть ся другий відмінок, пр. дўже валáльйў, дўже дýти і ньь. Деякі прислівники приходять такі, яких в літер. мові нема, пр. барз. Між формами звертають увагу лише такі вислови, як дóбрі (нам. добре).

При дієслові впадає найбільше в очи те, що минулий час має в муж. роді закінчення ў (літер. *ø*), пр. помагáў, ганцьувáў. В теп. часі уживають ся дуже радо такі скорочені форми, як: схóваш, нé мат, дўмат і ньь. В 3 ос. мн. ч. приходять багато форм із роззўвом: наливáут, напивáут сья, давáут, звідўут. Закінчення 3 ос. од. і мн. числа тверді. В inf. побіч форм годовáти, сховáти і ньь. попадають рідко такі, як бйті. В imp. уживають ся форми: возь і возмй (возьми), сьадній і т. д. Помічне дієслово бути звучить бйти (і бйті), але часом попадають також звичайні форми пр. бўли. Дієслово бувáти, в значіню мешкати, звучить бивáти, биват. Дієслово їсти приходять часом без попередньої йоти, пр. їли (нам. їли). Словацизмів в говорі відповідно не багато.

Сьв. Петро і Павло при перевозі.

Кóли суйáтий Пётро ізó сво́йім бра́том Паўлом хóдиў по ниско́сти, по зéмли, прійшли гу йéдноў во́лы, не мо́гли перéйти. Ішоў йéден гáзда з во́зом зо штíрма вола́ми. Óни йóго просіли, же́би йіх переві́з чéрез во́ду. Він йім так оти́овіў, же він не́ мат во́ли жебра́кіў возіти. Але ішо́ў йéден худóбний члóвек із во́зом і з дво́ма ма́лими бича́та́ми. Так він йіх ўза́ў і переві́з обидво́х. На дру́гій сторо́ні во́ди брат Па́вел гóворит Петро́ви: Штó ми то́му члóвеку за́ то да́ме? — Пётро апóстол гóворит: Йак тот члóвек до́мі прійде, та йóму обидва бича́та здóхнут. — Па́вел йóму гóворит, же так недóбри: Да́йме йóму і́шче за́ то два. — Пётро гóворит: Бра́те, нýт, бо тот наш, а тамто́му, што мат штíри во́ли та і́шче му да́ме штíри, бо то́т не́ наш!

Зап. в липни, 1899, від Максима Легоцького.

Паралелі: Етвогр. Збірник, III Ст. 62—63. — Archiv f. sl. Phil. XXI. Ст. 293.

2. Говір села Шамброна, Шар. стол.

Найважнїйша прикмета сього говору се переміна звука *л* у півзвук *ў*. Вона виступає найчастїйше в минулїм часї дїєсловїя, але буває дуже часто теж в иньших частях мови, пр.: Йїдўо, хпéкўа, сўужїтї, маўо, до́ўу (долу), тўўстїй, сеўо, ўаўка, ўахи, моўоўа, тьїўо, моўо́да, стрїбўо, пéкўо, фаўат, гоўниї, гоўўбок, хўоп, кобіўа і инь.

Корінний самозвук *о* переходить звичайно на *і* (він, по́тім, збїйнік, міх [mїg], кітлі́чок); деколи переми́няєть ся на *и* (дру́гим нам. дру́гим, зїшоў), рідко на *у* (ўве́ц нам. овець). Часто полишаєть ся теж у незміненому видї пр. поп, стоўка (побі́ч стї́йка). — Самозвук *у* переми́нюєть ся в дїєсловах часто на *і* або *и*. пр. вıra-тї́ўу, хказї́те, збо́ргїй, звьїдї́є і звьїдї́йє, но́чї́ўу, ориндї́йє, вартї́йє, радї́ўут ша. — Старинний самозвук *ѣ* переми́нюєть ся раз на *у* (з попередним *ь* або *й*), раз на *а* (з поп. *ь*) пр. прї́ўї́ўз, нўе, ўтўк, вечур, печў́нка, дза́д, сьаў. — Твердий самозвук *ы* виговоруєть ся як наше звичайне *и*, наше *и* виговоруєть ся як *і* пр. соўо́ни (солонины), вї́и (вилы); інколи виступають дво́які форми: невинен, і невїноватий. — Самозвук *а* переходить часом на *е* (герéшту нам. гарéшту) або *і* (зўа́мїў нам. зўа́маў). — Півзвук *ў* пропускаєть ся часом пр. зьаў, ку сто́пу (ўза́ў, ку стоўпу). — Співзвук *г* виступає часом перед самозвуками пр. гадзі́мóчка (нам. адзі́мóчка), часом заступає иньші співзвуки пр. гне́ська, гво́йдеш, грї́заў. Првїм

ў (в) переходить в *х*: *х* тим, *х* коморі, *хпеч*, *хты́каў*. — Співзвук *н* переходить інколи в *ѣ* пр. *ѣташа́га*. — Співзвук *д* деколи мягчить ся там, де в иньших говорах нема мягченя: *дъві*, *дъвігнуў*. — Співзвук *л* переходить часом в *р*: *крéлык*. Співа. *т* переходить в *ц* (цма) або *ч* (з пйáшчу). Подвійні форми виступають у виразах: поми́шлыі́ і мйсьлыі́, по́шчіль і по́стель.

Акцент нерухомий. В материялах записаних мною подибав я лише в однім випадку звичайний руськый акцент: *пріўйўз*, (нам. *пріўйуа*).

Повноголос затримав ся в повній силі: *подоро́жньий*, *моўбди*, *ворб́жец*, *середу́ший*, *гоўбу*, *соўоніни*, *коро́ва*, *моўбтыат*, *дерéву*, *по́рохом*, *воро́на*, *соўо́ма*; але нерідкі також форми: *гва́ріт*, *мўадéнци*, *дра́гом*, *стра́ни* і *инь*.

При іменнику належить зазначити такі форми, як *тйждень*, *хйрбет*. Слово *кошара* тут муж. роду: *ку кошáру*. *Dat.* в імен. 1. відміни кінчить ся на *ові*, *панові*. — 6 відм. імен. (також заім. і прякм.) ж. р. кінчить ся на *м*, пр. *драгом*, *жентіцом*, *ньом*, *сьўйачéном* *водом*, *піт том* *пошчільом*. При тім виступає одначе і форма на *у* пр. *ішоў* за *путьу*. З иньших форм можна ще зазначити: *пйньазыі́*, *лўдіі́* (*gen. pl.*), *дзья́ткім*, *роді́цім* (*d. pl.*), *с коньáмі* (= *с кйньмі*). — Між прикметниками звертають на себе увагу: *велі́кий* — *побі́ч*: *ку велі́кей* *вóді*, *вéлька* *вóда*. У висших степенях: *вéкший*, *вéцей*. Число *мн.* має *закін.* *и* нам. *і* пр. *ста́ри*. — Між заім.: *ті* (*dat.* — *ти* *пом.*), *мі*; *на́шой* і *сво́йей*; *вéму* і *йóму*; *той* (*g.*), *сво́йой*, *печéной*; *ўсы*, але: *о ўшй́ткім*. Звор. заім. *ша*. Заім. неуживаний в літ. мові — *нон*: *но́ни* *ўўца*. — Між присл.: *хтоў́ди*, *окру́тньи*, *недо́бри*; *што*; *ішче*, *але* (*л* не змягчене), *тэраз*, *ішче* і *ешчі*, *ўше*, *уж*, *по́кльа*, *о́тиль*. — Між дієсловамп: *ночова́ті* (*inf.*), *пові́сті*, *чині́ті*, *обзі́рті* (*побі́ч* *обзі́рті*); *прішоў* (*закін.* *ў* як в иньших русь. говорах), *мйнуў*, *хты́ў*, *пóвіў*, *прóсіў*; в дієсл. хотіти приходять двоякі форми: *хцу*, *хцеш*, *хце* — але: *хтыі́*, *хты́лі*, *хтыат*; *imperat.* має між иньшим такі форми: *хпеч*, *возь*, *возьте*, *не бйй ша*, *вёрній ша*, *г' ле* (*ідь* *лем*), *і́те* і *ітьте*, *подь*, *смотьте* (*смотріть*), *коп*, *хкаві́те* і *хкаште*, *помі́лий*, *збо́ргий*; *побі́ч* форм *поўйу*, *розгрі́шу*, *бóду* — приходять: *виспові́дам*, *мам*, *знам*; *закінченя* 2 ос. од. і *мн. ч.* *тверді* (як у всі́х иньших говорах, що тут *прййдуть*): *ба́віт*, *сьді́т*, *жййут*, *майут*.

Як Газда продав Богови воли.

Буў йёден *газда*, *маў* *штй́рі* *воўи*, *але* *пйньазыі́* *не* *маў*. Та *жéна* *му* так *гварі́ўа*: *Возь* *два* *воўи* *на* *йáрмак*, *а* *два* *будéме* *ма́ті* *до́ма*;

продай, та будеме мати пиньазы і воўи! — І він прішоў з двома воўами на йярмак. І прішоў ку нему йёден великий пан, та йіх куповаў. Та так повідаў: Зборгый мі тоти воўи, бо пиньазы ту не мам. Але прідеши о йёден тиждень до того міста, де йа тобі поўиу, та ти дам. — А кед йа тебе не знам, де твій дом йест там. — А пан повідаў: Лем ти ша звідай, де найвекший пан біват, та ти льуде повідьат. — І пан зьяў воўи і пішоў до свойого дому. А гáзда прішоў до дому през пиньазыі і през волюі ку своёй жéні. А жéна му так повідаўа: Продаў йес воўи? — Продаў йем, але лем зборговаў, пиньазы ми не даў. — Та кому ти тоти воўи зборговаў? — Найвекшому панові. — Жéна му повіўа: Хто то векший пан йак Бог? Та ти Богові воўи зборговаў. — Йак минуў тиждень, гáзда повідаў так жéны: Хпéч ми хлыба на мериньдью¹⁾, бо іду по пиньазы! І зьяў і ішоў. Прішоў до йедного сёуа, та там го зашўа нiч, та ша просіў йедного худобного чўовека, жеби го преночоваў. А тот худобний чўовек так му повідаў: Йа тебе не можю ночовати, бо йа худобний; ми такий мае обичай, што кед пріде чўовек ночовати подорожний, та му треба дати вечеріу і фриштик. Бо кед йа тобі не дам йисти, та на рано буду штрафаний од нашої обци. — Не бий ша, чўовече, йа тебе не буду скаржити, бо йа мам свій хлыб, та йа ёшчи і тобі дам! І виньяў хлыб і йиў вечур і рано і тому даў худобному зо свого хлыба. — Та ша худобний зьвидоваў: Дё ти ідеш? — Йа іду до найвекшого пана по грóши за два воўи. — А худобний му так новіў: Та нит векшого пана, йак Бог. Та зьвідай ша о мене, ци йа буду дакóди богатий, чи нi. — І тот гáзда ішоў за драгом да́ле. І зашўа го нiч ў другим сёлы. І прішоў він до йедного двора паньского та ша так просіў: Жебисте мiа преночовали! І там ночоваў. Але там билі два кизасонки стари, вецей малі, йак трицать рокіў. Та ша го так зьвидовали: Дё ти, гáздо, ідеш? — Йа іду до найвекшого пана по грóши за воўи, бо йем му зборговаў, та ми казаў прити. — Кизасонки му так новілі: Та хто векший пан як Бог? Та ти Богові воўи продаў. А зьвідай ша там і о нас, бо нам часи прехольдат, та хпéме іти за муж, а не мае чўовека ку собі. — І зась гáзда ішоў да́ле третій день. І там при пути йёден гáзда ко́сиў своё зерно изо своіма льудми. Гáзда лем стоїаў, а льуді му робілі. Та прішоў на путь ку тому гáздови, што ішов по пиньазы, та ша го зьвидоваў: Дё ти, чўоўече, ідеш? — Йа іду ку найвекшому панові, бо йем му зборговаў воўи, та уж мам гнёська ку нему прити. — Та хтош то йес векший, йак Бог, пан? Та ша зьвідай тыш о мене, бо мi ша барз добри ту веде на зёмљи, ўшиткого мам надойст, ци ми Бог даст царство па другим сьвітi, ци нi? І гáзда ішоў да́ле ку па-

¹⁾ Перекуска.

нові. Ішоў він през йёден лыс і х тим лысы прі пўти нашоў йедного сівого чўовека сьвідіті. І повіў му: Похвалені Йёзаус Крїстус! — А сівий чўовек му повіў: На вікі а́мінь. Та дэ ти, мій лўбий сїну, ідеш? — Йа, дыду, іду до тóго мїста уш ту, бо мї йёден пан доўжен пїньазы за воўи, та мї йїх гнеська ма дати. — Уж не хоть там, бо твоїі пїньазы уж дóма. Вёрний ша до́му на́зад. А йак прїдеш до́му, та гво́йдеш до сво́йей ко́мори; там на́йдеш кітлі́чок, а ў кітлі́чку пїньазы. А і́шче ве́цей, йак ті маў дати! — І га́зда так повідаў: Йа но́човаў ў йедного худо́бного чўове́ка першу ніч, йак йём ту ішоў, та мї ка́заў ша зьвіда́ті: Ци бу́де бога́тій, а́бо ны? — А сівий дза́док так му повіў: Він не бу́де нігда бога́тій, бо він Очэнаш не гваріт, а́ні од Бо́га со́бі не про́сит, лем ўше грї́шит. І́шче йёдно тельа́тко ма, та і тóто му здо́хне. — А ішоў йём да́ле на дру́гу ніч, та ша мїа про́сілі два кізасонки, же́би ра́ді за муж і́гі, а́ле кет кў нім ныт чўоўе́ка. — Та тим кізасонкам так повіч: Же кед білі моўо́ди, та кў нім прїшли мўаденци і про́сілі йїх за муж, а о́ні йїм повілі: Ві́сте худо́бни, та ми за вас не підеме. Та уж йїм Бог ве́цей мўжа не даст. — Але йём ішов да́ле ў трэ́тій день. Так йёден га́зда ко́сіў зе́рно прі пўті, та мїа про́сіў, же́би йём ша зьвідаў, ци йóму даст Бог ца́рство небе́сне, а́бо ны. — Та то́му га́здóві так повідж, же му Бог даст ца́рство небе́сне, бо з Бо́гом лы́гат і з Бо́гом ста́ват. — Йак прїшоў ку то́му га́здóві, што зе́рно ко́сіў, а га́зда прїшоў на стрі́ти ку не́му, та му так повідаў: А не́сеш пїньазы за воўи? — Не не́су, бо мї тот пан так повіў, же уж мо́їі пїньазы до́ма х ко́мори ў кітлі́чку і́шче ве́цей, йак мї маў дати. — А о ме́не йак повіў тот пан, кед йес ша зьвідаў? — Так повідаў, же ти лы́гаш з Бо́гом і ста́ваш, та то́бі і ту до́бри і на дру́гим сьвіты Бох ті даст ца́рство небе́сне. — І га́зда ша барз ра́доваў, і́шче ве́цей Бо́гу слўжіў потóму. Цо́тім ішоў ку кізасонкам. Кізасонки го ша так про́сілі: Ци йес биў прі сво́йóму панóві? — Биўйём. — А де ті пїньазы? — Мо́їі пїньазы уш сут до́ма. — А ми будеме ма́ті мўжіў? — Не бу́дете ма́ті, бо вам Бог мўжіў да́ваў, а́ле кетсте йїх не хты́лі, та ва́ші мўжове забра́лі дру́ги же́ни, та з дру́гима жїйут. — Хтоўди ша кізасонки засму́тілі і роска́зали кочішо́ві за́прїачі ко́ні, же о́ні підут с тим чўо́веком, ци праўда, же ма пїньазы до́ма, а́бо ны. І посы́дали на віз ўсы трóйе, а і́шли до га́здовóго до́му. Йак і́шли за дра́гом, прїшли до те́й деді́ни, де х тóго чўо́века першу ніч но́човаў. Та про́сіў кізасонки, же́би ста́лі прет тим худо́бним чўо́веком. І він вішоў, тот га́зда, до хїжи ку не́му, та му так повіў: Же ти нігда не бу́деш бога́тій, най то́бі тот даст, ко́го хва́ліш. І тóго тельа́тко і́шче здо́хне, што маш ў хїжи. — І тот худо́бний чўо́век зьяў со́кіру, та тельа́тко за́біў, же́би не здо́хó: Йа те́бе во́льу зы́сті, йак бис мї маўо вдохну́ті. — І зась га́зда ви́шоў па віз і сьаў ку кізасонкам. І цо́тім

прішли аш пред газдóві двéрі; але газдóві не дáлі вóйти до хіжи скóрей, йак óні, бо газду вьáлі йéдна за йéдну рúку, а дрúга за дрúгу і гвóші аж до комóри ўсé трóйє, та там нáшли йéден кítлічок із грошáмі. І хтóўди ківасóнки знáлі, жé то йéст прáўда. І газда вóстаў дóма, а ківасóнки пішли до свóйóго дóму на вóзы.

Зап. в лини, 1899, від Петра Бобульського.

Паралелі: Більша часть сього оповідання зложена на основі звісної кавки „Подорож до сонця“. Пор. Етн. Збірник, IV, ст. 132—138, ч. 26. — Archiv. f. sl. Phil. XXI, ст. 301. ч. 26.

3. Говір села Сулина, Спіш. стол.

Говір села Сулина зближений до шамбронського говору, має одначе також замітні рїжницї. Головна подібна прикмета то переміна *л* на співзвук *ў*. Коли одначе в шамбр. говорі те *ў* заходить у всіх частях мови, тут видимо його головно в дїсловах, а деінде досить рідко, пр. облетьўо, стаўа, сказаўа, служиўа, ўзяўа, бїўо, пўаче, ўпаўа, опекаўа, жиўо — і: чўовека, чўовеча, ўўасні, баўамут, пўач, пўашч, анге́ле побіч ангеўóві, але: йїдло, хлоп, тьїло, колóски і инь. чо́го в попередньому говорі не подибуєть ся. Корінне *о* перемінюєть ся у сьому говорі на *и* пр. пїрваў, вин, кинь, нах (ніг), потим, загин; приходить одначе і чисте *о* пр. стол, рок, а навіт *у* пр. вуз. Самозвук *ы* виговорюєть ся тут як у попередньому через *и*, самозвук *и* як наше *і*; самозвук *ѣ* переходить найчастїйше в дво-звук йє (є) пр. відьєті, зánьєс, найєлі, хтьєлі, стóйєт, але також в *йї* пр. óбїйд або *йу* (ьу) пр. прїньус, льух, а навіт *йа* (ьа) пр. дьаткóве, причім *д* перемінюєть ся деколи в *дз* пр. дзядáмі. Спів. *ж* перемінюєть ся в *к*, пр. Крїстос, *т* в *ц* пр. цьїхо, *з* в *ж* пр. жиўо (зїло); останні переміни одначе дуже рідкі.

Повноголос приходить рідко пр. корóўки, колóски; за те неповноголосні форми дуже часті, як: гвáрїят, вдраўкáлі, адраўїа, облáки, заглаўкамі і инь. Вираз дорога звучить тут дрїга.

При імен. належить піднести 6 відм. ж. р. sing. анальоїчний до тогож відмінка муж. роду: із мáмом, за том пшенїцом, коршмом, фльїнтом і с тим слўгом. Gen. pl. звучить: дзьáдиў, гáздиў і льўдиў, дьїтвиў, побіч словенського: склэпох, бїрошох, — а навіт пеньáзї намїсь пеньáзїў. Імен. смерть звучить смерт (твердо); прихóдьать теж такі іменники як мéсо, шчэстьа, хоч рідко. — Прикм. сьвятий звучить сйáтий; великий уживаєть ся побіч великий і велький. Dat. sing. заімен. і прикметників кінчить ся на *-ой*: нáшой упрїмной. —

Заімен. і присл. що звучить *чо*, ся як у нас (*сьа*). З иньших форм належить зазначити отсі: два́цет, вас, барз, лем (де л не змягчусть ся); ме́джі. — Минулий час дієсл. на муж. рід кінчить ся як в попередньому на *ў*: ходіў, пишоў і т. д. Inf. теж як в попередньому: жи́ті, витьагну́ті, ма́ті, платі́ті, запрѣа́чі. Дієсл. бути має раз *у*, раз *и* пр. бу́лі побі́ч бі́лі, бі́ўо, биў. Impreat. звичайно скорочений: адрѣ́йме, не́ крат (не крада), про́с, і́д (побі́ч і́д і і́т), зо́ймі, за́рут, скар, во́зме (возьмі́м), воз (возьми), прінес. Чужих слів приходить більше як у попередньому говорі: ру́шиў, капѣ́льуш, по́ві, мо́длыў, упрі́мны і иньші.

Як коримар бує конем.

Ходіў зас Крі́стос Пан зо сѣ́тѣм Пѣ́тром по сьвѣ́ті. І прі́шли до йѣ́дној ко́рчми вас. І росказа́лі со́бі йі́дло, о́бед. Ви́рахова́лі ве́лькѣй діў пеньа́зі, ца́лий стол закрі́лі. Ка́чмар сьа прі́зѣраў на́ то, а во́ні дьза́дами бу́лі. Йак уж ішли преч, вин ў́зьяў гру́бу палі́цу, та за нѣ́ма: Ке́д оні те́льо ма́йу дў́жо пеньа́зі, та отбе́ру. Хце́те жи́ті дьза́дове? Піньа́зі ми дава́йте. — А вин і́де да́лі Крі́стос Пан с Пѣ́тром. І та́м сьа нас йѣ́ден кинь. Пѣ́тре! І́д а зо́ймі з но́го ко́нья ка́нтар! — А вин го слў́хнуў і пішоў. Но Пѣ́тре, за́рут тот ка́нтар на качма́ра. — Пѣ́тро ў́зьяў і зару́гнуў. І стаў кинь. Ідут, ве́дут со́бі то́го коні́ка. І барз ў́ йѣ́дним мі́сту конья́ре трапі́лі сьа, не мо́гли витьагну́ті і просі́лі так: Мо́йі лў́бі дьатко́ве! Ма́те коні́ка, да́йте го нам витьагну́ті до помо́чі, бо тья́шко. Крі́стос Пан даў качма́ра, запрѣ́аглі і бі́лі: ў́йо — і витьа́глі од ра́зу. До ро́ка бі́лі го і ка́товали́: ў́сьади го даваў Крі́стос Пан за́прѣа́ті, де тья́шко биўо на лў́ді. Йак уж рок вихо́діў і прі́шли до то́го дво́ра, до качма́ра зас. Прі́вели ко́нья і уў́йза́лі до пло́та на мо́туз. Прі́дут і про́сыат сьа качма́рки, чи хце́ му́жа відьѣ́ті. А о́на пў́а́че, же уж го рок нѣ́т. Бі́ўо ту дво́х дьза́ліў, і вин за нѣ́ма пішоў і от те́да го нѣ́т. — І́ді, Пѣ́тре, по ко́нья, прі́прова́т го! — Пішоў і прі́прова́даў до хи́жи качма́ра. І ка́заў зня́ті сѣ́тому Петро́ві ка́нтар, а о́на же́би смотрі́ўа, цо́-то бу́де. Зня́лі і стаў сьа хло́пом йак і биў. І о́на ў́паўа з них от стра́ху, же за́ цо йѣ́й муж ко́ньом биў. І по́тим Крі́стос Пан заво́ўаў го ку сто́лу і по́віў: Не, по́дже те́раз, доста́неш за сво́йу робо́ту пеньѣ́зі, цос до ро́ка заробі́ў! Та мо́же маў зо два сто колі́кнѣ́ ме́джі плеца́мі, цо го бі́лі лў́де, та по два гре́йцарі́ му випла́тіў: Ту маш те́льо за тво́й хі́рбет. Не крад ве́це! Та те́ди му нові́лі, же йѣ́ Бог, бо вин не знаў нѣ́ч.

4. Говір села Великого Липника, Спіш. стол.

Найбільше характеристична прикмета сього говору се переміна *ѣ* в *йѣ*, *ьѣ*, що приходить всюди, де *ѣ* стояло у старосл. а не випадково і деколи, як у попередньому говорі, пр. *обѣд*, *жьѣлі* (а'їли), *ўчьѣклі*, *мѣѣсцу*, *сьѣджьѣті*, *найшмѣльший*, *побѣльїѹ*, *поўйѣз*, *прїўйѣз*, *джьѣчьа*, *виздраўйѣлі*, *злѣдзьѣй*, (побіч *злѣдзьѣеѹ*, gen. pl.), *прїньѣс*, *мѣѣх*, *льѣс*, *мушьѣта*, *пѣѣшо*, *віджьѣті*, *заўйѣсіт*, *прїобѣйѣцаў*, *зальѣшіті*, *успоко́вѣѹ*, *пошьѣд́алі*. Часом виступає воно теж у формі *ѣа* (я) пр. *сьаднуѹ*, *бля́дїй*, або *її* (*ѣї*) пр. *вїбїйрат*, *жїйті* (а'їста), але рідко. — Корінне *о* перемінюють ся тут на *и*: *їадлїўцу*, *стїлкіѹ*, *ро́кіѹ*, *пип* (пїп), *кїнь* (кїнь), *дїжч*, *мїг*, *вїз*, *пѣкїй*, *лѣпит*, на такім красним, *пїшоў*; форми як: *во́йде* (нам. *вїйде*, *увїйде*) і *пул* (пів) рідкі. — Співз. *л* не переходить на *ў*, як у попередніх двох говорах із виїмком тих випадків, що існують у всіх укр. руських говорах. — Співз. *с* перемінюють ся деколи в *ш* (як у словенськїм): *шнїг*, *шмїх*, *пошьѣд́алі* (але: *сьѣдзьѣлі*); співз. *з* на *ж*: *жївїдўйѣ*, *жьѣлі*; співз. *д* на *дж*: *джьѣті*, *джьѣд*, *краджьѣньа*, *злѣдзьѣйѣѹ*, *джьѣром* (д'рою), рідко на *дз*: *дзьѣті* (побіч *джьѣті*); *т* перемінюють ся часом в *ч*: *полѣчыѹ*, *камерачьа*, *трѣчьїй*, *ўчьѣклі*. Переміна *е* в *о* приходить у виразі; *жобра́ци*. На *ж* перемінюють ся часом *ї* і *г*: *хпаў*, *хля́даш*. У слові *зробѣний* випадає *л*. Слово схватити звучить *схїтїті*.

Повноголосні форми переважають неповноголосні: *голови*, *молодїй*, *пѣрох*, *перѣдом*, *смерѣка*, *полѣжиѹ*, *волѣсом*, *гѣрох* і *гварїт*, *злато*, *члѣвек* і т. д.

З імен. належить зазначити форми: за *шкельаном гѣром* (як *вїше*), *ў часѣѣ*, *кѣньѣ* (nom. pl.), *прорѣци*, *дураци* (nom. pl.), *гѣйѣѹ*, *грїхїѹ*, *мїсьа́цаѹ* (gen. pl.), *камератем* (dat. pl.). Вираз *дрѣва* звучить *дїрѣва*. — Заїм. зворотний звучить *шїа*; *вїн* звучить раз як *он*, раз як *вїн*. Що звучить все *цо* (цѣсі = щѣсь, д́ацо = дѣщо). Між присл. подїбують ся: *ѣшчі*, *скїрше* (скорше), *пл́ано* (але), *їўтро*, *дѣсі*, *закля*, *їшчїк* і *їшчек*. — Слово *хѣтіти* має двоякі форми, як у попередньому (хцу, хтїѹ), *бути* має лише *и* (*бїц*, *бїваў*). Inf. як у попередньому: *научїті*, *пїті*, *зїѣдн́атї*.

Анекдоти.

а) Бїў *їѣден* пан велькомѣжний, а барв рад *фїгльѣваў*, а *грубѣ*. Раз *завѣлаў* *пѣна*, *учїгѣльа* і *арѣндаша* *жїда* на *обїѣд*. *їак* *жѣлі* *полїўку*

і по погаріку віна йім даў випіті, віньяў с кишэны нездобачки піштоль і стрэльыў йім понад голóвн. Тóти шйа зьяаклі і пип і кáнтор ўчэклі с хіжи. А жид зйстаў на мйэспу сьеджэті. Но, Моську, йа не дўмаў, же ти найшмйфельший с тих трйох. Тэрас цо хцеш, прос, та ті дам. — А жид от страху трйасучи лёдво гваріт: Та-ніч не-прошу пá-не вель-ко-мó-жний лем-мі-дай-те чй-сти гáче!

б) Ньяньу, відіте йак наш кинь чóрний побйфельў от шныгу! — Сйне, то не чўдо, áле кйби наш сйвий кинь от шныгу почорныў, то уж би бйло чўдо.

в) Отец поўйез хóре джэча ку—дохторóвн із далэкей пуствыны і гваріт: Мойе джэті, пáне, ўшитки хóри. Йа тóто йёдно прйўез вам на пóкас. Посмотріте і напште лыки, жеби ўшитки вьздрáўйёлі!

г) Йёден злódьей гваріт другóму: Барз добрі би нам бйло, кйби лем тота шибевыца не бйла. — Ти, дўрний. Та тóта шибевыца нас отрымўе. — Йак? — Кйби не бйло шибевыці, таби тйльо злоджэйёў бйло, цо йёден другóго би ўкраў!

д) Мйхале! зóжень мья йўтро рáно о пйатей годйны. — Добрі, пáне, лем забренькайте нá мья.

е) Йёден Мадьар, котрий уж трйцеть рокиў бйваў во Відньу, а йёднак не миг научіті шйа по нымецкя, од злóсті гварйў: Но, лем дураці тóти Нымци. Трйцет роки йак медже нйма бйвам, ёшчі мья не ровўмйят!

ж) Пóвідж лем, хлопчыку, чом ти нóсйш на тáким крáсним дньу амбрэлу? — Та звáте, бáтьку, кйди дйшч, та óтец потребўе.

з) Чўлас Гáнко, же гусарйў Осйф хпаў с пóда, та карк злáмаў. — Та зá то вин биў тáкий бльáдий ў педьылу?

Зап. в липни, 1899, від Олександра Ладжынського, учителя.

5. Говір села Орябини, Спйш. стол.

Головна прикмета сього говору та, цо корйне о переходить лише в *и*, а бйльше в нйякі самозвукы: вин, пóтим, псйкцў, Биг, пóквий, вййском, зáвид, пóзир, сгййте, кич і т. д. Самозвук *ѳ* звучить йак *ѳ*, при чйм попереднйй звук мягчить ся: прйныс, нйма, жыст, вйдыла, дытъя, лыс; рйдше звучить як *йѳ*: поўййдаў, одўййў, обййд. — Спйвз. *д* мягчить ся в *дѳ* лйш у вйразі дзэцко; с перемйнюють ся рйдео в *и* (шньыло, шьешьчьох); так само *з* в *ж* (жьаў = ўзьаў).

Повноголосні форми подибують ся тут рідко, пр. голбўка. З иньшого належить зазначити: с твоем жéном, але: колімáзьу (а не — ом); мисáцѣ (gen. pl.). Звор. заім. ся звучить *шьа*, заім. і присл. що звучить *што*. Inf. кінчить ся на *-тѣ*; пожичіті, застріліті, робгіті; в часі минулім форми 1 ос. муж. роду мають півзвук *ў* (як у попередніх): бвў, маў. нáбраў.

Зауважу ще тут, що на Спішу взагалі багато дротарів, що ходять не лише по Угорщині, але і по иньших краях. Вони наслухавшись ріжних говорів, мішають потім поодинокі вирази і форми так, що хто хотів би користувати ся від них записями в фільольогічних цілях, той зробив би велику помилку, бо говорив би про диалект, який властиво не існує у ніякім селі. Се тикає також і тих людей, що ходять у ріжні сторони Угорщини по заробітках. Взаорець мови одного дротаря я подам між ньшими матеріалами в Етн. Збірнику.

Геновефа.

Биў краль, та маў жéну, та заступіла ў тѣажу; та вин йей не довіряў, же од нёго, але поўїдаў тот йёго пан, што прі ньім, же то от кухарѣа. Ну так вин потім тот краль даў заперті кухарѣа до темніці, поўїазав го і тóту сво́ю жéну, ньїж не ма́ла дзэцко. А потім уж йак ма́ла, так йей випу́стіў, а кўхарь там остаў до смёрти. А йей даў стрільцьым, жеби йей вивéлі да́где до лыса а застрілылі. Та она ша йім просіла, жеби йей так лішілі. А вин поўїїў, жеби принéсли з ней знак, йак йей застрільат, йáзик і óчи. Так óні принéсли. Застрілылі двох пси́кїў, та принéсли йáзик і óчи йёму. А она там оста́ла з дьтѣатом, хлопчїк биў, там прі йедней ска́лы. Та йак там бїла доўго, так ша тóта ска́ла там отворїла і там йей збслаў Пан Биг крест. А тóто дзэцко уж виссáло з ней аж кроў; а потім збслаў йей Пан Биг та́ку ланку¹⁾, та тóту сáло. Седеш рóки там бїла ў тей ска́лы, а уш з ней тот прїодыў фурт алéтыў, лем мóхом обрóсла уж. Так потім шны́ло ша кральовї, жеби ішоў на польованья, же застріліт красну сёрну. І ішоў. Прїшоў там ку тей ска́лы і там барс пси уїідáлі до тей ска́ли. І вин там ішоў зазрїті, а крїчаў, же кед йес дóбре там, вїходь. І вїшла а крїчала: Не стрільай мѣа. А тот хлопець посїў ша над ска́лоў на тей лэндзі. Она мўжа зáрава позна́ла і гварїла тóму хлопцу же: Смо́'ле', то твий тáтусь! — І зáрава вин хпаў, краль, і зáрава ша йей звьїдоваў: Дé ти ша ту ўзья́ла? —

¹⁾ Ланку.

Так пóтим йей там лішіў, пішоў по вййско і по коч, што йей ўваў. Але уш пóтим не мóгла тóту таку страўу йісті, лем корінки зо вёмльї.

Зап. в липни, 1899, від Терески Булік.

6. Говір села Вижнього Свидника, Шариш. стол.

Спільна прикмета усїх доси поданих говорів була та, що минулий час 1 ос. муж. р. кінчив ся все півзвуком *ў*. Відси йдуть говори, що мають у тїй самїй формї закінчене *л*: ўстал, прїбрал, пóвїд, бил, полóжил, вихóвал, занїмїл, прогвáрїч, зрóbїл, заклїкал, вїрїл, пїшол і т. д. Говір села В. Свидника чисто руський (руснацький); крім повисшої рїжнвцї має він те спільне з иньшими західними руснацькими говорами, що акцент у ньóго постїйний (з виїмком форми хочé, яку я зауважав), та що повноголос затрачуєть ся: прогвáрїл, краль, дрáга — хоч останки з ньóго подибують ся пр. дерево, говорїла. Інф. кінчить ся на *-ті*: чўті, мéсті, робїті і робїті, возїті і возїті, поцилувáті і т. д. — Звучня чисто руська, налетїлих форм нема, хиба у виразах гўшлї і ўшїток, де с перемїнило ся на *ш*. Корївне *о* перемїнюєть ся у ньому на *ї*, як у переважнóй частї укр. руських говорів: мїй, він, пїдеш, тїлько, гнїй, радїсть, рóкїў. Самозвук *и* виговорюєть ся подекуди як *ї*: тóгдї, кóлі, терїгї, правїті. Заїм. і присл. що — звучить як *што*, звор. заїм. сьа. Між прислївниками подибують ся між иньшим отсї, що не приходять в иньших говорах: отáле, оттéльа, тамáді.

Соломон, його мати і мудра дївчина.

Бил Саламон краль на бáлу. Йак з бáлу прїшол і мáмцья сьа го ввїдáла: Што там сїнцью, добрóго чўті? — Та шїтко плáно, мамїнко, чўті. — Та не мóже там, сїнку, плáного чўті! — Та што он зрóbил: Заклїкал свóго інáша: Пїдеш ти гү мамцї мéсті хїшку, а обрїснеш йї вóди кўшчїк на нóги. Таї почўїєш ти, што óна бóде говорїгї. Йак сьа засьмїє, та бóдеш знал, што óна хочé. — Йак прїшол інаш гү свóму панóві: Ну та што там? — Дóбре ўшїтко, лем трéби прїті у нóчі там. — І пóшол сам сїн ў инáшóвнх шмáтох. Та óна му говорїла: Што маш робїті, та роп! — Він йї тїлько отпóвїл же: Што йа мам робїті? Кéд йа сьа оттéльа нарóдїл, а оттéльа тáм сьа вихóвал! — Таї тóгдї што зрóbїла? Ўтьáла го спак рўкі през йóго гáмбу: Жéбис тóгдї прогвáрїл, йак дерево прогвáрїт! — Так він бил нїмий за сьїм рóкїў. І што видумал? З дерева гўшлї. І тóгдї йак гўшлї прогварїлі, і он прогварїл.

Пóтім зась прішло дьїчáтко сéмого рóку до ньóго на óгень. Так он го спітал: Деш ти вóзьмеш, дьїчáтко, тог' óгня? — Та вóзьму до фартушка. — А кéй тóбі фартушок згóрїт? — Ой не згóрїт він, бо йа вóзьму попéлу на спóдок. — Но але він не вірил і за дьїчáтком дал пóзор аж до йóго хїжи. Звїдат сьа го: Де нья́нко пішол? — Пішол з йéдней дрáги правіті три. — А він гваріт: А штош то мóже бїті з йéдней дрáги три? — Оно му пóвїст: Та пішол тёрньом терніти тóту дрáшку, жéби нїхто тамáді не ішол. Но але бóдут йéднак с тей дрáги три, бо бóдут тóту дрáшку опходіті, та спраўльят три дрáшки про тёрня. — А мáмця де? — Ў комóрі. — А што óна рóбїт ў комóрі? — Та оплакўйе лїньску рáдість. — Та што же то мóже бїті за лїньска рáдість? — Мáмця сьа лубїла з нья́нком і што поробїлі, та хóче мáмця породїті дьїтїну, та там плáче. — С тóго він сьа забанўвал барз, же ў сéмїм рóку дьїча мудріше йак він. І шїткі свóїй залїси, што мал, шмáрил до пéца таї згорїлі.

Зап. в липни, 1899, від Міклоша Антоїна.

7. Говір села Літманови, Спіш. стол.

Головна характеристика сього говору — то повноголос, що затримав ся в повній силї: голóду, молóди, голóдна, волóси, корбткїй, пóрох, голóва, найдорокша і инь. Неповноголосні форми як члóбек, дуже рідкі. Що до звучнї, то належить піднести отсе: Корінне *o* перемінюеть ся переважно в *i*: віано, рóкїў, віч, міг; подибують ся одначе і такі форми, як: пóйде, мoй (побіч мий), на пёршим, дрўгим. Самозвук *ѣ* перемінюеть ся часто на *y* з попередним мягченням: óблук, прїнкус, пальўнка, візлук. Вираз дїд звучить раз дьад, раз дьад. Іменики закінчені на -ець затримують мягке *y*, а не тверде, як попередні говори: óтець, пáлець, вінець, чéпець. Самозв. *y* переходить часом на *i*: дарїйе, наказїйе. У виразї професор перемінюеть ся *o* на *e*: префесор. У виразї модлїті приходить вставлене *d*. Вираз слюзи звучить сїлзи, гортань звучить гїртань. Дз намісь *d* приходить у виразах дьад і дзэцко. *C* перемінюеть ся деколи в *m*: замїшлїл (але замїслїт), штудентáмі, швачéну. Днєшнїй звучить гнєшнїй. — При імен. належить зазначити форми: крэйдом, хустóчком, плáнном жéном, бїлом скáлом; ангéлі (nom. pl.), пїньáзи (gen. pl.), парїпкїм (dat. pl.) і пїньáзи (acc. pl.). Прикм. мають звичайно в ном. pl. закінчене *m*: молóди. Заїм. і присл. що звучить што, звор. сїа і шьа. Між прислівниками подибують ся такі: прегрознї, досьць, óтваль, кáди (коли), рáдїй (радо). Дїєслова мають

inf. на ті: жіті, видѣті, упросіті; минулий час у 1 ос. муж. роду кінчить ся на л: бил, згоріл, праснул і т. д. Аористна форма: пріде = прийшов.

Чортови записав ся і до неба дістав ся.

Бил йѣден хлопець худобний, прегрѣзніи ша рад учіл, але пінъаві не мал. Раз собі замисльіл: Кйби мі дьабол дал пінъаві, жеби мі нігда с кешѣні не вишли і дуган с піпки, пальўнка с фльашки, ажѣбим жыл седемдѣсять рѣкіў, та бим дал своју дўшу за то дьаблові! Зараз дьабол там сїа стал. Гваріт: Штос гваріл тѣраз? Бо йа дьабол, што жадаш? Но та зробѣ контрах на седемдѣсять рѣкіў: ўшитко ти дам, што жадаш, йакйѣс гваріл. Зробілі контрах і потписал сїа. Піде до школи, пінъаві ма кўпу, дарйѣ пінъави, кишѣні поўни ўже. Учїт ша добрі, Бѣга прѣсїт. Раз замислїт: Дѣ сут худобни дьїти, хлопци, жеби ўшитки ша сходїлі к нѣму зо сьвїта аж. А він дал семїнарїю виставїті за тѣти пінъави. Префесѣрїю трїмал тим дьїтьом, досьць на тим мал трї сто хлїпцїў у школы, на кошты ўшитких трїмал, одыньа йїм давал, ўшитко, што трѣба. А він зѣстал за дїректѣра. Хѣдья а наказйѣ тим дьїтьом, жеби Бѣга прѣсїлі, же він йїм ѣтець ўшитким. — Уж шедедѣсять дѣўїать рѣкіў мал, не мал лем рок жіті. Але і тот рок хѣрїй бил. А тот дьабол, што ша му потписал, тот уж до цѣркѣи хѣдїл с тїма штудентамі ў постатї йѣго. Прїде йѣден с цѣркѣи хлопець ку нѣму, гваріт: Пан дїректѣр, йак ми красьніи ў цѣркѣи служїлі Бѣгу, а вї нам ніч не прїповѣдали. — Він гваріт: Ой, мий сїну, то уж не йа, бѣ то дьабол там на мїсце мѣйѣ; але вї го ўшитки не слухайте, лем йак сїамї найльїнше знїте, йак йа вас учил, так Бѣга хвалѣте! — На дрўгїй день тот роспѣвїл тим студѣнтїм, же то дїректѣр не тот, бѣ він хѣрїй, але ў постатї дїректѣра тот дьабол, штѣ му дїректѣр контрах зо сѣбе дал. Пїдут назад ку хорѣму і прѣсїят ша го, цї би дайак не мѣгли Бѣга упросіті, жеби тьїло бїло дьаблѣво, а дўша бѣська? — Він пѣвїл, же то мош; а Бог вам сам даст внак. Тѣрас їт там на тѣту дрїгу, дѣ йа з дьаблом контрах рѣбїл. — Піде йѣден, вѣзме сѣбі льїтѣр вїна і бїблїю і швачѣну крейду там лїпїт ша модлїті прегрѣзніи. І опїсал ша крейдом, жеби ку нѣму дьабол не мог прїті. Там але прїшол ѣтець йѣго, кѣтрїй уж даўно ўмер, прїшла матї йѣго, хѣят роспраўїятї з ним, він ку нїкѣму, ку жаднѣму ані слово. Прїшли грѣфї, барѣнцї, панѣве, пони, цїгїани, йакї бїли на сьвїтї, і жид Іцїк з Америкї, жеби йїм дал кльўчик от пѣкла. Але він не дал. Прѣтрїмал тьашко цїлу нїч, але ша натрїпил і модлїл ша цїлу нїч тїмок, тїлмуд. І прїшол тот дїректѣр сам: Но, гваріт, сїну мѣй, та ўж йѣс докѣнчил? — Слава Бѣгу уж. — Дїй же ми кльўчик! — А то

уж біло рано. — Дайце му кльучик. Не знав, же то дьябол, а то бил дьябол. Дал му кльучик і дьябол одорвал му палець. Приде назад дому ку тому старому директорові, што три сто студентіу за дьябелські пивязі вучил. Но, сину, гваріт директор, сину, слава Богу, што палець то ніч, пре то можеш житі, а тераз мене замкнійте ту до хіжи, а кед найдете хо' лем йеден палець в мене, та жебисте труглу так далі зробіті, йак кед бим цалком чловек бил, бо дьяблі ўшітко мойе тыло возмут, але дўша мойа і ўшітких вас — будеме ша називати сьватіма. Йак буде погріб, будете ми сьпівати, жебис тоту біблійу прівьус, с котройис ў ноци читал, та будете видьті, же ці дьяблі мойу дўшу возмут, ці ангелі до неба. Прийдут там два чорни гарвани і два голуби і котрі будут ша біті. Та кед голуби виграйут мойу дўшу і вас, та голуби запрут тоту біблійу, а кед гарвани, так ўтогда ми ўшітки ў пеклы. — Прішли два гарвани і два голуби і лапілі ша біті, але голуби виграли, а то білі ангелі. І на двешній день павуйут, кед не поумиралі, а йего погрєблі, а дўша пішла до неба ку престолу Господа Бога Ісуса Христа Сїна бо-жого на вічний отпочивок, де Аврам, Исак і Йакоў і йего синове Йаковови, там ша с нїма весєлыт. А то акуратна праўда, не ціганство.

Зап. в липни, 1899, від Петра Віри.

8. Говір села Якубян, Спїш. стол.

Головна прикмета сього говору се перемїна корінного *о* на *и*: вин, потім, небїшчик, москїўским, пішли, віўса, снóпаў, неспо-кїйна, гадзїўства, скннчатї, слибїдно, нич, йалїўка (але і пот = під), повноголос: корова, молоко, колотїті, солоткóго і — скорочений приказовий вид: їдь, прїведь, смоть, їтьте, берь, ждїй, до яких ана-льоґічно утворена навіть така форма, як: гадзїнь (вос.). Говорити значить в Якубянах гадати. Із звучні можна піднести вираз сьала = сїла, несправдливошчу і шчаґлі = несправедливістю, стягли. За-мітний дуже в сьому говорі гер. рї. що раз звучить: тїжній, льудїй, грейцарїй, дьїтїй, то знов златиў, дниў. Заїм. і присл. *што* = що, заїм. *шьа* = ся. Між прислівниками подібують ся: тадїт, тамок. Inf. і минулий час 1 по. муж. роду як при попередньому.

Як живеть ся Русинам на Спїшу.

Та ту льуде жїйут ў нашим країу барс худóбно. Робїті гїрше мўсєат йак воїли, або конї, а ішче тїлько нема што заробїті, жеби мал сього йїдла дость, то мўсїт куповати. Псóта нат псóту наґаньбат, на

пéред не мóчи з нічим вийти. Посыйє гбол вйўса, зрóдит шá му óсем снóпшў. Посыйє гбол йáрпу, зрóдит ша му два мандлїки. Посáдїт мїх груль, а дрўгий достáне. Зéмльа не дóбра, пўста, гноїті нїт грубо ш чим, бо стáтку мáло ма, їдїж би мал вéцей, мўсїт продáти, а їсїтї кунїті. Йак ма худóбнїй члóвек на сьвїтї жїті? Щорцїя дўжа, отплáтки, робїті трéба на їмнський пóтрїб на дрїгах, лїс садїті, та вéцей трéба за дáржо робїті йак сóбі, та не мóже члóвек на сьвїтї жїті, гóлий, бóсїй, хоть а трап ша, та кїби Пав Бїг члóвэка ўзьал, та би му льїпше там бїло. Прїде зїма, зїма ўсьáди неспокїйна, дóбрї од зїми, же члóвек не замáрзне. На зарóбок їде, мáло што зарóбїт зо стáтком: стáтку трéба, йóму трéба, тáк му не пáдне áні пїадéсьять грейцáрїў нá день. Та клїн с клїном вїбїват, а пáльцї заклáдат. Та над горáми вїтер нá нас дўйє, та там худóбнїй Рўснак на сьвїтї лéдво жїйє. До Америкї їде, там їде дóбрї заробїті і ту сьвóйє гáздїўство прóдаст, а там пїйде, же зарóбїт. Прїйде до хорóстї áбо ша му дáйáка прїгóда стáне на здрáўйу, злáме нóгу áбо рўку, та áні там нé йє гáзда, áні ту, бо ту нéма нїч уж. Рéшта остáтнї тóти, кóтри їшчек зистáйут ў сéльї, тóги ша збрáйут тьж до Америкї їті. Та, Бóже, хтóже ту бóде на тей худóбней зéмльї гáздовáті? Прїхóдїт нам ўшїтким уж там одїйті. Од Новóго рóку уж вїше йак на трїсто лўдїй одїшло. А тéраз неперстáно ўше їдут. Та, Бóже, йак то бóде на дáле жїті? Та не зостáйєме лем тóти, кóтри стáри а кóтри мáйут хїбу дáйáку ў здрáўйу. Та Бóже, будь нам мїлóстї, а пóмож нам тот сьвїт скїнчатї!

Зап. в липни, 1899, від Янка Гуляшого.

9. Говір села Кремпаха, Спїш. стол.

Корїнне *о* переходить у сьому говорї як у попередньому на *и*: покїй, пóтим, вин, одїшли, спрїбўйу, рїльа, виз, пїж, пїзрї і т. д. але побїч того трафляють ся такї форми, як: гной, ноч (ї нач), пул (пїв). Самозвук *ѳ* переходить раз на *у*, при чїм попереднїй спївзвук м'ягчить ся, або має по собї *й*: ўтьук, пальўнка, лўх, мїуд, то знов на *ѳ* з попереднїм *й*, *ѳ*: пообльєкал, помїѳсьцьї, злодьѳей, або на м'яжке *ї*: злóдьїй, увїдыла, або вкїнци на *йї*: поўйїл. Повноголоснї форми подїбують ся часто: подорожнїй, гóлова, наймолóтчїй, корóва, дерéво. Заїм. звор. *сїа*, *сва*, і *шья*; заїм. і присл. *шчо* і *што*. Числївник два звучать: двóме, двóйме, двóймї і двáйє. Форми *inf.* і *мин.* часу 1 ос. м. р. як при попередньому. *Impregat.* дуже часто скорочууть ся: сьвїт (сьвїті), подь, ходь, роб; від лягти звучить *impreg.* лéгнїй.

Як св. Петро був два рази битий.

Ішов Ісус Христос зо сьуйятим Пётром. І прішли до йедного села, до йедней корчми. І там хтыл Ісус Христос ў теї корчмі ночовати. А сьуйятий Пётро не хтыл, же там не будуть магі спочінок добрий, бо там сут пийаці. І Христос на то прістал. І ішли с корчми гет. Ішли прес село і вошли до йедного дому. А там не біла леш йедна жéна з дьтма. А муж йей бил ў корчмі. Онi сьа просілі на-ноч. А она йим гваріла, же йей муж ў корчмі, та, гварі, прійде пийаний, та вас буде біті. Не даст вам покій. — Але Ісус Христос гваріл: Мй сьа того не бойме! І остали там на-ноч. Потим ў ноци ішол муж теї жéни сьпівайучи с корчми. І прійде до хйжи і крічит: Жéно, сьвіт! Давай вечерйати. — Жéна засьвітбила і вин збачил тих двох лежати на лаўці. І потому вин крічал: А што то ту за гавдóве? — А она му гваріт: То сут подорóжньи льóде. Просілі сьа на-ноч. — А вин йей гваріл. Далас йим вечерйати? — Она йему повіла: Знаш, же йа прес тебе не зробиу ныч. — І він йих позганьал і розказал жéні дати вечерйу. А жéна йим дала йісті. І сьуйятий Пётро зачал сіліті того гавду йісті. А гавда отповіл йему: Йідж, бо ти знаш, гавда зо свóйем домі, коди хпе, та йі. І так ўзьал і побіл Пётра. Потим польгали спати на лаўку. А Пётро прет тим лёжал на крайу, а Христос от сьтыни. І Пётро гваріл Христу: Пáне, подь, гварі, ти лем лёгньий, бо йяк сьа здогада тот гавда, та би мйа вас біл, та не витрішам. А гавда потому ўзьал і завóлал: Подь і ти с тамтого крайу, най і тоби дам, жеби вам не біла крйуда. — І Петро бил два-раз бітий, а Христос аны раз, а то за то, што не хтыл Пётро ў корчмі ночовати.

Зап. в липни, 1899, від Міхала Маласта.

Паралелі: Етн. Збірник, III, ст. 65—67, ч. 28. — Archiv f. sl. Phil. XXI, ст. 293, ч. 28.

10. Говір села Кружльова, Шар. стол.

Головна характеристика сього говору — се форма *бул* намісь бил і мягкі закінчєня 3 ос. мн. ч. в мин. часї: просілы, розказалы, бўлы і т. д. що в попередньих говорах звучали все твердо: просілі, розказали, були або билі. Тут істнує також повноголос: голбдний, молбдй, корóви, околóта і ин. що переважає неповноголосні форми — та переміна корінного *o* на *i*: потім, міг, кіт, він, пітпальбила, але: достанéте. Зазначити належить ще форми: нус, óец, льем, льéжал, зачньє; ўўці (= вівці); што, шьа. Вирази жадост, вижйўност вже дуже близькі до словєньских, а *досц* вже зовсім словєньске. Inf. і мин. час, як перше.

Граф Попеловський.

(Відривок).

Бул йѣден гáнда, а мал трох сiнох. Та рас ша зóбрал, iшол на йурмак. Та двóме бóлы до сьвiта валóшны, та просiтi вiца, жéби йiм кóпил ўшельачiну, а тот трéтiй льѣм на пiѣцу ўше льѣжал. Та тот прóсiл од вiца. жéби му йѣдногo краснóгo кóта кóпил. Оцeц покóпил тiм двом ўшиткo. што росказáлы, а кóта нé мiг нiдe вáйтi. I пóтiм iшол уж воз мiста гeт вон, та барe гo мeрзiло, жe тим двом покóпил, а тóму нe кóпил кóта. I iшол пóтiм за дрáгом, а гáзда ньус кóта ў мiху, до вóди гo хцeл шмарiтi, бо барз квáрний бул. I пóтiм óт тóгo хлóпа прóсiл, жéби му прóдал тóгo кóта. Тот гáзда му отпóвил, жe му за дáрмо даст. I тот гáзда нe хцiл ўзвáтi за дáрмо, льѣм заплатiтi хцiл. На тéльo гo прóсiл, штó му пóвил i заплатiл му двáцeт грайнáри за ньóгo. Пóтiм iшол тот гáзда з вeлiком рáдостьoм до дóму, жe вiпóдцыл свóйiм сiном жáдост, што прóсiлы од ньóгo. Йáк прiньус тóтo дóму, тóти двóмe барe ша рáдовáлы, а тот бáржeй ёшчi што на пéцу льѣжал. Та пóтiм дал гo на пeц i на пéну ўше бул прi пым. Пóтiм тот кiт барз з'унóвал на пéцу льѣжáтi прi ньóму. I вóлал гo, жé би iшлы до сьвiта обiдвóйѣ. Ўзвáлы ша та iшлы барз дáльѣкo. Прiшлы на йѣдно тáкe згорéчe мiсце, там уж нe бóло нiч, льѣм йѣден пeц. I кáзал му кiт, жéби до тóгo пéца вóшол, áльѣ уж голóдний досц бул тот хлóпeц. I пóтiм ўзвáл ша тот кiт дáйáку вижiўност глвáдáтi прe ньóгo. I iшол прeз йѣдну вeлiку гóру i зáчал ша вивeртáтi на йѣднeй лóкi. Прiшол ку ньóму зáйáц i прóсiл ша: Чoм ти ша так вивeртáш? — Ёй, гвáри, кiби ти знал, на йáкeй йá гостiны бул! — I зáйáц барe прóсiл, жéби i його ўзвáл на тóту гостiну, та бóду тi на дóбрeй помóчi. I ўзвáлы ша пóтiм обiдвóйѣ, та iшлы дáльѣй. Зачáлы ша пóтiм обiдвóйѣ вивeртáтi там. I прiшла кó ным лышка i ўше йiх прóсiла, жe чoм ша так вивeртáйт обiдвóйѣ. I кiтка пóтiм гвáрит: Кiби ти на тáкeй гостiны бóла, йáк ми, та йѣс ша нé так вивeртáла! — Та вóзьтe i мéне зo сóбом, та бóду i йá вам на дóбрeй помóчi! — I зас дáлeй iшлы...

Зап. в липни, 1899, вiд М. Лувач, дон. учит.

Паралeлi. Етн. Збiрник, VII, ст. 98—101, ч. 53.

II. Говiр села Мальцова, Шаришськóй стол.

Отсей говор найбiльше пословачений з тих, про якi до тепер була мова, та все вiн стоiть ще близше до руснацьких говорiв, як

говор Бачванських Русинів; що тикаєть ся ближшого його означеня, то він належить вже до групи словенських говорів, між якими найкрасший і найчистіший — власне бачванський. Найбільше характеристичні його прикмети такі: 1) Велике число неруських виразів, пр. відлубач, véра, гутóриц, здзівéна (дика), прівóлац, пíтац (= просити), стром (= дерево), кúкац (заглядати) і ин. 2) Inf. на -у: жéньц, сцац (стятн), буц, робіц і т. д. 3) Мягке *і*, що приходить у закін. З ос. ч. мн. в минулім часі пр. ходзілы, зробілы, госцілы; рівночасно приходить одначе ще та форма з твердим *і* пр.: радзілі, прішлі. Мішані форми — се власне ознака всяких переходових диалектів, що стоять у стадії свого розвою.

Інші прикмети, дрібніші, що відріжняють його від попередніх говорів отєї: Корінне *о* переходить у ньому на *у*: стул, вуз, кунь, вірус, вандруўкі, гúрах, пúйдзе; побіч того приходять одначе також форми: пойдзем, по́том, а навіть по́тим. — Самозвук *ѣ* переходить звичайно на мягке *е* (ѣе, ѣе); лѣс, гнѣвѣала, малольѣтні. — Самозвук *и* існує ще в повній силі (у Бачванців його нема): пítал, сян, жéби, вірус, жиц, — але побіч тих форм приходять і такі: сін, жéбі, музйкі і т. д. Взагалі у фовольоїї нема тут ще постійних форм; побіч виразів; дзéцох, відзел, радзілі, стоять тут: відіш, ходілы, дбам, годіна; побіч ўшіцкі — ўшіцкі; побіч зьѣм (земля), ўзъал — ўжал; побіч хоч — хоц; побіч: на сьвіце, застрéлыл, сьві, гостіна, пріньѣсу — по шведе, мéсце, шмерц, цешел, госціна; побіч най — нъай і нъей; побіч лем, не — лъем, нъе; побіч кльѣкльі — злык. На місци півзвуча *ў* з'являеть ся тут часто *ѣ*: дзѣче, фцáльѣ, а часом *ѣ*: ідóва. На місце *к* появляеть ся деколи *ѣ*: гу, грокі; на місце *х* — *г*: гíжі; на місце *г* — *к*: длúкні. — При іменниках належить зазначити отее: *б* відм. р. м. sing. кінчить ся часом на *у* в таких випадках, де в иньших говорах є *е*: брáту; в dat. sing. р. ж. звуки *г*, *к*, *х* не асимілюють ся перед *і*: мáткі, рúкі і т. д. Дальше треба зазначити: із мóйу жéну (abl.), ў кúпе, на трóньѣ (loc.), рúкох, панох (gen. pl.). — При прикметниках найзамітніші форми -éго, -éму нам. -ого, -ому: йеднéго шумнéго, добрéму; nom. pl. кінчить ся звичайно на *и*: плáни; побіч сопрог. на -ей: дáлей, скóрей приходять також звичайні: скóрше. — При заім. належить зазначити: ші (= ти), тен або тóтен (тотéго, -éму, pl. тóти), ці (dat.), сéбе (dat.) побіч сóбі, свóйо (= свóйѣ). Зворот. заім. ше (acc.), заім. і присл. що — чо. — При відмінї дієслова бути приходять тут уже такі форми: сом (побіч йѣм), ші (= вси), су (= суть). З ос. pl. час. теп. і sing. не має вже закін. — *т* (із ѣ або без ѣ): хцу (побіч хцéйу), мáйу, рóбйу — бíва, лѣці і т. д.

Говор Мальцова замітний ще тим, що там старші люди у численних випадках виражають ся зовсім інакше як молоді, які змагають ся говорити чисто по словенськи (шарішські). Так пр. 3 ос. sing. дієсловів мин. ч. (муж. р.) кінчить ся у них не на *л* але на півзвук *ў*, при чім самозвук *а* перемінюють ся на *о* пр. моў (мав), доў (дав), буў, пошоў, ўзьоў (взяв): Уш ті са заодзоў (Чи ти вже задягнув ся)? Так само 3 ос. pl. часу теп. має закінчене у них *а* намісь загального (у молодших) *у* пр. знайа, дадза (нам. знайу, дадзу). Асс. звор. зам. звучить *са*, а не *ше*, як у молодших. Сих форм (і певно иньших, яких я при короткім побуті не замітив) уживають також селяне, коли говорять із собою; коли прийдець ся їм одначе говорити з чужими, тоді намагають ся теж говорити чисто по „словенськи“.

Як королевич оженив ся.

(Відривок).

Бул йёден краль, а мал жёну кральоўну, та она була ньедобра ку наро́ду, о́стра, а ун бул барз до́бри краль. Та ма́лы йедне́го си́па, ве́цей нье ма́лы дзецох. А то́тен син бул малольётні, е́шчі мла́ді. І краль ше похóрел рав, та відзел, же му́ші ўирец. Їак відзел, же му уж нье бў́дзе льёпше, ма́л міні́стра, та завóлал го до себе, а го пítaл кра́сьне, жеб бул та́кі до́бри, жеби йёго си́на ўзьал, ажеб з ным ішо́л по свьице на вандрўўку на кельа ро́кі, бо за́ то го ньёхце до́ма з'охаби́ц при ма́ткі, бо она барз ньедобра́ гу льўдом, та жеби он ше так нье наўчел, а́лье жеби ше льёпше́го спосо́бу наўчел. А му пове́дзел краль, жеби так газдо́вал с прин́цем, жеби на ньго ше здал зо ўи́цкім. Та по́том ше забра́лы а по́шлы на то́ту вандрўўку. Ходзі́лы по шве́це за ве́цей ро́кі і нье при́шлы до́му, ны́ж тен прин́ц нье вірус, цо по́тим уш треба́ло му ше же́ньиц. Їак ходзі́лы по те́й вандрўўкі по гу́рах, льёсах, валалах, та при́шлы до йедне́го шумне́го мiста. Музи́кі гра́лы ўша́тзі, а льўдзе бў́лы барс смўтне. Та ше чудова́лы, цо то та́ке, же льўдзе смўтне. А ун, то́тен прин́ц во́лал міні́стра бачікем, бо ун бул му за о́ца. Та там ста́лы ў кўпе йёдни панóве на ме́сце, а міні́стер пítaл ше, же цо́ то та́ке, же та́ке шумне́ ме́сто, а ны́т весело́го чове́ка. А му отпове́дзел йёден: Відіш там дом настрéд ме́ста по найшумне́йші; ў́ тим до́ме йест йёден гад, та то́т нас ўши́ткіх жре! — Та о́ны ше барс чудова́лы на то, же цо то за гад. І догварáлы ше: Подзме опáтриц, цо́ то та́ке. А там бў́ла то́го кра́ля прин́це́за, і хце́ла ше вида́вап. Ході́лы кў ньёй дру́гі прин́цо́ве і панóве, цо́ йу пítaлы за жёну, та она да́ла пейцом чи шёсцом

главі спац, бо йак йу прішол пітац та гварела: Йак йей одгáднѣ гáтку, пуйдзе за него, а йак нѣ, та главу дóлоў. Та прáве йак óны ішли до тóго дóму, музика провадзіла і войáцц йеднѣго млáдѣго на шмерц, цо пітал йу за жéну, а нѣ одгáднул гáтку. Тá му главу зрубáлі. Прішлы óны до тѣго дóму, пáтра до гýрі, а тóта прінцѣза з вішнѣго штóку на óблак ше прінатрáла. Тóтен млáді прінц запáгрел з очáмі, а ше до нѣй зальўбіл а повѣдзел мінíстрóві: Бачіку, мнѣ ше тóта прінцѣза спачіла, йá бi йу сцел пітац за жéну. — А тен барз го одгвáрал: Най Бог варўйѣ, йá ці то нѣ дозвóльш, жéбi ці ту главу нѣ знáлі йак тѣму, цо тѣраз провадзілы на шмерц. — А óны уж знáлі обідвóме, же йей трѣба гáтку одгáднуц. Тóтен мінíстер барз го пітал, жéбi нѣ ішол йу пітац за жéну, а ун повѣдзел: Йа нá то нѣ дбам ныч, йа пуйдзем. — Ўзъáлы ше і пóшлы до тѣго бýрку. Пусцілы йих, вішлы аж гóре на вѣрх. Йак вішлы гý нѣй, та óна ше пітáла, же цо хцѣйу. Млáді прінц повѣдзел: Пáны прінцѣзо, кральóўна, йа йих прішол пітац за жéну. — Она му отповѣдзела: Йа пойдзем за тѣбе, бо ун ше йей спáчел, — бо бул шўмней постáві, лѣм же так бул худóбно обльѣчѣні йак дайáкі вандрóўнык — кѣд мi одгáднѣш гáтку; кѣд нѣ одгáднѣш, та ці глава дóлу. — Ун йей повѣдзел: Та дáрмо; поручѣно пáну Бóгу, йа до божѣго шчѣсца бóдзем гáдац. — Одгáднѣй мi цо йа мiшлым і йакѣго бi йа мўжа хцѣла. — Он йей отповѣдзел: Пáны прінцѣзо, кральóўна, óны мiшля то, жéбi такѣго мўжа достáлы, жéбi ныгáдa вe свóйѣм живóцe, зáкляа бóду жиц, ше з ным нѣ погнывáлы, áны он з нiма, лѣм жéбi ўже крáшнѣ жылы. — Она му отповѣдзела: Дóбре шi одгáднул. Та ти бóдзеш тѣраз мой муж. Йа нá то прістáнѣм, а і с тим йѣм контѣтна, жéбi ми ше йѣдно на дрўге ныгáдa нѣ погнывáлы. А лѣ тѣраз пóведз мi, з йакѣго шi рóду? — Он йей отповѣдзел: Йа лѣм йѣдней худóбней гдóви син, а йа лѣм кóчiш. — Она отповѣдзела: За то ныч, йа на то нѣ дбам; хоч і кóчiш, йа прѣто твóйа жéна бóдзем. І на тóту твóйу отпóведз нѣ прiшáгнѣм, же ше ныгáдa на тѣбе гнѣвaц не бóдзем. — Зостáлы там обiдвa на длўкшi час і зрбiлы вешѣлѣ. І так сѣбе прiшáглы, же áны она на нѣго не бóдзе ше гнѣвaц, áны он нá нью, хоч бi дáцo плáне бóло. По вешѣльу та он йу пітал: Мóйа лўба жéно, дáй мi дáцo пеньѣжi, бо йа нѣ мам, а йа млáді члóвек, йá бi ішол дáгдзe мѣджi пáнох до кавельгáўзу ше забáвіц. — Она му поведазела: Шак мáме пеньѣзы, вѣзь сѣбе кѣльо хцеш, та ідз, йа це нѣ спiрам. — Он сѣбе нáбрал пеньѣзы, кѣльо ше му пачѣло, ішол до кавельгáўзу гý пáном. А там с панáми нáпiл ше, пóтом лапiлы кáрти грац. Ун так град, цо прѣграл ўшиткi пеньѣзы, нѣ зостáло му ныч, áны грáйцар. Прiдзe до дóму кóло дзeўйáтeй годзiнi вѣчар, тá ше го пітáла, же дзe бул. — Он

йей повѣдзѣл: На кавельгáўзѣ. — А цо ші там рóбіл? — Ў кáрти ми грáлы с панáмі; а лѣм, мóйа лѹба жéно, йа прéграл ўшйгкі пеньѣзы, цо ші мi дáла; чi ше нѣ гнѣвaш нá мнѣ? — Она му повѣдзѣла: Цóбiм ше гнѣвáла про тѣльо пеньѣзы, шак мáме вѣцей!...

Зап. в липни, 1899, від Мiхала Боцка.

Слово о Лазаревъ воскресеніи.

СТАРОРУСЬКА ПОЕМА НА АПОКРИФІЧНІ ТЕМИ.

Розв'ідка Дра Івана Франка.

Ще в 1862 р. в своїй збірці апокрифів, виданій у III томі серії „Памятники старинной русской литературы издаваемые гр. Гр. Кушелевымъ Безбородко“, опублікував А. Н. Пинін на стор. 11—12 фрагмент статті „Слово стѣхъ апѣлъ, иже ѿ Ядлма ко адѣ въ Лазарю“, виняте із одного рукописного „Златоуста“ в XVI в. А 1890 р. в збірці Порфірева „Апокрифическія сказанія о новозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой библиотеки“ (Сборникъ отд. русскаго языка и словесности Имп. Академіи Наукъ, т. LII, N. 4) опублікована була на стор. 228—231 невеличка стаття „Слово в сѣвкоть ѿ ю поста на воскреснїе дръга Божїа Лазаря“, винята із одного Соловецького рукопису XVI—XVII в.

В передмові до своєї збірки Порфірев подавши зміст обох цих текстів і вказавши як на їх жерело на слова Епіфанія і Евсевія в велику п'ятницю, додає від себе деякі уваги про ці тексти. „При однаковім змісті ті слова відрізняють ся мовою і являють ся двома різними редакціями одного більше повного і більш обширного слова про Лазаря; та при тім із висловою видно, що оба вони — народня переробка“ (стор. 48). „Особливо — пише далі Порфірев, — годі поминути те, що в однім і другім слові єсть звороти, що нагадують характерні звороти „Слова о полку Игоревѣ“. Чи не можна би догадувати ся, що авторови або переробникови слів про Адама і Лазаря було звісне Слово о полку Игоревѣ?“

В тих словах Порфїрева є одно непорозумїне. Він бачить у текстах опублікованих Пипїном і ним „народню“ переробку грецького взірця. Чи справді народню? Алеж оба тексти зложені мовою досить архаїчною і складом на стїльки крутим, що про те, буцїм то вони коли небудь жили в устах простого люду або навіть були зложені простим, неписьменним чоловіком, певно й сам Порфїрев не думав. Він певно ужив терміну „народній“ невідповідно, як антитезу до перекладений, або що найбільше в такім значїню, в яким можна би назвати „Слово о полку Игоревѣ“ народньою руською поемою.

Третій текст Слова Адама опублікований мною в другім томї моєї збірки апокрїфів із рукопису Київської Дух. Академії XVI в. (стор. 315—317). Наближаючи ся більше до тексту Пипїна, ніж до Соловецького, сей Київський текст троха коротший від Пипїнового. Придивляючи ся пильнїйше тим текстам ми відразу бачимо, що зложені вони якось не так, як инші апокрїфи. Замість оповіданя тут маємо форму не то епічну, не то драматичну; в промовах осіб із поза риторики, яку можна би вважати копією візантійських взірців, прозирає сильне, щире чуте, а ухо розрїзняє якусь правильну каденцію, якусь поетичну форму подібну до тої, яку читач відчуває прочитавши хоч би лиш кілька рядків „Слова о полку Игоревѣ“. Одним словом, переконуємо ся, що маємо тут перед собою не прозу, не шумну риторичу, а поему і то зложену не тим холодним, схолястичним ладом, яким складали ся у нас вірші в XVI—XVII в., а якось зовсїм инакше. Та не забїгаючи наперед придивім ся текстови „Слова о Лазаревѣ воскресенї“ так, як нам подають його всї три доси опубліковані копїї, простудїймо їх докладно і без упередженя, а там побачимо, чим треба вважати сей твір. Для того подаємо в додатку А. всї три копїї зведені в форму табелї і подїлені на більшї або меншї уступи так, аби їх порівнане було як найлегше. Подаємо тексти зовсїм так, як вони надруковані, транскрїбуючи хїба тексти Пипїна і Порфїрева на кирилицю — та зносячи при тїм більшшу часть надстрїчних букв у стрїчку.

Поперед усього кілька слів про титул. У Київській копїї наш твір названий: „Повѣсти стѣх апаъ ѡ Лазаревѣ въскрѣніи, иже ѿ Адама къ Лазарю четверодневному. вѣни ѿ“. Що титул „повісти“ не надаєть ся до сего твору переважно ліричного, се ясно, і для того менї видаєть ся, що титул „Слово“, який є в Пипїновім і в Соловецькім текстї, більше відповідає первїсному титулову твору. Так само невідповідним менї видаєть ся виставлюване

в титулі „сѣхъ апѣлъ“, які в тексті зовсім не виступають як оповідачі. Дуже можливо, що якийсь копіст тут як і в тисячних аналогічних випадках ужив святих апостолів тільки як фірми, щоби їх повагою прикрити твір, що з апостольською традицією не має нічого спільного, а може навіть був декому підозрений. Побічний титул, що є в Київському тексті, „иже ѿ Идама къ Лазарю четверодневною“ і у Пипіна „Идама во адѣ къ Лазарю“ також не первісний, бо вказує (і то не вповні) зміст тільки того відривка, який є в тих двох копіях і вже не був би відповідний до того тексту, який можемо зложити з усіх трьох копій, хоч і сей текст не творить ще цілости „Слова“. Титул Соловецької копії має хоч недокладний, але парафразований первісний (по нашій думці) титул, хоча знов з додатком, що вплив із бажання — віткнути сей текст між побожні писання святих отців та проповідників: „Слово в сѣвотѣ ѿ-ю поста на воскреснїе дрѣга Божїа Лазаря“. Думаю, що порівняне титулів доводить нас до того, що найкраще буде назвати наш твір: Слово о Лазаревѣ воскресеніи.

Що на перший погляд впадає в око при роздивлюваню всіх трьох копій, се неоднаковий комплекс тексту при дуже близькій (зглядно) схожості партий спільних двом або й усім трьом копіям. Із 56 більших або менших уступів, на які розбито у нас усі три копії для догоди порівняня, 28 є спільних усім трьом копіям; із них хіба один-одніський (34) уступ Соловецькій копії являє щось немов відмінну редакцію, а иньші сходять ся дуже близько. Ще більше схожого є між копіями Київською і Пипіною, що обі разом являють ся окремою групою супроти Соловецької. Схожість тих обох копій виявляєть ся і в тім, що в них є спільне, і в тім, чого в них нема супроти Соловецького тексту. На 56 уступів у них спільних є 43 і тільки 1 такий, якого нема в двох иньших копіях, натомісь 9 таких, яких спільно нема в Київській і Пипіновій копії супроти Соловецької.

Ті різниці і схожості в комплексі копій наберуть властивого значіння, коли придивимо ся їх язовим відтінкам. Отже тут від разу можемо сказати, що Київська копія має виразний південно-руський, Пипінова не так виразний білоруський, а Соловецька дуже виразний великоруський відтінок. І так у Київській копії маємо ось які південно-руські язові прикмети: 1) ѿ в окінченю глаголів 3 ос. часу теперішнього: свирають, входить, несоуть, есть, острить, хочеть, можетъ, поидеть і т. д. Тільки

виемково знаходимо декуди тверде окінчене: приходить, хоцет, въплетъ і т. д. 2) повногосна форма полонаникъ зам. плѣнникъ, хоча треба признати, що в иньших випадках повногосу нема, і маємо форми: глас, врата, облакы, краткыи. 3) окінчене gen. sing. на ого зам. аго: повивающого, але в иньших випадках: пресвѣтлаго. Інтересно, що иньші копії, хоч мають далеко виразнійші діалектичні признаки, заховали по при се також деякі сліди південноруського забарвлення. І так у Пипіновій копії знаходимо: свирають, несоуть, ѡстрить, хоцеть, пойдеть, донесеть, въплетъ, седать, тешать і т. д. обік твердих форм: проходить, приходить, мочит са, боудут; крім полоняникъ знаходимо тут ще повногосну форму короткый, а також видихомъ зам. видѣхомъ. Навіть у Соловецькій копії а також у Пипіна знаходимо по разу форму тобѣ. Зрештою треба сказати, що мова в нашім творі чиста церковна, як сего й можна було надіяти ся при духовнім змісті і церковних жерелах, із яких автор черпав свої мотиви.

Наведемо тут іще кілька старих слів, властивих памяткам нашого письменства з XI—XIV в., а рідко вживаних пізнійше. Таких слів у нашім „Словѣ“ не багато, та все таки вони есть, і се також можна вважати свідощвом його давнього походження.

в ѡ авіи жидове, слово властиве тільки Пипіновій копії і ледви чи належне до первісного тексту, являєть ся в памятках XIV—XV в. в значіню дурний, глухий.

изволници, є тільки в Соловецькій копії, та ймовірно належить до первісного тексту; знаходить ся в староруських памятках, грамотах і літературних творах ще від XI в., є також майже в такім самім звороті як у нас, у „Словѣ о Мамаевѣ побоищѣ“ (Н. И. Срезневскій, Матеріялы для словаря древнерусскаго языка, т. I, ст. 1042).

тощливы человѣцы, є в копіях Київській і Пипіновій, очевидно близько споріднене зі словом тьщъ, порожний, немічний.

порода; в Київській копії маємо: въ породѣ жива, у Пипіна: въ порѣдѣ. Одна й друга форма не дає доброго значіня. По мойй думці в первіснім тексті тут було: въ пороцѣ.

Слова „очитый“ Срезневскій не знає.

В Пипіновій копії впадає в очи головно одна язикова прикмета: склонність класти е зам. ѣ або й навпаки, одним словом рівнозначність ѣ=е у виговорі. І так маємо тут форми: седа въ преисподнемъ аде, прийдете зам. придѣте, влѣдце, ѡселе, меданаа, железныа, въ днѣ зам. днѣ, тешать, в' тоузе, в' ѡбиде

і т. и., але обік сих форм стоять і правильні: оутѣшим сѧ, приспѣ, въсхотѣлъ, адовѣ, въ адѣ і т. и. За те маємо тут декуди ѣ у таких місцях, де би повинно бути е: вѣр'тепа зам. вер'тепа, тебѣ ради зам. тебе ради, правѣдныи зам. праведныи.

У Соловецькій копії переміна ѣ на е і навпаки стрічаєть ся рідше, але стрічаєть ся; і так маємо тут: Еремей і Іеремѣе, біюще въ лицѣ зам. въ лице, вѣдѣе, въ свѣте, въ дѣлехъ, Мойсѣй, сквозѣ морѣ, на Синайстей горѣ, снидѣ, на раме і т. д. Інтересна тут форма: во чрево дѣце стѣша Бѣы. Коли се дѣце є genit., то походить очевидно не від дѣвиця, бо тоді було би дѣцы так як далі Бѣы, але від південно-руського дѣвица, дѣвицѣ, по чім є замінило собою первісне ѣ. Та може бути, що се є прикметник: чрево дѣвиче, і в таким разі ми маємо також типово великоруську перемену ч на ц. Маємо в сій копії ще й такі типово великоруські форми, як: посмехаецца и поругаецца, возмѣтца, сокрѣшатца, сломятца.

Уже ті язикові прикмети вказують на те, що оригінал нашого твору мусів бути південно-руський. Ще більше впевняє нас у тім обставина, що деякі слова того оригінала були незрозумілі копістови-Великорусови і він силкував ся замінити їх иньшими. Маю тут на думці головно інтересне слово „дружино“. В Київській і Пипіновій копії воно приходить два рази; в Соловецькій одно місце, де повинно було бути се слово, попсоване, а в другім копіст замісь „дружино“ поклав „ω дрѣзи мои“. Не знаю, як вияснити собі нісенітницю „плача положимъ“, яка є в Соловецькій копії зам. „плачь ωложимъ“. Так само не легко вияснити, яким способом із „персты своѧ“, як мають згідно Київська і Пипінова копії, великоруський копіст зробив „ωчитыя персты“. Ті читыя персты, зрештою темні, дуже подобали ся пізнійшим грамотіям, а один із них у XVII в. переписуючи Транквіліонове „Зерцало Богословія“, дав своїй копії такий поетичний вступ: „Давидъ сѣдѧй, наклады читыя персты на живныя струны, мы же пріемля трость скорописную съ черниом и бумагу накладаетъ письмена“ (Порфирьевъ, op. cit. 49). Копія Транквіліонового „Зерцала“ з тим вступом находить ся між рукописами колишньої Соловецької бібліотеки, тож дуже легко може бути, що копіст узяв сей цитат із того самого рукопису, з якого опублікував Порфірев „Слово на воскресеніє Лазаря“, тим більше, що фрази „читыя персты“, здаєть ся, не стрічаємо ніде більше. Копії Київська і Пипінова можуть бути доказом, що сея фраза не належала до первісного тексту.

І загалом треба сказати, що Соловецька копія, хоч заховала нам багато таких уступів, яких нема в двох перших, з огляду на стан тексту, особливо там, де можемо сконтролювати його з иньшими копіями, найдальше відбігає від згодного оригінала. І то не тому, немов би се, як думав Порфірєв, була окрема редакція нашого твору. Детальне порівняне копій показує наглядно, що крім одного 34 уступа, в яким можна би бачити слід відмінної редакції, але можна бачити й коруптелю, всі иньші відміни Соловецького тексту супроти обох перших, то тільки попсованя, пропуски, переплутаня. В многих місцях Соловецький текст не має ніякого логічного звязку (див. уступи 4, 14—16), дає тільки шматки тексту, повнійше захованого в иньших копіях (див. уст. 14, 24, 26, 29, 30, 33), так що тільки при помочи тих копій він робить ся зрозумілим.

Яким способом первісний текст від форми коли не ідентичної, то в усякім разі близької до Київського тексту, дійшов до такої скорумпованої форми, яку бачимо в Соловецькій копії, сего не беру ся сказати на певно. Думка, що маємо тут окрему, з розислом зроблену редакцію, видаєть ся мені неправдоподібною. Самими помилками при копіюваню також годі пояснити таких численних пропусків та переставок цілих фраз і віршів із одного місця, з одного звязку в иньший. Найбільше правдоподібною мені здаєть ся думка, що Соловецький текст, або може його прототип, був списаний з пам'яті; вивчивши Слово десь на півдні Соловецький грамотій списав його потім на півночі так, як заховало ся в його тямці. На се крім зазначених висше похибок пам'яті вказують також згадані висше великоруські язикові форми в тій копії, котрих ужите лекше пояснити припускаючи, що копія була писана з пам'яті, ніж при переписуваню з готового невеликоруського взірця.

Та про те сей Соловецький копіст заховав нам, як бачимо, майже третину твору, не заховану в иньших копіях і дав нам можливість хоч у приближеню відгадати плян цілости. Йому завдячуємо головно уступи про Ісаію, Даниїла, Соломона (42—45) і кінцеві фрагменти (48 і 52—56). Хоча текст сих уступів певно так само недокладний і неповний, як і попередніх, але тут на жаль ми не маємо можности сконтролювати копіста і мусимо вдоволити ся тим, що він дає. Факт, що сих уступів нема в Київській копії, з рештою без порівняня докладнійшій і ближшій до оригінала, ніж Соловецька, велить нам догадувати ся, що вже тоді, коли були роблені ті копії, отже в XVI або початку XVII в.,

Слово про Лазаря в пеклі не було популярне, а повні його відписи попадали ся рідко. Що Соловецький копіст мав у руках відпис значно повнійший від Київського, се доказує надто уступ про Мойсея (37 і 38), виемково повнійший у Соловецькій копіі, ніж у Київській.

Хоча всі три наші копіі походять із XVI в. (Пипінова може з початку, а Соловецька з кінця того віку), то про те вже на основі того, що сказано доси і що показує порівняне текстів, можна твердити сміло, що Соловецька копія в тих частях, які спільні всім трьом, відбігла від оригінала найдальше. Та відбігла від него і Пипінова, хоча й найстарша з усіх трьох. Головно треба звернути увагу на її закінчене (уст. 51), в котрім крім першого реченя, попсованого, але мабуть тяки належного до первісного тексту, хоча не захованого в жадній иньшій копіі, додано кінчик (и да та оубѣдѣтъ...), що зовсім не пристає до цілости. Бо коли першу часть того реченя говорить Адам у Аді, сю дальшу частину треба розуміти як слова самого автора-християнина. Не вважаючи на досить незвичайний і характерний зворот „вѣрѣн жидове“ ми мусимо стати на тім, що се закінчене — пізнійший додаток, неналежний до первісного тексту.

Деякі інтересні признаки того, що Пипинів текст відбігає від оригінала і при тім вказівки на те, який се був оригінал, ми одержуємо придивляючи ся графіці поодиноких слів. На скільки бачимо в Київській копіі, графіка оригінала нашого Слова мусіла бути староруська, така, яка була ще перед утвердженням сербо-болгарського впливу в XV в. Се показує особливо уживане знака ѣ по плавних р і л, отже прѣсты, вртѣнѣ, влѣсви, тврѣдо, наплѣнихъ, длѣготерѣливѣ. У Пипіновій копіі натомісь маємо персты, вѣртепа, вѣлѣсви, тврѣдо, наплѣнихъ, долѣготерѣливѣ, — як бачимо, графіка скрізь баламутна, пізнійша. Варт уваги також спосіб писаня заіменника то ѣ. У староруській графіці писало ся по просту тѣ; пізнійше, під сербо-болгарським впливом, почали над ѣ давати сербський акцентований знак ѣ, що у нас з часом зробив ся рівноважним із надстрічним ѣ. Сю графіку маємо в Київській копіі. У Пипіна знаходимо: тѣѣ (уст. 20, 34, 40), тѣѣ (маб. 39 і 41) і тоѣѣ (41, 46). Та в однім місці бачимо в Пипіновій копіі інтересну помилку. В уст. 34 сказано: ѣ тѣѣ рече ѣ мѣ, Гѣѣ; це тѣѣ значить очевидно ти. Виходить з того, що в оригіналі, що міг дати причину до такої помилки, мусіло стояти не ѣ, а тѣ, як звичайно писало ся в старій Руси до XV в. До речі зазначимо тут, що в Соловецькій копіі є одна аналогічна по-

милка, що виясняєть ся староруською графікою, а власне в уст. 48 слово вѣгодарнаго совѣтл. Порфірев при вѣгодарнаго поставив знак запитаня; радше повинен був поставити його при совѣта; се очевидно хибне відчитанє староруського съвѣта = съвітла, при чому „благодарний“ має також не новіше значіне „вдячний“, а первісне = такий, що дарує добро.

Ще один важний доказ на те, що й Пипінів текст дальший від оригінала, ніж Київський, дають ті відміни, що не нарушують значіня речень, але нарушують віршовий розмір, про якого істнованє всі три копїсти певно й не догадували ся. І так коли в Київській копїї слова „въскладываа прѣсты своя на живыа струны“ дають вірш зложений із чотирьох музикальних стїп (про них див. далі), який можна би зазначити: $\underline{1} \ \overset{\cup}{\cup} \ \overset{\cup}{\cup} \ |$
 $\underline{1} \ \overset{\cup}{\cup} \ \overset{\cup}{\cup} \ | \ \overset{\cup}{\cup} \ \underline{1} \ \overset{\cup}{\cup} \ | \ \underline{1} \ \overset{\cup}{\cup}$, то в Пипіновій копїї сей вірш попсований непотрібними додатками: „възложи персты своя на живыѣ струны, ѣныѣ накладываа“, отже вийшла проза, котру музикально можнаб визначити хіба так: $\underline{1} \ \overset{\cup}{\cup} \ | \ \underline{1} \ \overset{\cup}{\cup} \ \overset{\cup}{\cup} \ | \ \overset{\cup}{\cup} \ \underline{1} \ \overset{\cup}{\cup} \ | \ \underline{1} \ \overset{\cup}{\cup} \ |$
 $\overset{\cup}{\cup} \ \underline{1} \ \overset{\cup}{\cup} \ | \ \overset{\cup}{\cup} \ \underline{1} \ \overset{\cup}{\cup} \ \overset{\cup}{\cup} \ |$. Псують розмір такі дрібні пропуски, як випущене в уст. 12 коль, в 13 с нами, в 27 а мои, в 34 с нами, або додатки, як ось в уст. 21 своима, в 27 ѿ Сотоны, в 32: а по твоемоу ѿбразоу створена — ноуда ма, Гѣ — і т. д. Що Соловецький текст із сего погляду ще дальший від оригінала, ніж Пипінів, сего не треба й доказувати; досить порівняти такі місця, як уст. 2 в К. плачь ѿложимъ и оутѣшим са і уст. 4 (2) Сол. положимъ плача и скорбь, оутѣшим са Гѣмъ и Бѣгомъ ѣшимъ“ або уст. 12 К. Иродъ безоумный шатаа са і Сол. Иродъ безумный скрегташе збы своими.

Перейдімо тепер до реконструкції тексту, на скільки вона можлива з трьох захованих нам копїй. Певна річ, ся реконструкція буде там певнійша, де дане місце заховало ся бодай у двох копїях, отже й навпаки, не може бути дуже певною майже в третині нашого „Слова“, яка заховала ся тільки в одній Соловецькій копїї. Що деякі місця, поміщені в тій копїї, напевно не належать до первісного тексту, се побачимо зараз. Уже сам вступ (уст. 1), захований тільки в сій копїї, будить певні сумніви. Аджеж три перші його реченя — майже дословний цитат із Ісаїї, котрого пророцтво починаєть ся (цитую текст Острожської Біблії, к. 71): Слыши ѣво ѣ вышнѣи землѣ, ѣво Гѣ гѣа. Сѣы родихъ и възнесохъ, сѣи же ѿвергоша са мене. Позна волъ стажавшаго ѣ і ѿселъ ѣсли господина своего. Їль же мене не позна, ѣ людѣ мои не разѣмѣша мене“. Звичаєм

Соловецького копіста сей цитат досить побаламучений, пізнійше втручено у вчаснійше, немов цитовано з пам'яті. Та проте здасть ся, що і цитат і деякі зміни в ньому таки належали до первісного тексту „Слова“; в сьому впевняє нас не тільки се, що текст у Порфірева ліпше вкладасть ся в розмір властивий нашому „Слову“, ніж текст Ісаїї прим. у Острожській Біблії, але особливо остатні рядки того вступу, не взяті з Ісаїї. Ті рядки дуже добре підходять під характер „Слова“ своїм ляпідарним висловом (иному славы своея не дамъ, пущу слово мое на землю) і зазначають у загальних нарисах ідею поеми — виратуване праотців із Ада через Ісуса. Певна річ, Соловецький відпис заховав нам тільки частину того вступу. Між його кінцевим рядком а тим початком „Слова“, який маємо у всіх трьох копіях, є велика чи мала, але все таки дуже замітна прогалина.

На скільки належать до первісного тексту уступу 34 і 35, на се не легко відповісти. Чи в уступі 34 маємо пробу якоїсь відмінної редакції уступу про Авраама, чи по prostu Соловецький копіст, списуючи „Слово“ з пам'яті, пропустив уступ про Авраама і подав тут уступ про його потомків, додавши імя Авраама не до речі? Я схилию ся до сеї другої думки, хоча в такім разі уступ 35, де знов говорить ся про Авраама, а не згадуєть ся про Ісаака ані про Якова, виглядає так, немов би стояв не на своїм місці. В поданій дальше метричній транскрипції я вставляю оба ті уступи в текст по уст. 34 К. і П., пропускаючи тільки імя Авраама в уст. 34 Сол.

Уст. 42 Сол. робить деякі труднощі і з погляду на текст і з погляду на ритм. Що до тексту, то мені здаєть ся, що слова „изъ чрека мѣри не възнесенъ“ або хибно написані або хибно прочитані і треба читати „изъ чрека мѣрна възнесенъ“, так як зараз потім стоїть „въ чреко мѣрне.“ З погляду на розмір слова „стѣла Бѣы“ видають ся мені зайвими. Маленький віршик (уст. 44), не зв'язаний льогічно ані з попереднім, ані з тим, що йде далі, я вважав би приналежним борше до уст. 47. Чи йде за тим безпосередно уст. 48 із Солов., чи може між 47+44 і 48 є ще яка прогалина, на яку немов би вказує наглий перескок від 3-ої до 2-ої особи, не берусь рішати; в усякім разі сам уст. 48 має в собі уривки двох уступів, а властиво один уступ і шматок якогось другого.

Кінцева часть „Слова“, яку ми вмістили в уст. 52—57, будить найбільше сумнівів. Читаючи її ми чуємо відразу немов якусь иньшу руку або немов би пам'ять зовсім не дописала

авторови копії і він силкував ся позатулювати прогалини чим будь. І так з початку йде оповіданє про Ісусів прихід до Вифанії (аж до слів „братъ ваю“), майже дословно взяте з євангелія (сѣв. Іван XI, 17—23). Потім нараз перескакуємо від прозового стилю до поетичного і з Вифанії знов до Ада і читаємо маленький шматок розмови Ада з дияволом. Але вже в найближшій реченю починає ся знов виписка з євангелія і йде аж до слів „И егда воскресъ Лазарь.“ Відси оповіданє йде в поетичнім стилу, зближаючи ся декуди до Нікодимового євангелія, та при кінці маємо знов ремінісценцію із канонічного євангелія (И тогда воскресъ Исѹс, пор. єв. Матвія XXVIII, 16—20), до якої приточено зовсім не до ладу шабьонове закінченє. Розглянувши отак сей текст ми можемо від разу сказати, що всі три цитати із євангелій не належали до первісного тексту, тим більше, що вони по части плутають хід оповіданя. Так само не могло належати до него закінченє. Решту, що лишаєть ся по відсуненю тих прозових частей, мусимо вважати відломками первісного тексту. Правда, заховали ся вони тут у досить нужденнім стані і ледво вистають на те, щоб зазначити зміст дальшої части „Слова.“ Отже на їх основі можемо сказати, що по промові Адама до Лазаря наступала може коротша промова яких иньших праотців (на се вказує 1 особа мн. ч. в уст. 48, 49, 50 і 51); далі йшла розмова Ада з дияволом на взір тої, яку ведуть ті два демони в Нікодимовім євангелію (уст. 53). Чи був у „Слові“ опис Лазаревого воскресеня і як він виглядав, сього тепер не можемо сказати, маючи в тім місці цитати з євангелія. Початок уст. 55 позволяє зрештою припускати, що такого опису могло й зовсім не бути; автор міг пропустити се як річ загально звісну з євангелія і збути словами: „И егда воскресъ Лазарь изъ Ада.“ Що в уступі 55 маємо, хоч також зі значними прогалинами, гарний шматок оригінального тексту „Слова“, на се вказує поперед усього характерна розмова Лазаря з Ісусом, а далі інтересна ліста ангелів, що йшли з Ісусом до Ада — одно й друге таке, якого не стрічаємо в жаднім звіснім нам иньшій творі. Можливо зрештою, що при кінці сего уступу пам'ять знов опустила автора копії і він силкував ся штукувати текстом Нікодимового євангелія, хоча можливе й те, що сам автор „Слова“ користував ся тим апокріфом у сьому місці більше дословно, як деінде.

Де й коли було написане отсе „Слово“? Вже Порфїрєв говорячи про „народню переробку“ апокріфічної теми очевидно

хилив ся до думки, що „Слово“ написано на Руси. Сильним подтвержденем сеї думки служити поетичний стиль, якого не стрічаємо в наших перекладах із візантійської літератури, а особливо характерні звороти, яким аналогії знаходимо лише в „Словѣ о полку Игоревѣ.“ Порфіревъ (ор. cit. 48) наводить тільки одну таку паралелю, а власне „накладая очитыя персты на живыя струны“ пор. „Боянъ бо... своя вѣщія персты на живыя струны вкладаше.“ Завважимо, що в Київській копії ся паралелія ближша: „вкладывая персты своя на живыя струны.“ Ми приведемо їх ще кілька:

Сл. о Лаз. Воспоимъ весело дружино пѣсьми днесь

Сл. о п. Иг. соловѣи веселыми пѣсьми свѣтъ повѣдають*)

Сл. о Л. Се бо время весело наста

Сл. о п. И. Уже бо братие невеселая година вѣстала.

Сл. о Л. А того есмы, дружино, много ждали днѣи

Сл. о п. И. А мы уже дружина жадны веселія.

Сл. о Лаз. Тугою сердце тѣшатъ, тугою одержимы есмы.

Сл. о п. И. Туга умъ полонила

Троха дальшу аналогію можна добачити в таких поетичних образах, як: „А оуже слышу топотъ ногъ перскихъ конь“ в Сл. о Лаз. і „Тоже звонъ слыша давный великій Ярославль сынъ“ в Сл. о п. Иг. — в обох разях чують на великім віддаленю. Крім сих знаходимо ще кілька характерних поетичних зворотів, властивих більше народній поезії, ніж церковній. До таких належать „живый онъ вѣкъ“ на означене сего свѣта в протиставленю до загробного, „слезами своя очи-зѣницы омывають“, „тяжко въздышетъ“, „краткій сей вѣкъ на земли“, „не вижу солнца твоего пресвѣтлаго“ і т. д. До характерних прикмет старого поетичного стилю належить повторюване одної думки однаковими словами на початку або при кінці рижних уступів, див. в нашім „Слові“ в віршованій транскрипції при кінці сеї статі: „Уже бо слышу“ в. 17 і 21; „въ малъ часъ“ або „въ мало время“ в. 83, 86, 90; „то и той что согрѣшилъ“ в. 111, 117, 121, 127, 136—137, 143, 149, 165, 172; „тяжко стоня въздышетъ“ в. 113, 135; „здѣже въ Адѣ мучить ся“ в. 112, 134, 168; порівняй Сл. о п. Иг. пятиразове повторене рефрена: „за землю рускую, за раны Игоревы, бугево Святъславича“, трира-

*) Навіть интересна форма пѣсьми зам. пѣсьми, ужита в Сл. о п. Иг. очевидно для ритму, повторять ся в Сл. о Лаз. і то в копіях Київській і в Пишиновій.

зове „Ярославна рано плачеть“, дворазове „ищучи себѣ чти а князю славы.“ Певна річ, у Слові, що було переробкою чужих і вже поетично сформованих взірців, годі нам ждати такого блискучого поетичного стилю, якого зразок маємо в „Словѣ о полку Игоревѣ“; та все таки треба признати, що й наше „Слово“ вирізняється дуже користно супроти тих витворів грецької риторики, якими пізнійша фантазія украсила тему Ісусового приходу до Ада. Досить буде навести для порівняня також „поетичний“ у візантійському смаку вступ до Слова Епіфанія Кипрського на велику суботу (до речі сказати — се апокріф, а не твір Епіфанія): „Что се днесь безмлъвіе много на земли? что се безмлъвіе много и мълчаніе много? Безмлъвіе много, яко царь спить. Земля убоя ся и оумлъче, яко Богъ въ плоти усне. Богъ въ плоти усне и адъ ужасе ся. Богъ въ малѣ усне и спящаа от вѣка от ада въскреси. Где нынѣ вчерашнія мълви и гласи и говори бывающіи на Христа от законопреступникъ? Гдѣ народи и кови и чіни и оружія и дреколіа? Гдѣ царіе и священници и судіа осуженныя? Гдѣ свѣща и мечи и говори безчисленніи? Гдѣ людіе и шатанія и съборъ нецраведный? Воистинну убо, зѣло въистину, люди поучиша ся тщетнымъ и суетнымъ. Поткоша бо ся о краеугольныи камень Христа и сами съкрушиша ся. Привръгоша ся въ твердыи камень, но пѣны влъны ихъ разыдоша ся“ і т. д. (Порфирьевъ, ор. сіт. 214—215).

І тут можна віднайти певний музикальний ритм, тільки нема поезії; риторика шумна, але без чутя. Не те в нашім „Словѣ.“ На кождім кроці чуємо тут подих дійсного поетичного чутя, справді плястичної фантазії, а не потоцу пустих фраз і риторичних та холодних викриків, запитань і відповідей. Се все скріпляє нас у тій думці, що „Слово о Лазаревѣ воскресенні“ є оригінальним руським і то, як показує вже сама рукописна традиція, південно-руським твором.

Про час його написаня ми не можемо сказати нічого певного по над те, що безпосередно впливає зі стану рукописів, у яких заховало ся се Слово. Три звісні нам копії його знаходять ся в рукописах із XVI—XVII в. Що сам твір уже в XVI в. був значно розширений, на се вказує ось що. Копія Пипінова, зладжена безсумнівно в початку XVI в., була зладжена, судячи по мові, в північній (новгородській) або Білій Руси. Але рівночасно сей твір був звісний і південній Руси, про що свідчить не тільки те, що з того часу походить Київська копія, найкраща

з усіх у тих частях, які є в ній, хоч неповна, — але також не менше важний факт, що правдоподібно сим „Словом“ користувався Кирило Транквіліон у своїм Євангелію учительнім, виданім, як звісно, 1619 р., в Слові на Лазареву суботу. Із нашого Слова, а не з грецьких гомілій Епіфанія та Евсевія взяв Транквіліон той мотив, що старозавітні отці в Аді промовляють до Лазаря перед його воскресенем; навіть форма тих промов держана в таких самім тоні: яка мені користь, що я зробив те й те добро, коли отсе мучу ся в Аді? Правда, Транквіліон виводить иньших отців і вставляє в їх уста иньші арґументи: промовляють Авель, Ной (виставляє свою столітню працю над ковчегом), Авраам (жертвоване Іссака), Яков, Йосиф, Мойсей (згадує про появу в Хориві, про єгипетські кари, потоплене Фараона, надане закона і розмову з Богом на Синаї); Давид (згадує тільки про своє пророцтво), — та про те, як бачимо, багато тут дуже близького до нашого „Слова.“ Варто завважити, що Транквіліон немов навмисно сидкуєть ся оминутти надто близьку подібність, прим. коли першого бесідника виводить не Адама а Авеля; здаєть ся, він зробив се навмисно, щоб ослабити підношений тодіж против него закид, буцім то він „зошив із чужих кусників книгу Євангеліє учительное“ (див. Я. Головацкій, Библиографическія находки во Львовѣ и С. Голубевъ, Петръ Могила I. Прилож. 232). На тому, що Транквіліон користувався тут нашим Словом а не Епіфанієм, стоїть, здаєть ся, й Порфірев (ор. сіт. 40—41, 46), хоча він хилить ся до думки, що Транквіліон і наше „Слово о Лазарѣ“ черпали з якогось третього, спільного жерела. Не треба бути великим філософом, щоб догадати ся, що таке припущене зовсім не видержує критики, не видержує головно тим, що в таким разі ми мусіли би припустити, що й „Слово о Лазарѣ“ мусіло бути написане не багато швидше від Транквіліонової книги, а се, як зараз побачимо, неможлива річ.

Із сказаного доси можемо вивести майже напевно, що в початку XVII в. „Слово о Лазарѣ“ було звісне на півночі і на півдні широкої Руси. Але сего не досить. Пипінова копія, здаєть ся, найстарша з дохованих до нашого часу, вже сама собою дає важну вказівку для хронології сего твору. Вже тоді, в початку XVI-го в. він був звісний тільки в уривках, значить, уже тоді мусів бути давній. Його переписували мало і недбало, або може із старих, виблідлих та пошарпаних рукописів і сим може вияснити ся його уривочність. Смак ширшої письменної громади

давно пішов у иньший бік; її більше цікавим догіматичні тонкості, ніж поетичні образи; твір був перестарілий і не будив інтересу, так як не будили його иньші подібні твори: „Слово о полку Игоревѣ“, „Дѣяніе Девгенія“, „Слово о погибелі землі русскія“ і т. и. пам'ятки, що заховалися в'ємково, в одній-двох копіях, або затратилися зовсім, або полишали по собі хіба дрібні відривки. Коротко мовлячи, стан рукописної традиції „Слова о Лазарѣ“ велить нам догадувати ся, що вже в XVI в. воно було старовиною, значить, мусить походити із значно давнішого часу.

Деяку, хоч може й не зовсім велику вагу мають і ті сліди старої графіки в часу перед новоболгарським впливом, які ми вказали висше і які найкраще заховалися в Київській копії. Далеко важнійше для означення дати написання є по моїй думці близьке свояцтво нашого „Слова“ з Словом о полку Игоревѣ. Отже мені видається певним, що наше Слово повстало в часі князівсько-дружиннім, коли ще живою була традиція дружинної поезії, якої зразок заховався нам у Словѣ о полку Игоревѣ.

На се маємо деякі важні докази в самім тексті Слова о Лазарі. Згадаймо попередю характерну апострофу до дружини, що навіть була незрозумілою для Соловецького копіста; згадаймо оригінальну поетичну форму, що була зовсім незрозумілою пізнішим копістам, особливо Соловецькому, бо її традиція затратилася у нас певно вже в XV в. Згадаймо нарешті ті зближення зі „Словом о полку Игоревѣ“, які можна би пробувати в'яснювати як пізніє наслідуюване сеї староруської поеми, але по моїй думці далеко розумнійше буде в'яснювати як черпанє з одної поетичної традиції, із жерела спільного „Слову о полку Игоревѣ“, „Слову о Романѣ“, „Слову о погибелі землі русскія“ і певно не одному ще затраченому пам'ятникови поетичної творчості наших предків. Той факт, що дружинно-лицарську поетичну форму приложено до оспівання духовної а радше апокріфічної теми, можна би в'яснити як признак певного упадку дружинного життя і дружинної поезії; бувший дружинник в часі татарської завірюхи шукає захисту в монастирі і там доспіває ще свою пісню, хоч і на змінену тему; в наріканях праведників у Аді, що „тугою серце тішать“ і „живють у обиді“ можна би чути відгомін настрою Русинів під монгольським ярмом, а в словах Бога у вступі, що „не дамъ иньому евоея славы“, можна би відчути слабенську ноту надії тодішнього Русина на краю будучину.

Пригадаю тут, що південно-руські літописі з XIII і XIV в. зберегли нам декілька відривків дружинної поезії. Найінтересніший без сумніву є відривок „Слова о Романѣ Волинскомъ“, поміщений у Волинській літописі під р. 1201, отже зложений не більше як 15 літ по „Словѣ о полку Игоревѣ“. Оповідвши про смерть Романа літописець подає таку його характеристику (переписуємо її відразу віршами):

Устремилъ бо ся бяше на поганья яко и левъ,
сердить же бысть, яко и рысь,
и губяше [я], яко и коркодиль,
и прохожаше землю ихъ, яко и орель.

5 Храборъ бо бѣ яко и туръ,
ревноваше бо дѣду своему Мономаху,
погубившему поганья Измаилтаны,
рекомья Половци.

Изгнавши Отрока во Обезы за желѣзныя врата,
10 Сърчанови же оставшю у Дону рыбою жити*).
Тогда Володимерь Мономахъ
пилъ золотымъ шеломомъ Донъ.

И приемшю землю ихъ всю,
и загнавшю оканьвыя Агаряны —
— — — — —
— — — — —

15 По смерти же Володимери
оставшю у Сыръчана единому гудьцю же (?) Ореви
— — — — —
посла и во Обезы река :

„Володимиръ умерлъ есть, а вороти ся, брате,
пойди в землю свою!“

„Молви же ему моя словеса,
пой же ему пѣсни Половѣцкия.

„Оже ти не въсхочеть [послушати],
дай ему поухати зелья именовъ евшапъ“.
Овому же не восхотѣвшю обратити ся ни послушати,
и дасть ему зелье [поухати].

Овому же обухавшю....

и восплакавшю рче :

„Да луче есть въ своей земли костью лечи,
инели на чюже славу быти“**).

*) В тексті мб. хибно ожившю.

***) Літопись по Ипатскому списку, СПб. 1871, ст. 479—480.

І півнійше згадує літопись про пісні складані на славні пригоди. І так під р. 1251 в тій самій Волинській літописі записано, як Данило і Василько при помочи Мазовшан ходили на Ятвягів: „И преидоша болота и наидоша на страну ихъ... и многи крестьяны отъ пленения избавлета, и пѣснь славну пояху има... наследивши путь отца своего великаго Романа, иже бѣ живоострил ся на поганья яко левъ, иже Половци дѣти страшаху“. Хоча „Слово о Романѣ“ передане літописцем не докладно, а реституція його віршової і строфічної будови показує декуди прогалини в тексті (між віршами 14 і 15 і загалом у строфах 4 і 5), а із пісні про Данила і Василька літописець не заховав нам ані слова, то все таки в тих уступах літописі ми маємо несумнівні докази на те, що дружинна поезія в XIII в. жила і плодила твори високої поетичної стійности.

Із XIV в. походить переклад візантійської поеми Георгія Пісида „Шестодневъ“ або „Похвала къ Богу о сотвореніи всея твари.“ Сей переклад був доконаний 1385 р. якимсь Дмитром Малярем, що з грецька прозвав себе Зографом. Сей переклад має також подекуди поетичну форму подібну до форми нашого „Слова“, але перекладач, видно, мав перед собою дуже поплутаний грецький текст, боров ся з мовою і мало дбав про поетичну форму. Декуди його переклад — чистісінька, важка проза, прим.

Кто сѣяну пшеницу от внутреннихъ земныхъ въскрешаетъ,
и истлѣвшее зерно яко от гроба изшедше многокласно приводитъ?
кто нашего дѣтороднаго сѣмене изгнившаго
на угущеніе косяное съплетаеть?

Декуди поезію перемішано з прозою, прим. уступ про ластівку:

Откуда ластовица от безъочнаго видѣнія
тридневна является съ очима?
зеліе едино притовши къ вѣнцамъ,
еже по сличію ластовникъ глаголетъ ся,

(егоже древніи учителя именоваша тезоименита быти по своему врачеванію).

В лѣтѣ убо яко гусли весело поеть,
егдаже зима приспѣеть, скрыетъ ся и мльчитъ,
и древо обрѣтши хранину творитъ,
и умираетъ лежащи въ дрѣвѣ,
и пернатыя извлечитъ ся одежды,
пакы же въ ню облачитъ ся въ нову,
яко бы мертвецъ изъ погребенія вышедши.

весна бо еи въскресеніи приноситъ,
и велми поеть и глаголетъ по вся дни.*)

Годі заперечити, що віршова будова є й тут, але вже не така натуральна і прозора, як у оригінальних руських творах.

В XIV і XV віках руських літописей нема, але ще в початку XVI в. в тзв. Київській скороченій літописи оповідаючи про побіду кн. Острожського над Москвичами під Оршею 1515 р. літописець впадає в тон подібний до старої дружинної поезії. Описуючи побоевище він говорить:

Тых вбитыхъ плоти звѣри и птицы ядятъ,
по земли кости волочачи,
а втопленныхъ водами рыбы клюють.

Конець оповідання про сю битву ще інтересніший; у ньому, так сказати, сходять ся разом закінчене старої дружинної поезії з новою формою української народньої творчости — козацькими думами, котрих істноване ще під роком 1506 зазначає в своїй літописи польський історик Сарніцький.

Великославному господарю королю Жикгмонту Казимировичу
буди честь и слава на вѣки,
побѣдившему недруга своего,
великого князя Василія Московского.

А гетману его вдатному князю Константину Ивановичу Островскому
дай Боже здоровье и щастье впередъ лѣпшее.
Какъ нынѣ побилъ силу великую Московскую,
абы такъ побивалъ силу рать Татарскую,
проливаючи кровъ ихъ бессурменскую**).

З усього сказаного виходить, що найбільше правдоподібна дата написаня нашого „Слова о Лазаревѣ воскресеніи“ буде кінець XIII-го або XIV-ий в.

Та ми маємо можливість усталити ще одну хронологічну межу, а власне terminus a quo написаня нашого Слова. Аджеж се певна річ, що воно не могло бути написане швидше, ніж те жерело, з якого мусів черпати його автор. Як побачимо дальше, першим і головним жерелом нашого Слова був апокріф званий Нікодимовим євангелиєм. Сей апокріф дійшов до нас і звісний був на Руси в ріжних церковно-словянських перекладах у двох редакціях: тзв. коротшій, що містить тзв. Пилатові акти, тоб то опо-

*) И. А. Шлянкинъ, Шестодневъ Георгія Пизиды въ славяно-русскомъ переводѣ 1385 года. С. Петербургъ 1882, стор. 38—39.

**) Дяв. Ю. Тиховскій, Прозою или стихами написано „Слово о подку Игоревѣ?“ (Кіевская Старина 1893, окт. стор. 49—52).

відане про індатацію Ісуса Пилатом, Ісусову смерть, воскресенє і вознесенє на небо, оповіданє списанє буцїм то Нікодимом, з додатком Пилатової реляції про Ісуса, висланої до Риму до імператора Клявдия, — і тзв. обширнійшій, у якій надто поміщено оповіданє, списанє буцїм то синами Симеона Богоприємця Карином і Левкієм про Ісусів похід до пекла і увільненє душ старозавітних праведників. Обі ті редакції прийшли на Русь ріжними дорогами, хоч може в однім часі. Коротша редакція була перекладена з грецького і прийшла до нас із Болгарії; та обширнійша, як се доказано в остатніх часах Сперанским, була перекладена з латинської мови десь у краях, що вживають глаголицької азбуки, отже в Дальмації або Боснії, і тільки відси, через Сербію, Болгарію, а може й ще якою иньшою дорогою прийшла на Русь.

Найстаршим свідощтвом істнованя сеї редакції на Русі лишила ся рукописна Псалтирь із кінця XIII або з початку XIV в., де нарисовано розп'ятого Ісуса, а під хрестом із обох боков людські фігури з підписами „Каринт“ і „Лицеош“ (див. Памятки II, LXII). Власне се друге імя в латинській формі „Lucius“ — „Лицеош“ дає несумнівний доказ, що маляр знав ширшу редакцію Нікодимового євангелія в тїм самім перекладі з латинського, в яким дійшла й до нас. Найстарша копія сего перекладу заховала ся також на Русі, в однім рукописі Новгород-Софійського собора і походить також із XIV, а найдалі з початку XV в. Так ось історія тексту Нікодимового євангелія ширшої редакції — бо тільки в ній єсть Descensus — показує нам, що наша поема не могла бути написана значно швидше, як кінець XIII в., бо правдоподобно не швидше як при кінці XIII в. Русь у-перве познайомила ся з тим апокріфом.

Про жерела, з яких черпав автор нашого Слова, сказав дещо Порфїрєв, але сказав не зовсім ясно. Щоб зрозуміти його слова, треба пригадати ось що. Основою, на якій побудовано нашу поему, було без сумніву апокріфічне євангеліє Нікодима, а власне його друга часть, тзв. Descensus. Левкій і Карін, буцїм то сини Симеона Богоприємця, що були померли перед смертю Ісусовою, воскресли по його смерті і сидять у Ариматеї, молять ся ненастанно і мовчать. Йосиф Ариматейський повідомляє про се синедріон і радить покликати їх до Єрусалима і розпитати про те, як вони воскресли і що бачили на тїм світі. На питання вони не відповідають, а тільки знаками показують, щоб дати їм паперу і чорнила. Коли їм дали всего, що треба до писаня,

вони сіли окремо один від одного і написали оповідання, що, як показало ся потім, оба були однакові слово в слово, а віддавши свої писаня до рук книжників, щезли. В їх оповіданю, що творить головний зміст апокріфа, сказано, що коли праведники в Аді сиділи в темноті, нараз заблисло їм здалека мов соняшне сьвітло. До них приходить Симеон Богоприємець і говорить, що Ісус уже є на землі і що він бачив його, родженого з дівчини. Зараз за ним приходить Іван Хреститель і оповідає, що Ісус хрестив ся в Йордані. Зачувши сю вість Адам велить своєму сину Сифови оповісти всім про те пророцтво, яке він одержав від ангела при дверех раю. Сиф оповідає, як ангел пророкував йому, що вроджений із дівчини і охрещений у Йордані виратує його вітця від смерти. Коли праведники радують ся, Ад розмовляє з Сатаною про Ісуса. Ад остерігає Сатану, щоб не чіпав Ісуса, бо коли се той сам, що вирвав із його обіймів Лазаря, то в ним буде трудна боротьба. „Заклинаю тебе силами моїми і твоїми — говорить Ад до Сатани — не приводь його до мене! Бож тоді, коли я почув поклик його слів, я затряс ся пронятий страхом і всі нечестиві мої помічники затривожили ся. І не міг я вдержати того Лазаря, але стрепенувши ся мов орел він з цілою бистротою і поспіхом зірвав ся і пішов геть від нас. І сама земля, ще держала мертве тіло Лазарева, швидко віддала його назад живого“ (див. Памятки II, 297). Отсей уступ, без сумніву поетичний сам собою, дав мотив, що був самостійно оброблений автором нашого Слова.

Але були иньші, давнійші аналогічні обробленя ще на грецькім ґрунті. Якийсь Евзевій Александрийсьвий на основі, як догадують ся, иньшої, незвісної нам редакції Нікодимового євангелія, а може тільки власною фантазією розводячи звісну нам редакцію, написав десь у V віці між иньшим гомілію на велику п'ятницю при прихід Івана Хрестителя до Ада. Епізод, про який у Нікодимовім євангелію згадано тільки коротко, Евзевій обробив широко і драматично. Іван Хреститель — оповідаєть ся тут — ще за життя знав, що піде до Ада перед Ісусом і що там будуть праведники питати його про Мессію і для того зі своєї темниці посилав своїх учеників до Ісуса питати його, чи се він той обіцяний, чи треба чекати иньшого. Колиж його вбито, його обступили в Аді патріархи і пророки і почали питати, чи йде вже Ісус увільнити їх, чи ні? Одні думали, що він боїть ся смерти, але пророки стояли на тім, що їх пророцтва мусять збути ся. Іван велить їм по черзі говорити, хто з них

як пророкував про Ісуса. Промовляють Давид, Ісаія, Єремія і (неназваний) Захарія, цитуючи уступи зі своїх писань; Іванової відповіді на їх запитанє нема. Далі йде знов розмова Ада з Сатаною, дуже розширена тим, що Сатана оповідає Адови про діла і чуда Ісусові. Епізод про Лазаря є й тут, також троха розширений. Сатана згадав коротко про те, що щоб допекти Ісусови він уморив його друга Лазаря, але Ісус по чотирьох днях воскресив його. „Певно ти спав або не беріг його — мовить він Адови — і він вихопив його у тебе“. На се відповідає Ад: „Чи то сей, що тоді вивів Лазаря? Коли сей, то прошу тебе, не приводь його сюди! Аджеж сам його голос перелякав мене і знівечив усю мою силу. Чи того Ісуса ти велиш мені взяти під замок? Аджеж коли він прийде сюди, то виведе відси й тих, яких маю тут. Я-ж тоді зогноїв був дуже Лазарево тіло, так що почав смердіти і почали розлазити ся сугасти його тіла. А коли [Ісус] крикнув; „Лазаре, виходи!“ то він скочив і наче лев із яскниї йдучи на лови, як орел до лету відкинув усю свою неміч у млі-ока“ (див. Порфирьевъ, op. cit. 204—206 і 209. Популярна угро-руська переробка сеї гомілії надрукована також у моїй збірці, Памятки II, 317—327). Ся гомілія була давно перекладена на церковну мову і звісна на Руси. Не менше звісний був другий грецький твір на сю тему, Слово сьв. Епіфанія Кипрського на велику суботу (надруковане у Порфірева, op. cit. 214—228). В тім слові не згадуєть ся ані про сьв. Івана, ані про Лазаря, та про те є тут дещо таке, що могло бути взірцем для нашого автора при складаню його композиції. І так згадавши про Ісусів похід до пекла автор говорить: Градетъ во сѣй чѣколюбець извѣсти[ти] вѣчныя зжнны, мѣжствомъ и со областю великою живѣшала въ гробѣхъ, мѣж змѣчи шендливини непобѣдимини мѣчителъ. Тѣ бо свѣзанъ Ядамъ сѣзданныи преже и оумерин, преже всѣхъ свѣзанъ въ пренсподнихъ. Тоу Явель пожреть преже и прѣвыи праведникъ, пастыръ Хѣ пастырю въ шеразъ вывъ неправедномѣ заколенію. Тоу Ноє Хѣ въ шеразъ, веліемѣ ковчегъ Бжїи цркви зжителъ, спасши жестосердыа всѣ языки ѿ потопа нечѣстїа, голѣемъ сѣмъ Ахъ темнаго врана дїавола изъ неа изгнавши. Тѣ Ябраамъ правѣць, Хоу жрецъ, иже вѣтвеню жрѣтѣв Бгѣ пожерлъ естъ“. Далі вичислює автор Якова, Йосифа, Мойсея (въ темныхъ низъ, шкоже вѣ въ кравици выспрь въ темныхъ), Даниїла (въ гробѣ пренсподнемъ адовѣ), Єремїю (такъ въ ровѣ тнмѣнїа, въ адѣстѣмъ гробѣ и смртнѣмъ тлѣнїи), Йону, Давида (він названий „ѿць

Бжій, изъ негоже роди са по плоти Гѣ“) і Соломона. „Тоу самъ Іваннъ великыи, волѣи всѣхъ прршкъ, тако въ темныхъ ложеснахъ Хѣ проповѣдаетъ гробнымъ всѣмъ, свѣжвыи прѣтеча и проповѣдникъ живымъ и мѣтвымъ, посланыи ѿ темница Иродовы въ темницѣ дшвншю адовѣ змрѣшимъ ѿ вѣка праведникомъ. Прршци же и праведници вси мѣтвами прѣно непрестающими Бѣа ѿтѣдѣ молахъ извавленіа просаши прескрѣнаго того и оумилена обладаніа вражіа и омраченна претемна мрака“. (Порфирьевъ, ор. cit. 221—222). Далі подано молитви рижнихъ праведників, але безъ називаня імен; самі молитви — коротенькі ви́ривки із псалмів або церковних пісень.

І далі, описавши Ісусів приход до Ада, Епіфаній говорить: „Ідамъ же прьвозданныи, създанныи преже всѣхъ члѣв... шбращъ са къ всѣмъ свщнимъ съ нимъ ѿ вѣка связаннымъ рече: глѣсъ ногама нѣкоемѣ слышѣ къ намъ градшца. Ище тѣ въ истиннѣ здѣ прѣити изволнаъ естъ, ѿ 8зъ мы свободимса“. Єіа и подовнаа симъ Ідамѣ глѣющѣ къ всѣмъ свщнимъ съ нимъ связаннымъ вниде Гѣ къ нимъ повѣданое шрѣжіе крѣтъ дрѣжа. Єго же видѣвъ Ідамъ създанныи преже и оужасомъ възопи и възви въ прѣси своа къ всѣмъ спашимъ ѿ вѣка рече: „Гѣ мои съ всѣми!“ Ісус узавши його за руку велить йому встати і мовить між иньшим: „не сего ко ради та сътворихъ, да въ адѣ связанъ еси“ (Порфирьевъ, ор. cit. 226—227).

Отее й усі ті твори і місця, про які в більшим або меньшим правом можна би говорити як про жерела і взірці нашого Слова. Переведімо їх детальне порівнане, щоб вияснити собі більшу або меньшу міру саиостійности староруського автора. Візьмім поперед усього Нікодимове євангелиє. Дослід над питанням, чи користував ся наш автор сим апокріфом, має крім загального значіня — сконстатованя жерела — ще деяке значіне для усталеня дати написаня нашого твору і для того набирає особливої ваги. Утруднює сей дослід обставина, що головні події показані в другій часті Нікодимового євангелия здавна ввійшли до церковного обряду і пісень і до церковної догматики, так що користувати ся мотивом Ісусового входу до пекла міг автор не знаючи Нікодимового євангелия. Та мені здаєть ся, що в нашім випадку сего не можна сказати і що наш автор мусів знати Нікодимове євангелиє тзв. ширшої редакції в старословянськім перекладі. На се вказують ось які зближеня: 1) Нікод.: прьвозданныи ѿць нашъ Ідамъ“, пор. Сл. о Лаз. вірші 62—63 і 69; 2) Нікод. врата мѣднаа и затворы желѣзны, пор. Сл. о Лаз. 52—53;

3) Нік. си саншаце стїи ѿ Исаяа рѣша ко Ідѣ : ѿвръзи врата твоа, ѿнѣ прѣворенѣ єси и изнѣмогаа, невладый собою боудеши“, пор. Сл. о Лав. „И Исаяа и Єремїаа рѣгаючи са Ідѣви и єго немошнїкїи снаѣ рекоша къ Давидѣ“; 4) Нік. „сиаы Гдѣ крѣпок ѿ силенѣ, Гдѣ силенѣ во брани, той є црѣ слава“, пор. Сл. о Л. вірші 212—213; 5) Нікод. І възпий прѣркъ Дѣдѣ рѣкї : коле ти єгда вѣхѣ жиа на земли прѣжде, поведахѣ вамѣ : исповѣдайте са Гдѣи и милости єго, ѿ чюдеса єго снѣомѣ члѣкимѣ, имже раздрѣши врата мѣднаа ѿ затворы желѣзнаа сломи“, пор. Сл. о Л. 214—217. Коли до сих зближенѣ додамо видну роль, яку у Нікодима і в нашій поемі займають Давид і Ісаїя, про яких у Єпіфанїя зовсїм не згадуєть ся, а у Евзєбія мало і в иньшїм звязку (там вони цитують свої пророцтва про Ісуса), то можемо приняти як докаване, що автор Слова о Лазарѣ користував ся безпосередно євангелиєм Нікодима ширшої редакції в старословянськїм перекладї.

Чи користував ся наш автор гомілією Евзєбія Александрійського, годї сказати на певно. В текстї тої гомілії нема місць дословно згідних з нашою поемою, окрім формули „врата мѣднаа сокруши и верєа желѣзнаа сломи“, але ся формула взята дословно з Нікодимового євангелия в виємком одного слова „верєа“, яке є також у нашій поемі, а замїсь якого в Нікодимовім євангелию стоять „затворы“. Але не забуваймо, що слово „верєа“ в тїй формулі приходить часто в церковних канонах і наш автор мїг узяти його відтам. Ми вже вказали висше на одну анальоїю між гомілією Евзєбія і нашим Словом: у гомілії пророки по черві цитують Іванови свої пророцтва про Ісуса, а в Слові Адам по черві представляє Лазареви заслуги рїжних праведників. Ся анальоїя, як бачимо, дуже далека і також не жадає припущєня, щоб наш автор конче знав отсю гомілію. В кінці питає: чи була Евзєбієва гомілія звїсна на Руси в XIII—XIV в? Про се ми не маємо нїякої певности. Найстарші копїї її церковного перекладу сягають, здаєть ся, XVII в. і тодіж у XVII в. вона була надрукована разом з иньшими подібними творами в Москві 1647 р. Давнїйших слїдів її істнованя на Руси не маємо.

Зовсїм не те треба сказати про Слово Єпіфанїя. Хоча ѿ воно дійшло до нас у рукописах не старших XVI в. (одна копїя з XVI в. є в рукописї Відєньської надв. бібліотеки, тїм самїм, що має в собі тзв. Ковельську Палею), то про те менї здаєть ся несумнївним факт, що наш автор користував ся тїм словом

і йому завдячує деякі мотиви своєї поеми. Ми подали висше виписки з того слова, які треба мати на увазі при порівнанню, а тепер покажемо тільки те, що по нашій думці автор Слова о Лазари завдячує Слово св. Епіфанія.

1) Вичислене праведників у Аді у Епіфанія і в нашім Слові майже ідентичне: Адам, Ной, Авраам, Мойсей, Давид, Соломон, Даниїл, Єремія, Іван Хреститель і пророки. Варто зазначити, що по Адамі у Епіфанія названий Авель; уступ про него майже дословно переняв у свою переробку Кирило Транквіліон, пропустивши Адама.

2) Мотиви, задля яких кожний із тих праведників заслугує на увагу і ласку Ісуса, також близько споріднені в обох творах: Адам за те, що був перший чоловік, Ной за те, що збудував ковчег, Авраам за те, що готов був жертвувати свого сина, Іван Хреститель за те, що проповідував Христа і з темниці Іродової перейшов просто до темниці пекельної.

3) Адамові слова при приході Ісуса до Ада: „гласъ ногама нѣкоему слышу къ намъ грядуща“ нагадують у нашій поемі слова Давида: „А уже слышю топоть ногъ перськихъ конь“.

4) Побачивши Ісуса Адам у Епіфанія „възопи и възби ся въ прѣси своа“; в поемі він „нача бити ся руками по лицу своему тяжко стоня вопіаше“.

5) У Епіфанія Ісус виводячи Адама з пекла говорить: „не сего бо ради та сътворихъ, да въ адѣ связанъ еси“; в поемі сей зворот у трошка иньшій формі вложено в уста Адама (вірш 72) і аналогічно до него сформовано ще два вірші (74, 98).

Здасть ся, ті зблцженя в тексті і композиції обох творів занадто великі, щоб можна було пояснити їх випадковою коінциденцією і являють ся достаточним мотивом для твердження, що автор Слова о Лазари мав у руках Слово Епіфанія і користував ся ним.

Переглянувши те, що зближає наше Слово з його жерелами, євангелиєм Нікодима і Словом Епіфанія, ми повинні також піднести ріжниці, тоб то те, в чім і на скільки Слово о Лазари самостійне супроти своїх жерел. І тут мусимо сказати, що його самостійність така значна, що отсі ремінісценції майже затирають ся, і сам Порфірєв, зазначивши з разу залежність нашого Слова від слова Епіфанія, потім немов цофнув ся, попадаючи навіть у суперечність із самим собою. „В Слові про Лазаря — пише він — змальована та сцена із слів Епіфанія і Евсебія, де оповідаєть ся про те, як сидячи в Аді давні патріархи і про-

роки, почувши про прихід Спасителя, врадували ся, почали пригадувати всі пророцтва про Спасителя і в кінці просити Лазаря при відході з Ада на землю, щоби подав йому вість про їх положенє і ожиданку. Зрештою се остатнє, тоб то просьба Адама, патріархів і пророків до Лазаря, се новий деталь, якого нема в словах Епіфанія і Евзебія“ (Порф. ор. сіт. 45). Та коли зважимо, що в першім із цитованих речень Порфіреві передав зміст Слова про Лазаря невірнo, бо в ньому пророки не пригадують своїх пророцтв про Ісуса; коли зважимо далі, що і в другім цитованім реченю невірнo сказано, буцім то патріархи і пророки передають свої просьби Лазареві, бо до Лазаря говорить тільки один Адам, — то побачимо, що властиво „той один деталь, якого нема в словах Евзебія і Епіфанія“, творить власне весь зміст нашого Слова, так що Порфіреві одною рукою вгородив його в звязок із ними, а другою рукою вигородив.

Переведене нами детальне порівнянє виказало, надіюсь, наглядно, в чім залежне наше Слово від грецьких взірців. Та вонож виказало при тім, що наш автор зумів підхопити тему з такого кінця, з якого вона не була оброблювана. Бо коли Нікодимове євангеліє тільки з легка згадує про прихід Івана до Ада, а згадку про воскресене Лазаря вкладає в уста Ада; коли слово Евзебія пробує драматично обробити прихід Івана до Ада, а слово Епіфанія не згадує спеціяльно ані про прихід Івана ані про Лазаря, то наш автор узяв собі сей один епізод і зробив його центром свого твору. Лазар, що вмер перед чотирма днями, має вертати назад на сьвіт. Про се пророцьким духом знає Давид і оповіщає иньших праведників, і ось Адам на сам перед від себе висловлює свій жаль, а потім іменем иньших передає Лазареві просьбу до Ісуса, щоб змилував ся над ними і вивів їх із муки і понижєня. В другій частині поеми, з якої нам заховали ся тільки відривки, було оповіданє, як Лазар передає Ісусові просьбу праведників і як Ісус сповняючи сю просьбу розбиває пекло і виводить усіх із собою. Значить, особа Лазаря поставлена тут як вісь, докола котрої обертаєть ся акція, і се зовсім оригінальна і, на скільки можемо судити з захованих відривків, гарно і симетрично переведена композиція нашого автора.

В теперішнім своїм стані „Слово о Лазаревѣ воскресені“ складаєть зо вступу, захованого не вповні, і з трьох частей, з котрих мабуть ані одна не дійшла до нас у цілости. У вступі ми бачимо постанову Бога — „не дати своєї слави в чужі

руки“, значить, вибавити з Ада тих, що колись на землі славили його імя. В першій часті Давид заповідає праведникам радість, голосячи їм Ісусово різдво. Адам кличе всіх, щоб післати вість до Ісуса про стан душ у Адї, а Давид оповідає, що завтра має йти на зверхній сьвіт друг Ісусів Лазарь. Очевидно, що хронологічний звязок тут не простий: у одній строфі Давид чує тупіт коней волхвів, а пару рядків далі вже Лазарь знаходить ся в Адї. Але треба завважити, що така сама *licentia chronologica* є також у Нікодимовім євангелию, де до праведників приходять Симеон Богоприємець і сповіщає їх про Ісусове обрізане, а зараз за тим приходять Іван Хреститель стятий Іродом. Очевидно, автор апокріфа, а за ним і автор Слова про Лазаря виходили з того припущеня, що в Адї наші хронологічні норми не мають значіня і що там час минає зовсім не так, як у нас.

Друга, тепер найбільша часть „Слова о Лаз. восп.“, се промова Адама до Лазаря. Вона дуже гарна і горяча і не вважаючи на прогалини в тексті робить вражінє сильного поетичного твору. Автор уміє оперувати сильними контрастами: коротке житє на землі і вічні муки в Адї — сю думку він висловлює в ріжних, а все поетичних формах; чоловік — образ Божий у поневірці в дївола; далі Адам протиставить себе иншим праведникам: коли я вже такий грішний і прогнівив тебе, Боже, то чимже прогнівив тебе Авраам твій друг, чим Ной праведний, чим Мойсей, чим Давид, Ісаія, Даниїл, Соломон, Іван Хреститель? І при тим він коротко, енергічними рисами зазначає заслуги кожного з тих праведників, заслуги, про які инколи не знає ні сьвяте письмо, ні звісна нам апокріфічна традиция. І так Авраамова заслуга та, що був другом Божим, що готов був віддати Богу в жертву свойого сина і що Бог сам благословив його. Другом Божим називаєть ся Авраам, здаєть ся, і в письмі сьвятім. Ноева заслуга, що був виратований із потопа; про будованє ковчега не згадано. Мойсеева заслуга, що провів Жидів через Червоне море і двічі розмовляв з Богом. Давидова заслуга, що Бог поставив його царем, а він зложив Псалтир і винайшов гуслі. Іванова заслуга, що його вроджене було заповідане архангелом Гавриїлом, що виховував ся в пустинї, що потерпів зневагу від Ірода. В відривку одной строфи згадано ще про Ілю і Еноха, що догодив Богу більш усіх праведників. Те що є доси, основане на сьв. письмі і не має в собі нічого неправовірного. Але далі в Адамовій промові йде ряд

уступів оснований на якихсь незвісних нам апокріфах. Може бути, що власне задля сих апокріфічних деталів копісти на сьому місці переривали текст, бо ані в Пипіновій, ані в Київській копії дальших віршів нема, а заховали ся вони тільки в Соловецькім відписі. І так про Ісаію сказано, що був „изъ чрева матерна вознесенъ на небеса и той снидъ въ чрево матери.“ До сего місця завважив Порфірев (стор. 230), що „се взято з одного апокріфічного оповіданя про пророка Ісаію.“ Се можливе, але з якого? Очевидно автор натякає на звісну візію Ісаїї, про яку оповідаєть ся в апокріфі „Видѣніе еже видѣ Исаія сынъ Амосовъ“ (старий текст сего апокріфа надрукований у Попова, Библиографическіе матеріали I, 13—20). Але в тім апокріфі виведено Ісаію що найменше дорослим, уже славним пророком. Про те, щоб Ісаія був піднесений на небо з лона матери, не говорить жаден звісний нам апокріф, от тим то й Порфірев не міг показати його. Що найбільше можна би вказати в деяких церковних піснях звороти про те, що сего або того сьвятого (найчастійше се говорить ся про Марію матір Ісусову) Бог вибрав у лоні матери. Такі звороти знаходять ся і в Талмуді; і так у однім таріумі говорить ся про Соломона: „Бог вибрав його заким іще був уроджений і любив його коли ще був у лоні матери“ (Grünbaum, Neue Beiträge zur semitischen Sagenkunde, 210). Може бути, що такі звороти в звязку з більш або менше докладною звісткою про якусь візію Ісаїї послужили в уяві нашого автора до витвореня сего образа, що Ісаія мав свою візію ще бувши в лоні матери.

Далі говорить ся про пророка Даниїла, що він носив на собі деревляне ярмо як прообраз Ісуса, що ніс хрест на Голгофу. І про сю легенду ми не знаємо нічого близького; коли вона не була витвором нашого автора, то в усякім разі виплила з якогось християнського, а не з жидівського жерела. Варто звернути увагу на те, що в Волинській літописі до поданої поеми про Романа, а властиво про двох синів половецького хана, приточено ще маленький відривок пісні про половецького хана Кончака, того самого, про якого згадує й „Слово о полку Игоревѣ.“ Кончак був сином того половецького ханенка, що жив між Обезами а потім вернув ся в свої степи понюхавши степового зілля. „Отъ него — читаємо далі в літописі — родившю ся Концаку, иже снесе Сулу, пѣшь ходя, котель нося на плечеву.“ Як бачимо, образ досить близький до того, який дає автор нашого Слова про Даниїла, що будім то ходив „нося

древянъ козелъ на рамѣ.“ Тільки що в літописі се дійсна характеристика степового кочовника, а в нашім Слові се алегоричний образ для схарактеризованя Данилового пророцтва. Коли би на основі сего зближеня можна припустити, що наше Слово і пісня про Кончака мають якийсь звязок, то в усякім разі пісня про Кончака була би старшою від Слова. Се зрештою майже розумієть ся само собою, бо пісня про Кончака могла бути зложена десь рівночасно зі Словом о полку Игоревѣ. Иньша річ, чи на основі сего зближеня можна би підняти питанє про залежність нашого „Слова“ від Волинської літописі, то б то чи автор нашого Слова мав у руках готову вже Волинську літопись і взяв із неї той образ трудовника, що носить якусь важку річ на плечах, чи може він знав сю пісню й незалежно від літописі і від того шматочка, який у ній дійшов до нас? Коли б ми хотіли стояти на тім, що автор нашого „Слова“ мав перед очима Волинську літопись, то се давало би нам ще одну хронологічну вказівку згідну з дотеперішніми, а власне виходило би, що наше Слово не могло бути написане перед 1292 роком, до якого доведена Волинська літопись. Але по моїй думці ніщо не силує нас припускати, що автор нашого „Слова“ конче знав літопись; він міг незалежно від неї знати пісню про Кончака і покористувати ся з неї тим інтересним образом.

В кінці про Соломона подано, що збудувавши храм викував два золоті орли і загадав собі: коли Бог має зійти на землю, то нехай сї орли оживуть. І справді орли ожили і політавши по церкві полетіли в небо. І сеї легенди я не стрічав ніде в циклю оповідань про Соломона.

Адамові промови не маємо цілої. Те, що ще йде далі, тоб то вірші 173—186, се фрагменти якоїсь иньшої промови, мабуть від усіх пророків або від усіх праведників іреміально. Із тих імен, які вчислені в третій часті (вірші 194—197) можна догадувати ся, що по промові Адамовій були ще промови Авраама, Ісаака, Якова і Давида, та з них ми не маємо ніяких слідів, бо ж промова Давида в першій часті не підходить під слова, якими схарактеризовано її зміст у вірші 197—198: „Давидъ же ти вопієть о сыну своемъ Соломонѣ: Изведи, Господи, отъ Ада.“ В тій вступній промові Давид не згадує про Соломона ані не висловлює ніякої просьби.

Третя часть заховалась нам також у відривках і в ній оповідаєть ся, як Лазарь сповнив те, що поручили йому праведники в Аді і як Ісус зійшов до Ада і увільнив їх із не-

волі. В тій частині, що особливо при кінці дуже наближається до Нікодимового євангелія, для нас найбільш інтересні вірші 200—202, де Ісус говорить Лазареві, що коли зійде до Ада, то хіба задля Давида, бо Соломон не варт того, йогоб варто „искоренити“ в Аді. Відки взяв наш автор сей мотив, ми також не знаємо, але завважимо, що і в пізнійших руських творах, прим. у зв'язній драмі „О збуреню пекла“, являється в змягченій формі та предилекція до Соломона: там Ісус, як відомо, виводячи праведників із Ада, лишає в ній одного тільки Соломона з тим, що він і без того вимудрується відтам своїми хитрощами. В тій самій формі сей мотив перейшов і в пізнішій проповіді (Памятки I, 293—294) і в вірші і в народні оповідання.

Нам лишається сказати ще кілька слів про поетичну форму Слова о Лаз. воск. Назвавши його поемою ми хочемо тут показати, що сей твір написаний не тільки поетичним стилем і виявляє сильний поетичний талант, але має також своєрідну віршову форму і строфічну будову, котрої пізнання може нам дати ключ до пізнання староруської поетичної форми взагалі, а спеціально в таких творах, як Слово о полку Игоревѣ, Слово о Романѣ, Слово о погибелі землі русьскія і інші аналогічні твори, яких сліди та відривки заховались нам у літописях. Ми входимо тут на поле не мало, але слабо оброблене. Те, що написано доси про ритміку „Слова о полку Игоревѣ“, хоч і подає багато цінних деталей, не вияснило головної річи. Не місце тут розбирати детально се питаня; цікавих відсилаю до цінної статі д. Ю. Тиховского (Кіевская Старина 1893, жовт.), а тут наведу тільки дещо з неї. І так Востоков ще 1812 р. в своїм „Опытѣ о русскомъ стихосложеніи“ підняв питаня, чи „Слово о п. Иг.“ написане віршами чи прозою і висловив думку, що хоч би й було написане віршами, ми не були би в силі відчутти його віршову форму, бож за 600 літ, мовляв, і сама прозодія руського язика мусіла значно змінити ся. Зрештою Востоков пробував розділити „Слово“ на вірші „подібні до біблійних“ і признавав ся, „що виконав сю операцію на цілій поемі і вона без усякої силуваної розтяжки і без усякої переставки слів розділила ся на досить рівні і розмірені періоди або вірші.“ На жаль він не опублікував сеї своєї операції, а тільки для прикладу подав 11 початкових рядків. Пізніші вчені, що доторкали ся сего питаня, не мали того тонкого слуху, який був у Востокова, та за те мали голови набиті греко-римською метрикою. І ось пастор Зедергольм відкриває, що „Слово“ писане трохеями і ам-

фібрахіями; Дубенський віднаходить у нїм навіть гексаметри, Партицький самі ямби і хорей. Далеко ближші до правди були дослїди Полевого і Максимовича; перший зближував розмір „Слова“ з розміром великоруських билін і пісень, другий з розміром козацьких дум. Проби Полевого — ділити текст „Слова“ на вірші, по моїй думцї найбільше вдатні з усіх роблених доси; та що Полевой не вмів дати їм наукового мотивованя, то вони були забуті. Максимович, а за ним Куліш, Антонович і Драгоманов і в кінці Житецький, порівнюючи „Слово“ з козацькими думами, висловили багато розумних і вірних думок про зміст сего твору, але питання про розмір не посунули наперед. Куліш уважав „Слово“ попсованим тому, що в нїм нема римів, як у думах; Максимович і Житецький бачили дійсні вірші тільки в таких місцях, що були подібні до теперішніх нар. пісень. Не посунув справи наперед і д. Тиховський, що розвиваючи ту саму думку силкував ся розбити „Слово“ на вірші подібні до віршів дум. Мені здаєть ся, що проба розкладу Слова о полку Игоревѣ на вірші, зроблена д. Тиховським, так само не може задоволити, як і давнійші проби, а його обставанє при подібности поетичної форми Слова до козацьких дум хоч має в собі зерно правди, але далеко менше, ніж се приймає д. Тиховський. Прінцип, по якому він ділить Слово на вірші, висловлений ось якою формулою: „Читайте по змові натурально, ставте льогічні акценти там, де того потребує сенс — і одержите вірші. Можливість і управненє такого правила впливає в того, що в „Словѣ“ так само як і в думах не вірш стїсняє, звязує думку, а думка в повні опановує вірш, кермує розміром“ (К. Стар. 53). Нема що й говорити, що таке правило, се властиво повна негация віршового розміру, що таким робом не тільки артистичну прозу, прим. усі оповіданя Марка Вовчка, можна розкласти відразу на вірші, але дуже часто на такий експеримент піде й наукова проза. Се правило має головно ту хибу, що вповні ігнорує музикальний характер староруської поезиї, забуває, що ті твори співались, отже для пізнаня їх віршованя не вистає один синтаксис, але треба звернути увагу також на їх музикальну форму. Се занедбанє тим дивнійше, що вже перед тим Барсов зазначував у „Слові“ не грекоримські, а „музикальні“ стопи, і навіть його розуміне тих стіп не було далеке від правди. Ще 1877 р. Вяземський завважав у „Слові“ алітерацію, Барсов надто глагольні рими, а Смирнов звернув увагу на те, що в многих віршах стоять однакові слова

на початку, або на кінці, або одно реченє починає ся таким самим словом, яким кінчить ся попереднє. Д. Тиховський, задививши ся на аналогію „Слова“ з думами, бачить у всіх тих явищах прикмети „не стілько розміру, скілько стилістики“, зовсім не звертаючи уваги на те, що власне вони скріпляють музикальність поеми.

Як могли співати ся наші староруські пісні? Вказівок на се треба шукати в чотирьох категоріях співаних творів, що заховали ся до нашого часу: 1) в церковних напівах, особливо тих, що відрізняють ся від грецьких і болгарських і мають собі навіть усталену назву „Київського напіва“; 2) в великоруських билінах, що без сумніву первісно вийшли з південної Руси і може заховали деякі сліди старої мелодії, так як у тексті заховали сліди старого побуту і старої ритміки; 3) в українських обрядових піснях, колядках, щедрівках, гаївках, купальських та весільних і 4) в козацьких думках. Обмежати ся на самих думках не можна і се навіть веде на хибну стежку через те, що в думках найбільше з усіх згаданих тут категорій творів затратив ся принцип симетричної мелодії, уявлений у тексті будовою симетричних строф, принцип так розвятий у наших обрядових піснях, слабше в старших. У колядках і щедрівках первісно кождий вірш має свою повну мелодию, отже творить для себе музикальну строфу; мелодия повторяєть ся при кождім дальшій рядку на ново, що при примітивности музикальних інтервалів робить спів дуже монотонним. Щоб увести більше різнородности, приточувано від давна в додатку до кожного рядка рефрєн, у котрім голос підіймаєть ся висше, а далі навіть розвиваєть ся і розмальовуєть ся мелодия основного вірша і таким робом виходить богатша, приємніша для уха музикальна строфа. Можемо допустити, що стара дружинна пісня, хоч побудована на тім самім музикальнім принципі, мала в собі більше рухливости, мелодійности і різнобарвности; на се вказує її характер більше ліричний ніж у думках і в обрядових піснях, тон більше горячий, пристрастний, персональний.

Обмеживши таким робом терен дослідю ми відразу стаємо на твердім науковім ґрунті, де головна Америка давно відкрита. Може не зайвим буде пригадати, що і в Німеччині при кінці XVIII і з початку XIX в. повіднаходжено відривки старих поем в VIII і IX віку, писаних зовсім так як проза і зложених незвісним доси розміром. І там були проби віднайти розмір тих творів, поки брати Грімми не поставили справи на вірну дорогу.

В розвідці „Die beiden ältesten deutschen Gedichte aus dem achten Jahrhundert: Das Lied von Hildebrand und Hadubrand und das Weissenbrunner Gebet, zum erstenmal in ihrem Metrum dargestellt und herausgegeben, Cassel 1812“ висловили вони один важний принцип, на якому збудована музикальна стопа в противности до квантитативної грекоримської. „Man sollte sich so ausdrücken: ob überhaupt nicht Sinn und Metrum in der alten Poesie mit einander ruhen und schliessen müssen? Das einfachste und natürlichste wäre das allerdings, und so halten es die deutsche Volks- und epische Poesie und im Ganzen auch die altnordischen Lieder als unleugbare Regel“ (стор. 38). В північній, англосаксонській, староісландській, норманській, а також у найстаршій німецькій поезії ті синтактичні стопи іронували ся довкола тзв. лісок (Stäbe), тоб то силаб, котрих шестестозвуки в двох або трьох сусідніх стопах були ідентичні; се була тзв. аллітерація. Дві або три стопи, звязані такою аллітерацією, творили вірш. Аллітерація була характерною прикметою старогерманської поезії і заховала ся навіть доси в мові, особливо в деяких приповідках, загадках і правничих формулах, прим. mit Maus und Mann (утонув корабель), вигнати кого von Haus und Hof, чоловік не має weder Kind noch Kegel, стратив Geld und Gut, се gang und gäbe, говорити frank und frei і т. д. Ось для прикладу пару віршів із пісні про Гільдебранта

hiltibrant gimahalta [heribrantes sunu] — her uwas hêrôro man,
ferahes frôtôro — her fragên gistonnt
fohem uuortum — huer sîn fater wâri
fireo in folche, eddo huellhhes cnuosles du sis*).

В Росії тільки в другій половині XIX в. звернено увагу на аналогічні появи в староруській ритміці. Скільки знаю, перший виступив Ол. Львов, виказуючи „вільний ритм“ у староруськім церковнім співі.***) Правда, він виходив з того погляду, що староруські церковні пісні (отже псалми, антифони, канони,

*) Dr. Paul Piper, Die älteste deutsche Litteratur bis um das Jahr 1050 (Kürschner, Deutsche National-Litteratur, Bd. I), стор. 146. Див. також його Deutsche Litteraturgeschichte, 1880, Bd. II, стор. 451 і далі, де подано детальний огляд праць про старонімецьке віршованє.

**) Alexis L w o f f, Über den freien Rhythmus des altrussischen Kirchengesanges. St. Petersburg 1859.

стихири і т. и.) вложені прозою і ставив питане таким способом, що співати сю прозу можна тільки свобідним ритмом, без заховування конвенціональних правил такту і симетрії тзв. квадратного ритму, що витворив ся в західній Європі починаючи від XII в., але на Русь був занесений тільки в XVIII в. Слідячи староруську церковну музику він побачив, що в ній мелодія абсолютно піддаєть ся словам і їх значіню, так що певні синтактичні єдності бувають заразом музикальними єдностями або стопами. Сю плідну думку на музикальнім полі розвивали далі Одоевський, а на остатку Сокальський. Але швидко її перенесено й на досліди тексту. В працях Срезневского, Фамінцина і Потєбні вказано ясно той принцип, який лежить у основі нашої народньої ритміки, принцип музикальної стопи. Уже Востоков завважав вірно, що „руський народній вірш міряєть ся не стопами в значіню тонічних хорєїв і т. и., а провідичними періодами“. Відкидаючи на бік термін „провідичний період“ як занадто широкий, Потєбня означає понятє музикальної стопи так, що бачить у ній певну музикальну цілість (не конче рівнозначну з тактом), котра рівночасно буває й синтактичною цілістю (отже або одно слово або більше слів синтактично звязаних іс собою), злучену одним головним льогічним акцентом. Довкола акцентованого складу стоїть більше або меньше число неакцентованих, що можуть відповідати музикально або чвіркам, або й вісімкам (Потєбня, Объясненія малорусских и сродных народных пѣнь II, 18—23). Дві, три або більше таких стіп можуть складати вірш. Наголоси в поодиноких стопах одного вірша не мусять стояти на однім і тім самім місці в кожній стопі, так що ідентифіковане тих стіп із тонічними ямбами, хорєями, анапєстами і т. и. не можливе. (Потєбня означає ті стопи або музикальними знаками, або павзами, що попереділювані поперечками в зазначенем акценту кожної стопи).

Я не сумніваю ся, що сей принцип буде загально прийятий також як основа дослідів ритміки староруської поезії, а головно Слова о полку Игорєвѣ. Дуже важною підмогою в тих дослідах буде признанє другого принципа, полишеного без уваги Потєбнею, а власне строфічної будови староруських поєм. Звісно, і тут треба приступати до студій без схолястичної шабљоновости, в тим поглядом, що строфи в тій старій поезії далекі від тої уніформи, до якої привчили нас Греки, Римляне та Італіянці. Як ритм, так само і мелодія тих старих пісєнь були прімітивніші, значить, свобідніші, хоча все таки далекі від тої безформ-

ности, до якої дійшов поетичний речитатів у козацьких думах; замість строфічної мелодії бачимо в думах примітивний, переважно глагольний рим.

Висше вказано, що такі самі ритмічні і мелодійні явища показує також найстарша поезія германського племені: Німців, Скандинавів і Англіосаксонців. Той сам музикальний ритм, у яким зливають ся в одно тонічні і синтактичні елементи, та сама строфічна будова, що також згоджуєть ся з будовою більшої льогічної цілості і складаєть ся звичайно з 4, рідше з 3 або 5 віршів. Навіть характерна прикмета тої старогерманської поезії, та що в ухах Юліяна Апостати надавала їй подобу краканя ворон (Grimm, op. cit. стор. 35), тзв. аллітерація, знаходить ся, хоч не строго переведена, в наших Словѣ о полку Игоревѣ. Правда, аллітерація не має тут того значіння, що в старій германській поезії, вона не доходить до творення тзв. Stabreim, значить, склад із аллітерацією не творить головну опору (Stab) стопи; у нас аллітерація має тільки помічне значіння, помагає піднести музикальність стіп і не всюди переводить ся консеквентно. Зазначу тільки деякі пари аллітерованих слів: **Не лѣво ли ны башеть братиє, старыми словеси, повѣстий о плъку, пѣсни по былинамъ, орломъ подъ облакы, соколовъ на стадо, преди пѣснь поше, поля половецкаго, соловію стараго времени, скача славию, съвивая славы, тропоу Трояню, стоить стязи і т. и.**

Ще менше значіння має аллітерація в „Словѣ о Лазаревѣ воскресеніи“, хоча не можна сказати, щоб її тут не було. Інтересно, що вона тут частійше, ніж у Словѣ о полку Игоревѣ, лучить ся разом із тзв. ассонанцією, тоб то в двох сусідніх словах є однакові не тільки два шестозвуки, але й сумежні з ними самозвуки. І так маємо тут: **удари Давидъ, воспоимъ весело, время весело, подножіє ногу, повивши въ пеленица, къ намъ нищимъ на землю снити, въ нихже нынѣ, коль скоро, прийдѣте пророци и вси праведніи, вѣсть ко владыцѣ, тогда Давидъ і т. д.**

Погляньмо тепер, як виглядають ті музикальні стопи в наших „Словѣ“. Певна річ, оцінка того, які слова творять таку стопу, при наших незнанню староруського співу, мусить залежати в першій ряді від слуху, та все таки тут треба мати на тямці ось які три принципі:

1) музикальна стопа в нашій народній, а по мойому і в староруській поезії, се zarazом більше або менше самостійна синтактична цілість, отже або одно слово, або кілька слів злучених

одним льотічним і музикальним акцентом, з довільним числом неакцентованих складів;

2) порядок акцентів ані число неакцентованих складів у сусідніх стопах не мусять бути однакові;

3) одно і те саме слово не мусить мати в ріжних стопах однакою музикальну вартість, може раз мати на собі головний акцент, а другий раз стояти без акценту, значить, може раз відповідати довгій, а иньший раз короткій греко-римської метрики.

В нашій „Слові“ маємо стопи однокладові, прим. в. 16: се прийде | день | спасенія; в. 24: днесь | рождшу ся | на земли; в. 27: тому бо | есть | небо | престоль; в. 39: шатая ся | острить на тя | мечь; в. 44: на живий онъ | вѣкъ; в. 60: Лазарь | четверодневный | другъ | Христовъ; в. 69: перевозанный | твой | Адамъ; в. 86: въ малъ часъ | азъ быхъ | царь; в. 88: а нынѣ | въ многи | дни; в. 101: мучить мя | дьяволь | злѣ; в. 104: но того Господи | жалъ | еже твоимъ | създаніємъ; в. 105: Адъ | посмѣхае ся | и поругает ся і т. д. Таких стіп, як бачимо, не багато: крім вичислених висше хиба ще в. 129: Самъ; в. 154: два; в. 181: самъ; в. 187: Адъ, отже разом більше-менше 16.

Дво- і трискладових стіп не потребуємо вичислювати, вони привичні для нашого уха і служать основою всеї нашої нової ритміки, тож і в старій легко нам розпізнати їх. Кождому зрештою легко переконати ся, що 2- і 3-складові стопи творять величезну більшість і в нашій поемі; власне вони надають їй той ритмічний характер, що впадає в наше ухо навіть тоді, коли текст написати як прозу, так само, як се чуємо і в Слові о п. Иг.

Чотироскладові стопи мусимо бачити поперед усього там, де є чотироскладове слово, отже в нашій „Слові“ в. 6 господина, в. 9 Сотонины, в. 11 въскладывая, в. 12 въ преисподнемъ, в. 23 небесному і т. д. Але будова віршів показує нам, що декуди ми мусимо приймати чотироскладові стопи і там, де на таку стопу складаєть ся кілька дрібнійших слів. Такі стопи бачимо прим. в. 11: прѣсты своя | на живыя; в. 18: въ врьтѣпѣ, де т у першій слові очевидно виголошувало ся як коротке о а в другім як глухе е; в. 27: тому бо есть; в. 33: и великій; в. 37: въ них же нынѣ; в. 39: острить на тя; в. 40: убити тя; в. 45: хоцетъ ли насъ; в. 50: а кто можетъ; в. 52: а верея; в. 54: къ нима ясно; в. 65: тяжко стоня; в. 70: на се ли мя | създалъ еси; в. 71: на земли сей; в. 75: а се нынѣ; в. 85: многа лѣта; в. 89: рабъ быхъ Аду; в. 91: въ мало время;

в. 91: а се уже; в. 97: муку сію; в. 121: аще будетъ в. 133: то что и той | съгрѣшилъ есть; в. 135: часто стоня і т. д.

Пятискладові стопи маємо, розуміть ся, також поперед усього там, де є пятискладові слова, прим. в. 4 отвергоша ся, в. 53 запечатано, в. 60 четверодневный, в. 75 възлюбленіи, в. 103 божественую; в. 105 посмѣхает ся, в. 110 благословят ся, в. 151 прообразова | божественныя; але декуди маємо пятискладові стопи зложені в більше слів, прим. в. 7: славы своя; в. 31: повивающаго | небо облакы; в. 36: възхотѣль еси, де очевидно перше ь мало голосову вартість; в. 45: отъ муки сія; в. 46: А Исаія | и Еремія; в. 47: ругаючи ся; в. 64: нача бити ся; в. 74: того ли ради; в. 76: въ днѣ Адовѣ (въ = во); в. 91: солнца твоего; в. 96: въздалъ ми еси; в. 97: не жалю ся; в. 98: Но сего ради; в. 99: азъ по твоему; в. 102: въ пороцѣ живя; в. 106: а се Господи; в. 108: сына своего; в. 121: и сей согрѣшилъ | якоже і азъ; в. 123: сквозѣ черное; в. 126: что съгрѣшилъ есть; в. 129: прославиль еси.

І про шестискладові стопи треба сказати те саме. Вони трапляють ся дуже рідко; головно треба приймати їх там, де є шестискладове слово, прим. у нас. в. 31: повивающаго; надто в двох місцях ми маємо шестискладові стопи зложені в кількох слів, а власне в. 100: поругает ми ся; в. 105: и поругает ся; 130: и даль еси ему.

Стіп зложених в більше складів правдоподібно нема в нашім Слові, тай загалом вони перестають бути мелодійними для уха. І так у нас у в. 153 маємо 7-складову стопу: во Йерусалимѣ. Вона захована в Соловецькім тексті, але його автентичність що до дословности, як ми бачили, дуже недалека. Та навіть припускаючи, що ті слова належать до первісного тексту, ми при голоснім вимовленю сеї стопи від разу чуємо, що вона переменяєть ся на 6-тискладову: во Йерусалимі.

Із отаких стіп складають ся вірші. В нашім „Словѣ“ маємо вірші 2-, 3- і 4-стопові. Двостопових віршів маємо мало і хто зна, чи загалом не маємо вважати їх признакою попсованого в тім місці тексту, в виємком 5-віршових строф, де вони являють ся досить правильно. І так у першій строфі двостоповими треба вважати вірші 2 і 5, що міняють ся з 4- і 3-стоповими. Дальші двостопові вірші — 18, 30 (тут текст не зовсім певний: К має пеленица, П. пелены), 34, 40 (закінчєня 5-віршових строф), 46, 47, 49 (ціла строфа не зовсім певна, мабутъ текст попсований), 50—51, 63, 82, 84, 94—95, 97, 100, 128, 130,

192; 194, 196, 210, 220 — остатні 5 задля уривочности тексту, розуміть ся, дуже непевні. Як бачимо, на 222 віршів ледво 25 двостопових.

Всього два вірші в нашім „Словѣ“ (110 і 114) виглядають так, мов би мали по п'ять стіп:

Тобою | Аврааме | благословят ся | вся колѣна | земная —
і другий:

А се твои | изволници | Исаакъ | съ сыномъ | Іаковомъ.

Та в обох сих віршах текст не дуже певний. Вірш 110 є зрештою дословний цитат із сьвятого письма (Бытія XI, 2); в Острожській Біблії: и благословят ся о тебѣ вся племена земная. Коли згідно з тим прийняти, що слово „Аврааме“ тут зайве і вставлене тільки пізнійшим копістом, то одержимо правильний чотиростоповий вірш. Вірш 114 знаходить ся тільки в Сол. і то в місці дуже попсованім; можна би тут уважати „Исаакъ съ сыномъ“ за одну стопу, хоча годі заперечити, що така стопа була би досить неприродна і важка; можна би пропустити „сыномъ“, але проти сего промовляє аналогія віршів 195—196, де може повторяеть ся сей вірш у ліпшій формі:

и патриархъ Авраамъ и со сыномъ Исаакомъ
и со внукомъ Іаковомъ.

Дуже можливо, що й теперішній 114 вірш первісно творив два вірші і що те, що ми тепер зложили в одну стр. 114—117, творило дві строфи, тим більше, що між віршами 115 і 116 справді чується льогічна прогалина.

Про будову строф, на які ми поділили поему, нам прийдесть ся сказати не багато. І тут основний принцип: мелодійна цілість, се заразом льогічна цілість і повний поетичний образ. Ані часть реченя, ані часть образа не може переходити до другої строфи, хиба що на огчн образ складають ся дві строфи, див. у нас в. 54—61, 106—113, 122—127 (половина одной строфи затрачена), 152—159, 160—165 (більша часть другой строфи затрачена), 191—198, разом 6 подвійних строф, звязаних зі собою синтактично. Зрештою правильно в нашім „Словѣ“ маємо строфи 4-віршові (на 45 повних строф маємо їх 41, а до того можна дочислитити ще з 10 уривків). Тільки виємково знаходимо строфи 5- і 3-віршові, сих і тих усього по 3. Чим вияснити сю нерівність? Може найпростійше вияснене буде попсований текст.

На сьому кінчу свої уваги. Не виключена надія, що коли буде звернена пильнїйша увага на сей твір, віднайдуть ся ще деякі його копії, може повнїйші і лїпші від тих, які звїсні доси. Та хоч би й не знайшлось їх бїльше, то отсі уваги, надїюсь, виказали, що маємо тут перед собою дуже важний пам'ятник староруської поезії, котрий крім своєї безперечної поетичної вартости посередно потверджує автентичність нашої найстаршої дружинної поеми. Від тепер годї буде сказати, що Слово о полку Игоревѣ підозрене вже хоч би для того, що стоїть ізольоване. Наша поема являєть ся не тїлько найобширнїйшим із тих ф'рагментів старої поезії дружинного віку, які ми можемо поставити обїк Слова о полку Игоревѣ, але надто розширює й рами тої дружинної поезії. Коли доси загально держала ся думка, що в такій формі, як Слово о полку Игоревѣ, складані були тїлько чисто сьвітські пісні, про битви і походи, то тепер ми можемо сказати, що тій дружинній поезії не чужі були й духовні, церковно-апокрифічні теми, так самісїнько, як се бувало і скрізь на заходї Європи, і що й на тїм полї наші старі поети вмїли проявити таку міру оригінальности, щирого чутя і таланту, якої не знавши сеї поеми годї було б догадати ся.

І. Порівняне текстів „Слова о Лазаревѣ воскресеніи“.

Уступки	А. Київський текст	Б. Пинів текст	В. Сомовецький текст
1	вас.	вас.	<p>Слыши нѣо, выши земле, яко Гѣ глше: сны породихъ и възнесохъ, тѣ же мене Швер- гоша сѧ, людїе мой не позна- ша мене. а н ѡсла ясли позна Гна своего. и се Язъ ниомѡ славы своеѧ не дамъ. но пщѡ слово Моѡ на землю, да спсѡ люди моѡ ѡ лести сотонины.</p>
2	<p>Въспомнѣ весело дружино пѣс[нь]ми днѣ, а плачь Шложимъ [н] ѡутѣшим сѧ.</p>	<p>Воспоемъ дружино пѣсми днѣ, а плач Шложим [н] ѡутѣ- шим' сѧ.</p>	<p>вас.</p>
3	<p>Оударн Дѣдъ в гоусли въскладываѧ прѣсты свои на живыѧ струны,</p>	<p>ѡударн, реч[є], Дѣѣ в' гоу- сли, възложи персты своѧ на живыѧ струны, иныѧ накладай,</p>	<p>вас.</p>
4	<p>а сѣдѧ въ прѣсподнемъ Ядѣ а рече:</p>	<p>а сѣдѧ в' прѣсподнемъ аде.</p>	<p>Ємѡ же глше Дѣдъ во прѣсподнемъ адѣ сѣдѧ. (3) накладѧ ѡчитыѧ пер- сты на живыѧ струны [sic?]. (2) и воспоемъ пѣсми ти- хи и весельѧ. Ѣ друзи мои, днѣ положимъ плача и скорвь,</p>

5 „се бо время весело наста!
се прїиде днь спсенїа!

6 оуже бо слышно пастыри
свирають въ вртѣ, и гла
нхъ приходитъ въ ѡдова вра-
та, а въ моѡ бѡши входитъ.

7 а оуже слышу топотъ
ногъ перьскыхъ конь, иже да-
ры емоу несутъ вѣлѣсви Ѡ сво-
ихъ црѣвъ црѣки нѣномоу днь
рождьшоу са на земли.

8 а того есмы, дроужино,
многѡ жадали днїи. томоу бо
естъ нѣо прѣтаъ а земля под-
ножїе ногоу его.

9 того мти дѣца повивши
въ пеленица, повивающаго нѣо
облакъ а землю мглою, при-
пикше к немѡ глїоще:

10 „ѡ црю нѣнын ѡ великїн,
что ти са вѣсхотѣло к намъ
нищимъ на землю снити?

„Се бо время весело наста.
се прїспѣ днь спсенїа.

уже бо слышу пастыри
свирають ѡ вѣрѣна [sic?], а
гла нхъ проходитъ адова врата,
а в мой бѡши приходитъ.

а оуже слышу топотъ
ногъ перьскихъ конѣ, иже даръ
несутъ емоу вѣлѣсви Ѡ своихъ
црѣвъ нѣномоу црѣви, днь на
земли рождьшоу са.

а того есмы, дроужино,
мнози дни жадали, томоу бо
естъ нѣо прѣтаъ, а земля по-
дножїе ногѡ его.

того бо мти дѣца повив-
ши в пелены, повивающа нѣо
ѡблакъ а землю мглою, при-
пикши к нему глїше:

„ѡ црю великый нѣнын,
что ти са вѣсхотѣло к намъ
снити нищимъ на землю?

оутѣшим са гдѣмъ и бгѡмъ
ншимъ.

оуже бо свѣтлый днь. а
время бгѡпрїятно.

vac.

оуже бо слышимъ топотъ
перьскихъ коней, несутъ дары
нѣномоу црю на земли рождь-
шемъ са.

vac.

его же мти прѣтаа дѣца
повивающе пеленами, прикла-
дающи са к немѡ любезно
глїши:

„Ѡ высокїи и страшный
и везсмертный црю, что вос-
хотѣ къ намъ къ нищимъ
снити на землю.

Уступки	А. Бѣвський текст	Б. Пипінів текст	В. Соловецький текст
11	сеа ли пещеры вѣсхотѣлъ єси, или сиу ѣсли, въ нихъ же ѿнѣ лежиши?	сѣа ли пещеры вѣсхотѣлъ єси, или сиу ѣсли, в нихъ же ѿнѣ лежиши?	пещеры ли вѣсхотѣ, или вѣ ѣслѣхъ полежати пеленами повивлемъ. (9) а ты Гди нѣса и шблани самъ шевивал. (8) Токѣ во Ги нѣо прѣтаъ, а земля подножѣ.
12	а се коль скоро Ирѣдъ везоумный шатаа са ѡстрилъ на та мечъ, оубити та хоцетъ!	а се скоро Ирѣдъ везоумный шатаа са ѡстрилъ на та мечъ ѿ хоцетъ та оубити.	его же Ирѣдъ везоумный скрегташе зѣкы своими, Ги, хота та оубити.
13	Гла Идамъ соущимъ с нимъ къ Идѣ:	И гла Идамъ соущимъ къ аде:	вас.
14	„прѣидѣте прѣрци и вси праведни, послемъ вѣсть къ влѣдцѣ съ слезами на живыи ѡнѣ вѣкѣ, хоцет ли насъ ѡ моуки сѣа извавити?“	прѣидете прѣрци ѿ вси праведни, послемъ вѣсть ко влѣдце Хоу съ слезами на живыи ѡнѣ вѣкѣ, хоцет ли насъ ѡ моуки сѣа извавити?	Но прѣидѣте прѣрки и прѣидѣте праведници...
15	А Исана і Єремѣа роугаючи са Ядови і его немоцнѣи сѣа	а Исана ѿ Єременѣа роугаючи ѡнѣ адови ѿ немоцной силѣ его	Ісана, Іеремѣа роугающе са аде ѡвѣршаста глше: ѡ немоцныи дѣволе.
16	рекшаста къ Дѣдоу: „а кто можетъ ѡ насъ томоу вѣсть принести?“	рекшаста Дѣду: „а кто мож[е]тъ ѡселе тамо ѡ на вѣсть донести?“	Дѣде гла, кто ѡ на на ны изнесе рѣчь.

17 врата мѣднаа, а веревъ же-
лѣзнаа, а замцы каменны
твердо запечатано“.

18 Тогда Дѣдъ к нима ясно
рече:

19 vac.

20 „а се заўтра ѿ нас пои-
детъ Лазарь четверодневный,
дроугъ Хѣвъ, тѣ ѿ нас к не-
моу вѣсть донесеть“.

21 И се оуслышавъ Идамъ
первозданныи члѣкъ, нача бити
са рѣкама по лицѣ своемуу,
тажко стона вѣнѣше глѣ:

22 „повѣдан ѡ мнѣ вѣсть
Блѣдцѣ, свѣтлыи, дроуже Хѣвъ:

23 „а се ти вѣпиетъ перво-
зданныи твой Идамъ.

а врата меднаа и веревъ
железныа, а замцы каменныа,
а твердо запечатано“.

Тогда Дѣдъ к нимъ ясно
реч[е]:

vac.

„а се заўтра ѿ на поидеть
Лазорь четверодневный, дроугъ
Хѣвъ, тѣи ѿ насъ к немуу до-
несеть вѣсть“.

И се оуслышавъ Идамъ
первоздан'ныи члѣкъ, и нача
бити са рѣкама свойма по ли-
цоу своемуу, тажко вѣпнише
и глѣше:

„повѣдан ѿ менѣ вадце,
свѣтлыи дроуже Хѣвъ Лазарю:

а се ти вѣпиетъ твой пер'-
воздан'ный Идам:

(14) на живый свѣтъ ко
Блѣдцѣ Хрѣтѣ?

vac.

Тогда Дѣдъ рече яснымъ
гласомъ:

Исайа, Еремей, Ирвинъ, Е-
зекѣй, Соломонъ, Идамъ,
Авраамъ, Исакъ, Иаковъ, Са-
монъ, Данилъ и вса зѣ.
прркъ, послѣшайте глѣса моего.

vac.

Тогда оуслышавъ перво-
зданныи Идамъ вопѣше, ви-
юще в перси свои и в лицѣ
рѣкама и глѣше:

Лазорю, дроуже Гнѣ, изнеси
на ма рѣчь на живый свѣтъ
ко Блѣдце Хоу:

vac.

Усту- пи	А. Київський текст	Б. Піпінів текст	В. Соловецький текст
24	На се ли ма, Гї, създадѣ на краткыи сѣ вѣкѣ на земли сей быти,	на се ли ма еси, Гї, създадѣ на короткый вѣкѣ на земли быти,	на се ли ма еси, Гї, создалѣ кратко мнѣ во свѣте твоємѣ жити.
25	а се ма осоудивѣ въ Падѣ на многа лѣта моучити ся?	а се и ма ѡсѣди въ адѣ многа лѣта быти моучити ся?	вас.
26	того ли ради напѣвшихъ землю, ѡ блѣдо,	того ли ради наполнихъ землю, ѡ блѣдо,	да сего ли ти ради Гї землю наплодихъ члѣки?
27	а се ннѣ твои възлюбленїи, а мои вноуцы въ тмѣ сѣдѣть, въ днѣ адовѣ, моучими скорбїю, и тоуго срдце тѣшать, слезами своѣ очї зѣница ѡмывають, а память желающе вел'ми оуныли соуть?	а се ннѣ твоѣ възлюбленнїи вноуци въ тмѣ сѣдѣть въ днѣ адовѣ моучимы ѡ Готоны, и скорбїю и тоугою срдце тѣшать и слезами своѣми ѡчи и зеница ѡмывають и памяти желающе вел'ми оуныли соуть.	вас.
28	нво на земли сей въ малѣ час добро видѣхомѣ, а се в тоузѣ сей многа лѣта въ обидѣ есмь. в' малѣ час азъ быхъ црѣ всѣмѣ тваремѣ ежїимѣ, а ннѣ въ многы днї равѣ быхъ адоу, а вѣсомѣ полонаниѣ. в' мало время	Се во на земли сей только в' малѣ чѣ видѣхом добра, и се оуже в' тоузе сей многа лѣта въ ѡбидѣ есме. в' малѣ чѣ азъ црѣ быти всѣмѣ тваремѣ ежїимѣ, а ннѣ в' многы днї равѣ быхъ адѣ, а бесомѣ его полонаникѣ. в' мало время	вас.

свѣтъ твой видѣхъ, а се оуже
сѣнца твоего пресвѣтлаго не
вижду на многа лѣта, ни
воура вѣтренна не слышу, Гїи.

29 аще азъ съгрѣшихъ ти па-
че всѣхъ члѣкъ, то по дѣломъ
моимъ въздалъ ми еси моу-
коу сїю; не жалоу[ю] са.

30 но сего ради жаль ми, Гїи:
31 азъ по твоѣмоу образу
сътворенъ есмь,

32 а нѣк пороугаетъ ми са,
моучитъ ма дѣволъ злѣ.

33 не жаль ми, Гїи, а иже
в породѣ жива а твою вѣтве-
ноую заповѣд[ь] престоупихъ,

34 а се, Гїи, первыи патриархъ
Авраамъ, а твои друугъ, иже
тебе ради хотѣлъ заклати сѣна
своего Исаака, и ты рече емоу,
Гїи: „товою, Аврааме, вѣватъ
са вса колѣна земнаа“, — то

свѣтъ твой видѣхъ, а се оу-
же сѣнца твоѣ[го] пресвѣтлаго
не вижду на многа лѣта, ни
воура вѣтренна не слышу,
Гїи.

аще азъ съгрѣшихъ, Гїи, па-
че всѣхъ члѣкъ, то по дѣломъ
моимъ въздалъ ми еси моу-
коу сїю; не жалоу[ю] са, Гїи.

но сего ради жаль ми, Гїи.
азъ по твоѣмоу шобразоу
сътворенъ есмь,

а нѣк дѣволъ ругаетъ ми
са, а по твоѣмоу шобразоу
сътворена ма моучить злѣ
ноуда ма, Гїи.

азъ ж[е] в' порѣдѣ жива,
а твою вѣтвеную заповѣд
престоупихъ,

а се ти, Гїи, первыи па-
триархъ Аврамъ, а твой
друугъ, иже тебѣ ради хотѣ
заклати сѣна своего Исаака възлю-
вленнаго, и тыи рече емъ, Гїи:
товою, Аврааме, вѣгословатъ

да мене жаль ли ти, Гїи,
или не жаль, азъ во Гїи со-
грѣшихъ в дѣлахъ своихъ,

но того, Гїи, жаль,
вас.

еже твоимъ созданиемъ
адъ посмехаетца и поругаетца.

аще азъ ядамъ...

а се твои изволници Ав-
раамъ съ сномъ своимъ Иса-
комъ, Иаковомъ внѣкомъ в ра-
вотѣ сѣда во преисподнемъ
адѣ.

Уступки	А. Київський текст	Б. Пипінів текст	В. Соловецький текст
35	<p>и тѣ что сѣгрѣшилъ, а здѣ же въ Идѣ семъ моучит са с нами, тажко въздышетъ?</p> <p>vas.</p>	<p>са вса колѣна земаѣна. то тѣи что сѣгрѣши? а той здѣ въ адѣ семъ моучит са і тажко въздышетъ.</p> <p>vas.</p>	<p>сниди, Гїи, Авраама ради. или ти Гїи и Авраамъ согрѣшилъ?</p>
36	<p>а Нон прѣднии, иже тобою избеавленъ бысть, Гїи, Ѡ лютаго потѣпа, а Ида ли не можши избеати? аще боудеть и сѣ сѣгрѣшилъ, іако же і азъ?</p>	<p>и Нон правѣднїи, иж[є] избеавленъ бы тобою, Гїи, Ѡ лютаго потопа, ада ли не можши избеавити? то аще боудт сїи сѣгрѣшили іако и азъ?</p>	<p>vas.</p>
37	<p>а се великыи прѣрокъ Мойси</p>	<p>и се великїи пророкъ Моисей.</p>	<p>и се твой пророкъ Мойскїи</p>
38	<p>vas.</p>	<p>vas.</p>	<p>провелъ жидове въсвѣвостѣ Чермное морѣ и глѣвъ с Тобою на Синаїстей горѣ [и] в ѡспинѣ лицемъ к лицу.</p>
39	<p>а тѣ Гїи что сѣгрѣшилъ естъ?</p>	<p>а то, Гїи, что сѣгрѣшилъ естъ.</p>	<p>vas.</p>
40	<p>то и тѣ здѣ сѣдїть с нами въ тѣмѣ Идовѣ.</p>	<p>то и тѣи здѣж[є] седїть с нами въ тѣмѣ адовѣ</p>	<p>и той ти Гїи с нами во адѣ. (39) или ти Гїи и Моиски согрѣшихъ?</p>

41

И Дѣда ты, ГИ, самъ прославилъ еси на земли, и далъ еси ёмоу, ГИ, црѣствовати надъ многыми, а тѣ съставилъ ѡлтырь и гоусли. то что и тѣ съгрѣшилъ есть? а и тѣ здѣ же с нами моучит сѧ въ адѣ семъ, часто стона въздышетъ. аще ли боудеть и тѣ тако съгрѣшилъ, яко же і азъ?

42

vac.

43

vac.

И Дѣда, ГИ, прославилъ еси на земли и далъ еси ёмоу црѣтовати надо многыми, а той съставилъ пѣтръ и гоусли, то что той, ГИ, съгрѣшилъ? а и тѣ здѣ же с нами въ адѣ семъ моучитъ, часто стона въздышетъ. аще ли боудуть також[е] съгрѣшили, ѡкож[е] и азъ?

vac.

vac.

vac.

а се, ГИ, Твой прркъ Ісаиѧ, изъ чрева мѣри но възнесенъ на нѣса и той снадѣ ко чрево мѣрины, и ты ГИ снадѣ ко чрево дѣще стѣла Бѣы, и той ти ГИ с нами во адѣ. или ти ГИ Ісаиѧ что согрѣшилъ?

и се твой великій прркъ Данилъ, снѣ Бзекѣи пррка, поразилъ тѣло златое в Вавилонѣ и вверженъ ко лвомъ в ровъ, а тотъ ГИ с нами въ адѣ. или ти ГИ и Данилъ что согрѣшилъ, носивый древанъ

Усту- пк	А. Київський текст	Б. Пипінів текст	В. Соловецький текст
44	вас.	вас.	<p>козелъ на раме, прѣобразова вѣтвенна твоя стѣти.</p> <p>или ти Гїи и прѣци что согрѣшиша?</p>
45	вас.	вас.	<p>Я се Гїи сїи Дѣдѣ Гол- ломонѣ созда тебе домъ во Иерлїмѣ и сковавъ ѣ. шрла злата подовна херувїмомъ и серафїмомъ и глїше: аще вѣ- детъ Бгїи на землю, то снї- детъ Дхїи стїи во шрла. а шрла же са поносеше по црѣ- кви и вѣзнесоста са на нїко.</p>
46	<p>а се великїи въ прѣцѣхъ Іоаннѣ прѣдѣча, крѣтъ Гїи, їже роди са Ѡ влїговѣщенїа Гаврїїла, в' поустыни вѣспи- тав' са Ѡ юности, адыи медъ днїи, то что тѣ, Гїи, согрѣ- шилъ есть? то и тѣ, Гїи, на земли Ѡ Ирода пороуганъ высть, аде же с нами въ Іадѣ моучимъ есть.</p>	<p>Я се великїи къ прѣцѣхъ Іван прѣдѣча, крѣтъ Гїи, иж[е] роди са Ѡ влїговѣщенїа аггла Гаврїїлова, въ поустыни вѣспи- та Ѡ оуности, адыи медъ дн- вїи, и той Ѡ Ирода пороуганъ вѣ, по что той, Гїи, согрѣ- шилъ ѣ, а аде с нами въ аде семъ моучимъ есть.</p>	<p>вас.</p>

47 Но сего жалоуют твои
пррци, Илю или Еноха дуго-
днвша тебѣ паче всѣхъ прв-
дникъ на земан.

48 вас.

49 то грѣхъ ли ради нашихъ
не хоцеша насъ помиловати,
или своѣго времени ждеша?

50 коли ты самъ хоцеша сн-
ти, самъ вѣси едѣнъ, но мы
члцы тощавы, а ты еси,
Гѣ, долготерпѣливъ и незло-
бивъ.

51 вас.

Но и сего желаютъ проро-
ци твои Илъа и Енох, дуго-
днвша тебѣ паче всѣхъ праве-
дникъ на земан.

вас.

то грѣхъ ли радъ нашихъ
не хоцеша помиловати на, или
своѣго времени ждеша?

... ли самъ хоцеша, свѣ-
си едѣнъ, но мы члвци есме
тощавы, а ты еси, Гѣ, дол-
готерпѣливъ.

но приди по на въскоре
и избави ада и сважи дѣвола,
и да та оубѣдять ебави
жидове, а мы вси члци бла-
говѣр'нии повлоним с[а] тебѣ,
Хѣ, имени твоѣмоу стѣмоу
славяще стѣую Трцѣ Оца и
сѣ . . .

вас.

оуже бо Гѣ не видимъ
свѣтозарнаго Твоего слнца ни
блгодарнаго Твоего совѣта, но
тѣгою содеръжнмы есмы. жа-
лѣнїа нашего . . . . оуныли
есмы.

вас.

вас.

вас.

Уступки	А. Київський текст	Б. Піпінів текст	В. Соловецький текст
52	vac.	vac.	<p>И оуслыша Гѣ приде [къ] сестрѣ Лазоревѣ къ Мрїи и къ Марфѣ в Вифанїю. слышавше Марїа и Марфа скоро текъши, падши на ногѹ его и власы своими штирающе носѣ Его и глѣще: Гїи, аще вы здѣ былѣ, не вы оумерѣлѣ братѣ наю Лазорѣ. И глѣ Гѣ Марфѣ и Марїи: воскрѣнетѣ братѣ ваю.</p>
53	vac.	vac.	<p>И глѣ адѣ ко дїаволѣ: слышѣ. прискорѣвна ми ѣ дша ѡпѣстити Лазора и нѣдимѣ есмѣ ѡринѣти Ядама.</p>
54	vac.	vac.	<p>И рече Гѣ к Мрїи и к Марфѣ: гдѣ положиште его? и идѣста на гробѣ. и повелѣ Гѣ ѡкалити камень ѡ дѣверїи гробѣ. и рече Мрїа и Марфа: Гїи, оуже смердитѣ, четверодневенѣ во есть. и рече Гѣ: аще вѣрѣ имате, оузрите славу Бжїю. И козрѣвъ на нѣбо и прослезнѣ сѣ, рече: Лазоре, гряди вши. и авїе вшѣста Лазорѣ оукроемѣ шѣлзанѣ и рече Гѣ: разрешиште ѣ.</p>
55	vac.	vac.	<p>И егда воскресѣ Лазорѣ изо ада и глѣ ко Гѣ: Гїи, копію[тѣ] ти прїици во адѣ, первозданныи Ядамѣ и патрїархѣ</p>

56

vac.

vac.

57

vac.

vac.

Ибраамъ и съ сѣомъ Исакомъ и со внѣ-
комъ Іаковомъ. Дѣдъ же ти вопіетъ ш
сѣс своимъ Соломонѣ: изведи Гѣ изъ
ада. и глѣ Гѣ къ Лазорю: аще бы не Дѣда
ради раба моего возлюбленаго, а Соломона
выхъ во адѣ искореннаѣ. И сииде Гѣ
дѣомъ на ада и множество нѣныхъ вш
с нимъ: Исемиемъ и Рагвилъ, Измаилъ,
Нананъ, Тартаръ, Гаврилъ, Михаилъ
и вси анггли идѣще со крѣтомъ на ада и
рекѣще: вѣзмете врата вѣчнаѣ и да воз-
мѣтца врата плачевнаѣ и вниде црѣ сла-
вы. и глѣша анггли со прѣрки: Гѣ силенъ
и страшенъ во вранехъ, то во ѣ црѣ сла-
вы, да вѣзмѣтца. тогда црѣ великѣй
Дѣдъ глѣтъ: коли вѣхъ живъ... да сокрѣ-
шатца врата мѣднаѣ и веревъ желѣзнаѣ
сломатца. и тогда сокрѣшитъ Гѣ врата
мѣднаѣ и веревъ желѣзнаѣ сломитъ. И
глѣ Идамъ: сила тѣ десница создала ѿ
вѣка, сила же тѣ изведетъ изъ тѣл.

И тогда вѣкрѣ Ісѣ и глѣ своимъ ап-
ломъ: шедше проповѣдайте по всен зе-
мли крѣтаще ѣ во имя ѿца и Сѣна и стѣго
Дѣа, оучаще ѣ соваюсти...

а самъ Гѣ вѣзнесе см на нѣса и
сѣде шдеснѣю ѿца и по всен земли слава
Сго. ш Хѣ Иѣк Гдѣ нѣшемъ.

II.

Слово о Лазаревѣ воскресеніи

в ритмічній формі.

Слыши, небо, внуши земле,
Яко Господь глаголаше:

„Сыны породихъ и вознесохъ,
Тѣ же мене отвергоша ся,

5 Людіе мон не познаша мене.

„А и ося ясли позна господина своего.

И се азъ иному славы своєю не дамъ,

Но пущу слово мое на землю,

Да спасу люди моя отъ лести Сотонины“.

*
— — — — —

10 Удари Давидъ въ гусли,
въскладывая прѣсты своя на живыя струны,
и сѣдя въ преисподнемъ Адѣ и рече:

„Воспоимъ весело дружино пѣсьми днесъ,
а плачь отложимъ и утѣшимъ ся!

15 Се бо время весело наста,
се прииде день спасенія!

„Уже бо слышу: пастыри
свирають въ вртѣпѣ,

и гласъ ихъ приходитъ въ Адова врата

20 и въ моя уши входитъ.

„А уже слышу топоть ногъ перьскихъ конь,
иже дары ему несутъ волсви
отъ своихъ царевъ небесному цареви
днесъ рождшу ся на земли.

25 „А того есмь, дружино,
много ждали днѣи;
тому бо есть небо престоль,
а земля подножіе ногу его.

„Того мати дѣвица
30 повивши въ пеленица,
повивающаго небо облаки и землю мглою,
приникше къ нему глаголаше :

„О царю небесный и великій,
что ти ся въсхотѣло
35 К намъ нищимъ на землю снити ?

„Сея ли пещеры въсхотѣлъ еси,
или сих яслей, въ ниже нынѣ лежиши ?
А се коль скоро Иродъ безумный
шатая ся острить на тя мечъ,
40 убити тя хочеть !“

Глагола Адамъ къ сущимъ с нимъ въ Адѣ :
„Прійдѣте пророци и вси праведнии,
послѣмъ вѣсть къ Владыцѣ съ слезами
на живый онъ вѣкъ,
45 хочеть ли насъ от муки сія избавити ?“

А Исаія и Еремія
ругаючи ся Адови
и его немощнѣи силѣ
рекоста къ Давиду :

50 „А кто можетъ от насъ
тому вѣсть принести ?
Врата мѣдная, а веревъ желѣзная,
а зашцы каменны тврѣдо валечатано.“

Тогда Давидъ къ нима ясно рече :
55 „Исаія, Еремей, Аронъ, Гавкѣй,
Соломонъ, Адамъ, Авраамъ,
Исакъ, Іяковъ, Самонъ, Данилъ

„и вся зѣ. пророкъ, послушайте гласа моего :
а се заутра от насъ поидеть
60 Лазарь четверодневный, другъ Христовъ,
той от насъ к нему вѣсть донесеть.“

И се услышавъ Адамъ,
первозданный человекъ,
нача бити ся руками по лицу своему,
65 тяжко стоня вопіяше глаголя :

„Повѣдай о мнѣ вѣсть Владыцѣ,
свѣтлый друже Христовъ [Лазаре]:
а се ти вѣплетъ, [Господи],
первозданный твой Адамъ.

70 „На се ли мя, Господи, създалъ еси
на краткій съ вѣкъ на земли сей быти,
а се мя осудивъ въ Адъ
на многа лѣта мучити ся?

75 „Того ли ради напльнихъ землю, о Владыко,
а се нынѣ твои възлюбленіи а мои внуци
въ тѣмѣ сѣдять въ днѣ Адовѣ мучими скорбію,
и тугою сердце тѣшатъ?

80 „Слезами своя очи-зѣница омывають,
а память — — — — —
желающе — — — — —
— — — вельми унилы суть?

85 „Ибо на земли сей
въ малъ часъ добро видѣхомъ,
а се въ тузѣ сей
многа лѣта [и] въ обидѣ есмы.

„Въ малъ часъ азъ быхъ царь
всѣмъ тваремъ божіимъ,
а нынѣ въ многы дни
рабъ быхъ Аду, а бѣсомъ полоняникъ.

90 „Въ мало время свѣтъ твой видѣхъ,
а се уже солнца твоего пресвѣтлаго
не вижду многая лѣта,
ни буря вѣтрения не слышю, Господи.

95 „Аще азъ съгрѣших ти
паче всѣхъ чelовѣкъ,
то по дѣломъ моимъ въздалъ ми еси
муку сію, не жадую ся.

100 „Но сего ради жаль ми, Господи:
азъ по твоему образу створенъ есмь,
а нынѣ поругает ми ся,
мучить мя дiаволь злѣ.

105 „Не жаль ми, Господи, а иже в пороцѣ живя,
а твою божественную заповѣдь преступихъ;
но того, Господи, жаль, еже твоимъ созданиемъ
Адъ посмѣхает ся и поругает ся.

„А се, Господи, первый патріархъ Авраамъ,
а твой другъ, иже тебе ради
хотѣлъ заклати сына своего Исаака,
и ты рече ему, Господи:

110 „Тобюю благословятъ ся вся колѣна земная“ —
 то и той что согрѣшилъ, [Господи] ?
 а вдѣ же въ Адѣ семь мучитъ ся,
 с нами тяжело въздышетъ.

„А се твои изволници Иса(а)къ съ Яковомъ
 115 въ работѣ сѣдятъ во преисподнемъ Адѣ.
 Сниди, Господи, Авраама ради !
 Или ти, Господи, и Авраамъ согрѣшилъ ?

„А [се] Нои праведный, иже тобою, Господи,
 забавленъ бысть отъ лютаго потопа,
 120 а Ада ли не можши избавити ?
 Аще будетъ и сей согрѣшилъ, якоже і азъ ?

„А се великий пророкъ Мойси,
 [иже] провелъ Жидовъ сквозѣ Чермное море
 и глагола съ тобою на Синайскѣй горѣ
 125 [и] в купинѣ лицемъ къ лицу,

” — — — — —
 — — — — —

а той ти, Господи, что согрѣшилъ есть ?
 То и той вде сѣдитъ съ нами въ тѣмъ Адовѣ.

„А Давида ты, Господи,
 самъ прославилъ еси на земли,
 130 и далъ еси ему, Господи,
 царствовать надъ многими.

„А той съставилъ псалтырь и гусли,
 то что и той согрѣшилъ есть ?
 А и той вдѣже с нами мучитъ ся,
 135 въ Адѣ семь часто стоня въздышетъ.

” — — — — —
 — — — — —

— — — — — аще будетъ и той
 тако согрѣшилъ, якоже і азъ ?

„А се, Господи, твой пророкъ Исая,
 изъ чрева матерна вознесенъ на небеса,
 140 и той сниде во чрево матерне,
 [якоже] и ты, Господи, сниде во чрево дѣвиче.

„И той ти, Господи, съ нами во Адѣ
 — — — — —
 — — — — —

Или ти, Господи, Исая что согрѣшилъ ?

„И се твой великій пророкъ Даниль,
145 сынъ Свекія пророка,
[иже] поразилъ тѣло златое въ Вавилонѣ
и вверженъ ко львомъ въ ровъ.

„А тотъ, ти Господи, съ нами въ Адѣ.
Или ти, Господи, и Даниль что согрѣшилъ,
150 носивый древянъ козелъ на раме
прообразова божественная твоя страсти?

„А се, Господи, сынъ Давидовъ Соломонъ,
[иже] созда тобѣ домъ во Иерусалимѣ
и сковавъ два орла злата
155 подобна Херувимомъ и Серафимомъ,

„и глаголаше: „Аще будетъ Богъ на землю,
то снидетъ Духъ святыи во орла.“
А орла же ся поносивше по церкви
и вознесоста ся на небо.

160 „А се великій въ пророцѣхъ Иоаннъ,
предтеча, креститель Господень,
иже роди ся отъ благовѣщенія Гавриила,
въ пустыни въспытавъ ся от юности,

„ — — — — —
— — — — —
— — — — — яднй медъ дивий,
165 то что ты, Господи, съгрѣшилъ есть?

„ — — — — —
то и той, Господи, на земли
от Ирода поруганъ бысть,
зде же съ нами въ Адѣ мучимъ есть.

„Но сего жалуютъ твоя пророци
170 Илю или Еноха, угодивша тобѣ
паче всѣхъ праведникъ на земли, —
Или ти, Господи, и пророци что согрѣшиша?

„Уже бо, Господи, не видимъ
свѣтозарнаго твоего солнца
175 ни благодарнаго твоего свѣта,
но тугою содержимы есмы.

„ — — — — —
— — — — —
— — — — —
жалѣнія нашего уныли есмы.

” — — — — —
 то грѣхъ ли ради нашихъ
 не хочещи насъ помиловати,
 180 или своего времени ждещи ?

„Коли ты самъ хочещи снѣти,
 самъ вѣси едѣнъ, [Господи],
 но мы человекѣи тощливы,
 а ты еси долготерпѣливъ и незлобивъ.

” — — — — —
 185 Приди по насъ Господи вскорѣ,
 избави насъ от Ада и связи діавола.“

*

И глагола Адъ ко діаволу:
 „Слышу — — — — —
 Прискорбна ми есть душа отпустити Лазоря
 190 и нудимъ есмь отринуту Адама.“

*

И егда воскресъ Лазоръ изъ Ада
 и глагола ко Господу:
 „Господи, вопіють ти пророци во Адѣ:
 первозданный Адамъ,
 195 „и патриархъ Авраамъ и со сыномъ Исаакомъ
 и со внукомъ Іаковомъ;
 Давидъ же ти вопіеть о сыну своемъ Соломонѣ:
 изведи Господи изъ Ада!“

И глагола Господь къ Лазорю:
 200 „Аще бы не Давида ради,
 раба моего возлюбленаго,
 а Соломона быхъ во Адѣ искоренилъ“.

И сииде Господь духомъ на Ада
 и множество небесныхъ вой с нимъ:
 205 Исемиель и Рагуиль, Исмаиль,
 Нанаиль, Тартаръ, Гавриль, Михаилъ.

И вси ангели идуще со крестомъ на Ада
 и рекуще: „Возмете врата вѣчная,
 и да возмутца врата плачевная,
 210 и внидеть царь славы!“

— — — — —
И глаголаша ангели со пророки :
„Господь силенъ и страшенъ во бранехъ,
то бо есть царь славы, да возмутца!“

Тогда царь великій Давидъ глаголетъ :
215 „Коли бѣхъ живъ — — — — —
да сокрушатца врата мѣдная
и веревя желѣзная сломятца.“

И тогда сокрушить Господь врата мѣдная
и веревя желѣзная сломить,
— — — — —
220 — — и глагола Адаму :

„Сия ты десница создала от вѣка,
сия же ты изведеть изъ тля.“
— — — — —
— — — — —

ПОПРАВЇ А.

На стор. 26 — 27 підніс я згадку в нашім „Слові“ про пророка Даниїла, що носив деревляне ярмо на плечах і завваживши, що такого оповідання про пророка Даниїла в Біблії нема, висловив деякі здогади що до жерел, із яких міг автор нашого „Слова“ взяти сей образ. Уже по надрукованю сеї розвідки я дійшов, що маємо тут діло справді з канонічною традицією, тільки не про пророка Даниїла, а про Єремїю. В книзі сего пророка в гл. XXXII говорить ся, як Господь наказав йому зробити ярмо і носити його на своїй шиї і як потім пророк Ананїя розламав се ярмо на ньому. Значить, у текстї нашого „Слова“ покладено через помилку Даниїла замісь Єремїї — знову вказівка на те, що Соловецька копія — бо тільки в ній знаходимо се місце — писана мабуть не з писаного взірця, а з памяти. Розумієть ся, що супроти сього відпадає потреба дошукувати ся звязку нашого „Слова“ з піснею про Кончака і з тим її уривком, який зберегла нам Волинська літопись, відпадають і всі дальші висновки пороблені мною в показанім уступі. Та се, очевидно, не може захитати загального погляду на характер ані на час повстаня сього твору, висловлений у моїй розвідці. *І. Ф.*

Новий причинок до студий над Іваном Вишенським

подав

Др. Іван Франко.

Моя праця про Івана Вишенського, опублікована 1895 р., мала те незвичайне щасте, що викликала цілий ряд критик (згадаю тільки важнійші: проф. Каліни, проф. Брікнера, дра Студинського, Гн. Житецького і А. Кримського), де подано було багато поправок, уваг і цінних сказівок для нового оброблення сего інтересного писателя. Дещо нового про него знаходимо і в виданім недавно другім томі монографії проф. Голубева про Могилу. В отсих рядках я хотів би звернути увагу ще на один твір Вишенського, не розібраний мною в згаданій книжці з 1895 р. і не завважений також моїми критиками. Сей твір інтересний особливо тим, що був одиноким твором Вишенського друкованим за його життя — хоч і без його імени; він змушує нас зробити хоч один виємок із твердження, що з творів сего автора за його життя ніщо не було друковане.

В своїй розправі з 1895 р. на стор. 451 згадав я про збірне посланіє афонських монахів, опубліковане князем Константином Острожським 1598 р. в додатку до сімох посланій патріарха Мелегія Пігаса против унії в так званій бібліографіи „Острожській книжочці в десятиох відділах“. Із сего старого друку, що швидко зробив ся бібліографічною рідкістю, переписувано нераз се посланіє до рукописних збірок (див. арх. Леонидъ, Описаніє рукописей гр. А. С. Уварова т. IV, стор. 123, 128; те саме Строевъ, Описаніє рукописей И. Н. Царскаго, N. 393 і 395). Не мавши в ту пору під руками ані старого друкованого тексту, ані пізнійшої копії, ані навіть тої новійшої репродукції посланія, яку зробив Малишевський у другім (не випущенім у світ) томі своєї монографії про Мелегія Пігаса, я нічого не міг сказати про сей твір. Тепер маючи в руках його текст, надрукований дром Мільковичем із копії захованої в архіві львівської Ставропіїї (*Monumenta confraternitatis*

Stauropigianae Leopoliensis t. I, 881—886)*) я можу твердити напевно, що се послання було твором Івана Вишенського. Короткий аналіз змісту, мови і стилю покаже правдивість сего твердження.

Послання адресоване „благочестивому князати Василію“, тоб то кн. Острожському, котрого називає зараз зі звичайним у Вишенського накопиченем прикметників „поборником церкви соборное, православное, восточное вѣры, ни въ часомъ неизмѣнное, авраамское, пророческое, апостолское, мученическое, отеческое, преподобныхъ праведныхъ и воѣхъ святыхъ богоугодно пожившихъ и Богу угодившихъ.“ Далі, знов у дусі Вишенського, послання адресується до воіх православних християн починаючи від панів, воеводів і єпископів „и до послѣднаго степене и простымъ смиреннымъ гражаномъ въ благочестіи обрѣтающимся еще въ людской земли.“ Воно написане від монахів Сьвятої Гори „отъ страны вашее,“ значить, від Афонітів Русинів. „Дійшов до нас — говорить ся в посланію — плачливий голос і такий важкий, що кождий правдивий боголюбець і братолюбець мусить сумувати і боліти тілом і душею, оплакуючи упадок братів гірше власної душі. Ті, що повинні були сьвітити церкві сьвітлом євангельского житя, ширять тьму, морок і ману і згіршене. Але ви сему не дивуйте ся ані тим не турбуйте ся ані не вдавайте ся в сумнів, „но паче вы благочестивіи мужайте ся, тверди, крѣпци и непоколебими въ вѣре своей пребудѣте и ниже страха челоуѣческаго ужасайте ся, ниже баснословія многоплетенныхъ лживыхъ словесъ слушайте.“ Хоч і убють ваше тіло, ви заховайте цілу голову — віру. „Много бысмо имѣли писати вамъ о прелести антихристовой хитрости, злобы, лукавства, ухищренія, како се упустилъ розличне і вѣоружилъ на церковь Христову, хотечи погасити сѣмя вѣры въ вѣрныхъ, но нынѣ нѣсть время. Сего ради толико вамъ мало обнажимъ отступниковъ благочестія, да ся ними не прелщаєте.“ Так вияснює автор послання причину його написаня і головну тему, про яку хоче писати. Маючи на увазі факт, що послання було опубліковане в половині 1598 р. (передмова Острожського датована д. 11 червня, пор. митроп. Євгеній, Описаніє Кієво-Софійскаго собора и кієвской ієрархіи. Кієвъ 1826, стор. 137), ми зрозуміємо, що причиною написаня сего послання був берестейський собор 1596 р., на котрім руські єпископи крім двох (лвівського і перемиського) разом

*) До речи завважу, що подана в титулі сего передрука цитата на мою книжку про Вишенського стор. 175 не має ніякого значіння.

з митрополітом Раговою відступили явно від православія і перейшли на унію. Против тих єпископів і звертає ся поперед усього автор послання і сей уступ його твору є найсильнішим доказом на те, що автором послання був не хто иньший, тільки Іван Вишенський. Аджеж тут маємо in pace зміст троха пізнійше, при кінці 1597 р. написаного великого послання „Къ єпископомъ утекшимъ отъ православное церкви“ (порівнай мою працю стор. 192—195). Аргументи ті самісінкі, тільки державні загально, без фактичних доказів і особистих нападів. Автор хоче показати „не голыми словесы, но писаніємъ, яко сіи не были пастыре ниже учителя ниже вѣрніи, но были блазнители, прелестницы и разбойнически престоль силою имѣнія, злата и сребра и челоуѣческою помощію и ухищреніємъ вѣспріали, да имѣньми а не церковію владѣють. Дѣрою влѣзли, а не дверми“. А який був їх вступ, такі й плоди їх володіня. І не могло бути інакше. Аджеж хто хоче бути добрим, духовним пастирем, повинен 1) ще в свѣтських стані сповняти Христові заповіді і любити людей і 2) зректи ся свѣта і його дѣбр та користей і тільки тоді йти в духовний стан. „Покажижъ ты мнѣ въ тѣхъ єпископахъ не только заповѣди Христовы всѣ еще миряне суци аще съхраняли, но єдину кую отъ евангельскихъ словесъ аще кои сотворилъ? Где претерпѣлъ ближяго и не судилъ ся съ нимъ и благословилъ его вмѣсто нѣкоея пакости или отнятьемъ имѣнія и кривды учиненія и до ризы взятія и до срачицы невѣзбраненія и по лицу біенія и другое страны обращенія по Христовомъ словесы и прочихъ заповѣданныхъ отъ него? Не все ли отъ юности даждь до старости нынѣшняго времени въ сварахъ, стяганіяхъ, судахъ, правованіяхъ, практикахъ, лъжеухищреніяхъ, да лжею побѣдитъ искренняго своего, житіе свое проходили и нынѣ проходятъ?“ І на єпископствѣ пішли вони не на те, щоб служити церкві. „Нынѣ воинъ, властелинъ, богачъ, сластолюбець, а утро съ тѣмижъ имѣньми ничтожъ обнищавши, ради другихъ имѣній, да будетъ болшій панъ и богатшій и слугъ болшей да имать и трапезы богатшіе и сластнѣйшіе по воли своєї да творить... сего ся ради на єпископство тѣщитъ... Тогда бо маетностью церковною и дѣвици замужъ отдаеть и сродство свое обогащаетъ и самъ ся въ мирѣ семъ якоже богатый онъ пытаеть, услаждаетъ и насыщаетъ. И отъ сего майстеръ погибельный яко въ своемъ сосудѣ основавши ся, на болшую высоту умъ и помысль его въздвизаетъ, славою въ немъ играетъ, да себѣ нѣкую славу въ вѣце семъ обряцеть“. Такъ малює Вишенський психологію апостазіи

єпископів — майже дословно згідно з тим малюнком, який бачимо в його посланню до самих єпископів. І далі він подає аргумент, звісний також із інших писань Вишенського, що правдива церква Христова повинна на землі терпіти переслідування та приниження. „Но сіи забѣгли на покои латинскіи, на славу и на честь папину, да здѣ мирно своє житіє и безнавѣстно поживуть, изобразуючи, яко не суть и не были пастырѣ, но розбойници и не дверми, но дирою влѣзли“.

Що робити православним у таким положенню, в яким опинились вони на Україні, автор послання не знає. Він аскет, він знає тільки одно: боротьба з покусами світа неможлива. Треба отрясти ся з них, бігти на пустиню і тут у тишині пізнавати Бога. Аджеж усе на світі минує, а всі віри крім православної — мана і не варті називати ся вірами. Чому? Бо не мають дару св. Духа. „Наша же восточная вѣра истинная и не престная духа святаго дарованія вмѣщаєть, пришествія его сподобляєть ся; освящають ся богоугодницы и просвѣщають и въ боговиденіє приходять, богословствуютъ отъ Духа наставляєми по совлеченіи ветхаго челоуѣка и по смерти тѣло неглѣнно богоугодниковъ пребываетъ, воными благоуханными благоухаетъ и чудотворять кости мертвые“. І сей аргумент ми знаходимо в інших писаннях Вишенського, від котрого переняли його й інші апологети православія, прим. Захарія Копистенський у своїй Паліодії. Кінчить ся послання звичайною у Вишенського порадою православним — терпіти всі переслідування, бо терпінє веде до вічного щастя.

Здаєть ся, сам отсей зміст і подані тут виписки вистануть в повні для сконстатованя, що се соборне послання афонських монахів було твором Вишенського. Се сконстатованє важне для історика літератури тим, що додає новий факт для характеристики писательської діяльності Вишенського, збагачує його літературну спадщину ще одним, хоч і не першорядної ваги, та все таки інтересним твором, вносить одну певну дату в хронологію тих творів, яку нам приходило ся уставляти звичайно на здогад, укріплює дату написаня другого, дуже важного твору — послання до єпископів-уніятів, для якого отсе послання служить немов коротеньким нарисом і конспектом, і подає важний причинок для оцінки того значія, яке мали писання Вишенського для сучасних, котрі не вагували ся надрукувати його послання в одній книжці з посланнями високопоставленого і шанованого патріарха Мелетія Пігаса.

Апокріфічне євангеліє псевдо-Матвія і його сліди в українсько-руським письменстві.

Подав Др. Іван Франко.

—*—

I.

Вже в передмові до другого тома моєї збірки апокріфів (Памятки II, стор. VII—VIII, X, XIII—XV) я підніс важність тзв. псевдо-Матвієвого євангелія для розвою національних літератур у західній Європі середніх віків. Далі згадано там також про вплив сего апокріфа на старо-чеську (стор. LXII) і польську (ст. XLVII) літературу, а на ст. LXII вказано на слід впливу того апокріфа навіть на новгородське малярство, хоча текст його, не дуже популярний і в західній Європі, не був перекладаний на жадну славянську мову.

В тім самім другім томі моєї збірки апокріфів я опублікував деякі памятки нашого старшого письменства, що доказують значнійший вплив сего апокріфа на наше письменство, спеціально на Карпаторуській території і змушують нас придивити ся ближше як тому євангелію, так і тим його перерібкам, що могли дійти в такій чи иньшій формі на сю територію і послужити взірцем і жерелом для наших письменників. Памятки, про які тут мова, се поперед усього поема „Сказаніє о зачатїи и рождестви пресвятия Богородици“, знайдена д. Гнатюком у Керестурі в двох копіях, із XVIII і XIX в., на жаль у обох без кінця (Памятки II, 74—98) і збірка „Чудесь которыи ся стали, гды Христось передъ Іродомъ до Єгипту уходиль“; сї чудеса знайдено в відписах як на Угорщині так і в Києві (Памятки II, 153—157 і 403—408). Можемо тут лишити на боці ще один

слід впливу того євангелія, власне тзв. „Житие Господа Бога нашего Ісуса Христа и Матере его“ (Памятки II, 59—65) сконстатувавши, що се в значній частині переклад із польської книжки Опеця „Żywot Pana naszego Jezusa Chrystusa“ (див. *Памятки*, т. II, стор. XXVII).

Найцікавіша з тих наших памяток без сумніву керестурська поема про уроджене і дитячі літа Марії; як звісно, вона доводить оповідане до тої хвилі, коли Марія по Благовіщенню задумує піти в відвідини до своєї своячки Єлисавети. Хоча зложена дивно мішаною, церковно-русько-сербсько-словацькою мовою, ся поема все таки являєть ся твором не позбавленим навіть чисто літературної вартости. Такі місця, як опис гори Морії і Соломонового храма, як розмова Марії з ангелом, сцена між Йоакимом і пастухами, не вважаючи на деякі психологічні наївности показують у авторі поетичну жилку і дар вірного обсервованя дійсности. Те, що я підношу в загальній характеристиці Карпаторуської літератури XVII—XVIII в., — дар надаваня апокріфічним повістям льокального кольориту, бачимо й тут у досить значній мірі.

Але далеко важнійша і цікавіша ся поема для нас із историко-літературного погляду, власне тим, що в ній бачимо відгук апокріфа доси дуже мало звісного на словянським, особливо на руським і сербо-болгарським ґрунті, так званого „Liber de ortu beatae Mariae et Infantia Salvatoris a beato Matthaeo evangelista hebraice scriptus et a beato Jeronimo presbytero in latinum translatus“ (Tischendorf, *Evangelia apocrypha* 1876, стор. 51—112)¹⁾, а по троха також статі „De nativitate Mariae“ (тамже 113—121). Ті обі статі, звісні тільки в латинських текстах, були правдоподібно перерібками Яковового Первоєвангелія, котрого старий латинський переклад був майже незвісний у зах. Європі перед XV віком.

Першу виразну згадку про ті апокріфи маємо в листі папи Іннокентія I до Еккуперія з 405 р., де говорить ся: „Cetera autem, quae vel sub nomine Matthiae (в иньших копіях Maithaei) sive Jacobi minoris, vel sub nomine Petri et Johannis, quae a quodam Leucio scripta sunt, vel sub nomine Andreae, quae a Nexocharide (в иньш. Xenocharide) et Leo-

¹⁾ Окремо видав сей твір із невизисканого Тішендорфом штутгартського рукопису О. Шаде (Oscar Schade, *Liber de infantia Mariae et Christi Salvatoris, commentatio seorsim edita Halis Saxonum* 1869.

nida philosophis, vel sub nomine Thomae, et si qua sunt alia, non solum repudianda, verum etiam noveris esse damnanda“ (Tischendorf, op. cit. XXIII). В Ієлязієвім декреті з р. 496 вичислено між апокріфами не тільки євангелія Якова і Томи, але також Liber de infantia Salvatoris і Liber de nativitate Salvatoris et de Maria vel obstetrice“. Дуже інтересна уміщена перед псевдо-Матвієвим євангелієм переписка (розуміть ся, апокріфічна) єпископів Кромация і Елїодора з Єронімом, перекладачем сьвятого письма на латинську мову. „Про уроджене дїви Марії, про рїздво і дитячі літа Господа нашого Ісуса Христа — пишуть єпископи — знаходили ми дещо в апокріфічних книжках. Та що там багато противного нашій вірі, то по нашій думці треба відкинути все, щоби з нагоди Христа не зробити радости Антихростови (ne per occasionem Christi traderemus laetitiam Antichristo). Коли ми міркували про се, прийшли до нас сьвяті мужі Парменій і Вірін і сказали, що твоя сьвятість віднайшов книгу писану рукою сьв. Матвія євангеліста, де описано також уроджене самої Діви матери і дитячі літа нашого Спасителя“. Єпископи просять Єроніма, щоб переклав сю книгу на латинську мову не так для пізнаня самих чудес Христових, як радше для побороеня єретицьких хитрощів. Св. Єронім відповідає будім то на сей лист, що сьв. Матвій справді написав таку книгу, але по гебрійськи, і доси не опублікував її; екземпляри її, писані його власною рукою, хоронять ся у побожних мужів, передавані з роду в рід. Тільки один екземпляр дістав ся до рук Левкія Манїхейця, того самого, що написав фальшиві дїї апостолів, і він перекутивши Матвієве писанє видав його (мб. по грецьки), і воно було похвалене манїхейським синодом (in synodo, cui merito aures ecclesiae non paterent). Отжеж тепер нехай пропадуть кусаня тих гавкучих псів! Видаємо отсе писанє апостола і євангеліста не на те, щоб покласти його на рівні з канонічними книгами, але щоб відслонити брехливість єретиків“ (Tischendorf, op. cit. 51—53). У своїй диссеритації „De evangeliorum apocryphorum origine et usu“ Тішєндорф звернув увагу на те, що євангеліє псевдо-Матвія справді виступає против єресі Манїхейців; бо коли ті виводили рід Марії із племені Леві, то тут виводить ся її рід від Давида, значить, із племені Юди. Захвалюване монастирського, незамужнього житя Марії вказує на те, що євангеліє було скомпоноване не швидше, як у V віці, хоча деякі його части взяті з якихсь давнійших, східних писань, що не дійшли до нас.

І в середніх віках се евангеліє не було дуже популярне; до нас дійшло ледво 10 копій і то дуже давніх і розкиданих по різних краях. Давнішим збирачам апокріфів воно було незвісне; перший згадав про него Котелер ще в XVI в.; перших 24 глав видав Тільо, і тільки Тішендорф опублікував цілість. Пізнійше від сего евангелія, десь у VI в., як догадуєть ся Тішендорф, виразно для противділання йому в церковно-правовірнім дусі було скомпоноване на Заході коротше оповідане „De nativitate Mariae“, що справді швидко витиснуло з рук публіки сей старший, просторійший апокріф. У 10 розділах містить ся тут оповідане про Йоакима і Анну, про заповіджене і вроджене Марії, її дитячі літа і заручини з Йосифом і вриваєть ся на різдві Ісусовім. При кінці XIV в. сей твір майже весь ввійшов у „Золоту легенду“ Якова de Voragine, а перших 8 розділів також вписано в *Speculum historiale* Вінкентія з Бове. Та він же вніс у сю свою величезну книгу також глави 6, 8, 13—14, 17—19, 20—24 евангелія псевдо-Матвієвого, але з рецензії, де автор називав ся „Яков син Йосифів“. Разом з перекладами сего твору на мови французьку і долішне-німецьку в XIV в. перейшли й ті відривки в народ. Зрештою ще в XIII в. у Франції перекладено псевдо-Матвієве евангеліє на пікардський діялект. Поодинокі розділи із сего евангелія ввійшли потім у популярні книжки про жите Ісуса, що виходили у Франції від кінця XV в. (Див. Paulin Paris, *Les manuscrits français*, т. IV, стор. 1, 12—14; т. VI, стор. 418 і д.; Gustave Brunet, *La France litteraire au XV siecle*. Paris 1865, стор. 210; Migne, *Dictionnaire des Apocryphes II*, 377 і д.).

В X віці в Німеччині переробила Матвієве псевдо-евангеліє на латинські гексаметри талановита поетка Грозвіта монахиня з Іандерсгайму в поемі „Maria“, хоча і тут взірцем була редакція, де автор називав ся не Матвій, а Яков. Тим самим евангелієм користував ся, хоч дуже в малій мірі, автор німецької поєми „Leben Jesu“, написаної ще в XII віці, далі піп Вернер (Pfaff Wernher) у своїй поемі „Drei liet von der Maget“, написаній 1172 р. Тим самим евангелієм, хоча мабуть уже в французькій віршованій переробці, користував ся також німецький поет Конрад фон Фуссесбрун у своїй поемі про Ісусові дитячі літа. Виписки з того евангелія є в хроніці Мартина Поляка (вмер 1278 р.); ним користував ся автор поєми „Die Erlösung“, зложеної в Гессії в половині XIII в. і величезної поєми „Das grosse Passionale“, що містить у собі крім історії Марії, Ісуса,

Пилата і т. и. також життя святих мучеників на цілий круг року. Тим євангелиєм користував ся подекуди також монах Кар-тузіянець Филип, що при кінці XIII в. написав дуже популярну поему „*Marienleben*“. Та він не користував ся псевдо-Матвієвим євангелиєм безпосередно, але держав ся вірно латинської віршованої компіляції „*Vita beatae Mariae virginis et Salvatoris rhythmica*“, скомпонованої мабуть у XII або в першій половині XIII в. Із сеї латинської перерібки черпали й інші німецькі автори кінця XIII і XIV в. І в Німеччині видано було ще при кінці XV в. кілька популярних книжок про уроджене і жите Марії, але про їх жерела доси не було спеціальних дослідів (Пор. Robert Reinsch, *Die Pseudo-Evangelien von Jesu und Marias Kindheit in der romanischen und germanischen Literatur*. Halle 1879).

Лишаючи на боці літератури італійську, англійську і інші західно- та північно-європейські, де також було багато прозових і віршових оповідань про вроджене і молодість Марії і Ісуса, ми мусимо звернути увагу на те, що популярність тих поетичних перерібок звичайно була не дуже широка і недовговічна. Роблені для одного якогось круга, прим. для лицарства — і улюбленою в тім крузі манерою, вони рідко виходили по за той круг, рідко переписували ся і коли та манера вийшла з моди, вони також попадали в забуте. Для духового життя широких мас важніші були ті уривки і ремінісценції апокріфів, що діставали ся в текст нечисленних компіляцій, де оповідано монографічним способом жите Марії і Ісуса, в текст середньовікових казань, коментаріїв, до святаго письма, підручників риторики і т. и. писань, що не тільки були без ліку переписувані, але й пізніше ще належали до перших друкованих книжок, уживали ся в школах, були підручними книжками для проповідників і пізніших полемістів, були перекладані з латинської на інші європейські мови і таким робом знаходили доступ до новітших національних літератур. Апокріфічні деталі бували тут розмальовані, розширені, збагачені найрізнішими місцевими легендами та видумками пізнітших авторів; їм надавано більше або менше виразний місцевий колорит, підсудовано такі чи інші тенденції відповідно до місця і обставин. І з тих середньовікових перерібок, у яких при загальній некритичности тих часів усе ще бачено „боже слово“ або бодай авторитет церковних учителів, черпали пізнітші, особливо словянські письменники і поети. В передмові до другого тома Памяток я зазначив також відгуки згаданих мною двох ла-

тинських апокріфів у таких важнім для православної церкви творі, як *Минеї Димитрія Ростовського*. Тут нам прийдець ся зупинити й на ньому довше.

До найбільше впливових перерібок, оснований на апокріфах, але підмішаних иньшими, доси ще не вислідженими деталями, належить власне згадана латинська поема „*Vita B. Virginis et Salvatoris rhytmica*“, що власне задля своєї віршової форми і латинської мови здобула собі широку популярність і поза межами Німеччини. Ся поема, зложена з 8031 віршів, по парі римованих, була 1888 р. опублікована, на жаль без ніякого наукового апарату, дром А. Фейтліном. Він зазначає тільки, що ся поема, „якої початок поки що губить ся в темряві, судячи по численних і вчасних наслідуваннях і нерерібках, яких діждала ся в усіх краях Європи в середніх віках аж до XVI в., мусіла бути зложена деь у першій половині XIV в. Її автор, що позбирав із грецьких і латинських жерел і обробив оті легенди про Марію і Христа, був широко освіченим духовним; його імя не дійшло до нас. Чи він жив у Стирії, як приймає Ріккерт у своїм виданю „Житя Марії брата Филипа“, сего годі доказати“. Подавши далі зміст поеми, др. Фейтлін підносить, що в самій королівській бібліотеці в Монахові є шість рукописів тої поеми, в Трацу три, одна в Ціріху і т. д.

Що до слів дра Фейтліна, буцім то автор сеї поеми позбирав оброблені в ній легенди з грецьких і латинських жерел, мусимо висловити сумнів, чи вмів він, живучи в XIII в., грецьку мову. Прольот першої книги його поеми, де вів вичислює свої жерела, скріпляє той сумнів. Читаємо там ось що :

Sanctus Epiphanius, doctor veritatis,
Salamine pontifex Cypri civitatis,
et sanctus Ignatius, verus martyr dei,
Iohannis discipulus filii Zebedei,
et Johannes Damascenus, qui philosophiam
omnem suam revocavit divinam in usiam,
de Maria virgine quedam conscripserunt,
que nobis in autenticis scriptis reliquerunt.
Descripserunt universe vite sue statum,
corporis et anime decus et ornatum.
Latinum in eloquium nuper hec translata
repperi, sed nondum adhuc scriptis propalata.

Із сего признання бачимо, що автор не черпав із ніяких грецьких жерел, але користував ся якоюсь латинською компіляцією, що покликала ся, для надання собі більшої поваги, на

грецьких отців: Епіфанія Кипрського, Ігнатія Богоносця і Івана Дамаскина, хоча очевидно ті поклики зовсім фантастичні, бо у згаданих отців церкви нема тих легенд, які подано в поемі. Що справді він черпав не з жерел першої руки, але з латинської компіляції, яку тільки з прози перевів на вірші, се потверджує він зараз далі додаючи, що перероблює се „*stilo licet rustico, sermone tamen brevi*“. Так само не можна брати поважно й дальшого поклику автора на жерела для кінцевої часті поеми:

Sanctus Dyonisius Areopagita
de Marie transitu scribit ex hac vita,
et sanctus Juvenalis, episcopus Byzanti,
Cosmas et Theophilus, diversi quoque sancti,
ac doctores plurimi de virgine scribentes
pluraque fideliter exponunt nos docentes,
que pro laude virginis Marie compilavi.
Si quis ut apocriphum hoc velit reprobare,
caveat, ne veritatem presumat condemnare.
Et in locis singulis ponendi sunt auctores,
qui sunt hujus carminis verissimi doctores.

Як бачимо, автор і сам почував, що йому закинуть компільоване апокріфічних оповідань і заслонюється від сего закиду вивішуючи імена церковних писателів, із котрих жаден, крім (апокріфічного!) Дионізія Ареопігита не писав того, що будім то черпає з нього поема. Натомість автор навіть не натякає на властиві жерела свого твору — апокріфічне євангеліє псевдо-Матвія і оповіданє „*De nativitate Mariae*“, а для дальших частей крім иньших апокріфів звісне „*Dormitio B. Virginis Mariae*“ приписуване сьв. Іванови Богослову (не Дамаскину) і „*Vita B. Virginis Mariae*“ константинопольського монаха Епіфанія (не Епіфанія Кипрського!).

II.

На словянським ґрунті, як звісно, з давен давна бороли ся дві сфери впливів: східна, православна з західною католицькою. Розуміється, що й тут, у обсягу апокріфічної літератури, проявляє ся ріжниця тих впливів. У східній церкві апокріфічне Первоеквангеліє мало трохи що не канонічну вартість і переписувало ся в збірниках житій і „слів“ призначених для церковного вжитку; тимчасом на заході сей апокріф до XVI в. був майже незвісний, тай потім звісний був тільки вченим і не мав ніякої популярности. Значить, коли у західніх Словян знаходимо

прозові чи віршовані оповідання про зачатє, вродженє і молодість Марії і Ісуса, то відразу можемо прийняти, що знайдемо в них деталі взяті не з Первоеквангелія, а із згаданих попередно латинських апокріфів і їх пізнійших латинських перерібок. Словянських поем, особливо у Чехів, про сї теми складано в XIV в. певно не мало, але більшина тих памяток, так як і загалом більша часть тої старочеської літератури, пропала в пізнійших нещасних пригодах; те що дійшло до нас, се тільки дрібні відривки, заховані щасливим випадком. До таких відривків належить вірша з XIV в., опублікована Ербеном (Wybor z literatury české, díl první, v Praze 1845, стор. 387—395) п. з. „Ježišovo mladi“; далі опублікована А. Патерою (Časopis českého Musea 1884, стор. 511—524) пісня пз. „Svaté Mařie s nebes chvála“, а в кінці уривок дуже гарної поеми, опублікований П. Шафариком (ČSM, 1855) пз. „Zlomek legendy o sv. Anně“ (див. P. J. Šafařika Rozprawy z oboru věd slovanských, díl třetí, v Praze 1864, стор. 347—350). Найстарша з тих поем — ся остатня, хоч годі згодити ся з Шафариком, щоб вона була зложена ще в половині XIII в. Навпаки, і мова і віршова форма, все вказує на пору найкрасшого розцвіту старочеської літератури в часі Карла IV. Пісня опублікована Патерою, мусіла бути зложена геть пізнійше, при кінці XIV або в початку XV в., в добі упадку старочеської літератури, як догадуєть ся її вчений видавець.

У звязку з тими чеськими віршами роздивимо ту поему, що знайдена д. Гнатюком у двох копіях, одній із XVIII, а другій новійшій із XIX в. в Керестурі в південній Угорщині і була опублікована мною (Памятки II, 74—98) пз. „Сказаніє ѿ зачатїи и рождєстви прєстѣла Бѣы и присно Дѣкы Марїи“. Се „сказаніє“ вже своєю віршовою формою, своєю мовою і своїм змістом таке неподібне до всего того, що на сю тему було звичайно писане у Словян православного культурного круга, що для його зрозуміння мені видаєть ся доконче потрібним детальний розбір його змісту в порівнаню з иньшими подібними творами, далі його мови і поетичної форми. Виходячи від основного тексту латинських апокріфів Псевдо-Матвія і Evang. de nativitate Mariae, а де треба, й від греко-словянського Первоеквангелія, і притягаючи до порівняня також латинську поему, я буду розбирати три старочеські поеми і керестурське Сказаніє в звязку з тими прозовими угро-руськими і українськими текстами, про які згадано висше. Додаю, що змістови керестурської поеми відповідає 9 глав Псевдо-Матвія, 10 глав Evang. de nativitate, 258 віршів

поєми „Ježišovo mladi; Шафариків уривок має всего тільки 78 рядків, але відповідає тільки одній частині першої і частині другої гл. апокрифів.

І гл. Псевдо-Матвія говорить про Йоакима з племені Юди. Се був багатий чабан, дуже богобоязний, що весь свій дохід ділив на трое: одну частину давав на вдови і сироти, другу на слуг божих, третю обертав на свій ужиток. Се почав робити від 15-го року життя. На двадцятomu році оженив ся з Анною дочкою Нахара і жив з нею 20 літ не маючи дітей. В євангелію De nativitate Mariae говорить ся про обоє родичів; про племя Юди не згадано, тільки про покоління Давида. Два рази піднесено, що Йоаким і Анна жили в Назареті; про чабанство нема згадки; свої доходи ділили на трое: частину для храму і жреців, частину для вандрівних і вбогих, а частину для себе. 20 літ не маючи дітей вони обіцяли ся Богу, коли їм дасть дитину, віддати її на услуги Богу і задля сего що року в великі свята ходили до храму. Латинська поема зводить до купи оба варіанти і починає оповідане ось як:

In civitate Nazareth in terra Galylea
homo quidam habitabat ortus ex Judea
gente, genus eius sumens de stirpe David regis.

Про те, що Йоаким був чабаном — нема згадки; свої доходи ділив на трое: одну частину роздавав

Infirmis et pauperibus, pupillis et egenis,
peregrinis, viduis et vagis alienis,

другу для храму, третю лишав собі. Обоє з жінкою

longo vero tempore simul habitabant,
quod nullam propaginem prolis procreabant,

але як довго жили бездітно — не сказано. Ježišovo mladi йде тут за Псевдо-Матвієм: робить Йоакима чабаном, не згадує про його походження від Давида, згадує про 20 літ бездітного життя, не згадує про Назарет; тільки в одній дрібниці бачимо вплив Evang. de nativitate, а то в порядку, в яким вичислено три частини Йоакимового добра і їх призначення: перша для храму, друга для вбогих, третя для себе. Приводимо тут початок сеї поеми:

Byl žid, jemuž jmě Joachim bieše,
Ten v manželstvi ženu Annu jmějše.
Ten žid mnoho owec jmějše,
A jineho těžení nejmějše.

Wes užitek z swych owec dělieše:
 jednu čest božíemu [chramu] a jeho sluham nosieše,
 druhu čest pútníkom a sirotkom dělieše,
 třetí čestí sam s swú čeledi žiw bieše.
 A to činil jest za let dwadzeci,
 s swu paní ne maje děti.

Шафариків уривок іде за Псевдо-Матвієм: Йоаким — багатий чабан,

Jakž ni jeden z toho kraje
 byl tak mnoho skota maje.

Оповідать ся про його шлюб з Анною:

A když dvadcieti let minu,
 pojal sobě ženě hrannu
 všie cti děvku jménem Annu,
 jež bě dci Izakarova,
 rodu krale Davidova.

Назва Анниного батька взята може з Псевдо-Матвія, де він називається Ахар, але швидше з *Evang. de nativit.*, де Ісахар — жрець, що не приймає Йоакимової жертви. Йоаким живе з нею двадцять літ не маючи плоду. — Натомість пісня Патери держить ся *Evang. de nativitate Mariae*, хоч і переносить їх осідок із Назарета до Вифлєєма; своє добро ділять на трое:

Czest gednu bozyemu domu,
 druhu czest chudym, putnikom,
 pro Buch, pyessym y konnikom.

Дуже інтересний тут додаток, якого нема в апокріфах, але який характеризує звичай наших (а певно й чеських) селян „держати день у році“, себто в певний день що року справляти обід для вбогих, сполучений зі службою Божою за покійників і угонцєм свояків і приятелів. Старочеський віршар каже:

Trogy sluzbu czynyesta do roka
 s welykym postem y modlytwamy,
 mssy, zaprossenym y almuznamy.

Ми побачимо той сам звичай, оповіданий подібними словами і в керестурській поемі, де Йоаким і Анна при щасливих випадках не тільки дякують Богу самі, але

сотвориша сродникомъ веліе
 веселіе и учрежденє (пор. рядки 244—245, 271 - 273).

І в своїх початкових рядках керестурська поема йде більше за євангелієм *De nativitate Mariae*, або за латинською поемою, хоча оповідане значно коротше; згадує про Давидове плем'я і Назарет, не згадує про Йоакимове вівчарство; розділ доходів також такий, як у євангелію *De nativitate Mariae*, хоча й говорить ся тільки про дві часті, — розумієть ся, третя часть лишаєть ся самим на жите. Числа літ не подано, в чім видно більшу близькість сеї поеми до латинської, ніж до обох прозових апокріфів і до старочеських поем.

II. гл. єв. Псевдо-Матвія. В один празник Йоаким приносить жертву до храма, та ось до него приходить церковний писар (*scriba templi*) Рубен і говорить, що йому безплідному не годить ся приносити жертви. Зганьблений Йоаким виходить із храма, не вертає до дому, але йде до пастухів і пускає сяз ними і в стадами в далекі сторони, так що Анна 5 місяців не має про него ніякої чутки. Порівнане з Первоєвангелієм показує, що сей Рувим — той сам, про якого й там була мова (див. Памятки II, 36), тільки тут із него зроблено храмового писаря, тимчасом коли там не звісно, хто він такий. В єванг. *De nativitate Mariae* архієрей Іссахар відкидає Йоакимову жертву, забороняє йому стояти між плідними мужами і велить прийти аж тоді, коли буде мати дитя. Йоаким утікає до своїх пастухів і не вертає до дому, боячи ся докорів сусідів. Латинська поема йде за єванг. *De nativitate*, подаючи, що Іссахар виганяє Йоакима з храма. Але далі поема відбігає від обох апокріфів оповідаючи, що Йоаким вертає до дому, оповідає Анні все, що спіткало його в Єрусалимі, обоє плачуть і молять ся Богу, щоб дав ім потомство, і тільки тоді Йоаким задумав віддалити ся від людей і йти в пустиню, щоб утекти від людських докорів.

*Sumptis ergo servis suis, congregavit oves
et cuncta sua pecora, capras atque boves,
domum suam exiens, doloribus affectus,
ad vaste solitudinis desertum est profectus.*

Там провадить жите аскета, молить ся, плаче, мало їсть, навіть бичує себе; пастухи даремно просять його, щоб не мучив себе так дуже.

Ježišovo mladi йде слід у слід за євангелієм *De nativitate Mariae*, хоча не має назви Ісахара, а тільки називає його „біскупом“.

В Шафариковім уривку маємо тільки кінчик оповідання про Йоакимову пригоду в храмі, а власне гарний вірш, як Йоаким

Sam v sobě svoj smutek tlačí.

За то Патерова пісня дає нам почути дух гуситського протипопівського руху оповідаючи, як

Por owa neuczynu hlupye
K uoltarzy k němu przystupy,
Ioachyma welmy uhany —

по чім сей не йде до дому, але до пастухів і мандрує з ними в сьвіт — так як у Псевдо-Матвія. В Димитриевій Четі Минеї в книжці за вересень у життю Йоакима й Анни знаходимо цікаву компіляцію обох версій латинських апокріфів: насамперед архіерей Ісахар відкидає Йоакимову жертву, а потім іще иньший „Жид із племені Рувимового“ докоряє Йоакимови його безплідністю. Дуже важно зазначити тут, що власне таку саму компільовану версію маємо і в керестурській поемі, де читаємо:

Архиерей именовъ Ісахаръ
Не восприявъ принесена на даръ,
Къ тому еще укори святаго
О неплодствѣи онъ приносящаго, —

додаючи, що його безплідність мабуть Божа кара за якісь потаємні гріхи. А далі (в. 31 і д.)

І еще ся вѣкій Євреянинъ найде,
От племєне Рувимова прийде...
Святытеля и той укаряше.

Цікаво, що прозове оповіданє в рукописі Ст. Теслевцьового (Пам. II, 66) йде за версією латинської поеми, оповідаючи, як Йоаким після вчиненої йому в храмі нечести вернув до дому, і тільки потім, без пастухів і без стад пішов у пустиню. Ще далі йде текст поміщений у Перемиській Прольові (Пам II, 57), подвоюючи епізод у храмі: наперед виганяють відтам Йоакима і сей відходить у пустиню; потім Анна йде до храму і її також виганяють „сини Ізраїлеві“. Як бачимо, фантазія копістів при перероблюваню тих оповідань поступала зовсім аналогічно до фантазії простого люду при твореню ріжних варіантів казок.

Керестурська поема далі йде за слідами всіх апокріфів починаючи від Первоеквангелія: пропустивши епізод про розпитуване серед дванацятьох поколінь, чи є ще хто такий безплідний (сего епізода нема також ані в латинській поемі, ані в жадній чеській) автор оповідає, як Йоаким іде з Єрусалима в пустиню до своїх вівчарів, додаючи мабуть із власного концепту, що йшов до них три дни пішки; гарно малює сцену стрічі Йоакима з пастухами, їх зачудуванє і побоюваня і

Коли его слуги ув'їд'ївши,
 вси на ноги горе восташе,
 дочекавши своего господара, —
 але ся боя, да ихъ што не каре,
 бо его в'їдятъ гн'ївна, невесела.
 Якая нужда его принесла
 башъ на празникъ великія пасхи,
 коли правнує вшитокъ родъ єврейски?
 И снесли му ту погача, —
 не хоче ести, но хоче да плаче.

Сей уступ, не взятий із жадного зв'їсного нам жерела, але з безпосередньої житевої обсервації, показує в авторі чоловіка, що був близький до народа. Те саме св'їдчить і той вірш, де Йоаким задля своєї молитви шукає місця

у пустыни, где никого нема,
 да его слыша, ни птица допева.

Пригадаємо типове означене пустині в наших примівках: де кури не допівують, де дзвони не додзвонюють; очевидно якийсь подібний зворот мав на думці й автор сеї вірші. Та вже тут ми маємо перший слід впливу Первоевангелія на нашу поему. Говорить ся в ній:

Тако святы Богу ся моляше,
 шесть нед'їл'ї пици не вкушаше.

Ані єв. Псевдо-Матвія, ані єв. *De nativitate* нічого не згадують про такий Йоакимів піст; остатній із тих апокріфів подає загально, що Йоаким був у пустині *aliquamdiu*, а Псевдо-Матвій каже лиш тільки, що Анна 5 місяців не мала про него ніякої звістки. Тільки Первоевангеліє говорить про 40-денний піст, а за ним іде й наша поема і ті укр.-руські тексти, що були перерібками Первоевангелія, як ось текст Григора (Пам. II, 50), Кузиковича (*ibid.* 54), Перемиського Прольота (*ibid.* 57), Данилівське Учит. євангеліє (тамже, 98). Той сам деталь знаходимо і в Дмитриєвій Четі Минеї у згаданім уже життю Йоакима і Анни. За те текст Теслевцьового переборщує Псевдо-Матвія, не згадуючи нічого про піст, але подаючи, що Йоаким був „два роки у той пуци на покут'ї“ (*ibid.* 66).

Кінчить ся друга глава Псевдо-Матвія оповіданєм про те, як Анна сумує, плаче і молить ся без Йоакима, бачить у саду на дафінї гніздо воробців і нарікає на свою безплідність, просить у Бога дитини і обіцяєть ся віддати її Богу на службу. Ангел являєть ся їй, заповідає вродженє дитини (не кажучи,

яка вона буде) і щезає. Анна йде до своєї спальні, паде на своє ліжко і лежить мов мертва весь день і всю ніч, потім прикликає слугу і дорікає їй, чому не прийшла потішити її. Слуга грубо відповідає їй і Анна знов плаче та сумує. В єванг. De nativitate сего епізода зовсім нема. Латинська поема кладе наперед появу ангела Йоакимови, значить те, що оповідаєть ся в III гл. Псевдо-Матвія, а потім появу тогож ангела, названого тут виразно Рафаїлом, Анні. Сей епізод оповідає автор лат. поеми за Псевдо-Матвієм, хоча розширює оповіданє своєю фразеологією. Як довго жила Анна без Йоакима, тут не говорить ся; замість гнізда з горобенятами, яку латинським апокріфі, сказано загально, що Анна

*herbas atque gramina de terra pullulare
vidit et se frontibus arbores ornare
et cum multis fructibus flores germinare,
et pro pullis vidit aves nidos comportare.*

Далі йде довга молитва Анни, їй являєть ся ангел, заповідає вродженє дочки і прихід мужа за три дни. Стріча обох відбуває ся дома, як у Псевдо-Матвія; про золоту браму нема згадки. Із старочеських поем тільки Шафариків уривок оповідає сей епізод, значить іде за Псевдо-Матвієм. Оповідаєть ся тут, що Анна вийшла

*do své ščepovnice,
uzříe v hrušce hnězdo vrabie
obhajcáj jho sedi, vabie
vrabata, ona křičiece
vzdvihaju sie z hnězda chtiece.*

Плач Анни при виді гнізда держаний свобідно супроти тексту старого апокріфа і займає 38 рядків; на ньому й кінчить ся сей уривок ¹⁾.

В керестурській поемі маємо тут знов дуже цікаве явище. Оповідаєть ся, що Анна почувши про пригоду, яка стала ся її мужови, з великого жалю і сама пішла в пустиню, але потім зараз говорить ся, що вбрала ся в чорну одіж і замкнувши ся у своїм дворі почала дуже плакати і нарікати; далі йде сцена в саду під дафиною, на якій вона побачила гніздо з малими пташатами, поява ангела, названого тут виразно Гавріїлом (сеї назви нема в Первоєвангелію, та вона належить до православної тра-

¹⁾ Варто згадати, що Шафарик уважав його частиною оповіданя про Анну матір Самуїла, очевидно не знаючи його жерела.

диці, пор. Памятки II, 58, 67, 99) його заповідь, що вродить дочку і назве її Марією і Аннина обіцянка, що присвятиє її Божій службі. Анна в великій радості йде до Єрусалима. Як бачимо, початок сего епізоду виглядає як неодоладний уривок. Тимчасом зовсім таке саме оповідане ми знаходимо в цитованім уже життю Йоакима і Анни Дмитрія Ростовського (кн. за вересень). Анна по відході мужа йде в пустиню, але зараз потім опиняється дома і сумує під дафиною. Правда, в життю є ще сцена з Юдитою, пропущена в поемі, але за те й тут епізод кінчить ся подорожю Анни до Єрусалима, і в керестурській поемі з латинським євангелиєм *De nativitate*. Значить, маємо знов факт більшої згідности керестурської поемі з українською редакцією життя, ніж із яким будь иньшим текстом. А що Дмитрій копіїлював своє оповідане не тільки з латинських апокріфічних легенд, але також і з Первоєвангелия, для того легко зрозуміти, що й керестурська поема має тут вірні мов живцем парафразовані з Первоєвангелия:

Живъ Богъ Господъ, котри мя сотвори!
 Яко будемъ я чадо родити,
 Господу его на вѣкъ поклонити,
 Да служи Господа и Бога
 во вся лѣта за живота своя.

Подібно читаємо і в Первоєвангелию: „Живъ Гѣ Бгъ мон! яко аще приживоу мужскъ пол или женскъ пол, принесоу в даръ Боу ѣ коуди слоужа къ всѣмъ днѣмъ живота своего“ (Пам. II, 37).

III гл. Псевдо-Матвія. Ангел-являє ся Йоакимови, сповіщає його, що потішив його жінку і що вона буде мати дочку, яка буде виховувати ся в храмі і буде благословенна і звеличана. Ангел велить Йоакимови йти до дому. Йоаким просить ангела, щоб погостив ся у него, але ангел не хоче. Тоді Йоаким приносить Богу в жертву ягня і з його димом ангел летить у небо. Йоаким ще не знає, що йому робити, але в сні являється йому ангел іще раз і велить йти до дому. Йоаким вибирає ся разом з пастухами. Вони йшли 30 день і коли були вже близько, явив ся ангел Анні і велів їй йти в золоту браму на зустріч мужови. Вона жде досить довго, врешті бачить, як наближається Йоаким, біжить напротив него, кидається йому на шю і витає ся з ним радісно. Єванг. *De nativitate* не має початкового епізода з Анною, ангел являє ся Йоакимови тільки раз на яві і говорить йому довгу промову, обіцяє дочку Марію, пророкує її сьвятість, покликаєть ся на приклади Сарри, Рахелі, матери

Самуїла і Самсона і велить йому йти до дому. На знак, що його слова правдиві, він обіцяє йому, що в золотій брамі єрусалимській зустрине його хтось, хто буде ждати на него і дуже втішить ся його приходом. У латинській поемі ангел називається Рафаїл. Він являється Йоакимови і говорить довгу промову, в якій заповідає вроджене і ім'я Марії, велить Йоакимови по сімох роках віддати її до храму, а в кінці велить йому йти до дому і потішити жінку. Про стрічу в золотій брамі нема мови. Старочеська поема *Ježišovo mladi z razu* йде за єв. *De nativitate*, передаючи зміст промови ангела до Йоакима досить вірно, особливо ж його характерну аргументацію :

Widěl jest bouh twé zapyřenie
pro nepravu uhaněnie ;
neb i jédnoho [hřiechu] nenie,
cožkoli čini samo přiroženie ;
wole zla, ta hřiech čini, ---
hdež jie nenie, toho buoh ne wini.

Пор. у латинських апокрифі: *Videns quippe vidit pudorem tuum et audivit sterilitatis opprobrium non recte tibi objectum. Peccati namque, non naturae ultor est Deus* (Єв. *de nativitate* III). Та далі чеська поема черпає з Псевдо-Матвія, оповідаючи про Анну, її плач у саду під дафіною, про гніздо з горобенятами і т. д. В Патеровій вірші про Анну не згадано нічого, а оповідається тільки про благовіщенє Йоакимови і наказ, щоб ішов до дому, де Анна стріне його весела. Значить, знов відскок від єв. *De nativitate*, бо не згадано ані про золоту браму, ані про стрічу в Єрусалимі. Вродженем Марії кінчить ся зрештою епічна часть сеї вірші, а далі йде довге вихвалюване Богородиці.

В керестурській поемі ангел являється Йоакимови покинувши Анну, заявляє йому коротко, що Анна вродить дівчину і додає :

Ту тебе мое знаменіе
и истино благовѣщеніе :
иди у градъ Іерусалимъ святы,
къ соборней церкви будешъ стати,
найдешъ Анну башъ на злати врата,
котра хоче тебе то исто сказати.

Йоаким іде до Єрусалима, стрічається з Анною і помолвивши ся Богу обоє вертають до дому. Як бачимо, оповіданє підходить найближше не до Псевдо-Матвія, а до єванг. *De na-*

tivitate, але при тім знов таки до цитованого Дмитриєвого життя Йоакима і Анни (пор. Памятки II, стор. XXXV).

І в иньших кїївських писателїв XVII в. стрічаємо сю саму традицію; прим. у „Небі новім“ Галатовського читаємо (чудо первое), що „Іоакимъ знашолъ жену свою Анну. з тоєю новиною въ церкви Іерусалимской въ золотыхъ воротахъ, же она мѣла породити цорку, которая мѣла zostати Маткою Божєю, а то Іоакимовѣ овнаймилъ ангель, же мѣлъ тамъ знайти жену свою з тоєю новиною“. Галатовський при тім покликують ся на Метафраста; коли сей поклик вірний, то се давало би вказівку для слїдження з одного боку жерел, із яких черпав Метафраст, а з другого жерел, із яких черпали автори латинських апокрїфів.

Про уродженє Марїї оба латинські апокрїфи згадують лише кількома словами; натомїсь латинська поема оповїдає широко „De conceptione virginis Marie et infusione anime eius“, про освяченє її в материнїй утробі Духом сьв., про її вродженє, подає пісню Йоакима і Анни при її вродженю, оповїдає про чуда, які стали ся при тїм і в кінці говорить про її вивід у храмі 80 день по вродженю (вірші 365—486). Зміст сих віршів зовсїм блїдий і вбогий, видно се плїд середньовікової схолястики, не оснований нї на яких старших жерелах. Старочеська і керестурська поеми вродженє Марїї також збувають дуже коротко, але в тїй другїй бачимо невеличкий слїд впливу Первоєвангелія. Як звїсно, в Первоєвангелїю сказано, що по вродженю Марїї Йоаким принїс дари до храма і при тїм дивив ся на „петалу“ архїєреєву, себ то на золоту бляху на його шапці з написаним на нїй Божим іменем; по блиску тої бляхи Жиди ворожили собі, чи мила Богу їх жертва, чи нї (пор. Rud. Hofmann, Das Leben Jesu nach den Apokryphen, 30). Отже і в керестурськїй поемї сказано загально:

И принесє Іоакимъ дари;
не би ктому укора ни старї;
благословєнь бысть архїєреємъ
божїмъ благоволенїємъ.

Гл. IV і V Псевдо-Матвія оповїдають коротко про введенє трїлїтньої Марїї в храм і подають радїсну промову Анни перед усїм народом із сего приводу. Тут характерний епізод — вихід 3-лїтньої Марїї сомої в гору по 15 ступнях, що вели до церкви. Те саме троха ширше оповїдає й *Evang. de nativitate* (гл. VI). Латинська поема оповїдає про два введеня Марїї в храм: одно по трьох лїтах, хвилеве, якого цїль лишаєть ся неясною,

а друге по сімох літах, по якім Марія вже лишаєть ся в храмі. В першім із тих епізодів видно тільки той один вплив латинських апокріфів, що Марія сама виходить на 15 ступнів; про дівчат зо свічками нема згадки ні при першім ні при другім уведеню. В старочеськім *Ježíšovo mladi* сказано також коротко, що Марію 3-літню віддано до монастиря. Натомісь у керестурській поемі оброблено сей епізод широко і навіть з деяким льокальним підмалюванем. Автор поеми держав ся Псевдо-Матвія оповідаючи, як по трьох літах родичі скликають дівчат і дають їм у руки свічки і ведуть її з Назарета до Єрусалима і як Марія вийшла на 15 ступнів. Цікаве тут пояснене;

Бяху тамо пятьадесять степени
при церковномъ входѣ сотворени,
на всякомъ ся єденъ псаломъ пое
от священства, коли на немъ стои,
и Левитовъ, коли гори виходи
и на службу до церкви уходи.

Латинські апокріфи дають два поясненя тих сходів: Псевдо-Матвій говорить, що на них співали ся тзв. степенні псалми; *Evang. de nativitate* додає, що сходи були потрібні, бо жертовний вівтар стояв на горі. Латинська поема не дає ніякого поясненя; керестурська йде за Псевдо-Матвієм, що своєю дорогою звістку про ті сходи з 15 ступнями взяв із Йосифа Флявія (пор. R. Hofmann, op. cit. 38).

Але маємо й тут сліди впливу Первоеквангелия на нашу поему. І так у латинських апокріфах не подано імени архіерея, що прийняв Марію; правда, його не подано й у Первоеквангелию, але зараз у дальшій главі того апокріфа, де мова про заручини Марії, говорить ся про Захарію; автор керестурської поеми переніс його вже на введене і замісь звичайного єрея, яким він є в Первоеквангелию, зробив із него

сяти пророкъ Захарія с нима,
архіерей начални надъ всима.

Та маємо тут іще один додаток, якого не знаходимо ані в грецьких, ані в латинських апокріфах — про введене Марії у святаю святих. Ось як оповідає про се керестурська поема:

Прийавъ святый руками своима
благослови дѣвицу претъ всѣма.
Єще єдну сотвори вещь страну
Захарія всѣмъ удивительну:
пречистую веде дѣвицу

во святая святыхъ голубицу,
 во внутреность храма Господняго
 по второй же зависи бывшаго,
 гдѣ не само ни полу женскому,
 но ни чину священническому
 доволено не було входитьи
 ниже кому молитви творити;
 архіерей даде шѣсто тамо
 кромѣ всѣхъ одной Дѣви само.

Сей мотив ми стрічаємо часто в прозових оповіданнях із XVIII в. на Карпаторуській території: в рукописі Кузиковича (Пам'ятки II, 56), менше виразно в однім Перемиській Пролозі (тамже 59), в угроруській казаню Ст. Теслевцьового (тамже 73).

Але найважнійше для нас те, ще й сим разом знаходимо найблизше свояцтво керестурської поеми з Димитриевим житием Йоакима і Анни. І в житію, як у поемі, родичі по трьох роках ведуть Марію „со свѣщами“ у храм; їх стрічає архієрей Захарія і вводить Марію у святая святых. Ті деталі зрештою можемо слідити ще далі назад: вони знаходять ся в церковних піснях грецької церкви під д. 20 падолиста (Введение), значить, вони належали до греко-візантійської традиції, хоча не дуже давнього часу (V—X в.), коли складали ся ті церковні пісні.

Гл. VI Псевдо-Матвія оповідає про жите Марії в храмі. *Evang. de nativitate* говорить коротко, що їй там день у день являлись ангели (початок гл. VII). В латинській поемі характеристиці особи Марії і її побутови в храмі присвячено аж 10 розділів, разом 390 віршів, де серед загальників знаходимо епізод уміщений у Псевдо-Матвія в гл. VIII про те, як Марія жеребом була вибрана королевою між дівчатами; тут се покладено як мотив, чому їй давали прясти і ткати королівські матерії — порфиру і шовк. Старочеська поема йде тут за Псевдо-Матвієм, подаючи характеристику Марії і її ремесло — тканє паволоки (Псевдо-Матв. *opus lanificii*). Керестурська поема присвячує сему епізодови досить довгий розділ, у котрім поперед усього знаходимо опис гори Морії і Соломонового храма, зроблений мб. на основі Йосифа Флявія, — чи безпосередно, чи за посередництвом якої готової вже перерібки, сего не берусь рішати. До латинської поеми, чи загалом до якогось оповідання, де докладно говорено про побут дівчат і хлопців при єрусалимьськім храмі, зближаєть ся поема оповідаючи:

Особнѣ же дѣвици живяху,
 иже Богу на службу даваху,

до времена и возраста своего, —
 мусить ватимъ за мужа якого
 удати ся, коли би прїде время,
 супружества да понесе бремя.
 Особиѣ же живяху вдовици
 и святыя жены пророчици,
 завищани безмужно пожити,
 до кончини чистоту хранити.
 Особиѣ же мужіе живяху,
 безсупружній животь провождаху
 въ подобіе єдному монаху.

Латинська поема оповідає тільки про побут дівчат при храмі,
 що жили

*Juxta templum Salomonis quasi sub conventu,
 numero duodecim tali sub obtentu,
 ut viventes ibi caste domino servirent,
 templum et ornatum ejus ibique custodirent.*

Додає поема також:

*Sic in dei laudibus iugiter manserunt
 usque tempus nubile; tunc que voluerunt
 nubere. per sacerdotes viris tradebantur,
 ipsis sponsalicia de templo donabantur.*

Опис занять Марії при храмі в керестурській поемі також
 досить зближений до латинської поеми:

и сама є скоро научила,
 совершенно кнѣгу изучила,
 єврейское свято писаніє,
 покрай того и рукодѣліє:
 шити, ткати, вглипою вести,
 памуть, чадванъ, само злато прести;
 святой церкви что требоваше,
 сама собом, руками дѣлаше
 ко служенію священическому,
 нарочито архіерейскому.

Се виглядає мов скорочений переповід віршів 819—842
 лат. поеми, де говорить ся:

*Nunquam otiosa fuit hec virgo tam beata,
 sed semper in operibus bonis occupata:
 aut circa ministerium altaris satagebat,
 aut in templo domini devote serviebat...
 aut sanctorum patrum libros sollerter relegat,
 et in his ut potuit meditans studebat;
 byssum sive purpuram texuit vel nevit,
 nen nos aurifigia facere consuevit i t. d.*

Далі оповідаєть ся в керестурській поемі про те, як батько й мати часто відвідували Марію в храмі — деталь, якої не знаходимо в иньших звісних нам апокріфічних оповіданнях. Цікаво, що власне знов у Димитриєвім житию Йоакима і Анни знаходимо звістку про те, що Анна повдовівши переселила ся до Єрусалима і часто відвідувала свою дочку в храмі; значить, поема знов являєть ся немов поетичною перерібною укр. редакції жития.

Про те, що Марія не їла страв, які давано иньшим дівчатам, але роздавала свої пайки вбогим, а сама годувала ся тим, що приносили їй ангели, згадує коротко вже Первевангеліє (гл. VIII, див. Памятки II, 40), докладнійше Псевдо-Матвій; цікаво, що в латинській поемі про се не находимо згадки; натомість у керестурській бачимо се оповідане разом з дальшим уступом про поділ часу Марії при храмі, взяті живцем із Псевдо-Матвія. Се оповідане находимо і в прозових памятках, а власне в Дрогобицькім рукописі (Памятки II, 61), де воно, дістало ся дорогою перекладу з польської книжки Опеця, що знов була перерібною середньовічної компіляції єв. Бонавентури.

Кінчить ся сей розділ керестурської поєми хронологічною нотаткою: Марія жила в храмі до 12-го року житя; сю цифру має Первевангеліє; оба латинські апокріфи і латинська поема мають иньшу цифру — 14 літ. Далі подано вік, до якого дожили Йоаким і Анна: Йоаким 80 літ, а Анна 70; перша з тих цифер узята з Епіфанія монаха (див. Памятки II, 372); що до другої сам автор поєми хитаєть ся, бо швидко потім подає, що Йоаким лишив „Анну осемьдесятлітну“. Відки взято подробицю, що Анна бачила сина своєї дочки — не вмію сказати; в звісних мені апокріфічних оповіданнях я не стрічав його.

Гл. VII Псевдо-Матвія оповідає, як архієрей Абіатар давав жерцям великі дари, щоб дали Марію за жінку для його сина і як Марія не хотіла йти і заявила, що хоче лишити ся дівою до смерти. Сего епізоду нема в єванг. *De Nativitate Mariae*, а латинська поема говорить загально:

*Ergo multi filii nobilium venerunt,
qui Mariam virginem in sponsam petiverunt.*

Ані чеська, ані керестурська поєми також не мають сего епізоду.

Гл. VIII Псевдо-Матвія оповідає про чудесні заручини Марії з Йосяфом. Коли Марія мала 14 літ, скликано весь народ.

Архієрей Абіатар заявляє, що від віку-правіку при храмі виховувались дівчата і кожда в такім часі виходила замуж, аж ось Марія винайшла новий спосіб подобати ся Богу і хоче лишити ся незамужною. Треба спитати самого Бога, кому дати її під опіку. Жереб указує на племя Юди. Архієрей наказує, щоб на другий день усі неженаті з того племені прийшли до храма і кождий щоб мав із собою прут. Зійшли ся, від них позбирано прутути; Бог велить покласти всі прутути в сьвятая сьвятых; завтра рано з одного прута злетить голуб; на чий пруті буде сей знак, той одержить Марію. На другий день роздано прутути їх властителям, але на жаднім не було знаку; ангел показав Абіатарови маленький пруток, полишений у сьвятая сьвятых; се пруток Йосифів. Абіатар крикнув на него, щоб узяв свій прут, і скоро він узяв його до рук, з його вершка вилетів голуб. Народ поздоровляє Йосифа, але сей випрошуєть ся, вимовляючи ся старістю. Архієрей грозить йому гнівом божим і Йосиф згоджуєть ся взяти Марію, та просить, щоб з нею дали ще кілька дівчат, з котрими-б вона пожила ще якийсь час. Архієрей пристає на се. В еванг. De Nativitate Mariae деталів менше; нема згадки про киданє жереба, але згадуєть ся про пророцтво Ісаї „Повстане прут із кореня Ессея і цвѣт виросте з його парости“; на основі сего пророцтва скликають усіх неженатих: чий прут випустить лист і на чий усяде голуб злетівши з неба, той візьме Марію. Йосиф, старий дід, не дав свого прута, аж коли сам Бог сказав, що ще одного прута бракує, він віддав свій і на нього єв голуб. Йосиф не відмовляє ся більше, відбувають ся заручини і Йосиф відходить до Вифлеєма, щоб зробити порядок у домі і приготувити ся до весіля, а Марія з сімома товаришками вертає до дому своїх батьків у Галилеї. Керестурська поема і тут оповідає широко, з деталями відмінними від обох апокріфів.

Оповіданє починає ся справді епічним стилем:

Советъ трима сінедримъ велика
со членови, свои советники,
у совету совопрошаху ся,
о Маріи советоваху ся.

Промови Марії, що вона не хоче виходити замуж, тут не подано; в латинській поемі ся промова займає цілий розділ. Тут відмова Марії являєть ся вже звісною радникам. Архієрей оповідає, що бачив архангела Гавриїла, як сей приносив Марії поживу і розмовляв з нею, — значить, се доси було незвісне нікому, мабуть тому, бо відбувало ся в сьвятая сьвятых. Архієрей

кінчить так, що не можна її силою віддавати за муж, а треба молити ся Богу, щоб виявив, що з нею робити далі. Всі молять ся і одержують від Бога відповідь — не сказано, яким способом — щоб зібрати чесних неженатих мужів із царського роду і взяти від них палиці: чия палиця процвіте, тому треба віддати Марію,

дівство си да може хранити
и чистоты свѣдѣтель быти.

Архієрей — розсилає наказ, щоб йому прислали з кожного племені по одному мужови; з царського племені був вибраний Йосиф, 80-літній старець. Його палиця процвила і архієрей заручив його з Марією.

Ріжниці між сим оповіданєм і латинськими апокріфами ось які. У Псевдо-Матвія архієрей не Захарія, а Абїятар; рада відбуває ся не в синагогї, а при всїм народї; тут же кидають жереб, із якого племя має бути муж Марії; архієрей сам, без окремої Божої обяви наказує мужам із племені Юди віддати прутги; знак має бути не те, що прут зацвіте, а те, що з него злетить голуб; Йосифів прут лишає ся в святаї святих і тільки ангел показує його Абїятарови; Йосиф вимовляє ся від пошлюбленя Марії і тільки під загрозою архієрея бере її, випрошуючи при тїм, щоб дано йому разом з нею ще кілька дівчат для її товариства.

В єванг. *De nativitate* архієрей не названий, Божої обяви що до віддаваня прутів зовсім нема, знак — на чий прут сяде голуб злетівши з неба; Йосиф випрошує з Марією сїм товаришок. І знов ми бачимо, що керестурська поема, не маючи всїх тих деталів, найближше підходить до оповіданя Димитрія Ростовського. В книзі за март у слові на Благовіщенє маємо те оповіданє, з покликом на Георгія Кедрина і на Єронїма. І тут архієрей — Захарія, самі святихники радять ся перед кивотом і одержують Божу обяву; і тут знак — палиця має зазеленїти і голубиця злетівши з гори має сїсти на нїй — се остатнє очевидно взято із єванг. *De nativitate*; і тут Йосиф не змагаєть ся, а про товаришок, які пішли з Марією на її нове житло — нема мови. Цікаво, що покликаючись на тогож Єронїма Галатовський (Небо новое, гл. III чудо 5) оповідає сей епізод значно відмінно. Архієрей не названий; він промовляє в церкві перед зібраним народом, щоб дівчата, які доси жили при храмі і дійшли до 14 літ, вертали до своїх родичів; Марія відповідає, що не може вчинити сего, бо її родичі офірували на службу Богу

і вона сама шлюбувала до віку лишити ся дівчиною. Архієрей приступає до кивота і запитує Бога, що з тим робити? З кивота виходить голос, „жебь всё з дому Давидового принесли свои палцаты до олтаря, и если бы чый палцать заквѣтнул и на верху того палцата духъ святыи в постати голубиной показалъ ся“, тому віддати Марію. Сей голос чують усі люде в церкві, між якими був і Йосиф, і зараз складають палиці; на Йосифовій показав ся знак і він бере Марію не змагаючись до себе до Вифлеема; та поки він лагодив-ся до весіля, Марія разом з сімома дівчатами пішла до дому своїх родичів до Назарета.

Гл. ІХ Псевдо-Матвія говорить про дворазове благовіщенє Марії — при жерелі і при тканю порфіри. Варто зазначити, що в компіляції Епіфанія монаха оповідаєть ся про дворазове благовіщенє: перше, коли Марія мала 12 літ і жила ще при храмі, почула раз підчас молитви від вівтаря голос: „Уродиш мойого сина“, але про се не оповідала нікому, аж доки не воскрес Христос; друге благовіщенє було 2 роки потім, уже в Назареті (див. Памятки II, 373). Те саме оповіданє передає також Гаятовський (Небо новое, гл. II, чудо 3), покликаючи ся на житиє і візії св. Єлисавети, списані св. Єронімом. Се оповіданє треба відрізнити від Псевдо-Матвієвого, що було тільки дальшим розвитем тої реляції, яку маємо в Первоеквангелию. Тут нема ніякої згадки про дівчат-товаришок Марії, при котрих по Псевдо-Матвію відбуло ся перше благовіщенє коло криниці. Марія живе у Йосифа; вона лишила ся сама дома і йде з коновкою по воду; тут стає перед нею ангел і поздоровлює її; перелякана вона тікає до дому і сідає прями, та ось ангел у друге являєть ся їй з благовіщенєм. *Evang. de nativitate* знає тільки про одно благовіщенє, в комнаті. Оповіданє починаєть ся від того, що Бог посилає Гавриїла, щоб заповів зачатє Господа. Ані в Первоеквангелию, ані у Псевдо-Матвія ангел не названий. Керестурська поема розвиває ширше оповіданє евангелия *De nativitate*: промова Бога до ангела (він названий Гавриїлом аж пізнійше, вірш 678) подана в цілости, означено дуже докладно час, коли відбуло ся благовіщенє: в неділю о одинацятій годині, а розмова ангела з Марією займає цілих 140 рядків (692—833). Се оповіданє, зложено в драматичній формі, хоч досить наївне з погляду на психологію, все таки цікаве як проба оригінального розмаху фантазії автора нашої поеми. Бо хоча благовіщенє належало до тем безліч разів оброблюваних церковними писателями, при чім навіть діяльотова форма була часом ужи-

вана — пригадаю звісний діяльоґ сьв. Івана Дамаскина, дуже популярний також у нас у церковнім перекладї (див. прим. рукоп. львівської університетської бібліотеки I, В. 1, під д. 25 марта, стор. 306), то про те такого діяльоґа, як поміщений у керестурській поемі, в звісних мені писанях я не знаходив. І видержуючи далі драматичний характер автор поеми подає два монопольоґи Марії, мотивуючи ними її постанову — покинути на якийсь час Йосифів дім і подати ся до Єлисавети. На сьому й уриває ся керестурська поема.

III.

Порівнанє переведене тут дало один результат, поки що тільки негативний: жадна із словянських поем про початє і дїтство Марії не була безпосереднім переповідом латинських апокрифів, хоча без сумніву всі вони основані на них. Та можна завважати й деякі рїжницї: Шафариків уривок і керестурська поема найблизше підходять до Псевдо-Матвія; *Ježišovo mladi* і похвала Марії стоять близше до *Evang. de nativitate Mariae*. Спеціально-ж керестурська поема дєвчому відбігає від усіх трьох чеських тим, що оброблює деякі уступи докладнїйше і ширше навіть нїж латинська поема і наближає ся до тих версій апокрифічних оповідань, які під впливом по части латинських, по части греко-византийських жерел другої руки (середньовічних візій, церковних пісень, хронїстів та гатїографів) були зложені в XVII в. на Україні в крузі київських учених. Се показує, що ся поема була зложена не швидше кінця XVII в. і в такій околицї, де ті київські впливи не тільки не знаходили собі відпору, як у Московщинї, але мали податний ґрунт через сусїдство з католицьким сьвітом, а при тїм мішали ся з сербськими, на що вказує мова і поетичний стиль поеми.

Поема, як звісно, знайдена в Керестурі, де Русини сусїдують із Сербамі, і незвісна в иньших частинах України Руси. Керестур був заселений Русинами уперве коло р. 1763. Значить, маємо перед собою дві можливости: або якийсь письменний Русин зложив її вже в тїй новій оселї (бо про принесенє з півночи нема мови), або Русини переняли її вже готову від Сербів. Отжеж поперед усього питає: чи автором поеми був Русин, чи Серб? Одно й друге припущене має дещо за собою. В поемі, так як її тепер маємо перед собою, знаходимо не мало слідів

угороруської мови в лексиці, словотворі і флексії, як ось: и ми- нїє, серб. иманье, виторъ, серб. ветар, кетъ, серб. кад, када, ниякого спомена, серб. никаквога, три днѣ, серб. три дана, вшитокъ, серб. сав, мисто, серб. место, слови, серб. сузе, те- разъ, нѣны (зам. нынѣ), серб. сад, нредъ ню зам. нредъ нею, будемъ я, серб. чю ја, були, свища, серб. свечка, барзо красно, серб. врло льепо, еше лѣнше парада, сятий зам. съвятій, сама собомъ зам. собою, по второй зависи, по- край дѣвы, со храминами украшена, германїзм звичай- ний на півн. Угорщ. (geschmückt mit Gebäuden), гди зам. гдѣ, возношавалъ і т. д. Та з другого боку ми знаходимо в її мові на загальнім церковно-словянськїм тлі далеко більше сер- бізмів, прим. блага су имали, преживиша, шора удапити, твои ствари, наполни еда, жалость обори, башъ, поіача, ести, хоше да плаче, мусимъ да заспивамъ, отади, отале, далъ си, отамалъ, баща, малени, векшу і т. д. І що найважнїйше, серб- ські слова і форми показують ся всюди більше первісними, важ- ними для будови вірша або для риму, коли тимчасом руські дуже часто являють ся пізнїйшими і псують вірш, так що ре- ститууючи сербські форми одержуємо правильний вірш. Ось пару прикладів. В 42 читаємо: Ісраїлю ниякого спомена; поставивши сербське никаквог одержимо правильний вірш; в. 52: але онъ иде ко своимъ овчаромъ, поставмо на початку сербське па, вийде вірш як слід; в. 72: да его слыша, ни птица допива, правильно: да га слыша, ни тица допева; в. 94: от тераз не хошу уку- сити хлѣба, правильно буде: отсад не чю укусити леба; в. 112: коли учула за своего господина, правильно буде: кад учула за свог господина. Цікаві тут вірші 162 — 163; вони вигляда- ють так:

И птици свои птенци имаю,
у своимъ гнвду веселят ся с нима.

Приймаючи, що в сербськїм замісь початкового „и“ був звичайний сербський виклик „ево“ (сї вірші — початок риданя Лни) і що поема була написана по сербськи, одержимо здогадну сербсько-церковну форму таку:

Ево птици свои птенци има,
у своемъ гнезду веселять ся с нима, —

де розмір і рим виходять зовсім правильні, коли тимчасом руські форми псують одно й друге. Таких примірів можна в цілій по- емі назбирати дуже багато.

Що поема не була твором самих керестурських Русинів ані не була принесена ними з їх первісних осель у північній Угорщині, на се маємо дуже поважні докази. Поперед усього вона має дуже небогато признаков спеціального бачванського, словацько-руського діалекту, яким зложені иньші апокріфи поміщені в тім самім томі моєї збірки. Досить порівняти нашу поему хоч би з керестурською піснею про сьв. Вероніку (стор. 237—239):

Ей любезна Матко у тихъ великихъ мукахъ!
 Шерпо ци распадне от тихъ велькихъ жалюохъ.
 Гледа вона сына, вѣгде го не найдзе,
 питала се Иоана: „Чи-ши го не видзелъ?“

Так само знайдена в Керестурі д. Гнатюком рукописна Пасія, писана в XVIII в. (пор. виривки з неї Памятки II, 239—241), очевидно принесена до Керестура з північної Угорщини з осель не пословачених, виявляє зовсім иньший характер мови і не має ані трохи тих сербизмів, на які так богата поема.

Коли зупинимо ся на думці, що керестурська поема — сербський твір, то знов виринає перед нами кілька питань. Який се твір? Чи народній, в роді сербських юнацьких пісень, чи книжний? А коли книжний, то де міг повстати і який був його початок? Розумієть ся, що дати якусь рішучу і певну відповідь на сї питання мені не можливо; на се треба би далеко докладнійше знати старшу сербську літературу, ніж се можливе з тих немногих підручників, які доступні мені (Пиціна Історія слав. літератур, Новаковича Історія сербської літератури, Сербська бібліографія і т. и.). От тим то я позволяю собі тільки висловити деякі свої уваги, лишаючи дальші пошукування тим, хто має для сего ліпшу спромогу.

Не можна заперечити, що сербська народня творчість, особливо юнацькі пісні, мали деякий вплив на композицію і виконанє нашої поеми. Бачимо тут той сам епічний спокій, ту саму охоту до драматизованя поодиноких сцен, у чому, що правда, дає почин уже сам латинський апокріф. Але й понад се бачимо тут не мало прикмет сербського епічного стилю, отже прим. характерні ассонанси в нутрі вірша:

стару главу наслони на траву (74)
 из очию горки слези ліє (76)
 азъ смъ една, котрая неплодна (166)
 великия врата вся от злата (406).

Бачимо повторене тих самих віршів у різних місцях (пор. 476—479 і 559—562); бачимо епічні плеоназми в роді:

горко плаче, от серца стеньаше (154)
якового рода и племена (613)
День освѣти и слонце изыде (620)

Знаходимо тут епічні прикметники властиві сербському епосу, як ось:

изобилно блага су имали (5)
на что ми е изобило благо (80)
накъ онъ иде храму великому (213)
сувишъ златомъ и дробнишъ бисеромъ (266)
а посреди от била камена (402)

Та проте нема що й мовити, що поема не була витвором простого чоловіка, не держала ся і доси не держить ся в усній традиції. Вже сама тема свідчить про її книжне походження, та ще більше свідчить про се її мова, в основі церковна, тільки перетикана сербізмами. Ся мова, а також віршова форма — вірш сербської юнацької пісні, але по парі римованих — показує досить виразно на той культурний круг, із якого могла вийти наша поема. Се був круг тзв. ілліро-руський, що купчив ся довкола перших сербських шкіл у Білгороді, Карлівцях і Новім Саді. І коли би се справдило ся, в таким разі отся поема мала би для нас подвійний інтерес: раз через те, що вона доси служить лектурою для наших керестурських Русинів, а друге через те, що тоді ми мусіли би і на її поетане признати вплив Українців, які на початку XVIII в. помагали закладати і удержувати перші сербські школи.

Може не зайвим буде сказати тут кілька слів про сей, у нас мало звісний епізод із історії словянських міжнародніх відносин. Після війни австро-турецької 1716 р. уложено згоду у Пожаревацу (1718), і з тим уся Сербія аж по Ніш перейшла під пановане Австрії. Се було перший раз від часів погрому на Косовім полі, коли сербський народ почув себе вільним від турецького ярма і ввійшов у живійші зносини з освіченими народами Європи. Наслідком сего була думка про заведенне шкіл для народа. Сербський митрополіт Мойсей Петрович заснував при своїм дворі у Білграді першу словянську школу і спровадив для неї учителів із Росії. Хто і відки були ті вчителі, ми не знаємо на певно, — по всякій правдоподібности се були Українці з Києва. В р. 1723 австрійський уряд наказав закладати школи по містах і селах, а 1731 р. те саме ухвалив сербський народ-

ній собор, що відбув ся в Білграді. Наступник Мойсея Петровича, митрополіт Вікентій Петрович заснував 1733 р. „велику школу“ в Карлівцях, а другу в Білграді і видав поклик до духовенства і народа, щоб давали дітей до тих шкіл. І тут першими вчителями були Українці з Київа. Сьвітські науки викладано тут по латині. На взір тих двох шкіл повстало ще кілька інших. Правда, в р. 1737—39 вибухла нова війна між Австрією і Турцією, і Австрія в тій війні стратила Сербію; гарні початки шкільної просьвіти в тім краю були знов придушені. І карловицька і білградська школа пропали, але раз розпочате діло не пропало. Головна частина інтелігентнійших Сербів ще при кінці XVII в. перенесла ся була за Дунай, до південної Угорщини, і тут, у Новім Саді, тлів від 1740 р. огник принесений Українцями з Київа. Від р. 1740—1750 бачимо тут „духовну колегію“ під ректорством Емануїла Козачинського, бувшого професора київської Академії, що був також від 1733 р. ректором карловицької школи. У Карлівцях був також учителем другий Українець Іван Минацький; Українцем був мабуть також учитель славянської граматики Николай Николаевич¹⁾. Ми знаємо надто, що митрополіт Мойсей Петрович прикликав був із Київа монаха Синезія Залуцького, як проповідника; що перший учитель, який посланий був із Росії до Сербії ще Петром В., Максим Суваров, привіз із собою 400 букварів і 100 примірників граматики Смотрицького; що ще 1727 р. в Римницькій друкарні на Молдавії було передруковане російське „Первое учение отрокомъ“²⁾, а 1755 р. була в тійже друкарні передрукована коштом митрополіта Павла Ненадовича граматика Мелетія Смотрицького, що зробила ся основою сербської книжної мови майже аж до реформи Караджича. „Передруковуємо сю книгу — говорить ся в передмові сього видання — через те, бо сербська молодіж хоч сяк-так і виучуєть ся, щоб могла перекладати і писати книжки, але не має граматики, то й не знає, якої мови і яких правил треба при тім держати ся“ (Новакович, *op. cit.* 186). „Се виданє, — каже сей учений — було дуже важне для розвою сербського письменства“, хоча (так само як і на Україні) воно значило не поступ, а реакцію, вело від живої народньої мови, вже перед

¹⁾ Ст. Новакович, *Исторія српске књижевности*, Београд 1871, стор. 176—178, 180; *Rupin Geschichte der slav. Liter.* I, 265.

²⁾ К. О. Радченко, *Досиеей Обрадовичъ и его литературная дѣятельность*, Київъ 1898, ст. 6 8, див. також *Журн. мн. нар. проsv.* 1882, IV.

тим подекуди вживаної в письмі, хоч і не зовсім чистої, до ніби правильної, „твердої“ та мертвої церковщини. Досить тут порівняти писаня Вишенського, „Апокрізіс“, „Гармонію“ Потія або „Палінодію“ Копистенського з писаннями Могили та Гізедя, щоб побачити се. І в Сербії було так само. Порівнаймо давніші писаня босанських католиків, такого Дивковича або Матиевича („Исповедаоникъ“ 1630 р.) з писаннями першого ученика нової школи Гаврила Стефановича, що коло р. 1740 переписував різні проповіді, в тім числі й нашого Лазаря Барановича, „на просто и уразумителное знаніе сръбское за селяне и простое люде“, або з мовою Жефаровичевої „Стемматографіи илирическо-расіанскаго зографа“! В однім панеїрику на честь єпископа Павла Ненадовича читаємо:

Разгнувъ книгу и узрѣтъ сѣрбско царство цѣло;
 весель мню зѣло
 Будеть таковъ читатель, яко темна мрака
 Невѣжества сѣрбскаго свѣожень, а зрака
 Славы дома неманска стселѣ извѣстень.

„Книжки починають писати — завважує д. Радченко — мішаниною російської (?) мови з церковно-славянською з незначною примішкою сербської мови, а в деяких книжках такої примішки й зовсім нема“ (Радченко *op. cit.* 8—9). Сей стан з малими виемками тріває аж до часів Вука, і ще далі, аж до Данічіча. Особливо важний вплив на закріплене сеї мертвої, схолястичної мови мав трудолюбний, але мало талановитий письменник, архимандрит Йован Раїч, написавши сею мовою і видавши при кінці XVIII в. свою чотиротомову книгу „Исторія славянскихъ народовъ, наипаче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ“. Ся праця була докінчена 1768 р. в Новім Саді, що й далі був головним гніздом славяно-сербської письменської традиції.

Ми не маємо спеціальних звісток про те, чи принесли Україні-вчителі до Сербії в числі иньших книжок також Дмитриєві Миней, але й без таких свідощтв можемо догадувати ся, що такий популярний твір певно мусів дійти й туди. А в такім разі ми мали би в руках коли не одинокє, то в усякім разі найголовнїше жерело керестурської поеми.

Що до часу написаня поеми, то з того, що сказано висше, виходило би, що вона повстала не скорше, як у другій половині XVIII в. Ремінісценції сербської історії плекали ся пильно в „іллїро-словянській“ школі. Вже перший її ректор, Українець Козачинський, написав на взір київської шкільної

драми драму з сербської історії про царя Уроша п'ятого і сю драму виставлювано в Карлівцях 1733. Правда, ся драма не була друкована і тільки 1798 р. її переробив і видав Йован Раїч п. з. „Трагедіє о Урошу п'ятомъ и о паденіи сербскаго царства“ (Новакович, ор. cit. 213). Той сам Раїч був учеником київської школи; його історія сербського народа, видана 1794 — 95р., не була першою пробою сербської історіографії. Такі проби були вже й давніше, прим. видане 1765 р. „Краткое введєніє въ исторію происхожденія славяно-сербскаго народа“ П. Юлинця, писане майже чистою церковщиною. Та з другого боку будили смак до народно-поетичної традиції і стилю народніх пісень такі популярні твори, як „Разговор угодан народа Словінскога“ Дальматинця Андрія Качича-Міюшіча — проба змалювати стилем і складом сербських юнацьких пісень усю історію сербо-хорватського народа від мітичних до найновіших часів. Сей високо-талановитий твір, вірець Немцевичевих „Spiewów historycznych“ і Кулішевої „України“, популярний ще ще й доси у Хорватів п. з. „Pjesmarica“, був виданий у-перве 1756 і дождав ся швидко кількох видань. Правда, православні Сербі вже й тоді бокували від католиків Хорватів і їх латинкою писаної літератури. Та про те годі сумнівати ся, що твір Качича-Міюшіча був звисний і Сербам. На се вказує факт, що ще 1818 р. землінський поет Ковачевич уважав потрібним передрукувати його твір, хоч і з деякими скорочєнями, кирилицею для Сербів (Новакович, ор. cit. 208). Те саме було ще в XVIII в. з иньшими хорватськими і словінськими творами: кращі з них для вжитку Сербів передруковувано сербською гражданкою (див. Пипін, ор. cit. I, 253, 255). До тих творів належав також „Сатир“ другого визначного словінсько-хорватського поета старшої доби Матвія Рельковича (перше вид. 1761, кирильські 1793 і 1807).

Під впливом тих змагань і тих творів сербська народня форма а далі й народня мова брала верх над церковщиною і київським віршарством. І так той сам Йован Раїч, що написав свою історію Сербів твердим церковним язиком, видає 1791 р. поемку „Бой змає съ орловы“ (Боротьба гадюк з орлами, з приводу війни Турції з Австрією), написану гарною народньою мовою (Радченко, ор. cit. 15). При кінці XVIII і в початку XIX в. ми знаходимо в Бачці трупку писателів, що вийшовши із тої славно-сербської школи, ведуть далі її традицію. Між ними варті уваги головно три: згаданий уже землінський пере-

плетник Гаврило Ковачевич, горячий сербський патріот і талановитий поет. В р. 1804 він видав поему про повстанє Сербів під проводом Юрка Чорного (Караджорджія), а швидко потім пісню про битву на Косовім полі. Він пробував і інших тонів, і написав романтичну поему „Аделаїда алпійска пастирка“ і передрукував, як уже згадано, 1818 р. Качичеву „Пієсарицу“ кирильськими буквами. Для нас важнійше те, що він, очевидно ведучи далі старшу письменську традицію кїївської школи, перероблював на віршовані поеми деякі легенди, як ось про сьв. Саву, про Данила, Еронеїма і т. и. В тім самім напрямі працював друг його Вінкентий Ракіч (род. 1792, ум. 1824), духовний, що крім проповідей полишив також популярні віршовані перерібки духовних легенд, як ось: „Жертва Авраамова“, „Собесїдованія грїшника сь Богоматерію“, „Пієсма о жизни Алексїя челоуїка божіа“, а також прозову перерібку чудес Богородиці (чи не під впливом Галаятовського?). Третій у тім кружку був сьвящ. Константин Маринкович, що видав 1808 р. поему „Плачь Рахили или избїєніє младенцевъ на повелїніє Ирода царя Іудейскаго“ (Новакович, ор. cit. 208—209). Ось де треба нам шукати також початку нашої поеми.

Уже в самих титулів тих творів бачимо, що вони були писані в основі церковною мовою, значить, могли бути приступні не тільки грамотним Сербам, але й Русинам. Новакович посьвідчує, що твори сих бачванських письменників були популярні і головно визначають ся своєю простотою і що в них віє старий, лиш крихту змодернізований дух середньовікового забавного письменства (Новакович, ор. cit. 209). Все се підходить і до нашої поеми. Та не маючи під руками творів тих бачванських письменників, ми не можемо сказати, чи і котрий із них був справді автором нашої поеми, чи може вона була написана троха давнійше. Вкажу ще тільки, що 1772 р. вийшло першим, а 1781 р. другим виданєм „Описаніє святаго Божїя града Іерусалима“. Чи не взяв автор нашої поеми із сеї книжки свого опису Соломонового храма? В такім разї ми мали би зовсім певну дату, раніше якої вона не могла бути написана, а власне 1772 рік.

Хто був автором 'Αντιρρησις-а з р. 1599?

Написав

Д-р Кирило Студинський.

В році 1599 появила ся в мові руській, а рік пізнійше в польськїм перекладї книжка п. з. „'Αντιρρησις“, звернена против твору „Апокрізіс“, виданого в р. 1597 в польськїй, а в р. 1598 в руськїм перекладї, а писаного в оборонї православної церкви протестантом, Христофором Філялетом (Бронським).

„'Αντιρρησις“, один з найважнійших і найкрасших полемічних пам'ятників, які видали уніяти, вийшов в світ без імені автора¹⁾. Першим, що старав ся нам виявити особу автора, був Стебельський. В своїм творі п. з. „Dwa wielkie światła“ замітив він, що автором 'Αντιρρησις-а був корцирський Грек,

¹⁾ Кладемо спеціальний наголос на сей факт, бо почавши від Стебельського аж по нинішній день всі учені, що писали про 'Αντιρρησις, твердили, що під сим полемічним пам'ятником підписаний автором Фільотей. Се минає ся з правдою. Ми варочно переглянули польське виданє 'Αντιρρησις-а з р. 1600 (прим. в бібліот Осолінських у Львові під ч. 380.) і пересвідчили ся, що автор не подав нам свого імені. Руський печатний текс „'Αντιρρησις-а“ звісний в бібліографії в одинімі примірнику, що тепер в московськїм „Главнім Архиві министерства иностранных дѣлъ“. Сей примірник неповний. Його перепечатала разом з польським текстом петербурьська археографічна комісія в III томі „Пам'ятник-ів полемической литературы“. Хоч сього тому нема ще в продажі, я покликуюсь вже на нього. Повний заголовок польського виданя „'Αντιρρησις-а“ такий: 'ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ, або Apologia przeciwko Krzysztofowi Philaletowi, który niedawno wydał książki imieniem starożytnej Rusi Religij greckiej przeciw książkom o synodzie Brzeskim, napisanym w roku Pańskim 1597. Sirach 13. Jeśli kiedy wilk się z owcą zgodzi, tedy grzesznik z sprawiedliwym. W Wilnie. Przez Daniela Lanczyckiego. Roku Pańskiego 1600.

Петро Аркудій, що прибув з Риму на Русь з Іпатієм Потієм і був в уніятських школах учителем¹⁾.

Гадку Стебельського прийнято загально. Навіть такий знаток полемічного письменства, як Модест Гриневецький в своїх замітках до рукописи „Апокрізіс-а“, колишньої власности православного монастиря в Манявськiм Скиті, прийняв гадку Стебельського без ніяких застережень²⁾. Стало ся се, як поясняє проф. Скабаланович, мабуть тому, бо „*Ἀντιρρησις*“ має тенденцію оправдати владик за їх перехід на унію. Таке оправданє міг писати чоловік, що стояв в дуже близьких зносинах з Потієм, якому Потій передав до ужитку багато історичних актів, як прим. свою кореспонденцію з кн. Острожським³⁾. Таким близьким знакомим Потія був Аркудій, як се нам звісно з ріжних історичних жерел⁴⁾. Задля тих причин утерло ся в науковiм письменстві, що автором „*Ἀντιρρησις-а*“ був Аркудій.

Першим, що підніс поважні сумніви против гадки Стебельського був професор петерб. дух. академії, Скабаланович. Він зазначив, що автором „*Ἀντιρρησις-а*“ був Іпатій Потій. Своє твердженє доказував він так:

„Стебельський каже, що Аркудій написав „*Ἀντιρρησις*“ в р. 1598 в латинській мові; тимчасом зміст „*Ἀντιρρησις-а*“ доказує, що він написаний в р. 1590 в руській мові, а в р. 1600 перекладений на польську мову і тільки вступне слово писане в латинській мові. Така суперечність в звістці Стебельського каже нам скорше дати віру словам сучасного авторова „*Ἀντιρρησις-а*“ чоловіка, творця „Перестороги“, що пише:

„Дивно естъ веѣмъ, ддячого Потѣй епископъ, пишучи, крыеть свое имя у своихъ книжкахъ.. выдали есте остатную книжку свою противъ книжки нѣякого Филалета, грозячи ему

¹⁾ Ign. Stebelski: „Dwa wielkie światła“ Wydanie II. Lwów 1866. Tom I. під словом „Arkudyusz“, стр. XIV—XVI. Перше виданє сього твору вийшло в р. 1780.

²⁾ Рукопись руського тексту „Апокрізіс-а“ находить з 18 віка, тепер власність проф. Н. Вахнянина. Замітки Мод. Гриневецького напечатано небавом.

³⁾ Ник. Скабалановичъ: „Объ Апокрисисѣ Христофора Филалета“. С.-Петербургъ 1873. стр. 56.

⁴⁾ Крім даних, які читаємо в сій справі у Стебельського і Скабалановича, гляди ще: Emile Legrand: „Bibliographie Hellénique“ Париж 1895 том III стр. 209—232 в статі „Pierre Arcadius“ і К. Харламповичъ: „Западно-русскія православныя школы XVI и начала XVII вѣка“. Казань 1898 стр. 492 і дальші.

кіємъ: и пишетъ Потѣй въ тыхъ же книжкахъ своихъ нинѣшнихъ о новомъ календару, который есте въ Римѣ по руску выдруковавши, принесли зъ Риму, хвалячи той богопротивный календаръ, яко есть добрый и есть потребный; и нѣякого Лятоса, который противъ нового календаря мѣнуцци видаеть, оповѣдѣли есте и до Риму на науку ему радите ѣхати, абы ся отъ клопоту рыхлѣй сего свѣта вызволилъ". (Акты зап. Росс. Т. IV. стр. 225.)

„Таким чином, пише дальше Скабаланович, творець „Перестороги“ приписує Потѣви твір, виданий против Філялета, а з коротких його заміток про зміст сього твору, видно, що під ним розуміє ся „Αντιρρησις“. Пересвідчене сучасних людей, що „Αντιρρησις“ вийшов з під пера Іпатія Потія потверджує ся в часті самим „Αντιρρησις-ом“. В посвяті, адресованій до литовського канцлера, Льва Сапіги, автор просить: „Ne mi-retur autem illustrissima D. vestra, si nomen meum, alioquin caeteris, omnibus tibi que imprimis optime notum, supprimendum mihi fuerit“. Так висловляти ся міг лише Потій, котрого імя було всім звістне, але не Аркудій, про котрого істноване ледви, чи багато людей знало. Дальше „Αντιρρησις“ виказує в деяких місцях незвичайну схожість (не лише в мислях, але також в виразах) з виданими разом з ним — листом до кн. Острожського з дня 3 червня 1598 р. і „Отписью на листъ някого Клирика Острожского, который писалъ до владыки володы-мерского и берестейского“, так що та схожість, а радше ідентичність поневолі наводять на гадку про ідентичність автора. Тимчасом автором листа і „Отписи“ був Потій, як він сам до того признає ся.

Отсе докази Скабалановича¹⁾. Не згодив ся з ними проф. Іолубев, а беручи сторону Стебельського, старав ся він ослабити гадку Скабалановича. Проф. Іолубев писав:

1) „Стебельський подає вістку про автора „Αντιρρησις-а“ не на основі перегляду його твору (звідки навіть не можна висновати таку гадку), лише на основі документів, які мав під рукою. Вказати на автора „Αντιρρησις-а“ міг Стебельський, не читаючи самого твору, тому і не вірні його слова про мову, в якій була писана „Αντιρρησις“ і про рік, в яким його видано (що легло могло вийти при поверховнім перегляді книги, тим більше, що вступне слово до неї було писане в латинській мові, а під письмом Замойського, писаним також в ла-

¹⁾ Op. cit. стр. 56—7.

тинській мові і уміщенім зараз по вступнім слові, вставлений рік 1598) — і се не дає ще відповідної причини для виводу, зробленого д. Скабалановичем.

2) Другий доказ — свідощтво автора „Перестороги“ про Потія, яко автора „*Ἀντιρρησις*-а“, можна ослабити такими замітками: „*Ἀντιρρησις*“ був виданий разом з двома творами Потія, листом до Острожського і „Отписью“; тому й нема нічого дивного, що православні письменники виключно на тій основі (себ-то на основі збірного видання всіх названих творів) приписували звістному для них авторови Листа і Отписи також *Ἀντιρρησις*, виданий під псевдонімом, тим більше, що солідарність Потія не могла підлягати сумнівови... Такий здогад знаходить оправдане в відносинах тогдішних письменників до „Исторії о флорентійскомъ соборѣ“. Відома річ, що та „Исторія“ була додана острожським Клириком до „Отпис-у“ на лист Іп. Потія і хоч видавець вітверто заявив, що названа „Исторія“ не його твір, всеж таки більшість письменників, опираючись лише на тій основі, що вона була видана разом з „Отпис-ом“ вважала автором її самого Клирика.

3) В дійсности представляє „*Ἀντιρρησις*“ в деяких місцях схожість з творами, які без сумніву писав Потій. Чи се одначе так велика схожість, щоби на її основі можна прийти до виводу, який зробив Скабаланович? Не думаємо. Вказана схожість містить ся в тім: В „*Ἀντιρρησις*-ї“ читаємо, що віра грецька і римська все була одною і нероздільною, а різнилася і різнилась лише обрядністю, по котрій можна пізнати, хто держить ся грецького, а хто римського ісповідання; а притім, коли приглянути ся ближше, то і самою обрядністю означені ісповідання різняться мало, бо в грецькій церкві нема нічого такого, чого би не було в римській і на відворот... Подібний погляд на церковну обрядність висловлює також Потій в листі до кн. Острожського. Він говорить, що тепер, по злуці церков, люди так грецького, як і римського обряду не будуть гордити церковними обрядами другої сторони, бо обряди ті не шкодять єдності віри, а на потверджене своєї гадки вказує на Греків і Латинян, що живуть на островах Креті, Корцирі і т. и., котрих обряди не спинають виповнювати разом різні молитви, церемонії і т. п. Дальше... Відповідаючи на обвинувачене, яке підносить Христофор Філялет на володимирського єпископа, Іпатія Потія, що вломив ся до церкви, яка стояла на дворі пані Браславської, вилонив в ній двері і забрав церковні прилади, — автор „*Ἀντιρρησις*-а“ говорить, що: 1) названа

церква була приписана до володимирської катедри, а наслідком цього, місцевий єпископ мав повне право нею володіти; 2) що сам факт у Христофора Філялета (котрого глумливо називає прокуратором-адвокатом пані Браславської) описаний невірною. Такого самого погляду на сей факт держить ся рівнож Іпатій Потій, причім також називає Філялета прокуратором пані Браславської.

Зібравши все те, питає проф. Голубев, який вивід можна зробити з вказаної схожости між „Αντιρρησις-ом“ і творами Потія? І слідом за тим відповідає проф. Голубев: По нашій гадці, не иньший, як сей, що всі ті твори писані людьми, що належать до одного і того самого ісповідного табору. Тому вивід проф. Скаблановича видає ся нам невірним. Руководячись його аргументацією, ми могли би всі твори одної ісповідної партії приписати одному чоловікови. Так прим. в многих католицьких творах сеї епохи можна найти однаковіські погляди на первенство пап, чистилище, походжене св. Духа і т. п. і однакові докази на potwierdжене тих поглядів. Не вже-ж лише на тій основі можна приписати уклад подібних творів одній особі?... Так само стоїть річ в данім разі. Щож ми видимо особливо характеристичного у вказаній схожости між 'Αντιρρησις-ом і творами Потія? — Автори сих творів держать ся однакового погляду на церковну обрядність Греків і Латинян та говорять, що она в нічім не нарушує єдности. Та чи могли уніяти, якими були П. Аркудій і Іп. Потій, розходити ся в гадках в відносінах до сього предмету і чи ми не стрічаємо ся з подібним поглядом на церковну обрядність в богатых иньших уніятських, а навіть католицьких творах? Автор „Αντιρρησις-а“ не годить ся з Христофором Філялетом в справі вчинку володимирського єпископа, обвинуваченого за напад на церкву пані Браславської. Щож дивного, що і сам володимирський єпископ не признає себе винним і вповні годить ся в виясненю свого поступку з автором „Αντιρρησις-а“?

Справді, можна би дивувати ся, колиб річ стояла инакше... Иньшою річю було би, коли-б п. Скабланович, порівнюючи названі твори, найшов між ними таку схожість, що свідчила би не тільки про єдність релігійних пересвідчень їх авторів, але також з тим про єдність їх освіти, степені розвою, особистих гадок і иньших, що так скажемо, індивідуальних особливостей. Подібна єдність між творами може дійсно наводити також на гадку про єдність їх автора. Але таких місць в „Αντιρρησις-і“ і творах Іпатія Потія п. Скабланович не виказує, — і не міг

вказати. Скорше найдемо в них такі місця, що можуть служити приводом для противного виводу, себто що „*Ἀντιρρησις*“ і твори Потія не могли бути писані одним і тим самим чоловіком. До таких місць належать відзиви автора „*Ἀντιρρησις-а*“ і П. Потія про видану острожським клириком „Історію флорентійського собора“. Згоджуючись вповні між собою, що названий твір, переповнений невірними вістками і клеветами на римську церкву (що свідчить про приналежність їх до одної і тої самої релігійної партії), автор „*Ἀντιρρησις-а*“ і П. Потій розходиться між собою в поглядах на особу, що написала названу історію. Так автор „*Ἀντιρρησις-а*“ пише:

„Яко тотъ клиръкъ не встыдался так явное потвари на светъ выдати, о которой нигде, ани въ Греческомъ, ани въ Латинскомъ писме ни якое зменки нетъ!? Бо еслибы то такъ было, яко онъ тамъ набредилъ, а якобы такъ великое и всему свету явное речи гисторыкове написати не мели, а звлаща геретикове, которые бы на папежа и на церковъ Римскую и съ пекла самого потвары ради выдрали, чымъ бы людымъ веру Римскую и папежа огидити могли?!“¹⁾

Між тим в „Отписі“ І. Потія про сей самий предмет читаємо таке:

„А ижесь ми тежъ задалъ причину нешто написати о соборе Флорентейскомъ (о которомъ зменъку вчинилесь въ писанью своемъ, послалъ есь ми Гисторию собору оного, што одъ тебе вдячне принявши, дякую тебе не взглядомъ тое змышленое баламутни, которое препись и я у себе маю, а взглядомъ хути твоее ку мне...“ і т. п.²⁾

З наведених нами місць, пише проф. Голубев, видно, що автор „*Ἀντιρρησις-а*“ уважає автором історії Флорентійського собора самого Клирика острожського, а П. Потій видить в нїм (згідно з Клириком) лише її видавця, додаючи притім, що і він, Потій, має копію названої історії. Коли, таким чином, схожість між „*Ἀντιρρησις-ом*“ і творами П. Потія легко можна вияснити приналежністю їх авторів до одної і тої самої релігійної партії, то чим можна вияснити вказану нами різницю між названими творами?...

На тім кінчить свої замітки проф. Голубев³⁾.

¹⁾ Пам. пол. лит. том III стр. 1035.

²⁾ Ibidem том III стр. 1103.

³⁾ С. Голубевъ: Бібліографическія замѣчанія о нѣкоторыхъ старопечатныхъ церковно-славянскихъ книгахъ, преимущественно конца XVI и XVII столѣтій. Кіевъ 1876 стр. 34—41.

Неважаючи на аподиктичний тон, з яким проф. Голубев стався ослабити докази свого противника, він не встиг всіх пересвідчити про неомильність своєї гадки. Замітимо, що навіть такий знаток полемічного письменства, як берлинський проф. Брікнер зовсім недвозначно згодився, що автором 'Αντιρρησις-α був Потій, а не Аркудій. До сеї гадки прихилила названого ученого головню та певність, що в 'Αντιρρησις-ї маємо виразно до діла з рукою Потія¹⁾.

Ми будемо старати ся виказати нестійність замітів проф. Голубева, поки що одначе замітимо, що в поміч проф. Голубеву прийшов проф. Емиліян Лєгран. Сей учений зазначив, що вістка, подана Стебельським, про істноване латинського видання правдива, бо у нього самого була під рукою латинська рукопись 'Αντιρρησις-а з поч. XVII в. п. з. „Petri Arcudii Corcyraei Apologia aduersus Christophorum Philaletem“. Сам заголовок рішає вже питанє, що автором 'Αντιρρησις-а був Аркудій, а не Потій²⁾. Супроти заяви Лєгран замітив російський учений Харлампович, що питанє про особу автора 'Αντιρρησις-а вже зовсім рішене³⁾.

По нашій гадці, питання про особу автора „'Αντιρρησις-а“, навіть супроти справді важної вістки Лєгран, не можна ще вважати рішеним. Саму вістку Лєгран про істноване латинської рукописи 'Αντιρρησις-а будемо старатись вияснити на кінці нашої розвідки. Вістка та в нічим не спинає нас, виявити нашу гадку, що автором 'Αντιρρησις-а був таки Іп. Потій. Гадку сю будемо старатись виправдати.

Дуже важною обставиною для потвердження нашої гадки є се, що в 'Αντιρρησις-ї напечатано історичні акти, про які міг знати лише один Потій, як прим. про його переписку з князем Острожським. До актів тих додано різні поясненя, часто історичного змісту. Поясненя ті міг дати знов лише один Потій, яко чоловік, що в тих справах відогравав важну ролю і то часто сам, без ніякої співучасти иньших людей. Поясненє таких не подає ся устно; їх мусів списати Потій. Колиб отже навіть ми були пересвідчені, що автором 'Αντιρρησις-а був Аркудій, то і в таким разі не можна виключити співучасти

¹⁾ Al. Brückner: Spory o Unię w dawnej literaturze. Kwart. histor. Zesz. II. z r. 1896 стр. 598.

²⁾ Emile Legrand: Op. cit. стр. 221—2.

³⁾ Харлампович: Op. cit. стр. 494.

Потія в укладі названого полемічного твору, чи то в формі достарчення материялу, чи виясненя його змісту.

Розуміє ся, що ся співучасть Потія, що кожного ударяє в очи, хто лише читав *Ἀντιρρησις*-а, мусіла приводити до підозріня, чи то певности, що автором його був не хто иньший, а Потій. Так треба також розуміти слова автора „Перестороги“, що вказує на Потія, яко автора *Ἀντιρρησις*-а. Своєю дорогою до такого підозріня, чи то певности були ще иньші причини, як се побачимо низше.

Супроти відкритя латинської рукописи, що містить відповідь на твір Філялета, ми зневолені спір Голубева зі Скабалановичем в тій справі лишити на боці. Його легко вияснимо при обговорюваню звістки Лєтрана.

На замітку Скабалановича, що на користь авторства Потія наводить уступ з посвяти до канцлера Льва Сапіги: *Ne mi-retur autem Illustrissima D. vestra, si nomen meum, alioquin caeteris omnibus tibi que imprimis optime notum, supprimendum mihi fuerit*“, — проф. Голубев зовсім не реагує. А уступ сей, по нашій гадці, для рішеня поставленого нами в горі питання дуже важний.

Аркудій був добре знаний кн. Сапізі. З ним їздив князь Сапіга до Москви¹⁾). Всеж таки не маємо ми доказів, щоби се знаомство було так близьке, як на се вказують висше наведені слова. Натомість з недавно оголошених листів Потія до кн. Сапіги²⁾) ми дізнаємо ся, яка тісна звязь лучила між собою тих двох людей. Сапіга був для Потія справдішним покровителем в його працях над розширенем унії. Перед Сапігою звірює ся Потій з всіма своїми замислами, болями, неуспіхами. У Сапіги просить Потій помочи в сій, або иньшій справі, вияснює йому се, або иньше питанє, а спосіб писаня тих листів, де автор не перебирає і не вяже ся в словах, позволяє нам на певно твердити, що тих двох людей вязало не лише знаомство, але щира приязнь. Тим то наведені слова з посвяти Сапізі ми радше вложимо в уста Потієви, ніж Аркудієви.

З слів сих важне ще місце, де автор замічає, що його „*nomen, supprimendum mihi fuerit*“. Вправді автор каже, що криє своє імя лише тому „*quod Philaletem indignum existimaue- rim, qui illud (nomen) audiat*“ (такі слова міг знов писати не смир-

¹⁾ Харламповичъ: *Op. cit.* стр. 392.

²⁾ Гляди: *Archiwum Domu Sapiechów*, T. I. Lwów 1892.

ний учитель, чи архимандрит, Аркудій, а чоловік на тім становищі, що Потій), хоч причини сего укриваня імени були иньші.

Становище Аркудія не було так видне і відвiчальне, щоби він мусів крити своє імя перед свiтом. Ненависть православних за введене унії не досягала і не могла досягати в тій степені Аркудія, що уніятських єпископів, а головнo Потія. Православні пакостили Потієви, де лише могли. Так жалить ся Потій перед Сапігою¹⁾: „Teraz (липень 1601 року) mi archimandryta mego jeden heretyk tribunalista, potkawszy na dobrowolnej drodze, zbił, spoliczkował, nazywając nas zdrajcamі, żeśmy ich pozdradzali, a do Rzymian odstąpili. Acz się był spił, ale со u trzeźwego na myśli, to u pijanego na języku...“; в иньшiм місци пише Потій (лист в вересня 1602 р.), що його мало що двічі не отроєно²⁾; в р. 1609 ледви оминув Потій смерті від ножа убийника, причiм однак утратив два пальці правої руки³⁾. Розумієсь, що і поява в свiт „Αντιόφησις-а“ не могла приспорити авторови симпатії між православними; тому треба було авторови укрити своє імя, а ми знов радше возьмемо сей факт на рахунок Потія, ніж Аркудія. Тут запримітимо, що для оминення прикростей, які могли стрінути Потія задля виданя в свiт сеї, або иньшої полемічної брошури, він видає „Унію“ (1595) безіменно, а „Оборону Флорентийського Собору“ (1604) під чужим іменем⁴⁾. Лише на ті книжки, де Потій був заціплений особисто, як прим. на лист клирика Острожського, на письмо Мел. Пітаса і т. и., відповiдає він під своїм іменем.

¹⁾ Ibidem, Nr. 334., стр. 279.

²⁾ Ibidem, Nr. 409., стр. 342.

³⁾ Pelesch: „Geschichte der Union“ Т. II. стр. 45—6.

⁴⁾ Сей твір Потія вийшов в р. 1603 в руській мові, а в р. 1604 в польській перекладі. Заголовок польського виданя є такий: Obrona ś. Synodu Florentskiego powszechnego, dla prawowiernej Rusi napisana przez Piotra Fiedorowicza w Wilnie, kollegium ruskiego, IM. księdza metropolity Kiiowskiego rectora, a przez Gellasia Rusowskiego, archimandrytę Wileńskiego na polski język przełożona, Wilno 1603 r. В листі до кн. Сапіги пише про сей твір Потій: „Posłałam WMci św. m. panu książki obrony synodu Florentskiego, które teraz wyszły z druku przeciw fałszywemu synodowi, którego scyzmatykowie wydali po rusku i po polsku, kazałam je przypisać wojewodzie kijowskiemu (кн. Острожському) nomine alieno (Fiedorowicza), boby odemnie ich nie przyjął. Tam WMć obaczysz prawdę katolicką, a fałsz scyzmatycki, było by nie mało co do druku podawać, ale nie masz zaczem...“ (Archiwum ks. Sapiehów, Nr. 433 стр. 368.)

Спеціальну причину до безіменного видання „*Ἀντιρρησις*-а“ міг мати Потій також в своїх намірах що до особи кн. Острожського. Потій не покидав надії ще при кінці XVI в. і в поч. XVII в., що йому поведе ся приєднати кн. Острожського для унії. В *Ἀντιρρησις*-і напечатав Потій свою переписку з князем Острожським. Була се свого рода недискреція, хоть що правда, викликана такоюж недискрецією зі сторони кн. Острожського, що на лист Потія, звернений до него, не відповів сам, лише велів відписати Клирикови Острожському. Та недискреція Потія могла бути також одною з причин, що Потій бажав скрити в *Ἀντιρρησις*-і своє імя.

З гадкою проф. Голубева, що на основі збірного видання (в одній книжці) так *Ἀντιρρησις*-а, як і листу Потія до кн. Острожського і „Отписи“ Потія на лист Клирика, могли деякі люди думати, що автором *Ἀντιρρησις*-а був також Потій, — годі спорити. Се правда. Але з другої сторони зазначити мусимо, що примір, на який покликає ся проф. Голубев і яким радби доказати суперечність між поглядами *Ἀντιρρησις*-а і Потія, цілком хиблений. Маємо тут на гадці посуджування сучасних людей, будь-то автором „Історії флорентийського собора“ був Клирик Острожський. Слова: клирикъ не встыдится такъ явное потвери на свѣтъ выдати... яко онъ тамъ набредилъ“ вийняв проф. Голубев через недогляд не з „*Ἀντιρρησις*-а“, але як раз з листу Потія до кн. Острожського. Колиж порівнаємо те, що Потій про ту саму справу пише в „Отписи“ Клирикови: „которое (історії флор. соб.) перепись я у себе маю“, то прийдемо до пересвідчення, що Потій знав дуже добре, що Клирик не був автором „Історії флорентийського собора“, а різниці між одним і другим місцем треба вияснювати грою слів. Що і автор „*Ἀντιρρησις*-а“ вірив, що Клирик не був автором „Історії флорентийського собора“, се докаже нам уступ, винятій з *Ἀντιρρησις*-а. Він звучить: „...але то такъ правдивая, яко и соборъ ихъ подьметный, змышленный, которого они листрикейскимъ называютъ, которого якись баламутъ, ставечи на штыхъ правдивому соборови Флорентийскому, змыслилъ. О которой баламутни явной и геретикове сами ни какое зменъки не учынили, ведаючи, ижъ то николи не было, што теперишние наши плетуть и до друку выдати такъ явного еалшу не встыдылися. Нехъ ся прото встыдають тые баламутове того явного еалшу своего!...“¹⁾ Як бачимо, з сеї сторони нема ніякої різниці

¹⁾ Пам. пол. лит. том II стр. 913.

в поглядах „'Αντιρρησις-а“ і писань, означених іменем Потія. Більше різниць між поглядами Потія а „'Αντιρρησις-ом“ проф. Голубев не вказав і не міг вказати.

Не згодимо ся ми також з поглядом проф. Голубева, що схожість між „'Αντιρρησις-ом“ і наведеними проф. Скабалановичем творами Потія називає маловажною. Проф. Голубев не хоче звернути уваги на замітку проф. Скабалановича, що 'Αντιρρησις виказує в деяких місцях незвичайну схожість, не лише в гадках, але також в вираженнях. Се повторюване одних і тих самих гадок одними і тими самими словами є як раз індивідуальною прикметою пера Потія. Попробуємо се доказати.

В р. 1595 вийшов полемічний твір п. з. „Унія“. Під ним нема ніякої підписи. Факт, що письмо се вийшло від єпископа („а намъ горькимъ чусто єпископомъ“) і що в нїм повторено акт православних єпископів, уложений в р. 1594 безсумнівно Потієм, дав привід єп. Макарієви¹⁾ і проф. Завитневичеві²⁾ до ствердження, що автором „Унії“ був Потій. Твердження єп. Макарія і проф. Завитневича нині ніхто не оспорує. Так проф. Скабалановичеві, як і Голубеву, в часі, коли писали свої замітки, „Унія“ звісна не була, а вона могла причинитись чимало до вяснення питання, хто був автором „'Αντιρρησις-а“.

В „Унії“ жалить ся Потій на членів руських, церковних братств, що они присвоїли собі пастирський уряд „писмомъ Божымъ ширмуютъ, ницуютъ, выворочаютъ и на свое блузнерскіє и хвалшивые потвары оборочаютъ“; автор „'Αντιρρησις-а“ звертає ті самі докори против Філялета, пишучи, що він: pismo święte у świętych оусów wynisował, wykrecił swoimi heretyckimi przewrotnymi wykłady³⁾.

Дальше жалує ся Потій в „Унії“ на нерівну міру, яку православні прикладають до протестантів з одної сторони, а до уніятів з другої: „А ото нажалоснѣйшая! Ижъ всимъ геретическимъ и дьяволскимъ сектамъ волно старшимъ о порядку межи своими промышляти... другимъ до жидовства и до ярма старозаконного... волно удавати ся.

¹⁾ Макарій: Исторія русской церкви. Том IX. СПб. 1879. стр. 603.

²⁾ Завитневичъ: Палинодія Захарія Копыстенскаго. Варшава 1883. стр. 105—6.

³⁾ Памяти. пол. лит. Том II. стр. 487.

А намъ... не маеть быти волно о лѣпшомъ порядку въ церкви Божой и о направѣ старати ся. Штожь было иншого намъ бѣднъмъ... чинити. Одно, видечи недбалость и нечуйность пастырей нашихъ головныхъ — до лѣпшого ряду и до оное старожитности и згоды светое, котоя за предковъ нашихъ бывала, вернути ся?“¹⁾.

Те саме повторено в *Ἀντιρρησις*-і. І тут жалить ся автор, що геретикам вільно дбати про себе і вірити в те, що хотять; що людям вільно вертати — хочби і до жидівського ісповіданя; лише уніятам не вільно вернути „до оное стародавнее згоды и единости, котоя презъ часъ немалый, за недѣбалостью людъскою, одылогомъ, лежала“²⁾, „котоя не есть жадною новиною... одножь за недбалостью самыхъ же предложеньхъ церкви Греческое залеглая и занедбаная...“³⁾.

„И не жаль бы намъ тое кривды терпѣти, пише дальше Потій в „Уніі“, бысмы людей до чого нового и николи неслыханого вели. Але и жъ до оное стародавнее згоды, котоя первѣй за единоцтва была въ церкви Божой, своихъ ведемо! Атоли зато — таковое преследоване терьпимо“⁴⁾.

Автор *Ἀντιρρησις*-а⁴ повторяе за „Унією“ се місце майже дословно. Тут читаемо: Обачъже, хрестияньскій брате, за што тую неласку и таковое преследованье отъ людей невбожныхъ терпятъ? За то, же ихъ до згоды, до милости хрестиянское, до единости стародавнее церковное, котоя межы Рымляны и Греками за светыхъ отецъ бывала, тягнуть, просятъ напоминають...“⁵⁾

Потій в „Уніі“ не може погодити ся з діяльністю членів церковних братств, зве їх „людомъ посполитымъ, простымъ, ремеснымъ, который покинувши ремесло свое, (дратву, кожицы и шило).. привластиль собѣ врадъ пастырскій...“⁶⁾.

В *Ἀντιρρησις*-і не годить ся автор з правами, які члени церковних братств хотіли собі присвоїти і відзивае ся

1) Ibidem, том III стр. 114—15.

2) Ibidem, том III стр. 666.

3) Ibidem, том III стр. 958.

4) Ibidem, том II. стр. 115.

5) Ibidem, том III. стр. 954. Еп. Макарий запримітив уже, що се улюблена гадка Потія, доказувати руському народови, що через унію вертае він до алуки з римською церквою, в якій були його предки. Ор. cit. стр. 603.

6) Ibidem, том II. стр. 116.

про них в такому самому легковаженем: „А што большая — будучи свецькими людьми и покинувши шило и дратву, ремесло свое власное, — слово Божее.. проповѣдали...“¹⁾.

В „Отпис-ї“ Острожському Клирикови пише Потій про Філялета: „Але не дивъ геретику, котрого добре знаемъ; болшей ся благочестію вашему дивуемъ: ижесте опустили Бога Израилского, а утеклистеса до Велзеула Акаронского, якобы mezi вами не было презвитеровъ учоныхъ и побожныхъ и христьянъ правдивыхъ, мидующихъ церковь Светую Восточную... а то жесте за себе допустили отказывати геретикови значному, котрого хотя бысте вы не вемъ, яко тайли, не утайтъ ся шило въ меху...“²⁾.

Дословно повторено се місце також в „Αντιρρησις-ї“³⁾.

Сю характеристичну прикмету пера Потія бачиємо ми також в иньших його творах. Возьмім до рук „Гармонію“ Потія з р. 1608, видану рівнож безіменно⁴⁾.

В „Унії“ замічає Потій, що східна церква зі всіми своїми обрядами дуже близька до західної церкви, так що лише мало і то незначних ріжниць між ними заходить⁵⁾. Те саме повторяє Потій в передмові до „Гармонії“⁶⁾, а цілю останньої брошури було виказати гармонію між тайнами і обрядами східної і західної церкви. Ідентичні гадки читаємо в „Αντιρρησις-ї“⁷⁾.

В „Унії“ дорікає Потій православним, що они братають ся з протестантами, хоч останні їх найбільші вороги, що лише того ждуть, аби всі їх обряди, які звуть людськими вимислами і забобонами, винищити; хоч протестанти звуть православних не инакше, як „балвохвальцями“; хоч протестанти раді би всіх православних, як „нѣмое быдло до оборы своее загнати“⁸⁾. Те саме повтаряє Потій майже дословно в „Гармонії“⁹⁾. Ідентичне місце читаємо також в „Αντιρρησις-ї“¹⁰⁾.

В „Унії“ відзиває ся Потій до православних: Ви кажете, що з протестантами длятого входите в дружбу радше, чим з Ри-

¹⁾ Ibidem, том III. стр. 938.

²⁾ Ibidem, том III. стр. 1116.

³⁾ Ibidem, том III. стр. 490--1.

⁴⁾ Що „Гармонія“ без сумніву твір Потія, се доказує митр. Макарій: Оп. сіт. стр. 371.

⁵⁾ Памяти. пол. литер. Т. II. стр. 146.

⁶⁾ Ibidem, том II. стр. 171. Порівнай також стр. 213.

⁷⁾ Ibidem, том III. стр. 493, 666, 692.

⁸⁾ Ibidem, том II. стр. 146--7.

⁹⁾ Ibidem, том II. стр. 171 і 216.

¹⁰⁾ Ibidem, том III. стр. 668.

млянами, бо вони пишуть против вас. „Бо тежъ ты яко простакъ неукій, не такъ имъ докучаешъ и не такъ имъ кацерскіе блуды обличаешъ, яко Римляне... Але ты бѣднѣйшій простаку, не толко противника обличить, але и самъ себе оборонити не можешъ...“ кінчить Потій¹⁾). Ті самі докори против православних читаємо в „*Ἀντιρρησις*-і“²⁾).

Замітимо також, що в „*Ἀντιρρησις*-і“³⁾ і „Гармонії“ дорікають автори православним, що у них нема „великого мира“ (*μέγα χρισμα*), яке посвячує єпископ раз в рік, в великий четвер, що в руських требниках нема обряду посвячуваня сего „великого мира“, хоч в грецьких требниках сей обряд описаний. Потій в „Гармонії“ жалить ся, що православні чим будь помазують дѣтий при крещеню: „А жебы который до єпископа своего мѣлъ прыѣхати, альбо послати, просечы о миро — того они и не знаютъ. Въ чомъ яко суть церкви Божой прави, нехъ ся осудять“⁴⁾). Коли зважимо ще сю обставину, що в однім з листів до князя Сапіги жалить ся також Потій, що православні не мають „*μέγα χρισμα*“, та що деякі „*miasto krzyżma oleo infirmorum, a czasem drudzy sadłem, masłem krowiem pomazują, a u biskupów ani to znają, kiedy krzyżma brać; iam na czwarty rok metropolitem, a nie wiem o żadnym, żeby do mnie po nie przyjeżdżał i za fraszkę to sobie mają*“⁵⁾): то і вона, по нашій гадці, промовить певно за тим, що автором „*Ἀντιρρησις*-а і „Гармонії“ був оди чоловік і то Потій.

Ідентичність поглядів в „*Ἀντιρρησις*-і і иньших творах Потія виступає ще і в таких справах, про які певно в тім часі згоди в уніятськім таборі не було. Маємо тут на гадці зміну календаря, справу целібату і причастє під одним видом.

Потій був прихильний зміні календаря. В листі до кн. Острожського з дня 16. червня 1595 р. подає Потій точки, на яких має відбути ся перехід на унію, і додає від себе: „обачишъ, ижъ ничого нового иле изъ стороны веры наше несть, опрочъ только единого календаря; и тотъ не естъ артыкуль веры, але церемоניה, такая, котрую безъ нарушенья

¹⁾ Ibidem, том II. стр. 147.

²⁾ Ibidem, том III. стр. 976.

³⁾ Ibidem, том III. стр. 972—4.

⁴⁾ Ibidem, том II. стр. 194—5.

⁵⁾ Archiwum Domu Sapiehów. T. I. Lwów 1892. Nr. 538 стр. 440—1.

сумненья церьковъ Божая одъменити можетъ¹⁾. Свою симпатію для нового календаря, а навіть потребу заведеня його в руській церкві висловлює і доказує Потій в „Унії“²⁾. В Римі видає Потій в р. 1596 брошуру, в якій виявляє свою прихильність для григоріянського календаря³⁾. В „Αντιρρησις-і“ цілий один розділ посвячений доказам на потребу коначного введеня григоріянського календаря на Руси⁴⁾. Не перечимо, що і Аркудій міг мати ті самі погляди на справу введеня григоріянського календаря, але сеї гадки не могли би ми поперти ні одним уступом з его творів. Додамо до того, що навіть в католицькім (латинського обряду) таборі не було тогді згоди в тій справі⁵⁾.

В „Гармонії“ пише Потій, що в Римськім костелі „kapłanom swoim, iż żon mieć nie dopuszczali, mądrze to upatrz yli. Czego Ruś teraz doznawa y wielkiej trudności zażywa z strony żon y dzieci popowskich, którzy wszyscy prawem dziedzicznym garną się do maiętności cerkiewnych... A zatym, spodziewając się na dziedziczne cerkwi, mało się y uczą, ponieważ nie po godności, ale po dziedzictwie cerkwi dostępują“⁶⁾.

Ті самі гадки виказані ранійше в „Αντιρρησις-і“⁷⁾. О скільки нам відомо, був се перший печатний голос за целїбатом, який виїшов з уніятської сторони. Як задивлявся Аркудій на справу целїбату на Руси? — про се також не можемо дізнати ся з його творів.

В „Гармонії“ заявляє Потій, що причастане під одним видом так само добре, як під двома, доказуючи, що і руська церква причащає хорих під одним видом, бо з переходуваних для хорих частиць, вино з часом улітає⁸⁾. Сей погляд, що вивав дуже різку відповідь Смотрицького в „Αντιγραφη“⁹⁾,

1) Памяти. полем. лит. Тсм III. стр. 631.

2) Ibidem. том II. стр. 139—145.

3) Опис двох карток сеї дуже рідкої брошури подав Яків Головацький в „Запискахъ“ импер. акад. наукъ в Петербурзі в р. 1877. Том XXIX, кн. I. стр. 90—6.

4) Памяти. полем. лит. Том III. стр. 772—86.

5) Порівнай сучасні брошури Лятоса і полеміку против них Жебровського.

6) Памяти. полем. лит. Том II. стр. 212—13.

7) Ibidem, том III. стр. 742—6.

8) Ibidem, том II. стр. 206—7.

9) Ibidem, том III. стр. 1251.

є майже дословним повтореним уступом в „*Ἀντιρρησις-α*“¹⁾. В творах Аркудія не находимо також виясненн, чи він згодив би ся на недотепну аргументацію Потія.

Так отже ідентичність поглядів, які добавуємо в „*Ἀντιρρησις-і*“ і інших творах Потія, каже нам шукати в них одного автора і то Потія.

Замітимо також, що тон, в яким ведена полеміка в „*Ἀντιρρησις-і*“, нагадує нам сю безоглядність, з якою поводить ся Потій в виду противника в інших своїх письмах. Про атора „Апокрізіс-а“ читаємо в „*Ἀντιρρησις-і*“, що він за посвяту свого твору Замоїському „godzien iest podziękowania, ale owa-kiego, żeby asz boki wspuchły“²⁾; автор „*Ἀντιρρησις-а*“ дарить Філялета комплементами, в роді „о вшетечная и невыпареная губо“ (o wszeteczna i niewyparzona gębo)³⁾ пудло безъ-мозкгоє“ (pudło bezmозgie)⁴⁾ і т. п.: православну церкву зове він „Nalewajkowską“⁵⁾; про православних говорить, що Потій мусїв їх карати: „бо якъ было владыце таковыхъ свовольниковъ не карати...“⁶⁾; словом, для автора „Апокрізіс-а“ і для православних не жадує творець „*Ἀντιρρησις-а*“ ніяких епітетів.

В „Унії“ і „Гармонії“ православні названі „быдломъ“⁷⁾; в „Унії“ і „*Ἀντιρρησις-і*“ „овцами прарожения кревкого“ (krewkie owieczki)⁸⁾; в листах до Сапіги зве Потій православних „Nalewajkami“⁹⁾, „Nalewajkowską ordą“¹⁰⁾; жалить ся на них: „А i teraz ci niezbożni ludzie Nalewajkowskiej ordy, chocia już i popi ich bannitowie pozdychali w przekleństwie... wkładają na mnie nowe kalumnie...“¹¹⁾; питає: „co za nadzieja ma być, kiedy tak scizmatyków i okrutnych łotrów i buntowników na nas podpomagają i utwierdzają...“¹²⁾; кличе: „Synodu, synodu, synodu i srogiego synodu na tych łotrów swowolnych

¹⁾ Ibidem, том III. стр. 750—1.

²⁾ Ibidem, том III. ст. 486.

³⁾ Ibidem, том III. стр. 891 і 923.

⁴⁾ Ibidem, том III. стр. 924.

⁵⁾ Ibidem, том III. стр. 946.

⁶⁾ Ibidem, том III. стр. 937.

⁷⁾ Ibidem, том II. стр. 146, стр. 181 і 221.

⁸⁾ Ibidem, том II. стр. 113 і том III. стр. 782.

⁹⁾ Archiwum Książąt Sapiehów Nr. 408 стр. 339.

¹⁰⁾ Ibidem, Nr. 538 стр. 438., Nr. 561 стр. 448—9.

¹¹⁾ Ibidem, Nr. 541 стр. 442.

¹²⁾ Ibidem, Nr. 543 стр. 442.

potrzeba, a inaczej dobrze nie będzie, zginiemy¹⁾); ще в инь-шим місци хвалить ся Потій: Jakoteż i teraz dostałem ptaszka i mam go w klatce, onego protopopkę Pińskiego, który zwierzchności duchownej, tak i świeckiej przez kilka lat upornie przeciwił się, któremu niemać czem inszem płacić, jedno, że mu plesz zdejmę, aby i dziesiąty na to patrząc, kajał się...²⁾); то знов пише: „słyszałem też i to, iż pop Piński Mikolski był znać u WMci, starając się o władcytvo pińskie i jakoby znać wszetecznie gębą szyrmując, mało u WMci w łańcuchu nie siedział, czego ja serdecznie żałuję, że go to nie potkało...³⁾); на неслухняних жадає Потій видаваня банніцій...⁴⁾ і т. п.

Що Потій, а не Аркудій був творцем Ἀντιρρησις-а, на се вказує ще загальний характер їх творів. Нема ні одного твору Потія, що не мав би полемічного характеру. І акт переходу на унію, виготовлений Потієм, і його „Унія“ і його письма до кн. Острожського і його відповідь на лист Клирика і його відповідь Мелетієви Пігасови⁵⁾ і його листи до князя Сапіги і його „Оборона флорентийского собора“ і його брошура „O przywilejach, nadanych przez Najjaśn. królów polskich (1605) і „Гармонія“, а навіть його проповіді і ісповіданє віри⁶⁾, написане по нещасливім нападі на него з сторони православних в р. 1609, — словом всі його твори, без виїмки, носять на собі пятно полеміки, без огляду на се, чи сей полемічний тон був вказаний, або потрібний, чи ні. Ся черта пера Потія була вже його вдачею, а підострювали ту черту загальний настрої обох ворожих сторін, відносини в яких Потій жив, відвічальність, яку на себе переняв. У всіх творах Потія попри незвичайну живість, безоглядність супроти ворога, виступають оригінальність, а часто ідентичність і в формі і в мові і в способі веденя полеміки, а притім знанє відносин і подій, про які пише. Ті самі прикмети виступають виразно в Ἀντιρρησις-ї. Нам видає ся річю просто неможливою, щоб хто иньший міг боронити Потія від докорів православних, щоби хто иньший міг знати безліч подробиць

1) Ibidem, Nr. 538 стр. 440—1.

2) Ibidem, Nr. 391 стр. 323.

3) Ibidem, Nr. 420 стр. 352.

4) Ibidem, Nr. 561 стр. 458—9.

5) Відповідь Мел. Пігасови напечатав Лев Кішка wraz з проповідями Потія в Супрасли 1714 стр. 528—612 п. з. „Kazania i Homilie — Hieracyusza Rosieja...“

6) Се ісповіданє віри напечатав Скарга в відповіді: „Na Threny u Lament Orthologa. Kraków 1610 стр. 104—7.

про сучасних людей, як Острожського, патріарха Єремії, протосінїєля Никифора, Гавриїла охридського і сучасного духовенства, як не Потій.

Колиж переглянемо звістні нам печатні твори Аркудія, або заголовки непечатаних творів¹⁾, то дійдемо до сего пересвідчення: Аркудій — се спокійний богослов і історик, в богословських творах мало оригінальний, а більше перекладчик і компілятор, се не живий і енергійний полеміст, що умів би вдати ся в партійну борбу, орудувати сьміло і метко сим материялом. З ролі, яку Аркудій відгривав на Русі і до якої його уживано, виходило би, що він був гладким і спокійним дипломатом, а не чоловіком рубашним, гордим і вітвертим, як Потій.

Всі наведені причини зневолюють нас видіти автора *Ἀντιρρησις*-а радше в особі Потія, чим Аркудія.

Лишає ся ще нам вияснити справу істнованя латинського виданя відповіді на твір Філялета, про яку говорять Стебельський і Лєґран.

Стебельський пише: „Te jego bliźnierską xięgę, A p o k r y s i s u t y t u ł o w a n ą, r e f u t u j ą c A r k u d i u s z, z g r u n t u z b i ł x i ę g ą s w o j ą n a z w a n ą A n t i r r e s i s, k t ó r ą t a k o ż p o d o b c e m i m i e i e m F i l o t e u s z a g r u n t o w n i e i o z d o b n i e w j ę z y k u ł a c i ń s k i m n a p i s a ł i r o k u 1 5 9 8 d o d r u k u p o d a ł “²⁾.

Стебельський згадує отже нам про одно і то латинське видане відповіді на твір Філялета, що появилось під заголовком: *Ἀντιρρησις* і під анонімом Фільотея. Ні про руське, ні про польське видане *Ἀντιρρησις*-а Стебельський не говорить. Оспорюючи істноване латинського тексту *Ἀντιρρησις*-а, так проф. Скабаланович, як і проф. Іолубев сповнили похибку, що йдучи за Стебельським, не перевірили сеї обставини, що польське видане *Ἀντιρρησις*-а (про руське не можемо говорити, бо в одинокім звістнім бібліографії примірнику брак наголовної картки) вийшло безіменно, а не під анонімом Фільотея.

Гадку про істноване латинського тексту *Ἀντιρρησις*-а підпер Лєґран. Він пише дословно так:

„Певне число авторів приписувало справедливо Петрови Аркудієви батьківство сего діла, оголошеного під заслоною ано-

¹⁾ Вони вчислені в творі Лєґрана (стр. 220 і дальші) та в Харламповича: Op. cit. 493—4

²⁾ Stebelski: Op. cit. стр. XV.

німу. Се приписуване вповні оправдане істнованем в наших руках рукописи, що містить в собі латинський текст 'Αντιρρησις-а. Він має 169 сторін in 8°, покритих дрібненьким і збитим письмом XVII віку. З першої картки, що мала містити розвинений заголовок, зістала лише частина внутрішнього маргінесу (від хребта книжки). На чолі другої картки recto (нині першої картки) читаємо таку напись: „Petri Arcudii Corcyraei Apologia aduersus Christophorum Philaletem“. Сей том не має посвяти (Льву Сапізі) і латинського листу (кн. Замоїського до Потія), що фігурують на чолі польського видання...¹⁾

Замітка Лєгранна дає нам остаточно ту певність, що латинське виданє полеміки против Апокрізіса справді істнувало. Одначе звістка, подана Лєграном, вийшла дуже скупою. Лєгран не згадує нам, де маємо шукати за згаданою рукописию, чи в його приватній, чи в якій публичній бібліотеці, а ще важнійше, Лєгран не перевів докладного порівняня між латинським текстом рукописи і печатним польським текстом 'Αντιρρησις-а. Таке порівняне супроти спору про особу автора, могло би нам віддати велику прислугу. А важне воно для нас ще тому, що в руським і польським тексті 'Αντιρρησις-а маємо таку масу слів і зворотів, що ледви, чи могла-б їх точно віддати латинська мова. Коли руський і польський текст були вже перекладами латинського²⁾, то сей переклад не потребував бути цілком точний, він міг бути подекуди ширший, або більше розвинений хоч би лише самими виразами, чи зворотами. Незначні, а всеж таки ріжницї бачимо ми між текстом руським і польським; нема отже сумніву, що ріжницї між латинським текстом і славянським мусять бути більші. Тим то важним було би для нас порівняне латинського і славянських текстів.

Стебельський подає нам звістку, що латинський текст вийшов під іменем Фільотея, Лєгран заголовком, найденим в рукописи стверджує гадку Стебельського, що під Фільотеєм треба розуміти Аркудія. Розуміє ся, що заголовок, який найшов Лєгран в латинським рукописи, се пізнійша вставка. На се маємо доказ в „Отпис-і“ Потія на лист Клирика Острожського. Потій пише: „О соборе Берестейскомъ прошломъ

¹⁾ Emile Legrand: Op cit. Том III. стр. 222.

²⁾ До такого висновку прийшов вже був еп. Макарий на підставі звісток Стебельського і полеміки проф. Голубева против Скабаланивича. Гляди: Op. cit. том X. стр. 292.

ничого не мовлю, поневажъ и ты одсылаешъ мя до Филялетовыхъ книжокъ „Апокрисеъ“ названыхъ. И я тебе отсылаю до отказу неакого побожного мужа Филотия и до книжокъ, названыхъ „Антиривисъ“...“¹⁾.

Наведені слова Потія, на які доси не звернено уваги, стверджують нам, що латинське видане полеміки против „Апокрізіса“ істнувало і що воно вийшло під іменем Фільотея, а не Аркудия. З противставленя (в письмі Потія) твору Фільотея книжкам *Ἀντιρρησις*-а виходило би ще, що твір Фільотея не вийшов під заголовком *Ἀντιρρησις*-а. З сего противставленя і з факту, що польський текст вийшов без імени автора, виходило би також, що маємо тут до діла з двома полемічними творами, зовсім окремими, згідними між собою що до змісту лише самим предметом, против якого, зовсім незалежно від себе полемізують.

Колиб наш останній здогад був неоправданий, і колиб відносили латинського тексту до текстів, польського і руського, були такі, як оригіналу до перекладів, то тоді мусіли-б ми назвати автором латинського тексту Потія, а не Аркудия, з причин, якими ми доказували, що автором славянських текстів *Ἀντιρρησις*-а був Потій.

В сім разі не може нас вязати ані заголовок, віднайдений Лєграном, ані жерело, з якого взяв Стебельський вістку²⁾, що автором латинського виданя був Аркудій, ані виясненя Потія, що автором всіх трех видань полеміки против „Апокрізіс-а“ зве не себе, а Фільотея³⁾. Се вияснене Потія мусимо взяти на той самий рахунок, що і видане його твору „Оборона флорентийского собору“ під чужим іменем, Теодоровича. Нема також сумніву, що вияснене Потія і заслонюване своєї особи иньшими людьми, дало нагоду сучасним людям до віруваня, що під Фільотеєм розумієсь Аркудій. Сим вияснюємо собі заголовок, найдений в рукописи Лєграном і гадку, висловлену Стебельським.

¹⁾ Памятники нол. лит. Том III. стр. 1115.

²⁾ Гадка проф. Голубева, що Стебельський міг подати звою вістку про Аркудия і *Ἀντιρρησις* на підставі актів, не маючи під руками виданя *Ἀντιρρησις*-а, дуже правдоподібна.

³⁾ Повний уступ листу Потія ввучить: „И я тебе отсылаю до отказу неакого побожного мужа Филотия и до книжокъ, названыхъ „Антиривисъ“, которые писалъ противъ вашего Филялета, показуючи его быти Филяпсевдомъ а не Филялетомъ, а то ижъ такъ много часу надъ неправдою стравиль, которая всему свету явна..“ (Ibidem, том III. стр. 1115).

Якуб Гаватович (Гават),

АВТОР ПЕРШИХ РУСЬКИХ ІНТЕРМЕДИЙ З 1619 Р.

Написав

Михайло Павлик.

Статі М. Драгоманова про інтермедії Гаватовича; хибі тексту останніх у „К. Старинѣ“; екземпляр „Tragaedii“ Гаватовича в бібліотеці після Йос. Крашевського.

Зміст і виписки важнішого с „Tragaedii“: хибі сучасної Гаватовичеви суспільности — его суспільні погляди, прихильність до робітників і селян.

Автентичний текст інтермедий Гаватовича; їх язикова й артистична вартість.

Історія вистави „Tragaedii“ в Камінці Струмиловій 1619 р. й надрукована книжки та роля Регіни Жолкевскої в сій справі.

Жителісь Гаватовича; реєстр его творів; его суспільна діяльність.

Культурне посередництво Гаватовича межи Західною Європою та Русю-Україною — міцні основи сего посередництва: західно-європейська просвіта автора та его знане місцевого ґрунту — недостача звязку з руською церковністю; виїжковість і хиткість сего посередництва та їх причини: віра й народність Гаватовича та польської шляхти на Русі — сумна літературна доля Гаватовича. Інтернаціональність і русько-українська народність — її права.

Предмет, ізза котрого я взяв ся за свій реферат, уже звисний у літературі: інтермедії Гаватовича вже опубліковані й розглянені що до походження їх сюжетів покійним Михайлом Драгомановим у його статях: „Двѣ южнорусскія драматическія сцены начала XVII в. („Кіевская Старина“, 1883, декабрь) і „Старѣйшія русскія драматическія сцены“ (там же, 1885, ноябрь — обі передруковані сего року, по українськи, у I т.

повного видання фольклорних праць покійника, що розпочало „Наукове Товариство ім. Шевченка“ у Львові, див. „Збірник фільольоґічної секції т. II, ст. 174—216). Але сі початки руської драматичної літератури, тай обставини, серед яких вони появили ся, такі цікаві та круті, що для їх пояснення та достойного оцінення треба ще чимало праці і то неодного чоловіка. Я отсе подаю деякі причинки до того, доповняючи подекуди статю пок. Драгоманова.

Головна річ, звісно — автентичний текст інтермедій. В тексті, надрукованім у „Кіевскої Старинѣ“, в транскрипції т. зв. офіціальною російсько-українською правопису, я найшов чимало помилок і два пропуски против ориґіналу. Стало ся се між инчим тому, що пок. Драгоманов не бачив книжки, де надруковані наші інтермедії, лише дістав їх копію від пок. Йосифа Крашевського. Книжка ся — велика бібліографічна рідкість, доси в літературі звісна ледви по заголовку, тай то недокладно. Я надібав один екземпляр її в бібліотеці пок. Крашевського, порядкуючи її в 1887 р., переписав його й описую тут докладно, подаючи й зміст і виписки з сеї праці Гаватовича. Екземпляр у бібліотеці Крашевського гарно збережений, — очеvidячки мало вживаний — оправлений у $\frac{1}{2}$ перґамент. Є се мале 4^о, аркуші значені внизу буквами (великими), аркушів цілих є А—Е і $\frac{1}{2}$ аркуша F, то б то разом уєїх карток 22 або сторін 44. Титул книжки ось який: „Tragædia Albo Wizervnk Smierci Przeswiętego Iana Chrzciela Przesłanca Bozego. Ná pięć aktow rozdzielony. Przydane są y Intermedia dwoie. Nápisány przez Iacoba Gawatthowica Leopolię, Náuk Wyzwolonych y Philozophiey Bákalarzà. Odprawowany W Kámionce ná Iarmàrk przypadàjący ná dzień tegosz Iana Swiętego Chrzciela Roku Pàn: 1619. *** Drukowany Ná przedmieściu Iáworowskiem v S. Mikołaià“. На обороті першої картки надрукований герб: яблуко пробите трьома мечами; герб се — як дізнаємо ся з вірша на 3-тій стороні — Регіні з Фульштина Жолкевскої; 4-та сторона чиста; на 5-тій і 6-тій поміщена дедикация книжки Регіні Жолкевскої; ст. 7—37 займає „Траґедия“, від ст. 38 до 44 наші інтермедії.

„Траґедия“ зложена віршами. Починає ся вона прольоґом, оберненим до частини театральної публіки („szlachetnych gości“), що, звичайно, викладає зміст її — звісну зо сьв. письма історико

про Івана Хрестителя і царя Ирода й Иродияди, — та кінчить ся просьбою до слухачів:

My tylko żądamy
Wdzięcznie przyjmicie | co wam przynaszamy.

Хор (Chorus) виступає перед кожним актом. На початку I акту він говорить про жите в пустині:

SKryj sie ná puszcą | álbo w dżikie kráie |
Duch twoy ku Pánu niechay nie vstáie |
Jesli nie czynisz | co Bog każe tobie |
Zle rádzisz sobie.

Jesli Bog ieszcze dla ludzi жіє chowa |
A ty chcesz byдз¹⁾ śmierć stánełá gotowa.
Ná puszczy | błádzisz | bowiem tego prágiesz |
Czym nic nie włádniesz.

Choć Bog człowieká wywodzi świętego |
Z mieyscá ná służbę Bożą obránego |
Kto vfa Bogu | ten zginać nie może |
Bog dopomoże.

Y Czárt człowieká rad także wywodzi |
Kto zá nim idzie | bárzo sobie szkodzi
Zginie | iák z mieyscá kwiát swego ruszony |
Ginie zemdlony.

Розпочинає I акт: А н о л. Ктoрым sie wyrażа powołanie Janá s. od P. Bogá aby wyszedł z puszczy.

В промові своїй до св. Івана ангел кличе його в світ —

W ktorым wiele masz ludzkich wykorzenić złości |
Y świat wszystek odwodzić od złych nieprawości.

Та св. Іван бере його за чорта; він хоче й умерти в пустині, —

A ty mnie wywieść prágiesz miedzy świeckie Pány |
Gdzie prędká okáziyká do grzechu przybędzie |
Alić wnet człowiek prawie iák ná ledzie siędzie :
Gdzie sie áni obaczy iák прędkо vpáдне |
Záczym w piekielną przepásć bárzo przyydzіe snáдне.

Ангел дає йому знак, що він божий післанець: заявляє Іванови, що вже є на світі обіцяний Месія, і він, Іван, мусть іти приготовляти йому дорогу. Іван послухав ангела і за-

1) Ву́с, бу́сі, а́би то́бі.

раз же „wychodzi z puszczy (то б то поступає на сцені кілька кроків наперед) głosem wielkim ná świat wołając:

Słuchaj obłudny świećcie | o ziemię przekłętą |
Znay mię sługę Bożego | znay że wola święta
Bogá | który swojego syná nie żaluie
Wydáć ná śmierć | że ciebie zbáwić vsiłuie.

Potym sie wraca ná puszcza.

Св. Іван у загалі змальований несимпатично, навіть подекуди грубо; найбільше вражає вічне висуване на перед свого я. Далі виступає 5 селян — зовсім шабльонових; вони налякані „великим голосом“ Івана, питають себе, хт́о він такий? і не вмiючи сего розв'язати самі, рiшають покликати своїх попів. Як стій приходять два „Kárlani dziwuiać sie mu (св. Іванови), але нам нічому дивувати ся тим бiльше, що їх розмова зо свв. Іваном коротше і краще розказана в евангелію.

Дещо інтереснішого є в промовах чортів: Kuflika, Garzstki та Krzaczka, що появляють ся після відходу селян і попів, „miasto Intermedium“.

Kuflik виходить на сцену перший і каже таке про своїх товаришів-чортів:

My ták wszystkim świat prawie w swey dzierzymy mocy |
Ze nim záwsze kieruiem iák w dzień ták y w nocy
Co sie iedno nam záchce. | to sie wnet sstać musi.
Wszystko sie pięknie vda | kto sie ocz pokuśi.
Grad ná nasze wskazanie musi lećieć z niebá |
Pioruny | luskáwice | choćiay ich nie trzebá.
Bysmy chćieli świat spalić | ogniá doś miewamy |
Bysmy chćieli zátopić | wod nic nie szukamy.
To ták z światem: à z ludźmi nasze to igranie |
Gdy co każem | że wszystko zárazem sie sstanie.
Bądź to niecnoty plodzić | bądź sie to vpijác |
Bądź w karty | bądź sie zwádzic, bądź teź y rozbijác |
Bądź teź komu co wydrzeć | bądź sprawiedliwości
Vbogiemu nie czynić | pełnić wszystkie złości |
Bądź robotniká pobić | bądź mu nie záplacić |
Gdy roskażem | ná tym my nie możem vtracić.
Wszystko sie wnet sstać musi | ná pálcá skinienie |
Wszystko możem zepsowác | ná iedno mrugnienie.
Chcemy my kogo zábić | ná iedno wskazanie
Musi polec | bo ná to my chowamy Panie¹⁾

¹⁾ З боку мєнчими буквами додано „Czarownice“.

Ták czwiczone | że prędko¹⁾ posłużyć vmieią |
 Ze zdrowie wnet wstanie zaraz y z nadzieią.
 Chcemy komu co odiąć | bądź to w máiętności,
 Bądź w dobytku | nie sstanie sie to z nászey złości:
 Sztuki²⁾ mamy | żeby nam ták posłuszne były |
 Coby wszystko ná násze wskazanie czyniły (st. 14).

Тільки би раювати чортам, але ось, мовляв, усе те нищить
 один-однісінький чоловік: Іван Хреститель, проповідуючи Мессію!
 Kuflik викликає з пекла своїх товаришів Garzstkę і Krzaczkę,
 на поміч і пораду і представляє їм лихо. Вони кажуть, що коли
 Іван не Мессія, то вони швидко зловлять його та „wtłuka“
 у пекло; „do naszyńcow“, і сю завдачу бере на себе Garzstka,
 на що завважує Krzaczek:

I my poydziem świat wywrócić | Wszytek w piekło lud zátrocć.

(Звертаємо увагу на розмір сього вірша — ним по більшій
 частині зложені далі наші інтермедії).

Tu odchodzą dwá y 4 Garzstká idzie na puszcza (тобто кілька кроків далі)
 kuśic Janá świętego tam mu szepcząc do vchá (певно про жіночу красу) vcieka potym.

Але дарма! Св. Іван прогонить покусу, бючи себе ремін-
 цями й шепчучи щось таке прикре, що чортови годі до него
 й приступити.

Inszą ználeść muszę sztukę | Albo go poydę potłukę —

каже Garzstka, та св. Іван замахнув ся на него і він паде на
 землю, ба з криком ховає ся в діру, і відти радить, аби св. Іван
 ішов у світ, на що сей завважує:

„Wynidę, gdy potrzebá służyć Pánu będzie“
 Garzst.: Będęc cię miał ná oczku iák tu | ták y wszędzie.

Wychodzi potym y przebiera sie iákoby młodzieniec z pieniędzmi, та йде с тим
 до пророка, просячи, аби взяв його за ученика, бо він хоче служити Богови.

Jan Święty: życiu moiemu
 Nie zdołasz | bo tu z Dyabły bić sie mocno trzebá |
 A pomocy dzień y noc trzebá prośić z Niebá.

Garzt.: Więc lepiey miedzy ludźmi | niż tu w osobności.

Jan S.: Miedzy ludźmi sie człowiek nie schroni od złości.

Тут Garzstka хоче дати св. Іванови грони, та сей пізнає,
 що то чорт і проганяє його.

¹⁾ В оригіналі помилка: prędko.

²⁾ Здає ся, так; в оригіналі, по за кілька можна відчитати: Siszuki.

Garztk a znowu wychodzi przemienia sie w stárego z chlebem.

Jeszcze poydę raz sprobiuę | A za¹⁾ go iáko zwoiuię |
Proroku á Boży slugo | Trway w tey Božey służbie dlugo
Jam tu ná tę puszczą przyszedł | Bym náuczony z niey wyszedł
Bo stárosć ma w tym niey trapi | Ze sie śmieřć do mnie pokwápi
Ktorej sie ia bárzo boie.

Сьв. Іван потішає старця тим, що, мовляв, прийшов Мессія, а той з дяки дає йому хліб, аби так не вяв з голоду. Але сьв. Іван відкидає пропозицію та прогонить чорта.

Garztk a Jeszcze wychodzi w swoiey postaci (tak що св. Іван його не бачить) i подає нам плян своєї кампанії проти сьв. Івана, i zarazom плян усеї трагедії :

Widzę że nie porádę | vdam sie do ludzi |
Nazbyt sie ten przekłety słuská Boży trudzi |
Jest tu Krol ieden Herod | ktory może wiele |
Ten sprawi co ia káżę | tám ia poydę śmiele.
Sprawię mu w oczách iego czudzą żonę miłą.
Ze sobie po nie pošle z wszytką swoią siłą.
Prętko potym przywiode tám Proroczka tego
Aby go nápomniál | W tym wzbudzę ná niego
Krolá | y z dworem iego | á tak go zágládzę
Wiem że sie ná tey rádźie swoiey iusz niezdrádzę.
Tak vczyinie | tak vczyinie | że mi ten Proroczek zginie.

Хор на початку II акту виявляє настрої Ирода :

Wesel sie kto chcesz | ia nic wesołego
Ná świećcie niechcę | gdy mi co milego
Przy mnie nie widzę | wniwecz srebro złoto | Wszystko to błoto.
Drogie kámiennie nie miłe choremu |
Jam chory | gdy to co sie mnie sámemu
Vpodobało | á tego nie widzę | Wszytkiem sie brzydę.
Krol iestem | á nie znam Krolestwá mego |
Choć wszystko mogę | á nie czuię tego |
Więc sie postáram | by Krolewska siłą | Nie prozna byłá
Niech że sie sstánie | co ma wola każe |
Pewnie iuż brátá z tey vñości zráżę |
Ze nie ma vfać by náwierniejszemu | Ni mnie samemu.

На сцену виходить Ирод із чотирма дворянами. Промова його, не вважаючи на досить невдатні вірші, тепла, жива. В загальї Івановичів Ирод показаний, бодай зразу, симпатичною людиною. Се не той „Ирод, лютий пан“, що казав недавно тому вирізати всіх хлопчиків свого царства; се добрий, сердечний цар, лише нещасливий особисто. Все його горе в тім, що він,

¹⁾ Aza, a žali = чей.

не маючи власної жінки (бодай з нашої „Трагедії“ не видно, аби він її мав), полюбив жінку свого брата. При тому Ирод чує, що взяти братню жінку був би гріх — велика кривда для брата, котрого він любить і котрий йому вірить. Ирод довго бере ся зі своєю любовю.

Натомісь Иродові дворяне показані звичайними прислужниками, а потому боязливцями та зрадниками.

Herod, frasowliwy (сумний).

Co za żywot bydź może nędzą strapionego
Człowiek | álbo iákiem smutkiem ściśnionego |
Dziwna to iest rzecz v mnie | ták że nieme rzeczy |
W lepszej v Bogá mniemam że są zázwsze pieczy |
Tych namnieysza rzecz nigdy w świecie nie dolega |
Żywot nieszczęściu złemu nigdy nie podlega |
Ale człowiek iák prętko ná świat sie národzi |
W nędzę wpada | á w nędzy rosnąc zázwsze chodzi
A im sie wzgorę kásze | y na rzeczy wyzsze |
Przećiwności ma sobie im dálej tym bliźsze.
Ja Krol iestem | ia Pánem práwie światá wszego.
Ja Monarchą naywyższym Państwa Żydowskiego.
A co dálej tym więcey nędze mi przybywa |
Nigdy ciało me smutku ni żálu nie zbywa.
Bądź oko swoje ná świat ten puszcę szeroki |
Widzę tákich nie máło którzy bez odwłoki
Rádziby mię y w łyscze wody utopili |
Wszystkich dobr | y sáмого zdrowia pozbáwili.
To iest mnieysza | bo moje na iedno skinienie |
Pozbędą mieyscá swego y mocne kámienie.
Wszystko wywroćić mogę | wszystko zburzyć mogę |
Wszystko naypieknieyszego pod swą wrzucić nogę :
Ale to bład | że z sobą wojnę wielką wiodę |
Ktora mię w bárzo ciężką przyprowadza szkodę
Ze zwyciężyć nie mogę | prawdę zeznać muszę |
A teraz cy w żywocie | cy w śmierci mam duszę
Pod przysięgą że niewiem | ták mię strapionego |
Państwo moje iuż trzyma od czasu dawnego.

Дворяне Иродові, ще й не знаючи, чого йому треба, звертають його увагу на перевагу чоловіка в природі, а далі на силу самодержавного царя над підданими.

Dworz. 1: Co człowiekowi dano eny przemożny Pánie |
Nie rychło sobie w świecie w tym rowni dostanie |
Gdyż wszystko co Bog stworzył podlega onemu |
Rzecz sie żadna na świecie nie sprzećiwi iemu
Prętki ptak ná powietrzu | á przećie przyść musi
Człowiekowi do garzści | skoro sie pokuśi.

Zwierzęta¹⁾ także wszystkie mają osobnego
 Coś | czym zawsze przechodzą człowieka każdego.
 Śmiały | á potężny Lew | á przecie sie boi
 Człowiek | y ná prętkich choć koń nogách stoi:
 A przecie służyć musi człowieczey potrzebie
 Musi y rybá pokarm spráwić iemu z siebie |
 Choć w głęboko szerokiem morzu sobie pływa |
 A mocy którą człowiek ma nád nią nie zbywa.
 Lec²⁾ przecie wszystkie w świecie zwierzętá³⁾ szczęśliwsze |
 Ze frasunku nie znaią rzeczy znaiąc insze.

Другий і третій дворянин додають, що для поради в смутку
 Бог дав чоловікови мову.

Dworz. 4: Temi rzeczami człowiek z dawná osłáhciony |
 Temi nád wszystkie insze zwierzętá wslawiony |
 A což ieszcze o Pánách wielkich rzecz możemy |
 Ktorzy zawsze mogą bydź y Bogu rownemi.
 A ty drugi Bog iestes | ná ziemi cny Pánie |
 Gdy co chcesz to sie zaráz ná twe słowo sstanie |
 Kazesz budować miastá | stanąć prętko muszá |
 Kazesz zburzyć | na czástki namnieysze ie skruszá.
 Kazesz przenosić gory | te muszá wstąpić.
 Napotęźnieysze skály | muszá się rozstąpić.
 Kazesz kogo zátrácić, wszystko pokolenie
 Tego | zgubione będzie | na twoie skinienie.
 Chcesz kogo mieć w swej lásce: Krolé⁴⁾ drugim będzie |
 Y ná Máiestacie twym ten śmieie vsiędzie.
 Czemuż gdyś ták możny Pan smutek przypominasz?
 Czem sie smęcisz który nic przeciwnego niemasz?

Ирод натякає, що не може мати того, чого хоче.

Dworz. 1: Bydź musi gdy sie woley vpodoba twoiey |
 Musi wstąpić każdy od własności swoiey.

Коли нарешті Ирод виявляє, чого йому треба, дворяне ка-
 жуть, що се дурниця — зараз буде Иродияда.

Tu odchodzą kilá dworzan y przyprowadzaią Herodiade, bажачуи Иродови
 всего доброго. Цар щасливий тим більше, що й Иродияда, як показує ся, не від того.
 Вона каже, прийшовши, мов яка „ugrzeczniopa“ двірська польська пані:

Mam to w sobie | bym roskaż twoy zawsze pełniłá
 Panie moy | dla tegom sie przed cię tu stáwiłá.
 Zycząc szczęścia iák czasu tobie przyjemnego |

1) В оригіналі помилка: zwierzęta.

2) Lecz.

3) В опіф. помилка: zwierzsztá.

4) Krolem.

Вже сї перші слова Иродияди показують, що вона чисто змістова особа, але Ирод не завважає сего. Він на радощах рішає справити бенкет на свої народини і каже просити до себе „увесь сьвіт“.

Возний, послушний цареві, кличе (і слова його надруковані грубими буквами, певно, на знак висоти його голосу): „Posłuchajcie, Posłuchajcie. Pan y Monarchá wielki Państwa Zydowskiego | Jego M. Krol Herod nauwyszzy | chce obchodzić dzień národzenia swego | tak iáko Krolowi przynależy. Przeto przykázuie y zaprasza wszystkich Xiążętow | Potentatow | Stárostow | Vrzednikow y Pánow wszystkich Państwa swego wielkiego Zydowskiego | áby pod łaską iego K. M. do niego wszyscy przybyli | y z nim dobrej myśli byli.

Сим кінчить_ся другий акт.

Хор на початку III акту, хоть іронізує, та стоїть на боці переслідуваних — тих, що кажуть правду в очи сильним сего сьвіта.

NJe miło słuchać kiedy nam kto łae |
 Przykro to znośić | kto w nos szudłká daie.
 Lepiej ná prawdę pátrzać w nocy | Bo kole w oczy,
 Nie widzisz¹⁾ w nocy choć być²⁾ oczy wybrać
 Kto chciał | y z prawdą nie możesz nic wygrąć |
 Więc do więzienia z tym co prawdę prawi | Niech cię nie sławi³⁾
 Lepiej tych słuchać co to pochlebią |
 Albo co kształtnie przed tobą táńcią |
 Dać obietnice | y poprzyśiądz trzebá | Bo niechcesz niebá.
 A niebo co⁴⁾ da: gdy po myśli twoiey |
 Wiedzieć⁵⁾ sie wszystko, godźisz woli swoiey
 Więc żyć w roskoszách | po śmierci roskoszy | Nic lepsze głosy.

На сцену виходить ангел і намовляє Йвана, аби йшов до Ирода, покартати його за братню жінку. Той, лагодячи ся до свого подвигу, каже:

O iáko świat iest wszystek srogo zepsowany:
 Nie ták między prostaki | iák Możnemi Pány.

¹⁾ В оригіналі помилка — widzizisz.

²⁾ choć by ci.

³⁾ не обмовляє.

⁴⁾ Co ci.

⁵⁾ Wiedzie ci się.

Появляє ся Ирод, розрадуваний своїм щастем, бо, мовляв, має вірного приятеля — Иродияду, та ось його спирає на дорозі сьв. Іван, накидаючи ся йому на правдивого приятеля, с котрим, мовляв, ласка божа, і каже цареві, аби покинув „тę pierządnicę“. Ирод знає, що сьв. Іван — божий післанець, але завважує, що він не встані збути ся Иродияди, бо се би йому швидко вкоротило жите. Иродияда, звісно, повстає проти сьв. Івана:

Coś sie sfrásowál Krolu? człowieká iednego
Boisz sie? Ktoryś Pánem práwie świáta wszego |
Wrzuć w kaźń tego(,) niechay wesela nie tráći¹⁾ |
Niech zna iáko przeciwnym sobie Krol więc płáci.

Сьв. Іван далі викрикує своє; взятий у два вогні Ирод повертає круто против Івана:

Herod: Dosyć już tego wołania | Weście tego do schowania |
Ta²⁾ gdzie takowjch chowaią | Ktorzy z Krolē³⁾ nie przestaią.

Бенькет не перериває ся. Иродияда сама пропонує Иродови свою доньку; остання появляє ся і каже, що перше розвеселить царя танцями, а потому віддасть ся йому.

Tu chłopięta po białogłowsku vbráni ctery álbo więcey ná to wyćwiczeni skaczą | á potym sámá corká.

Остатня так подобає ся Иродови, що він обіцяє їй, під присягою перед гостями, що дасть їй усе, чого схоче. Иродиядна, незнаючи сама чого їй просити, йде радити ся матері, а тим часом на сцену зискакує чортеня Garztko і раде нагоді, заявляє, що порадить жінкам, аби попросили голову сьв. Івана.

Хор на початку IV-ого акту підчеркує гоїність і буту потентатів, що в фальшивій амбіції сповняють навіть фатальні присяги.

ZNa káždy zem Krol | że wszystko bydź musi |
O co sie iedno serce me pokuśi.
Po spráwach wielkich | znać Páná wielkiego | Krola możneg⁴⁾.
Hoyność | dostátek | gdy kto pokázuie |
Ten właśnie Pánem ten właśnie Kroluie |
Y dobre myśli niech z temi pánuia | ktorzy Kroluia.

¹⁾ себто: не псує нам радости.

²⁾ Там.

³⁾ Kroleм.

⁴⁾ możnego.

Przy tych niech tácy z áwzsze sie sstawiaią |
 Ktorzy weselszym Krolá bydź sprawiaią |
 A obietnicá niech sie isci dáná | Ták poznác Páná.
 Bierzże co twoie | bo przysięga każe
 Choć ciało potym swe smutkiem záráże |
 Ze obietnicá nie ma bydź pełniona | Zle ponowiona.

Іде сценка розмови доньки з матір'ю, далі після відходу Іродияди, появляє ся Ірод із гостями і заявляючи, що таке радісне буде від тепер усе його царюванє, питає, чи всі вдоволені, чи може ще хто з них має яке бажанє до него? Всі вдоволені, всі хвалять його, та виступає Іродиядна зі своєю просьбою. Ірод жахає ся, каже їй просити чого инчого, але вона вперла ся на своїм, і „слуга álbo Kát“ іде до темниці й виносить їй на полумиску голову сьв. Івана. Ірод зараз бачить, що вде зробив, але вже за пізно. Він виходить із гостями, а до доньки приходить Іродияда і страшенно рада тому, що сповнило ся її найгорячіше бажанє — пімстити ся над тим, що її так переслідував, ось як промовляє над головою сьв. Івана:

Teraz ia teź pokażę nad oczymá twemi |
 Ktoeś ná mię z áwracał: zuay to co vmieią
 Me ręce | y oczy me iák sie z ciebie śmieią.
 Ale y ten złośliwy ięzyk często ná mię
 Odpráwował niesłuszne przemierzłe kazánie |
 Y tobie tá nagrodá niechay teraz będzie |
 Ze iuż twa sproсна potwarz ni ná kim nie siędzie.
 Z ostatkiem¹⁾ idźmy do domu Corko | nie głoścąc niko²⁾.

Miasto Intermedium Diabli 3. á Anioł 4. á naprzod wychodzi Garstka máiąc dziesięć snopkow słomianych.

Wygrałem | zwyciężył³⁾ | com chciał dokazałem |
 Po świećcie sie rościągác ná długo nie dałem
 Proroczkowi Bożemu | iużci Abráhámá
 Poznał v nas w otchłaniách | y Oycá Jádámá.
 Ták sie pláći tákowym | ktorzy z námi wiodá
 Woynę | nie wiedząc to bydź z wielką swoią szkodá.

Garstka викликує своїх товаришів Kuflika і Krzaczka та й оповідає їм, як довів до смерти сьв. Івана. Наводимо його опо-

¹⁾ В оригіналі: Zo statkiem.

²⁾ nikomu.

³⁾ zwyciężyłem.

відане яко віруване сучасної Іаватовичеви суспільности про те, як чорти підбивають людей на гріх солом'яними сніпками.

Nie mogłe¹⁾ ci nic wygrać gdj na puszczy siedział |
Bo com począł(,) o wszystkim on zaráżem wiedział.

Tu pokazuje snopki ktoremi co czynił á odrzuca ich od siebie po iednemu.

Ażem z temi snopkami vdał sie do ludzi |
Ták wnet mnie posłużyli moi wierni słudzy.
Naprzod tym Krolám podwiódł pysznego²⁾ Heroda
Ze żonę brátu odiał | tám wspominać szkoda
Wiele złego nábroił. A tymem zaś sprawił |
Zem ná páłacz támtego Proroká postáwił.
Ktory ná Krola wołał | złes Krolu uczynił
Ześ żonę brátu odiał. A tegom nawinił |
Pod pánią nierządnice | że sie rozgniewála
Yako pies | y że na to Krolá námawiała
Zeby go kazał wsádzić. Tym gniewu Krolowi
Dodalem | że w więzienie kazał Prorokowi.
Tym ieszczem krolá podżegł ze bántiet spráwował
A tymem taneczнице przedń wypráwował.
Ktora plęsami swemi krolá przerázila |
Tákże przysięgł wszystko dáć o co by prosila
Tum ia tey záżył sztuki z tym snopeczkiem moim |
Zem mátkę podwiódł ná to, áby słowem swoim
Corce swoiey namilszey tego dorádziła |
Aby o głowę tego Proroká prośila.
Potym ten moy snopeczek w tanecznicy spráwił |
Ze vmieiętną mowę w vstách v niey stáwił.
To spráwiwszy nákoniec tym snopeczkiem málem |
Wszystkom wygrał, gdy krolá mocno podżegałem
By swoje obietnice pełnił bez odmiány |
Ták wnet głowá ná miśie stanęła przed Pány.
Y takim Abrámowi przysłał towárysza |
Táć robotá moia własna | á nie czyia insza.
Ieschem ten snopek zostáwił | Bym krolá żywotá zbáwił
A do nas go w piekło wpráwił.

Krzaczek opowiada, що зробив на сьвітї за той час він один. Оповідане його — се, на нашу думку, найцінніше місце з усеї трагедії: воно доповняє таї поясняє малюнок сучасної Іаватовичеви суспільности, що є далї в наших інтермедиях.

¹⁾ mogłem.

²⁾ В ориг. помилка — posznego.

Krzaczek. I myśmy nieprożnowáli | Ciałysmy świat obiácháli
 Przywodząc ludzie do złego. Będziemyc do piekła swego
 Bárzo częste goście witác | Mnie by tylko o to pytác
 Mam ia siła pijanicow | kosterow | y tanecznícow |
 Kártownikow | rozboynikow | Náwet y owych lotrzykow |
 Co po ciemney nocy chodzą | Zawsze ná niecnotę godzą.
 Opoznaiác¹⁾ swe zalotki | Y cudzołożne niecnotki |
 Kiedy się do nas dostaną | Ná łoże piekielne z Pánią.
 Y szynkarek dosyc mamy | W ktorych sie bardzo kochamy |
 Ze nie sprawiedliwe miary Maią | á przez násze czary |
 Wszystkich do siebie kieruią | Y kresek im przypisuią.
 Y tych co sie pyszno stroiá | A w swey bućie mocno stoiá |
 Dość w piekło náprowadźimy | Gdy sie iedno pukušimy.
 A nád wszystko czárownice | Násze wierne słuźebnice |
 Ktore pod kijow²⁾ nošimy | Gdy sie w ozog przemieniemy
 Będziem nalepiey częstowác | Ze one niechcą próżnowác |
 W tym co im roskáziemy | Będzieć piekny bántiet z niemi
 Y wroźbitow | y lekárzow | Y rozmáitych máchlarzow
 Z temi co sie z niemi znaią | Albo sie do nich wdaią |
 Pełno sie do nas dostanie | Ze im ledwo mieyscá stánie.
 Y tych co złe funty dźierzą | Albo łokciem krotkim mierzą |
 Nie wyliczam inszych wiele | Z ktoremi ták sobie śmieie
 Jáko z bráty poczynamy | A w sobie sie zbyt kochamy |
 Ze nie pocznią nic tákiego | Bez Dyablá ládá ktorego |
 Będzieć tego do nieszczešciá | Zeć im ledwo stánie mieysca |
 W nászych páłacách piekielnych | Mamyć dość nam słuźkow
 [wiernych.

Але ось появляє ся на сцену Angelus z głową (Івана Хрестителя) ná mišće á oni vćiekną. Angelus ляментує над головою, над устами, язиком, очима, вухами, тілом Івана, що ще лежить не поховане „W ciemnicy á przekłētey wieźy“, він кличе небо й землю, аби плакали, і Божу Справедливість, аби вийшла з Божої Всемогутности та пімстила ся за смерть невинного чоловіка.

В коротенькім V актї, після хору, що кличе царя, аби стя- мив ся, виходить на сцену Божа Справедливість і раз-у-раз під- бивана голосом із землі „Mšci sie krwie niewinney Pánie“, на- кидає ся на дрозжучого з переляку Ирода і кличе на него Смерть. Ирод просить своїх слуг, аби заступили його, та даремне, і кін- чить з резинацією:

Niestetyz | o niestetyz | nie mász przyaciela, —

¹⁾ В оригіналї — O poznaiąc.

²⁾ Київ.

Tu śmierć kosą ścina | Krol pada | sprawiedliwość odchodzi | á (zвісні тры) Diabli
wybiegają. Кождий з них витае Ирода, яко вірний приятель, нагадує про надгороду,
що жде його за те,

Zes vmiął woley nászey -we wszystkim dogodzić.
Kvflík. Podźże już gdzieś zaslúżył | są v nas Krolowie |
Są Cesarze | Xiążętá | niesteknisz tám sobie.
Nie tám wiele nam prosty chłopek tám závádzi |
Yáko wieley Pánowie ktorymesmy rádźi
Podźże | masz tám pálace pięknie zgotowane |
Krzaczek. Podź | masz łóże Krolewskie ozdobbnie vsłáne.
Garzt.: Są tam mile nierządnicе | Są y -piękne tanecznicе.

Трагедия кінчить ся ось яким епільоом, що подає фільо-
софію трагедії та дякує видцям:

ТАк sie nágradza człowiekowi zlemu
Który śmie vfác dostátkowi swemu |
A tego niewie że sie nie obroni |
Co Bog nań 'spuści | ni sie przed tym schroni.
Ginie zły człowiek | ále śmiercią wieczną :
Ginie y świety | lecz śmiercią bezpiecną |
Która żywotem prędzey mu sie sstáie |
Albo wesela wiecznego dodáie.
Czárt nie spi : iák lew szuka okrażaiąc
Po wszystkim świecie kogoby mógł zaiąc :
A kto mu sie raz oprze w státeczności |
Pewnie ten vydzie¹⁾ od iego chytrości.
Nalepsza w Bogu vfnosć swą pokládác |
Pewnie ni náczym ten nie może strádác.
Y my o Pánie w tobie vfnosć mamy.
A z swemi gościmi mile sie żegnamy.
Dziękuiąc pilnie że słuchác raczyli
W rzeczy záczytey státecznemi byli.

Як бачимо, „Трагедия“ Іаватовича не особлива, та все-ж
таки цікава дечим. На нашу думку, в ній видно деякий вплив
грецької трагедії (назва, хори). Іаватович показує в ній на хиби
сучасної собі суспільности, особливо „świeckich Panów“, і при
тому стоїть за покривдженими простими людьми: робітниками
і селянами. Се робить він, як ми бачили, у чортівських сценах
(„diableries), що заведені „miasto Intermedij“.

Таких „miasto intermedij“ є, як ми бачили, дві: одна на
кінці I-ого акту, друга на кінці IV-ого акту. Властиві інтер-

1) ujdzie.

медії — наші, русько-українські, належать: перша після II-ого акту, друга після III-го акту. Надруковані вони, як уже зазначено, після „Трагедії“, на самім кінці книжки. Подаємо їх осьде (в-перше) оригінальною правописю¹⁾, а властиво не зовсім оригінальною, бо вся книжка надрукована їотицьким письмом, а ми подаємо виписки з неї латинкою. Задля того-ж, аби бачити, як виглядає властивий оригінал, додаємо фотодрук першої сторони I-ої інтермедії. Для вигоди дослідникам, нумеруємо наші інтермедії: першу — I, другу — II, і в кожній з них нумеруємо вірші, так як вони надруковані в оригіналі, се б то по найбільшій частині по два в один ряд.

¹⁾ Наша транскрипція тексту інтермедій надрукована в I т. згаданих розвідок М. Драгоманова (ст. 174—184). В тій транскрипції ми нашли тепер отсі помилки против оригіналу:

ст. 175	в.	7	з гори	надр.	<i>Ти</i>	має	бути	<i>Ци</i>
	ib.	в.	9	"	"	<i>Маю</i>	"	"
	ib.	в.	14	"	"	<i>поля</i>	"	"
	ib.	в.	18	"	"	<i>хоць</i>	"	"
ст. 176	в.	14	з низу	"	<i>я</i>	"	"	<i>ю</i>
	ib.	в.	4	"	"	<i>Уцюкл</i>	"	"
	ib.	в.	21	"	"	<i>Тат</i>	"	"
	ib.	в.	24	"	"	<i>Знал</i>	"	"
	ib.	в.	11	"	"	<i>него</i>	"	"
"	177	в.	1	з гори	"	<i>осмаков</i>	"	"
	ib.	в.	3	"	"	<i>не</i>	"	"
	ib.	в.	12	"	"	<i>єм</i>	"	"
	ib.	в.	22	"	"	<i>Биднаїш</i>	"	"
	ib.	в.	34	"	"	<i>взяў</i>	"	"
ст. 178	в.	8	"	"	"	<i>всадзіл</i>	"	"
"	в.	18	"	"	"	<i>натрапіл, рад-єс</i>	"	"
"	в.	30	"	"	"	<i>у пред</i>	"	"
ст. 179	в.	5	"	"	"	<i>взяу</i>	"	"
"	в.	16	"	"	"	<i>(не)</i>	"	"
"	в.	21	"	"	"	<i>управіл</i>	"	"
ст. 180	в.	11	"	"	"	<i>стойте</i>	"	"
	ib.	в.	14	"	"	<i>субую</i>	"	"
"	в.	27	"	"	"	<i>Ідиз</i>	"	"
"	в.	34	"	"	"	<i>братонькове</i>	"	"
ст. 181	в.	13	з долу	"	"	<i>ісгати</i>	"	"
ст. 182	в.	5	з гори	"	"	<i>ругок зіє и</i>	"	"
"	в.	14	"	"	"	<i>могль</i>	"	"
"	в.	8	з долу	"	"	<i>Іще</i>	"	"
ст. 183	в.	15	з гори	"	"	<i>томже</i>	"	"
"	в.	7	з долу	"	"	<i>товариства</i>	"	"

Intermedium po Akcie wtorym.

Persony Klimko z gącami, Stecko kotà w worze mà nà grzbiecie

KLIMKO **S** Co tut ty pebràeymè sobi porablaieš
 Kazy mini iàł żyweš / tà y iàł sia maieš.

STECKO Ja tut ne robu nyczoho / **O**s ydu do domu swoho /
 Tà y z toiemy horszàmi / **J**àł z swoimi sušdàny.

KLIM: Tà nà sežo tãł mnoho maieš / **L**yboy nà zonu kydaieš.

STEC: **N**aszo. **C**y chceš warty / **S**ežo lublu chorosze żyty /
 Wàcho dostàtoł warty / **K**azy / ta sia ne kurežyey.

Tàł iàł przynalezàiet **S**podàrowi / sežo wàie maieš.

KLIM: **B**ochmè szolowit chorosy / **L**yboy maieš mnoho brošy

STEC: Tà sežo maia. **KLIM.** Tà dobytoł. **STEC** Maia / tot
 nà polu wšytoł /

Sut tãmo wocy / **B**aràny / **B**otromi czàstiu pàny /

Sut woly / tà y korowy / **W**àie maia kolim zdorowy.

KLIM: Tà y mnoho pulà maieš / **STEC.** Maia / tà sežo tãł pytaieš

KLIM: **B**o chožu toby sluzety / **J**e toboiu wit prowadety

STEC: **K**oli chceš / hãràst sluzy / **C**hoť sia y fynkarkom dluzy /
Koli piniži maieš / **W**àie my toie popłatymo.

Liše cho cwerne sluzety. **KLIM.** **K**azyš sežo budeš warty

Dla mene. **STEC:** **C**hoť wydyš mnoho horszokow / sežom do do-
 mu swoho / **T**ut pokupyl nà iarmàrku / **K**upilem y toiu mirtu /

Sežo budem soby z ney pyty / **T**à pytaieš sežo warty /

Budu / oš w toim horszokà / **W** toim iachty do molokà /

Koli ryby dostànemo / **W** toim horszokù zwàremo /

A w toim sia zwàryt tysto / **W** toim koropy rozpysto.

W toim kàpusiu tustou / **W** toim rozpustymo toiu /

Do horochu / et tãł znàieš / **T**à y pyrohow sia nàyš /

W horszokù ich poràremo / **T**à y tym špyroł nà smàžemo.

Tà sežo byš cherył infoho / **S**ežo maieš nà wàrym mnoho

KLIM: **B**ohmè ia budu sluzety / **K**oli tãł schoceš warty /

Tà sežo sia chorosze maieš. **STEC.** **T**à ty sežo robety znàieš

I.

(Страна E₃ оборот:)

Intermedium po Akcie wtorem.

Persony Klimko z gárcami, Stecko kotá w worze má ná grzbiecie.

1. Klimko SCzo tut ty pobrátyme sobi porablaiesz ?
2. Kazy mini iák żywesz | tá y iák sia máiesz.
3. Stecko Ja tut ne robłu nyczóho | Oś yđu do domu swoho |
4. Tá y z toięmy horszczkami | Já z swoimi susidamy.
5. Klim: Tá ná szo tak mnoho máiesz | Lyboy ná žonku kydaiesz.
6. Stec: Násczo. Cy chcesz wiryty | Szo lublu chorosze żyty |
7. Wśioho dostátok wáryty Kažu | ta sia ne kurczyty.
8. Tak iáko przynależáiet Spodárowi | szo wsie máiet.
9. Klim: Bochmés czołowik choroszy | Lyboy máiesz mnoho hroszj.
10. Stec: Tá szo máiu. Klim: Tá dobytok. Stec: Máiu | tot ná
[polu wszytok |
11. Sut támo wocy | Bárány | Kotromi czástuiu Pány |
12. Sut woły | tá y korowy | Wśie máiu kolim zdorowy.
13. Klim: Tá y mnoho pulá máiesz | Stec: Máiu | tá szo tak pytaiesz.
14. Klim: Bo chozczu toby służyty | Z toboiu wik prowadyty.
15. Stec: Koli chcesz | hárast służy | Chot sia y szynkarkom dłuży |
16. Koli piniži maiemo | Wśie my toie poplátymo.
17. Lisze choć werne¹⁾ służyty. Kli: Kažysz szo budesz wáryty
18. Dla mene. Stec: Chot wydysz mnoho horszczkow | szóm do
domu swoho |
19. Tut pokupyl ná iármáru | Kupilem y toiu mirku
20. Szo budem soby z ney pyty | Tá pytaiesz szo wáryty
21. Budu | oś w toim horsczyká | W toim iáchły do mołoká |
22. Koli ryby dostánemo | W toim horsczyku zwáremo |
23. A w toim sia zwáryt tysto | w toim koropy rozpysto.
24. W toim kápustu tłustoju | W toim rozpustymo łoiu |
25. Do horochu | ot tak znáiesz | Tá y pyrohow sia náysz |
26. W horszczu ich powáremo | Tá v tym szpyrok násmázemo.
27. Tá szo bys chotyl inszoho | Szo máiem náwarym mnoho.
28. Klim: Bohne ia budu służyty | Koli tak schoczesz wáryty |
29. Táí że siá chorosze máiesz. Stec: Tá ty szo robyty znáiesz.

(Страна E₄ :)

30. Każy szozobym słuhu swoho | Znáv ta láskaw byw ná neho:
31. Klim: Ja czołowik wsie robyty | Znáiu | tá wołki lowyty.
32. szoby owec ne psowály | Tá byllá ne rozhanály.
33. Y inszoho zwierá mnoho | Dostánu oś z lisá toho
34. Lisiću szczóm imy nésu. Tá zá dluchy ia²⁾ ponesu |

¹⁾ В ориг. помилка: cho ćwerne.

²⁾ Здає ся, так, а може й іа, в такім разі се певно помилка зам. іи.

35. Stec: Toho słuhy potrebiu Tá iuz sia tobi ráduiu.
 36. Budesz że sia hárást miáty | Tá borzo chocz prybywáty.
 37. Klim: Hárást. tá ty zwirká toho Kupy — dam ioho ne droho.
 38. Budesz do tey szepki miáty | Stec: Koli by ho ohledáty.
 39. Klim: Iszcze bystry | teper z lisá | Vtiukłby myny do bysá.
 40. Domá ioho ohledáiesz | Heyże choroszy | puznáiesz.
 41. Stec: Já k ioho szácuiesz sobi | Klim: Zá szist vsmakow dá¹⁾ tobi
 42. Stec: Wolmi záczynyuies mnoho. Klim: Każy szczo dasz dam
 [ne droho.
 43. Stec: Try vsmaki wozmi sobi. | Klim: Day piat. | Stec: Ne
 dam. Klim: žyczú tobi |
 44. Stec: Mnoho Klim: á choczesz kupity Czotyry. tá budem żyty
 45. Sobi | lisze dłuch odnesu | Tá horszczki tote ponesu
 46. Zá tobiu Stec: Iszcze mnoho choczesz | Klim: Tá Bohme
 [ne droho.
 47. Ták boiem ia wynen syłá | Kolizmo tám v korczmi pyłá.
 48. Stec: Berysz iuz czotyry hroszy | Tá sia werny iák choroszy,
 49. Klim: Hárást y z michom zostáwlu | Ta ne wolmi sia zábáwlu.

Tu odchodzi Klimko á Stecko ogłęduie łysice.

50. Stec: Osmotru toiu łysycu | Czy budet pud rukáwiću |
 51. Tá y pud szepku kraseyko. Bydnaiasz ma hołowońko |
 52. Oś | oś | mene hroszy zbáwiu | Lich czołowik mich zostáwiu
 53. Oś kotá w michu kupywiem | Czom ia tak ne mudry byuiem
 54. Jže v tot mich nie hledyuiem | Tá szčo v nym ne osmotryuiem
 55. O bisu twoiey mátery | Kažut | ne každemu wery.
 56. Tá y horszczki liboy pubrał | Oś Mátuńko szčom ia wyhrał
 57. Na toim lichy²⁾ iármárku | Bis wzięu y z horszczkami mirku
 58. Y sukny liboy ne maiu | Szčo mam dzieiaty ne znáiu |

(Сторона E₄ оборот :)

59. Bidnasz moiá hołowońko | O nesztésznaiesz mátońko |
 60. Szčoś mia ná świt národyłá | Szčom ták ninká strátył siłá

Klimko prychodzi przebrawszy sie w inszą suknią | á gárce położy gdzie y przykryie
 iego suknią | tá trawá potrzešie.

61. Tá szčo pobrátyme tobi | Stec: Czy žártuiesz z mene sobi
 62. Nárobiwszy tá ne znáiesz | Horszczkiś vkrał ta pytáiesz |
 63. Yz sukmanu. tás y zdradył Mene w torhu kotás wsádił
 64. W mich, tá že łysiciu máiesz | Kazáuius szčo iu prodáiesz |
 65. Toium ia záplátył tobi | A tohom ne zmyslił sobi |
 66. Szcoiem w tot mich ne záhlediu | A tyś przyszol szcobyś szydiu
 67. Jszcze szčo my iest pytáiesz | Tá siá z mene násmiewáiesz.
 68. Klim: Tá szčo ty ná mene kládesz | Szčom sia tut nátrapił radieś
 69. Nemáiu kim oświadczyty | Szčoś śmiel to ná mene włożyty

¹⁾ dam.

²⁾ lichym.

70. Stec Ják tebe zowut pytáiu | Klimko Klimko. Stec | O toho
[ne znáiu |
71. Ják zdrayéiu zowiut támtoho | Tá bo šiepka własna ioho
72. Ta dla tohom hadaľ sobi | Szco on | tám tot mowyľ tobi |
73. Proszusz probacz wynu toiu | Klim: Myľy brate ia z toboiu |
74. Tá iák każesz szco tia zdrádiu | Kotá v pered w tot mich
[wsádyw
75. Stec: Oy ták | Klim | Tá y pubraľ hroszy? Stec: Pubraľ |
[Klim: Czólowik nie choroszy |
76. Tá imiu sľużyty tobi? Stec: Miu Klim: z hroszámi poizóľ
[sobi
77. Stec Tá k bráte. Klim: Tá y sukmánu Wziáü | Bis w ioho
[mámu | iak ne pysznomu Pánu?
78. Stec: Oy wziaw Klim To y Horsezki vkraľ? Stec Tá k. Klim
[Tás ty ioho ne szukaľ?
79. Stec Nit | bo sia ty nátrápyľeš | Klim Teper to Stec Teper
[Klim zbludyľeš.
80. A chcesz mini wirity | Zdast mi šia szóm miľ widyty
81. Teper czólowiká toho | Szco miľ horsezkow welmi mnoho.
82. Tot lyboy. Stec Ey lyboy | Klim sukmánu szco tobi bláho-
[mu Pánu |
83. Liboy wziáü | nišľ ná palicy | Tá sobi lihľ ná trawicy.
Liboy¹⁾

(Сторона F₁ :)

84. O buhme tot bo száraia | Sukmáná byľá tákaia.
85. Stec Tákaia | tákaia | Klim czy chcesz mi wirity |
86. Kolić ioho pokažu | ne choc ho żywyty.
87. Óš leżyť | á tot | Stec tot | tot | Klim nuž toiu palićiu |
88. Hárast ioho po chrepty | že zmáżet tráwćiu²⁾
89. Posokoiu Stec: O buduž ioho smárowáty |
90. Musit mini y horsezki y wšie pouráćiaty |
91. Tá iák mudry nákrýľ sia óš widysz trawoiu
92. Szco by ho ne zchlidyno | Klim Biy krypto tá swoiu
93. Sukmánu y wšie pobery | A ioho w šwiti ne dery |
- To Stecko zákasawszy sobie ręce w gárce | á Klimko wćieknie.
94. Stec: Oy Mátyoňko | Mátyoňko teper že my lichó |
95. Czy bis | czy lich czólowik | vpráwiľ mene tycho |
96. W to nestiestie welike | szóm vbostwo swoje
97. Potoľk | wnywocž obrotyľ te horsezoczki moie |
98. Szco sia diiat | czy Boh to myľostiu³⁾ spráwyty
99. Chotyľ | tákoie ryczy ná mene pustyty |

¹⁾ Се слово мало повторити ся далі, на ст. F₂, але не повторяє ся; за те каже ся рішучо: о buhme tot.

²⁾ В опір. помилка: tráwćiu.

³⁾ Милостив.

100. Czy' lichij lude. O Boże myłostywy |
 101. Kolisz by sia tot trápył czołowik zdrádlivy |
 102. Szco mi tákoie ryczy | ós Páne nábroił |
 103. Puznalby iákbym dywy kolo nieho stroił.
 104. Wożmusz pretia tui sukmanu. Puydu sia skáryty Pánu.

Odchodzi Stecko | á Klimko przychodzi śmiejąc sie

105. Há | há | há | há | há | há | há | dwa krot odynoho
 106. Czołowikam oszukał | przyznam sia do toho |
 107. Tot Pan | szco znáiet w świti hárást máchlowáty |
 108. Poydu iszcze za znaydu koho oszukáty.

II.

Intermedium Drugie po Akcie trzecim.

Persony. Maxim. Rycko. Dynis. Wołowcowie.

1. Maxim. IDymże bráte iuż w toiu Szco idemp dorohoiu |
2. Kolismy iuż ztorhowáli | Ta y wsiá woły prodáli |
3. Ná toim lichym iármárku | Ne budem bulsze szárwárku |
4. Po toich wołach robyty | Lipsze ná flisi służyty

(Сропка F₁ о́бор:)

5. Rycko Lipsze bráte ia z toboiu Idu | ty idy ze mnoiu.
6. Dynis. Ey pobrátymowe stoite | Tá szco howoru poczuyte |
7. Dálek idete | każyte | Tá z sobuiu me wezmyte.
8. Pomahay Boh wam | Ryc. zdrowy But | tá korotkiemi słowy
9. Każy o szco pytáiemo | Tá ják te zwáty máiemo.
10. Dynis. Jam z Kámińcia Podolskiego | Pryszól do misteczka toho
11. Ná iármárok z woły | tá Dynis Jstem | Max Tá bis tia tut [prynis
12. A my wud Horodká znáiesz | Max znáiu | Max dálek poyty [máiesz
13. Dynis. Ós koby sia z kim trápilo | Szcoby nas хот ze try było
14. Yszólbym na flis | Rycko idyż z namy | Tá my idem ot [dwáy sámý
15. Dynis. O sławás hospodu Bohu | Szcom znászól w toiu dorohu
16. Towárystwo chorošzoie | Ós nas budet teper troje.

Postępuią trochę | á Dynis pyta ich o chleb.

17. Oy brationkowie słuchayte | Tá szco mini isty daite
18. Zábyuiem chlibá kupyty | Bez kotroo trudno żyty |
19. Maxim. Ey bráte y ia ne máiu | Ryciu ty máiesz ia znáiu.
20. Rycko. Tá ty chlibá ne kupyuiés | Ot tat sobi náryduiés |
21. Tá iam siá ná tebe spustył | Szčoś ty chliba kupyty mił
22. Maxim. Tá szco budemo czynity | Liboi przydet hłod terpyty |
23. A wolmi sia choczet isty Szčoś ne kupył tożés czysty.

Postępują dálej | Dynis znowu poczuie pirogi.

24. Brátia tá luboy pyrohi Tu pachnut z toiey dorohi |
 25. Maxim O pachnut | Ryckó Páchnut | Dynis szukaymo | Tá
 [howoryty prestańmo
 26. A za dazd Boh tut znydemo | Ta sia wsi trey podelimo
 27. Tá oś pyruch ná trawicy Byu | liboy wyrosł z žemlicy.
 28. O sławá tobi hospody | Ominut nas teper hlody |
 29. Koli bulsze dostánemo. Max Luboi iuże ne znydemo |
 30. Tá sczo tu ist za tráváia | Sczo rodyt pyrohy taia.
 31. Oś iscze budut pyrohy | Koli sia wernemo z drohy
 32. Budem toiu trawu znáty, Ta tut pyrohy iskáty |
 33. Rycko A z tym sczo budem czynity | Luboi siá prydet dilyty. .
 34. Dynis Chot sia dylity chozczemo | Pretia sia wśi ne náiemo.
 35. Nas try á tot pyroch máły | Max Tá chotby oden ziel cáły |

(Сторона F₂ :)

36. Krywdá by záś inszym była | Boś my ho wśi try zhlidyła.
 37. Rycko. Wiat sia dylity budemo | Dynis A koli ták vczynymo
 38. Kotromu sia sczo lipszoho Prysniť | budet pyroch ioho.
 39. Maxim. Hárást | Hárást | Rycko Wiat lihaymy | Tá wśi try po-
 [zasiplaymy
 40. Dynis A tot pyroh niech tut bude | Wszok tu ne vkradnut lude.
 Pokládá sie á Dynis wstawszy pyrog zie y wkládzie sie w tym ich budzi¹⁾.
 41. Maxim Hey Hryciú wstań | tá Dynysu Czom dułho spysz idu²⁾
 [k bisu
 42. Dynis Nu iuże teper muwyte | Tá y sny w pered każyte
 43. Maxim Hey brátia iam w nebi byu | Hey tom siá tám chorosze miu
 44. Hey hey toż trudno skažaty | Scžom ia tám mohł ochledáty
 45. Tá tot nebo iák zołoty Zamok | sczo takey roboty
 46. W świtym nie wydał krasnoie | Mury máiet zoloitoie.
 47. Tá kámenámi sáżene Dorohymi | sut zelene |
 48. Sut bíloie | czerlenoie | Sut blákitne | tá świtnoie.
 49. Tá y must tám iest zołoty. Tá ia sobi pered wroty
 50. Stoiu | áž tam wykrykáiuť Anheli | eyże spywáiuť
 51. Chorosze | tá swiátych mnoho Stoit wolmi | oś ia toho
 52. Wnebi sia tám násmotryłem | Y Hospodá tám widyłem
 53. Bohá | tá sedyt za stołom | A wśi bijut pred nim czołom.
 54. Tá sie y wśi ták žegnaiut Jak my v Corky | tá spiwáiuť
 55. Potym Boh Hospod nosyty Jsty kazał. tám służyty
 56. Sczo żywoie sia ruszyło | Ot brátia tot siá mi snyło.
 57. Dynis Tá iużeś wśie wypowidył. Maxim Jscze³⁾ bom tám wnet
 [schlidył |
 58. Sczo potráwy pryneseno | Tá y mne zá stoł wsáżeno |

1) се б то: Дениса і Грицька будить Максим.

2) Певно: idy.

3) Певно, пропущено: nit.

59. Hey bylož bylož tám mnoho Jsty | ne prebaczu toho.
 60. Było mięso, prośiata | Były pieczone kurczátá |
 61. Były tám y wáronoie | Tá były y smáżonoie |
 62. Wsie choroszo | y z iuszkoiu | Biłoiu | tá y żółtoiu |
 63. Y tysto było wáriene | Smáżone | tá y peczone |
 64. Y pyrohy tám były | Tá y borsczyká zwáryły :
 65. Tá była y kápustáá | Y horoch | była kászáá |

(Сторона F₂ оборот :)

66. Tá była tam y botwiná | Y wszelákaia zweryná
 67. Ot ták sia ia w nebi mílem | Ná-bánkiety szčo tám byłem.
 68. Ryc k o. Tá ia brátonku w pikli byu | Oy tomžo tám bidu terpiu
 69. Czarnieńcy tam po hołowi | Biły mia ta po chryptowi
 70. Litunowe | tá tám wsioho | Widylem pospolstwa mnoho
 71. Sut támo Popy | Pánowe | Tá násy pobrátymowe |
 72. Sut tám y lichoe žunki | Sut ne welike ditonki |
 73. Wsi horeiut áž po vszy | Bidász tám y moiey duszy
 74. Bylá | tá ná wicžne wiki Kažut budesz terpił muki.
 75. Tot sia mini lisze snyło | Boday sia tot ne trapyło.
 76. Dyn is. Tá iá brátia sobi liežu | Tá oš Hánhel idet wižu
 77. Tá tot do mene przyszody | Porwał mene zá wołosy
 78. Tá me posádył ná nebe | Tá ia tám widylem tebe
 79. Szčo ty sobi vżywálieš | Tám ia prosył szčo by dałieš
 80. Mini szčo | kuská odnoho Nechotyłeš | wšie do toho.
 81. Pyrohá kazauies z nebá | Tá HAnhel. iuž te ne trebá
 82. Tut | rykl mini | towáryszá kolis widyl | Oš v Bysa
 83. Druhy sedit | w toim pekli | Tá me tám stáwil pry tepli |
 84. Áž ty na mene kiwáiesz | Tá słowá táki wołáiesz |
 85. Juž mene ne hledáiesz | Woźmi pyroch szčo tám máiesz |
 86. Tá zijsz , bo ná wicžny wiki Tut budu te(r)pyty muki.
 87. Tá záš Hánhel tut me stáwil | Tá iam sia pyrohá náil.
 88. Max : Liboy | Dyn is Oy tak | Max Ey Dynisu Idysz že ty sobi
 [k bisu |
 89. Koli ne budet pyrohá Budež plákáty na Bohá.
 90. Dyn is Wszákoš siá ty náil w nebi. Ryc Já k ia bálámute tebe |
 91. Pocznu palićiu wzbiraty | Ne budež ty žartowáty.
 92. Dyn is Oš bidá | zijsty kazáli Pyroh tá siá rozhniwáli.
 93. Max im Jdysz | idysz skudeš przyszol | Chot byš y do Bisá poszol |
 94. Dyn is Kolim Pyroh žil nedbáiu | Tá iuž sia z wámi žohnáiu |

Vćieknie á oni zá nim.

* * *

Повищий текст інтермедий Гаватовича я думаю розглянути в окремій розвідці; тут завважаю лише дещо.

Найперше вражає ріжнородність язикових форм і звуків мови Іватовича. Ті самі слова, в різних місцях нераз мають різні корінні самогласні, різні закінчення — ріжно пишуться. Частину сеї ріжнородности треба приписати польській правописи Іватовича (ліпший від сучасної руської та все таки недокладній), тай очевидним авторським і друкарським помилкам, але більша частина сеї ріжнородности певно відповідає тодішній дійсности і сьвідчить про ту боротьбу, яку вели тоді різні звуки й форми нашої простонародньої мови в Галичині — боротьбу дуже інтересну для істориків нашої мови. Іватович малює нам її с фотографічною докладністю, не минаючи навіть місцевих фонетизмів: напр. шєпка, навіть сєпка зам. шапка, нарьидити зам. нарядити й т. и.

Подібна ріжнородність і в самих віршах Іватовича. Вже пок. Драгоманов завважав, що вони — сумішка силябізму с тонівмом, і автор знає й народні українські піснї. Але се означє не докладне. Вірші Іватовича зложені дуже скомплікованим способом. У дуже значної частини їх ідуть подвійні акценти (подібно як у грецьких та латинських віршах): стопові, трохеїчні, на лад польського акцентованя, і звичайні руські, прозові; багато віршів можна читати мірою трохея або ямба без огріхів проти руського акцентованя; окрім того, у Іватовича досить частий середущий рим. Се все надає русько-українським віршам Іватовича незвичайну мелодийність, коли їх читати, задержуючи звичайний український акцент. Естетичне вражєне тим більше, що Іватович, не вважаючи на штучну, віршову форму, в загалі щільно задержує склад української простонародньої мови — простий, натуральний, не те, що в грецькій, латинській і навіть тодішній польській поезії, хоть би й у самого Іватовича, в его „Трагедії“. Се доказує, що Іватович знав нашу мову не лише зо звичайних розмов людей, з народніх оповідань, але і з народніх пісень, де простота форми доведена до артизму. Що Іватович знав українські народні піснї, доказує, на нашу думку, сама міра его віршів: се по найбільшій частині така міра, як напр. у нашій піснї про комара („Задудніло в буйнім лісі — комар з дуба повалив ся“¹⁾), та в деяких колядках і щедрівках, котрі Іватович, живучи довго межи нашими селянами

¹⁾ На нашу думку, власне два остатні вірші в „Комара“ с нафразовані у Іватовича II, 32: „Будем тую траву знати,
Та тут пироги іскати.

й міщанами, мусів чути. Правда, руські вірші Гаватовича подекуди слабші від віршів нашої простонародньої піснї що до чистоти мови. Руська мова Гаватовича часто попсована польщиною та по часті сучасною йому актовою руською мовою, котру Гаватович очевидячки знав (через се ми бачимо в його інтермедиях деякі білорусізми). Але се все, можна сказати, невільні помилки. За те з усею свідомістю старає ся Гаватович показати, що руська мова зовсім не те, що польська літературна. В загалї руська мова Гаватовича виїмково на той час чиста, простонародня, тай на диво богата.

Уже на те одно, аби погодити штучність поетичної форми з натуральністю нашої простонародньої мови, Гаватович мусів порядно попрацювати коло своїх інтермедий. І справді, вони дуже оброблені, і то не лише що до форми, але й що до змісту. Що до остатнього, то звернім увагу напр. на те, як торгують ся селяне в I-шій інтермедії. Се живцем узято з дійсности, але показано в поетичній формі. Або напр. такі пишні вирази приятельства межі нашими селянами: „брате, я иду с тобою, ти иди зо мною“. І таких побутових сценок та чисто народніх зворотів у Гаватовича ціла купа. Гаватович такий совісний у студіюваню дійсности, почуте її в него таке сильне, що, маючи, як ми бачили с тексту „Трагедії“, махлерство, се б то те, що виробляють в інтермедиях збиточники-селяне, за грїх, що йде від чортів і веде просто в пекло — він не виводить в інтермедиях акторів-чортів, навіть не вказує на їх пружини в тім, що виводить ся на сцену, а ледви натякає на те (устами Стецька, I, 95, 98—100, котрий не знає, чи лихо его йде від біса, чи від лихих людей, чи від бога); в II-гій же інтермедії Гаватович усуває все фантастичне з реального житя своїх персонажів у сні (оповіданя про небо й пекло), при чому навіть не жахає ся гуморизованя з неба — зовсім як у наших народніх оповіданях про подібні річи. Очевидячки, подібні оповіданя, а може й вірші про небо та пекло існували серед нашого народу за часу Гаватовича, і він узяв із них чимало до своїх інтермедий, але знов обробив те поетично.

В результаті — інтермедії Гаватовича вийшли такі живі, і по формі, і по змісту, що їх, лише з деякими поправками в мові, можна грати с користю ще й тепер. А се чейже найкращий доказ їх літературної та артистичної вартости.

Як зазначено на титуловій картці книжки, „Трагедия“ Гаватовича з нашими інтермедиями, була відіграна в Камінці 1619 р., на ярмарку, в день святакованя смерти Івана Хрестителя (мабуть по латинському рахунку, се б то 29 серпня). В дедикації книжки Гаватович подає про се дуже цікаві подробиці.

Ось та дедикация:

Jáśnie Wielmożney á Miłościwey Pániey, P. Reginie z Fulsztyna Zółkiewskiej, Kanclerzyney a Hetmanowey Wielkiej Koronney, Barskiej (,) Kałuskiej, Kamionackiey etc. etc. etc. Starosciney. Pániey á Dobrodźieyce mnie wielce Miłościwej.

Powinność káždego człowieká Chrześciańskiego | y wyznawce prawdziwego wiary Świętey Kátolickiey | między rzeczami inszemi tę naprzednieyszą byđż rozumiejąc | Jáśnie Wielmożna á mnie Miłościwa Páni: áby prze zeń Pan Bog Wszechmocny | y w Świętych swoich był chwalony | y wielbiony | (gdyż na to prawie od Páná Bogá rozumem iest opatrzony | á rzeczy wszystkie stworzone wołaią na niego | áby ná nich znał moc Páńską | á chwałę iemu oddawał | przeto ia w sławnym miasteczku W. M. moiey Miłościwey Pániey á Dobrodźieyki | ná to wystáwiony | ábym tę chwałę Páńską | wprzod | w dziateczkach mnie poruconych rozmnażał y rozszerzał | á potym ábym w náukách ich wczéiwych czwiczyl: wszystko stárание moie obrociłem ná to | áby nie tylko to osobnie w szkole | ále też iáwnie | dziać sie mogło: Ná ozdobienie tedy zacnego tego Miasteczka W. M. moiey Mćiwey Pániey Kámionki | y ná pokazanie porządku w nim wszelákiego (wziąwszy sobie zá pobudkę | wielką á szcudrobliwą láskę W. M. moiey Mćiwey Pániey. y iego Mći samego Páná á Małżonką W. M. Kánclerza y Hetmána wielkiego Koronnego | ktoráś W. M. mnie Miłościwa Páni | sam będąc pokázać raczyłá | á niechcąc v siebie tego táic | wystawiłem sam ná iármárk przypadáiący ná dzień Janá S. o tymże przedziwnym przesłańcu Bożym trágedią; albo wizerunk śmierci iego: którą máluczka pracą moię aby sie ladáiaćko nie obracála | pod opiekę y obronę W. M. moiey Mćiwey Pániey á dobrodźieyki puściwszy | życząc tego vprzeymie ábyś W. M. moiá Mćiwa Páni ácz nie z widzenia¹⁾ ále czytania wćieszona była. Z nią sie pilnie do láski W. M. moiey Mćiwey Pániey á dobrodźieyki oddaie. Z Kámionki náziáutrz po ś. Janie.

W. M. moiey Mćiwey Pániey á dobrodźieyki

Nánizszy służebnik.

Jákub Gáwátthowic Náuk wyzwoloných Bákálarz.

¹⁾ В оригіналі — звидzenia.

Із сеї дедикації виходить, що то була старостинська (властиво королівська) Камінка, се б то Камінка Струмилова — наше теперішнє повітове місто в східній Галичині. Камінка ся заснована, с правом маґдебурським, Юриєм Струмилом іще в XV ст. Вже в кінці XVI ст. Камінка Струмилова була значним місточком: мала 13 цехів (кушнірів, шевців, ткачів, ковалів, шихтирів, слюсарів, боднарів, рибалок, мечників, ситарів, пасамоніків, столярів, токарів), вироблювала вино, с котрого мито йшло на платню за напругу мурів і укріплене міста, мала склад соли з Дрогобича т. и.¹⁾ Від 1606 р. Камінка Струмилова належала до Станіслава Жолкевскоґо (сина) та его жінки Регіни, і то яко спільне доживоте²⁾. Іватовича ми застасмо тут народнім учителем. Яко учитель він чув ся обовязаним ширити хвалу божу й „nauki uczciwe“ і старав ся робити се з усіх сил не лише приватно, у школі, для дітей, але й публично, для ширшого загалу, бо не хотів ховати про себе те, що знав і про що написав, тим більше, що властителі Камінки Струмилової, Жолкевські були для него щедрі; особливо щедрою показала ся для него Регіна Жолкевска, бувши в Камінці. Через те, Іватович бажав визначити її місточко і виставив свою „Траґедию“ перед здвигом народа на ярмарку, в тім числі й перед панами-шляхтою, — як ми бачили с прольоґа. Сам Іватович очевидночки був режисером і мабуть грав головні ролі (Івана Хрестителя та селянмахлярів), инчі ролі грали певно: его школярі (як видно з уваги в тексті „Траґедії“ про „chłopiąt“, що танцюють перед Иродом), а далі ремісники, а може й селяне, при чому жєнщин певно грали молодці. Осіб треба було зо 30, коли хор представляла одна особа, а коли се був справді хор, збір людей, як у грецьких траґедиях, — що можливо, — то й більше. Штука мусіла зроби́ти на публіку вражєне — звісно, не однаке на поспільство та „szlachetnych gości“, — тим більше, що Іватович брав ся за се з великим запалом і совістністю (вони визначали всю его діяльність). Але ему було сего за мало: він не хотів, аби его „невеличка“ літературна праця „ładajako obracała się“, то віддав її під опіку й оборону Регіни Жолкевскої тай надрукував, бажючи головно зрадувати Регіну Жолкевску

¹⁾ Słownik geogr. Królestwa Polskiego, Варшава, 1882 під К. ст. 783 і 784.

²⁾ Aug. Bielowski, Pisma Stan. Żółkiewskiego, Lwów, 1861, ст. 179 — заповіт Ст. Жолкевскоґо, нр. А, 1606 р.

бодай читанєм, бо вона чомусь не була на виставі, хоть із Жовкви до Камінки їй було близенько.

Дедикация писана зараз на другий день після вистави „Трагедії“; книжка появилася ще того самого року у Львові, на Яворівській передмістю, в друкарні сьв. Миколая (з Камінки Гаватовичеви було до Львова всего 7 миль), — певно, коштом Регіни Жолкевскої.

Якуб Гаватович або Гават¹⁾ родився у Львові 17 марта 1598 р.²⁾ В „Officia Consularia“ міста Львова з 1612—1617 рр. часто згадується Каспар Гаватович або Гават, органіст (organicen) (розумієся, Поляк) і жінка його Анна Вільгельмова; вони мали спільно частину камениці, на Галицькій улиці, під назвою „Вільгельмовска“—(по жінці) і продали ту частину за 666 фльо-

¹⁾ Ідентичність прозвища Гаватович (Gawatthowic, Gawathowic, Gawatowicz) і Гават (Gawath, Gawat) доказана в „Officia Consularia“ (Радницькі акти) міста Львова, що зберігаються в архіві сего міста (там записані різні цивільні справи львівських обивателів), — див. том 24, ст. 102: Honestus Casparus Gawatowicz, і він же в багатьох інших місцях сих актів названий: Honestus Casparus Gawath (напр. т. 24, ст. 387). Що до самого Якуба, котрий часто сам називає себе Львовянином (Leopolita), то ідентичність його прозвищ: Гаватович і Гават, доказана в актах Ягеллонської Академії, виданих Йосифом Мучковским п. з. Liber promotionum Philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagellonica 1402—1849; тут, на ст. 277 надруковано: Jacob. Gawatowic. (Leop., pleb. Wyznianep.), а плебан Вишнянський сам підписував ся: Якуб Гават, часто додаючи, що він бакаляр „nauk wyzwolonych“ і філософії, так як і в титулі „Tragaedii“. Значить, нема найменшого сумніву, що Якуб Гаватович = Якуб Гават.

²⁾ Kronika miasta Lwowa od r. 1634 do 1690... napisana spoločnie w języku łacińskim przez X. J. Tomasza Józefowicza, kanonika przy kościele archykatedralnym (рим. кат.) Lwowskim... przełożona przez M. Piwockiego, Львів, 1854, ст. 396, де наведено підпис, виритий під портретом Гавата, що за часу Юзефовича находив ся тут же в капітульній салі. На жаль, нам годі було перевірити дати народин Гавата (як і інших, поданих у тім підписі) по капітульним актам, бо відповідних метрик латинської катедрі у Львові з рр. 1597—1615 нема, — десь пропали. Теперішній заряд каштули не міг нам показати й портрета Гавата — не знає, де він тепер. Біографічні відомости, подані в підписі під портретом Гавата, повторяє за Юзефовичем і ks. Sadok Barącz у своїй брошурі „Gawath Jakób. Szkic bibliograficzny, napisał... W Poznaniu, czcionkami i w komisii W. Simona. 1890, м. 8°, до ст. 11 (далі, ст. 12—36 розвідка про Тартаків). Се мабуть відбитка статі кс. Баронча, надрукованої 1889 р. в познаньській газеті Warta, N. 803—807, на котру вказує Естрайхер (Бібліоґр. 2-е

ренів 20 д.¹⁾ Отсе мабуть і були батьки Якуба Гаватовича. В усякім разі батьки его мусіли бути бідні, коли не могли его вдержати й просвічувати самі: Гаватович у Львові скінчив лише початкові школи²⁾ і ще хлопцем опинив ся аж у Бережанах, на хлібі Катерини Анни зо Штемберку Костки Сенявскої, жінки Адама Єроніма з Грушева Сенявскої, підчасного коронного³⁾, де жив (досить нужденно) при одному з домашніх учителів (inspektorów) молодих синів Сенявскої: Миколая, Александра та Прокопа⁴⁾, с котрими потому поїхав до Кракова,

вид.). Ми повторяємо тут і те, що вже подав Баронч (але розуміє ся, перевірючи по жерелах). Робимо се через те, що Русини нічогосінько не знають про Гавата (окрім хіба кількох біографічних дат у сегорічнім огляді р. укр. літератури д. Барвінського для шкіл, дат, поданих нами); тай Поляки, навіть спеціялісти майже нічогосінько не знають про Гаватовича яко автора „Tragedií“ з нашими інтермедиями. На ідентичність Гаватовича й Гавата ледви натякнено у Баронча та Естрайхера. У львівським міським архіві є й рукопись кс. С. Баронча п. в. Katalog znakomitych Lwowian, владжена коло 1884 р., де написано і про Гавата — те саме, що в названій брошурі Баронча, в дуже малими відміннами.

1) Officium Consularis, т. 26, ст. 1712 і відповідний реєстр.

2) Ks. Sadok Barącz, „Katalog znakomitych Lwowian“, ст. 71. — Не знаємо зрештою, відки взята ся відомість? може в вірша Гавата „Carmen in gratiam Nicolai et Procopii Sieniawiorum“, котрого ми, на жаль, не могли добути.

3) Письмо кс. В. Пухальського до нас, див. нижче.

4) Про се, і в загалі про відносини Гавата до Сенявскої він подав нам докладну відомість у дедикації своєї праці „Usługa Codzienna Maryey“ (Львів, 1647). Дедикована ся книжка Katarzynie z Sztemberku Kostczance Sieniawskiej, Podczaszyney Koronney. Ná Brzeźánách | Oleszycách | Sátánowie | Miedzybożu | Zynkowie etc. etc. і про мотиви сеї дедикації Гават пише таке (ст. 8): „Bo naprzod nié schodzą mi nigdy z oczu ochotne Dobroczyńności | y szczodrobliwu Chleb Wm. Jás: Wiel: Mił: Pániey | ktorých począwszy od lat ieszcze onych | gdy Náukami się przystoynemi w Zamku Brzeźańskim zábawiáli | Świętey pámieci Pánowie Młodzi Trzey Synowie Wm. Jás. Wielm. M. P. Ich Mć Mikołay, Alexander, y Prokop Sieniawscy (довший пропуск, ст. 9:) Od onego tedy ia mowię czasu | kiedy się ieszcze oni Młodzi náukami bawili | nieiákie pomieszkanie przy iednym z ich Inspektorow maiąc | Chleba y Dobroczyńności W. M. J. W. M. P. záżywać począwszy | potym (ст. 10): y Káplánem zostawszy | przez lat kilá przy Zamkowym pierwey | potym Fárnym Brzeźańskim | Kościołach záżywał (= záżywałem. — М. П.) | y ná ostatek dotąd w residentiey moiey przy Kościele Wiźniáńskim | od lat prawie dwudziestu pewny doroczny Dżiesięcinny dochód z maiętności Wm. J. W. M. P. Po(d)járkowa | Podsosnowa | Hermanowa choynie záżywam. — Сей цитат є й у Баронча, але не докладно.

учити ся¹⁾. Вчив ся він, як видно, дуже пильно, бо вже в 1615 р., значить яко 17-літній майже хлопець, здобув собі в Ягеллонській Академії (за деканату Миколая Висоцкого) ступень бакаляра sztuk і філософії²⁾. Бачить ся, зараз після того Жолкевські покликали его на учителя до своєї маєтности Камінки Струмилової, в східній Галичині, де він, як ми бачили, в 1619 р., яко 21-літний молодець, виставив свою „трагедію про смерть Івана Хрестителя“ з двома русько-українськими інтермедіями. Та зараз на другий рік у его долі зайшла переміна: тоді погиб у битві під Цецорою Ст. Жолкевський і ранено тяжко его одинака, молодого ще, Яна (що й помер опісля від сеї рани, у 1633 р.). Подія ся, очевидночки, захитала становище Гаватовича в Камінці Струмилової і взагалі помогла вибити его з дотеперішньої дороги. Він знов іде під протекцію Сенявської, на руках котрої він, можна сказати, зріс і котра, яко дуже набожна людина, муїла намовляти его, аби він подав ся на духовну карієру, певно обіцяючи ему з гори посаду. Гаватович так і зробив; у 1622 р. 14 мая він висвятив ся на латинського ксьондза³⁾ і від тепер жите его пішло гладко. Що він покинув свою діяльність у первістнім напрямку, се розуміє ся само собою; додати треба, що він покинув і своє дотеперішнє прозвище: Гаватович, так мов би хотїв (а може й муїв!) замести сліди своєї діяльності під сим прозвищем. Від тепер він уже тільки: Гават аж до самої смерти...

Зараз після висвчення Гават вертає ся до Сенявської, до Бережан, де ксьондзує зразу в замковій каплиці Сенявських, а потому в фарнім костелі⁴⁾. В Бережанах був Гават пробощем до кінця 1628 р., після чого та сама родина Сенявських дає ему одну з найбогатших латинських парафій на Русі — в Вижнянах⁵⁾, що заснована що в 1400 р. та існує й тепер

¹⁾ Ks. Sadok Barącz, „Gawath Jakób“, ст. 3 — те-ж не знаємо, відки тут узято відомість про те, що Гават поїхав до Кракова з Сенявськими, — але вона зовсім імовірна.

²⁾ Statuta nec non Liber promotionum Philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagiellonica ab anno 1402 ad annum 1849. Edidit Josephus Muczkowski Bibliographiae Professor et Bibliothecae Universitatis Praefectus. Cracoviae Typis Universitatis, 1849, ст. 277.

³⁾ Юзефович, Kronika miasta Lwowa, ст. 396, — підпис під третом Гавата. Пор. Баронч l. c.

⁴⁾ Див. вище виписку з „Usługi Codziennej“.

⁵⁾ Баронч у своїй брошурі (ст. 3) каже, що се була ему надгорода — але не каже, за що. Мабуть се стало ся по-просту по давній знакомости та через те, що Гават був ревним св'ященником.

(Вишняни в Перемишлянському повіті, ночта Куровичі, недалеко Львова).

Про жите Гавата в Вишнянах ми маємо цінні подробиці від теперішнього плебана Вишнян, кс. Вацлава Пухальського, вибраним ним із місцевих парафіяльних актів¹⁾.

Плебаном Вишнян став Гават у 1629 р.²⁾, і то в січні³⁾. Про доходи сучасної Гаватови Вишнянської латинської парафії можна судити по тому, що процесуючи ся в 1650 р. з Миколаєм Єронімом Сенявским, сином Адама Єроніма та Єлисавети в Потока Потоцкої (доньки Ревери Потоцкого) за десятину костельну із двох сел: Підсоснова і Під'яркова (власности перед тим Катерини Сенявської) за 1648 і 1649 рр., Гават числив собі 2000 гривен польських, і процесував ся за те „остро“ — видно, що вже полюбив був мамону. В 1669 р. він процесує ся з Мартином Грабянкою з Панкравиць, сином те-ж Мартина, за спуск ставу, с котрого належало ся йому 1000 злп. А сел до Гаватової парафії належало аж 19⁴⁾. Про те, що Гават був багатий і промишляв між инчим, позичаючи гроші на проценти, свідчить факт, що в 1649 р. він позичив Станіславови й Ретіні Ковальским, стольникам львівским, 4500 злп. на 8%. У 1651 р. его дохід з парафії ще побільшує ся. В тім році его заходом обновлено Вишнянський костел і місцеві дідичі Мартин Грабянка та Єронім і Андрей Куропатніцкі (брати) підбільшують дотацію для костела. Акт із сего року називає Гавата вже львівским каноніком (певно, почесним). У 1653 р. Гават був ще й плебаном Білки шляхецької; тоді-ж его йменовано і „nadliczbowym“ каноніком рим.-кат. капітули у Львові⁵⁾. Вишнянским плебаном був Гават до 1669 р.⁶⁾, після чого очевидно переселив ся до Львова на стало, яко іреміяльний канонік.

¹⁾ Письмо кс. В. Пухальського до мене в 4-ого марта 1899 р.

²⁾ Письмо кс. В. Пухальського.

³⁾ Див. далі титулову картку „Kazania“ Гавата на похороні пані Єлисавети Важинської, де зазначено, що Гават, яко Вишнянський плебан, мав проповідь на її похороні 18 січня, і що вона вмерла 4 січня 1629.

⁴⁾ Тепер належить до Вишнянської латинської парафії 13 сел, разом душ лат. обряду 3000, с чого в самих Вишнянах 357. Теперішні Вишнянські греко-католики (Русини), 435 душ, належать до гр. к. парафії в Печенії. (Див. Шематизми).

⁵⁾ Ся остатя відомість добута мною, через посередництво кс. інфулата Заблоцкого, з актів лат. капітули у Львові; всі инчі відомости взяті с письма кс. В. Пухальського.

⁶⁾ Письмо кс. В. Пухальського.

Живучи в Вижнянах, Іват пильно працював на літературному полі. Вичисляємо тут усі інші його літературні праці, окрім „Трагедії“, в хронологічному порядку, описуючи їх, по змозі, докладно й подаючи декуди замітки (свої чи бодай чужі) та виписки.

(1619). Carmen in gratiam illustrium fratrum Nicolai et Procopii Seniaviorum, dum ab extera gente reduces venirent. Impressum in suburb. Javoroviensi apud S. Nicolaum A. 1619, 4° (Див. Естрайхер, Бібл. 2-ге вид.), — але сеї вірші ми не мали в руках і не знаємо сказати навіть, чи вона вийшла перед „Трагедією“, чи після неї.

(1629). Kazanie Ktore, Ná pogrzenie szlâchetney Paniey Mci P. Elzbiety Wazynskiey Dniá czwartego Stycznia zmarley | á osmnastego tegoż Miesiącá w Kościele Wiznianskim Roku Páńskiego | 1629. pochowaney Miał X. Jakvb Gawath Leopolita Pleban Wizniánski. Z dozwo- leniem urzędu Duchownego. We Lwowie W Druk: Janá Szeligi, Jê Měi X. Arcybiskvpa Drukárzá. Готицьким письмом, мале 4°, карток, нумерованих буквами в низу, 26, с чого 4 передмови (більшим письмом), 19½ проповіді і 2½: Thren Albo załosnych Bratancow Ich Mości PP. Pana Michała, y niegdy sławney pamięci Pana Marcina, Moszyńskich zmar- ley Jey Měi P. Elzbiety Wazynskiey Rodzonych, Dzieteczek, Studentow Lwowskich, ostátnie nad grobem, Ciotki swoiey Pozegnanie. Перед- мова присвячена: Szlachetney a Mciwey Paniey Jey Mci Paniey El- zbiecie Dzierkownie Moszynskiey Pániey swoiey Mościwey. — Книжка повна вченої бомбастики, клясичної й біблійної, робить, як уже завважав Баронч, дуже прикре вражінє. Вибираємо з неї кілька речень: ... „świeca wielkich Cnot szlâchetney Ważyńskiey | acz przez Smierć zadmuchniona | odemnie iednák przy pogrzenie iey kazaniem moim wzniecona | á teraz piorem rozpalona... (передмова, картка 3, зверху). „Była względem Małżonká swego nâzwána Wazynską. To nazwisko iáko od poważenia y poszanowánia ludzkiego słusnie iey służy. Jáko ná obie stronie | y wszytkich prawie poważála sobie wielce | y wszyscy iá wielce powa- żáli, szánowáli, rzecz świadoma: mowić o tym nie chcę. Ale iż to słowo Ważyńska | coś od wáżenia brzmi | albo od Wagi | o iuz mi tu Jobem iednym szlachetna Ważyńska się pokazuje“ (Kazanie, ст. С об.). „Była ná ostatek z Oyca swego nâzwána Moszyńska. A to co za naz- wywa moszenką. o iako taka Moszenką była Moszyńska | pełną pienię- dzy Cnot przewybornych swoich | ktorými v ludzi dobre zachowanie | á v Boga dobre mienie sobie kupowála“ (Kazanie, ст. С ij). Не ліпші й вірші в Threnї.

Ось на пр. як ляментує Jan Moszynski :

O Śmierci nie wżyta | w Bissurmánskie kráie
 Czemuś ráczey nie wpádlá? nie cne obyczáie
 Byś ostrą kosą twoią srogo wygubiłá |
 Y wszystkie pary ludźi mężnie rozdzieliłá.
 Tám dokázować było Męztwá okrutnego ;
 Zázyc mieczá tám było | tak obojętnego
 By od Cesarzow pádli srogo Wezerowie |
 By od Zon wyginęli Bissurmáńczykowie.
 Niżesz tu oderwáła od smętney Rodziny
 Człáchetną Ciotke naszą | bez wczesney godziny.

Екземплярів Kazania є у Львові 2 : в бібл. Осс. (ч. 4.780) та університетській. Згадка про „Kazanie“ : Естр. Бібл., Maciejow. Piśmienn.

(1640). Szkoła cierpliwości. 1640, 40, віршом (Juszyński, Dykcjonarz poetów polskich I, 84, цит. Естр. Бібл. 2-ге вид.). Кс. Баронч каже, що вірші нічого собі, мова дуже гарна (Gawath Iakób, ст. 8).

(1642). Rosocoronetum Marianum varia pro varietate temporum Rosaria et Coronas, Deiparae Virginis ergo adornandae, nec non adornandae complectens. Cum septendiali penso, atquae paruis pronomini-bus Jesus et Maria, et de Conceptione Virginis immaculata officiolis. Authore et collectore R. Jacobo Gawath artiū ac philos: bac: in archidiaec: Leopoliē. Parocho Wiznianen. Cracoviae, Typis Stanisłai Bertułowic, 1642, 12°, нenum. карток 376 (арк. А — Н₈ + А₁ — А₈). Дедик. Алекс. Тшебенському, перем. єпископови. Містить молитви і Sententiae (гимни) віршом I—XXI. (Естр. Бібл. 2-ге вид.). Сею книжкою Gawath, як каже Кс. Баронч, „Polacy bardzo się lubowali, gdyż nam przekazali zaledwie kilka egz. i to niekompletnych“ (Gawath Iakób, ст. 8).

(1645). Zwierciadło Dvchowney Iaski, To iest: Dżiwne Cudowney Pánnie, Zakonnicy, y Xieniey Reguły Benedykta S. Zakonnic w Oetilstetynie, w Sáskiey Ziemi Mechtildzie S. W vstáwiczney Bogomysłności trwáiącey niebieskie Obiawienia. Do dostápienia doskonáłości Chrześciáńskiey bárzo pożyteczne Ná pięć Części rozdzielone. Z przydatkiem O Zywoćie y Śmierci Giertrudy S. rodzoney teyze Mechtildy S. Siostry | y z Zywotem sámey Mechtildy S. nowo wynáleżionym. Przez W. X. Iakvba Gawatha, w Archidiaecezyey Lwowskiey Plebana Wizniáńskiego, z Łácinskiego ná Polski ięzyk przetłumáczone. We Lwowie W Drukárni Colleg: Societ: Iesv, v Sebástyaná Nowogorskiego Roku Páńskiego | 1645. Усе готиком, окрім передмови. 4°, сторін: 12 передмови (нenum.) + 400 + 19 нenum: Regest Rzeczy osobliwych, ktore się w tych Xiazkách wynájdúią + 3 нenum: Omyłki ták maia byđz

poprawione, — разом сторін 434. На обороті титулової картки вірш Na Zasnę Kleynot Wielmożnych Ich M. M. PP Daniłowiczow. Передмова: Przewielebney Pannie Iey Mosci Pannie Dorocie z Zvrowa Daniłowiczownie, Woiewodzance Rvskiey, Zakonnic Reguły Benedykta S. Conwentu Lwowskiego przy Kosciele Wszystkich Świętych Xieniey. В тексті передмови (ст. 3) пояснено, що перекладчик: podiał się chętnie miley tey zabávki — „za powodem y perswázę Spowiedniká Wielebneho Zgromádenia Zakonnic Benedyktá ś. pod Regimentem W. M. moiey Mościwey Panny będących“. Датована передмова 2 серпня 1645, а підписав ся на нїя Гават: W. M. moiey Mciwey Páńny Bogomodlcá, Naunі́zszу“. Переклад давнїй був до цензури духовної ще 1644 р. і потверджений нею 22, 23 і 27 листопада того року. В тексті передмови (ст. 8) згадує Гават про одного свояка Дороти, Станіслава, воеводича руського, що в р. 1634 був „kawalерem“ при Владиславі IV і „роки Páństwa Moskiewskiego, y Tátarskich Ord dzіkіch stawáć бeдзіe, niezapomniany zostanie, że świtnym sstał się też Zwierciádłem | na podobienstwo Dziádá swego Iáśnie Wielm: P. Stánisławá Zolkiewskiego Cánclerza y Hetmáná Wielkiego koronnego |, w ktorымby wszyscy Synowie Koronni pilno przegládaiąc się doyrzeń mogli, iáko słodka y kosztowna rzecz iest zá Oyczyżnę y Wiarę S. Kátholicką z rąk Pogańskich vmieráć“.

Екземпляр Zwierciadła є в бібл. Осс. під ч. 4.785. Згадка; Естр. Бібл., Encykl. Orgelbr. IX, 665; Maciej: Piśm. III, 730; S. Barącz w czasop. Warta 1889, N. 803—807, его-ж: Gawath Iakób, ст. 8).

(1647). Usługa Codzienna większa Przeczystey Bogarodzicy P. Maryey przez rozпамі́туwanie swiáť rozrzádzona. Na polskie przez X. Jakuba Gawatha przełożona. We Lwowie W druk. Coll. S. J. u Sebast. Nowogorskiego 1647. (Дасмо сей титул із писаної картки екземпляра в бібл. Осс. ч. 4.784; порівн. ks. S. Barącz, Gawath Iakób ст. 8, Естрайхер, Бібл. 2-ге вид., за Jocher'ом 6815). Усе готиком, окрім заголовків і цитатів із св. письма, мала 8°, ст. 30 нenum. + 509 (і оборот: Оmyłki niektore) + 2 нenum. З перших 30 сторін є передмови до Сєнявскої (котрій присвячена книжка, див. вище) сторін 16, далі йде Przedmowá do Czytelniká сторін 9, тут на ст. 9: Approbatio Leopoli, 23 Nouembr. Anno D. 1646, потому ще три сторони Przewestroga dla Czytelnika.

Екз. Krasinśk., Оссол., варш. унів. Згадка: Естр. Бібл., Jocher 6815, опис у ks. S. Barącz „Gawath Iakob“ ст. 8—9.

2-ге видане 1691: Vsiłga codzienna Náswiętszey Bogárodźice Pánnie Maryey dla Bráctwá Násłodszego Imieniá Oney stáraniem à kosztem Gorliwego cći y chwały Imieniá tego promotora do prásy drukarskiej w Wilnie podáno. A pod Imieniem y obroną Náiaśnieyszey Królewicowej Polskiej, ku záżywaniu Bráci y Siostróm Bráctwá tegosz nowo na świat wychodzącá. W roku 1691 miásiacá Octobra dnia 9. Zá pozwolenim (tak) stárszych. W drukarni Franciszkanów Wileńskich, 8°, kartok neunum. 8 + st. 591. Під дедикацією „do Naj. król. Jadwigi Elźbiety Amelii X. Neoburskiej“ підписав ся X. Mikołaj Słupski, кажучи, що тільки передрукував книжку „jednego kapłana przed laty wydaną“ Екз. є в бібл. Ягел., Красіньских, варш. унів. (Естр. Бібл. 2-ге вид. під G.).

3-ге видане 1693: Officium albo usługa codzienna przeczystey Bogarodzicy Panny Maryey przez rozpamiętywanie Swiát iey chwalebnych, godzinami przez tydzień codziennymi na podobieństwo godzin kapłańskich rozporządzona y też co swięta Yey własne iako ie według Kalendarza Rzymskiego kościół swięty swięci. Przez W. X... Plebana Woznińskiego... w R. P. 1647 wydane. Potym w Wilnie Typis Franciscanis a teraz trzeci raz w Wilnie Typis Academicis Soc. Jesu, Anno 1693, 8° k. 15 st. 416 з рисунком. Перед титуловою карткою стоить передмова і престога аутора до Czytelników. Екз. є в бібл. Красіньских і варш. унів. (Естр., Бібл. 2-ге вид.)

„Usługa codzienna“ складає ся з псалмів, молитов і наук, то провою то віршом. Вірші, як завважав і Баронч, тим гірші, що Гават мусів силувати ся, аби ініціяли чи всіх стрічок під ряд, чи бодай перших стрічок поодиноких строф давали скрізь імя „Marya“. Випикуємо, с першого видання (ст. 189) вірші на „Zwiastowanie P. Máryey“ :

Máiąc przebieżenie nocy |
 A zaś swiátłem ránnym oczy
 Vweselone: do ćiebie
 Panno wynosimy siebie.

Abyś vprosić raczyła |
 V Páná ktoremus miłá |
 By spędził wszystkie pokusy |
 Co nászey chcą szkodzić duszy.

Rzeczy też dnia dźisieyszego
 Niech idą z sercá czystego |
 Byzmy nic złego nie ználi |
 A Bogu winną cześć dáli.

I niech nam Chrystus przybędzie |
 Syn miły twoy | aby wszędzie
 Światłem dąru niebieskiego |
 Twarzy oświecał każdego.

A to day Oycze łaskawy |
 Coś z Synem Bog wiecznie prąwy |
 W Duchą Świętego iedności |
 Przy ćci Pąnieńskiej godności. R₇ A.

Не вважаючи на бездарність і страшенну нудоту сеї праці Гавата, Поляки звернули на неї найбільшу увагу, — про се свідчать аж три її виданя.

1648 Posel Boskiej Łaskawosci, Albo Wielkich Łask Duchownych | Przedziwney Pąnnie y Zakonnicy Reguły Benedikta Świętego Gertrvdzie S. Bogomyślnością wielce sławney Obwieszczenia. Wszelkiego stanu ludźiom, do gorętszey się, w miłości Bożej záprawy, bárzo pożyteczne. Piącią Części tey Xiąszki opisáne. Przez W. X. Jakyba Gawatha, w Archidiaeczezyey Lwowskiey Plebaná Wiznianskiego, z Łácin-skiego ná Polski ięzyk przetłumaczone. We Lwowie W Drukarni Colleg: Societ: Jesu, v Sebástyaná Nowogorskiego | Roku Pąńskiego | 1648. Більше 4°, сторін: 8 венум. + 579 + 9 Registr + 2 Omyłki. Approbatio 16. Nouemb. 1647. Дедикация: Przewielebney w Chrystusie Pąnu Pąnnie, Iey Mości Pąnnie, Dorocie z Zvrowa Daniłowiczownie, Zakonnicy Reguły Benedykta S. Conwentu Lwowskiego przy Kościele Wszystkich SS. Xieniey, Tąkze Wszystkiego tąm Zgromądzienia pod Regimentem Iey Mości będącym Wielebnym Zakonnym Pannom. — Усе провою.

В передмові Гават каже, що взяв ся за сю працю через те, що его переклад *Objawień Cud. Mechtildy* був прийнятий вдячно названою вище Доротою Даниловичівною та всіми сестрами сего монастиря. Гават виступає тут яко ревний польський патріот, прихильник польської костельної літератури, при тім нарікає на час „tąk bárzo w miłość Bożą, w nászey Ouczyźnie opieszalı“. Супроти сего він дуже підносить згаганя Дороти Даниловичівни для набожності й книжок костельного характеру в польській мові. Даниловичівна родом Русинка та ще й княвівна!

Екс. є у Львові 2: в бібл. Осс. ч. 4.781 і в універс.

(1661). Pokazanie iawney omyłki Starego kalendarza w święceniу Wielkieynocy. 1661. Брошурка. Се певно один із тих „traktacików“, до котрих Гават видав „Supplement“, — див. далі. Заголовок сеї наве-

дений у вступі „Supplement'у“ і через те ми єго приписуємо Гаватови — се річ певна.

(1664). Kalendarz stary omylny y niepewny. Iz Obserwantow swoich barzo często omyluie Wielkanoc święcić sprawuje, y w co innego dla tych omyłek wprawuje, co było y przeszłego roku 1663 y terazniejszego 1664 będzie, krotka demonstracya. Z pozwoleniem Urzędu Duchownego. Drukowano we Lwowie R. P. 1664, 4°, ст. 24, готиком (Естр. Бібл. 2-ге вид.). Естрайхер каже, що се видане є в бібл. Осс. у Львові, але се хибно.

(1665). Supplement Dwom Traktaćikom. o Kalendarzy Starym omylnym y niepewnym | którym Jaśnie się dowodzi | ze Stárego Káalendarzá Obserwantowie | powinniбы w káżdym Mieśiácu całego Roku Wielkanoc swoię | czasow y lat pewnych odpráwować | ieśliby do popráwy pewney | y nieomylney | Nowego Káalendarzá nie przystąpili. Wydany Przez W. X. Iakvba Gawatha Kánoniká Lwowskiego. Z pozwoleniem Vrzędu Duchownego. We Lwowie Roku Páńskiego, 1665. Латинкою, 4°, ст. 2+45. Екз. в бібл. Осс.

Тут цікавий мотив за увією, на ст. 31: „Bo w vszy swe, — каже Гават, — słyсzałем znácznego Páná Kátolika iednego mowiącego á co nam po Vniey, bo muśielibysmy Popki násze w dobrách nászych ták ććić, iáko y Xięzą naszą ććimy, któž by nam tedy z listy zá kilkánáście mil bieгаł, álbo y ná powozy lub po Winá na sklády, lub ná insze iákiekolwiek iezdził? Popkow ёі to nászych powinnośc zeby insza od poddáných Pánszczyzná swym trybem szlá: Przeto cy dobráz to, ták sub ferula byдź vbogim Swieszczennikom Graeckim w máięтноśćiách Pánow swoich? cy nie lepszaby ex isto iugo otrząsnáć się, y eandem im z káplánámi Kátolickiemi mieć Autoritatem...“

Подасмо відси ще анекдот за „руську і ляцьку віру“, що трохи нагадає давнього автора наших інтермедій. „Ná Vkráinie nie daleko bialey Czerkwі w pewnym Miástecku Hawryło nieiaki kilkom Sásiádom cos znácznego był porwał, że go тез zá to kazano zá Miásto wyprowádzić áby był ná trzech дébach Astrologiem zostáł; y gdy iuz ná ostátnim drábinы szczéblu stánáł, Podstarośći táмeczny, ktorý tylko sam ieden Lach álbo Kátolik мiedzy kupá ludzi przy tey spráwie бéдацеу был, rzeknie mu; Hawryło nieбоże, pomni ná Duszę swá á nie zágubiay iey, y rzecz tylko szczýrзе, Ze ia бéдливей wiáry odstępuię, á w práwowierneу Kátolickieу wierze vmieráć chce, á tak zbáwisz Duszę swoię: Co vsłyсzawszy Hawryło zawoła ná Popá, Báteyку, czy ćуiesz szczo mini Pan rádyt? Swieszczennik zás rospektuiáć ná Páná,

odpowie mu. O Hąwryło, Hąwryło, Pan harast howorit, àleś ty czolo-wik prosty à Wirá Láckaiá premudraia, y wielmi wysokaia, to ty Wiry swoiey odstupiwszy, Láckoiey nie dostuplisz, ni dośiężes, to, ni ty Lach, ni ty Ruśin, idysz ták koli idesz: y ták Hąwryłá Duszá poszlá niewiem do iákiego Bogusza (ст. 42—43).

(?) Terror Cleri totis, illi, cordium medullis apprehendendus nec non iugiter ruminandus. Ex libris Reuelationum S. Birgittae (sic) viduae, regni Sueciae et Poloniae patrone per Jacobum Gawath. Canon. Leop. excerptus et Superiorum permissu editus. Без місця друку і року. Львів, 8^о, карток венум. 18, снів. А—С₂. (Естр. Бібл. 2-ге вид. тут сказано, що—екземпляр є в бібл. Оссол., але се теж хибно). І сего видання ми не бачили. Кладемо его на кінці на тій підставі, що в титулі є згадка лише за каноніцтво Гавата, а нема за Вишнянське плебанство, як се є майже в усіх тих працях Гавата, що опубліковані ним від 1629 до переселеня его до Львова.

До сего треба що додати історичну записку Гавата з 1672 р. по польськи, про котру скажемо зараз. Се була его остатня літературна праця.

Як бачимо, то з „Трагедією“ Гават опублікував 13 своїх літературних праць — по найбільшій частині костельного характеру; с того 8 оригінальних, 3 перекладені з латинського, 1 по части оригінальна і 1 винята з більшого латинського твору і передрукована. 3 оригінальних праць Гавата 3 написані віршом (2 польським, 1 латинським), 5 прозою. Про неоригінальні праці Гавата нічого й казати, таї оригінальних не варто докладно розбирати, бодай для нашої цілі; деякий інтерес мають анекдоти й т. и., чого тут є не мало, та мова польська майже скрізь досить гарна (на ній видно по части вплив русчини). В загалі про всі літературні праці Гавата в польській мові (з виїмком історичної записки) треба сказати, що вони немов випереджують у польській літературі вік її макаронізму та папетіризму.

Окрім літературної діяльності Гавата за плебанства в Вишнянах, треба піднести ось що:

Підчас облоги Львова Б. Хмельницьким 1655 р., Гават був у Львові і, коли перше посольство міста до Хмельницького 15 жовтня не поведо ся, Гават був одним із тих „славніщих достойників міста“, котрі з власної волі пристали до попереднього посольства, аби ще раз піти до Хмельницького — просити его покинути облогу. Ті достойники були: львівський гр. к.

єпископ Арсеній Желіборський, канонік *nadliczbowy* Як. Гават, підкоморій Петро Ожга, конзулі міста Мартин Анчовський і Якуб Дольчинський та два єзуїти незвісного імені. Сим разом Б. Хмельницький, прийнявши посольство з великими почесностями, згодився покинути облогу Львова за малий викуп¹⁾. А втім, тут заважив найбільше руський єпископ, котрому Хмельницький був особливо радий.

Далеко більшу ролю відіграв Гават, вже як звичайний канонік, підчас облоги Львова Турками в осени 1672 р. Він сам описав ту облогу в письмі до біскупа Корицінського у Кракові (по польськи), а 20 років після смерти Гавата дістав той опис канонік Юзефович і помістив его в своїй „*Kronice miasta Lwowa*“ (ст. 307—320), називаючи при тому Гавата „*nieposzlakowanej wiary kaptanem*“. З переляку перед Турками, зі Львова повтікала була більша частина людей (за великим викупом, що брав від них губернатор); повтікали навіть конзулі міста, окрім Зіморовича, Гонсьоровського та Яна Соммера (хорого), повтікали і всі достойники латинської катедри, окрім двох каноніків: Гавата та ще одного. В місті лишилася ледви $\frac{1}{3}$ людей — самі бідні та хорі. Гават справляв годі важкий уряд адміністратора (*Surrogat'a*) архидиєцезії та дуже ревно заняв ся увільненем Львова від Турків: він додавав відваги обложеним (навіть радним міста, котрі були в роспуці), сам уладив публичну церковну відправу для відмоленя облоги, а головно збирав золото й срібло на викуп і 1-го жовтня сам добровільно пішов з депутацією Львовян до турецького табору, годити ся з башею за викуп. Баша домагав ся 80.000 дукатів, і депутовані, межі ними й Гават вернули ся в місто в сльозах, бо такої суми годі було добути в цілім місті. Почали силою стягати гроші на викуп від бідних, бо духовенство й шляхта не хотіли дати нічого, — тільки Гават видав був на викуп одну бочку срібла з архикатедрального костела, але баша не хотів брати срібла і срібло се заставлено у Вірмен²⁾. Таким чином у 1672 р. Гават зробив велике горожанське діло, котре підносить і напись на его портреті.

¹⁾ Юзефович, *Kronika miasta Lwowa*, ст. 196. Пор. Barącz l. c.

²⁾ Юзефович, *Kronika miasta Lwowa*, ст. 307—320, 396; Зубрицький, *Kronika miasta Lwowa* ст. 425—6; ks. Sadok Barącz „*Gawath Iakób*“, ст. 5 і 6.

Яко канонік був Гават головою Братства Божого Тіла при архикатедральнім латинським костелі у Львові). Помер 17 червня 1679 р.²⁾, записавши тому костелови 1000 злп.³⁾ Юзефович — теж канонік львівської рим.-кат. капітули — записуючи в своїй хроніці смерть Гавата, називає його „мужем звісним із богатых праць і великих заслуг у нашім (архикатедральнім) костелі тай в цілій Архидиєцезії“, „з наук і набожности дуже славним“. „Аби тим краще вкорінити память про него в потомстві“, Юзефович наводить не раз уже цитований нами підпис під його портретом, завважуючи про сей портрет, що він дуже вірний⁴⁾.

За процент від грошей, записаних Гаватом латинському архикатедральному костелови у Львові, правили за його душу що року поминальне набоженство в тім костелі ще в часи Юзефовича⁵⁾, і правлять і доси⁶⁾.

В своїй прекрасній статі про походжене сюжетів інтермедий Гаватовича, пок. М. Драгоманов, не знаючи хто такий їх автор, а тільки догадуючи ся, що він католик, завдає таке основне питанє: „чи була у Гаватовича в руках польська редакція *Ulen Spiegel*'а, чи просто німецький оригінал? Рішинець сего спеціального питаня був би інтересний, яко полекша в рішинцю загального питаня, дуже інтересного для історії культури, а то: чи була Польща та її культура доконечним мостом для культурних впливів Заходу на Україну, а через них і на Великоросію, чи західно-руська культура черпала і безпосередно із західно-європейських жерел, напр. в сій пригоді з германських? („Найстарші руські драматичні сцени“, ст. 195).

1) Юзефович, ст. 396 (напис на портреті). 2) *Ib.* (напис.) 3) *Ib.*

4) Юзефович, *Kronika m. Lwowa*, ст. 396. Пор. кс. Баронч і. с.

5) *Ibid.* Процент той виносив за часи Юзефовича 70 злр. у рік.

6) Тепер те набоженство править ся 6 н. ст. червня. — А в тім, імя Гавата було тут забуто: в „Аннівєрзарію“ (списі тих, за котрих править ся що року набоженство) він фігурував яко „Galath“ чи якось так; поправлено се, як треба, аж тоді, як ми звернули увагу на Гавата в капітулі...

На підставі фактів, наведених ув отсій розвідці, можна покласти се питанє трохи инакше і розв'язати его в сій спеціальній пригоді трохи всесторонніше.

Наші інтермедії з 1619 р. пише католик, Поляк, вихований серед польської аристократії та виобразований у центрі тодішньої польської культури — краківській академії. Він виставляє й друкує їх під протекцією тай коштом Польки аристократки, жінки найвищого достойника в польській державі. Кінчить він академію десь саме тоді, коли вийшов перший звітний нам польський переклад *Uleuspiegel*'я, друкований певно в тім самім Кракові. Було би чудно, як би він не мав у руках того перекладу. А в тім, він міг мати в руках і німецький оригінал, але се зовсім не змінило би річі — власне факту, що Гаватович продукт польської культури, та яко такий писав наші інтермедії.

Так як доси, то інтермедії Гаватовича — не тільки перші русько-українські, але в загалі перші руські драматичні сцени. Що початок нашої драматичної сцени виходить від вихованця польської культури, — в сім нема нічого дивного: адже-ж польська культура була західно-європейська культура, зв'язана з тодішньою німецькою, французькою та італіянською культурою, в котрих відродини клясичної літератури й заведене до літератури простонародніх мов почали ся були давно. Чудно тут те, що тим вихованцем не був Русин, але був Поляк, і тим чудніше, що той Поляк серед тодішніх релігійних, національних і соціальних незгод межи Поляками й Русинами, не тільки переступив у літературі на руське поле, але й підняв ся на висоту признаня в літературі хлопського руського елемента. Сучасні руські письменники, заняті обороною православія та спутані церковною мовою, ще не дійшли були до писаня драм, а тим менче таких чисто світських штук, як інтермедії в простій народній мові. Навіть далеко пізніше, коли хто з них і зложив щось похуже на інтермедії Гаватовича, то воно, через недостачу розуміння, завзятя, а певно й засобів, що були у Гаватовича, „*ladaiako obróciło się*“ і до нас не дійшло. Се робить велику честь Гаватовичеві, хоть зрештою треба завважати, що ему власне через те й легше було посягнути до жерела руської мови — руських селян, що він був католиком і Поляком, неприхильним тодішній церковній і літературній руській мові. Але тепер ми бачимо, що в нашій пригоді відограв таку-ж важну ролю і спеціально русько-український ґрунт. Автор наших

інтермедий проживав не тільки у Львові, де яко живий хлопець, те-ж міг навчити ся по руськи — від руських міщан, або й від селян по торгах; але проживав і в Бережанах і в Камінці Струмиловій, де людність була переважно руська. Треба було лише доброї волі, аби вистудіювати і руську просту мову, і хлопське руське жите, — і в Іватовича найшла ся та добра воля. Словом: у автора наших інтермедий звязані були нерозривно дві річи: західно-європейське образоване (на скільки его давала краківська академія) з жадобою ширити те образоване, та сильне почуте й знане місцевого ґрунту. То й не диво, що він з'умів подати нам пишні, артистично оброблені зразки тодішньої мови, житя й світогляду наших руських селян.

Але власне польскість та католицтво і самого Іватовича, і тої верстви, на котру він, не перестаючи бути на Руси Поляком, опирав ся, від самого початку — себ то польської шляхти, і були тими ворожими силами, що в самім корени підтягли его літературну діяльність у руським напрямку, і навіть не дали розвинути ся его драматичному талантови в польській мові. Недостача підмоги від польської шляхти для своїх первісних змагань, — коли не гірше! — змушують его покинути світське становище, і кинути ся до духовної кар'єри; коли-ж Іватович став польсько-латинським ксьондзом, то вже й годі було надіяти ся по нїм чогось корисного для Русинів і їх літератури. Яко польсько-католицький плебан, а потім і канонїк, Іватат покидає в літературі руську мову, — дарма, що яко ксьондз цілїсїньких 47 років живе на селі серед моря руського хлопства! Довге, майже 60-літнє жите Іватата після 1619 р., сходить єму на повненью фахових, костельних обовязків (певно й на навертанку руських селян на латинство, хоть тут він мусїв бути оглядний, бо-ж і в его виступах за унією та проти старого календаря ми бачили мотиви благородні, а по части й виправдані), — далі на збиваню грошей, в крайніх разях на повненью ширших горожанських обовязків, що варті всякого признаня, а зрештою на писаню й видаваню, по польськи і по латині, річей, у свій час по части потрібних, бодай для спасеня польських душ, і пильно ними вживаних, але з літературного боку майже все бездарних і не смачних — річей, поминених по справедливости навіть у монографіях про польську літературу, річей таких, котрих тепер, як признає навіть польський ксьондз С. Баронч,

нема потреби й передрукувати для кого-небудь! („Gawath Iakób“, ст. 11).

„Tragaedia“ з нашими інтермедиями — виїмок по-просту сьвітлий, але такий ненатуральний у польській літературі, що навіть сама „Трагедия“, на скільки знаємо, доси не розібрана Поляками і майже незвісна їм (хоть вона, як бачили ми, не робить сорому сучасній польській літературі, особливо драматичній); а наших інтермедий не зважився опублікувати навіть такий рухливий польський писатель, та ще й знавець подібних річей, як Йосиф Крашевський, що мав у своїй бібліотеці ту книжку Гаватовича, де вони надруковані, і знав їх. Вже коли складала ся наша розвідка у друкарні, нам повело ся за вказівкою Естрайхера (в 2 вид. его Бібліографії) дістати в руки ще один екземпляр „Tragaedii“, з бібліотеки гр. Баворовского у Львові¹⁾, а як би можна здати ся на слово Естрайхера²⁾, то ще один екземпляр є в петербургській публичній бібліотеці.

Значило би, що спеціялісти польські все-ж таки мали змогу покористувати ся „Трагедиею“ Гаватовича. Але вони того не зробили, і се вже така нещасна доля Гаватовичевої „Трагедії“. По всему видно, що нею Поляки — що найменче — не інтересували ся ані за часу Гаватовича, ані пізніше, та не інтересують ся й тепер.

Літературна доля автора „Tragaedii“ справді трагічна, але й дуже навчаюча. Велика купа писань Гавата у польській та

¹⁾ Стало ся се за ласкавим посередництвом Дра Йос. Корженьовского. Екземпляр у бібліотеці Баворовского, оправлений у $\frac{1}{2}$ полотно, досить лихо, вже трохи надпсований тлею й декуди немов понадриваний, але зрештою чистісінький — окрім кінцевих карток, — те-ж видно мало вживаний. Окрім того сей екземпляр, бачу, друкований на тончій, липшій і білішій папері, як екз. у бібліотеці Крашевского — в усякім разі друк виразніший. Се помогло нам найти деякі помилки в нашій копії, котрі ми ще встигли поправити в сій розвідці. При сій нагоді мусимо завважати з жалем, що бібліотека Баворовского у Львові неприступна для публіки і доси не має й каталога (тільки що почато его робити), а Крашевского бібліотека у Кракові забита дошками і по просту гние. Не вже загал Поляків, котрі стілько грошей видають на що инче, часто зовсім не потрібне, не можуть довести до того, аби ті дві цінні бібліотеки зроби публичними, бодай прилучивши їх до бібліотеки Оссолінських?!

²⁾ На лихо, на него не все можна здати ся; доказ на се ми навели вище, вичисляючи твори Гавата.

латинській мові, писань, на котрі пішло дуже багато его праці, та певно й грошей, пропаде навіть для історії літератури майже вся, коли зуб часу догризе останки їх екземплярів, і так уже незвичайно рідких і понищених. З усього духового доробку Іватовича вратовано буде для літератури — тай то чужої Полькам! — тільки 3½ картки малої 4^о з нашими інтермедиями, сими дорогими первісточками нашої драматичної літератури, за котрі Русини згадувати муть Іватовича, з щирою дякою, ще певно й тоді, коли зазіміє щорічне набоженство за душу его в латинським архикатедральнім костелі у Львові. Але, згадуючи Іватовича, справедливо буде згадати добрим словом і Регіну Жолкевску, без опіки, підмоги, а може й натхнення котрої наші інтермедії певно не побачили би були сьвіта божого.

Доповідаючи ще на питанє, поставлене пок. Драгомановим, підносимо: Примір Іватовича дає прекрасну відповідь на те основне питанє, щб здавна хвилює просьвічену руську-українську суспільність — питанє про національність і інтернаціоналізм: Інтернаціональність сюжетів інтермедій Іватовича, доказана пок. Драгомановим, не тільки не пошкодила нашій національності, не тільки не захитала її існованя, але й піднесла її — помогла покласти їй скромну, але дуже гарну літературну пам'ятку. Інтернаціональність відіграла тут ролю кістяка, щб его Іватович обгорнув живим українським етнографічним м'ясом. Подібно стоїть справа в літературах усіх цивілізованих народів. Ось чому змаганє покійного автора статі про інтермедії Іватовича, — показати в нашій народній словесности й нашим народнім житю взагалі інтернаціональні елементи, змаганє показати щб переняла наша Русь-Україна від чужих культурних народів, — не тільки зовсім виправданє науково, але й висококультурне й високопатриотичне, тим більше, що рівночасно іде й показ оригінальності переробки тої інтернаціональності в нашій словесности тай того щб дала чи може дати наша Русь-Україна для поступу людскости. Адже-ж власне так доказує ся, що наша Русь-Україна була здавна не якимось дикуном-нелюдом, а живим членом одної великої сім'ї — культурної людскости і, значить, має повне право на дальший людський розвій.

Вважаю своїм обов'язком подякувати Вип.: голові „Наукового Товариства імени Т. Шевченка“ у Львові, проф. М. Грушевському за грошеву підмогу, дану мені с фондів товариства на поїздку до Бракова, аби взяти копію с книжки Іватовича

Й зробити фотодрук одної сторінки; Фр. Крашевському за дозвіл і Йоанні Мілашевській (в домі котрої, „Czarna Wieś“ нр. 47, містять ся бібліотека після пож. Йос. Крашевського) за змогу сповнити се; а далі: архиварію міста Львова Дру Александру Чоловському, кс. інфулатови при рим.-кат. капітулі у Львові Заблоцькому, рим.-кат. парохови Вишнян кс. Вацлаву Пухальському, бібліотекарєви бібліотеки фонд. гр. Баворовського у Львові Дру Йос. Корженьовському — за деякі вказівки що до Іавата чи дозвіл користати з відповідного матеріала.

Inhalt des I Bandes. 1. Die sociale Bewegung der Ruthenen im XIII J., von M. Hruševskýj S. 1—28; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskýj 29—86; 3. Ševčenko's Jugendjahre, kritisch-biogr. Skizze von A. Konyškyj 87—123; 4. Die ukrainischen Volkslieder in den Gedichten des Bohdan Zaleski, von A. Kolessa 124—108; 5. Ueber die Gründung und bisherige Entwicklung der Ševčenko-Gesellschaft, mitg. von A. Barviňskyj 209—212.

Inhalt des II Bandes. 1. Ueber die alten griechischen Colonien am kimmerischen Bosphorus, von Panačovnyj S. 1—61; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskýj (Fortsetzung) 62—113; 3. Messapparat für Uteruscontractionen bei Geburtswehen, von Dr. A. Černiachivskýj 114—118; 4. Ein Blatt aus der Geschichte Volhyniens im XIV J., von Ivaniv 119—146; 5. Zum Jubiläum I. Kotlarevskyj's. Desiderata von M. Hruševskýj 147—161; 6. Wissenschaftliche Notizen 162—172; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 173—189.

Inhalt des III Bandes. 1. Ueber einen Phasenindicator und einige mit demselben ausgeführte Messungen, von Prof. J. Puluj S. 1—24; 2. Zur Erinnerung an Markian Saškevič, von V. Kocovskýj 25—35; 3. Ševčenko und Mickievič, vergleichende Studie von Dr. A. Kolessa 36—152; 4. Dialect der „Samišanči“, Beitrag zur slavischen Dialectologie von Prof. I. Verchratskyj 153—210; 5. Wissenschaftliche Chronik, von M. Hruševskýj 211—221; 6. Historische Notizen von A. Konyškyj und M. H. 222—231.

Inhalt des IV Bandes. 1. Ševčenko's Jünglingsalter bis zum Loskauf von der Leibeigenschaft (1829—1838), von A. Konyškyj S. 1—28; 2. Die Agrarverhältnisse in Galizien, Studie von W. Budzynovskyj 29—123; 3. Ueber die symmetrischen Ausdrücke der Funktionswerthe mod-m, von V. Levickýj 124—139; 4. Antrittsvorlesung aus der alten Geschichte der Ruthenen an der Universität Lemberg von M. Hruševskýj 140—150; 5. Wissenschaftliche Chronik: Jubiläums-Ausgaben zur Geschichte der Stadt Odessa, von J. Andrijenko 151—168; 6. Bibliographie 169—194; 7. Miscellanea 195—200.

Inhalt des V Bandes. 1. Professor Dr. Emilian Ohonovskyj, sein Leben und seine Werke, von E. Kokorudz S. 1—34; 2. Türkische Wörter in der ruthenischen Sprache, von E. Makaruška 1—14; 3. T. Ševčenko im Gefängniß, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—26; 4. Miscellanea 1—19; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neu herausgegebene Denkmäler der altruthenischen Literatur, von M. Hruševskýj 1—18; 6. Bibliographie 1—90; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—16.

Inhalt des VI Bandes. 1. Ruthenisch-byzantinische politische und kommerzielle Verhältnisse im XI und XII Jahrh., von dr. Gr. Velyčko S. 1—36; 2. Bittschrift von Honta's und Zelizniak's Erben, ein politisches Pamphlet, mitgeth. von E. Makaruška 1—6; 3. „Die Magd“ (Najmička) von T. Ševčenko, Habilitationsvortrag von dr. I. Franko 1—20; 4. Archiv des s. g. Kronschatzes in Warschau, archäographische Notiz von M. Hruševskýj 1—4; 5. Pathologische Veränderungen im Hoden bei einigen Infections-Krankheiten, von * 1—4; 6. Miscellanea 1—12; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1894, 1—38; 8. Bibliographie 1—68; 9. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—5.

Inhalt des VII Bandes. 1. „Adelphotos“, griechische Grammatik, herausgegeben in Lemberg im J. 1591, literarisch-linguistische Studie von Dr. C. Studyňskyj S. 1—42; Beschreibung der Burgen Podoliens im J. 1494, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—18; 3. Elliptische Modulfunctionen, von V. Levickýj (mit 2 Figuren) 1—30; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Fortsetzung) 1—28; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—2.

Inhalt des VIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko S. 1—38 u. I—XVI, 2. „Lobrede auf Vitovd“, einige Bemerkungen über Bestand der ältesten ruthenisch-lithuanischen Chronik, von M. Hruševskýj 1—16; 3. „Froh tönende Euphonie“, ein Lobgedicht, gewidmet dem P. Mohyla im J. 1633, mitgeth. von Dr. C. Studyňskyj 1—14; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von Al. Konyškyj, I Theil 1—20; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Schluss) 1—22; 7. Bibliographie 1—64.

Inhalt des IX Bandes. 1. Cathedral-Consistorien in der Ukraine und in Weiss-Russland in dem XV u. XVI Jahrhundert, von A. Lotočkyj S. 1—34; „Bittschrift Daniels des Verbannten“, ein Denkmal der alruthenischen Literatur aus dem Ende des Mittelalters, von V. Ščurat 1—28; 3. Neovitalismus und seine Irrthümer, von Dr. O. Č. 1—20; 4. Beiträge zur Kenntniss des Baues des Darmkanals von Hirudo medicinalis (mit Illustration), von I. Rakovskýj 1—6; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die Verfassung des Grossfürst. Litthauen, von M. Hruševskýj 1—12; 8. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des X Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Verhältnisse Kaiser Rudolfs II und des Papstes Clemens VIII mit den Kosaken im J. 1593 und 1594, mitgeth. von E. Barviňskýj s. 1—34; 2. Varlaam und Ioasaph, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) 29—80; 3. Kirchenregister von Sambor, Beiträge zur Geschichte der Confessionsverhältnisse, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—8; 4. Miscellanea 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 1—12; 5, Bibliographie 1—60; 6. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XI Bandes. 1. Erste Verbannung des T. Ševčenko (1847—50), kritisch-biographische Skizze von O. Konyškyj S. 1—62; 2. Einige Actenstücke zur Geschichte des Kijever Gebietes, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—18; 3. Beiträge zur physikalischen Terminologie, I Theil: Mechanik, zusammengestellt von W. Levycykyj 1—12; 4. Miscellanea 1—18; 5. Wiss. Chronik: Dr. R. F. Kainds Untersuchungen auf dem Gebiete der ruthenischen Ethnographie. Uebersicht von M. Korduba 1—10; 6. Bibliographie 1—66; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—5.

Inhalt des XII Bandes. 1. Politische Ereignisse in Galizien im J. 1340 nach dem Tode Boleslaus-Georg des II, Untersuchung von Em. Terleckyj 1—26; 2. Beschreibung der Burg von Lemberg im J. 1495, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—12; 3. Drei Lobgedichte aus dem XVI Jahrh., mitgeth. von Dr. C. Studynskýj 1—32; 4. Ukrainische Kosaken auf dem Kanal von Ladoga, von E. Radakova 1—20; 5. Miscellanea 1—20; 6. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Forts.) 1—26; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—6.

Inhalt des XIII Bandes. 1. Erster slavischer Staat, historische Untersuchung von M. Korduba 1—20; 2. T. Ševčenko's zweite Verbannung (1850—1857), kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—76; 3. Ein Fall von Vesania melancholica, von Dr. O. Č. 1—12; 4. Miscellanea — von M. Hruševskýj 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Fortsetzung) 1—24; 6. Bibliographie 1—50; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des XIV Bandes. 1. Ukrainische Kosaken in Weiss-Russland in den J. 1654—1656, von Em. Terleckyj 1—30; 2. Beiträge zur Geschichte der Zeit des B. Chmelnyckyj, mitgeth. von S. Tomašivskýj, I 1—14; 3. Taras Ševčenko in Petersburg (1858—1859), von A. Konyškyj 1—42; 4. Miscellanea: Einige geistliche Gedichte aus Galizien, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—16; 5. Wiss. Chronik; Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XV Bandes. 1. Samuel Kuševič, lemberger Rathsherr und sein Notizbuch, von S. Tomašivskýj S. 1—24; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., herausg. von M. Hruševskýj 1—48; 3. T. Ševčenko's letzte Reise in die Ukraine (im J. 1859), von A. Konyškyj; 1—35; 4. † P. Kuliš 1—1; 5. Miscellanea 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Archäologischer Congress in Riga im J. 1896, von N. Kniževič, 1—8; 7. Bibliographie 1—60; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—8.

Inhalt des XVI Bandes. 1. Het'man Bohdanko, kritisch-historische Untersuchung von M. Hruševskýj S. 1—18; 2. Legenden des Chitarer-Codex, aus dem Anfange des XVIII Jahrh., mitgeth. von V. Hnatiuk 1—38; 3. T. Ševčenko's letzte Lebensjahre, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—70; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896. I. Ukrainisch-russische (ruthenische) Zeitschriften 1—14; 6. Bibliographie 1—48.

Inhalt des XVII Bandes. 1. Polnisch-kosakischer Krieg im J. 1625, historische Untersuchung von S. Rudnyčkyj S. 1—42; 2. Liederbuch aus dem Anfang des XVIII Jhrh., herausg. von M. Hruševskyj (Schluss) 49—98; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Sevčenko, von A. Konyškyj, II Theil 1—22; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine 1—16; 6 Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar — April) 1—4.

Inhalt des XVIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 81—134; 2. Einfall der Kosaken in Očakov im J. 1545, mitgetheilt von E. Barvinskij 1—32; 3. Ein Project zur Hebung des Handels in der Ukraine aus dem J. 1784, mitgetheilt von N. Kniaževič 1—8; 4. Miscellanea, von Dr. A. I. Markevič 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der altruthenischen Geschichte, von M. Hruševskyj 1—24; 6. Bibliographie 1—67; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—1.

Inhalt des XIX Bandes. 1. Steuerrecesse in Polen während der Regierung Kasimir des Jagellonen, von S. Tomašivskyj S. 1—70; 2. Beschreibungen der Domänen von Peremyšl, mitgetheilt von M. Hruševskyj 1—24; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine (Schluss) 1—32; 5. Bibliographie 1—51; 6. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai — August) 1—3.

Inhalt des XX Bandes. 1. Galicische Bojaren im XII und XIII Jhrh., von M. Hruševskyj S. 1—20; 2. Varlaam und Joasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Schluss) 135—202; 3. Einige Gedichte des Ivan Nekraševič, mitgetheilt von A. Lotočkyj 1—10; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—48; 7. Redactionelle Notiz 1—2.

Inhalt des XXI Bandes. 1. Die Anten, ein Fragment zur ruthenischen Geschichte, von M. Hruševskyj S. 1—16; 2. Die sociale Lage der weltlichen Geistlichkeit in der Ukraine und in Russland im XVIII Jhrh., von A. Lotočkyj 1—46; 3. Ernte in Ost-Galizien und in der Bukowina auf Grund des Jahrbuches des k. k. Ackerbauministeriums für das J. 1896 u. 1897, dargestellt von V. Budzynovskij (im Anhang) 1—36; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1897 1—10; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft im J. 1897 1—20.

Inhalt des XXII Bandes. 1. Ein vergessener ruthenischer Gnomendichter des XVII Jhrh., von Dr. I. Franko S. 1—16; 2. Beiträge zur Geschichte der Kosaken, von M. Hruševskyj 1—14; 3. Ruthenische Ansiedlungen im Komitate Bač-Bodrog (Süd-Ungarn), von V. Hnatiuk 1—58; 4. Miscellanea 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba 1—42; 6. Bibliographie 1—54; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—3.

Inhalt des XXIII u. XXIV Bandes. 1. Chmelnyčkyj und sein Aufstand, historische Skizze von Michael Hruševskyj S. 1—30; 2. Die Volksbewegungen in Galizien im J. 1648, von Stephan Tomašivskyj 1—138; 3. Chmelnyčkyj's Aufstand in den Dichtungen der Zeitgenossen, von Dr. Ivan Franko 1—114; 4. Ein Porträt Chmelnyčkyj's nach einer ital. Gravüre vom J. 1683. 5. Miscellanea 1—20; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Quelle zur Geschichte des Aufstandes Chmelnyčkyj's (St. Temberski's Annales 1647—1656), von Stephan Rudnyčkyj 1—22; 7. Bibliographie 1—16; 8. Aus der Gesellschaft: 1) Die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar—April 1898), 2) Neue Statuten der Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XXV Bandes. 1. Silberfund von Molotiv (Ost-Galizien), eine archäologische Notiz von M. Hruševskyj S. 1—6; 2. Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen Peter Dorošenko und Polen in den J. 1670—72, von O. Celevyč 1—26; 3. Der 1 und 2 November 1848 in Lemberg (ein offizieller Bericht), mitgeth. von I. Levyčkyj 1—43; 4. Jubiläum der ukrainisch-russischen Literatur 1—1; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1897: a) In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften; b) Uebersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba (Schluss) 1—80; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1898) 1—4.

Inhalt des XXVI Bandes. 1. Kotljarevskij's Werke in Galizien, von Dr. I. Franko S. 1—14; 2. „Harte Zeiten“, Beiträge zur Geschichte Galiziens in den J. 1846—61, mitgetheilt von M. Zubryčkyj 1—16; 3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Volynien) aus den J. 1500—1512, mitgetheilt von M. Hruševskij 1—40; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32; 6. Bibliographie 1—60; 7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von O. Makovej 1—14.

Inhalt des XXVII Bandes. 1. Ein galizischer „Soldat der Zauberer“, mitgeth. von Dr. Ivan Franko S. 1—22; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung folgt) 1—68; 3. Miscellanea 1—18; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 1—12; 5. Bibliographie 1—52; 6. Jahresberichte der Gesellschaft für das Jahr 1898 1—22.

Inhalt des XXVIII Bandes. 1. Die Kosaken im Feldzuge von Smolensk in d. J. 1633—4, von Oleg Celevyč S. 1—72; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung) 69—94; 3. Miscellanea: Einige Actenstücke zur Geschichte der ruthenischen Ansiedelung jenseits des Bug, mitgeth. von M. Hruševskij 1—10; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba 1—36; 5. Bibliographie 1—45; 6. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XXIX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Fortsetzung folgt) S. 1—13; 2. Die ruthenische Sprache auf dem archäologischen Congress in Kijev und der Antheil der Ševčenko-Gesellschaft an demselben 1—1; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung) 95—200; 4. Miscellanea 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Mittelalter 1—31; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Schluss) S. 14—67; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskyj (Schluss) 201—276; 3. Zur Geschichte des „ruthenischen Ritus“ in Polen, Brief an die Redaction von Dr. Anton Prochaska mit Bemerkungen von Michael Hruševskij 1—8; 4. Miscellanea: Versuch einer Bibliographie des Gregor Skovoroda, von L. Č. 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898: In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften 1—24; 6. Bibliographie 1—38; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Februar—April 1899), 1—4.

XXXI—XXXII Bände enthalten die für den Kijever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — I. Hälfte: Archäologie, Geschichte, Ethnographie. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) 7—10, 27—30; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Archäologie, Geschichte und Ethnographie (deutsch) 11—26; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Communikate (ukrainisch) u. A.: Gab es unter den ruthenischen Volksstämmen einen Volksstamm der Chorvaten? von M. Hruševskij. Ornamentik der Ostererier in dem Galizisch-Volhynien, von Dr. M. Korduba. III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Das Gräberfeld in Čechy (Bez. Brody), archäologische Untersuchung von M. Hruševskij, 1—22; Zvenyhorod bei Lemberg (Bez. Bibrka), historisch-archäologische Untersuchung von M. Hruševskij, 1—28; Ein Bleisiegel aus Stupnycia bei Sambor, eine Notiz von M. Hruševskij, 1—4; Sociale Classen und politischen Parteien im Fürstenthum Halič bis zur Hälfte des XIII Jahrh., von Dr. M. Korduba, 1—42; Zur Frage über die staatsrechtliche Stellung der Kijever Fürsten des XV Jahrh., von M. Hruševskij, 1—4; Die kleinrussischen Länder der polnischen Krone gegen Ende des XV Jahrh. Feindliche Einfälle und Organisation der Grenzvertheiligung, von S. Rudnyčkyj, 1—54; Beiträge zur Geschichte der Kosakenaufstände vom J. 1595—6, von M. Hruševskij, 1—30; Die ukrainischen Kosaken in den Jahren 1625—1630, kritisch-historische Untersuchungen von S. Rudnyčkyj, 1—76; Die Überbleibsel des ursprünglichen Communismus bei den Bojken (Galizien), von Dr. V. Ochrymovyč, 1—16; Der slovakische Räuber Janošik in der Volksposie, von V. Hnatiuk, 1—50; IV. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1899), 1—4; V. Inhaltsverzeichniss des VIII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXVII—XXXII), 1—9.

Inhalt des XXXIII Bandes. 1. Bronzene Schwerte aus d. Bez. Turka (Galizien) von M. Hruševskýj S. 1—4; 2. *Über den Accent in der ukrainisch-ruthenischen Sprache, Untersuchung von Dr. V. Ochrymovyč (Fortsetzung folgt) 1—64; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konýskyj (Fortsetzung folgt) 1—16; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlicher Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Neue Zeit; 2) Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 (Schluss) 1—54; 6. Bibliographie 1—46; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (September—December 1899) 1—5.

Inhalt des XXXIV Bandes. 1. *Ein Beitrag zur Geschichte der Dorfgeistlichkeit, aus den Samborer Akten des XVI Jahr., von Michael Hruševskýj S. 1—82; 2. Einige Beiträge zu einer kritischen Ausgabe de Gedichte Ševčenko's, von Julian Romančuk 1—32; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1899: in ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivskýj 1—8; 5. Bibliographie 1—58.

*) Die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten Referate sind mit einem Sternchen bezeichnet.

Поодинокі томи „Записок“ (I—XXII, XXV—XXX, XXXIII—IV) коштують 3 корони, т. XXIII—IV 5 кор., т. XXXI—II 6 кор., комплект I—XX т. продасть ся по 48 кор.; IX річник коштують 12 кор.

Preis einzelner Bände (I—XXII, XXV—XXX, XXXIII—IV) der Mittheilungen 3 Kronen., B. XXIII—IV 5 Kr., B. XXXI—II 6 Kr. B-de I—XX komplet kosten 48 Kr., IX Jahrgang kostet 12 Kr.

т. V. М. Смирнов, М. Дашкевич, І. Шараневич — Монографія до історії України-Руси	1-50	ар.
т. VI. Антонович Вол. і Гловайський Д. — Історія великого князівства литовського	1-60	"
т. VII. Іван Липницький: Суспільні верстви Галицької Русі XIV—XV в.	1-60	"
IX—XII. М. Костомаров — Богдан Хмельницький	6-40	"
XIII " Гетьмановане Виговського і Ю. Хмельницького	1-60	"
XIV—XVI. " Руїна	4-20	"
XVII—XVIII. М. Костомаров — Мазепа і Мазениці, В. Антонович		
Останні часи козаччини на Правобережжі	3-30	"
XIX Розвідки про народні рухи на Україні-Русі в XVIII в.	1-80	"
XX. Шульгин — Начерк Коліїщини	1-50	"
Калитовський Ом. Др. — Матеріяли до літератури апокрифічної.	0-35	"
Кельнер Л. Др. — Історія педагогії	0-60	"
Колесса Ол. Др. — Юрий Косован-Федькович	0-30	"
Костомарів М. — Руська історія в життєписах ч. II і III по	0-30	"
Левицький Нечуй І. — Сьвітгляд українського народу	0-30	"
Левицький К. Др. — Німецько-руський правничий словар	3-50	"
" Руська Правда	0-50	"
Левицький Ю. I і 2 падолиста 1848 р. у Львові (уряд. справозданне)	0-30	"
Літературно-науковий Вістник, річна передплата 8'00, повні річніки 1899		
— 8'00, книжки V—XII за 1898, з додатком розпочатих в попередніх книжках статей	6-00	"
Матеріяли до українсько-руської етнології т. I. (з численними рисунками і хромолітографіями	4-00	"
" т. II. (містить I ч. монографії проф. Шухевича про Гуцулів, з численними ілюстраціями)	2-00	"
Миколаєвич Я. — Опис каменецького повіту	1-00	"
Огоновський Ом. Др. — Історія руської літератури т. II. 3 ар. т. III. 4 ар. т. IV	1-00	"
" Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache	1-50	"
Онишкевич Г. — Руська бібліотека т. III	1-50	"
Памятия українсько-руської мови і літератури, т. I. Апокрифи старозавітні	2-00	"
" " " т. II. ч. I. Апокрифи новозавітні	2-50	"
Павлик М. — Про читальні	0-50	"
" М. П. Драгоманов, его ювілей, похорон, автобіогр. і спис творів	2-00	"
Партицький О. — Старинна історія Галичини	3-00	"
" Словянська держава перед двома тисячами літ	0-10	"
" Провідні ідеї в письмах Т. Шевченка	0-35	"
" Скандинавщина в давній Русі	0-20	"
" Слово о полку Ігоревім	0-80	"
" Темні місця в Слові о полку Ігоревім	1-40	"
Правнича часопись, річнік IV—V по 3 зл., VI, VII — IX по	1-00	"
" Правда" письмо літературно-наукове з 1873, 76, 77, 79, 89—96 по	2-00	"
" в р. 1878 1 ар., річ. XIII з доповненем	1-50	"
Привіт Івану Франку. Ювілейний альманах	1-70	"
Рудницький С. — Нове жерело до історії Хмельнищини	0-20	"
" Козацько-польська війна 1625 р.	0-30	"
" Українські козачи в 1625—1630 р.	0-50	"
" Руські землі Польської Корони при кінці XV в.	0-40	"
Руданський С. — Твори т. 1—IV	2-00	"
Спис творів Ів. Франка за 25 літ його літ. діяльності	0-50	"
Студинський Б. Др. — Лірники, студія	0-20	"
" Пересторога, історично-літературна студія	1-00	"
Томашівський С. З життя галицько-руських соймаків 1648—1649 р.	0-35	"
" Народні рухи в Галицькій Русі 1648 р.	1-00	"
" Податкові ухвали за Казимира Ягайловича в Польщі	0-50	"
Уманець і Спілка — Словар російсько-український т. I, II, III і IV по	2-50	"
Учитель, орган Руського товариства педагогічного з р. 1890, 91, 92, 93, 94, 95 і 96 по	2-00	"

НБ ПНУС

249232

Франко І. Др. — Жіноча неволя в народних піснях	0 35 "
" Нарис історії фільовофії	0 30 "
" Наші коляди	0 20 "
" Іван Вишневський	1 00 "
" Про панщину і її знесенє 1848 р.	0 30 "
" Хмельницзна 1648- 9 р. в сучасних віршах	0 80 "
Целевич Ю. Др. — Істория Скиту Мапявського	1 20 "
Целевич О. Причинки до зносин П. Дорошенка з Польщею	0 20 "
" Участь козаків в Смоленській війні 1633—4 рр.	0 50 "
Шевченко Тарас — Кобзар. 4 томи з пересилкою	1 00 "
Шекспір — Драматичні твори, пер. Куліша т. I	9 00 "
" Гамлет, пер. Куліша	0 70 "
" Приборкана гоструха, пер. Куліша	0 70 "
Щурат Чернеча республика на Афоні	0 10 "
" "Чернець" Т. Шевченка, студия	0 10 "

Літературно-Науковий Вістник виходить місячно книжками коло 12 арк., річна передилата 16 кор. = 8 руб. (при бандерольній пересилці). Кн. V—XII річника 1898, з додатком статей розпочатих друком у попередніх книжках, 12 кор. = 6 руб.; річник 1899 цілий 16 кор. = 8 руб. Адміністрація: Чарнецкого 26.

Адреса Товариства: **Львів**, Чарнецкого 26.
 Adresse der Gesellschaft: **Lemberg**, Čarnecki - Gasse 26.

Всякі виплати для Товариства в Росії приймає книгарня Київської Старини в Києві, Безаковська 14.

Aus dem Lagerkataloge
der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg,
Czarnecki-Gasse 26.

Mittheilungen der Ševčenko Gesellschaft der Wissenschaften, redigirt von Prof. Michael Hruševskij, bis jetzt erschienen Bde I—XXXVI (Geschichte, Archäologie, Ethnographie, Sprache und Literaturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 Kr., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbände) à 6 Kr.

Publikationen der Sektionen und Commissionen der Ševčenko-Gesellschaft:

- A. Die historisch-philosophische Section publizierte bis jetzt:
1. Zwei Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istorično-filozofičnoj sekcyi) entl. eine Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševskij (I. Theil bis Anfang des XI Jahrh., II — bis Mitte des XII Jahrh.). Preis à 4 Kr.
  2. Juridische Zeitschrift, bis jetzt IX Bde, à 2 Kr.
  3. Historische Bibliothek, bis jetzt erschienen B. I—VII u. IX—XX.
- B. Die philologische Section publizierte bis jetzt 2 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoj sekcyi), enthaltend: Bd. I. eine Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Koniskij (erster Theil), Preis 3 Kr. Bd. II. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Litteratur, von Michael Dragomanow (erster Theil). Preis 4 Kr.
- C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medicinische Section publizierte bis jetzt 5 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten à 3 Kr., Bd. III—V erschienen jeder in zwei Abtheilungen, jede unter einer besonderen Redaction; die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verchratskij und Vlad. Levickij, die medizinische red. von Dr. E. Ozarkevyč. Preis jeder Abtheilung 2 Kr.
- D. Die Archäographische Commission publizierte bis jetzt folgende Werke:
1. Quellen zur Geschichte der Ukraine, Bd. I (Lustrationen der königlichen Domanen in den Bezirken Halyč und Peremyšl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domanen in den Bezirken von Peremyšl und Sanok im J. 1565); Bd. III (unter der Presse); Bd. IV. (Galizische Akten aus den J. 1648—1659). Jeder Bd. kostet 4 Kronen.
  2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Litteratur. Bd. I. Alttestamentliche Apokryphen; Bd. II. Neutestamentliche Apokryphen A. Evangelienkreis. Bd. I, Preis 4 Kr., Bd. II, 5 Kronen.
  3. Kotljarevskij, die travestirte Aeneis, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798, Preis 60 Heller.
- E. Die Ethnographische Commission publiziert:
1. Das Ethnographische Sammelwerk (Etnografičnyj Zbirnyk); bis jetzt erschienen 6 Bände. Preis Bd. I—IV u. VII à 3 Kronen, Bd. V u. VI à 4 Kr. (Aus dem Inhalt: Weihnachtsfest am Kuban; Galizische Volksmarchen; Galizische Leiermänner, ihre Lieder, ihr Jargon; Beiträge zur Ethnographie der ungarischen Ruthenen; Legenden, Märchen, Fabeln, Novellen und Sagen der ungarischen Ruthenen; Volksüberlieferungen über die Czarenkrönung; Der Volksglaube in Ostgalizien; Sammlung der Volksanekdoten).
  2. Beiträge zur ukrainischen Ethnologie, Bd. I, Preis 8 Kr. (Enthält Abhandlungen über neueste archäologischen Funde, über die Lebens- und Arbeitsweise der ukr. Fischer in der Dobrudza, der galizischen Kürschner usw., sowie auch eine Abhandlung über die farbigen Ostereier, ihre Herstellung und Ornamentik, mit 13 chromolithographischen Tafeln und zahlreichen Illustrationen im Text). Bd. II, 4 Kr. Die Huzulen, Land, Leute, Lebensweise, Industrie, Sitte und Brauch, religiöse Vorstellungen usw., mit über 300 Illustrationen.
- Chronik der Gesellschaft, enthält die Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft, Sectionen und Commissionen derselben, erscheint 4 Mal im Jahre. Bis jetzt erschien N. 1 ukrainisch und deutsch.

ИБ ПНУС

249232